Almanach
DE
Caboul

پښتو ټولنه

Almanach

DE

Caboul

پښتو ټولنه

1946-7 ۱۳۲۵-۶

د کابل کالنۍ

۲۶ ـ ۱۳۲۵

دپښتو ټولنې دنشریاتو څخه

مهتمم

یارمحمد « نظامی » د صحافت

د څانګې مدیر

کابل عمومي مطبعه

بسم الله الرحمن الرحیم

د کابل پنځلسمه کالنۍ

خوښ یو چه سږ کال مو بیا توفیق ومونډ چه د کابل پنځلسمه کالنۍ خپره کړو ، او شکر باسو چه بیا دې کوچنۍ موسسې ته موقع ورکړه شوه چه خپله وظیفه د نورو کلو په څېر په ښه شان سرته ورسوی ، او ددې هواد دادبی او عرفانی شئونو دپیشرفت د پاره د خپلی وسعی سره سم څه نه څه خدمت وکړی .

څنګه چه ددې موسسې مهمه او اصلی وظیفه دملی ژبی خدمت دی نو دا مؤسسه ادعا کولایشی چه سږ کال تر پخوا نه په دې ملی مرام کښې کامیابه شویده ، او تر یوه حده ئې خپله وظیفه پای ته رسولې ده ، لکه څنګه چه ئې په دې کال کښې علاوه د کابل مجلې او د کابل کالنۍ له نشرونو څخه (۷) جلده علمی ، ادبی ، تاریخی ، اجتماعی او نور مفید کتابونه په چلاتوګه سره نشر کړیدی ، او هم دا رنګه ئې د کورسو شق پرمخ تللی دی او ډېرو کورسونو دشپږم سمستر امتحان ورکړ او شهادتنامې ئې واخستلې .

اوس دادی د ۱۳۲۵ کال « کابل کالنۍ » چه برسېره دمملکت دمهمو اولویو دوائرو داجرا آتو او تشکیلاتونه ښې ښې ګټوری علمی ، تاریخی ، معلوماتی مقالې او په پای کښې ددنیا اهم واقعات لری ، سره دراز راز او ډېرو عکسونو خپروی .

ددې کوچنۍ مؤسسې کار کوونکی ددغو موفقیتونو شکریه ادا کوی ، او د څښتن تعالی څخه نور توفیق هم غواړی چه د خپل ملیت پالونکی دولت تر سیوری لاندی لازیاتره عرفانی او ملی خدمتونه تر سره کړی او بریالی توب ئې په نصیب شی .

(صحافت څانګه)

د افغانستان پادشاه

دافغانستان معظم شهریار او زلمی تولواك اعلیحضرت محمدظاهر شاه خلدالله ملکه واطال الله عمره ودولته دي چه همایونی ذات ئې سږ کال دخپل شریف ژوند په (۳۲) مرحله کښې پښه ږدی .

همایونی ذات د ۱۲۹۳ هجری کال د میزان په ۲۲ په کابل کښې زیږیدلی دی .

وروسته چه دده سن دتعلیم مقتضی شو نو په مقدماتی او منتخبو مکتبو او بالاخر ئې خپل تحصیلات د کابل په عالی مکتبو کښې پای ته ورسول کله چه دده فقید اوشهید پلار اعلیحضرت محمد نادر شاه کبیر دافغانستان په سفارت پاریس ته ولاړ همایونی ذات هم دهغه فقید شهریار سره دمهمو تحصیلاتو دپاره فرانس ته تشریف فرماشو ، دفرانسوی ژبی اوعالی علومو تحصیل ئې دهغه مملکت په مختلفو رشتو اوعالی مکتبو اوپوهو کورنیو کښې پای ته ورساوه . اودوطن دداخلی مسائلو په شاؤخوا کښې ئې خصوصی روزنه له خپل بزرگوار پلار څخه وشوه اوملی اخلاقی او دوطن په نسبت ئې دلازمه مطالبو ادراك او خصائص هم لههغه نومیالی پلاره څخه زده کړه .

دافغانستان دلوی شورش پرېښې وروسته (چه دهغه نجات دهمایونی ذات دشهید پلار په حق پالونکی لاس څرگند شو) زلمی اعلیحضرت چه پههغه مملکت کښې ودده تعلیمات پای ته رسیدلی و او دوطن دخدمت دپاره مستعدود ۱۳۰۹ شمسی کال دمیزان په ۲۰ کابل ته تشریف فرماشو .

محض دهغه عشق په اثر چه دافغانستان دعسکری عالم سره ئې درلود او دبزرگوار پلار دقدمونو په تعقیب د کابل د نظامی عالی تعلیمگاه په عسکری خانگه کښې شامل شو ، په ۱۳۱۰ شمسی کال ئې د والاحضرت سردار احمد شاه خان ددربار وزیر دشهید اعلیحضرت دا کازوی دمعظمې اور سره از دواج وفرمایه . او دهمدغه کال په آخر کښې خو موده دحرب دجلیله وزارت په وکالت او بیاد معارف دوزارت په وکالت مؤظف و .

په دي دواړو وزارتو کښې د همایونی ذات فطری استعداد او ذاتی قابلیت د وظیفی داجرا کولو او ښې اداری له رویه ښه څرگند شو .

په ۱۳۱۲ کال یعنی دشهید شهریار تر شهادت و روسته د عقرب په ۱۶ د ملت د لویو و کبلانو او نوراو عسکری او کشوری افرادو په غوښتنه او اتفاق د افغانستان پاچاشو . سږ کال دیوي زلمی شهریار دجلوس (۱٤) کال دی .

د همایونی اعلیحضرت اولاد :

۱ : ـ شهزاده بیگم بلقیس « دز یږیدو نیټه د حمل ۲۸ سنه ۱۳۱۱ ش

۲ : ـ والاحضرت شهزاده احمدشاه‌خان « « « « د سنبلی ۲۱ « ۱۳۱۳ «

۳ : ـ شهزاده بیگم مریم « « « « د عقرب ۱۰ « ۱۳۱۵ «

٤ : ـ والاحضرت شهزاده محمدنادرخان « « « « د جوزا ۳ « ۱۳۲۰ «

۵ : ـ « « شاه محمود خان « « « « د میزان ۱۲ « ۱۳۲۵ «

زمونږ ګران او معظم ټولواك اعليحضرت همايوني محمد ظاهرشاه د افغانستان معارف
پالونکی او وطن روزونکی پاد شاه

Sa Majesté Mohammed Zahir Chah
Roi d'Afghanistan.

صدارت عظمی

غازی سپه‌سالار صدراعظم : ج، ع، ج، ا، ا نښان والاحضرت سردار شاه محمود خان

معاون : . . . . .

د دولت وزیر : ع، ج سردار شیراحمدخان

« « « : « « ا، ا محمد گل‌خان

« « « : « « س، ا مرزا محمد خان

دغازی‌والاحضرت صدراعظم حربی

سرياوراودعارضینودخانگی آمر : ع، ش غلام سعید خان فرقه مشر

د صدارت عظمی مربوطه څانگی

الف : د ضبط احوالاتو ریاست :-

د ضبط احوالاتورئیس اودمجلس‌عالی وزراء منشی : ع، ص محمدشاه خان

« « لمړی څانگی مدیر : . . . . .

« « دوهم « « : ص، محمد رفیق خان

« « دریم « « : ص، محمد عثمانخان

ب ــ د تحریراتو دوائر :

دتحریراتو لمړی خانگی مدیر	. . . .
« دوهم « «	ع ، محمد قاسم خان
« « دریم « «	ع ، شاه عبدالله خان

ج ــ د مامورینو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	ع ، عبدالخالق خان
اداری مدیر	ص ، . . .
دسجلو سوانح مدیر	« ، . . .

د ــ د مصالح د تهیې عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	ع ، شاه محمود خان
د اجرائیې مدیر	ص ، صالح محمد خان

ه ــ دعرایضو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	ع ، میر عبدالله خان
اداری «	ص ، نظام الدینخان
« «	« ، نیاز محمد خان

و ــ داوراقو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	. . . .

ز ــ د اجرائیې مدیریت :

د اجرائیې مدیر	ص ، فضل حق خان

ح ــ د کنترول مدیریت :

د کنترول مدیر	ص ، سیف الدینخان

ج ، ع ، ج ، ا ، ا ، نبان والاحضرت غازی سردار شاه محمودخان سپه سالار وصدر اعظم

S. A. R. "A. A" Maréchal Shah Mahmoud Khan Ghazi

Premier Ministre et Commandant en Chef de l'Armée

د دولت وزیران

ع ، ج شبر احمدخان ددولت
وزیر

ع ه ج ، ا ، ا نبان محمد گـل‌خان
ددولت وزیر

ع ، ج ، س ا مرزا محمد خان
ددولت وزیر

په صدارت عظمی کښې مقرري

ع ، ص یار محمد خان د محا کما تو رئیس

ع،ص محمد شفیع خان د محا کما تو د ریاست معاون

ع ، محمد قاسم خان د دوهمی شعبې مدیر

په صدارت عظمی کښی مقرری

ع ، عبدالخالق خان
عمومی مدیر

ع ، میر عبداللّٰه خان د عرایضو
عمومی مدیر

ع ، محمدابراهیم خان عالمشاهی د تفتیش
د ریاست عضو د عمومی مدیر په حیث

د خارجي چارو وزارت

وزیر	ع، ج، س، ا، علی محمدخان
لمړی معین	. . . .
دوهم «	ع، ص ، محمدعثمانخان

الف : ــ دسیاسی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر		ع، ص عبدالصمد خان
دلمړی څانگی	دمدیر کفیل	ص غلام احمدخان نوید
دوهمی «	مدیر	ص محمدیونس خان
ددریمی «	دمدیر کفیل	ص محمد نعیم خان
دڅلورمی «	دمدیر کفیل	ص سیدتاج الدینخان
دپنځمی «تجارتی او اقتصادی مدیر		. . . .

د تشریفاتو ریاست :

رئیس	ع، ص میر محمد صدیقخان
دریاست تشریفاتی معاون	ص ، . . . .
« « اداری معاون کفیل	ص، محمدایوب خان

ع، ج، س، ا علی محمد خان دخارجی چارو وزیر

S.Ex. ‹S. A› Ali Mohammad Khan
ministre
des Affaires Étrangeres.

د بین المللی چارو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	ع، ص ذوالفقار خان
دلمړی د مدیر کفیل	ص عبدالغفور خان
ددوهمی څانگی دمدیر کفیل	ص عبدالحمید خان
دهوائی چارو څانگی مدیر	. . . .
د ترجمې دڅانگی دمدیر کفیل	ص ، عبدالباقی خان
دحقوقو او معاهداتو دڅانگو معاون کفیل	ص ، فتح محمد خان
دلمړی څانگو معاون « « «	ص ، محمد عمر خان
ددوهمی « «	. . . .

دوېزې اوقونسلگرۍ عمومي مدیریت :

عمومي مدیر	ع،ص عبدالوهابخان
دلمړۍ څانگې مدیر	ص ، فیض محمد خان
« « معاون	ص ، عبدالستارخان
ددوهمې « «	ص ، گلاب شاه خان
ددریمې « « کفیل	ص ، عبدالغنی خان

د اوراقو « ارشیف » عمومـي مدیریت :

عمومي مدیر	ع ، عبدالغفارخان
داجرائیې څانگې معاون کفیل	ص ، محمد رحیم خان
دضبطیې « «	ص ، عبدالغفور خان
د تبییض « « کفیل	ص ، محمد انور خان

د شفر او د مخصوص قلم مدیریت :

مدیر	ص ، محمد سلیمانخان
د شفر معاون	ص ، محمد یوسفخان
د مخصوص قلم معاون	. . . .

د مامورینو او اجرائیې او تنظیماتو مدیریت :

مدیر	ص ، عبدالرزاق خان
معاون	ص ، غلام صدیق خان

د کنترول او محاسبې مدیریت :

مدیر	ص ، عبدالاحد خان

ب :ــ دافغانی سفیران او نمایندگان په خارج کښې :ــ

د اعلیحضرت لوی سفارت په آنقره کښې :ــ

سفیر	ع ، ج فیض محمد خان
کاتب	ص ، محمد طاهرخان دسر کاتب پهځای مقرر شویدی

ع ، ج ، ا ، ا ، نښان والاحضرت سردار شاه ولی خان د اعلیحضرت مختار وزیر
او فوق العاده نماینده په پاریس کښې

S. A. R. "A. A" Sardar Shah Wali Khan Ghazi
envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire
de Sa Majesté à Paris.

د اعلیحضرت لوی سفارت په طهران کښې :-

سفیر — ع ، ج استور اول رحیم الله خان
سر کاتب — ص . . . .
کاتب — « سید محمد امین خان

د اعلیحضرت لوی سفارت په مسکو کښې :-

سفیر — ع ، ج ، س ، ا ، محمد نوروز خان
سر کاتب — ص عبدالرؤف خان
کاتب — ص محمد هاشم خان

د افغانی وزارت مختاری په پاریس کښې :-

مختار وزیر — ع، ج، ا، ا، نشان والاحضرت سردار شاه ولیخان چه د سویس وزیر مختار هم دی .
مستشار — ع ، ص اسلام بیگ خان
د کاتب کفیل — ص امیر محمد خان

د افغانی وزارت مختاری په لندن کښې :-

مختار وزیر — ع ، ج المرعالی والاحضرت سردار محمد نعیم خان
د سر کاتب کفیل — ص . نور احمد خان « اعتمادی »
سکرتر — ع ، عبدالرحمن خان پژواک
د کاتب کفیل — ص ، محمد علی خان

د افغانی وزارت مختاری په روما کښې :-

مختار وزیر — ع ، ج محمد اکرم خان
د سر کاتب کفیل — ص ، محمد ابراهیم خان

د افغانی وزارت مختاری په قاهره کښې :-

مختار وزیر — ع، ج محمد صادق خان مجددی چه د حجاز وزیر مختار هم دی
کاتب — . . . .

د افغانی وزارت مختاری په بغداد کښې :-

مختار وزیر	ع ، ج عبدالرحمن خان
سر کاتب	ص ، نثار احمد خان

د افغانی وزارت مختاری په امریکا کښې :-

مختاروزیر په واشنگتن کښې	ع ، ج عبدالحسین خان
سر کاتب	ص ، عبدالقیوم خان
کاتب	« غلام محمد خان
«	« ابوبکر خان

د افغانی وزارت مختاری په نانکنک کښې :

مختار وزیر	ع ، ج حبیب الله خان
سر کاتب	ص ، محمد اخترخان

په ژنو کښې د افغانستان دائمی نمایندگی :-

دوهم دائمی نماینده	ع ، ص عبدالحمید خان
کاتب	. . . .

د افغانی ژنرالقونسلگری په هند کښې :-

ژنرالقونسل	ع ، ص غلام محمد خان
سر کاتب	ص ، عبدالحمید خان
کاتب	« ، محمد عظیم خان
«	« ، عبدالرزاق خان

د افغانی ژنرالقونسلگری په مشهد کښې :-

ژنرالقونسل	ع ، ص عبدالرؤف خان
سر کاتب	ص ، محمد حیدر خان
کاتب	« عبدالرشیدخان

ع ، ج ، ا ، ع نبان والاحضرت سردار محمد نعیم خان د اعلیحضرت فوق العاده نماینده اومختار وزیر په لندن کښې

S. A. R. "E. A." Sardar Mohammad Naïm Khan
envoyé extraordinaire et ministre
plénipotentiaire de Sa Majesté à Londres.

د افغانی قونسلگری په بمبئی کښې :-

قونسل	ع ، فضل احمد خان
سرکاتب	س ، میر امان الله خان
د کاتب کفیل	« ، میر حبیب الله خان

د افغانی قونسلگری په کراچی کښې :-

قونسل	ع ، محمد قسیم خان
سرکاتب	ص ، عبدالجلیل خان
کاتب	« ، فقیر محمد خان

د افغانی قونسلگری په نیویورك کښې :-

قونسل	ع ، عبدالرحمن خان
کاتب	ص ، سلطان احمد خان

د افغانی دوېزې ماموریت په پشاور کښې :-

دوېزې مامور	ص محمد قیوم خان
« « سرکاتب	« غلام قادر خان
« « کاتب	« عبدالوهاب خان
« « «	« عبدالاحمد خان

د افغانی دوېزې ماموریت په چمن کښې :-

دوېزې مامور	ص ، عبدالغفور خان
« « کاتب	« ، عبدالاحد خان
« « «	« ، محمد قسیم خان

داخله وزارت

ع، ج س، ا غلام فاروق خان دداخلي وزير
S.Ex. Ghol m Fqu ra
Ministre de l'intér eur.

وزیر : ع، ج، س، ا غلام فاروق خان
دمخصوص قلم مدیر : ص، محمد صدیق خان

الف ـ اداري ریاست :

لمړی معین او اداري رئیس : ع،ص سردار محمد فاروق خان
دهلال احمر عمومي مدیر : ع، شاه محمد خان
د کنترل عمومي « : « ت، محمد سعید خان
دماموریتواو داجرائیي مدیر : ص، عبدالرحیم خان
د اوراقو مدیر : د، خواجه محمد خان
دملکي ماموریتو دخانګي
د اطلاعاتو اخستلو مدیر : ص، عبدالباقیخان

ب ـ امنیه ریاست

امنیه رئیس : ع، ش طره باز خان لمړی فرقه مشر
د تعلیم و تربیي او د تشکیلاتو مدیر : ح، محمد اکبرخان لمړی غنډ مشر
د امنیه مدیر : ص، محمد صدیق خان
دشخصي دمدیریت کفیل : « حاجي غلام نبي خان
دپاسپورت مدیر : « محمد ابراهیم خان
دپولیسو اودژاندارمي داطلاعاتو اخستلو مدیر : « عبدالباقیخان
د محبوسینو صناعتي مدیر : « صالح محمد خان
د سرحدي مدیریت کفیل : ش، غلام دستګیر خان
د لوازمو مدیر : ص، سهراب الدینخان
دروغتیا دمدیریت کفیل : « نصرالله خان

ج ـ د احصائیي ریاست :

داحصائیي رئیس : ع،ص محمد امین خان
« « مدیر : ص، شاه جان خان
د اخذعسکر « : « محمد حسن خان

د تفتیش ریاست :

دتفتیش رئیس	: ع.ص عبدالله خان
اداری مدیر	ص ، عبدالله خان
د ولایاتو د احصائیې دتفتیش مدیر	: « ، عبدالواحد خان
د تفتیش دریاست عضو دمدیر بحیث	: « ، سید محمد سرور خان
» » » »	: « ، میر حسام الدینخان
» » » »	: « ، نور احمد خان
» » » »	: « ، شمس الدینخان « قلعتکی »
» » » »	: « ، غلام دستگیر خان
» » » »	: « ، محمد شریف خان
» » » »	: « ، حاجی غلام نبی خان
» » » »	: « ، محمد طاهرخان
» » » »	: « ، اختر محمد خان
» » » »	: « ، عبدالغفورخان
» » » »	: « ، میر محمد عثمانخان
» » » »	: « ، عبدالودود خان
» » » »	: « ، عنایت الله خان

هـ ـ د ناقلینو او مهاجرینو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	: ع ، پاینده محمد خان
اداری «	: ص ، عبد الکریم خان

و ـ د سینما عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	: ع ، غلام دستگیر خان

ز ـ د هوتلو عمومی مدیریت :

د عمومی مدیر کفیل	: ص ، عبدالغفار خان
د کنترول مدیر	: « ، . . . . .

د عدليې وزارت

وزير : ع ، ج ، س ، ع مير عطا محمد خان

اول معين : . . . . . .

دوهم « : ع ، ص محمد امين خان «خوگياني»

د جمعيت العلماء رئيس : ف ، . . . .

د تفتيش عمومي مدير : ع . . . . .

د اجرائيي او مامورينو مدير : ص ، فيض محمد خان

د تحريراتو مدير : ص ، مير غلام احمد خان «صالحي»

د کنترول « : « ، عبدالمجيد خان

د تميز رياست :

رئيس : ع ، ص عبدالکريم خان «حقاني»

ع، ج ،س، ع مير عطا محمد خان د عدليې وزير

S.Ex. Mir Ata Mohammad Khan
Ministre de la justice.

د قضائي عمومي مدير : ع . . . . .

د حقوقو د څانگې عضو د مدير په حيث : ص ، مولوي محمد عالم خان

« « « « : « ، محمد صديق خان

د جزا « « « : « ، عبدالبصير خان

« « « « : « ، محمد جانخان

د اجرائيي مامور : « ، مير عبدالعزيز خان

د کنترول « : « . . . . .

د تحريراتو سر کاتب : « ، عبدالغفار خان

د مالیې وزارت

ع ، ج میر محمد حیدر خان دمالیې وزیر
S. Ex. Mir Mohammad Haïdar Khan
ministre des finances.

وزیر : ع ، ج میر محمد حیدر خان
اومړی معین : « ، ص محمد اسلم خان
دوهم « : « « عبدالوهاب خان
د مخصوص قلم مدیر : ص عبدالحکیم خان

د اجرائیې عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد انور خان
دمامورینو « : ص ، محمد حسن خان
د مالیاتو اومحصولاتو مدیر : « ، محمد میر خان
د اوراقو مدیر : « ، عبدالرحیم خان
د احصائیې « : « « محمد رضا خان

د تصفیو او تجارتی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، غلام حسن خان
تجارتی « : ص ، غلام حضرت خان
د تصفیو « : ص ، محمد عثما خان

د کنترول عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، عبدالغفور خان
د بودجې « : « ص عزیز احمد خان
د خزانو « : « ، فخرالدینخان
د کنترول « : « ، حبیب الله خان

دتفتیش عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد حسن خان
عضو د انتهائی مدیر بحیث : ص ، محمد جانخان
» » » : « ، یعقوب علیخان
عضو د انتهائی مدیر بحیث : ص ، محمد افضل خان
» د ابتدائی » : « ، احمد علیخان
» » » : « ، محمد رفیق خان
» » » : « ، محمد رضا خان

د تقاعد عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد سرور خان

د معارف وزارت

ع ص، نجیب الله خان دمعارف دوزارت کفیل

S.Ex. Nadjibullah Khan
gérant duministère
de l'instrcction publique

دوزارت کفیل : ع ، ص نجیب الله خان
مشاور : « « « عبدالاحد خان
« : « « « هاشم خان «شایق»
« : « « « عزیز الرحمن خان
محاکماتی مشاور : « « « سید محمد فاروق خان
دتعلیمی مشاور کفیل : « « « داکتر محمد انس خان
داداری « : « « « محمد مرید خان
دمخصوص قلم مدیر : ص ، امیرالدین خان

دمسلکی تدریساتو ریاست :

درئیس کفیل : ع داکتر محمد یوسف خان
دتفتیش دمدیریت کفیل : ع ، سید حبیب خان
دتعلیم وتربیي دمدیریت کفیل : ص ، محمد اصغر خان
داجرائیي اودمامورینو مدیر : « « محمد محسن خان

دثانوي تدریساتو ریاست :

درئیس کفیل : ع ، عبدالحکیم خان
دتعلیم وتربیي او دتفتیش دمدیریت کفیل : ص ، میر امان الدین خان
داجرائیي اودمامورینو مدیر : « « محمد کریم خان

دابتدائي تدریساتو ریاست :

درئیس کفیل : ع ، داکتر علی احمد خان
دتعلیم وتربیي مدیر : ص ، عبدالغفور خان
د تفتیش مدیر : « ، عزیز محمد خان
دمامورینو مدیر : « ، محمد آصف خان
داجرائیي دمدیریت کفیل : ص ، محمد اسلم خان

دسپورت مدیریت :

دمدیر کفیل : ص میر عبدالرشید خان «بیغم»

سرطبابت :

سرطبیب	: ص داکتر نظام‌الدین خان

اداری څانګی :

د کنترول عمومی مدیر	: ع ، غلام‌سخی خان
د اوراقو « «	: « ، غلام‌حیدر خان
د موزی او حفریاتو عمومی مدیر	: « ، احمدعلی خان « کهزاد »

د ښوونځیو ریاستونه او مدیریتونه :

د عربی دارالعلوم رئیس	: ع ، ص عبدالرسول خان
د حبیبي دلیسی کفیل	: ص ، محمدامین خان
د غازي دلیسی مدیر	: عزتمند ، مسترادمز
د استقلال دلیسی مدیر	: « ، موسیو مومل
د نجابت دښوونځی آمر	: ع ، ص عبدالغفور خان « برشنا »
د دارالمعلمین د مدیریت کفیل	: ص غلام‌حسن خان
د صنائعو دمکتب «	: « ، محمد کبیر خان
د مستوراتو دلیسی‌مدیره	: « ، مادام هنف
« « « اداری‌مدیر	: « ، غلام‌محمد خان
د شرعیه علومو دمدرسی مدیر	: « ، شاه‌محمد خان
د ښار د ابتدائی مکاتبو عمومی‌مدیر	: ع ، عبدالجبار خان
د سپورت دښوونځی مدیر	: عزتمند ، بای حسن اورنګیل
د کابل دلیلېي دمتوسطه ښوونځی	
د مدیریت وکیل	: ص ، توریالی خان
د کابل دورځنی دمتوسطه ښوونځی مدیر	: « ، عبدالغفار خان

د ملی اقتصاد د وزارت

ع، ج، ا، ع عبدالمجید خان د اقتصاد وزیر
S. Ex. Abdul Madjid Khan
ministrede l'éconmie nationale

وزیر ع، ج، ا، ع عبدالمجید خان

دلمړی معین کفیل : ع ، عبدالحی خان «عزیز»

دوهم « « « . . . . . .

دریم « : « ، ص محمد نعیم خان

تجارتی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع، احمدالله خان «کریمی»

دمطالعاتو او تدقیق مدیر : . . . .

دداخلی بازارونو مامور : ص ، محمد انورخان

دصادراتو او وارداتو دمدیریت کفیل : ص، محمدحسن خان

دتجارتی نمایشگاه او تبلیغاتو مامور : « . . . . . .

دشرکتونو مدیر : « ذبیح الله خان

د احصائیې « : « محمد حسن خان

دستانداد سیون دڅانګې مامور : « نور الدینخان

دګمرکاتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، . . . . . .

دګمرکاتو دڅانګې مدیر : ص ، عبدالرشید خان

د تعرفې « د « کفیل : « ، مختار خان

دګریزی د مدیر « : « ، حبیب الله خان

دصنائعو عمومي مدیریت :

دعمومي مدیر کفیل	: ص ، عبدالغفور خان
دلاسي صنائعو مدیر	: ص ، . . . . . .
دماشینو دمدیریت معاون	: « ، پاینده محمد خان
دتفتیش مدیر	: « ، عبدالحمید خان

اداري عمومي مدیریت

عمومي مدیر	: ع ، میا حسین خان
دقوانینو دتدوین مدیر	: ص ، براتعليخان
د اجرائیي اوماموریتو مدیر	: ص ، عبدالغفور خان
داوراقو مدیر	: « ، محمد اسماعیل خان
د کنترول «	: « ، محمد عنایت الله خان

د تفتیش عمومي مدیریت :

عمومي مدیر	: ع ، محمد نبي خان
عضو	: ص . عبدالغفور خان « رمزي »
«	: « ، سعد الدینخان «بها»

دتجارتي اطاق عمومي مدیریت :

دعمومي مدیر کفیل	: ص ، محمد صدیقخان

د اقتصادي مجلس عمومي مدیریت :

عمومي مدیر	: ع ، . . . . . .

د انطباعاتو عمومي مدیریت :

عمومي مدیر	: ع ، محمدابراهیمخان« صفا »

دفوائد عامی وزارت

ع ، ج محمد کبیرخان دفوائد عامی وزیر
S. Ex. Mohammad Kabir Khan
Ministre des travaux publics.

وزیر ع ، ج محمد کبیرخان

معین : « ، ص نصرالله خان

دمخصوص قلم او ارتباط مدیر : ص ، غلام محی الدینخان روښان

د ویالو او بندو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، سیدوحدت شاه خان

داجرائیی مدیر : ص ، . . . .

د معابرو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد اکرم خان

د اجرائیی او د سرکو مدیر : ص ، . . . .

دتنګی غارو د سړك مدیر : « ، حفیظ الله خان

د تفتیش عمومی مدیریت :

دعمومی مدیر کفیل : ص ، میرعنایت الله خان

د تفتیش عضو : ص ، سید محمد خان

« « : « ، عبدالعزیز خان

د تعمیراتو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، عبدالرحیم خان

د اجرائیی مدیر : ص ، . . . .

د کابل د تعمیراتو د اجرائیی مدیر : « ، محمد طاهر خان

دنوی کابل « « : « ، محمد اصغر خان

د کنترول عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	: ع ، غلام رسول خان
د اجرائیی مدیر	: ص ، محمد ایوب خان

د مصالح ونهیی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	: ع ، سید ضیاء الدین خان
داجرائیی د مدیریت کفیل	: ص ، عبدالهادی خان

نور فنی او اداری مدیریتونه :

د ماموریتو د مدیریت کفیل	: ص ، محمد انور خان
د پیمایشی مدیر	: « ، عبدالغفور خان
د ماضی د تصفیی مدیر	: « ، محمد یوسف خان
د میخانیکی فنی مدیر	: « ، غلام محمد خان
د اجرائیی د مدیر کفیل	: « ، غلام علیخان
د متر لوژی د مدیر «	: « ، ارجنداس

د صحیه وزارت

ع،ج سردار احمدعلیخان دصحیې وزیر
S. Ex. Sardar Ahmad Ali Khan
ministre de la santé publique

وزیر : ع ، ج سردار احمدعلیخان
معین اول : ع ، ص جلال الدینخان
د معین کفیل : « دوکتور غلام فاروق خان

د روغتیا د ساتنې تشکیلات :

د حفظ الصحی عمومی مدیر : ع ، عبدالغفورخان
د اجرائیې او مامورینو مدیر : ص ، محمدابراهیمخان
د نشریاتو او احصائیې « : « ، . . . . . .
د تشکیلاتو د مدیریت کفیل : « ، عبدالستارخان
دمجادلې او د بین المللی دخانګی مدیر : « ، میر آقا خان
د درملو د اکی مدیر : « ، محمد اکبر خان
د اوراقو « : « ، صالح محمد خان
د کنترول « : « ، عبدالرشیدخان
د تفتیش د اداری خانګی معاون : « ، عبدالقادر خان
د مخصوص قلم سر کاتب : « ، . . . .

د مرکزی مربوطه شعبات :

د عمومی مجبس د شفا خانې سرطبیب : ص ، دکتور عبدالقدیر خان
د غاښو جوړولو ډاکتر : عزتمند ، موسیو مانسو
دښځو دغاښو « دکتوره : محترمه ، مادام مانسو
د مستوراتو د سناتوریم سرطبیب : ص ، محمد آصف خان
« « مدیره : « ، امیر بیګم
د روغتیا د ساتنې او باکترلوژی د انستیتوی متخصص : عزتمند دکتور زهدی بیګ
د روغتیا د ساتنې او باکترلوژی د انستیتوی دکتور : ص ، محمد اسماعیل خان

د مخابراتو وزارت

ع، ج، س، ع غلام یحیی خان دمخابراتو وزیر
S. Ex. Gholam Yahya Khan
ministre des P. T. T.

وزیر : ع، ج، س، ع غلام یحیی خان
لمړی معین : «، ص محمد حسین خان
دوهم « : «، « غلام صفدر خان

د تفتیش ریاست :

رئیس : ع، ص محمد سعید خان
معاون : ص، عبد الرحمن خان

د پست عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع، غلام فاروق خان
د واردې د خانګی مدیر : ص محمد اکرم خان
اداری « : « عبد الاحد خان

د تلګراف عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع، علیګل خان
د تخنیکی « : ص، محمد حسین خان
د مرکز د تلګرافخانی مدیر : «، محمد امانخان
د مهتاب قلعه د تلګرافخانی « : «، غلام سرور خان
د یکه توت « « : «، عبد الحبیب خان
د پست داوی مدیریت اداری « : «، احمد ضیاء خان
د یکه توت د تلګرافخانی معاون : «، عبدالله خان
د مهتاب قلعه « « : «، « «

د تیلفون عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع، عبد الاحد خان « فدائی »
د تخنیکی « : ص، عبد المجید خان
اداری « : «، غلام نبی خان
د سوچبور دونو مدیر : «، احمد علیخان
د چك آفس « : « : عبد القیوم خان
د کنترول مدیر : «، محمد عثمان خان
د اجرائیې او د مامورینو مدیر : «، محمد ایوبخان
د اوراقو مدیر : «، نیك محمد خان

دمعادنو وزارت

ع، ص غلام محمدخان دمعادنو دوزارت کفیل

Ş. Ex. Gholam Mohammad Khan
gérant du ministère des mines

دوزیر کفیل	: ع، ص غلام محمد خان
دوهم معین	: « ، د. سید عبدالاحدخان
فنی عمومی مدیر	: « ، محمد احسان خان
داقتصادی عمومی مدیر	: « ، غلام علیخان
دکشفی مدیر	: ص ، سلطان احمد خان
دمعادنو انجنیر	: « ، عبدالله خان
داجراٸیې مدیر	: « ، محمد آصف خان
دکنترول «	: « ، محمد طاهر خان
دپیرلو او پلورلو مدیر	: « ، رمضان علیخان
دتفتیش مدیر	: « ، عبدالفتاح خان
داورلګو مدیر	: « ، محمد یوسف خان

د کرهنې مستقل ریاست

ج ، محمد عتیق خان د کرهنې مستقل رئیس

S.Ex. Mohammad Atik Khan
président du département
de l'agriculture

رئیس : ج ، محمد عتیق خان «رفیق»

د معاونیت کمیسیون : ع ، محمد زمانخان «تره کی»

د تحلیل کډرو رئیس : م ، داد محمد خان

د زراعتي آفتونو دفع عمومي مدیر : « ، محمد کریم خان

د تفتیش عمومي مدیر : « ، نادر علیخان

د زراعتي د اصلاح د توسعي مدیر : ص ، محمد اسلم خان

د ځنګلانو مدیر : « ، محمد طاهر خان

د زراعتي تبلیغاتو مدیر : « ، فقیر محمد خان

د ویجاړو ځمکو د اصلاح او د توسعي مدیر : « ، محمد زمان خان

د اجرائیې او مامورینو مدیر : « ، عتیق الله خان

د کیمیاوي مدیر : « ، سید فقیر محمد خان

داورانو « : « ، میر محمد هاشم خان

دمطبوعاتو مستقل ریاست

ج صلاح الدینخان دمطبوعاتو مستقل رئیس
S. Ex. Salahoddin Khan
chef du département de la presse

رئیس : ج ، صلاح الدینخان

معاون (دلوړی معین په حیث) : ع، ص سیدقاسمخان «رښتیا»

مشاور : » محمدسرورخان «گویا»

» : » میر غلام محمد خان «غبار»

دمخصوص قلم دمدیریت کفیل: ص، عبدالاحدخان «لطیف زاده»

دنشریاتو عمومي مدیریت :

عمومي مدیر کفیل : ع ، عبدالباقیخان «لطیفي»

لمړی خانگی مدیر : ص ، صدیق الله خان «رشتین»

دوهمی » » : » ، سیدمسعودخان «پوهنیار»

دریمی » د کفیل : » محمدنبیخان «کهزاد»

دڅلورمی » » » : » محمداسلمخان «بسمل زاده»

دراډیو دتخنیکی عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، عطاء الله خان

دراډیو داداری مدیر کفیل : ص ، محمد علم خان

دپښتو ټولني عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، عبدالرؤف خان «بینوا»

دصحافت څانگی مدیر : ص ، یار محمد خان «نظامي»

دتالیف او ترجمی دمدیریت کفیل : » ، عزیزالرحمن خان «سیفي»

دقواعدو مدیر : » ، محمدشیر گل خان

دلغاتو د څانگی مدیر : » محمد گل خان «نوری»

دمحلی ژبو » » : » عبدالقدوس خان «پرهیز»

د کور سو » : » ، عبدالغني خان

دپښتو ټولنې اعضا :

دصحافت دڅانګې عضو	: ص ، سیدبهاوالحق خان « هاشمی »
» » » »	: « ، نیک محمد خان « فدائی »
« تالیفو ترجمې »	: « ، محمد ابراهیم خان « ثابت »
» » » »	: « ، غلام احمدخان « رحمانی »
دقواعدو دڅانګې »	: ص ، عبدالواسع خان
دافغانو » »	محمد رفیق خان « قانع »

ددائرةالمعارف عمومی مدیریت :

دعمومی مدیر کفیل	: ص ، محمدهاشم خان « پردیس »
معاون	: « ، محمد ارسلانخان « سلیمی »
دداخلی څانګې مدیر	: « ، محمد حسین خان

دتاریخ عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	: ع ، احمد علیخان « کهزاد »
امری عضو	: « ، محمد سرور خان « ګویا درپاست مشاور»
دوهم »	: « ، میر غلام محمد خان « غبار « »
»	: ص ، علی احمد خان « نعیمی »
»	: « ، محمد ابراهیم خان « خلیل »

دآژانس عمومی مدیریت :

دعمومی مدیر کفیل	: ص ، محمد محسن خان
معاون	: « ، میر غلام حامد خان

درادیو مدیریت :

مدیر	: ص غلام جیلانیخان « اریزوی »
معاون	: « ، نجف علیخان « نباتی »

د رياست اداري څانګې :

داجرائيي اودمامورينو مدير	: ص ، ګل سعيدخان
د کنترول مدير	: « ، غلام حيدر خان
داورافو «	: « ، عبدالرؤف خان
د کتابخانې «	: « ، غلام جانخان

دتفتيش مديريت :

مدير	: ص ، محمد نعيم خان
عضو دانتهائي مامور په حيث	: « ، سيد مصطفى خان
عضو دابتدائي مامور په حيث	: « محمد حسن خان

دمطابع عمومي مديريت :

عمومي مدير دلمړي رتبې په حيث	: ع ، ص برهان الدين خان « کشککي »
اداري معاون	: ص ، علي احمد خان
فني مشاور	: عزتمند ، محمدنوري
تخنيکي مدير	: ص ، محمدشريف خان
طباعتي «	: « ، شبيراحمد خان
د تصحيح «	: « ، عبدالغفور خان
د کنترول «	: « ، فيض محمد خان
د اجرائيي مدير	: « ، عبدالوکيل خان
د زينکوګرافۍ مدير	: « ، عبدالغني خان
د صکوك مدير	: « ، محمدابراهيم خان
متخصص	: « ، نوراحمد خان

دولایاتو او اعلی حکومتو تشکیلات

د کابل ولایت

د کابل دولایت والی	: و ، ج محمداسماعیل خان
مستوفی	: ع ، ص سیدحبیب خان
د امنیې قوماندان	: ح ، محمدآصف خان
د مرافعې دمحکمې قاضی	: ف ، عبدالجلیل خان
د گمرک رئیس	: ع ، ص عبدالاحد خان
د تعمیراتو عمومی مدیر	: « ، « عبدالغیاث خان
د معابرو عمومی «	: « ، احمدشاه خان
د معارفو دعمومی مدیریت کفیل	: « ، محراب‌الدین خان
د تحریراتو مدیر	: ص ، عبدالباقی خان
د کرهنی «	: « ، . . . . . .
د احصائیې «	: « امین‌الله خان
د « دتفتیش مدیر	: « ، علی محمد خان
د کابل‌دفوائدعامی د کنترول‌دمدیریت کفیل	: « ، محمدرفیق خان
د ژاندارمې غندمشر	: ح ، عبدالکریم خان
د پولیسو سرمامور	: ش ، امیرمحمد خان
د محبس عمومی مدیر	: ع ، عبدالخالق خان
د قوماندانی دجزا مدیر	: ص ، سید بهاؤالدین خان
د حقوقو مدیر	: « ، محمدشاه خان
د قوماندانی دمخصوص قلم مدیر	: « ، محمدسرور خان
د تعلیم او تربیې دمدیریت کفیل	: غ ، محمدزمان خان
د قوماندانی دلوازمو دمدیریت «	: ص ، محمدانور خان

د کابل دولایت مربوطه لوی حاکمان :

د شمالی لوی حاکم دحاکم اعلی په رتبه	: ع ، ع ، ص عبد الصمد خان
د غزنی لوی حاکم	: « ، « : سید آغا خان
د دایـرنـگی لوی حاکم	: ع ، ع حبیب الله خان
د لهوگر « «	: « ، « احمدعلی خان
د پروان د « « کفیل	: « ، « جان محمد خان

د قندهار ولایت

نائب الحکومه	: و ، ج محمد یونس خان
د مستوفیت کفیل	: ع ، ص نورالدین خان
د معارفو رئیس	: « ، « عبدالحی خان « حبیبی »
د گمرك «	: « ، « احمدقلیخان
د امنیي قومانندان	: ح ، غلام سرور خان
د مطبوعاتو مدیر	: ص ، محمدیوسف خان « ایازی »
د تحریراتو مدیر	: ص ، محمدسرور خان
د احصائیي «	: « ، ضیاالدین خان
د املاکو «	: « ، غلام محمد خان
د مخابراتو «	: « ، گل احمد خان
د نهر سراج دمهاجرینو مدیر	: « ، سیدمحبوب خان
د احصائیي دتفتیش مدیر	: « ، غریب الله خان
د فوائدعامی مدیر	: « ، فضل حق خان
د بانـك شاهی «	: « ، صلاح الدین خان

دقندهاو مربوطه لوی حاکمان :

د گرشك لوی حاکم	: ع ، ع محمدرفیق خان
د ارزگـان « «	: « ، « سید عبد الشکور خان
د قـلات « «	: « ، « محمدعمر خان

د هرات ولايت

نائب الحكومه	: و ، ج عبدالله خان
مستوفی	: ع ، ص سيد كمال خان
دمرافعی د محكمی قاضی	: ف ، احمد علیخان
دامنيي قوماندان	: ح ، عبدالقادر خان
دگمرك رئيس	: ع ، ص حاجی محمدعظيم خان
د كرهنی عمومی مدير	: « ، عبدالكريم خان « احراری »
دتحريراتو مدير	: ص ، عبداللطيف خان
دمعارف «	: « ، محمد يونس خان
دمطبوعاتو مدير	: « ، سيداحمدشا خان « هاشمی »
دمخصوص قلم «	: « ، محمدشريف خان
داحصائيي «	: « ، عبدالظاهر خان
« « دتفتيش مدير	: « ، فيض محمد خان
دصحيي مدير	: « ، سيدسلطان خان
دعايداتو دماليي مدير	: « ، . . . . . .
دمخابراتو مدير	: ، احمدضياء خان
دفوائد عامی دمديريت كفيل	: « ، غلام سرور خان
دليليه مكتب مدير	: « ، محمداكرم خان
داطاق تجارت رئيس	: ع ، ص حاجی سيدمحمد خان
دتجارتی دمنازعاتو دفيصلی رئيس	: « ، « « محمد سرور خان
د استخباراتو مامور	: ص ، ملاگل خان

د مزار شريف ولايت

نائب الحكومه	: و ، ج گل احمد خان
مستوفی	: ع ، ص عبدالكريم خان
دامنيي قوماندان	: ح ، خواجه محمد نعيم خان
دحدودو دژاندارمی دقوماندان كفيل	: « بازمحمد خان
دمرافعی ومحكمی قاضی	: ف ، عبدالرحمن خان

دمعارفو مدیر	: ص ، . . . . . .
دمطبوعاتو مدیر	: ص ، عبدالصمد خان «جاهد»
دتحریراتو «	: « ، عبدالسمیع خان
دصیحی «	: « ، عبدالرحیم خان
داحصائیې «	: « ، محمد اسلم خان
دگمرک عمومی «	: ع ، محمد هاشم خان
دفوائد عامې «	: ص ، نقیب الله خان
دمخابراتو «	: « ، غلام دستگیر خان
دعایداتو دمالیې مدیر	: ، محمد اسلم خان
دمعدن مدیر	: « ، عبدالاحد خان
دتجارتی اطاق رئیس	: ع ، ص محمد عثمانخان
دمنازعاتو دفیصلی «	: « ، « . . . . .
دکرهنی مدیر	: ص ، محمد شریف خان
دبانک شاهی نماینده دمدیر بحیث	: « ، محمد آصف خان
دروضی شریفی دچارو رئیس	: ع ص نورمحمد خان
داستخباراتو مامور	: ص ، عبدالاحد خان
دموزیم «	: « ، حاجی محمد سلیم خان

دمزارشریف دولایت مربوطه لوی حاکمان :

دشبرغان لوی حاکم	: ع ، ع محمد صدیق خان
دبلخ « «	: « ، محمد محبوب خان
دسمنگان « «	: « ، « ، سراج الدینخان

د قطغن ولایت

نائب الحکومه	: و ، ح عبدالحکیم خان
مستوفی	: ع ، ص نور محمد خان
دامنیې دقوماندانی کفیل	: ح ، دین محمد خان
دمرافعې دمحکمې قاضی	: ف ، پاینده محمد خان
دکرهنی دتجربو دځای عمومی مدیر	: ع ، نور محمد خان
دمطبوعاتو مدیر	: ص ، محمد قاسم خان «واجد»
دمعارف رئیس	: ع ، ص عبدالرحیم خان

د تحریراتو مدیر : ص ، غلام محمد خان
داحصائیې « : « ، عبدالهادیخان
د د دتفتیش مدیر : « ، محمد همایون خان
د اقلیمو مدیر : « ، نصرالله خان
دفوائد عامې مدیر : « ، کمال‌الدین خان
دمخابراتو « : « ، سید احمد شاه خان
دجنګلاتو « : « ، غلام بهاوالدین خان
دصحیې مدیر اودشفاخانې سرطبیب : « ، محمد شریف خان
د ګمرك مدیر : « ، علی محمد خان
دمساحتې دلمړی څانګې مدیر : « ، . . . .
« « ددوهم « « : « ، عبدالعزیز خان
دخزانې مدیر : « ، عبدالرؤف خان
داستخباراتو مامور : « ، محمد عثمان خان

دقطغن دولایت مربوطه لوی حاکمان :

دتالقان لوی حاکم : ع ، ع محمد سرور خان
دقندوز « « : « ، غلام قادر خان
دیلخمری « « : « ، عبدالشکور خان

د مشرقی ولایت

دنائب الحکومه کفیل اودعسکر قوماندان : ع ، ش میر احمد خان
مستوفی : ع ، ص خواجه محمد سعید خان
دامنیې قوماندان : ج ، حبیب‌الله خان
دمطبوعاتومدیر : ص ، ګل باچا خان «الفت»
دمرافعې دمحکمې قاضی : ف ، محمد شریف خان
دمعارفو مدیر : ص ، عبدالاحمد خان
دفوائد عامې مدیر : « ، غلام حیدر خان
داحصائیې مدیر : « ، محمد حفیظ خان
دخزانې مامور : « ، شیر محمد خان
دعایداتو دمالیې مدیر : « ، غلام قادر خان
د آژانسو مامور : « ، میر آقا خان

د جنوبي ولایت

تنظیمیه رئیس او عسکري قوماندان	: ع ، ش محمد قاسم خان
مستوفي	: « ، ص قطب الدین خان
د مرافعې د محکمې قاضي	: ف ، فضل الرحمن خان
د امنیې د قوماندانۍ کفیل	: ش ، محمد خواجه خان
د تحریراتو مدیر	: ص ، مولوي محمد شیرین خان
د مطبوعاتو د مدیریت کفیل	: « ، فدا محمد خان
د خارجه چارو مدیر	: « ، محمد زمان خان
د گمرك مدیر	: « ، میر اکبر خان
د معارف مدیر	: « ، محمد طاهر خان
د صحیې مدیر	: « ، غلام ذکریا خان
د فوائد عامې مدیر	: « ، مدد خان
د مخابراتو مدیر	: « ، عبدالواحد خان
د قبائلو مدیر	: « ، محمد اسلم خان
د استخباراتو مامور	: « ، روشندل خان
د آژانسو مامور	: « ، عبدالخالق خان «خادمن»
د شکرو او پطرول مامور	: « ، سردار خان
د ناقلینو مامور	: « ، شیرین دل خان

د میمنې اعلی حکومت

د اعلی حاکم وکیل	: ع ، ع ، ص سعادت خان
سرشته دار	: « ، ص نصرالله خان
د معارف مدیر	: ص ، ابوالخیر خان « خیري »
د شفاخانې سرطبیب	: « ، محمد ایوب خان
د گمرك مدیر	: « ، نظر محمد خان
د مطبوعاتو مدیر	: « ، محمد ناصر خان « فرهنت »

د عایداتو دمالیې مدیر	: « عبدالعلی خان
د امنیې قوماندان	: غ · امیر محمد خان
د تجارتي اطاق افتخاری رئیس	: ع · ص عبدالکریم خان
» » معاون	: ص · مرتضی قل خان

د فراه اعلی حکومت

حاکم اعلی	: ع · ع · ص سید عبدالله خان
سرشته دار	: ع · ص محمد عثمان خان
د مرافعې د محکمې کفیل	: ف · مصلح الدین خان
د امنیې قوماندان	: ش · میر حبیب الله خان
د عایداتو د مالیې مدیر	: ص · عبدالخالق خان
د صحیې مدیر	: « · محمد اسمعیل خان
د تحریراتو مامور	: « · محمد امان خان
د گمرك »	: « · محمد ابراهیم خان
د احصائیې »	: « · محمد کبیر خان
» » تفتیش »	: « · محمد شریف خان
د فواید عامې دمدیریت کفیل	: « · عبدالله خان
دمخابراتودماموریت »	: « · نورالدین خان
د کرهنې » »	: « · محمد حسین خان

د بدخشان اعلی حکومت

حاکم اعلی	: ع · ع · ص محمد کریم خان
سرشته دار	: ع · عزیزالله خان
د ژاندارمې غنډ مشر	: ح محمد زمان خان
د مطبوعاتو مدیر	: ص · امین‌الدین خان « انصاری »
د کرهنې مدیر	: « · سید محمد خان
د گمرك مامور	: « · محمد رفیق خان
د احصائیې د تفتیش مامور	: « · عبدالعزیز خان

د ملی دوائر و تشکیلات

د ملی شورا ریاست

الف ـ رئیسه هیئت :

رئیس : ع ، ج سلطان احمد خان
لمړی معین : « ، ص محمد عزیز خان
دوهم « : « ، سید عمر خان
سرمنشی : « ، « عبداللطیف خان
منشی : ص ، حافظ محمد انور خان
د مجلس د خانگی مامور : « ، محمد داؤد خان
د کنترول « : « ، غلام دستگیر خان
د اوراقو « : « ، فیض محمد خان
د اجرائیې سرکاتب « : « ، محمد عمر خان

ع ، ج سلطان احمد خان د شورای ملی رئیس

S.Ex. Sultan Ahmad Khan
Prèsident de la Chambre des Députés

ب ـ د شپږمی دوری وکیلان

د کابل د مرکز وکیل : ع ، محمد زمان خان
د ښښ کروهی « : « ، سید معصوم خان
د پغمان « : « ، عبدالودود خان
د لوگر « : « ، عبدالظاهر خان
د وردګ « : « ، عصمت الله خان
د میدان « : « ، نصرالله خان
د سروبی « : « ، غلام مجید خان
د چهاریکار « : « ، محمد کبیر خان
د جبل السراج « : « ، ذوالفقار خان
د کوهدامن « : « ، میر عبدالحکیم خان
د ریزه کوهستان « : « ، عبدالقادر خان
د تگاب « : « ، محمد طالب خان
د نجراب « : « ، عبدالمجید خان

ملی شورا

ع ص محمدعزیز خان دملی شورا
دشپږمی دوري لمړی معاون

ع ، ص سید عمر خان د ملی شورا
دشپږمی دوري دوهم معاون

ع ص مرزا عبداللطیف خان دملی شورا
دشپږمی دوري سر منشی

د ملي شورا د شپږمې دورې وکیلان (د کابل د ولایت)
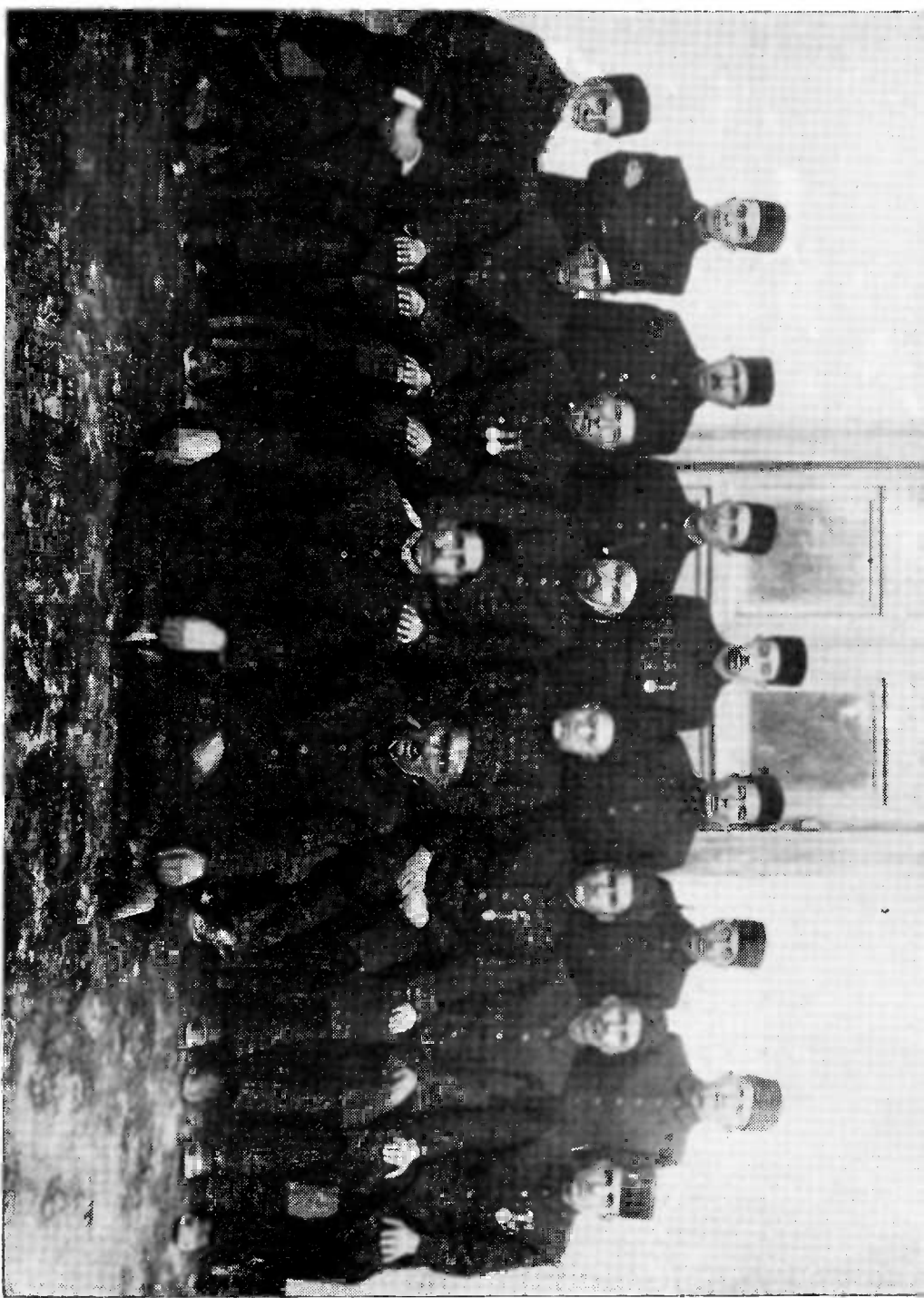
د ملي شورا د شپږمې دورې وکيلان (د کابل دولايت)

د ملي شورا د شپږمې دورې وکيلان (د قندهار د ولايت)
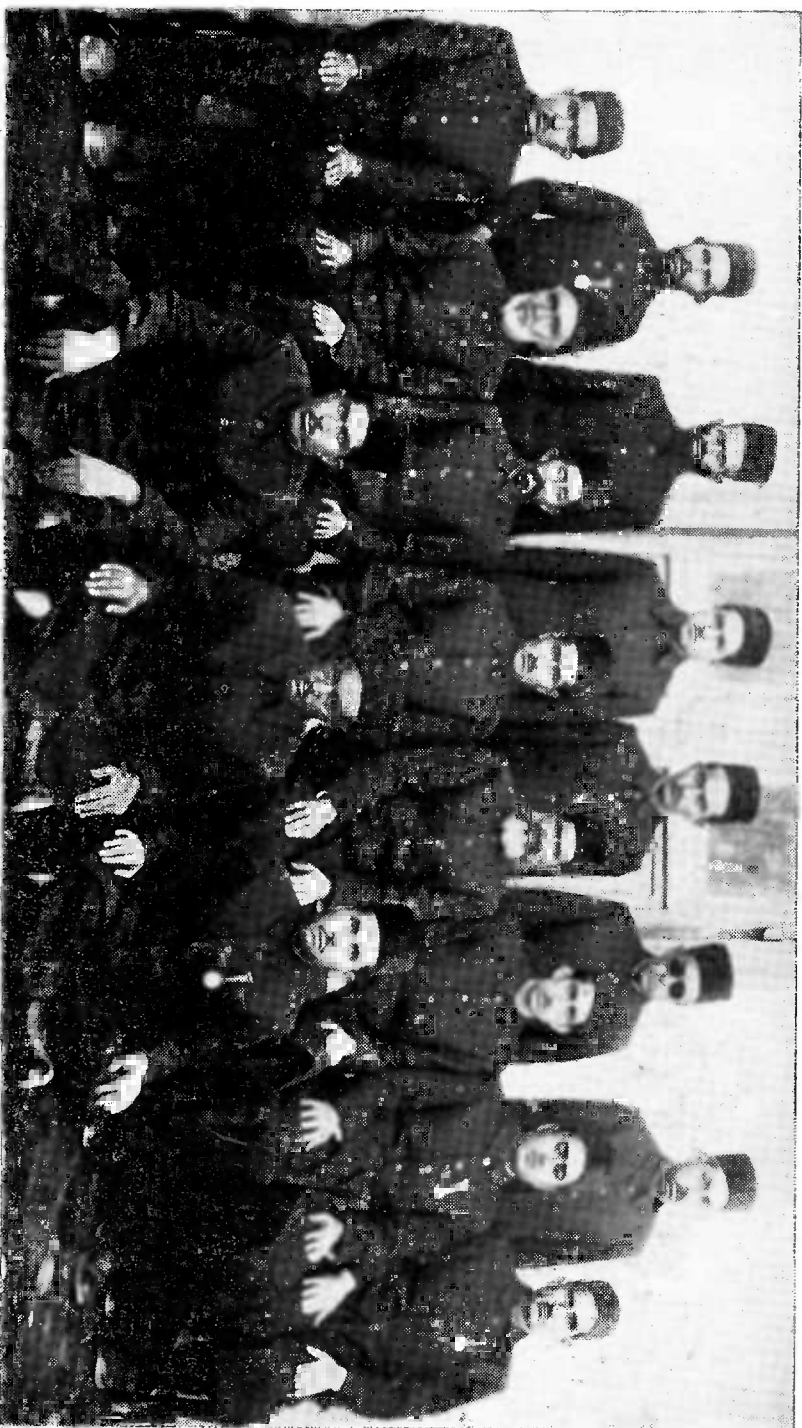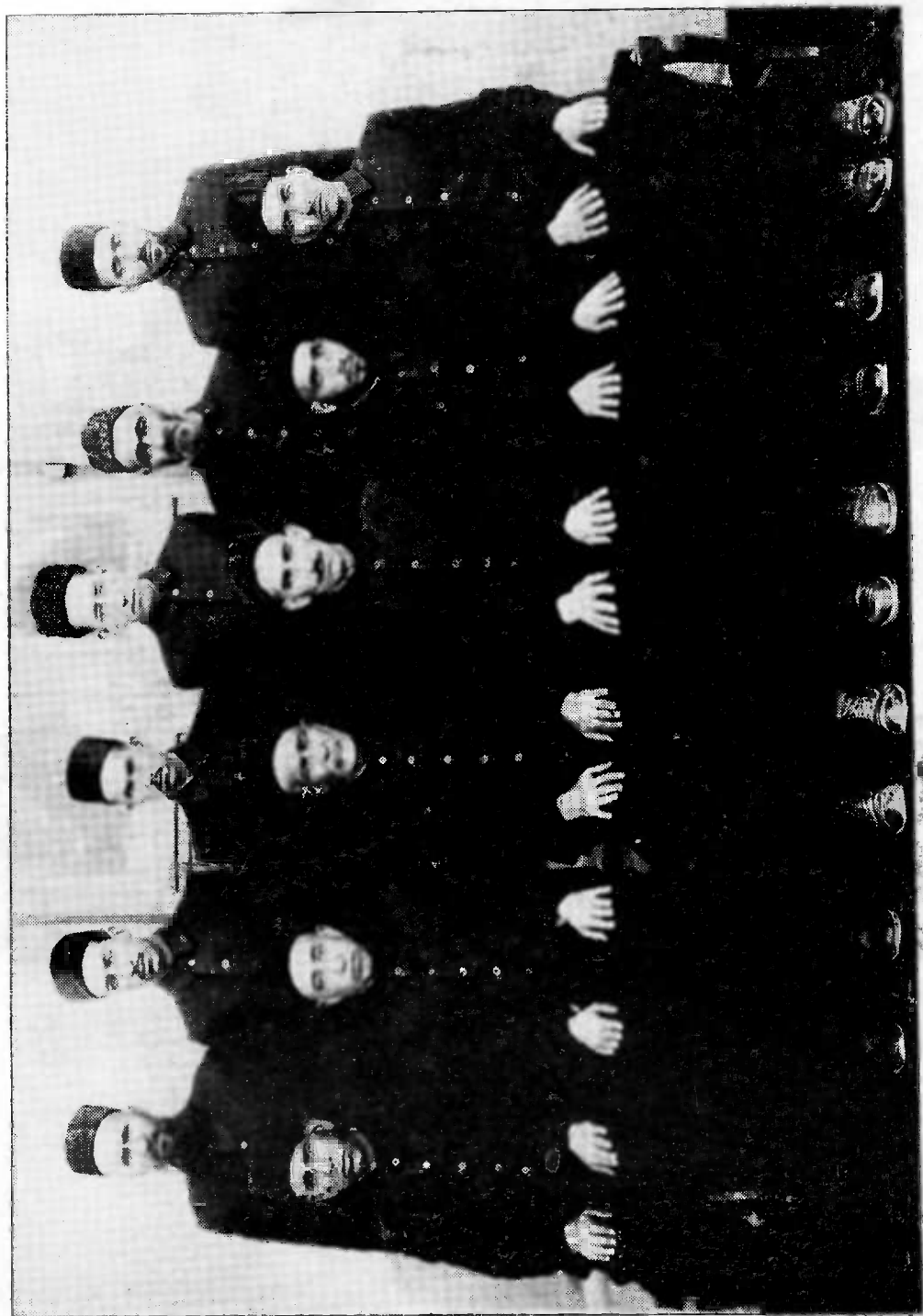
د ملی شورا د شپږمی دورې و کیلان (دهرات دولایت)
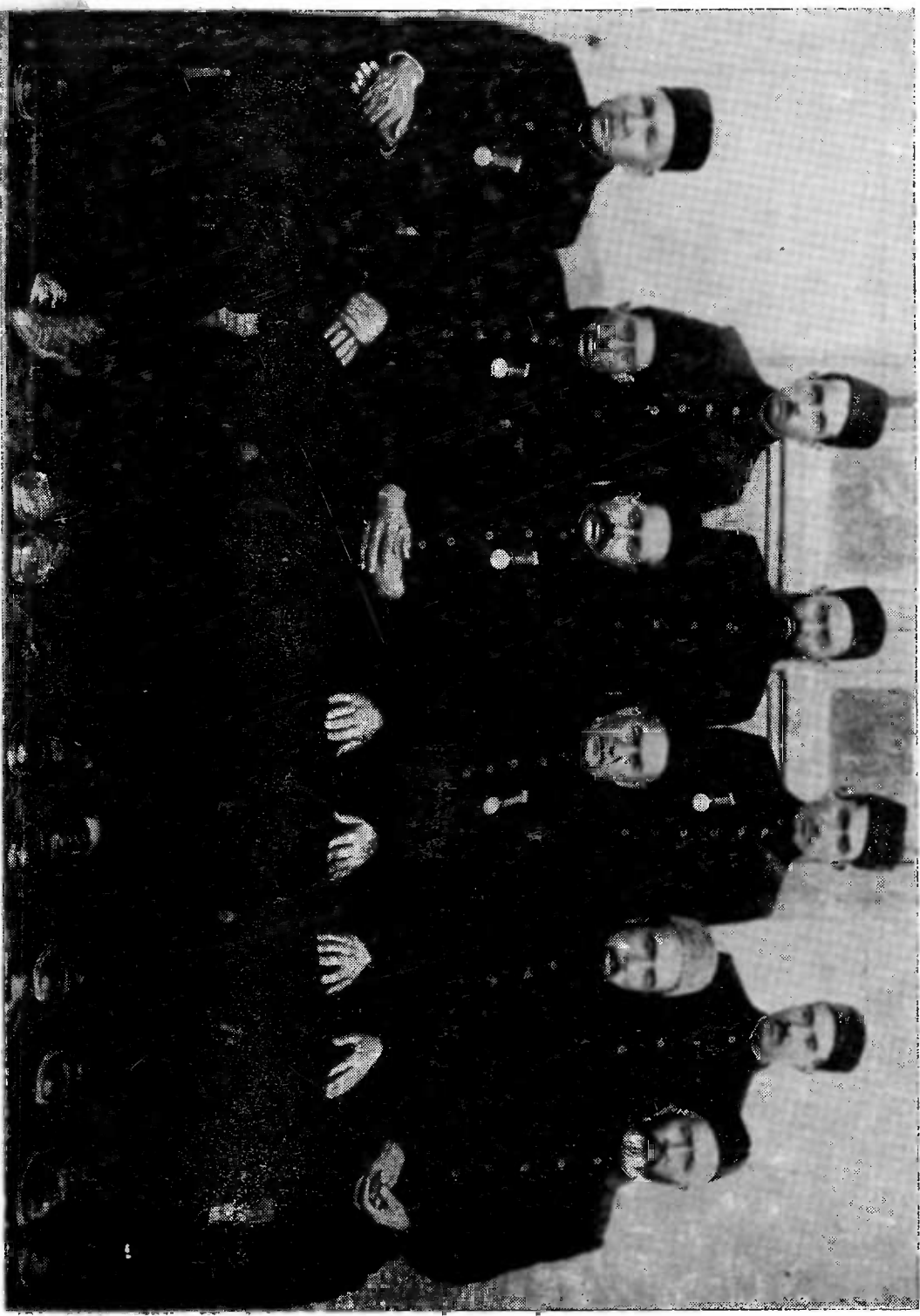
د ملی شورا د شپږمې دورې وکیلان (د مزار شریف د ولایت)
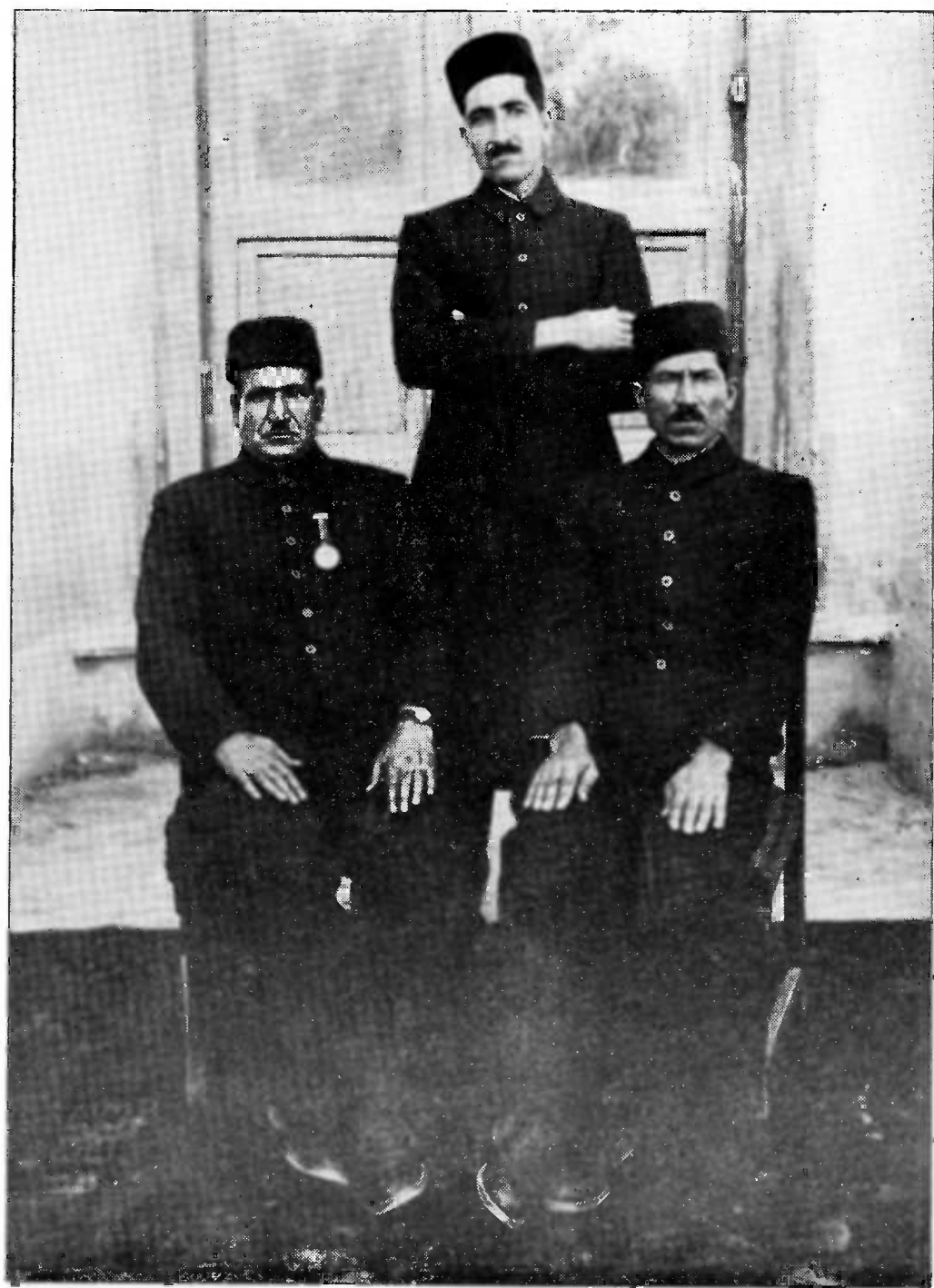
د ملي شورا د شپږمې دورې وکيلان (د قطغن ولايت)

د ملي شورا د شپږمې دورې وکیلان (دمشرقي دولایت)

د ملي شورا د شپږمې دورې وکيلان (د جنوبي ولايت)

د ملي شورا د شپږمې دوري وکیلان (د بدخشان داعلی حکومت)

د ملي شورا د شپږمې دورې وکيلان (ؤ مېمنې د اعلا حکومت)

دمی شورا دشتیزمی دوری وکیلان (دفراء داخلی حکومت)

دملي شورا دائمي كميسيون هيئت

دملي شورا ددوهم كميسيون هيئت

دمای شورا ددریم کمسیون هیئت
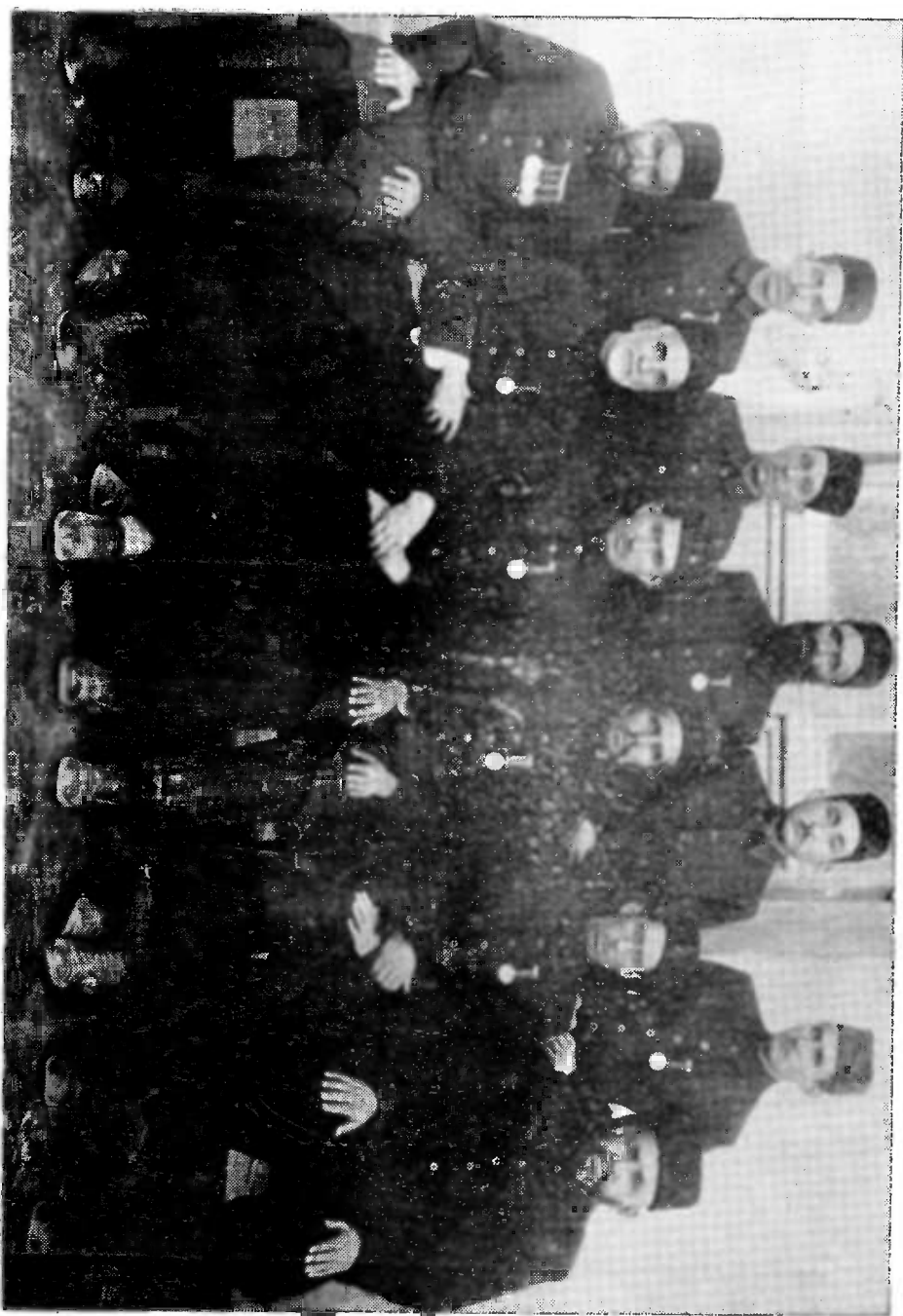
دسیغان و کهمرد وکیل	: ع ،	احمد جان خان
دپنجشیر «	: « ،	غلام حسین خان
دبامیانو «	: « ،	سید محمد طاهر شاه خان
دسرخ و پارساه «	: « ،	عبدالرزاق خان
دغوربند «	: « ،	محمد صدیق خان
دمقر «	: « ،	حاجی عبدالقیوم خان
دغزنی «	: « ،	جان محمد خان
دکتواز دده شینو «	: « ،	نور محمد خان
دکوچی «	: « ،	محمد یونس خان
ددزنګی «	: « ،	سید غلام رضا خان
دبهسودو «	: « ،	میر محمد علیخان
دیکاولنګ «	: « ،	نوروز علیخان
دجاغوری «	: « ،	محمد ابراهیم خان
دپند «	: « ،	سید تاج محمد خان
دسپین بولدك «	: « ،	آقا محمد خان
دتیرین «	: « ،	شیر علیخان
دکشك نخود «	: « ،	عبدالعزیز خان
دارغستان «	: « ،	عبدالواحد خان
ددهله «	: « ،	محمد زمانخان
ددهراوډ «	: « ،	دوست محمد خان
دګرشك او پشترود «	: « ،	دین محمد خان
دزمین داورو «	: « ،	عبدالعزیز خان
دګرمسیر «	: « ،	محمد ایوب خان
دګیزاب «	: « ،	حاجی فیض الحق خان
دارزګان «	: « ،	عبدالجلیل خان
دترنك وجلدك «	: « ،	اختر محمد خان
داجرستان «	: « ،	نیاز محمد خان
دقلات «	: « ،	شاد محمد خان
دپشترود دکوچی «	: « ،	ولی محمد خان

د قلات د کوچی وکیل : ع ، عبدالسلام خان
د هرات د مرکز « : « ، سعدالدین خان
د بلوکات د مرکز « : « ، حاجی غلام حیدر خان
د غور « : « ، سید محمد ابراهیم خان
د شینډنډ « : « ، غلام رسول خان
د غوریان « : « ، حاجی عبدالشکور خان
د کشك او گلران « : « ، عنایت الله خان
د نوی کلا « : « ، میرعلم خان
د اوبی « : « ، سعدالدین خان
د تولك « : « ، جهانشیر خان
دشهرك « : « ، محمد انور خان
د چخچران « ، « ، محمد حسین خان
د بالا مرغب « : « ، عبدالرحمن خان
دمزارشریف دمرکز « : « ، محمد یعقوب خان
دنهر شاهی « : « ، سید محمد داؤد خان
دسنگ چارك « ، « ، عبدالقهار خان
دخلم « : « ، سید مراد خان
دسمنگان « : « ، سید محمد صادق خان
دسرپل « : « ، عبدالجبار خان
د آقچی « : « ، حاجی عبدالبصیر خان
د دولت آباد « : « ، محمد مراد خان
د درهٔ صوف « : « ، محمد رحیم خان
د شبرغان « : « ، میر محمد اسلم خان
د بلخ « : « ، محمد رسول خان
دخان آباد دښار « : « ، محمد صدیق خان
د قندوز « : « ، عبدالحکیم خان
د نهرین « : « ، سید مراد خان
د اندراب « ، « ، بابه خان

د تالقانو	وکیل	: ع ، محمدعمرخان
د حضرت امام صاحب	«	: « ، داراب‌الدین خان
دچال اواشکمش	«	: « ، میر عبدالوهاب خان
د وستاق	«	: « ، سیدقاسم‌خان
د ینگی کلا	«	: « ، عبدالغفور خان
دجلال‌آباد دښار	«	: « ، محمدرسول خان
دسره رود	«	: « ، عبدالغفار خان
دلغمان	«	: « ، عبدالرشید خان
دنورستان	«	: « ، ولی‌محمد خان
دخوګیانو	«	: « ، الوخان
دشنوارو	«	: « ، فقیرمحمد خان
دممندري	«	: « ، ننګنهار خان
دروداتو	«	: « ، سیدعبدالاحد خان
د کامې	«	: « ، عبدالحکیم‌خان
داسمار	«	: « ، عبدالخالق خان
دپیچ دري	«	: « ، فضل‌جمیل خان
دخاص کنړاو کوز کنړ	«	: « ، محمد یعقوب خان
دبر کنړ اوسین دري	«	: « ، سردارخان
دفلجائیو حصارك	«	: « ، محمود خان
ننګنهار د کوچیانو	«	: « ، ګل‌اصغرخان
د ګردیز	«	: « ، شیرمحمد خان
دزرمل	«	: « ، حضرت‌محمد خان
دخوست دمتون	«	: « ، میرا پادشاه‌خان
« دتڼیو	«	: « ، بهرام خان
دارګون	«	: « ، حبیب‌الله خان
دځدرانو	«	: « ، شاه بهرام خان
دمنګلو	«	: « ، حیدرخان
دځاځیو	«	: « ، صاحب‌جانخان
دخوګنیو	«	: « ، محمدشریف خان

د بدخشان دمرکز وکیل		: ع ، عبداللطیف خان
دجرم	»	: « ، محمدایوب خان
د درواز	»	: « ، عبدالسلام خان
دوا خان اوزیباك	»	: « ، ادینه بیك خان
ددرایم او کشم	»	: « ، مولوی عبدالحمید خان
دمیمنی دمرکز	»	: « ، حاجی عزیزالله خان
دتگاب شیرین	»	: « ، سید ابوالخیر خان
داندخوی	»	: « ، پنجی خان
ددرزاب او گرزیوان	»	: « ، عبدالرحیم خان
دقیصار	»	: « ، سید امان الله خان
دفراه مرکز	»	: « ، محمد یسین خان
دچخانسور	»	: « ، دوست محمد خان
دبکوا او خاشرود	»	: « ، عبدالحمید خان

دانجمنو دوظائفو او تشکیل او دهیئت له نامو سره :

لمری انجمن :

١ : محمد یعقوب خان د مزار شریف د مرکز وکیل ، دانجمن د رئیس په حیث

٢ : میرپادشاه خان دجنوبی دولایت	دخوست دمتون	«	، دمنشی په حیث
٣ : محمدزمانخان دقندهار	« د دهلی	»	، » »
٤ : بهرام خان د جنوبی	« دخوست دتنیو	«	، دانجمن درئیس په غیاب کښي درئیس وکالت کوی
٥ : دوست محمد خان دقندهار	« ددبراؤدو	»	، دعضو په حیث
٦ : عبدالحکیم خان دمشرقی	« دکامي	»	، » »
٧ : عبدالغفار خان	« دسره رود	»	، » »
٨ : صاحب جانخان دجنوبی	« دلجاجیو	»	، » »
٩ : محمدمرادخان دمزارشریف	« ددولت آباد	»	، » »
١٠ : میرمحمد اسلم خان	« دشبرغان	»	، » »
١١ : بابه خان دقطغن	« داندراب	»	، » »

۱۲ـ شیرعلیخان دقندهار دولایت د تیرین وکیل دعضو په حیث

داانجمن دلاندنیو وزارتو او دوائرو مربوطه وارده مطالب تحقیق کوی :

الف : حربیه وزارت

ب : خارجه «

ج : داخله «

د : دعدلیې او تمیز وزارت

ه : ددربار «

و : دمطبوعاتو مستقل ریاست

دوهم انجمن :

۱ : سعدالدینخان دهرات دولایت دمرکز وکیل ، درئیس په حیث

۲ : عبدالودودخان دکابل « د پغمان « ، دمنشی «

۳ : محمدایوب‌خان دبدخشان داعلاحکومت‌دجرم « ، « «

٤ : عبدالجلیل‌خان دقندهاردولایت دارزگان « ، عضو دانجمن د رئیس په‌غیاب کښې د رئیس وکالت کوی

۵ : محمدکبیرخان دکابل ولایت دچاریکار وکیل ، د عضو په حیث

٦ : محمد انورخان دهرات « دښارك « ، د « «

۷ : محمد حسین خان « « چغچران « ، د « «

۸ محمد صدیق خان دقطغن « دخان آباد « ، د « «

۹ : عبدالسلام‌خان دبدخشان‌داعلاحکومت‌ددرواز « ، د « «

۱۰ عبداللطیف خان « « دمرکز « ، د « «

۱۱ : دوست محمد خان دفراه « د چخانسور « ، د « «

۱۲ : عبدالشکور خان دهرات « دغوریانو « ، د « «

۱۳ : محمود خان دمشرقی « دحصارك « ، د « «

یاس انجمن دلاندنیو وزارتو اودوائرو دمربوطه وارده مطالبو تحقیق کوی :

الف : د مالیې وزارت

ب : داقتصادملی «

ج : دمعدن «

د : د کرهنې درياست

ه : دماليات برعايداتو رياست

و : شرکتو .

دريم انجمن :

۱ : مير محمدعليخان د کابل دولايت د بهسود وکيل ، درئيس په حيث

۲ : عبدالخالق خان دمشرقی « دکنړو(اسمار) « ، دمنشی «

۳ : محمد صديق خان دکابل « دغوربند ، « د « »

٤ : عبدالسلام خان دقندهار « دکلات دکوچيانو « ، دانجمن درئيس په غياب

کښې درئيس وکالت کوی

۵ ، محمد زمانخان د کابل دولايت دښار وکيل ، د عضو په حيث

٦ : نصرالله خان « دميدان « ، » »

۷ : عبدالبصيرخان دمزارشريف « د اقچې » ، » »

۸ : سيدمحمدصديق خان « « د سمنګان » ، » »

۹ : عزيزالله خان دميمنې داعلاحکومت دمرکز » ، » »

۱۰ : ميرزا پنجی خ ن « « داند خوی » ، » »

۱۱ : محمد رسول خان. ولايت مشرقی دمرکز » ، » »

۱۲ : سيدامان الله خان دميمنې داعلاحکومت دقيصار » ، » »

پاس انجمن دلاندنيو وزارتو اودوائرو د مربوطه وارده مطالبو تحقيق اووارسی کوی

الف : دپوهنې وزارت

ب : دصحيې «

ج : دفوائدعامې «

د : دمخابراتو «

ه : دملی شورا اواعيانو رياست

و : دبلديې رياست

دمجلس اعیان ریاست

ع، ج، س، ع فضل احمد خان «مجددی»
S. Ex Fazl Ahmad Khan
Président du Sénat

رئیسه هیئت :

رئیس : ع، ج، س، ع فضل احمدخان «مجددی»
اومړی معاون : « « ص غلام غوث خان
دوهم « : « ، « عبدالجبار خان
دمجلس منشی : ع ، میرزا محمود خان

دمجلس اعضا :

عضو : ع ، عطا محمدخان
» : « ، خواجه جا گل خان
» : « ، محمد اسحق خان
» : « ، عبدالحکیم خان
» : « ، عبدالغفور خان
» : « ، معاذالله‌خان
» : « ، حاجی شرف‌الدینخان
» : « ، ایشان امان الدینخان
» : « ، جان محمد خان
» : « ، نظر محمد خان
» : « ، بشیراحمد خان
» : « ، محمد میرخان
» : « ، حاجی عبدالرحیم خان
» : « ، درویزه خان
» : « ، آخندزاده محمد رسولخان
» : « ، حاجی عبدالحکیم خان
» : « ، عبدالستار خان
» : « ، علی احمد خان
» : « ، محمد حسن خان
» : « ، محمد اکبر خان
» : « ، حافظ عبدالغفار خان
» : ع ، عبدالحکیم خان

د حضور د دوائر

د دربار وزارت

ع ج والا حضرت سردار احمد شاه‌خان
د دربار وزیر
S. A. Ahmad Chah Khan
ministre de la Cour

وزیر	: ع ، ج، والاحضرت سردار احمد شاه‌خان
لمړی‌معین	: ع ، ج محمد حیدر خان
دوهم معین	: « ، ص امین الله خان
د تنظیماتو مدیر	: ص ، عبد الرحیم خان
د مخصوص‌قلم‌مامور	: « ، میر علی احمد خان
د تشریفاتو معاون	: « ، محمد اکرم خان
« «	: « ، عبدالله خان
د تنظیماتو د مدیریت «	: « ، محمد زمانخان
د کنترول مدیر	: « ، میر امام الدینخان
د دواخانی «	: « ، میر عبد الغنی خان
د تحریراتو او داوراقو مدیر	: « ، محمد عظیم‌خان
د نقلیې مدیر	: « ، میر اکبرخان
د بخلی کارخانی ناظر	: « ، . . . .
فراشباشی	: « ، عبدالرشید خان

د شاهانه حضور مصاحبین

ع ، ص	محمد حکیم خان
« ، «	محمد اکبر خان
« ، «	سلطان احمد خان
« ، «	عبد الرزاق خان
« ، «	حاجی نواب خان

شاهي دارالتحرير

دحضور سرمنشي : ع، ج، س، ع محمد عمرخان
دسرمنشي مشاور داموري معين بحيث : ع، ص سراج الدينخان
دلمري شانگي مدير ددوهم معين بحيث : «، «حفظ نورمحمدخان
ددوهمي » » : » « عبدالقدوس خان
داوراقو » : » « غلام قادر خان
دهمو کانه دپښتو د کورس معلم : «مولوي صالح محمدخان

دشاهانه حضور حربي سرياوري

سرياور : ع، ش عبدالغفورخان اموري فرقه مشر
حربي ياور : ح، محمد حسين خان اموري غنډ مشر
» » : ش، گلبدينخان کنډ کمشر
» » : » « درمحمد خان

د بلديو رئيسان

کابل د بلدئي درئيس کفيل : ع، ص عزيز الله خان
د قندهار » » : » « عبدالعزيز خان
د هرات » » : » « غلام يحيى خان
دمزارشريف » » : » « عبدالکريم خان
دجلال آباد » » : » « حب علي شاه خان
د گرديز » » : » « سعادت خان
د فراه » » : » « حاجي محمد حسين خان
د ميمني » » : » « عبدالرحمن خان
دپل خمري » مدير : » « ميرعلم خان

ع، ج، س، ع، محمد عمرخان دهمايوني حضور سرمنشي
S. Ex. Mohammad Omar Knan
Secretaire Privé dé Samajesté

د داخلی روز نامو ، مجلو او جرایدو مدیران

الف مرکز :

داصلاح روزنامه : مدیر ښاغلی محمد قدیرخان « تره کی »

دانیس « « : « او دامتیازخاوند ښاغلی محمدعثمانخان « صدقی »

د آریانا میاشتنی مجله : « ښاغلی علی احمد خان « نعیمی »

د کابل « « : مهتمم « یارمحمد « نظامی » دپښتوټولنی دعمومی مدیریت څخه نشریږی

داقتصاد « « : مدیر « غلام دستګیرخان « اوریا » دملی اقتصاد دوزارت دا طباعاتوله عمومی مدیریت څخه نشریږی

د اردو « « : له ریاست ارکانحرب څخه نشریږی

دروغتیا « « : د حفظ الصحی دعمومی مدیریت دنشریاتوله څانګی نشریږی

دپښتون ږغ میاشتنی مجله : لیکوونکی ښاغلی غلام جیلانی خان « آریزوی »

افغانستان دری « « : دنشریاتو ددریمی څانګی نشریږی

ب ـ ولایات :

دطلوع افغان دقندهار روزنامه : مدیر ښاغلی محمد یوسف خان « ایازی »

داتفاق اسلام دهرات : « « سید احمدشاه خان « هاشمی »

دبیدار دمزارشریف هفته وار جریده : « « عبدالصمد خان « جاهد »

د اتحاد قطغن « « : « « محمد قاسم خان « واجد »

دمشرقی اتحاد « « « : « « ګل پاچاخان « الفت »

وړانګه دجنوبی « « « : کفیل « فدا محمد خان

د ستوری دمیمنی « « « : « « محمد ناصر خان « غرغښت »

د بدخشان « « « : مدیر « میرامین الدینخان « انصاری »

د افغانستان بانک

این بانك که بانك مرکزی ومعاملات چلند پول کاغذی و اسعار تعلق به آن دارد ، درین سال و ظایف خودرا با وجود مشکلات اقتصادی که از اثر عدم فروش مواد صادراتی افغانستان رخ داده حتی المقدور بدرستی انجام داده است ، اینك تشکیلات بانك وبیلانس آن ذیلاً معرفی می شود :

۱:ــ دعالی شورا هیئت :

رئیس : ع ، ج ، س ، ا مرزا محمد خان د دولت وزیر

درئیس کفیل : « ، « ، « ، « علی محمد خان دخارجی د چارو وزیر

عضو : « ، « ، « ، ع غلام یحیی خان دمخابراتو »

» : « ، « محمد کبیرخان دفوائدعامی »

» : « ، ص نجیب الله خان دوزارت معارف کفیل

» ، « ، « غلام مجتبی خان دعمومی محاسباتو دتفتیش رئیس

» : « ، « عبدالحی خان «عزیز» دملی اقتصاد دوزارت دمعین کفیل

» : « ، « غلام حیدر خان دملی بانك کفیل

۲:ــ دنظار هیئت :

عضو : ع ، ص غلام مجتبی خان دعمومی محاسباتو دتفیش رئیس

» : « ، « عبدالوهاب خان دمالیې دوزارت دوهم معین

» : « ، خواجه عبدالقیوم خان دحربیې دوزارت دکنترول عمومی مدیر

» : « ، غلام سخی خان دمعارف دوزارت دکنترول عمومی مدیر

» ، « ، غلام رسولخان دفوائد عامی دوزارت « » »

۳:ــ دذخیری پشتوانی او د بانکنوتو د مراقبت هیئت :

عضو : ع ، ج محمد حیدرخان دمالیې د وزارت وزیر

» : ع ، ص محمدعمرخان دافغانستان بانك کفیل

» : « ، « غلام مجتبی خان دعمومی محاسباتو دتفتیش رئیس

» : « ، « عبدالکریم خان (حقانی) دتمیز رئیس

» : « ، عبدالودود خان دلغمان دشورای ملی وکیل

» : « ، میر محمد علیخان دبهسودو « » »

» : ع ، ص نظرمحمدخان د تولو خزانو رئیس

٤ ــ : د بانك عامل هیئت :

رئیس	: ع ، ج ، ا ، ع عبدالمجید خان د ملی اقتصاد وزیر
د رئیس کفیل	: « : ص سردار محمد عمر خان
لمړی معاون	: « ، « محمد علیخان
دوهم «	: « ، « . . . . .

٥ : ــ د بانك د مرکزی دوائرو مشران :

دمحاسبی اود کنترول عمومی مدیر : . . . . . .

د اجرائیې عمومی مدیر	: ع ، حبیب الله خان
د ټولو خزانو خزانه دار	: « ، ص نظرمحمد خان
د مامورینو مدیر	: ص ، محمد حیدر خان
د تحریراتو «	: « ، سیداسحق خان « بری »
د اعتباراتو «	: « ، عبدالله خان
دتفتیش «	: « ، . . . . . .
د کنترول «	: « ، سید احمد علیشاه خان
د محاسبی «	: « ، صالح محمد خان

دخارجه دارتباطودمدیریت کفیل : « ، جنت خان

د خزانی داجرائیې « « : « ، مانك چند

د افغانستان بانك نماینده گان :

د قندهار د نمایندگی مدیر	: ص ، صلاح الدینخان «طرزی »
د هرات « دمدیریت کفیل	: « ، سعدالدینخان
د مزارشریف « « «	: « ، محمد آصف خان
د اند خوی « « «	: « ، محمد حسین خان
د آقچی « « «	: « ، نیك محمد خان

د محاسباتو دعمومی تفتیش ریاست

رئیس : ع ، ص غلام مجتبی‌خان
معاون : . . . .

اعضا دعمومی مدیریحیث : ع ، سیدمحمد ابراهیم خان « عالیشاهی »
« « « « پنځه کسه : . . . .
« د انتهائی مدیر « : ص ، عبدالرحمن خان
« « « « : « ، محمد ابراهیم خان
« « « « : « ، غلام دستگیر خان
« « « « : « ، گـل ایاز خان
« « « « : « ، فخرالدینخان
« « « « : « ، غوث الدینخان
« دابتدائی « « : « ، پیرمحمد خان
« « « « : « ، گـل احمد خان
« « « « : « ، عبدالحسین خان
« « « « : « ، صالح محمد خا ن
« « « « : « ، عبدالخالق خان
« « « « : « ، عبدالصمد خان
د ریاست تفتیش د تحریراتومدیر : « ، عبدالسلام خان

د ملکی مامورینو د محاکـماتو عمومی ریاست

عمومی رئیس : ع ، ص ، یارمحمد خان
معاون : « ، « ، محمد شفیع خان

د تمیز د محکمی ریاست :

د تمیز محکمه چه پخپله د عمومی رئیس له خوا اداره کیږی
د تمیز اعضا دعمومی مدیریحیث : . . . . . .
« « دانتهائی « « : ص ، فقیرمحمد خان
« « « « « : « ، . . . . . .
« « دابتدائی « « : « ، حبیب الله خان
« « « « « : « ، . . . . .

د مرافعی د محکمی ریاست :

رئیس	: . . . .
اعضاء دانتهائی مدیر بحث	: . . . .
« دابتدائی « »	: . . . .
» » » »	: . . . .
د تحریراتو مامور	: ص ، محمد علیخان

د ابتدائی محکمی ریاست :

رئیس	: . . . .
عضو د انتهائی مدیر بحث	: . . . .
« دابتدائی « »	: ص ، محمد طاهر خان
د اوراقو او د لیکلو مامور	: « ، غلام محمد خان

د قبائلو ریاست

رئیس	: ع ، ش محمد شاه خان لمری فرقه مشر
معاون	: ح ، شیر باز خان لمری غنډ مشر
د کنترول مامور	: ص ، محمد کریم خان

د المپیك ریاست

رئیس	: ع ، ص محمد یوسف خان
معاون	: ص محمد یعقوب خان
مدیر	: . . . .

مؤسسات جدید

ریاست دارالمساکین :

در سال ۱۳۲۵ وزارت اقتصاد ملی بتأسی نظریات ملت خواهانه ذات اشرف همایونی و حکومت متبوع خویش که شب وروز جهت آرامی و راحت عموم طبقات ملت بذل مساعی و توجه فرموده و میفرمایند ، پروژه در باب تاسیس یك دارالمساکین اساسی ترتیب داد و آنرا به مجلس عالی وزراء تقدیم نمود .

مواد پروژهٔ مذکور چون به حال غربا ومستحقین تودهٔ ملت و بطور عموم جهت تمویهٔ روح تعاون و تساند در امور خیریه و اجتماعیه مفید بود ، مجلس عالی وزراء نیز در حصه آن نظریه داده وتصویب گردید، پس ازتصویب مجلس وزراء وطی مراتب مجلسین شورای ملی و اعیان وصحه و منظوری حضور ذات شاهانه و تعین رئیس و معاونین مؤسسهٔ دارالمساکین مطابق مواد پروژهٔ در محل اجرا گرفته شد . قراریکه معلومات داریم ، تاکنون متجاوز از پنجصد نفر مستحقین درین مؤسسه داخل گردیده و عموم مصارف شان از طرف ریاست تهیه و بیر ایشان داده میشود ، که تفصیل آن در جرائد داخلی به ملاحظهٔ قارئین محترم رسیده باشد .

سالنامهٔ کابل هم اینك بنوبت خود تشکیل ریاست مذکور را مثل تشکیلات سائر دوائر مملکتی نیز قرار ذیل نشر مینماید :

د دارالمساکینو دریاست تشکیل :

رئیس	: ع ، ص حاجی محمدانور خان « بسمل »
لمری معاون	: « ، عطأالحق خان
دوهم «	: « ، محمدعمر خان
د اجرائیي او مامورینو مدیر	: ص ، میر حلیم‌الدین خان
د کنترول «	: « ، محمدسرور خان
د رانیولو اود تفتیش دمدیریت کفیل	: « ، غلام‌صدیق خان
د داخله مدیر	: « ، محمدابراهیم خان
د اوراقو دتحریراتو مامور	: « ، عبدالرشید خان

د دارالمساکینو نظار هیئت :

ع ، ج ، س ، ا مرزا محمد خان ددولت وزیر
« ، « ، ا ، ع عبدالمجید خان داقتصادملی وزیر
« ، « سلطان احمد خان د شورای ملی رئیس
« ، ص نجیب الله خان د معارف د وزارت کفیل
ج ، صلاح الدین خان د مطبوعاتو رئیس
ع ، ص سیدقاسم خان « رښتیا » دمطبوعاتو دریاست معاون
« ، « عزیزالله خان دبلدئي رئیس
« ، د کتور عبدالظاهر خان دبلدئي دشفاخانو سرطبیب
« ، محمدزمان خان د کرهنی دمستقل ریاست دمعین کفیل
د افغانستان بانك نماینده انفر
د بانك ملی « »

مؤسسهٔ رفاه عامه .

این مؤسسه در ماه میزان سال ۱۳۲۵ بغرض رفاه و آرامی اهالی حسب پیشنهاد وزارت اقتصادملی و منظوری مجلس عالی وزراء تشکیل گردیده و وقتاً فوقتاً جهت اخذ تدابیر لازمهٔ اقتصادی مجالسی از طرف مؤسسهٔ مذکور که متشکل از اعضای کابینه ووالی کابل و معین های وزارت اقتصاد و معین وزارت داخله و قوماندان امنیه ولایت کابل و رئیس بلدیه کابل و بعضی اراکین وزارت اقتصادملی باشد منعقد میگردد .

انعقاد این مجالس و موضوعات آن درباب توزیع غله ، رخت ، تیل خاك ، شکر و غیره بوده ، و وقتاً فوقتاً نظر به اوضاع وقت مطرح بحث قرار میگیرد ، در نتیجه تصمیمات مفیدی ازین مجالس برای بهبود اوضاع اقتصادی اهالی مرکز و ولایات بعمل آمده که تفصیل آنهمه مجالس متعدد که درمرور سال منعقد گردیده بروز نامهای مرکز وجرائد ولایات نشر یافته و طرف رضامندی عموم طبقات ملت واقع شده .

رئیس مجلس بانتخاب خود مجلس شاغلی مرزا محمد خان وزیر دولت ومنشی آن شاغلی سیدقاسم خان « رښتیا » معاون ریاست مستقل مطبوعات میباشند .

ع ، ج ، ا ، ع والاحضرت سردار محمد داؤد خان د حرب وزير

S. A. R. "E. A" Sardar Mohammad Daoud Khan
ministre de la guerre.

ع ، ش ، س ، ع عبدالغنی خان
لمړی فرقه‌مشر ، دمرکزی قوی‌قوماندان

ع،ش غلام رسولخان لمړی فرقه مشر
حربی رئیس

ع ، ش عبدالاحد خان لمړی فرقه مشر
داردو رئیس

ع ، ش محمدشاه خان لمړی فرقه مشر
دقبائل رئیس

ع ، ش محمد عارف‌خان دوهم فرقه‌مشر
دمرکزی قوی‌ددوهمی‌فرقی قوماندان

ع ، ش شاه عبدالحمید خان دوهم فرقه
مشر دمحاکماتو رئیس

ع ، ش سید عبدالصمد خان دوهم فرقه
مشر دشاهی گارد قوماندان

ع ، ش عبدالکریم خان دوهم فرقه
مشر دفراه دفرقی قوماندان

د حرب په لوړ وزارت کښې مهمې مقررۍ

ح، سید حسن خان لمړی غند مشر
ددوهمې لواء ارکانحرب

ح، محمد اکرم خان لمړی غند مشر
دحربی ریاست د کتنې او تدقیق مدیر

ح، ذکریاخان طرزی لمړی غند مشر
له حربی ریاست دلمړی څانگې مدیر

ح، آغا محمد خان لمړی غند مشر
دتقاعد عمومی مدیر

د حرب په لوړ وزارت کښي مهمي مقررۍ

ح ، ذکریا خان لمړی غندمشر

ح : میرحکیم خان لمړی غندمشر

ح ، سعدالله خان لمړی غند مشر

ح ، سلطان‌محمد خان لمړی غندمشر

د حرب په لوړ وزارت کښې مهمې مقررۍ

ح ، محمد نعیم خان غنډ مشر

ح ، ګل محمد خان غنډ مشر

ح ، عبدالرحمن خان دوهم غنډ مشر
ددوهمې فرقې د حرب ددیوان رئیس

ح ، غلام فاروقخان دوهم غنډ مشر
ارکانحرب

د حرب په لوړ وزارت کښي مهمي مقررۍ

ح ، غلام علیخا ن دوهم غند مشر
ارکانحرب

ح۰ عبدالرزاقخان دوهم غند مشر
ارکانحرب

ح ، عبدالاحمد خان دوهم غند مشر
ارکانحرب

ح ۲ محمد نعیم خان دو هم غند مشر
ارکانحرب

د حرب په لوړ وزارت کښې مهمې مقررۍ

ح ، عبد العزیز خا ن دوهم غنډ مشر
د کابل دمؤسسو دلوازمو آمر

ح ، عبدالواحدخان دبیطاریې او صحیې
عمومي مدیر

ح ، حبیب الله خان دوهم
غنډ مشر

ح ، محمد عیسی خان دوهم غنډ مشر
دحربې پوهنځي کفیل

د حرب په لوړ وزارت کښې مهمې مقررۍ

ح ، عبدالعلیخان دوهم غنډ مشر

ح ، عبدالشکور خان دوهم غنډ مشر

ح ، محمد مهدیخان دوهم غنډمشر

ح ، محمد یسین خان دوهم غنډمشر

د حرب په اوږ وزارت کښې مهمې مقررۍ

ح ، محمد ظریف خان غنډ مشر
داستخباراتو عمومي مدير

ح ، امین الله خان دغزني دفرقې
د ارکانحرب رئیس

ح ، مراد افضل خان دوم غند مشر

د حرب په لوړ وزارت کښې مهمې مقررۍ

ح ، دیدار علیخان دوهم غندمشر

ح ، سید منصورخان دوهم غند مشر

ح ، میر محمد یعقوبخان دوهم غند مشر

د حزب په لوړ وزارت کښی مهمی مقرری

ح ، محمد آصف خان دوهم غندمشر

ح ، شیرعلیخان دوهم غندمشر

ح ، دین محمد خان دوهم غند مشر

د حربیه اوږ وزارت کښی مهمی مقرری

ج ، غلام سرور خان دوهم غندمشر

ج ، عبیدالله خان دوهم غندمشر
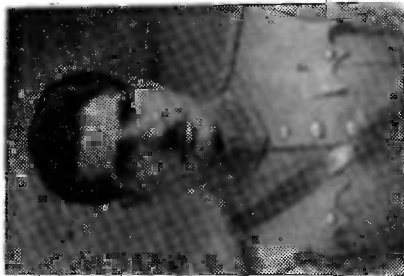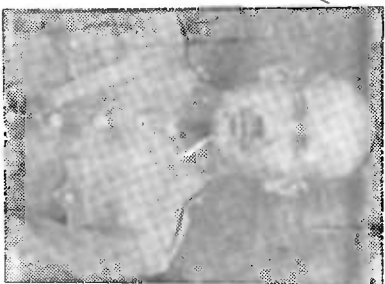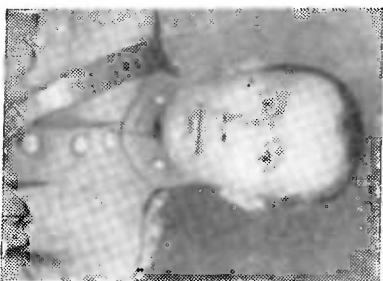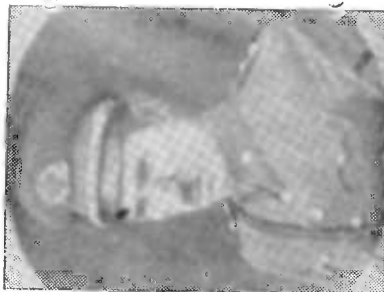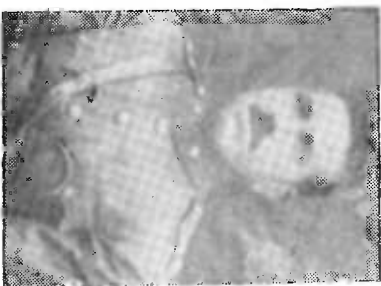
ج ، محمد اکبر خان دوهم غندمشر

امور وزارت خارجه

چون سیاست حکومت متبوعهٔ ما که از آرزو های قلبی ملت سر چشمه میگیرد تماماً طرفدار صلح و سلم و همکاری بین المللی میباشد. بنابران وزارت امورخارجهٔ دولت پادشاهی نیز تمام مساعی خودرا معطوف این امر نموده و ازهمین است که باحفظ و دوام حسن روابط دوستانه بادول همسایه و متحابه و تشئید مزید آن، برای شمول افغانستان در مؤسسه ملل متحده نیز درین سال اقدام بعمل آمده و برعلاوه حکومت متبوعهٔ ما درچندین کنفرانس بین المللی جهت تامین و تربیهٔ علائق همکاری باتمام ملل صلح‌خواه و ترقی پسند در زمینه های اجتماعی وا قتصادی شرکت ور زید. اینک درذیل رؤس اجراآت مهمهٔ شعبات وزارت امور خارجه را از نظر خوانندگان عزیز گذارش میدهیم :

صورت‌اجراآت‌مدیریت کنفرانسها درسال ۱۳۲۵

حکومت صلح دوست و امنیت خواه افغانستان همیشه طرفدار آرامش جهان و برای این مقصود دایماً ازهیچ یک سعی ومجاهدت‌دریغ نکرده است و بعداز اختتام محاربه حکومت متبوعه ما جهت تامین امن جهان باسائر دول دست همکاری رادراز نموده وباشمول‌درمجلس اقوام‌متحده وتعقیب ازمشی مجلس مذکور خواسته است تابوسیله تعاون بین المللی برای بهبود و سعادت قیام امن جهان خدمت نموده باشد.

چنانچه مجامع بین‌المللی نیزاین رویه حکومت متبوعه ما را به نظر تقدیر دیده و جهت شمول به یک عده از مجامع و موسسات بین‌المللی جهان مدعو نموده اند که در برخی ازآن نمایندهای افغانی شامل‌شده اند اینک اجرا آت درین زمینه توسط مدیریت کنفرانسها وزارت امور خارجه دردوران سال ۱۳۲۵ عملی گردیده ذیلاً تذکار میدهیم :

۱ ـ درماه دسامبر سال ۱۹٤٤ کنفرانس موقتی هواپیمائی بین‌المللی بمقام شیکاگو تشکیل جلسه نموده ع ، ج عبدالحسین خان عزیز وزیرمختار اعلیحضرت مقیم واشنگتون درین جلسه بصفت نماینده افغانستان شمولیت ور زیدند درین موقع جلالتماب شان بـر قرارداد های پنجگانه ذیل امضا نمودند :

ا) سند قطعی فضائی

ب) موافقه موقتی هوا پیمائی

ج) موافقه ترانزیت بین‌المللی هوائی

د) موافقه بین‌المللی ترانسپورت هوائی

س) کنوانسیون بین المللی هوانوردی کشوری

حکومت افغانستان بتاریخ ٥ ماه جوزای سال ۱۳۲٥، امضای جلالتماب شانرا برقراردادهای فوق تصدیق و به موسسه بین‌المللی هوانوردی ازین تصدیق ابلاغ نمودند .

۲ - لیکن از جمله پنج قرار داد های فوق الذکر فقط کنوانسیون بین‌المللی هوانوردی کشوری ، علاوه بر امضای نماینده افغانستان به طی مراتب قانونی نیز محتاج بوده . چنانچه اخیراً حضور معظم اعلیحضرت همایونی تصدیق نامهٔ کنوانسیون بین‌المللی هوانوردی ملکی را، بعداز آنکه اصل کنوانسیون مذکور ، مراحل اصولی وقانونی را درمجلسین شورای ملی واعیان طی نمود ، امضافرمودند موضوع به سفارت امریکا در کابل و مؤسسهٔ پیکاو خبر داده شد ، سند تصویب نیز به سفارت امریکا سپرده شد که برای ضبط درآرشیف وزارت امور خارجهٔ دول متحده امریکا بفرستند .

۳ - بعداز امضای این قرار دادها ، حکومت متبوعه در زمینه هوا نوردی کشوری داخل عمل گردیده و در اولین جلسه اسامبله بین المللی هواپیمائی کشوری که بتاریخ ۲۱ می ۱۹٤٦ بمقام مونتریال (کانادا) منعقد شد ع ، ج عبدالحسین خان عزیز وزیر مختار اعلیحضرت مقیم واشنگتون درآن شمولیت ورزیدند .

٤ - بعد ازآن کنفرانس منطقوی موسسه بین المللی هوا پیمائی در قاهره تشکیل جلسه ، داد و در جلسات مختلفه آن ع ، ص نجیب‌الله خان کفیل وزارت معارف و ش عبد الرزاق خان رئیس ارکان فضائی بصفت نماینده های افغانستان شمولیت ورزیدند .

٥ - موسسهٔ هوانوردی بین‌المللی ملکی مقیم مونتریال از ۱۹ ماه دسامبر ۱۹٤٦ الی ۷ ماه جنوری ۱۹٤۷ در مونتریال اجتماع نموده وجهت شمول درآن، حکومت افغانستان رانیز دعوت کرد - چنانچه ع ، ج حبیب الله خان طرزی وزیر مختار اعلیحضرت درننانکنگ به حیث نماینده افغانستان ، جهت شمولیت درین جلسات اعزام گردیدند . چنانچه جلالتماب موصوف درجلسه شعبه (تلاش ونجات) جلسهٔ شعبه خریطه ، جلسهٔ شعبه قوانین فضائی وجلسه شهادت نامهٔ پیلوت ها وجلسه کنترول فضائی شمولیت ورزیدند .

٦ - کنفرانس بین‌المللی اصول اداری (از تاریخ ۲۰ الی ۲۷ ماه جولائی ۱۹٤۷ بمقام برن جلسه نموده، نیز از افغانستان دعوت نمود که این دعوت ازطرف حکومت متبوعهٔ ما پذیرفته شد . ونمایندهٔ سامع افغانستان درین مجلس شمولیت ورزیدند .

۷ - طوریکه معلوم است حکومت افغانستان یکی از ارکان موسسهٔ بین‌المللی کار است واز سالیان درازی با ین موسسه همکار بوده درین اواخر در نتیجهٔ از بین رفتن جامعه ملل لازم دیدند تادر اساسنامه این موسسه تعدیلات روی کار آورده شود .

چنانچه به منظور این مقصود موسسه مذکور سند رابرای این تعدیلات ترتیب نموده واز ارکان موسسه خواهش تصویب آنرانمود که حکومت افغانستان نیز به آن موافقت نموده وسند مذکوررا که صورت یك کنوانسیون را دارا است تصویب وتصدیق کرد .

۸ - ع ، ج عبدالحسین خان عزیز وزیرمختار اعلیحضرت مقیم واشنگتون بتاریخ ۱۱ ماه دسامبر ۱۹٤٦ پروتوکول ترمیم کنوانسیون ها وقرارداد های مربوطهٔ ادویه مخدره وتریاك را درنیویارك امضا وحکومت افغانستان امضای آن را تصدیق کرد .

صورت اجراآت شعبهٔ ۳ سیاسی درسال ۱۳۲۵

نظر بهاحتیاجات شدیدیکه روز بروز در مملکت به اشیای وارداتی مخصوصاً رخت باب ، شکر - پطرولی وتیل خاك محسوس و مشاهده میشد باثر مراجعه وتصمیم وزارت اقتصاد ملی وحسن همکاری و مساعدت وزارت مختاری بریطانیا درکابل موفق گردید که به اندازهٔ آتی دوسهمیه اشیای مذکور نسبت بسال گذشته تزئیدی را حاصل نماید .

۱ - سهمیهرخت درسال ۱۳۲٤ (۵۲۰۰۰۰۰) یاردبوده واز تاریخ برج عقرب ۱۳۲۵ درسهمیهٔ سالانه (۳۰۰۰۰۰)یاردتزئید بعمل آمد مجموعه بالغ گردید (۵۵۰۰۰۰۰) یارد

۲ - سهمیه شکر در سال ۱۳۲٤ (٤۳۲۰) تن بوده واز تاریخ برج عقرب ۱۳۲۵ در سهمیه سالانه (۲۸۸۰) تن تزئید بعملآمد مجموع بالغ گردید : (۷۲۰۰) تن .

۳ - سهمیه پطرول درسال ۱۳۲٤ ماهوار (۱٦۱۰۰۰) گیلن بوده و از تاریخ برج عقرب درسهمیه ماهانه (۵٤۰۰۰) گیلن تزئید بعمل آمد مجموع بالغ گردید (۲۱۵۰۰۰) گیلن

٤ - سهمیهٔ تیلخاكدرسال ۱۳۲٤ سالانه (۲۲۰۳۰۲)گیلن بودهواز تاریخ برجعقرب ۱۳۲۵ سالانه (۲۹٦۹۸) گیلن تزئید بعمل آمد مجموع بالغ گردید : (۵۰۰۰۰۰) گیلن

اجرا آت شعبه چهارم سیاسی

درسال جاری درضمن اجرا آتیکه ازطرف شعبه چهارم سیاسی وزارت امور خارجه بعمل آمده یكفقره مهم موضوع مفاهمهوتسهیلات توریدیكمقدارآردوگندمامریکابکابلاست چون درآغاز سال ۱۳۲۵ بعلت عدم باران های کافی خطرقحطی محسوس میگردید حکومت برای رفع کمیابی وگرانی غله تصمیمی اتخاذ نمود که بایست یك اندازهٔ کافی غله از امریکاوارد نماید و چون انجام این مقصد بدون مفاهمه وزارت امور خارجه باوزارتمختاری دول متحده امریکا مقیم کابل ومراجعهٔ وزارت مختاری در واشنگتون باولیای وزارت امور خارجه آن مملکت ناممکن بود درینصورت وزارت امور خارجه نظر به احتیاج مبرمی که موجود بود زمینه را برای قبول این موضوع مساعد گردانیده و حکومت دول متحده امریکا به سابقهٔ

احساسات مودت کارانهٔ خویش حاضر گردیده که مقدار هشت هزار تن آرد و ۱۷ هزار تن گندم در مرتبه اول وبعداً مقدار ۶۰۰۰ هزار تن گندم و ۲۵۰۰ هزار تن آرد را برای رفع مشکلات بدولت افغانستان در مقابل قیمت ارسال دارد چنانچه یك اندازه کافی از جمله مقدار فوق تا کنون وارد ومابقی نیز درشرف وروداست .

مبادلهٔ موافقه‌نامه‌های سرحدی بین افغانستان واتحاد جماهیر اشتراکیه شوروی

بتاریخ ۲۱ جدی سنه ۱۳۲۵ درشهر کابل در وزارت جلیله امور خارجیه ع،ج،س،ا علی محمد خان وزیر امور خارجیه و ع ، ج آقای با کولینی ایوان نیکو او وچ سیفر کبیر ونمایندهٔ فوق‌العاده جماهیراشتراکی شوروی در کابل تصویب نامه‌های موافقت نامه بین افغانستان واتحاد جماهیر اشتراکی شوروی راجع به مسائل سرحدی را که بتاریخ ۱۳ جون سنه ۱۹۴۶ درشهرماسکو بامضاء رسیده واز حضور اعلیحضرت پادشاه افغانستان بتاریخ ۱۶ ستمبر سنه ۱۹۴۶ وازطرف هیئت رئیسه شورای عالی اتحاد جماهیر اشتراکی شوروی بتاریخ ۲۸ نومبر سنه ۱۹۴۶ امضاء ومنظور شده مبادله نمودند :

درموقع تبادلهٔ تصویب نامه‌ها :

ازطرف افغانستان ع،ج،س،ا علی محمد خان وزیر امور خارجه و ع،ج سلطان احمد خان رئیس شورای ملی و ع،ص عبدالحمید خان عزیز معین اول وزارت خارجه و ع،ص عبدالصمد خان مدیر عمومی سیاسی و ع،ص میر محمد صدیق خان رئیس تشریفات و ع،ص ذوالفقار خان مدیر عمومی امور بین‌المللی و ازطرف اتحاد شوروی ع،ج آقای باکولین ایوان نیکو لو وچ سفیر کبیر اتحاد جماهیر اشتراکی شوروی مقیم کابل وآقای دولیامستشار و آقای ایا نا و ف شرکاتب آقای نیا نلیکوف سکرتر سفارت حضور داشتند ،

ریاست تشریفات

۱ـ ورود سفرا ونمایندگان سیاسی دول خارجه در دورهٔ سال ۱۳۲۵ به کابل ـ

۱ـ جلالتماب آقای محمد صادق خان ابو خضره بی . وزیر مختار دولت شاهی مصر بعوض جلالتماب آقای عبدالکریم خان صفوت بی بتاریخ ۲۰ جوزا ۱۳۲۵ به کابل وارد وبه تاریخ چهارشنبه ۲۹ جوزا ساعت یازده ونیم قبل از ظهر باتشریفات معموله درقصر دلکشاه بحضور اشرف ملوکانه شرفیاب واعتماد نامه خود شان را تقدیم کردند .

۲ـ جلالتماب آقای ایسو نین تسنگ وزیر مختار دولت جمهوری چین بعوض جلالتماب آقای تسوشانگ یو بتاریخ جمعه ۱۱ دلو ۱۳۲۵ به کابل وارد وبتاریخ شنبه ۲۶ دلو ساعت
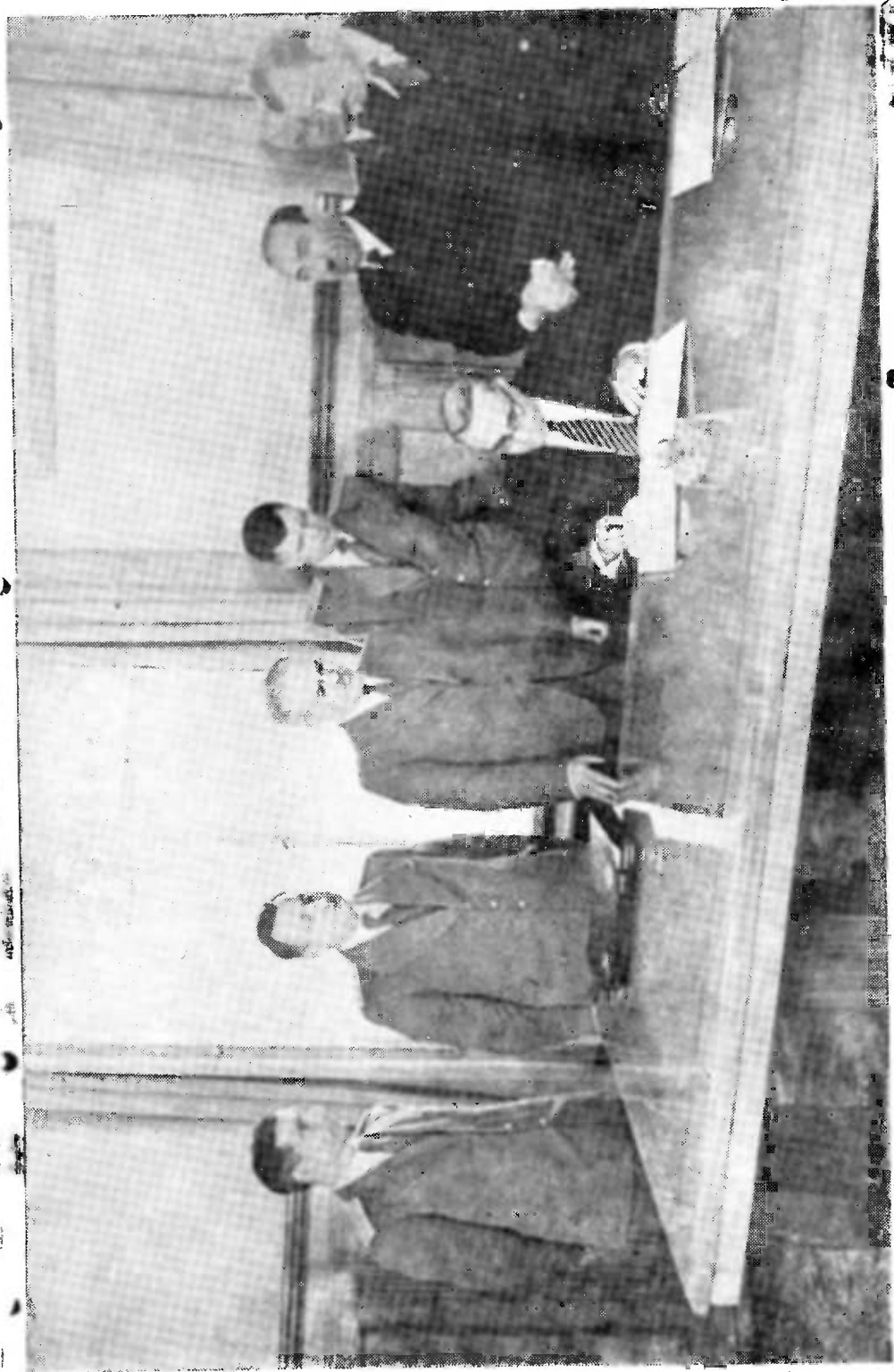
د افغانستان او اتحاد شوروی د سرحدی حدودو د تمدید د موافقی لاس لیك په مسکو کی ،

ع ، ج سلطان احمد خان دافغانستان له خوا موافقه او امضاء کوی ، جلالتماب مولوتوف د شوروی د باندنیو چارو وزیر نژدی هنه ته ولاړدی .

جلالتماب مولوتوف د شوروی دبانډنیو چارو وزیر دافغانستان او اتحاد شوروی د سرحدی حدودوموافقه په مسکو کی امضاء کوی .
جلالتماب سلطان احمد خان د افغانستان نماینده د میزخنډی ته ولاړدی .

یازده قبل‌ازظهر با تشریفات معموله درقصردلکشاه بحضور اشرف ملوکانه شرفیاب واعتمادنامه خود شان را تقدیم کردند .

عالیقدر جلالتماب آقای البرتو کالیسی وزیر مختار دولت جمهوری ایطالیا به تاریخ ۲۲ حوت ۱۳۲۵ وارد کابل وبه تاریخ ۵ حمل ۱۳۲۶ حسب تشریفات معمو له به قصر دلکشاه بحضور اعلیحضرت معظم همایونی مشرف واعتماد نامه خودرا تقدیم نمودند .

صدور اگریمان دولت شاهی مصر جلالتماب آقای محمد السعید مطربی‌را بحیث وزیرمختار خویش بدربار کابل معرفی واخیراً اگریمان مشارالیه صادر گردید . آقای او ژینوس ژان میلنیکیل شارژ د افر دولت جمهوری پولیند مقیم طهران که‌درحین وقت عهده دار این وظیفه بدربار کابل نیز میباشد روز دوشنبه اول جدی ۱۳۲۵ وارد کابل گردیده و بروز پنجشنبه چهارم جدی ۱۳۲۵ معرفی نامهٔ خودرا بحضور ع.ج.س.ا. علی‌محمدخان وزیر امورخارجه تقدیم نمودند .

مختصر سوانح بعضی ازنمایندگان سیاسی که دردوره سال۱۳۲۵وارد کابل گردیده اند

۱- سوانح جلالتماب آقای محمد صادق خان ابو خضره بی وزیر مختار دولت شاهی مصر.

در ۱۹۰۰ عیسوی به الفایوم مصر متولد وتحصیلات خودرا در پاریس به‌اتمام رسانیده در ۱۹۲۳ دکتورای حقوق خودرا ازفاکولته حقوق پاریس حاصل نموده است در ۱۹۲٤ وکیل دعوی در وزارت مالیه ۱۹۲۵ آتاشه وزارت مختاری مصر در واشنگتن ۱۹۲۹ آتاشه وزارتمختاری مصر دربروکسل ۱۹۳۰ قونسل دربیت المقدس ۱۹۳۳ قونسل در آتن ۱۹۳٤ قونسل دربیروت ۱۹۳۷ قونسل در بمبئی ۱۹۳۹ جنرالقونسل درسانفرانسیسکو ۱۹٤٤ سکرتر اول وزارتمختاری مصر درواشنگتن در ۱۹٤۵ شارژ دافر پراگ اخیراً در ۱۹٤٦ بحیث وزیر مختار دولت شاهی مصر بدربار کابل انتخاب گردیدند .

۲ - سوانح جلالتماب آقای ایو نین تسنگ وزیر مختار جمهوری چین .

در ۱۸۹٤ عیسوی در کیانگ سواچین متولد وتحصیلات خود را در یونیو رستی ار در شنگهائی تکمیل ودکتورای حقوق خودرا از یونیو رستی پاریس حاصل نموده‌است .

دوره ماموریت در ۱۹۱۳ دفتر دار وزارت مختاری چین در پاریس در۱۹۱۷ برتبه آتشه در وزارت مختاری متذکره ترفیع یافته است . در ۱۹۲۱ به کوپن ها گن (دنمارك) تبدیل شده

در ۱۹۲٤ کاتب درجه سه وزارتمختاری چین در ستکهلم (سویدن)
« ۱۹۲۵ کاتب درجه دو و فد چین درجامع ملل
« ۱۹۲۷ معاون ریاست به وزارت خارجه
« ۱۹۳۰ رئیس شعبه
« ۱۹۳۱ معاون مدیریت آسیائی وزارت خارجه
« ۱۹۳۲ جنرالقونسل درخا باروسك (روسیه)
« ۱۹۳٤ جنرالقونسل در هونوئی (هندوچین)
« ۱۹٤۱ مستشار وزارت خارجه
« ۱۹٤۳ وزیر مختار درقاهره
« ۱۹٤۷ وزیر مختار در کابل

مختصر سوانح عالیقدر جلالتماب آقای البرتو کالیسی وزیر مختار دولت جمهوری ایطالیا .

بتاریخ ۲۰ ماه مارچ ۱۸۹٦ به مقام پیساتولد شده در سال ۱۹۱۹ از فاکولته حقوق دارالفنون روما فارغ التحصیل گردیده .

۱۹۲۰ . سکرتر کمسون ایطالوی در کنفرانس اصلاحی منعقده درپاریس .
۱۹۲۳ - آتشه قونسلی دروزارت امور خارجه .
۱۹۲۵ ویس قونسل درالجرو سادمالو
۱۹۲٦ قونسل در بوناویس
۱۹۲۸ قونسل درپورت سعید
۱۹۳۳ جنرالقونسل درالجر
۱۹۳٦ بحیث معاون معاون شعبه اول مدیریت عمومی اقتصادی وزارتخارجه
۱۹۳۹ جنرال قونسل درمراکش
۱۹٤۱ جنرال قونسل دربوسنی ارزگون
۱۹٤۲ جنرال قونسل درنیس
۱۹٤۳ رئیس اداره امریکا دروزارت خارجه ایطالیا
۱۹٤٦ جنرالقونسل در استانبول
اخیراً وزیر مختار بدربار کابل .

خارجی سفیران

جلالتماب ښاغلی ابرتو کالسی دایطالیا
د جمهوری دولت مختار وزیر

جلالتماب ښاغلی ایو ،ین ، تسنګ
دچین دجمهوری دولت مختار وزیر

ښاغلی اوژ ینوس ژان ملنیکیل
د پولینډ شارژ دافر
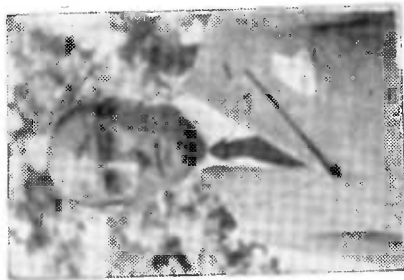
مختصر سوانح آقای ژور ژیتوس ژان میلنیــکیل شارژدافر پولیند .

به ۱۹۰۵ درعلاقه سلیزیا متولد و تحصیلات خودرا درشق اقتصاد بات تکمیر و چندی بعد درامور کوبراتیف و مکاتب‌مسلکی شامل‌شد در ۱۹۳۹ به‌سمت قوماندان تولی به محاربه برعلیه آلمان داخل وبعداً درشرق میانه به عساکر پولیند شامل شد پس از خاتمه جنگ ازطرف حکوت پولیند به وارساجلب وبه حیث شار دا فر پولیند به طهران مقرر و در ۱۹٤٦ همین وظیفه را در دربار کابل نیز عهده دارشد :

لست اعضای‌رسمی سفارت‌ها و وزارتمختاری های خارجه مقیم دربار کابل .

۱ :ـسفارت کبرای شوروی

۱ ـسفیر کبیر	جلالتمآب آقای ایوان باکولین
۲ ـ مستشار	آقای مئود وردو لیا
۳ ـ معاون آتشه نظامی	آقای لفتنت کرنیل شوروف
٤ ـ سکرتراول	آقای نیبا تینکوف
٥ ـ سکرتردوم	آقای ژور ژمرادوف
٦ ـ آتشه	آقای زاوزولین
۷ ـ آتشه	آقای کوز نتسوف
۸ ـ آتشه	آقای ایروجینکوف

۲ـ سفارت کبرای تورکیه :

۱ سفیر کبیر	جلالتماب آقای احمد جواد استون
۲ ـ مستشار	آقای توفیق تور کر
۳ ـ سکرتراول	آقای عفان آقچه
٤ ـ سکرتر دوم	آقای اسمعیل حقی آق چوین

۳ـ سفارت کبرای ایران

۱ ـ سفیر کبیر	جلالتماب آقای حسنعلی کمال هدایت
۲ ـ مستشار	آقای محمد فهیمی
۳ ـ سکرتر اول	آقای افراسیاب نوائی

٤ـوزارتمختاری عراق

۱ ـ وزیر مختار	جلالتماب آقای ژنرال خالدالز هاوی
۲ ـ سکرتراول	آقای ممدوح زاکی

۵ـ وزارتمختاری برطانیه

۱ ـ وزیر مختار	جلالتماب سرجایلز سکوایر
۲ ـ مستشار	آقای کرنیل عبدالرحیم خان
۳ ـ سکرتر اول	آقای ربد پات
٤ ـ آتشه نظامی	آقای کرنیل لنکاستر
۵ ـ آتشه	آقای مارگن
٦ ـ سکرتر اقتصادی	آقای عبدالمجید خان
۷ ـ اوریینتل سکرتر	آقای خان محمداسلم خان
۸ ـ داکتر	آقای میجر مکری

٦ـ وزارتمختاری امریکا

۱ ـ وزیرمختار	جلالتماب آقای ایلی ای پالمر
۲ ـ سکرتر دوم	آقای پول بیدك
۳ ـ سکرتر سوم وویس کونسل	آقای بروس آر کروس
٤ ـ آتشه نظامی	آقای کرنیل کنت
۵ ـ ویس قونسل	آقای گلسن

۷ـ وزارتمختاری فرانسه

۱ ـ وزیر مختار	جلالتماب ارماند هاریو
۲ ـ ویس قونسل	آقای لوی کپه

۸ـ وزارتمختاری مصر

۱ ـ وزیر مختار	جلالتماب آقای محمدصادق ابوالخضره‌بی
۲ ـ آتشه	آقای مدحت الفار

۹ـ وزارت مختاری چین

۱ ـ وزیرمختار	جلالتماب آقای اسیونین تسنگی
۲ ـ سکرتر اول	آقای کینگ
۳ ـ دفتردار	آقای کیانگ آنگ کی

۱۰ـ وزارتمختاری ایطالیا

۱ ـ وزیر مختار	جلالتماب آقای البرتو کالیسی
۲ ـ دفتر دار	آقای کنناچی
۳ ـ پیش نماز	آقای بادر گاسپانی

ه
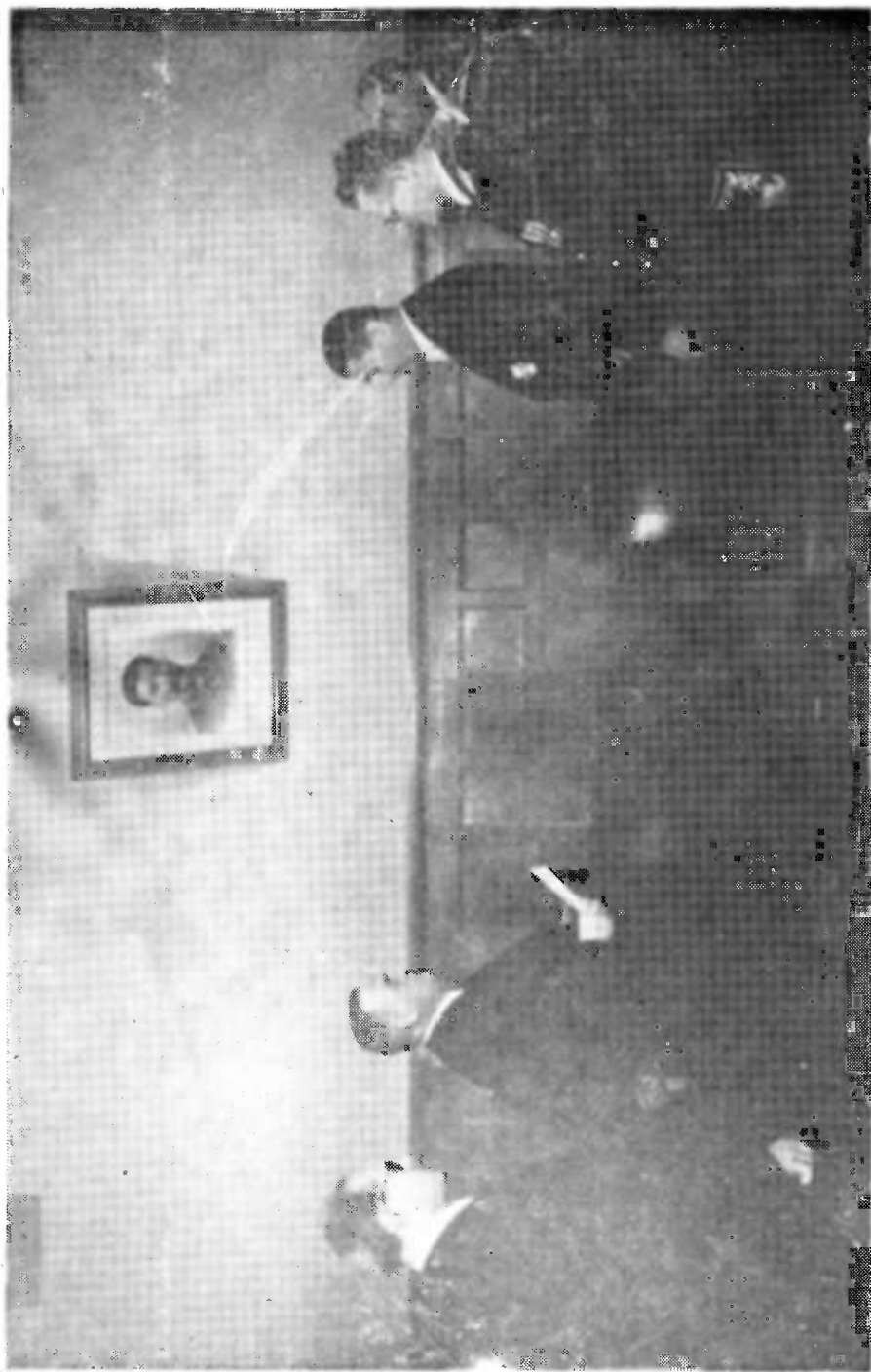
جلالتمآب ښاغلی نیکولای شورنك د اتحاد شوروی د عالی هیئت رئیس د جلالتمآب محمد نوروز خان د افغانستان د لوی سفیر اعتماد نامه اخیستی او د مملکتینو د روابطو د ټینګوالی او زیاتوالی په نسبت خبری اتری کوی :

پښتني او هندي هیئت د هوائي مذاکراتو د پاره ۰

شمولیت افغانستان در یونو

حکومت متبوعهٔ افغانستان نظر به دلچسپی تام وعلائق مخصوصی که به صلح و آرامش عمومی و رفاه عالم بشریت دارد ، درظرف این سال راجع بداخل شدن درمؤسسه ملل متحده تشبث لازمه نموده و پس از تصویب مجلس عالی وزراء وصحهٔ ذات اشرف ملوکانه بتاریخ دهم سرطان ۱۳۲۵ مطابق ۲ جولائی ۱۹٤٦ تلگرامی دایر بر این مطلب به مضمون ذیل از طرف والاحضرت اشرف سپهسالار غازی صدراعظم بنام منشی عمومی یونو مخابره شد:

(منشی عمومی مؤسسهٔ ملل متحده نیویارك ! بنام حکومت خود افتخار دارم این درخواست را جهت پذیرائی افغانستان بعضویت مؤسسهٔ ملل متحده بشما مخابره کنم . افغانستان از سالیان درازی به ثبوت رسانیده که همواره یك دولت صلح دوست بوده و به نصب العین همکاری بین المللی چنانچه غایهٔ مؤسسه ملل متحده را تشکیل میدهد صرف مساعی نموده است ، حکومت شاهی افغانی با درخواست پذیرفته شدن به عضویت مؤسسه ملل متحده از موقع استفاده کرده اعلان مینماید که این مملکت حاضر است تعهدات مندرجه در پیمان راقبول کند) همان بود که پیشنهاد افغانستان بتاریخ ۱۰ سرطان مطابق ۲ جولائی ۱۹٤٦ از طرف منشی عمومی رسماً به شورای امنیت سپرده شد پس از آنکه کمیتهٔ مؤظف مرکب از نمایندگان جماهیر متحدهٔ امریکا ، مصر ، انگلستان ، چین ، پولیند ، اتحاد جماهیر اشتراکیهٔ شوروی هالیند ، مکسیکو ، فرانس ، برازیل و استریلیا علی الترتیب بتاریخ ۲۸ اسد مطابق ۲۰ اگست ۱۹٤٦ وضعیت بیطرفی افغانستان را در ایام حرب عموم دوم ستایش نموده وپذیرفته شدن مملکت مارا به عضویت ملل متحده تصمیم گرفت ، به اسامبله عمومی رسماً سفارش نمود و نظر به مقررات ماده چهارم پیمان ملل متحده ، اسامبله عمومی موضوع شمولیت افغانستان را در قسمت دوم اجلاس نخستین خود تحت مطالعه قرار داده بتاریخ ۲۷ عقرب مطابق ۱۹ نوامبر ۱۹٤٦ نسبت به عضویت افغانستان در مؤسسه ملل متحده تصمیم قطعی اتخاذ نمود چنانچه بروز مذکور مطابق بمقررات مادهٔ ۱۱٦ قوانین اداری موقتی اسامبلهٔ عمومی و ثیقهٔ الحاق حکومت افغانستان به مؤسسهٔ ملل متحده با تشریفات معموله از طرف ع ، ج عبدالحسین خان « عزیز » وزیر مختار اعلیحضرت در واشنگتن که از حضور اعلیحضرت معظم همایونی اختیارات کامله حاصل کرده بودند امضاء گردیده . و ع ، ج عبدالحسین خان با ص : سید تاج الدین خان سابق سرکاتب وزارت مختاری اعلیحضرت درواشنگتن بحیث نمایندگان افغانی دراسامبلهٔ عمومی ملل متحده کرسی های خویش را اشغال نمودند . درعین زمان بیرق ملی افغانستان نیز درجلو عمارت ملل متحده باتشریفات معموله بر فراشته شد وازطرف منسوبین بحریه اتازونی رسم تعظیم بمقابل بیرق ملی افغانستان اجرا گردید .

امور وزارت داخله

وزارت داخلیه امسال قرار سنوات گذشته امور مربوطهٔ خود را طبق مقررات موضوعه و اصولنامه های مملکتی که نزدش موجود بوده تحت اجراء گرفته وتا اندازهٔ ممکنه باصلاح تشکیلات و تعدیلات بعضی دوائر چه در مرکز وزارت و چه در دیگر ولایات و حکومات اعلی و قوماندانیهای پولیس و ژاندارمه پرداخته امور مربوطهٔ داخلیه را بوجه احسن تعمیل و جریان داده است، در شق حکومات اعلی و کلان تعدیلاتی را به تطبیق رتب یازده گانه از روی اندازهٔ کار و وسعت و اهمیت منطقه و نفوس آنها قائل شده بعضی را حکومت اعلی انتهائی و بعضی را حکومت اعلی ابتدائی ونیز حکومات کلان را به درجات انتهائی و ابتدائی تبدیل و همچنین حکومات ثلاثه را به حکومت چارگانه یعنی درجه اول ، درجه دوم ، درجه سوم ، وچارم وحتی علاقه داریهای مربوطه را بدرجات مختلف که عبارت از علاقه داری درجه اول ، درجه دوم ، درجه سوم ، باشد تشکیل نموده تمامی حکام وعلاقه داران مملکت را مطابق درجهٔ شان به منطقهٔ که معادل رتبه و درجهٔ آنها باشد تبدیل کرده یعنی حکام کلان که درجهٔ انتهائی را دارند به مناطقیکه حکومتی های کلان انتهائی است و حکام کلان ابتدائی به آن حکومتی های کلان که آن منطقه هم حکومتی کلان ابتدائی است وهمچنین حکام درجه اول به حکومتی درجه اول درجه دوم به حکومتی درجه دوم ، درجه سوم به منطقهٔ حکومتی درجه سوم و بهمین منوال علاقه داران وغیره مامورین مربوطهٔ حکومتی ها هر کدام به منطقهٔ تبدیل شده اند که معادل رتبهٔ شان بوده در حصهٔ مامورین پولیس و ژاندارمه نیز تا حد امکان زحمت کشیده شده که مامورین مربوط شق پولیس و ژاندارمه حدودی از صاحب منصبان تعلیم یافته وتجربه کار مسلکی انتخاب شده اند واز ادارهٔ امنیه امور حقوقی و جزائی که باین شعبه ارتباط دارد دفاتر مخصوص متنوعه وضع و تعلیماتنامه های حقوق و تخفیف جزای محبوسین بمعرض اجراء آورده است ودر شق امور سرحدی و پاسپورت نیز قرار معمول همه ساله وظائف اجراء شده ، همچنین در شق احصائیه توزیع و تذکرهٔ تابعیت د ر احضار مجلوبین عسکری طبق اصولنامه های مکلفیت و تعلیماتنامه های جزای متخلفین و غیره اجراءآت صحیح بعمل آورده شده است، درشق تفتیش نیزطبق لائحهٔ تفتش امور اداری و تعلیماتنامهٔ تفتیش امور احصائیه نفوس بوظیفهٔ مقرره طبق لائحهٔ مرتبه تفتیش اجراءآت کرده شده که اینک باتذکار این اجمال به تفصیلات آتی میپردازد :

قسمت أول :تعدیل درتشکیلات

۱ ـ مدیریت عمومی هلال احمر جدیدا درین سال مربوط بوزارت داخلیه گردیده که تشکیل آن قرارآتی است :

اول : مدیرعمومی یکنفر
دوم : سر کاتب انتهائی کنترول
سوم : کاتب اول
چارم : سر کاتب انتهائی اجرائیه
پنجم : کاتب درجه اول
ششم : کاتب درجه چارم
هفتم : ترجمان لسان انگلیسی ، فرانسوی ، ترکی، بحیث مامور انتهائی ۳ نفر
هشتم : خزانه دار بحیث تحویلدار درجه سوم

۲ـ شعبهٔ سجل و سوانح مدیریت مامورین بماموریت انتهائی تعدیل و تشکیل آن حسب ذیل است :

اول مامور انتهائی یك نفر
دوم سر کاتب انتهائی
سوم کاتب اول
چارم کاتب دوم

۳ـ مدیریت های خارجهٔ ولایت قندهار، هرات ، مشرقی ، جنوبی از وزارت جلیلهٔ خارجه منفك وبهمان بودجهٔ معینهٔ خود مربوط بوزارت داخلیه گردیده وبنام مدیریت های قلم مخصوص موسوم شده اند .

٤ـ یك حکومت جدید التشکیل درجه چارم باسم سر کانی تحت اثر حکومتکلان کنرهای مشرقی منظورشده .

٥ـ یك علاقه داری درجه سوم باسم درهٔ مزار یانورگل تحت اثر حکومتکلان کنرهای مشرقی منظور شده .

٦ـ علاقهٔ درهٔ نور بعلاقه داری درجه سوم تعدیل و مربوط بحکومتکلان کنر های مشرقی گردیده .

۷ـ علاقه داری جدید التشکیل درجه سوم ترنگك یاباڼیل تحت اثر حکومتکلان کنرها منظور شد .

۸ ـ منطقهٔ نورستان از حکومت درهٔ پیچ مجزا و بیك حکومت درجه چارم بنام و یگل تشکیل ومربوط بحکو متکلان کنرها گردید .
۹ ـ علاقه داری درجه دوم واخان از حکومت زیباك حکومت اعلی بدخشان مجزا وبحکومت درجه چارم تعدیل ومنظور گردید
۱۰ ـ حکومت زیباك بدخشان بدرجه سوم تعدیل ومرکز آن به اشکاشم منتقل و بنام حکومت درجه سوم اشکاشم مسمی گردید .
۱۱ ـ موضع سابقه حکومت زیباك بیك علاقه داری درجه دوم بنام زیباك تعدیل شد
۱۲ ـ علاقهٔ قریهٔ بابه صدیق که بعلاقه داری کلدار مربوط بود نسبت قرب مسافه بحکومت درجه دوم خلم مربوط شد .
۱۳ ـ نظر باهمیت امروزی وسائط نقلیه و انکشاف امور ترافیکی و وضع دساتیر مقتضیه مدیریت ترافیك وشعبات ترافیکی ولایات و حکومات اعلی وحکومات کلان در اثر الغای مدیریت عمومی حمل ونقل بقوماندانیهای امنیهٔ ولایات وحکومات اعلی و کلان مربوط شد .
۱٤ ـ علاوه برشفاخانه های ثابت وسیار و زانداره های حدودی ولایات شمالی ولایت مشرقی سه باب شفاخانهٔ دیگر درحکومتی اعلی بدخشان وحکومتی اعلی میمنه و ولایت مشرقی منظور وبکار آغاز نموده اند .
۱۵ ـ حسب صوابدید و تسهیلات اجرای امور شعبهٔ ویزه از وزارت جلیلهٔ خارجه مجزا ومربوط بوزارت داخله گردیده
۱٦ ـ طوریکه در سال ۱۳۲٤ یك مقدار پول بنام صنایع محبس جنوبی اعتبار داده شده بود درسال جاری مانند سائرشعبات صناعتی محابس ولایات بکار صنایع آغاز و صنایع مختلفه ازناحیه این دستگاه جدید بعمل میاید که در آتی مورد استفادهٔ شایقین قرار داده خواهد شد .
۱۷ ـ قراریکه در سال ۱۳۲٤ یك یك مقدار پول بنام سرمایهٔ صناعتی حکومتی های کلان داده شده بود که درسال جاری سرمایهٔ مذکور بمحابس حکومتی های موصوف بکار انداخته شده .
۱۸ ـ راجع بساختن شفاخانه های محابس افغانستان از طرف مدیریت صحیه پلان ترتیب ودرسال جاری روی دست قرارداده ویکباب شفاخانه در محبس ولایت قندهار افتتاح وهم به تعداد لازمه دکتور بمحابس ولایات مزار شریف هرات و قطغن اعزام شده اند .

۱۹- حکومات اعلی و کلان و ثلاثه و علاقه داریها به تطبیق رتب یازدگانه نظر باهمیت منطقه و کثرت نفوس حسب ذیل تعدیل گردیده :

اول : حکومات اعلی انتهائی :

الف : حکومتی اعلی میمنه

دوم : حکومات اعلی ابتدائی :

الف : حکومتی اعلی بدخشان

ب : حکومتی اعلی فراه

سوم : حکومات کلان انتهائی :

الف - مربوط ولایت کابل	: شمالی ، غزنی ، دایزنگی
ب - مربوط ولایت قندهار	: پشت رود
ج - مربوط ولایت هرات	: بادغیسات ، غورات
د - مربوط ولایت مزارشریف	: شبرغان
ه - مربوط ولایت قطغن	: تالقان
و - مربوط ولایت مشرقی	: کنرها

چهارم : حکومات کلان ابتدائی :

الف - مربوط ولایت کابل	: اوگرد ، پروان
ب - « « قندهار	: ارزگان ، قلات
ج - « « هرات	: غوریان ، جلگه یاانجیل
د - « « مزارشریف	: سمنگان ، بلخ
ه - « « قطغن	: قندوز ، پل خمری
و - « « مشرقی	: لغمان ، شنوار
ز - « « جنوبی	: خوست

پنجم حکومات درجه اول :

الف مربوط ولایت کابل	: کوهدامن ، کتواز ، مقر ، اندر ، بهسود
ب « « قندهار	: سپین بولدك ، دند ، گرمسیر ، موسی قلعه
ج « « هرات	: شین دند ، مرغاب

د - مربوط ولایت مزار شریف : سنگ چارك ، آقچه ، سرپل
ه - « « قطغن : حضرت امام صاحب
و - « « مشرقی : خوگیانی ، د که یا مهمندره
ز - « « جنوبی : ارگون
ح - حکومت اعلی میمنه : اندخوی پشتو نکوت
ط - « « فراه : چخانسور

ششم حکومات درجه دوم :

الف - مربوط ولایت کابل : چاردهی ، پغمان ، تگاب ، ریزه کوهستان
شرن ، میدان ، کلنگار ، وردك
ب - مربوط « قندهار : دهرؤد ، ارغستان ، نهرسراج ، نوزاد
ج - « « هرات : پشتون زرغون ، کلران ، غوریا شهرك ، کشك
د - « « مزار شریف : نهرشاهی ، خلم ، دولت آباد ، دره صوف
ه - « « قطغن : رستاق ، دوشی ، خان آباد
و - « « مشرقی : قرغه ئی ، سرخرود ، رودات
ز - « « جنوبی : جاجی
ح - حکومت اعلی میمنه : درزاب و گرزیوان ، تگاب شیرین
ط - « « فراه : بکواه ، اناردره
ی - « « بدخشان : درواز ، جرم

هفتم حکومات درجه سوم :

الف - مربوط ولایت کابل : بگرام ، غوربند ، پنجشیر ، بامیان ، قره باغ ، جغتو
: جاغوری ، وازه خواه ، دایکندی ، لعل و سرجنگل
ب - « « قندهار : تیرین ، خاکریز ، ارغنداب ، پنجوائی
دایچوپان ، شنکی
ج - مربوط ولایت هرات : چقچران ، اوبه ، تولك ، گذر
د - « « مزار شریف : قرقین ، کشنده
ه - « « قطغن : نهرین ، قلعهٔ زال
و - « « مشرقی : برکنر ، کامه ، خاص کنر

ز ـ مربوط ولایت جنوبی : زرمت ، چمکنی و جانی خیل ، جدران
موسی خیل ، منگل ، تنی ، سید کرم

ح ـ « حکومت اعلی میمنه : قیصار

ط ـ « « « بدخشان : کشم ، اشکاشم

هشتم حکومات درجه چهارم :

الف ـ مربوط ولایت کابل : بگرامی ، ده سبز ، نجراب ، جبل السراج
سرخ پارسا ، سیغان و کهمرد ، سروبی
پکاولنگ ، شارستان

ب ـ « « قندهار : کشکنخود ، دهله ، شوراباك
گیزاب ، اجرستان ، جلدك

ج ـ « « هرات : زنده جان ، کهسان ، ادرسکن ، کرخ
قادس ، جوند ، پرچمن ، پسابند

د ـ « « مزارشریف : شور تپه

ه ـ « « قطغن : بغلان ، اندراب ، چاه آب ، ینگی قلعه
اشکمش ، فرخار ، خوست وفرنگ

و ـ « « مشرقی : نورستان لغمان ، کوز کنر ، دره پیچ
کامدیش ، لندی سین ، اچین ، چوکی
سرکانی ، وایگل

ز ـ « « جنوبی : ازرو ، جاجی میدان

ح ـ « حکومت اعلی بدخشان : واخان

نهم علاقداریهای درجه اول :

الف ـ مربوط ولایت کابل : شکردره ، سلطان خیل ، جانی خیل
دیله ، مالستان ، ورمهی ، دایمیرداد
حصه اول بهسود هزاره

ب ـ « « قندهار : معروف ، ناوه بارکزائی ، زمینداور
بغنی وباغران ، شاه جوی ، ارغنداب ، چوره

ج ـ « « هرات : غورماچ ، کشك کهنه

د ـ « « مزارشریف : منگه جوك ، خانقا ، چمتال

هـ - « « قطغن : چاردرهٔ قندوز ، خوجه غار ، درقد

ی - « « مشرقی : نازیان ، دوربابا ، ده بالا، علینگار علیشنگ

ز - « « جنوبی : گومل، سروبی ، برمل،صبری

ح - مربوط حکومت اعلی میمنه : قیر مقول ، خانچهار باغ ، المار درزاب ، دولت آباد

ط - « « « فراه : لاش جوین ، چار برجك ، گلستان قلعه کاه

ی - « « « بدخشان : خواهان

دهم علاقه دریهای درجه دوم :

الف - مربوط ولایت کابل : چهارآسیاب ، استالف قره باغ ، حصهٔ اول پنجشیر، شبر،امنه، گیلان، یوسف خیل حصهٔ دوم بهسود هزاره ، چرخ ، نرخ محمد آغا ، جغتوی وردك

ب - « « قندهار : شگه و شگی ، دامان ، سار باقلعه ریگ شوراباك حصه ریگ گرمسیر میزان ، ناوه شملزائی ، اطغر

ج - « « هرات : ساغر

د - « « مزارشریف : دهدادی ، فیض آباد ، مرد یان کوهستانات ، سرپل ، شولگره

هـ - « « قطغن : دهنهٔ غوری ، برکه چال

و - « « مشرقی : بهسود، حصارك غلجائی، پچیر وآگام چپرهار ، کج عزیزخان

ز - « « جنوبی : زیروك ، حصهٔ ۲ چمکنی، نکه جدران اسمعیل خیل ، تریزائی ، المره یا میر نادرشاه کوت

ح - « حکومت اعلی میمنه : قورغان

ط - « « « فراه : بالا بلوك ، نادعلی ، مزل کرکی خاشرود ، خاك سفید

ی - « « « بدخشان : راغ ، شغنان ، زیباك

د داخله وزارت نوی مقرری

ع ، ص محمدفاروق خان د داخلهٔ وزارت معین

و ، ج محمد یونس خان د قندهار نائب الحکومه

ع ، ع ص سید عبدالله خان د فراه اعلی حاکم

ع ، ع ، ص محمد کریم خان د بدخشان اعلی حاکم

د داخله وزارت نوی مقرری

ح ، محمد آصف خان د کابل
د امنیې قوماندان

ع ، شاه محمد خان د هلال احمر
عمومی مدیر

ح ، محمد اکبر خان لوی غندمشر
د تشکیلاتو اود تعلیم او تربیې مدیر

یازدهم علاقه داریهای سوم :

الف ـ مربوط ولایت کابل : کلکان ، الـه سای ، محمود عراقی
کوه بند ، شنواری ، کوه صافی
حصهٔ ۲ پنجشیر ، گلبهار ، شیخ علی
سیغان ، زنه‌خان ، ده‌یك ، خوجه‌عمری
گیرو ، آب بند ، ناوه‌مقر ، واغظ
خوشی ، پاوخواب شانه ، چلمریز

ب ـ « « قندهار : غوزك ، نیش ، قلعه‌بست ، ریشو ، ورشیر

ج ـ مربوط ولایت هرات : چشت شریف ، فرسی

د ـ « « مزارشریف : چارکنت ، بلخاب ، خیماب ، روئی دو آب
حضرت سلطان ، کلدار

هـ ـ « « قطغن : تاله‌وبرفك ، خنجان ، بنگی ، کلفگان ، ورسج

و ـ « « مشرقی : شیرزاد ، بتی کوت ، دره مزار
یا نور گل ، دره‌نور ، ترنگک یاباډیل

ز ـ « « جنوبی : لجه یا میدان خواه ، متاخان ،
سرروضه ، حسن خیل ، تمل جدران ، شورك ،
قلندر منگل ، گربز

ح ـ « حکومت اعلی میمنه : کوهستان

ط ـ « « فراه : اصل چخانسور

ی ـ « « بدخشان : کران ومنجان ، بهارك و شیوه

قسمت دوم مقرریهائی که درسال ۲۵ بمرکز و مربوطات وزارت داخله بعمل آمده :

۱ ـ ع ، ج ، س ، ا غلام فاروق خان رئیس تنظیمه ولایت مشرقی با درعهده داشتن ریاست مذکور بحیث وزیرامورداخله

۲ ـ ع ، ص محمدفاروق خان مدیر شعبهٔ دوم مقام منیع صدارت‌عظمی برتبهٔ‌دوم بحیث معین ورئیس اداری وزارت

۳ ـ ع ، ع ، ص محمد کریم‌خان‌سابق رئیس معادن‌برتبهٔ‌اول بحکومت‌اعلی بدخشان

۴ ـ ع ، ع محمد سرورخان‌سابق‌حاکم کلان‌خوست بحکومت کلان تالقان‌قطغن

۵ ـ ص سید محمد سرور خان سابق مدیر مامورین وزارت اقتصا د ملی بحیث مدیر انتهائی بعضویت ریاست تفتیش
٦ ـ ص عنایت الله خان سابق معاون فورمهٔ زراعتی بغلان بحیث مدیر انتهائی بعضویت ریاست تفتیش
۷ ـ ص عبد لکریم خان مدیر اجرائیهٔ صدارتعظمی بمدیریت انتهائی اداری ناقلین مربوط مدیریت عمومی ناقلین
۸ ـ ص شمس الدین خان سابق مدیر جریدهٔ اتحاد مشرقی بحیث مدیر انتهائی بعضویت ریاست تفتیش
۹ ـ ص نوراحمد خان سابق مدیر جشن بحیث مدیر انتهائی بعضویت ریاست تفتیش
۱۰ ـ ص محمد صدیق خان مدیر تجارت خارجی وزارت اقتصاد ملی بمدیریت انتهائی امنیه ریاست امنیه
۱۱ ـ ص غلام دستگیر خان بحیث مدیر انتهائی بعضویت ریاست تفتیش
۱۲ ـ ص عبدالودود خان سابق غندمشر بحیث مدیر ابتدائی بعضویت ریاست تفتیش
۱۳ ـ ص اختر محمد خان سابق مدیر صناعتی محابس بحیث مدیر ابتدائی بعضویت ریاست تفتیش
۱٤ ـ ع ، ع محمد حنیف خان سابق حاکم کلان قندوز بحیث حاکم کلان ابتدائی بحکومتکلان بادغیسات هرات
۱۵ ـ ص عبدالقدیر خان مدیر انتهائی تحریرات هرات بحکومت کلان غوریان هرات
۱٦ ـ ع ، ا حاجی احمد قیخان سابق حاکم درجه اول انجیل بکفالت حکومت کلان جلگهٔ هرات
۱۷ ـ ص محمد شریف خان سابق مدیر تمیز وزارت عدلیه بحیث مدیر انتهائی بعضویت ریاست تفتیش
۱۸ ـ ع ، ا عبدالعزیز خان سابق معاون ارزاق هرات بحکومت درجه اول آقچهٔ مزارشریف
۱۹ ـ ع ، ا محمد جانخان سابق مدیر وعضو تفتیش وزارت فوائدعامه بمعاش ورتبهٔ سابقه اش بحکومت درجه اول بهسود هزاره

۲۰ ـ ع ، ا محمد قسم خان سابق حاکم درجه‌اول آقچه بحکومت درجه اول ارگون جنوبی
۲۱ ـ ع ، ا خواجه غلام حیدر خان‌سابق حاکم درجه اول‌دهراود بحکومت درجه اول کتواز غزنی
۲۲ ـ ع ، ا عبدالرسول خان سابق‌حاکم درجه اول امامصاحب بحکومت‌درجه اول چخانسور فراه
۲۳ ـ ص میر محمد عثمانخان بحیث مدیر ابتدائی بعضویت ریاست تفتیش
۲٤ ـ ص عبدالغفارخان سابق‌سرحدار د که بـکفالت مدیریت عمومی هوتلها
۲٥ ـ ع ، ا غلام علیخان سابق حاکم درجه‌اول چخانسور بحکومت درجه اول سپین بولدك قندهار

قسمت سوم : تبدلات :

۱ ـ ع ، ع سید آقاخان حاکم کلان ناقان بحکومتکلان غزنی
۲ ـ ع ، ع سیدعبدالشکورخان‌حاکم کلان غزنی بحکومتکلان‌ارزگان‌قندهار
۳ ع ، ع پاینده محمد خان حاکم کلان دایزنگی بحکومت کلان افغان
٤ ـ ع ، ع حبیب‌الله خان حاکم کلان افغان بحکومتکلان دایزنگی
٥ ـ ع ، ع سید غلام رسول خان حاکم کلان پشت رود بحکومت کلان کنرهای ولایت مشرقی
٦ ـ ع ، ع محمد رفیق خان حاکم کلان قلات بحکومتکلان پشت رود ولایت قندهار
۷ ـ ع ، ا محمد معصوم خان معاون ریاست احصائیهٔ وزارت بحکومت درجه اول اندرغزنی
۸ ـ ص شاه‌جانخان مدیر انتهائی اخذ عسکر ریاست احصائیه وزارت بمدیریت انتهائی احصائیه مرکز وزارت
۹ ـ ع ، ا محمد حسن خان حاکم یغمان بمدیریت انتهائی اخذ عسکر ریاست احصائیه وزارت
۱۰ ـ ص عبداللطیف‌خان مدیرانتهائی عضوریاست‌تفتیش وزارت بمدیریت انتهائی تحریرات‌ولایت هرات

۱۱ ـ ص قاضی محمد شیرین خان مدیر انتهائی عضو ریاست تفتیش وزارت بمدیریت انتهائی تحریرات ولایت جنوبی

۱۲ ـ ص عبدالوکیل خان مدیر انتهائی عضو ریاست تفتیش وزارت بمدیریت انتهائی تحریرات ولایت مشرقی

۱۳ ـ ع ا عبدالحمید خان حاکم درجه اول ریزه کوهستان بحکومت درجه اول گرمسیر ولایت قندهار

۱٤ ـ ع، ا سلطان عزیز خان حاکم درجه اول رستاق بحکومت درجه اول پشتونکوت حکومتی اعلی میمنه

۱۵ ـ ع، ا محمد موسی خان حاکم درجه اول نهرشاهی بحکومت درجه اول کوهدامن

۱٦ ـ ع، ا عبدالرحیم خان حاکم درجه اول تاشقرغان (خلم) بحکومت درجه اول مقرغزنی

۱۷ ـ ع، ا جان محمد خان حاکم درجه اول کفیل حکومتکلان شنوار بکفالت حکومتکلان پروان ولایت کابل

۱۸ ـ ع، ا محمد عمر خان حاکم درجه اول کفیل حکومتکلان پروان بکفالت حکومت کلان شنوار ولایت مشرقی

۱۹ ـ ع، ا حیات الله خان حاکم درجه اول موظف حکومت درجه سوم کامهٔ ولایت مشرقی بحیث حاکم درجه اول بحکومت یغمان

قسمت چهارم : ترفیعات سنویه :

۱ ـ ع، شاه محمد خان مدیر انتهائی امنیهٔ ریاست امنیه ترفیعاً بمدیریت عمومی هلال احمر ریاست اداری وزارت

۲ ـ ح، محمد اکبرخان غند مشر ثانی ترفیعاً بغند مشری اول در رأس مدیریت تشکیلات و تعلیم و تربیهٔ ریاست امنیه

۳ ـ ع، ع محمد عمرخان حاکم درجه اول آقچهٔ مزارشریف ترفیعاً بحکومتکلان ابتدائی قلات ولایت قندهار

٤ ـ ع، ا غلام قادر خان حاکم درجه اول کجتواز ترفیعاً بکفالت حکومتکلان قندوز

۵ ـ ع، ا سید محمد انورخان حاکم درجه دوم چار دهی ترفیعاً بحکومت درجه اول سرپل مزار شریف

قسمت پنجم : مناطقیکه در سال جاری تحت تفتیش گرفته شده وبعضی فقراتیکه مطرح غور قرار داده شده است :

الف ، ۱ ـ قوماندانی امنیه ولایت قندهار
۲ـ دوائر مرکزی ولایت مشرقی
۳ـ حکومت جغتو مربوط حکومتکلان غزنی

ب : ـ هیئت ها ئیکه جهت غور و تحقیق بعضی فقرات بمرکز و ولایات تعین واعزام شده اند(۲۹) فقره

ج : ـ فقراتیکه درسنوات گذاشته تفتیش ودر هذاسنه ۱۳۲۵ در شق اداری فیصلهٔ تصویب گردیده (۹) فقره

د : ـ فقراتیکه در ولایات وحکومات اعلی درشق اداری فیصله و در مرکزوزارت مرافعتاً غور گردیده (٤۱) فقره

ه : ـ فقراتیکه درسنوات گذشته درشق احصائیهٔ تفتیش ودر هذاسنه صورت فیصلهٔ را بخود گرفته (۱۰) فقره

و : ـ فقراتیکه درشق احصائیه از طرف هیئت های تفتیش احصائیهٔ ولایات وحکومات اعلی تفتیش وبعد فیصله مجالس مشورهٔ ولایات وحکومات اعلی بمرکز توصل و مرافعتاً غور گردیده (۲۰) فقره

قسمت ششم : مواد متفرقه :

۱ ـ یکعده مامورینکه در سال ۱۳۲٤ بغرض اکتساب تعلیم و تربیهٔ امور محاسبوی ولوازمی وکورس محاسبه شامل شده بودند امسال از کورس مذکورسند فراغت حاصل نموده اند وعوض شان حسب معمول یکعدهٔ دیگری ازمامورین مرکزوزارت بکورس بغرض تحصیل وتعلیم تدریس امور محاسبوی واوازم داخل گردیده اند .

۲ـ یکعده خورد ضابطان فارغ التحصیل که درسال ۱۳۲٤ از مکتب ژاندارمه برتبهٔ خورد ضابطی فارغ شده اند وبعد ازفراغت مکتب بغرض اکمال دورهٔ ستاژبه قطعات ژاندارمه و پولیس مرکزشامل سپس درسنهٔ جاری به جهته دروس و اکمال صنف ضابطی مجدداً بمکتب ژاندارمه شامل گردیدند .

امور وزارت عدلیه

قبل از آنکه برخی اجراآت سال ۱۳۲۵ وزارت عدلیه را درمعرض مطالعهٔ خوانندهگان محترم قراردهیم ناگزیریم سطری چند که نظریات وزارت را از اجراآت مذکور و یا اقدامات را که آینده درین باره بعمل آید بهتر وخوبتر خاطرشان سازد ، بطورمقدمه باعرض مرام بملاحظه ومطالعهٔ قارئین عزیز رسانیده و بدینوسیله آرزوهائی که وزارت درراه کسب رونق وتکامل وبهبود امور قضائی وطن دارد خدمتشان عرض کنیم ، چنانچه معلوم است شریعت بیضای اسلامی باقوانین و مقررات عالیهٔ آسمانی وارشادات و هدایات سنیه قرآنی خویش از حیث جامعیت وا کملیت خود وتوافق وتطابق که باطرز حیات مادی ومعنوی بشر ونفوذ وحسن قبول که در قلوب وروح ابنای آدمی وتأثیر وحاکمیت که دراخلاق وعادات عمومی دارد ، رفاه وآسایش فردی ونظم ونسق اجتماعی وسعادت وبختیاری جاودانی پیروان خویش را به بهترین صورت تأمین ودراحقاق حقوق ورفع خصومات ونزاع ودفع تجاوز و تعدی انسانها عالی‌ترین تأثیر رانموده ، حیات بشری را ازهرحیث مقرون بسعادت می‌نماید واین حقیقت است مسلمه وغیرقابل انکار وتردید .

قوانین واصولات که برحسب اقتضای وقت وموضوع از طرف حکومت دانا ولایق ماوضع وتدوین یافته ، همچون تماماً بروفق احکامات واوامر شرعیه بملحوظ خیروبهبود فردی و اجتماعی مملکت ما باسنجش واندیشه‌های کامل وتعمق وغورهای لازمه وضع گردیده ، بدون شك وشبهه بهبود امور ورفاه حال افراد وخیرجامعه ومملکت را در بردارد .

پس درین حال برای اخذنتایج وثمرات شایسته وشیرین آنها آنچه بیشتر وزیادتر لازم دیده میشود ، همانا صحت اجراء وحسن تطبیق وتعمیل آنهاست درموارد آن واین امرهم مربوط ومنوط است بافکار صحیح واخلاق پاك وقلوب بی آلایش ودست‌های جدی وکارکن مؤظفین اجراء وتعمیل امور مذکور ویاواضح تر بگوئیم وابسته است به صداقت و لیاقت مامورین وزارت عدلیه که جز خیر ورفاه وآسایش حال ومال افراد وطن منظوری ندارد ، این امر را بیشتر بنظرقدر ، همت نگریسته و نظر باینکه احکام واوامر کارکنان محاکم مربوطهٔ آن بمال وجان افراد ، ارتباط است درین قسمت زیادتر غور ودقت و توجه را لازم می شمارد وروی همین اصل در ۱۳۲۵ چیزی که زیادتر مورد توجه وزارت قرار داشته است همانا توجه ودقت دراخلاق وروش وسلوك مامورین مربوطه است واقدامات را که درین راه نموده بچهار قسمت میتوان منقسم نمود : -

اول : اقدام برای تهیهٔ یك عده مامورین مطلوبه در حال .
دوم : توجه برای رفاه و رفع احتیاج مامورین مربوطه جهة جلوگیری از اغراض و آلایش محتمله.
سوم : اخذ ترتیبات لازمه بغرض خبرت و اطلاع وزارت از طرز اجراآت و سلوك مامورین مربوطه.
چهارم : اقدام برای تهیهٔ مامورین لایق در آینده .

اقدام برای تهیهٔ مامورین لایق در حال

چنانچه در بالا ذکر کردیم تحصیل نتائج حسنه در تمام امور وابسته بوجود مامورین لایق و پاك نفس وفعال بوده ومیباشد وزارت عدلیه بمنظور پیشبرد و افکار و نظریات عالیه حکومت معظم خویش اول بـه اول بدست آوردن همچو مامورین را لازم وحتمی دانسته و برای نائل شدن باین مقصد به اقدامات لازمه متوسل وذریعهٔ نشر اعلانات و اصدار مکاتیب و مفاهمه و مذاکره باذوات علماء و فضلاء که در هر گوشه و کنار وطن سراغ داشته و برای امور قضا و افتاء وغیره اوشان را شایسته وسزاوار میدانست آنهارا برای کار دعوت وتاجائی که مراجعه نمودند ووزارت لازم میدانست عدهٔ ازچنین ذوات را بعهده های لازمه مقرر ومنصوب نمود و امید دارد که آینده نیز بتواند باتقرر وتعین همچه ذوات لایق وفاضل و ظایف قضائیه وطن را باپاك نفسی وصحت پیشبرده و در تأمین رفاه عامه خدمت انجام دهد .

رفاه حال کار کنان محاکم

یکی ازعلل که ممکن است گاهی اشخاص بی آلایش را نیز ازجادهٔ راستی وصداقت منحرف وبه سوء رفتار و سلوك ناشایسته مایل گرداند ، همانا احتیاج و تنگدستی است.

اشخاص پاك نفس و راستکار در حالیکه بتوانند باسوده حالی و رفاه بسر برده و از فشار فقر و فاقه مامون بمانند ، طبعاً برای رفاه حال جامعه و بهبود امور مملکت بکمال صداقت و جدیت و بی آلایشی خدمت نموده، پاك نفسی و شرافت خودرا قربان اغراض نفسی نخواهند نمود ، بنابرین اصل وزارت عدلیه که بیش ازهمه به کار کنان صادق وبی آلایش احساس احتیاج مینماید ، درین باره نیز از اقدامات و اجراآت لازمه تاحد توان و اقتدار خویش کوتاهی نکرده و علاوه براینکه الطاف پادشاه مهربان و غمخوار در سال ۱۳۲۵ بوسیلهٔ تزئید معاشات عمومی غایت بزرگی دربارهٔ مامورین و خدام شان مبذول داشته و بدین وسیله رفاه حال مامورین را فراهم ساخت، علاوتاً وزارت عدلیه درین سال در خور اختیارات خویش بوسیلهٔ ترفیع و تثبیت رتب قضات و مفتی‌ها وتحصیل منظوری آن که سابقاً درجهٔ معینه نداشت الطاف دیگر حکومت مهربان را در بارهٔ اوشان حاصل وبدینوسیله در تأمین رفاه حال ایشان بذل مساعی لازمه را نمود .

مراقبت و تفتیش

مسئلهٔ دیگری که در حسن عمل و صحت جریان امور ربط و تعلق تمامی دارد ، مراقبت و تفتیش از طرز جریان کار ها وچگونگی اجراآت کار کنان است ، برای اینکه وزارت بتواند درین باره همیشه وارسی لازمه را نموده و بصورت کامل از اجراآت اطلاع داشته، مراقب امور باشد بهتشکیل مدیریت جدیدی دروزارت بنام مدیریت عمومی تفتیش اقدام و منظوری آنرا از مقام مربوطه حاصل و ذوات لایقی رابه امور محولهٔ آن مقرر و منصوب نمود ، این مدیریت از حیث داشتن کار کنان و اعضای کافی و منظور یهای لازمه یك دائرهٔ نسبتاً وسیع بوده و چنانچه وزارت انتظار دارد در تفتیش امور محاکم مربوطه وغیره شعبات منسوبهٔ وزارت نتایج نیك را خواهد بخشید. اینك تشکیلات مدیریت مذکوررا ذیلاً بملاحظهٔ خوانندهگان محترم میرسانیم :

۱ : - مدیر عمومی	یك نفر
۲ : - اعضاء	۹ »
۳ : - سر کاتب انتهائی	۲ »
٤ : - کاتب اول	٤ »

تهیهٔ مامورین برای آتیه :

بطوریکه می بینیم مملکت عزیزما روز بروز جانب ترقی در سیر بوده وقدم بقدم بطرف تکامل پیش میرود این پیشرفت طبعاً توسعهٔ دوائر و موسسات مربوطهٔ دولتی و ملی را متقاضی و تشکیل و تاسیس شعبات جدیدی را وقتاً فوقتاً خواهان است .

بنابران اگر از امروز هرشعبه و دائره برای خود مامورین لایق و جدی مسلکی تربیه و تدارك نمیکنند دیر یازود بمشکلات ازین ناحیه مواجهه خواهد شد ، وزارت عدلیه این مسئله را در نظر گرفته و برای تهیهٔ مامورین و کار کنان که در آیندهٔ قریب‌حسب آرزوی ملت وحکومت بتوانند باجرای وظائف محوله پرداخته و نتایج عالیه راکه حکومت و ملت از حسن خدمات مامورین انتظار دارند به جامعه تقدیم کنند ، تاسیس یك کورس قضائی را ضروری شمرده پس ازسنجش ترتیب وطرز تشکیل و تاسیس واداره و پروگرام تعلیمی و تعداد معلمین و متعلمین و غیره امور مربوطهٔ آن موضوع رابمقام منیع صدارت‌عظمی معروض و منظوری آنراحاصل نموده واکنون سنجش بقیهٔامورآن دروزارت‌تحت غور و تدقیق بوده بخواست خداوند درسال ۱۳۲٦ رسماً کورس مذکور را افتتاح خواهد نمود. چنانچه دیده شده اینهایك حصه از اقدامات بود که وزارت محض بغرض صحت اجرای امور حال و مآل وطن عزیز آنرا تعمیل داشته‌است علاوه‌بران یك‌قسمت‌اجراآت دیگری‌را نیز وزارت بهاضافهٔ وظائف دائمی ومعمولی‌خویش‌عملی نموده‌است که بعضی‌از آن‌هارا ذیلاً عرض‌می کنیم :

همکاری در تدوین قوانین : -

مملکت عزیز ما الحمد الله یك وطن اسلامی بوده وتمام امور جزئی و کلی، خصوصی وعمومی ما بر اساس همان ارشادات واحکامات دین مبین اسلام وضع وقرار یافته است ، او امر وهدایات دینی درروح وبدن دردل ودماغ دراخلاق وعادات درغرایز وسجایای ما ریشه دوانده وفقط همین احکام الهی است که آرامش روح وتسکین قلب واطمینان ضمیر مارا ولو که حسب احکام آن بمحکومیت شدیدی هم محکوم شویم فراهم میکند ودراثر همین است که تمام قوانین ومقررات موضوعهٔ حکومت شریعت پرور ما براساس احکام وارشادات شریعت غرای محمدی تدوین یافته ومی باید وزارت عدلیه درین موضوع دایم باموسسات مقننهٔ وطن همکاری تامه را داشته ودر تطبیق مقررات اصولی باحکامات شرعیه و توضیح هدایات واو امر مذهبی درحین وضع مقررات اصول درین سال هم بوسیلهٔ اعضای جمعیت العلمای خویش همه گونه معاونت وهمکاری کاملی رابا وزارت موظفت آن نموده است .

اصدار هدایات و دساتیر لازمه :

محاکم ودوائر منسوبهٔ وزارت عدلیه وسایر وزارتها همیشه در امور مربوطه و تطبیق مقررات شرعی باقتضا یای واقعه مواجهه باچنان مسائل میشوند که نمیتوان بدون غور وخوض لازمه واستهداء از وزارت عدلیه دران باره اجراآت بنمایند ، وهمیشه درچنین موارد محتاج مراجعه وتحصیل هدایت از وزارت عدلیه می گردند وزارت عدلیه هم هدایات لازمه رابه اساس مسائل شرعی واصولی به آنها اصدار میکند، درین سال نیز به تعداد فقره که از دوائر منسوبه استهداء شده از طرف وزارت هدایت شرعیه صادر وبدینوسیله با دوائر مذکور همکاری لازمه بعمل آمده است .

دعاوی مرجوعه در وزارت

چنانچه معلوم است مرجع حل وفصل فقررات قضائی همان محاکم مربوطه است ولی قضایائی پیش می شود که بعضی از آنها محاکم مربوطه راطی ولی قناعت جانبین را فراهم نکرده وبعضی شان در اثر مرور میعاد زیاد بطور پیچیده و مغلق شده که فیصلهٔ آن در محاکم مذکور مشکلات زیادی دارد وناچار بخودوزارت ارجاع می یابد ، درین سال ازین قبیل دعاوی از مقامات منبعه بوزارت راجع وحسب مقررات شرعیه و اصولی دران باره غور و تدقیق لازمه بعمل آمده ، وبالاخره پس از ارائه راه حل اصولی وشرعی آن با اصدار هدایات لازمه بمراجع مربوطه راجع وبالاخره ازنتائج بمقامات متعلقه خبر داده شده است وبدینصورت در فیصلهٔ آنها تسهیلات تمامی وارد ساخته شده است .

امور وزارت معارف

افتخار دارم که راپوراجراآت یکساله وزارت معارف وپوهنتون کابل را که تصدی امور آن از یك سال به این طرف باین جانب تفویض گردیده است تقدیم دارم .

مطالب راپورمذکور با دقت واختصار تمام ترتیب یافته است وحتی المقدور در تحریر وترتیب آن سعی شده که از وقایع ومجاری امور تمثیل نماید و از مطالبی ذکرشود که اهمیتی راحایز بوده در قطاراقدامات اصلاحاتی محسوب شود زیرا مجاری همه امورمتداوله وعادی سخن را بطول می کشاند وقابل نشرواذاعت نمی باشد .

خوانندگان محترم از مطالعه این راپورمی توانند مذکوره نسبت به چگونگی احوال واوضاع معارف ماونوعیت وساحهٔ اقدامات در نزد خود قائم کنند وتاحدی مشکلات وزارت معارف را تخمین نمایند وضمناً چون مارا امید وار کردند که این مشکلات باتهیه اشخاص و وسایل ومرور زمان رفع شدنی خواهد بود .

در اینجا وظیفه خود میدانم که خدمات قیمتدار ومساعی سلف محترم خود والا حضرت سردار محمدنعیم خان را تمجید نمایم زیرا مساعی که آنجا در تعمیم معارف تاسیس فاکولته ها و مکاتب و دارالمعلمین تهیهٔ وسایل ووضع نظامات اداری و مالی بعمل آوردند قابل تقدیرمی باشد وبا مشکلاتی که درکشور ما ازنقطه نظر فقدان وسایل واشخاص ذیصلاحیت وسیربطی جریان همه امور موجود است کارآسانی نبوده اگر باوجود همه این مساعی وخدمات همکاران گرامی بنده واقدامات ناچیز من هنوز وهن وضعف درامور معارف وسویهٔ علمی مدارس ما مشاهده می شود علت آن بنابرعوامل متذکره در ذیل است .

۱ ـ فقدان معلمین ذیصلاحیت داخلی که در دار المعلمین وپوهنځی ها و کورس های شبانه تهیه شده میروند وبرای تکمیل آن وقت وزمان لازم است .

۲ ـ نرسیدن معلمین خارجی که بنابر جنگ وانسداد راه هابرای مدتی معطل مانده بود وسرازسال گذشته رسیده اند وخواهند رسید .

۳ ـ فقدان سامان ومالزمه تعلیمی از قبیل کاغذ ، کتب ، لوازم علمی ولابوراتوار وغیره که بنابر جنگ ومشکلات صادراتی ووارداتی سکتهٔ ئی درتعلیمات تولید نموده بودولی درسال ۱۳۲۵ برای تهیه آنها اقدامات شده .

٤ ـ ضعف تفتیش عمومی بنابر نبودن مفتشین عالی وو سایل حمل و نقل که بایستی چاره شود وزارت معارف طوریکه لازم بود تفتیش نموده نتوانسته است کنون در چاره جوئی این موضوع مهم تاحدی اقدام شده واقدامات تکمیل خواهد شد .

در پایان این مقدمه لازم میدانم از توجهات جهان درجات پادشاه محبوب معارف پرور افغانستان که همیشه بنده وسائر خدمتگاران را جرئت میبخشند و رهنمائی مینمایند سپاس گذاری نمایم وتشکرات قلبی خود وهمکاران خودرا بحضور والاحضرت غازی صدر اعظم که علاوه بروظیفه مقدسهٔ شان شخصاً نیز به این جانب در پیشرد نظریات بنده وانجمن معارف و تعمیل اصلاحات کمك کرده اند تقدیم دارم وازرفقای محترم کابینه مخصوصاً جناب وزیر امورخارجه ووزیر اقتصادملی که مساعدت قیمتدار خود رااز این جانب مضایقه نکرده اند قدر شناسی نمایم واز همکاران محترم و دانشمندان وزارت معارف وپوهنتون کابل که باعشق وعلاقه که در خدمت وطن دارند به بنده تعاون وتساند کرده اند سپاس گذاری نمایم .

(محل امضای کفیل صاحب معارف)

درین سال والاحضرت سردار محمدنعیم خان وزیر معارف بحیث وزیرمختار ونمایندهٔ فوق العاده حکومت شاهی افغانستان بدربار لندن تعین گردیدند و هنگام تشکیل کابینه والاحضرت سپه سالار غازی امور معارف درتحت هدایت ورهبری ع، ج نجیب الله خان کفیل وزارت معارف بجریان خود ادامه پذیرفت کهاز بدواشغال وظیفهٔ کفالت وزارت معارف بملاحظهٔ مجاری امور و معاینه موسسات عرفانی پرداخته شخصاً برای باز دید و معاینه جریان امور تدریسات مکاتب به کلاسهای طلبه رفته ازهدایات خود هیئت های اداری و معلمین مکاتبرا مطلع گردانیدند و جهت ادامه صحیح تدریسات مکاتب وازالهٔ نواقص وتوجه در بهبود او ضاع عرفانی بدوائر ذیعلاقه حوصله افزائی هابعمل آوردند میتوان یقین نمود کهباتوجهجدی ومتمادی که امروز درتحت هدایة ورهبری سپه سالار غازی صدراعظم بعمل میاید درپیشرفت صحیح امور عرفانی وطن اصلاحات بارزی دیده خواهد شد .

تعلیمات ابتدائی

از جمله مسائل مهمه که‌درین سال وزارت معارف راجع بان مطالعات و تدقیقات لازمه بعمل آورده است یکی همین اصلاح موسسات موجودهٔ معارف است . گرچه امر وز درسر تاسر کشور یکعده مکاتب ابتدائیه دائر میباشد اما باید گفت که‌برای تعلیم وتربیه اولاد کشور مکاتب ابتدائیه موجود کافی شده نمی تواند یکعده زیاد قریه ها و نقاط معمور و پرنفوس دیگری هم موجود است که‌برای تاسیس مکتب ابتدائیه موزون بنظر می آیداما بملاحظهٔ اینکه برای تشکیل وتدویر مکاتب جدید احتیاجات ازقبیل جای‌معلم لوازم تحصیل کتب درسی وقرطاسیه طلاب و امثال آن چیزهای دیگری ضرور است وزارت معارف‌درحال حاضر به‌تهیهٔ آن دسترس کافی ندارد مخصوصا وجودمعلمین تربیه‌دیده واساسی که بمنزلهٔ ستون فقرات تدریسات بشمار میرود وتربیه‌معلم کاری نیست که در مدت کمی صورت گرفته بتواند .

لهذا بملاحظه این مشکلات و موانع وزارت معارف عجالتا از تشکیل وتاسیس مکاتب جدیدابتدائیه صرف نظرنموده تمام نیرو و توجه خود را باصلاحات مکاتب موجوده معطوف گردانید . تابذریعهٔ حسن کیفیت ازموسسات موجوده استفادهٔ بیشتری بعمل آورده باشد ضمناً بعضی مکاتب را که بنا برموقعیت و قلت نفوس و کمی مهم ووسائل قابل ادامه نبود موقتا معطل کرد. دیگر از اجراآت مهمه وزارت معارف درین سال همانا تطبیق و بجا آور دن احکامی است که‌ذریعهٔ فرمان مبارک ۹۱ ـ ٤۰ ـ ۸۰۲۷ مورخه ١٤ حوت ١٣٢٤ حضور ملوکانه باساس تصویب انجمن معارف راجع باینکه در مناطق پښتو زبان مضامین درسی طلاب پښتو تدریس گردد و برای طلاب زبان فارسی نیز بحیث یك مضمون تدریس شود و بالمقابل درمکاتب منطقهٔ فارسی زبان تدریسات مضامین بزبان فارسی صورت گرفته پښتو بحیث یك مضمون بطلاب تدریس کرده شود بوزارت معارف توصل نموده بود . وزارت معارف بتاسی ازفرمان مبارك همایونی بمکاتب فارسی زبان و پښتوزبان در خصوص صورت ادامه بتدریسات لسان و مضامین درسیه هدایات لازمه داده متعاقبا بتهیهٔ یك دسته کتب درسی مکاتب ابتدائیه بزبان فارسی و نشرواشاعه آن متوجه گردید . وچون درصورت عدم وجود کتب در تدریسات مکاتب مشکلات زیادی عایدشده میتواند ریاست تعلیم وتربیه معارف هر چه زودتر کتب ذیل‌را برای استفاده طلاب ابتدائی منطقهٔ فارسی زبان تهیه وترتیب نموده بمطبعه‌عمومی سپارید تابموجب موافقه که درین خصوص بین‌وزارت معارف و ریاست مطبوعات بعمل آمده است کتب مذکور را تاشروع سال‌تعلیمی جدید بطبع برساند .

۱ ـ دینیات صنف سوم
۲ ـ « « چهارم
۳ ـ « « پنجم
٤ ـ « « ششم
۵ ـ تاریخ « چهارم
٦ ـ « « پنجم
۷ ـ « « ششم
۸ ـ جغرافیه صنف چهارم
۹ ـ « « پنجم
۱۰ ـ « « ششم
۱۱ ـ حساب صنف اول
۱۲ « « دوم
۱۳ ـ حساب صنف سوم
۱٤ « « چهارم
۱۵ ـ « « پنجم
۱٦ ـ « « ششم
۱۷ ـ هندسه صنف چهارم
۱۸ ـ « « پنجم
۱۹ ـ معلومات طبیعیه صنف چهارم
۲۰ ـ « « پنجم
۲۱ ـ « « ششم
۲۲ ـ رهبر معلومات حیاتیه ۰
۲۳ ـ پروگرام تدریسات دورهٔ ابتدائیه

ازجمله کتب مذکور یکعده بطبع رسید، و توزیع شده است ۰

تهیه کتاب الفبا مطابق جدید ترین اصول مروجه دنیا که بذریعه آن طلاب در مدت کوتاهی به شناختن حروف و کلمات قادر شده میتوانند بفارسی وپښتو سر دست گرفته شد و در تهیه کتب قرائت فارسی صنوف دوم،سوم،چهارم،پنجم،ششم ، نیز بهمین اساس اقدام بعمل آمد. رویهمرفته متعاقب صدور فرمان مبارك پادشاهی راجع بتطبیق تدریسات فارسی وپښتو سلسله های کتب ضروریه مکاتب به مطبعه سپاریده شد کتبیکه برای استفاده مکاتب پښتوزبان بمطبعه سپاریده شده قرار ذیل است :

۱ ـ دریم دینیات
۲ ـ څلورم «
۳ ـ پنځم «
٤ ـ شپږم «
۵ ـ اوله پښتو
٦ ـ دوهمه «
۷ ـ دریمه «
۸ ـ څلورم «
۹ ـ پنځم «
۱۰ ـ شپږم «
۱۱ ـ څلورم تاریخ
۱۲ ـ پنځم «
۱۳ ـ شپږم «
۱٤ ـ څلورمه جغرافیه
۱۵ ـ پنځمه «
۱٦ ـ شپږمه «
۱۷ ـ اول حساب
۱۸ ـ دوهم «
۱۹ ـ دریم «
۲۰ ـ څلورم «
۲۱ ـ پنځم حساب
۲۲ ـ شپږم «
۲۳ ـ څلورمه هندسه
۲٤ ـ پنځمه
۲۵ ـ څلورمه طبیعی پوهنې
۲٦ ـ پنځم « «
۲۷ ـ شپږم « «

کتبیکه از طبع فارغ و برای نشر آماده گردیده بود بلا فاصله بدسترس استفادهٔ مدیریتها و ریاستهای معارف ولایات قرار یافته است و بر علاوه از توزیع وار سال کتب درسی طلاب برای استفادهٔ شاگردان مکاتب باوجود مشکلات مالی واداری قرطاسیه مکمل تدریسی که از سال آن در چند سال بیشتر بنا بر مشکلات جنگ دنیا معطل گردیده بود تاحدیکه در مرکز وزارت تهیه گردیده به مکاتب توزیع وارسال کرده شد تااز ین راه مشکلاتی که در امور تدریسی عاید نگردیده واز تدریسات مکاتب ثمرهٔ خوبی حاصل شود .

یکی از مسائل مهمه که وزارت معارف درین سال بیشتر از بیشتر بان صرف مساعی و توجه جدی نموده است تقویهٔ مزید و اصلاحات مکمل دارالمعلمین ها و موضوع تربیه معلم است - درین سال برای ادامهٔ تدریسات دارالمعلمین هیئت تعلیمی مقتدری مرکب از معلمین باتجربه و پروفیسر ها و یك عده اشخاص علمی و مقتدری گماشته شد و برای رسیدگی بامور ادارهٔ آن وزارت معارف داکتر علی احمد خان را که یکی از جوانان تعلیم یافته و در پیدا کرژی حائز رتبهٔ داکتری است تعین نمود .

همچنین برای استفادهٔ طلاب دارالمعلمین لابراتور های کیمیا و فزیك و اطاقهای جداگانه بیولوژی و جغرافیه طوریکه در دارالمعلمین های دیگر ممالك مدنی مروج است تهیه گردید و برای مطالعات معلمین لوازم ضروریه مهیا کرده شد و در نشر و اشاعهٔ دروس و تقریر های شان برای استفادهٔ طلاب اقدامات لازمه بعمل آمد .

و برای شمولیت به دارالمعلمین که از فارغ التحصیلان مکاتب ابتدائیه اشخاص لایق و مناسب انتخاب و به مرکز اعزام بشوند شرائط صحیح وضع و بریاستها و مدیریتهای معارف ولایات ارسال گردید تا بار عایت این ترتیب اشخاص درست به دار المعلمین داخل گردیده واز آنجا جوانانی بدست آید که وزارت معارف از ثمرهٔ کار و مساعی ایشان نتائج بهتر و بیشتری را امید وار شده بتواند عدهٔ جوانانیکه امسال از دارالمعلمین فارغ التحصیل گردیده اند نظر بسنوات سابق زیادتر است اما وصف ممتاز فارغ التحصیلان نه تنها از حیث تعداد و کمیت است بلکه نتیجه دارالمعلمین از حیث کیفیت بیشتر قابل اعتنادیده میشود چه با وجود رعایت شرائط سنگین امتحانات سنوی ومراقبت در اینکه تنها جوانان لایق بتوانند از دار المعلمین فارغ گردیده امور تعلیمی و تربیوی مکاتب را بدست بگیرند ازدارالمعلمین ابتدائی مرکز (۲۲۶)نفرفارغ التحصیل گردیده بولایات اعزام ومقرر شدند .

گراف عدهٔ فارغ التحصیلان دار المعلمین ابتدائی کابل از
سنه ۱۳۰۶ تا سنه ۱۳۲۵ هجری شمسی
نوت. در سنه ۱۳۰۸ که سال انقلاب بود از دار المعلمین کسی فارغ شده نتوانست
و در سنه ۱۳۲۳ چون یکسال بر دورهٔ تعلیمات دار المعلمین ابتدائی افزود گردید فارغ التحصیل
گرفته نشد.
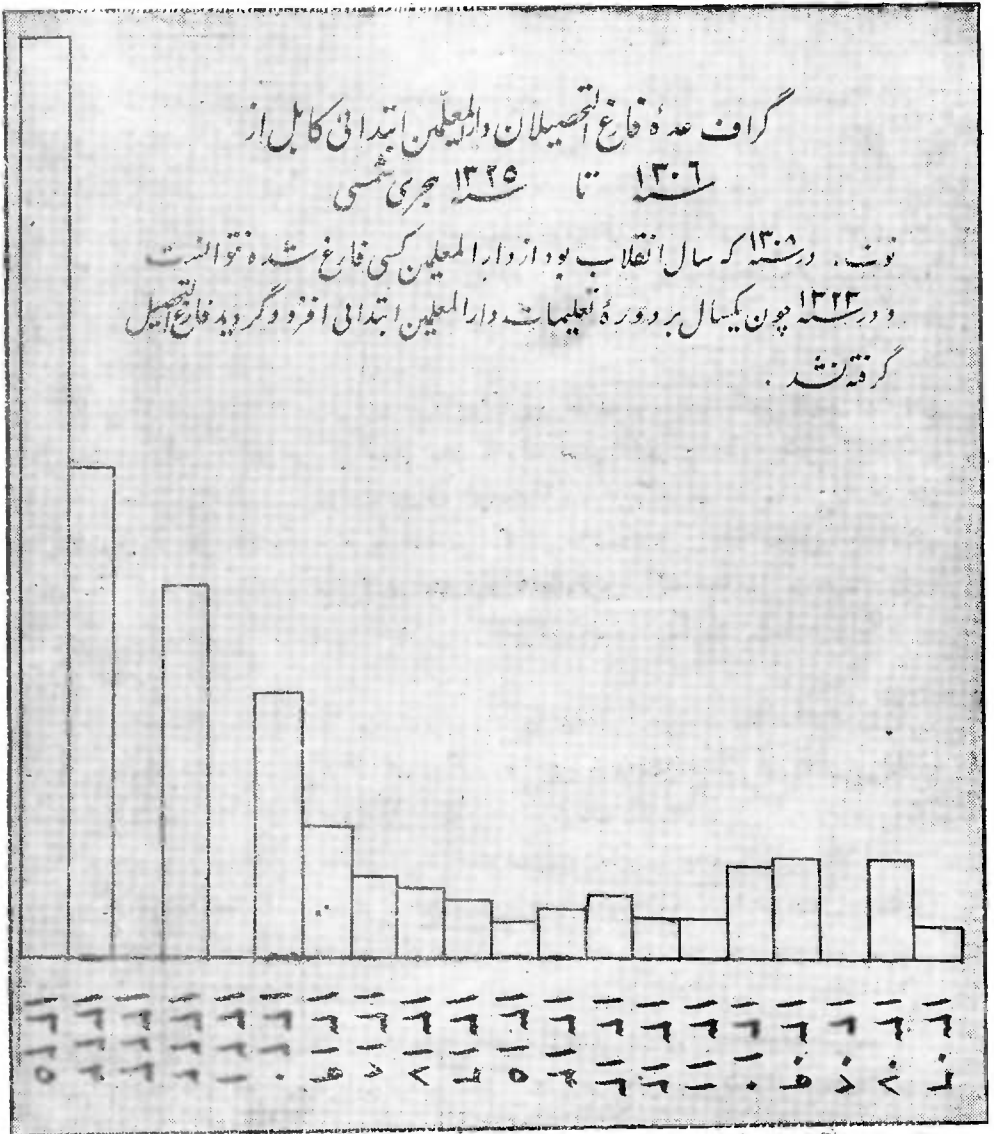
جهت رفع کمبود معلمین مکاتب موجودهٔ وزارت معارف از یک عده جوانانیکه بصورت خصوصی از نزد اساتید واشخاص باصلاحیت استفاده نموده داوطلب معلمی وآمادهٔ امتحان شده بودند امتحان موفقیت را اخذ واین دسته جوانان بصفت معلمین موقت بکار مشغول گردانیده شده اند وباین ترتیب یک عده بزرگ احتیاجیکه در معارف امروزی وطن از حیث کمبود معلمین ابتدائی احساس میگردید تا حدی از بین رفع شد - برای تقویه معلومات مسلکی این دستهٔ معلمین مؤسسه از چند سال باین طرف بنام دشپی دارالمعلمین دائر گردیده است این مؤسسه برای تربیه و توسعه افق معلومات ایشان میپردازد و در آن اراکین بزرگ معارف و پروفیسر ها و داکتر ها موظف گردیده اند که بعد از فراغ امور رسمی بذریعهٔ ایراد دروس و کنفرانسهای نافع در تحت پروگرام معین معلمین مکاتب را که آمادهٔ ترقی باشند مستفید سازند .

درین مؤسسه قسمت مخصوص بنام شعبهٔ پیداگوژی جهت تربیه سر معلمین لایق و مفتشین تدریسات ابتدائی که در مراکز مدیریتهای معارف مشغول اجرای وظیفه بشوند نیز درسال ۱۳۲۵ تشکیل یافته است وزارت معارف امیدوار است از یکطرف بذریعهٔ فارغ التحصیلان دارالمعلمین واز طرف دیگر بذریعهٔ اشخاصی که در مؤسسهٔ دشپی دارالمعلمین و کورسهای متشکلهٔ آن تربیه دیده و فارغ خواهند شد مشکلاتیرا که عجالتاً از حیث کمبود معلمین اساسی و مفتشین تدریسات ابتدائی در معارف احساس میگردد تایک اندازه از بین مرفوع سازد .

چون رفاهیت معلمین برای تهیهٔ دروس و ادامهٔ صحیح تدریسات مکاتب چیز مهم و ضروریست وزارت معارف درینسال تصمیم گرفته است که معلمین ساکن هر ولایت ومنطقه را به مکاتب نزدیک جای بود و باش ایشان مقرروموظف گردانیده و باین وسیله قدم دیگر هم در راه بهبود حال معلمین و پیشرفت صحیح تعلیمات مکاتب برداشته شود . و معلمینیکه هوس تحصیل و ادامهٔ مزید معلومات خود را داشته باشند به مرکز و نقاطی پذیرفته شوند که برای استفادهٔ ایشان از کورسهای مخصوص استفادهٔ معلمین ومؤسسهٔ دشپی دارالمعلمین دوری راه مانع نباشد .

درین سال پس از تشکیل کابینه مجلس بزرگی در وزارت معارف مرکب از نائب الحکومه ها و حکام اعلی واراکین بزرگ وزارت معارف تشکیل یافته بعد از مفاهمهٔ لازمه در اطراف صورت اخذ وشمول طلاب ابتدائی قرار داده شد که در اخذ طلاب جدید ابتدائی مسافه جای مسکونه شاگردان زائد از یک کروه نباشد و استطاعت مالی وسنین عمر اطفال درنظر گرفته شود زیرا طلابیکه از مسافه دور به مکتب

می آیند اغلباً از حیث دوری راه دچار مشکلات و موانع شده عدم حاضری منتظم شان از دروس روزمره نتیجهٔ تعلیم را خراب میسازد و قبول طلاب کلانسال با شرائط مقررهٔ وزارت معارف مغایرت داشته مانع وحدت سویه تعلیمی طلاب میگردد وقبول اجباری اشخاص بی بضاعت و محتاج بحیث طلبه مکاتب ابتدائیه از حیث اینکه طلاب در تحت این شرائط بطور نورمال وطبیعی نمی توانند بدروس مکتب ادامه بدهند نتیجه زحمات مبذوله را هدر میسازد بنابران اطفال کلانسال و کسانیکه بنابر احتیاج وعدم دارائی نمی توانند بدروس روزمره مکتب ادامهدهند پس ازتحقیق وتدقیق کافی ازمکتب خارج گردند واین قسم اطفال ناموفقیکه تشکیلات وسیع دارالعجزه ودارلایتام و دارالمساکین روی کار میگردد درموسسات ودستگاهای ازادبیل ومرام خودبکار مشغول گرد ندوهم برایخود ایشان مفید واقع خواهدشد وهم ازنتیجه آینده مکاتب ابتدائیه امید واری بیشتری ممکن خواهدگردید .

برای طلابیکه درصنوف دوره ابتدائیه لیسهها شمولیت داشتند وازباعث بی بضاعتی ازعهدهٔ تکمیل دورهٔ تحصیلات لیسه برآمده نمی توانستند موقع داده شد کهبه مکاتب ابتدائی ویامتوسطه داخل گردیده بعد ازختم دورهٔ تحصیل مطابق استعداد ولیاقت بکاری تشبث ورزیده بتوانند واز فیض تحصیل محروم نمانند درین سال یك عدهٔ زیاد طلاب فارغ التحصیل دوره ابتدائی برای شمول لیسه حربی ودارالمعلمین ابتدائی پذیرفته شدند و برای کسانیکه خواهشمند تزئید معلومات وتحصیل بالاتر ازدورهٔ ابتدائی بودند موقع داده شد که درمکاتب بلند شامل گردیده وازعلم ومعرفت حسب دلخواه خودبهره مند بشوند .

متذکر بایدشد که ازحیث رعایت مقررات تعلیماتنامه درامتحانات مکاتب وتهیهٔ لوازم تحصیل وقرطاسیه لازمه برای استفادهٔ شاگردان از نتائج امتحان طلاب ابتدائی نظر بسالهای دوران جنگ که از حیث دستیاب شدن قرطاسیه مشکلات بیشتری محسوب بود درینسال بهبود قابل اعتنائی حاصل گردیده است .

وزارت معارف درینسال برای معاینهو تفتیش مکاتب مفتشین خودرا بمکاتب مرکز وولایات اعزام نموده حتی الامکان ازصورت جریان امور اداری و تدریس مکاتب بازرسی نمود برای اصلاحات ضروریه مکاتب وازاله نواقص برحسب راپور های وارده قرارهای لازمه درمجلس وزارت گرفته شد که بموقع اجرا گذاشته شود اما باید تذکر نمود کهبنابر فقدان وسائل نقلیه و مشکلات ترانسپورتی و کمبود مفتشین وزارت معارف طوریکه درنظر داشته و دارد به تفتیش وبازرسی اصولی مکاتب درین سال موفق نگردیده اما ترتیب گرفته شده است کهبزودی

وسائل لازمه ترانسپورتی خودرا تکمیل نموده بذریعه ارسال مفتشین سیار مکاتب مربوطه خودرا تفتیش واصلاحات لازمه را عملی سازد برعلاوه برای ولایات قندهار فراه هرات ومشرقی بتعداد مفتشین محلی افزوده شده به ترتیبیکه مکاتب ابتدائی اقلا درماه یکبار ازطرف مفتشین ولایتی مفصلا تفتیش وراپور آن بمراکز ولایات ومرکز وزارت برسد علاوه بر اقدامات فوق در دوران مسافرت والاحضرت اشرف صدر اعظم صاحب و کفیل صاحب وزارت معارف در ولایات قندهار وهرات وحکومت اعلی فراه وهمچنین هنگام اقامت کفیل صاحب معارف درجلال آباد بمامورین معارف ایالتی دساتیرا کیده داده شد که معلمین ابتدائیه و لایات رامورد مراقبت وتفتیش قرارداده کفایت وعدم کفایت آنهارا بتدریس وایفای وظایفشان اعلام دارندواگر فضلای محلی وارباب علم محیط مورداحتیاج ادارات معارف ایالتی قرار گیرند از آنها کار گرفته شود چنانچه یکعده معلمین ضعیف ولایت قندهار ازمعلمی برطرف شده درقندهار وهرات برخی دانشمندان وارباب علم وعرفان بخدمت تعلیم وتدریس گماشته شدند .

در دوران همین مسافرت ها وتفتیش یکعده طلاب کلانسال و آنهائیکه اصلا حیث تعلیم را نداشته حسب اصول مقرره وزارت معارف از مکاتب خارج کرده شدند تاوجود بی‌نظمی های آنها باعث وهن - تعلیمات دیگران نگردد باشرح مراتب فوق امید میرود که اصلاحات وارده سویه تعلیمات ابتدائی مملکت رابلند تر برده نتائج بهتری ازان درسال های آینده گرفته شود .

درین سال برای معاینه صحی طلاب ابتدائی ازشعبه صحیه وزارت اقدامات لازمه بعمل آمد وبرای طلابیکه دچار بیماری وناخوشیهای غیر مستولی مختلفه بودند ادویهٔ ضروریه مجانا توزیع گردیدوعموم طلاب مکاتب شهر بواکسین ضد محرقه پیچکاری شدند .

برعلاوه ترتیبات مخصوصی جهت مبارزه از ماریا درسمت مشرقی گرفته شدوادویه بیشتری بادو کتور سیاربا تصویب ازطرف وزارت معارف بکمک وزارت صحیه فرستاده شد .

در مسائل تعمیرات مکاتب ابتدائی چون بنا بروقوع جنگ و نرسیدن مواد وبلند رفتن قیمتهای لوازم ومصالح تعمیر سکته درامور عمرانی مکاتب رخ داده بود وزارت معارف بتاسی اوامر والاحضرت غازی تصمیم گرفته که اختیارات بیشتری بررو سای اداری ایالات داده شودتا دردوران امسال وسالهای آینده بتکمیل عمارات نیمکاره وبنیاد عمارات مکاتب جدید باسانی پرداخته بتوانند البته عملی شدن این آرزو بقدرت مالی وبودجهٔ وزارت معارف منوط خواهد بود .

تعلیمات ثانوی ومتوسطه

از آنجا که اکثر طلاب لیسه ها و مکاتب مرکز فارسی زبان میباشند وزارت معارف درسال تعلیمی ۱۳۲۵ در زمینه با ملاحظه واحصائیهها وتدقیقات لازمه تصمیم گرفت که تدریسات لیسه های مرکز و دیگرلیسه هائیکه در منطقهٔ فارسی زبان وقوع دارند ، سراز شروع سال ۱۳۲۶ بفارسی ادامه داده شود - پښتو بحیث یکی از مضامین عمده ومهمه مورد توجه قرار یافتهٔ هرطالب العلمی که در امتحان پښتو موفق شده نتواند بکلی ناکام محسوب گردد - ومحاورهٔ پښتو در مکتب جاری باشد .

بملاحظهٔ این تصمیم ریاست تعلیم وتربیه معارف در موضوع تهیه کتب درسی طلاب داخل اقدامات گردیدهیك سلسلهٔ کتب درسی را برای استفادهٔ شاگردان تهیه نمود - وچون تدریسات مضامین دیگر در صنوف لیسه بزبانهای خارجه صورت میگیرند - جهت ادامهٔ تدریسات مضامین فارسی - دینیات-تاریخ - اخلاق - و معلومات مدنیه یك سلسله کتب فارسی را ذریعهٔ موافین وفضلای وطن تالیف وتدوین نمود کهبعضی ازطبع فارغ گردیدهوبعضی عنقریب طبع خواهد شد.

لیسه هائیکه به لسان انگلیسی تدریس مینمایند درمرکز کابل بنام (حبیبیه وغازی) بود ودر اطراف کابل باسم (سرآسیا) و (چهاریکار - درسمت شمالی) ویك درتیگری (لغمان - مشرقی) بود ودر قندهار بنام لیسهٔ (احمد شاه بابا) و (لیسهٔ میرویس بابا) میباشند دو لیسهٔ دیگر بنام لیسهٔ سلطان غیاث الدین غوری ولیسهٔ جامی درهرات جدیداً تشکیل گردیده است که بزبان انگلیسی درآنها تدریس خواهد شد . علاوه بر آنها یك لیسهٔ کهبزبان فرانسوی تعلیم مینمایند بنام (استقلال) ودیگرش کهبه لسان جرمنی دران تدریس میشود باسم نجات درمرکز کابل موجود میباشد . اضافه برلیسه های فوق الذکر یك لیسهٔ نسوان که در آن زبان های انگلیسی - فرانسوی وآلمانی - تدریس میشود درمرکز کابل موجود است .

درشش صنف ابتدائی لیسه های مذکور همه مضامینرا به لسان مادری و علاوتاً صنوف چهارم - پنجم - وششم آن لسان خارجه را ازحیث زبان تعلیم میکنند . ودرصنوف بالاتر آن تاصنف دوازدهم که شهادتنامهٔ بکلوریا دراختتام آن داده میشود مضامین سیانس را به لسان خارجه تعلیممینمایند . برای همچه تعلیمات بایدمکاتب مذکور نظربه ضرورتخود معلمین داخلی ومعلمین انگلیسی،فرانسوی وجرمني زبانداشته باشند امامتأسفانه نظر بهجنگ عمومی وانسداد راهها درسالهای گذشته بسویهٔتعلیمی لیسه هایمذکور ازنقطه نظرفقدان معلملطمهواردشده بود بنابران وزارتمعارف ازسال گذشته تاامروز دراستخدام معلمین ورفع نواقص لیسه های مذکور پرداختهیك سلسله مذاکراتی راباحکومات فرانسه امریکه انگلستان ایتالیا وغیرهدول اروپائی

ازقبیل سویس واستریا بصورت مستقیم وغیر مستقیم بعمل آورده است اگرچه هنوز تمام معلمین که بکار لیسه ها میباشد بدست آورده نشده ولی معلمین فرانسوی مورد احتیاج تقریبا به تکمیل رسیده ونسبت به معلمین دیگر نتائج بظهور رسیده است . امید میرود که در دوران سال جاری مدیر ومعلمین امریکائی لیسه های حبیبیه ولیسه های قندهار ودارالمعلمین متوسطه برسند . همچنین در تعداد معلمین لیسه های غازی که از انگلستان استخدام خواهد شد افزودی بعمل آید مذاکرات وزارت معارف باحکومت ایطالیا امید بخش بوده دراوا خرسال گذشته . اطمینان حاصل شده است که مدیر معلمین لیسه نجات از تیرول جنوبی دستگیری خواهد کرد . امید میرود که در ظرف سال جاری ومعلمین المانی زبان برای تدریس مضامین درلیسه مذکور بکابل برسند تا آنوقت بوسیله استخدام مرد ها وزنهای المانی زبان که در کابل زندگانی میکردند وقابل تدریس صنوف و مضامین مختلفه لیسه مذکور بودند پرداخته شده گویا ازنقطهٔ نظر تعلیم زبان المانی ومضامین بان زبان بهبود قابل توجهی رخ داده است .

در لیسهٔ حبیبیه

درسال تعلیمی ۱۳۲۵ کمبود معلمین لیسهٔ حبیبیه علاوه بر معلمین هندی و امریکائی که مصروف تعلیم هستند ذریعه تقرر طلاب فاکولته ساینس وبعضی معلمین وفضلای وطنی صورت گرفت و برای رفع کمبود معلمین یکنفر مدیر تدریس ودوازده نفر معلم از امریکا پیش بینی کرده شد . حکومت امریکا قرار اطلاعی که گرفته ایم اقدامات ونشر یاتی نموده است . که معلمین مذکور را دستیاب نمایند و درآغاز سال ۱۳۲۶ سفارت امریکا آمادهٔ تقدیم پیشنهادی بجواب پیشنهاد وزارت معارف درین باره گردیده امید میرود که درظرف سال جاری معلمین لیسه حبیبیه ومدیر تدریسی آن استخدام شوند پیشنهاد وزارت معارف مبنی بران بوده که معلمین این لیسه و لیسه های قندهار باساس موافقه ده ساله باحکومت ویا یکی از موسسات عرفانی امریکا مرتبا رسیده بروند . برای این مقصد واستخدام معلمین لیسه ها وموسسات مسلکی وزارت اقتصاد ملی بما کمك نموده با مفاهمه باشر کتها قرار دادند که ده ملیون افغانی را درظرف دوسال بدسترس وزارت معارف بگذارند تادر پرداخت معاشات معلمین مذکور اقتدار بیشتری داشته باشد از نقطه نظر معلمین داخلی و هندی نیز در دوران سال ۱۳۲۵ اقدامات بعمل آمد وتا اندازهٔ قادر بتعیین اشخاص باصلاحیت گردیده ایم بر علاوه برای استخدام معلمین هندی رئیس تعلیم وتربیه وزارت معارف دراواخر سال گذشته مامور گردید که درهند رفته یکعده معلمین را استخدام نماید رئیس موصوف باستخدام یازده نفر معلم موفق شد بعضی ازین معلمین با آمدن معلمین امریکا درلیسه حبیبیه کار خواهند کرد وعده نیز درموسسات دیگر مرکز وولایات تقسیم خواهند شد .

در لیسهٔ غازی:

در لیسه غازی نیز کمبود معلمین بنابر عللی که فوقاً تذکر داده شد موجود بود . وزارت معارف در اوائل سال ۱۳۲۵ باحکومت انگلستان مانند حکومت امریکا داخل مفاهمه شده بهمان نهج که در مورد مکتب حبیبیه تصریح شد پیشنهاداتی را تقدیم داشت تابرای ده سال دراعزام یك مدیر تدریس وهشت نفر معلمین اقدام نمایند متاسفانه تاحال بجز دو نفر معلمی که قبلاًاز طرف (برتش کونسل) فرستاده شده بودند ویك نفر معلمه که وزارت معارف آنرا استخدام نموده است معلم دیگری از انگلستان نرسیده واقدامات ما در کابل ولندن به نتیجه روشنی هنوزمواصلت نکرده است اطلاعاتی که اخیراً بوزارت معارف رسیده امکان استخدام یك نفرمعلم دیگررا اطمینان میدهد و گمان میرود که درظرف سال ۱۳۲٦ تسهیلات بیشتری دراستخدام معلمین برطانوی پیش خواهد شدباآنهم بایستی از کمپنی (برتش کونسل) درمورد لیسه غازی تذکر وتقدیر نمائیم . روابط وزارت معارف بابرتش کونسل اصلاحات قابل توجهی را ازنقطه نظرتاسیس کتابخانه وبعض مساعدتهای عرفانی دیگر در لیسه غازی وارد نموده درین اواخر وزارت معارف تصمیم گرفته که مدیریت تدریس لیسهٔ مذکور رابیکی ازمعلمین لایق کارکن انگلیزی لیسه غازی محول دارد .

از نقطه نظر معلمین داخلی وهندی نیز درلیسه مذکور رهنمائی بعمل آمده وتا جائیکه امکان داشت ازمتعلمین فاکولته سیانس وارباب فضلت افغانی بتدریسات لیسه گماشته شده اند بهر حال اوضاع عمومی لیسه غازی نسبت بسالهای گذشته قابل رضائیت میباشد .

درلیسهٔ استقلال :

لیسهٔ استقلال بنابرمشکلات جنگ ونبودن مواصلات وروابط حقیقی بافرانسه ازنقطهٔ نظر سویهٔ تعلیمی خسارات زیادی برداشته بود واداره ومعلمین آن کاملاً رضائیت بخش نبود درسال گذشته رسیدن مدیرومعلمین لیسهٔ استقلال وضعیت عمومی این لیسه را قابل اطمینان قرارداده شبختانه نظر بکمك دولت فرانسه وتطبیق موافقهٔ عرفانی فرانسه وافغانستان بجز دو نفر که در آینده قریب میرسند . تمام هیئت تعلیمی لیسه مذکور تکمیل گردیده است ودردوران سال گذشته اصلاحات قابل قدری در تدریسات لیسه رخداده ودرتکمیل معلمین داخلی لیسه مذکور نیز توجه و اقدام شده است درپایان سال تعلیمی ۱۳۲۵ فرق محسوس درسویهٔ تعلیمی طلاب مشاهده میشد امید میرود که درسال ۱۳۲٦ نواقص این لیسه تقریباً بکلی رفع گردد و کتب درسی فرانسوی که در وصول آن مشکلات زیادی وجود داشت دردوران امسال برسد .

در لیسه نجات :

قراریکه معلوم است در دوران جنگ عمومی مدیر ومعلمین المانی این لیسه وظیفهٔ خود را ترك نموده بالمان برگشتند وازین حیث لطمهٔ بزرگی در تدریسات لیسه رخ داد. بحدی که اگر کمك جوانان وفارغ التحصیلانی که درالمان تعلیم نموده بودند وبکار های رسمی مشغول بودند نمی بود لیسه مذکور وجود نمی داشت وزارت معارف در سالهای قبل بکمك همین اشخاص با دامه تدریسات لیسه پرداخته در دوران امسال قراریکه تذکر داده شد بتکمیل معلمین لیسه اقدامات بیشتری بعمل آورد . ازطرف وزارت معارف پیشنهاداتی بسویس دراستخدام یکنفر مدیر و هشت نفر معلم بتوسط وزارت مختاری اعلیحضرت در پاریس بعمل آمد که منتج به نتیجهٔ مطلوب نگردید . سپس بوسیلهٔ مذاکره ومفاهمه با حکومت ایطالیا دولت ایتالیا حاضر گردید که معلمین المانی زبان از تیرول جنوبی بما بدهد ومانند دولت فرانسه با ما مساعدت بنماید این اقدام حکومت ایطالی با تقدیر و تشکر استقبال گردید و وزارت معارف اسم کاندید هارا گرفته موافقت خود را در استخدام آنها به دولت ایتالیا ابلاغ کرده است تا آنوقت برای رفع قیصهٔ معلمین زبان المانی وبعضی مضامین طوریکه در مقدمه قسمت تعلیمات ثانوی تذکر داده شد ازراه استخدام معلمین المانی زبان مهاجر المانی در افغانستان وطلاب فاکولتهٔ سیانس فارغ التحصیل لیسه نجات و برخی ارباب فضل اقدام گردیده است .

لیسه مستورات : لیسه مستورات کابل نیز مانند لیسه های دیگر بفقدان معلم و وسائل دچار بود از نقطه نظر اداره نیز اصلاحاتی را ایجاب مینمود . بنا بران دراوائل سال ۱۳۲۵ یکنفر مدیر از اشخاص سابقه دار وبا صلاحیت داخلی ویکنفر مدیره فرانسوی برای لیسه که ازهر حیث کفایت اداره آنرا حائز میباشند مقرر شده بتکمیل معلمین ، مضامین بزبانهای ملی و زبانهای انگلیسی فرانسوی و جرمنی پرداخته شد ویکعده معلمات انگلیسی زبان و جرمنی زبان از داخل مملکت تهیه گردیده عده نیز از فرانسه استخدام شدند از جمله معلمات فرانسوی اشخاص هستند که هنوز وارد مرکز نگردیده اند .

فهرست سامان ولوازم درسی ترتیب و تدوین شده است و فرمایش یك قسمت آن باروما وهندوستان ابلاغ گردیده امیدمیرود کهرسیدن آنها دردوران سال ۱۳۲۶ احتیاجات لیسه را تکمیل نماید .

برعلاوه برای نگرانی واداره این لیسه وسائر مکاتب مستورات ع،ص عزیزالرحمن خان مشاور وزارت معارف بحیث آمر مکاتب مستورات مقرر شده اند نگرانی آنها و حسن ادارهٔ لیسه مستورات در وضعیت عمومی لیسه مذکور تغیرات محسوس را بمیان آورده است کهقابل اطمینان ورضائیت میباشد .

در لیسه مستورات کابل مانند سایر لیسه ها زبان پښتو اجباری و مضامین بفارسی و زبانهای خارجه تدریس میشود .

در دوران سال ۱۳۲۵ محسوس گردید که در کابل نظر بکثرت شاگرد های نسوان یك لیسه دیگری نیز لازمی است بنا بران در دوران سال تصمیم گرفته شد وسر از سال ۱۳۲۶ مکتب مستورات اندرابی به لیسه تبدیل گردید . و د ر دوران سال مذکور تصمیم گرفته شد که در سال ۱۳۲۶ دو مکتب ابتدائیه مستورات در شهر کابل بنیاد نهاده شود چنانچه مکاتب مذکور باتعداد زیاد شروع شده است در دوران سال ۱۳۲۵ اولین دسته فارغ التحصیلات مستورات با شهادتنامه بکلوریا کامیاب واز لیسه مذکور خارج گردیدند کهدرسال ۱۳۲۶ بحیث معلمات پذیرفته شدند مکتب ابتدائی لیسه انگلیسی زنان مستورات قابل خواهد شد و لیسه شهرنو شعبات انگلیسی و فرانسوی خود را ادامه اده کلاسهای جدید شق المانی آن نیز بشق انگلیسی تحول داده شده است درسال ۱۳۲۵ وزارت معارف تصمیم گرفت که در دوران سال ۱۳۲۶ یك کورس دارالمعلمات در مکتب مستورات دائر گردد که در آن فارغ التحصیلات لیسه مستورات و بعضی معلمات بتوسعه معلومات خود پرداخته بتوانند واین کورس کانون دارالمعلمات آینده‌را تشکیل بدهد. علاوه برمکاتب مستورات مرکز مکتب مستورات هرات نیز قابل تذکر است این مکتب در اثر زحمت کشی آقای عبدالله خان نائب الحکومه هرات تاسیس شده وسویه تعلیمی آن خیلی خوب میباشد یکعده مراجعین زیادی بتعداد طالبات مکتب مذکور میافزاید در سال ۱۳۲۵ تصمیم گرفته شد که یك معلمهٔ انگلیسی و بعضی معلمات مضامین دیگر بمکتب مستورات هرات مقرر شوند تا مکتب مذکور باساس لیسه تعلیمات خودرا ادامه بدهند وزارت معارف برای فراهم نمودن معلمات مذکور اقدام کرده است .

لیسه سر آسیاب و چهاریکار و تیکری .

چون از چند سال باینطرف معلمین خارجی برای لیسه های مذکور دستگیری نکرد بنا برآن تا یك اندازه از معلمین وطنی انگلیسی دان کار گرفته میشد اماچون تعداد آنها کافی نبود که تمام مضامین را طریقه پروگرام معینه در لسان خارجه تعقیب میکردند لهذا تعلیمات شان مثل دیگر لیسه های اساسی دائر نگردیده بود بنا بر آن تصمیم گرفته شد که برای کامیابهای طلاب صنف (۹) شهادتنامه متوسطه داده شده و بمکاتب مسلکی و دار المعلمین داخل کردند برای سال ۱۳۲۶ جهت این لیسه ها معلمین هندی استخدام گردید و بر علاوه برای تدریس بعضی از مضامین و اداره این مکاتب از فارغ التحصیلاندارالمعلمین متوسطه وابتدائی واشخاص باصلاحیت اقدام شده‌است .

لیسه های قندهار :

. لیسه های قندهار درچند سال قبل تاسیس گردیده است بنابر موقعیت آ نها در یکی از مراکز مهم زبان پشتو اهمیت شایانی دارند معلمین لیسه‌های مذکور عبارت ازفارغ التحصیلان دارالمعلمین کابل بعضی معلمین هندی بوده است وزارت معارف درسال ۱۳۲۵ بکمبود معلمین وضعف سویه علمی لیسه های مذکور متوجه شده تصمیم گرفت که بایستی مانند لیسه حبیبیه برای لیسه احمد شاه بابا ولیسه میر ویس بابا ۱۴ نفر معلمین امریکائی استخدام شوند . واداره تعلیمی لیسه های مذکور نیز بیك نفر مدیر باصلاحیت امریکائی سپرده شود . برای معلمین این دو لیسه طوریکه درمورد لیسهٔ حبیبیه تدوین گردیده مذاکرات واقداماتی بعمل آمده وقرار شرحی که‌دران مورد داده شده است تااندازهٔ اقدامات ما اطمینان بخش میباشد وامید میرود که‌در دوران سال ۱۳۲۶ معلمین این دولیسه ومدیرآنها برسند . علاوه بران برای چاره‌های آنی‌وفوری هنگام مسافرت ع،ج کفیل صاحب معارف هدایات لازمه درتقرر معلمین لایق ازفضلای محل وتصفیهٔ مکتب ازطلاب بی صلاحیت وتقرر مدیر های لیسانسهٔ دارالفنون کابل درلیسه احمدشاه بابا ولیسه میرویس‌بابا پیش گرفته شده است . و وزارت معارف نظر به‌نبودن معلمین کافی قرار ذیل چاره سازی بعمل آورد .

۱- از متعلمین صنوف (۱۰-۱۱-۱۲) مضامینی راکه خوانده بودند امتحان گرفته شد و نواقص مضامین‌مذکور بترتیب ذیل رفع کرده شد .

ا- متعلمین صنف ۱۲ که فارغ التحصیل شدند برای اکمال نواقص مضامین‌شان وزارت دربرج قوس ۱۳۲۵ چند نفر معلم هندی را که از لیسه های کابل بر خصتی زمستان رخصت شدند بقندهار فرستاد تا درسه‌ماه زمستان نواقص تعلیمی شاگردان را اکمال وبعد بتاریخ اول‌حوت طلاب صنف ۱۲ امتحان مضامین مذکوررا داده وشهادتنامه‌های خودرا اخذنمودند .

ب - جهت اکمال نواقص مضامین‌متعلمین صنف۱۱ که بعداز ختم امتحان سالانه صنف۱۲ را تشکیل میدهند وزارت معارف دربرج جوزای ۱۳۲۶ که ایام تعطیل مکاتب قندهار میباشد آنهارا بکابل خواسته ومضامین ناقص ایشان را در ظرف سه ماه تعطیل ودرمرکز اکمال خواهد نمود .

ج - ازصنف ۱۰ که بعد از امتحان سالانه صنف ۱۱ را تشکیل نمود امتحان بقدر خواندگی شان اخذ وتصمیم گرفته شد که نواقص تعلیمی خودرا در صنوف ۱۱-۱۲ اکمال خواهند نمود و تاآ‌وقت ممکن است معلمین قندهار مکمل شوند .

۲ - طلاب دورهٔ دوم ثانوی لیسه های مذکور تا زمانیکه معلم کافی دستگیری کند یکجا تعلیم‌میخوانند امسال اولین‌دسته فارغ‌التحصیلان لیسهٔ احمد شاه‌بابا برای اعزام بخارج

و شمولی درشعبات پوهنتون کابل انتخاب گردیدند تفتیشها وچاره جوییهائیکه از طرف مقام وزارت بعمل آمده و توجهاتیکه شخصا والا حضرت صدر اعظم صاحب در مورد این دو لیسه مبذول داشته اند با اقدامات وزارت معارف در تهیهٔ معلمین لائق بهبود آینده این لیسه هارا تأمین خواهد کرد امید میرود که در پایان سال ۱۳۲۶ امور تعلیمی لیسه های قندهار سزاوار نام آن گردیده بمحور طبیعی خود جریان یابد .

لیسه های هرات :

هنگام مسافرت والا حضرت اشرف صدراعظم صاحب و مطالعات کفیل وزارت معارف معلوم گردید که لازم است در شهر هرات اقلا دو لیسه تشکیل گردد بنا بر آن مکتب متوسط شهرمذکور بهلیسه تبدیل گردیده یك لیسهٔ دیگری نیز افتتاح شد تهیهٔ معلمین ووسائل لیسه مذکور ازطرف وزارت معارف پیش گرفته شده است در هردو لیسه که یکی آن بنام جامی و دیگری بنام سلطان غیاث الدین موسوم گردیده است زبان انگلیسی تدریس خواهد شد اوضاع تعلیمی مکاتب هرات نسبت به اکثر مکاتب دیگر ولایات بجز مرکز رضایت بخش بوده است این وضعیت نتیجهٔ همکاری و اهتمام نائب الحکومه و مقامات اداری شهر هرات میباشند ، برای مکاتب متوسطهٔ مزارشریف بغلان میمنه فراه گردیز وجلال آباد در استخدام یك یك نفر معلم سیانس از هند اقدام شده است و معلمین مکاتب مذکوره تا حد ممکن از فارغ التحصیلان ۱۳۲۵ دارالمعلمین متوسطه وابتدائی چاره جوئی گردیده امید میرود توزیع این معلمین و گماشته شدن معلمین هندی بتعلیمات مکاتب متوسطه مذکور اوضاع اداری وسویهٔ علمی مکاتب متوسطهٔ ولایات را مانند هرات بلند تر برده بوزارت معارف اجازه بدهد که هنگام تهیهٔ معلمین لیسه های مرکز مکاتب متوسطه مراکز و لایات مذکوررا بحیث لیسه بمعنی حقیقی آن در آورد .

مکاتب متوسطه احضاری :

چون احتیاجات مملکت بتاسیس مکاتب فنی و مسلکی منوط و مربوط میباشد و حکومت در نظر داشت که مکاتب مسلکی متوسطه را برای تربیهٔ ارباب فن و صنائع تاسیس نمایند وزارت معارف درسنه ۱۳۲۵ بنابر کمبود طلاب کلاسهای متوسطه مکاتب متوسطه درافغانستان تصمیم گرفت که پنج باب مکتب متوسطه را بصورت لیلی نهاری تاسیس کند که درهر سال ۲۰۰ نفر درمرکز کابل از فارغ التحصیلان مکاتب ابتدائی اطراف و صد صد نفر در ولایت قندهار وهرات و مزارشریف بصورت لیلی و یکصد نفر از فارغ التحصیلان مکاتب شهر کابل

(بصورت نهاری) زیرتعلیم گرفته شوند تا شاگردان مکاتب مذکور که مجموعا به (۵۰۰) نفر سالانه بالغ میگردند پس از تکمیل دورهٔ متوسطه بمکاتب مسلکی و موسسات فنی تقسیم وتوزیع گردند و پس ازسه سال حکومت بتواند بپیمانهٔ و سیعتری مکاتب تخنیکی و مسلکی را برای رفع احتیاجات خود تاسیس نماید مصارف این مکاتب قرارسنجش سال ۱۰۲۵ در حدود سه ملیون افغانی بالغ میگردد که ازطرف موسسات اقتصادی فراهم گردیده و به وزارت معارف سپرده شده است این اقدام وزارت معارف از یکطرف برای مکاتب ثانوی مسلکی طلبه تهیه مینماید و ازطرف دیگر رشتهٔ اتصال مکاتب ابتدائی و ثانوی را که متاسفانه بصورت غیرطبیعی قطع شده بود برقرار میسازد .

تعلیمات مسلکی

در دوران سال ۱۳۲۵ وزارت معارف تصمیم گرفت که یك اتولیه رسامی واکادمی آزادر کابل تاسیس نماید وهمچنین یك مکتب کوچك ولی منظم موزیك را نیز درکابل بنیادنهد برای این مقصد دو نفرمعلم ازایطالیا درنظر گرفته شده اند و بجهت استخدام آنها اقدامات بعمل آمده مکتب رسامی همچنین مکتب موزیك یکعده محدود اشخاص با استعداد را خواهد پذیرفت که ازنقطهٔ نظر کیفیت بتربیهٔ آرتمتیك بپردازند و فارغ التحصیلان آن بتوانند بنیاد حیات ارتمتیك این مملکت را بگذارند .

تجارب وزارت معارف ثابت مینماید که درشق رسامی و موزیك تربیهٔ یکعده زیاد منتج به نتیجهٔ مطلوبی نمیگرددزیرا هنوزدرمملکت ما فارغ التحصیلان همچوموسسات باپیشه خودنمیتوانند حیات خویش را تامین کنند بنابران لازم است که برای ترقی وپیشرفت ارت درین کشور بکیفیت بیشتراعتبار داده شود نه بکمیت یعنی یکعده محدودی زیرتعلیم گرفته شوند که ازهرحیث قابلیت و استعداد کافی یافته حمایهٔ آنها ازطرف حکومت امکان پذیر باشددر هردومکتب مذکور علاوه برتدریس صورت گری و موزیك باساس علمی وفنی جدید نقاشی ملی ومیناتور وموزیك ملی افغانی تدریس وتشکیل خواهدشد . اما درمورد سائر صنایع و حرف از قبیل نجاری ، معماری، بافت قالین، کاشی سازی ، حجاری وغیره وزارت معارف دردوران سال ۱۳۲۶ طرح منظمی راخواهد ریخت که یکعده کافی پیشه وران ازموسسات صنایع معارف بجامعه تقدیم شود .

دارالمعلمین متوسطه .

برای رفع کمبود معلمین دارالمعلمین متوسطه که مهمترین موسسهٔ وزارت معارف است بیش ازامور دیگر دردوران سال ۱۳۲۵ اهتمام و توجه بعمل آمده معلمین لائق و طلاب فاکولته

سیانس وفضلائیکه سزاوار استادی بودند بتعلیم آن موسسه برعلاوه معلمین هندی ووطنی شان گماشته شدند واز یکعده اشخاص باصلاحیت بصورت حق الزحمه کار گرفته شد از طرف دیگر یک نفر مدیر تدریسی وسه نفرمعلم برای دارالمعلمین ازامریکا پیش بینی شده است که بارسیدن آنها نواقص کمبود معلمین رفع خواهدشد این اقدامات متوجه دارالمعلمین ابتدائی و متوسطه میگردد اوضاع عمومی دارالمعلمین متوسطه وسویهٔ علمی طلاب آن نسبت بسالهای قبل بهبود یافته است ولی ازهر حیث این موسسه سزا وار تقویه و اهتمام شایان میباشد تعداد فارغ التحصیلان دارالمعلمین متوسطه که از صنف دوازدهم آن پس ازطی سال دوره متوسطه برآمده اند در پایان سال تعلیمی ۱۳۲۵ به ۳٦ نفر بالغ میگردد فارغ التحصیلان دارالمعلمین متوسطه بمکاتب متوسطه مرکز دراطراف توزیع و تقسیم گردیده اند ودرشروع سال ۱۳۲۵ و ۲٦ بکار خود آغاز کرده اند .

مدرسه علوم شرعیه .

دردوران سال ۱۳۲۵ تعلیمات مدرسه علوم شرعیه بحال طبیعی خود جریان داشته بنابر توجه وزارت معارف نقائص آن حتی المقدور چاره گردیده است واقدامات ذیل در مورد آن بعمل آمده برای تهیه وسائل معیشت طلاب مدرسه ازحیث ترتیب صحیح دار الاقامه ملبوسات و ماکولات باصرف مبالغ کافی توجه بعمل آمد تاشاگردان بااستفاده ازین وسائل بدروس خود بهتر رسیدگی نموده بتوانند از امور تعلیمی آن ذریعه متخصصین واشخاص باصلاحیت وقتاً فوقتاً بازرسی شده صورت جریان تعلیم واصول تدریسات مورد معاینه قرار گرفت و برای تدریس مضامین که باید ذریعه اشخاص باصلاحیت واهل لسان بزبان عربی تدریس گردد دونفر متخصص از مصر استخدام گردید جهت استفادهٔ معلمین و مطالعات آیندهٔ محصلین یک عده مجلات مصر و عراق که بزبان عربی انتشار میابد اشتراک بعمل آمد و کتابهای مختلفه کتبی که برای ترتیب کتابخانه این مدرسه لازم دیده میشود از مراکز مختلفه خواسته شده ودرنظر گرفته شد که از صنف چهارم بعد بعضی دروس مستقیماً بزبان عربی وبرخی به لسان انگلیسی تدریس بشود. امتحانات این مدرسه باترتیبات مخصوص ورعایت شرایط تعلیماتنامه امتحانات درمحضر ارباب فضل ومتخصصین گرفته شد ازجمله ۱٦۰ نفر شاملین مدرسه که ۱۵۰ نفر آن داخل امتحان شده بودند ۱۰٦ نفر کامیاب و ۲۳ نفر مشروط و ۲۱ نفر ناکام گردیدند برای دورهٔ آینده سال تعلیمی ۱۳۲٦ این مدرسه یکصد نفرفارغ التحصیلان ابتدائیه بارعایت شرائط مقرره انتخاب و قبول گردیدند .

دارالعلوم عربیه .

امتحانات دارالعلوم عربیهٔ کابل ازطلاب صنوف ۹ ـ ۱۰ ـ ۱۱ مطابق تعلیما تنا مه (مخصوص امتحانات) طوریکه دردارالعلومهای ممالك دیگر مروج است اخذ گردید و قرار یافت که درسنوات تعلیمی آینده نیزبهمین اساس امتحانات دارالعلوم شفاهی وتحریری اخذشود. چون یکعده ازفارغ التحصیلان این‌دارالعلوم بنابر کمبود معلم‌علوم دینیه درمکاتب‌متوسطه و صنوف دورهٔ دوم ابتدائیه بصفت معلم منصوب گردیده اند بنا بران جهت موفقیت ایشان درنظر گرفته شد که آینده درصنوف مخصوص این دارالعلوم برای طلاب مبادی و مبادی و اصول تدریس و قسمتی ازمضمون ریاضیات و تاریخ اسلام وافغانستان نیزتدریس کرده شود.

درمورد دارالعلوم عربیه و سائر مدارس مذهبی ، شرعی :

دراین‌سال مجلس بزرگی ازاراکین وزارت معارف و عدلیه ویك عده اشخاص باصلاحیت در ریاست تعلیم و تربیه برای تعین حقوق فارغ التحصیلان دارالعلوم دائر گردید . بعد از ملاحظه سوابق وپروگرام های تعلیمی برای فارغ‌التحصیلان دارالعلوم عربیه کابل باعطای حقوق شهادتنامهٔ‌بکلوریا موافقه حاصل واین قرار بعدازطی مراتب رسمی واصولی آن بموقع تطبیق و اجرا گذارده شد .

امور تدریسی نجم‌المدارس‌مشرقی‌وفخرالمدارس‌هرات ومدرسهٔ اسدیه مزار شریف و مدرسه ظاهرشاهی میمنه نیز برطبق پروگرام و ترتیب دار العلوم عربیهٔ کابل ادامه پذیرفت گرچه مصارف اکثردارالاقامهٔ شاملین این مدارس ازطرف اهالی ذریعهٔ بلدیه های مربوطهٔ شان تهیه میگردد اما در خصوص اجرای مصارف این اعانه ها از طرف اداراتمدارس مطابق بشرائط مقررهٔ دارالاقامهٔ دارالعلوم عربیهٔ کابل اقدامات بعمل آمد وحتی الامکان در بارهٔ رفاه شاگردان وتهیهٔ لوازم استراحت ایشان که بتعلیمات خود بدرستی رسیدگی کرده بتوانند توجه کافی شده است .

درسال ۱۳۲۰ هنگام مسافرت والاحضرت اشرف صدر اعظم صاحب در هرات بعلمای فخرالمدارس وجامع هرات مذاکراتی ازطرف کفیل وزارت معارف بعمل آمده پارهٔ اصلاحات صورت پذیرفت وقرار داده شد که در جریان سال تعلیمی آینده ، مجلسی در وزارت معارف باشتراك مدرسین بزرگ وعلمای وطنی برای اصلاحات پروگرام مدارس مذهبی افغانستان بعمل‌آید تاپروگرام مدارس مذکور ازحیث علوم شرعی وعصری احتیاجات زندگانی امروز را احتوا نماید .

امتحانها

چون امتحان سالانه نمایندهٔ صحت کاردورهٔ سال تعلیمی شاگردان ونتیجهٔ زحمت هیئت تربیوی واداری مکاتب بوده از روی آن از یك طرف لیاقت حاصلهٔ متعلم وا هلیت وصلاحیت معلم وازطرف دیگرقابلیت تطبیقی پروگرامها معلوم و معین میشود ازین رو ریاست تعلیم وتربیه برای اخذ امتحانها تدابیرعلمی وانضباطی زیادی گرفته مو شگافانه درزمینه حرکت کرده است ودرسال تعلیمی ۱۳۲۵ امتحان سالانه تحت ضوابط وقرار های موثری اخذ گردیده است ·

اولا قبل ازشروع امتحان درترتیب سوالات امتحان سائرصنوف هدایات مفصل بد وائرمکاتب داده شد وسوالات امتحان صنوف اخر مکاتب را که شهادتنامه میگیرند ازطرف ریاست تعلیم وتربیه انتخاب گردیده وتحت تدابیرلازمه سوالات منتخبه عین بهمان ساعت ودقیقه معین شروع امتحان به اطاق امتحان وبدست ممیزین رسانیده شده وتمام احتمالات جزئی و کلی سوء استعمال باتوجه آمران مکاتب ونگرانهای عمومی که در هرمکتب فرستاده شده برد از بین برداشته شد ·

ثانیابرای اخذ امتحان هرمضمون اشخاص متخصص همان شعبه ومضمون ازطرف وزارت انتخاب شده وچند روز قبل ازشروع امتحان باوامررسمی بحضور ممتحنین مضمون ووقت امتحان ابلاغ گردید وهدایات لازمه راجع به اخذ امتحان صحیح ودقیق بد انها داده شد ·

ثالثاً ازنزد این دسته متخصصین وعلما وفضلای گرام که باخذ امتحانها مامور ومشغول شده بودند راپورهای مفصل راجع به مشاهدات ونظریات شان خواسته شد تا درین راپور گذارشات امتحان،درجهٔ انضباط،لیاقت طلبهٔ اندازهٔ زحمت معلمین، تکمیل پروگرام وغیره نکات ضروری رابه ریاست تعلیم وتربیه تذکربدهند وعلاوتاً نظریات اصلاحی هم اگرراجع بهپروگرامهای معلمین اصول امتحان وغیره داشته باشند درضمن راپورخود بریاست تعلیم وتربیه ابلاغ نمایند تادرموقع ترتیب پلان اصلاحی آینده در نظر گرفته شود چنانچه ازین قبیل نظریات مفیده باندازهٔ کافی توصل نموده تحت تدقیق گرفته شد ·

رابعاً برای امتحان طلبه که دریك درس مشروط مانده و امتحان ثانی ازنزد شان گرفته میشود تدابیر مفید وموثر گرفته شد · درسالهای گذشته بعد ازختم امتحان رسمی امتحان طلبهٔ مشروط گرفته میشد و طلبه برای تهیهٔ دروس وآمادگی امتحان وقت نداشته امتحان صحیح داده نمیتوانستند درسال تعلیمی ۱۳۲۵ سه ماه تعطیل برای طلاب مذکور موقع داده شد تا دراین ایام زحمت کشیده ودرآغاز سال تدریسی جدید مضمونی را که درآن مشروط مانده اندامتحان بدهند · خامساً برای صنوف بکلوریا یك امتحان ثانی قبول گردید که اگریك شاگرد ناکام شود درسه ماه تعطیل عمومی سعی آخرین خودرا نموده وبرای امتحان خودرا آماده بسازد

درشروع سال تعلیمی یك امتحان ثانی دائرمیشود وطلبه که آمادگی کرده باشند دو باره درین امتحان پذیرفته شده میتوانند .

سادساً ـ درسال تعلیمی ۱۳۲۵ بمکاتب امرداده شد تا امتحان ثانی را که برای طلبهٔ مشروط ویاطلبهٔ مریض ومعذور دائرمیشودتحت ضوابط وشرائط امتحان رسمی‌بوده و ممیزین ونگرانها ازطرف وزارت معارف ودوائر مکاتب انتخاب شده امتحان ثانی نیز مدققانه گرفته شود .

تدابیری که درفوق تذکر داده شد علاوه ازاصو لنامهٔ امتحان است که در سال تعلیمی ۱۳۲۵ عندالاقتضا برای جریان صحیح‌امتحان عملی شده ودرتحت شرائط متخذه بطو ر عمومی پنجاه فیصد طلبه شامل امتحان کامیاب شده‌اند ، تعداد کامیاب در صنوف نهائی کمترو در صنوف پایانتر بیشتر بوده است .

خلاصه نتیجهٔ امتحان سالانهٔ مکاتب ابتدائی وثانوی حسب ذیل است :

صنوف	عدهٔ شامل امتحان	عدهٔ کامیاب
صنوف ابتدائی	۸۹۲۰۹	۴۵۳۶۳
مکاتب ثانوی	۵۶۳۹	۳۵۴۴

علاوتاً دردارالمعلمین ابتدائی ازجملهٔ ۶۶۰ طلبه ۶۰۴ نفر داخل امتحان‌شده و۳۸۱ نفر کامیاب گردیده اند که ازین جمله ۲۲۶ نفر از صنف‌نهائی دارالمعلمین ابتدائی بوده بهاخذ شهادتنامه موفق وبرای خدمت معلمی‌درمکاتب ابتدائی مقرر شده‌اند . همچنان دردارالمعلمین متوسطه ازجملهٔ ۳۲۷ نفر داخلهٔ مکتب ۳۰۴ نفر شامل امتحان شده و ۲۲۲ نفر کامیاب گردیده اند که ازین جمله ۳۶ نفر به اخذ شهادتنامه موفق وبرای معلمی بصنوف متوسطه مکاتب تعین ومقرر ـ شده اند .

تصفیهٔ مکاتب از طلاب نامو زون

چون وجود طلاب غبی ـ کلانسال ـ معیوب در بین شاگردان مکتب‌وسیلهٔ برهم‌شدن سیر منظم تعلیمات میگردد وانضباط وآهنگ‌تدریسی مکتب راخلل دار میسازد ، لهذا درسال تعلیمی ۱۳۲۵ وزارت ـ معارف مصمم گردید که‌بموجب تعلیماتنامه مخصوص اطفال معیوب ـ کلانسال وغبی را از مکاتب خارج نمایند . برای طلا بیکه بنا بر معا ذیر دیگر از قسم بی بضاعتی نمیتوا نستند دورهٔ تعلیمات خودرا درلیسها بانجام برسانند موقع داده شد که بمکتباتی که‌دورهٔ تعلیمات آن نسبتا کوتاه وبرای مطالب غیر مستطیع ـ مساعدتر دیده میشود تبدیل شوند . تاباز هم ازاین قسم اشخاص دستگیری ومعا ونتی بهم رسیده از فیض تحصیل بی بهره نشوند .

تفتیش مکاتب متوسطه و لیسه ها

مکاتب متوسطه ولیسه های کابل همچنین دارالمعلمین ابتدائی ومتوسطه مرکز عندالضرورت توسطه کفیل وزارت ورئیس تعلیم وتربیه و روسای شعبات ومکاتب فراه هرات وقندهار ذریعهٔ کفیل وزارت وسائراعضای عرفانی که شرف همرکابی والاحضرت صدراعظم صاحب را دراثنای معاینهٔ عمومی ولایات مذکور ـ داشتند معاینه وتفتیش کرده شد .

اما باید متذکر گردید که وزارت معارف اولا به سبب عدم مفتشین علی وثانیا بلحاظ درست نبودن وسائل حمل ونقل نتوانست که تمام مکاتب مذکور را طوریکه در نظر دارد معاینه وتفتیش نماید ـ برای ولایات قندهار هرات وفراه وولایت مشرقی هنگام مسافرت ع ج کفیل وزارت معارف تصمیم گرفته شد که بتعداد مفتشین معارف ایالتی افزوده شود ـ تا هر مکتبی درظرف هرماه تدریسی سال اقلایك مرتبه تفتیش گردد .

والاحضرت اشرف صدراعظم صاحب هنگام مسافرت خود بعضی مکاتب قندهار راشخصا تفتیش ووارسی فرمودند .

لوازم تحصیل لیسه وسامان ضروریهٔ مکاتب

لوازم تحصیل وسامان ضروریهٔ مکاتب عموما بدوقسمت تفریق میشود ـ یك قسمت اشیاواجناسی است که از داخل مملکت تهیه میشود ـ وزارت معارف درقسمت سامان ولوازمی که از داخل مملکت تهیه میشود در سال ۱۳۲۵ کوشش کرده است که ضروریات مکاتب رابه پیمانهٔ کافی تدارك کرده در دسترس استفادهٔ طلاب وادارات مکاتب بگذارد وسائلی که برای تهیهٔ این نوع سامان واشیا بکار برده شده بصورت ـ عمومی قرار آتی است :

الف : ـ وزارت معارف کتب درسی ضرورت مکاتب را که عبارت از نودجلد و تعداد آن یك ملیون و دو صد هزار جلد میشود بمدیریت عمومی مطابع فرمایش داده بود از جملهٔ این کتب قرار داده شده بود که نصف آن در اخیر برج عقرب و نصف دیگر در اخیر برج دلو بوزارت معارف سپرده شود ـ اگرچه مدیریت عمومی مطابع با وسائلی که دردست داشت کوشش کرد که کتب مذکورتماما بموقع معینه طبع ودردسترس وزارت معارف گذاشته شود ولی باوجود آنهم کتب مذکور تماما بوقت موجوداز طبع فارغ شده نتوانست وزارت معارف اگرچه این مدت را هم برای سه ماه دیگر تمدید کرد مگر تا هنوز فیصد (۲۵) کتب فرمایش شده از طبع فارغ نشده است ـ نرسیدن کتاب به موقع معینه جای شکنیست که نظم و ترتیب تدریس خلل وارد کرده و در پیشرفت تعلیمات سکته عاید مینماید مگر وزارت معارف تا جائیکه توانسته معین کرده است که معلمین ازروی مفردات

پروگرام دروس محوله را تعقیب کرده به طلاب نوتهای لازمه را بدهند واز کتب مستعمل سالهای گذشته استفاده بعمل آورده و نگذارند در پیشرفت تعلیمات خللی وارد گردد علت عدم وارسی مطبعه بطبع کتب درسی تا جائیکه بوزارت معارف معلوم شده قلت مواد طباعتی و عدم موجودیت اشخاص فنی و تراکم امور در مطبعهٔ عمومی میباشد . هرچند وزارت معارف راجع به طبع کتب درسی درهذه هم درسنه ۱۳۲۵ اقدامات نمود مگرطوریکه معلوم شد و ضعیت موجوده طبع کتب درسی معارف درهذه هم عجالتاً صورت پذیر نشد وزارت معارف فعلاً با ریاست مستقل مطبوعات در تماس است که برای طبع کتب درسی معارف که متدرجاً زیاد شده میرود ترتیبی اتخاذ کنند تا در آینده کتب کار آمد معارف بوقت و زمان معین طبع و در دسترس وزارت معارف گذاشته شود .

ب - برای تهیهٔ سامان اثاثیه وزارت معارف یك فابریکهٔ مختصر برای عملیات طلاب مکتب صنایع بنام شعبهٔ تجارتی صنایع موجود دارد وزارت معارف برعلاوه اینکه این شعبه را در طول سال به ساختن اثاثیهٔ کارآمد مکاتب ازقبیل میزچوکی تخته های حروف نو یسی چپرکت الماری وغیره مشغول ساخته برای بیست هزار طلبه میز و چوکی توسط قرار دادی ها تهیه دیده است قسمتی ازین سامان که برای مکاتب ولایات سرشته شده بود مرتباً بولایات ارسال و قسمتی که برای مکاتب مرکز تدارك گردیده بود بمکاتب مرکز تشیر ده شد .

ج - برعلاوه شعبه نجاری درفابریکه صنایع تطبیقی وزارت معارف که طلاب در آن تعلیمات عملی مینمایند یك شعبهٔ خیاطی هم موجود است توسط این شعبه وزارت معارف برای طلاب مکاتب لیلیه و مستخدمین مربوطه خود درسال ۱۳۲۵ در حدود سه هزار دست دریشی و شش هزار دست لباس خواب ویك تعداد زیاد شیت های لحاف با اشت رویکش وغیره تهیه کرده است ازجملهٔ این البسه قسمتی که مخصوص مکاتب مرکز بود بمکاتب مرکز وقسمتی که برای مکاتب ولایات پیشبینی شده بود بولایات ارسال گردیده است .

د - از جملهٔ اشیای مورد ضرورت معارف که از داخل تهیه میشود ساختن تباشیر است وزارت معارف درسال ۱۳۲۵ تباشیر کار آمد سه صدو پنجاه موسسهٔ مربوطه خودرا که در حدود بیست لك دانه تخمین میشود تهیه کرده ازجملهٔ این مقدار تباشیر یك قسمت آنرا توسط مکتب صنایع کابل و یك مقدار را ذریعهٔ شعبه صناعتی محبس قندهار تهیه کرده است تباشیر هائیکه در کابل ساخته میشود اگرچه ازحیث جنسیت و خصوصیات مطلوبه مطابق به تباشیریکه در محبس قندهار ساخته شده نیست ولی روی همرفته توانسته است یك قسمت احتیاج وزارت معارف را رفع کند .

ه - تخته سلیت هم یکی از جمله سامان ضروریهٔ مکاتب است وزارت معارف اگرچه

تخته سلیت کار آمد خودرا ازهند وارد مینمود ولی در سال ۱۳۲۵ د ر حدود (۷۰۰۰) دانـه تخته سلیت توسط شعبه صناعتی محبس کابل هم تهیه کرده ومورد استفاده طلاب قرار داده است

تخته‌های سلیتی که درمحبس ساخته شده بودا گرچه ازحیث صفائی ساختمان با تخته های سلیت خارجی مقایسه شده نمی توانست مگر از نقطهٔ نظر محکمی ودوام برتخته های سلیتی که از خارج واردمیشود بمراتب ترجیح دارد .

و- قلم نی ومرکب هم یکی ازمالزمهٔ مورد ضرورت طلاب مکاتب است و زارت معارف درسالهای ماقبل .قلم نی کارآمد خود را ازخارج وارد میکرد مگردر سال ۱۳۲۵ برای تهیه قلم نی که دربعضی قسمت های حکومت کلان شمالی مشرقی وقطغن د ستیاب میشود اقدام کرد وازنمونه‌هائی که ازهرنقطه خواسته شد معلوم گردید که قلم نی‌قندوز وحضرت امام صاحب از قلم های‌نی که ازخارج وارد میشود به هیچ وجه کمتر نیست وزارت معارف برای اینکه قلم نی کار آمد مکاتب را از ولایت قطغن تهیه کند چنین تصمیم گرفت که درسال ۱۳۲۵طور امتحانی طلاب مکاتب و لایت قطغن قلم های مذکور را مورد استفاده قرار بدهند تااگر بصورت صحیح از ان استفاده شده بتواند بدیگرمکاتب هم مورد استعمال قرار داده شود تا جائیکه معلومات گرفته شده ازین قلمها درتمام مکاتب استفادهٔ خوبی شده میتوانند و در نظر است که برای سالهای تعلیمی مابعد یك‌اندازه زیاد ازان خواسته شده و طرف استفاده قرار داده‌شود کذا مرکب ضرورت مکاتب را هم وزارت معارف در نظر دارد که در مکتب صنایع کابل بمقدار کارتهیه کنند مواد کارآمد آن از خارج خواسته شده وفعلا طور امتحانی یك مقدار زیرساخت است .

سامان ولوازم تحصیل ضروریهٔ مکاتب که ازخارج همه ساله خو استه میشود اقسام و انواع مختلفی‌دارد ولی اقدام مهم‌آن عبارت ازسامان سیانس ادویه کاغذ کتابچه کتب تعلیمی به السنه خارجه پنسل پنسل پاك سامان هندسه ، رسامی کار دستی دوخت بافت طبخ وقرطاسیه است وزارت معارف درسال۱۳۲۵ باوجود مشکلاتیکه نسبت بحصول لایسنس واجازه نامه تورید این سامان وجود داشت برای وارد کردن این سامان اقدامات مفصلی‌نمود ولی باوجود اقدامات وتعقیبات زیادی که درین مورد بعمل‌آمد بصورت عمومی بیش از فیصد پنجاه الی‌شصت به تورید سامان کار آمد وما یحتاج خود موفق شده نتوانست اقدامات وزارت معارف در مورد تورید سامان لابراتوار ادویهٔ کیمیاوی نقشه جات و کتب السنه خارجه ولوازم تحصیل و قرطاسیه قرارآتی است .

۱-درمورد سامان لابراتوار وادویهٔ کیمیاوی وزارت معارف سامان کارآمد خود رابه امریکا

هند وروسیه‌سویس توسط هیئت‌ها ونمایندگیهای افغانی درخارج ونمایندگیهای تجارتی خارجی درکابل فرمایش دادولی باوجودیکه برای تورید این‌سامان به‌چندین منبع توسل شده بودفیصد نوداحتیاجات معارف دردسترس اونرسید وصرف یک‌مقدار سامان و ادویه از فرمایشی که بامریکا داده شده‌بود مواصلت کرد مذاکرات راجع به‌تورید سامان وادویه کیمیا وی ازروسیه و هندتاهنوز ادامه دارد یقین‌است این‌مذاکرات درآینده‌قریب به‌نتیجه رسیده‌ووزارت معارف بتواند یک اندازه سامان وادویهٔ کافی وارد وبغرض استفاده طلاب مکاتب بگذارد

۲ - برای تهیه وتدارک نقشه‌جات وکتب‌السنه خارجه وزارت معارف در سال ۱۳۲۵ اقدامات آتی را بعمل آورده است .

الف - یک تعداد نقشه‌های جغرافیای سیاسی‌اقتصادی و طبیعی ازلندن خواسته شده و لی تاهنوز نقشه‌های مذکور بوزارت معارف نرسیده است .

ب - به‌تعداد بیست وهشت هزارجلد کتب انگلیسی به‌هند اردر داده شده بود از جمله کتب مذکور (۱۳۳۰۸) جلدکتاب را بدسترس استفادهٔ طلاب گذاشته است کتب باقی مانده هم متدرجا میرسد .

ج - به‌تعداد ۸۱۰۰ جلدکتاب فرانسوی برای استفادهٔ طلاب لیسه استقلال ولیسه نسوان کابل توسط وزارتمختاری افغانی درپاریس خواسته شده کتاب‌های مذکور اگرچه خریداری شده ولی تاحال نرسیده است امید است درآتیه نزدیکی رسیده ومورد استفاده واقع شود .

د - درحدود ۱۵۰۰ جلدکتاب قرائت المانی از نمایندگی اکسفوردیو نیورستی پرس بمبائی خواسته شده بود کتابهای مذکور اخیراً وارد وبدسترس استفاده طلاب مکتب نجات گذارده شده است .

۳ - در سال ۱۳۲۵ (۱۹) قلم لوازم تحصیلو (۱۳) قلم قرطاسیه از نیویارك خواسته شده بود ازجملهٔ سامانیکه وزارت معارف اردر داده بود به‌تعداد (۱۷) قلم وارد وطرف استفاده قرار یافته است اقلام مهمه سامانیکه در سنه مذکور از جمله فرمایشات وزارت معارف رسیده وطرف استفاده قرار گرفته قرارذیل است .

۱ - کتابچه رسم (۹۱۵۷۵) جلد
۲ - « سفید (۴۸۲۶۸)
۳ - « خط دار (۱۹۱۰۷۵) «
۴ - پنسل پاك (۱۱٦۸۵۵) دانه
۵ - سامان هندسه ٦۱۴۳ قطی
٦ - کاغذ رنگه ۱۳۵۰۰۰ تخته
۷ - کاغذ گستنر (۵۰۰)گده

این‌بود خلص اقدامات وزارت معارف که‌درمورد تهیهٔ سامان و لوازم تحصیل طلاب مکاتب بعمل آمده است نتیجهٔ که‌ازاقدامات مذکور گرفته‌شده اگرچه کاملا حسب مرام وزارت

و اطمینان بخش گفته نمیشود مگر بازهم تاحدیکه وزارت معارف توانسته است در ین قسمت توجه مخصوص مبذول نموده و نگذاشته است ازرهگذر عدم وصول سامان ولوازم تحصیل صدمهٔ زیاد در پیشرفت تعلیمات طلاب برسد اما ازین نمیتوان انکار کرد که کهاگر سامان مطلوبه بوقت وزمان معین رسیده ودر دسترس طلاب گذاشته میشد یقینا نتیجهٔ حاصله از نتیجه امروزه بهتر وتسلی بخش تری بود امیدواریم کهاین نقصیه در سال آینده کهنسبتا وضعیت تولیدات صنعتی ممالک بهتر شده و قیودات هم بالتدریج رفع شده میرود و زارت معارف میتوا ند درراه حصول این مقصد قدمی فراتر گذارد زیرا یکی ازعلل لطماتی کهبنا برجنگ وامداد راه ها درسویه تعلیمی مکاتب ماروی داده بود نرسیدن سامان بود .

علاوتا بمطالب فوق وزارت معارف تصمیم گرفتهاست کهدر دوران سال ۱۳۲۶ تخته‌های چوبی مشق رادر مکاتب ابتدائیهخود برای حسن خط واموختن سواد بهترتیبی که سابقا در ین مملکت وسائربلاد مشرق زمین معمول است یکی ازبهترین وسائل اقتصادی ترین میباشد رایج سازدتا از یک طرف اطفال مکتب مخصوصا آنهائی که بی بضاعتند وسیله تحریر بیشتری داشته باشند وازطرف دیگر خط وسواد طلاب باین وسیله بهتر شده برود .

سپورتها و ادمانها .

باینکه وقوع جنگ عمومی وجهانسوز اروپا مانع بسا بیشرفتها و اسباب مشکلات ز یادی گردید وامور جاریه مخصوصا مسائلی را که تهیهٔ سامان لازمهٔ آن از خارج صورت میگیرد نگذاشته بصورت طبیعی وعادیخود سیر بنماید بازهم وزارت معارف توانستدرین سال به توریع یک اندازه سامان والبسهٔ بیشتری برای فعالیتهای سپورتی وادمانهای طلاب معارف موفق گردد کهباثر آندرسال تعلیمی ۱۳۲۵ درایام جشن استقلال نظر بسالهای ماقبل طلاب معارف درمسابقه های بیشتری اشتراک ورزیدند تورنمنت های سپورتی دیگری نیزاجرا گردید که خلاصهٔ آن حسب ذیل است :

۱ ـ تور نمنت آزاد فتبال که در آن نه تیم شمولیت داشت واز اول ثور به سیستم لیک شروع وبه ۱۲ جوزا خاتمه یافت درین مسابقه تیم مکتب استقلال اول وتیم دحربی پوهنتون دوم برآمد شیلد مخصوص آن نصیب مکتب استقلال و مدالهای سپورتی قسمت ورزشکاران هردو تیم مذکور شد که بدست مبارک والا حضرت سپه سالار غازی صدر اعظم صاحب بسینه های شان نصب گردید .

۲ ـ مسابقهٔ دویدن (ده هزار متری) بتاریخ ۱۶ جوزا بعمل آمد که نفر اولی و سوم آن از متعلمین لیسهٔ نجات ونفر دوم آن از متعلمین لیسهٔ غازی بر آمد هر کدام ایشان

بشرف اخذ یك‌یك کپ ویك مقدار پول نقد بصورت بخشش ازحضور والا حضرت سپه سالار غازی صدراعظم صاحب مشرف شدند .

۳ ـ تور نمنت آزاد هاکی که از ۸ سرطان شروع وبشمولیت شش تیم بصورت نات اوت بعمل آمد .

در نتیجه تیم نورستانی اول وتیم هاکی لیسه نجات دوم برآمد .

٤ ـ تور نمنت رسمی فت بال معارف از اول سرطان بشمولیت شش تیم بصورت نات اوت شروع وبه تاریخ ۷ سرطان ختم گردید تیم حبیبیه اول وتیم نجات دوم برآمد .

٥ ـ تور نمنت رسمی والی بال از ۲۲ سنبله شروع و بشمو لیت پنج تیم بصورت نات اوت بعمل آمد . در نتیجه تیم لیسهٔ غازی اول وتیم لیسه نجات دوم شد .

٦ ـ تور نمنت رسمی هاکی به سیستم نات اوت بشمولیت پنج تیم از ۲۲ سنبله شروع وبه ۲۷ آن خاتمه یافت در نتیجه تیم لیسه نجات اول وتیم لیسه غازی دوم شد .

۷ ـ تور نمنت رسمی باسکت بال از ۳۰ سنبله به سیستم نات اوت بشمول سه‌تیم شروع ۳۱ سنبله آخر گردید با لنتیجه تیم لیسه نجات اول وتیم حبیبیه دوم بر آمد .

۸ ـ تور نمنت رسمی هیند بال بسیستم فوق‌الذکر بشمول چهار تیم از اول میزان آغاز وبه ٤ آن انجام یافت با لنتیجه تیم مکتب سپورت اول وتیم لیسهٔ استقلال دوم گردید .

۹ ـ سپورتهای انفرادی رسمی معارف‌بصورت دویدنهای صدالی ده‌هزار متری ودویدنهای (٤ × ۱۰۰) و (٤ × ٤۰۰) ریلی وانداخت های دسکی ونیزه وگلوله وخیز های بلند دراز قدمدار ونیزه از (۲۰) جوزا شروع وبه ۲۷ آن خاتمه یافت .

۱۰ ـ در ماه میزان یك تور نمنت بنام (اریانا) بشمول شش تیم به سیستم نات اوت اجرا گردید . در نتیجه چون تیم اریانا و تیم حبیبیه به فاینل باقی مانده و چندین روز این مسابقه دوام ورزید بنابرآن والا حضرت اشرف سپه سالار غازی صدر اعظم صاحب دو مرتبه بدعوت تور نمنت مذکور تشریف آورده وبا اشتراك اکثر رجال بزرگ پایتخت شرف افتخار بخشیدند بالاخره تیم‌اریانا غالب گردید ووالاحضرت‌صدراعظم بدست خویش‌میدال هارا بسینه های شان نصب وکپ بزرگ را به تیم غالب و کپ خورد را به تیم مغلوب اعطا فرمودند .

۱۱ ـ در موسم زمستان بغرض تشویق و ترغیب سپورت مین های وطن تیم فتبال حبیبیه برای اجرای مسابقه بقندهار رفته مسابقه های دوستانه بعمل آوردند .

۱۲ ـ در تور نمنت های سال ۱۳۲۵ از حیث عمومی سپورتهای مکتب نجات اول و مکتب سپورت دوم و مکتب غازی سوم و مکتب حبیبیه چهارم و مکتب استقلال‌پنجم

گردید که عملاً قریب انعامات شان توزیع و کپ قهرمانی وبیرق معارف به مکتب نجات سپرده خواهد شد .

۱۳ - علاوه بر تورنمنت های فوق الذکر در روز ٦ جوزا که مصادف جشن استقلال وروز تاریخی وطن است یك مسابقه بنام (مسابقه تعاونی ایتام) اجرا گردید در آن مسابقه سپه سالارغازی صدراعظم صاحب اشتراك ورزیده کپ طلائی را بدست مبارك خویش برای تیم اول اریانااو کپ نقرئی را به تیم منتخبه عنایت فرمودند این مسابقه بصورت تکت اجرا واز فروش آن تقریبا ده هزار افغانی میسر شداین پول بتهیه وتادیه البسه ایتام مصرف خواهدشد.

درین سال مکتب سپورت به دیپلوم دادن کامیابیهای سه ساله پروگرام دوره اولین خود را طی نموده به تقدیم (٢٦) نفر فارغ التحصیل موفق گردید . این فارغ التحصیلان برای معلمی تربیت بدنی وسپورت لیسه ها ومکاتب متوسطه مقرر واعزام شدند. بغرض رفاهیت وتشویق ایشان علاوه بر معاش معلمی که دروقت رسمی برای آنها داده میشود اگر ازطرف عصر در خارج اوقات رسمی در میدانهای سپورت مکاتب منسوبه خود اجرای وظیفه بنمایند. حق الزحمه همداده خواهد شد چنانچه درینخصوص بمکاتب مربوطه هدایات لازمه داده شده است طلاب این مکتب در نمایشهای سپورتی وجمناستیکی چه در موقع جشن استقلال و چه در اوقات دیگر سهم خوبی گرفته مورد تحسین وانعام والا حضرت غازی صدراعظم صاحب قرار گرفتند .

مساعی حکومت دانشورما درموقعی که تهداب پوهنتون بتاریخ اول عقرب ۱۳۱۱ بدست اعلیحضرت شهید گذاشته شد و اولین پوهنځی بمنزلهٔ هستهٔ دیگر شعبات پوهنتون اعنی پوهنځی طب در افق عرفانی این کشور عرض وجود کرد بساحهٔ عالیتری توصل نمود بتعقیب آن در عهد زمامداری پادشاه جوان ما اولا پوهنځی حقوق و علوم سیاسی بتاریخ (۱۳۱۷) باز پوهنځی ساینس در ۱۳۲۳ و بالاخره پوهنځی ادبیات در ۱۳۲۳ بنیاد نهاده شد اکنون وقت آن رسیده بود که تمام این پوهنځی ها باهم مزج و اختلاط یافته و ادارهٔ تمام آنها در پوهنتون تمرکز حاصل نماید همین بود که بتاریخ ۲۵ حمل ۱۳۲۵ پوهنتون کابل افتتاح یافت وآرزو های دیرینه معارف خواهان جامه حقیقت پوشید پوهنتون کابل بعلاوه چهار پوهنځی فوق الذکر دارای چند مکاتب مسلکی نیز میباشد که از نقطهٔ نظر خصوصیت و نصب العین مربوطه به پوهنځی های مختلفه میباشند بشرح ذیل .

۱ - لیسه زراعت .
۲ - مکتب میخانیکی مربوطهٔ پوهنځی علوم .
۳ - مکتب طبی .

۴ ـ مکتب دواسازی مربوطهٔ پوهنځی طب .
۵ ـ مکتب پرستاری .
۶ ـ لیسه تجارتی .
۷ ـ مکتب اصول‌تحریر مربوطهٔ پوهنځی حقوق و علوم سیاسی .

چون یکسال از تاسیس پوهنتون سپری شده جادارد که‌درین صفحات اجراآت یك سالهٔ این عهد دانش را باز دید نمائیم .

۱ ـ انتخاب مهر پوهنتون :

پس‌از تدقیق و تعمق زیاد ریاست پوهنتون باین نتیجه رسید که نصب‌العینی را که این مؤسسه در راه تعمیم و توسعه دانش تعقیب مینماید . هیچ یك نکته و مقوله شایسته‌ترو جامع تر ی نسبت به آیهٔ کریمه ذیل مجسم نخواهد ساخت ومن یوت‌الحکمة فقداوتی خیراً کثیراً یعنی (هر که را خداوند دانش کرامت فرمود بزرگترین محاسن را نصیبش ساخت) از همین جهت بود که آ یه شریفهٔ مذکور اساس مهرپا (سیل) پوهنتون قرار گرفت از طرف دیگر کتاب بطور آن فی سبیل دانش قبول شده است زیرا علم است که بواسطه آن زوایای تاریك و مجهول نزد بشر ر و شن میگردد در پایان کتاب نشان محراب و منبر دلالت بدین مقدس اسلام مینماید که ملت افغان با بقای آن افتخار دارد بدورادور مهر کلمهٔ پوهنتون کابل به‌حروف لاتین و پښتو درج گردیده و تاسیس آن به تقویم هجری شمسی و عیسوی نیز تذکار یافته است در عقب کتاب خوشه های گندم از پائین به بالا تقریباً قسمت مهم مهر را احاطه نموده است .

بعقیدهٔ ما این سنبلیکه برای پوهنتون پس از مدافعه و تعمق زیادی انتخاب گردیده از هر حیث مناسب و جامع و موزون میباشد ازین به بعد تمام مراسلات و نشریات پوهنتون توسط این مهر تزئین خواهد یافت .

۲ ـ اعزام طلاب بخارج :

بزرگترین اقدامیکه درسال ۱۳۲۵ از طرف پوهنتون بعمل‌آمده عبارت از پیشنهادی راجع باعزام طلاب بخارج است پیشنهاد مذکور اولا در کمیسیون عرفانی مجلس وزراء مورد غورو مذاکره قرار یافته سپس بمجلس وزراء ارائه گردید بتاریخ ۱۰ ار۶ر۱۳۲۵ مجلس وزرا راجع باعزام طلاب به خارج بطرز آتی تصمیم اتخاذ نمود .

(که در هر سال به تعداد ۴۵ نفر طلاب از لیسه ها و فاکولته ها به‌خارج مشروط بمواد آتی اعزام گردد .

۱ ـ متعلمیکه در لیسه‌ها بامتحان بکلوریا حائز درجات اول ودوم وسوم میباشد .

۲ ـ متعلمینیکه از فارغ التحصیلان وشاملین صنوف مختلفه فاکولته ها اعزام میشوند مربوط بصوابدید مجلس معلمین پوهنځی ها و تصویب شورای عالی پوهنتون و مشروط بموفقیت در امتحان مسابقه میباشد .

۳ ـ شعبات وتقسیمات متعلمین مذکور از طرف دولت نظر باحتیاجاتش بعمل می آید .

٤ ـ مصارف متعلمین مذکور ازطرف وزارت خانه‌ها ودوائریکه طلاب برای کار آنها اعزام میشوند تهیه خواهد شد مراتب فوق تحت احکام نمبر ۳۷۰۱ ر ۳٤۰۹ تاریخی ۱۳ سنبله ۱۳۲۵ بصحه ومنظوری اشرف ملوکانه رسیده است ترتیبات مقدماتی اعزام طلاب فعلاً بریاست پوهنتون تحت غور است برای اینکه اعزام طلاب باصول صحی ومناسبی اجرا گردد ریاست پوهنتون تعلیماتنامهٔ علیحده برای طلاب اعزامی ترتیب داده است تعلیماتنامهٔ مذکور در جلسه تاریخی ۲٤ دلو شورای عالی پوهنتون تصویب گردید درین تعلیماتنامه شرایط اعزام طلبه بطور مفصل وواضح وظایف و تکالیف محصلین هنگام تحصیل بخارج وبعد مراجعه بوطن بصورت صحی و معین ترتیب یافته است وبرعلاوه متعلمین اعزامی مکلف خواهند بود که قبل از عزیمت بشرایط وتکالیف محوله خودها قراردادی امضا نمایند نصب العین این ترتیبات این است که حتی الامکان ازغلطی ها ولغزش های که سابقا دراعزام طلاب بخارج بعمل می آمد جلوگیری شود تایک آن اولتر تعداد افراد تعلیم یافته وعالم دروطن کسب تکثر نموده واز مساعی ایشان این کشور سریع‌تر بجادهٔ ترقی واعتلا قطع مسافه نماید .

در اثر درخواست حکومت دوست وهمجوار ما ایران امسال دونفر ازطلاب پوهنتون یکی آقای محمدانورخان محصل پوهنځی علوم ودیگر آقای عبدالاحمدخان جاوید محصل پوهنځی ادبیات به دانشگاه تهران در رشته حقوق بمصرف دولت ایران شامل شده اند قرار اطلاع واصله هردو طالب العلم مذکور اکنون بدانشگاه تهران بتحصیل آغاز نموده اند .

۳ـ قیام روابط بین پوهنتون و دارالفنون های مهمهٔ جهان :ـ

پوهنتون کابل جدید ترین موسسهٔ تعلیمات عالی است که درافق علمی جهان عرض وجود نموده دارالفنون های بزرگ جهان که هریک تاریخ طولانی درعقب دارند بالیقین ازرهگذر ذخائر تجربوی متمادی‌شان درامور اداری وتدریسی باین موسسهٔ جوان همکاری ومعاونت کرده میتوانند این تعاون وهمکاری مارا ازلغزشهای که ممکن است دراثر عدم تجربه نشئت نماید بازخواهد داشت باساس این مفکوره پوهنتون کابل باعدهٔ ازدار الفنون های بزرگ جهان مخصوصاً امریکا انگلستان وفرانسه ارتباط قایم نموده است . بعضی ازین دارالفنون ها که هم حالا بارسال تعلیمات نامه ها وقوانین موسسات شان را قرین امتنان داشته اند قرار ذیل است .

نام		شهر	ایالت	مملکت
یونیورستی کولمبیا		نیو یارك	نیو یارك	امریکا
«	« کارنل	اتیکا	نیو یارك	امریکا
«	« هاروورد	کمبرج	بسه چومتس	امریکا
«	« کلفورنیا	برکلی	کلیفورنیا	«
«	ستنفرد	پالس التو	«	«
«	النای	آرینا	النای	«
«	شیکاگو	شیکاگو	«	«
«	وس کانسن	مدیسن	وسکانسن	«
«	کمبرج	کمبرج	«	انگلستان
«	اکسفورد	اکسفورد	«	«
«	لندن	لندن	«	«
«	« پاریس	پاریس		فرانسه

٤ ـ پذیرفتن متعلمین‌سامع به پوهنځی ها :

اینك برای توضیح این مسئله پیغام متحد المالی را که ازطرف پوهنتون بوزارت خانه ها فرستاده شده درج می نمائیم .

(درحیات فرد بشر دورهٔ تعلیم وتربیه از گهواره تا قبر امتداد دارد مادامیکه قوای حاسه فرد از کار نیفتاده است ودر دوران زندگانی خود بچیز های نوین برمیخورد عمل آموزش صورت میگیرد ودر کرداراوتعدیلی‌رخ میدهد کسانیکه دماغهای مستعد دارند وازعهدهٔ فرا گرفتن دانش‌بدرمیشوند مواقع که‌فرصت‌دست‌میدهد درتسلیحات وتجهیزات علمی خود می افزایند ودر نتیجه خودرا درمیدان مبارزه مستعد تر میسازند اینها اشخاص صحیح تر میشوند و برای قوم وملت خود مصدر خدمات زیاد تر میگردند اینك که شعبا ت علمی پوهنتون توسعه پذیرفته است باساس‌مفکورهٔ فوق ریاست این موسسهٔ عالی وزارت جلیله معارف تصمیم اتخاذ نموده اند که

دروازهٔ دانش ونموی علمی‌را بروی ارباب ذوق کشاده گذرانیده‌طبق این‌تصمیم نیك‌سراز آغاز سال تدریسی جدید یعنی از ۱۵ حوت ۱۳۲۵ که رخصتی های زمستانی پوهنځی‌ها به پایان میرسد علاقه مندان و مالکان ذوق از زمرهٔ مامورین دولت که وقت کافی استعداد داشته باشند میتوانند مطابق ذوق خویش به صنوف یکی از پوهنځی ها بحیث‌سامع شمولیت ورزند واز لکچر های علمی پرو فیسران مستفید گردند کسانیکه همچو آرزو را داشته باشند شرایط آتی‌الذکر را متوجه باشند .

۱ ـ شرط نخستین شمول داشتن سرتیفیکت بکلوریا یا معادل آنست که بایستی از طرف پوهنځی مربوطه تصدیق گردد .

۲ ـ تعهد به پابندی و مراعات وقت هم به نزد ریاست پوهنتون و هم به نزد وزارت یا ریاستیکه شخص داوطلب دو آنجا اجرای وظیفه مینماید .

۳ ـ چون مامورین در وظیفهٔ رسمی خویش مصروف میباشند بنا بر آن به بیشتر ازیك یادو مضمون نمی توانند شمولیت ورزند .

٤ ـ متعلم سامع مجبور است مانند متعلم رسمی پوهنځی تمام تکالیف مضمون منتخبهٔ خود از قبیل دادن امتحان اجرای وظائف خانگی وا مثال آن را بدوش بگیرد .

٥ ـ برای اینکه در یك صنف‌ازازدحام جلوگیری و ضمناً ریاست پوهنځی مربوطهٔ وسعت اطاق و چوکی های صنف را پیش بینی بتواند داوطلبان بایستی از همین حالا که ایام رخصتی زمستانی طلاب است با ریاست پوهنځی داخل مفاهمه گردیده و اسمای خودرا با ارائهٔ تعهد به شرایط فوق معرفی بنمایند .

٦ ـ هکذا برای جلو گیری از از دحام در یك صنف ریاست پوهنتون در ردقبول متعلمین سامع مختار است پیغام فوق بصورت متحدالمال بتاریخ ١٦ جدی بعموم وزارت خانه ها و دوائر ملی و دولتی ابلاغ گردید تا صاحبان ذوق و علاقه یك آن او لتر برای استفادهٔ علمی اسمای خودرا باداشتن‌شرائط معینهٔ پوهنځی‌های مربوطه معرفی‌نمایند .

امید است که در اثر این اقدام پوهنتون کابل بیش از پیش نصب‌العین مخصوص خود را محقق ساخته و جوانان ذی علاقهٔ این خاك را از برکت علم مستفید گرداند .

۵ ـ فارغ‌التحصیلان هذاالسنه ·

فاکولتهٔ سیانس ·	۹ نفر
فاکولتهٔ طب	۸ »
فاکولتهٔ حقوق	٦ »
مکتب طبی	۱۳ »
مکتب دواسازی	۱۵ »
مکتب زراعت	۱۹ »
مکتب میخانیکی	١٤ »
مکتب اصول تحریر	ندارد
مکتب پرستاری	٦٥ نفر
مکتب تجارتی	ندارد

پوهنځی طب

درسال ۱۳۲۵ درپوهنځی‌طب تغیرات مهمٔ‌رخ‌داده پوهنځی‌طب ازمدت ۱۳ سال باینطرف یکعدهٔ محدود ولی نافع دکتوران طب را برای مجادلهٔ امراض و حفظ‌الصحهٔ عامه بوزارت صحیه میدهد وزارت معارف وریاست پوهنتون خواسته که بذریعهٔ سامان والات فنی لابورا توارها وشفاخانه های مربوطهٔ پوهنځی طب‌را تکمیل نموده وتهداب تجسسات علمی‌را بگذارد درین سال بنا بر اختتام قرارداد های پروفیسران پوهنځی طب ریاست پوهنتون خواست که از ممالک مختلفه برای کرسی‌های پوهنځی اشخاص با صلاحیت‌را بدست بیاورد بنابر اقدامات مبذوله حکومت فرانسه حاضر شد که برای ۱۳ کرسی پوهنځی طب پروفیسر بدهد اما بنا برنداشتن عدهٔ زیاد پروفیسران اگریژه که‌درچوکات دارالفنون خود فرانسه اضافه نبود خواهش نمودند که اگر عجالتاً تعداد پروفیسر های اگریژه کمتر دستگیری کنند اشخاصی را به حکومت افغانستان معرفی نمایند که در چوکات تعلیمی و شفاخانه های خود فرانسه در شرف احرازلقب‌اگریژه که میباشند · حکومت فرانسه تعهد نمود که اگر این‌اشخاص بعداز ختم قرارداد های شان ازعهدهٔ تعلیم پوهنځی برآمده نتوانند بعوض شان پروفیسر های اگریژه تدریجاً بدهد روی این مفاهمه حکومت فرانسه تا این وقت ۳ نفر پروفیسر اگریژه را برای پوهنځی طب انتخاب نمود · ومابقی آن دکتور هائی میباشد که

در شفا خانه ها ولابو را توار ها درجات بزرگی را احراز نموده و از نقطهٔ نظر تعلیم وتجربه وتالیفات در خود دارالعلوم فرانسه شامل تدریس بوده وبحیث مدرسین کار میکردند از بنجمله اولین شخص که بکابل رسید پروفیسر توسك استاذ امراض عقلی و عصبی است این شخص پس ازمطالعهٔ عمیقی پوهنځی طب ذریعهٔ بست یو هنتون پروژهٔ بوزارت معارف تقدیم نمود . پروژهٔ مذکور در سنای پوهنتون مورد بحث قرار یافته ریاست موصوف این پروژه را تصویب نموده به مجلس وزرا تقدیم کرد چون حکومت در نظر داشت که پوهنځی طب از نقطهٔ نظر احتیاجات ملی بایدتقویه گردد وبصورت عالیتری بتکامل سوق داده شود پروژهٔ مذکوررابصورت امتحانی قبول نموده وبمنظوری حضورمبارك همایونی نیزمزین گردیده که مطابق این پروژه پوهنځی طب ذریعه شورای پوهنځی که مرکب ازپروفیسران کرسی دار پوهنځی میباشد اداره میشود شورای پوهنځی دراداره تعلیمی وصحی شفاخانه ها مسئول بوده و تصمیمات شورا بذریعهٔ رئیس پوهنځی که از بین پروفیسران انتخاب میگردد اجرا میشود تا وقتیکه یك نفر از جوانان داخلی باحراز درجهٔ پروفیسری موفق گردد عجالتا تمام اجراات رئیس پوهنځی ازملاحظهٔ نمایندهٔ که از طرف حکومت تعیین میگردد گذارش یافته و مکاتیب واوامر بدون امضای نمایندهٔ حکومت اجرا گردیده میتواند نمایندهٔ حکومت مسئول است که اجراآت پوهنځی از حدود اختیارات پوهنځی تجاوز نکند پروفیسر های کرسیهای ذیل در پوهنځی طب مشغول کار میباشند :-

پروفیسر توسك رئیس شورای پوهنځی پروفیسر عقلی و عصبی پروفیسر سولی (اطفال) پروفیسر تاج الدین ایز پروفیسر امراض جلدی پروفیسر پو لانژه پروفیسر امراض داخله پروفیسر لوتاك استاذ امراض جراحی پروفیسر شوکت استاذ (کیمیای حیاتی وطبی) پروفیسر سرفاتی (فزیو لوژی) پروفیسر کوتر ولی (طب عدلی) پروفیسر هیلو (فار ماکو لوژی) پروفیسر سینکال (اطفال) پروفیسر اینو (گوش وگلون) ما باقی پروفیسران عنقریب میرسند .

از آنجا که بسیستم حسابات مادی ومعمولهٔ دوائر نمیتوان یك موسسهٔ علمی وعرفانی را اداره نموده زیرا که مسایل علمی همیشه بامسایل اداری توأم است لهذا شورای پوهنځی طب برای ادارهٔ شفاخانه ها ولابوراتوارها طرز جدیدی را پیشنهاد نموده منظوری آن را ازوزارت معارف ومقامات عالی گرفته بوسیلهٔ پروژهٔ مذکور ممکن است در ممکنترین وقت سامان و ادوات لازمه بدسترس اهل فن گذاشته و بخوبی حمایه شود تشکیلات اداری و علمی این موسسه عبارت از فاکولتهٔ طب و لابوارتوار های مربوطهٔ آن شفا خانه های علی آباد شفا خانهٔ مستورات معاینه خانهٔ اطفال معاینه خانهٔ مرکزی و شعبهٔ اکسریز میباشد .

شورای پوهنځی طب
دواخانه
رئیس پوهنځی
سکرتر عمومی
سرویس اداری
سرویس اقتصادی
دفتر اول
دفتر دوم
حاضری مامورین
سوانح، معاشات
جزا و انعامات
دفتر سوم
دخول و خروج
مریضان جرحی
و جاهای علی آباد
و مستورات
دفتر چهارم
حواله جات اغذیه مریضان
(علی آباد و مستورات)
دفتر پنجم
جنسی
سامان و ادویات
لابراتوارها
شفاخانه ها
دفتر ششم
تعمیرات، ترمیمات
ماشینها
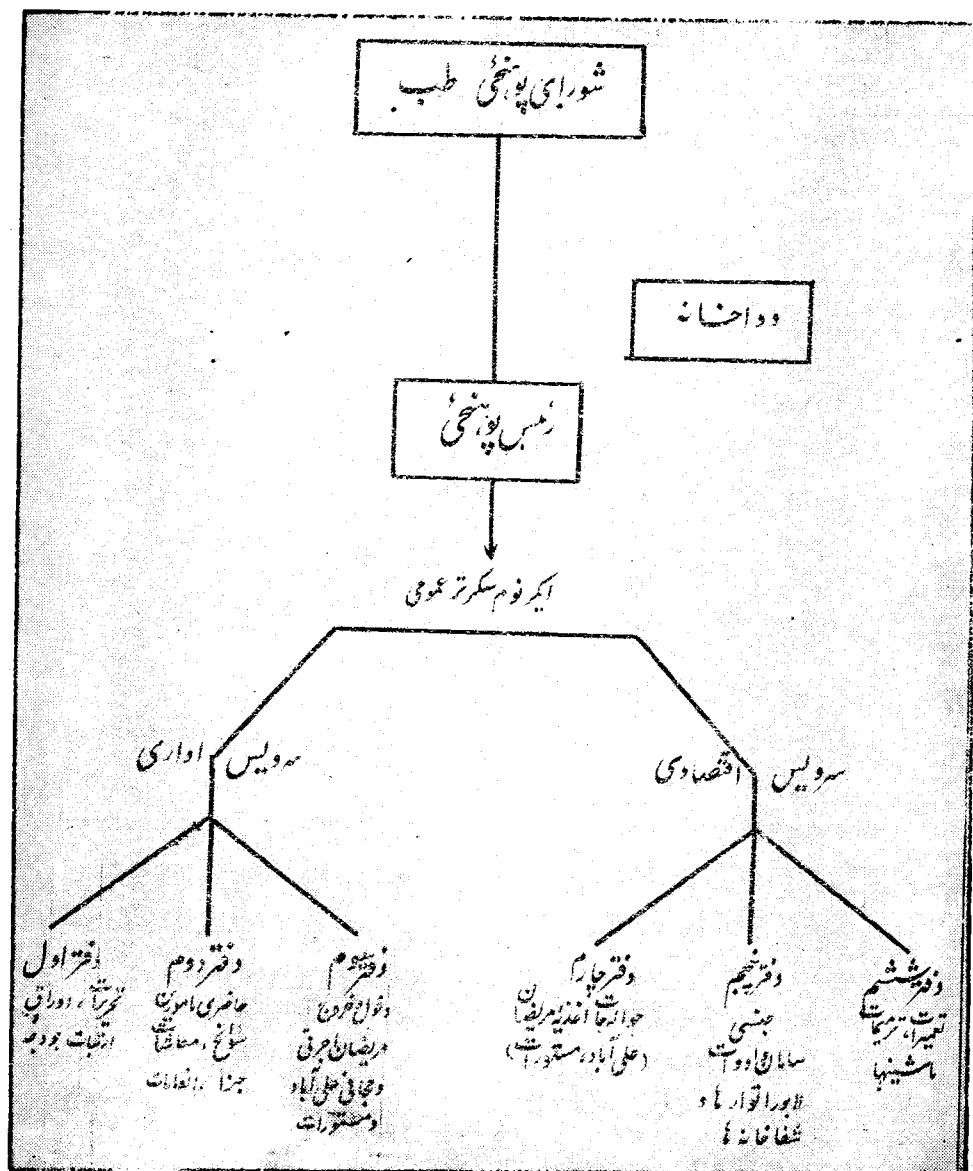
مکاتب دوا سازی و پرستاری .

تعلیمات مکاتب طبی ودوا سازی درسال ۱۳۲۵ مثل سابق ادامه پذیرفت وپرو گرامهای درسی آن برای تعدیلات واصلاحات آینده مورد تدقیق قرار یافت این پرو گرامها پس از طی مراتب اصولی خود مورد تطبیق قرار داده خواهد شد از مکتب طبی درین سال ۱۳ نفر واز مکتب دوا سازی ٦٥ نفر فارغ التحصیل گردیده اند .

مکتب پرستاری نیز مانند مکاتب طبی ودوا سازی در دوران سال ۱۳۲۵ تعلیمات خودرا مطابق پرو گرام معینه ادامه دادهوپروگرام تعلیمات وصورت اعاشه شاملین آن مورد تدقیق قرار یافته برای پیشرفت آیندهٔ این مکتب پروگرامی که در نظر گرفته شده است بعد از طی مراتب اصولی خود در سال ۱۳۲٦ عملی وتطبیق کرده خواهد شد .

پوهنځی حقوق وعلوم سیاسی

اجرا آت مهمیکه درپوهنځی حقوق وعلوم سیاسی در ۱۳۲۵ بعمل آمده بشرح ذیل است .

۱ ـ تاسیس کورس مالی واداری نصب العین این کورس توسعه دادن معلومات مامورین جوان است که بنابر عدم موقع وفرصت نتوانسته اند سویهٔ علمی خودرا بلند ببرند بنا بر آن افتتاح این کورس برای همچه اشخاص مژدهٔ بس بزرگی بوده است پوهنځی حقوق این مسئله را اولا بحضور کفیل وزارت معارف پیش نهاد نموده وبر طبق موافقه ایشان کورس مالی واداری بتاریخ ۱۵ میزان افتتاح گردید از داوطلبانیکه میخواستند بکورس شامل شوند در حضور کمیسیون منتخبهٔ مجلس پوهنځی امتحان اخذ گردید . چون سویهٔ متعلمین با هم مطابقت ننموده بعضی تا صنف ده ویا ۱۱ لیسه تحصیل نموده بودند وعدهٔ هم بطور رسمی قطعا شامل مدرسه نشده ویا درسابق بکدام کورس دیگری شمولیت نداشته بوده اند لذا کورس مذکور در دو صنف تشکیل دسته اول به صنف دوم ودستهٔ دوم بصنف اول پذیرفته شده داوطلبان راجع به دوام وپابندی تعهد نامه امضا نمودند شاملین صنف اول برای سه سال و شاملین صنف دوم برای دو سال دوام خواهد داد .

پروگرام این کورس درمجلس متعددهٔ پوهنځی حقوق مطرح بحث قرار گرفته تثبیت و پروگرام آن نیز معین گردید از ۲۳ میزان باین طرف کورس مذکور بفعالیت تدریسی خود آغاز نموده است تعداد شاملین بصنف اول ۳۰ وبصنف دوم ۲۰ میباشد .

۲ ـ تجدید نظربه پروگرام مکتب تجارتی ومکتب اصول تحریر :

چون تعین پروگرام ومعلمین مکتب تجارتی واصول تحریر به عهدهٔ پوهنځی حقوق بود قبلا نیز درین باره بعضی مجالس بعمل آمده وبرای تثبیت پروگرام کمیسیون های چندی تعین

شده بود بالاخره به تاریخ ۸ جدی ۱۳۲۵ مجلس پوهنځی راپور کمیسیون هارا مطالعه نموده و راجع به پروگرام لیسهٔ تجارتی چنین تصمیم اتخاذ نمود چون این مکتب تا امسال طبق پروگرام معینه دوره متوسطه لیسه ها بود وصنف دهم نداشت سراز آغاز سال ۱۳۲۶ صنوف اختصاصی به آن علاوه شده ولازم است که پروگرا ومعلمین شان مجدد ا تدوین وتعین گردد در همان مجلس پروگرام صنوف اختصاصی تماما تثبیت گردیده و معلمین نیز تعین شده را پور مفصل این تعدیلات بصورت پیش نهاد بشورای عالی پوهنتون ارائه یافت ودر جلسهٔ تاریخی ۲۴ دلو پروگرام جدید تصویب گردید که سراز آغاز سال تعلیمی ۱۳۲۶ تطبیق وبمعرض اجرا گذارده شود.

قبلا فیصله شده بود که مکتب اصول تحریر لغو گردد ولی بعدها نظر باحتیاج مبرم وزارت مالیه مکتب مذکور باپروگرام بهترتری مجددا تاسیس گردید سابقا دورهٔ تحصیل در ین مکتب دوسال قرار داده شده بود ولی درضمن مذاکراتیکه درباره تعین دوره آن بعمل آمد چنین تصمیم گرفته شد که بایست درطول سال تدریسی ۱۳۲۵ قضیه تحت غور و تدقیق قرار واگر لزوم دیده شود دورهٔ آن تمدید یابد در امتحان امسال که صنف دوم بایست فارغ التحصیل میگردید تدقیقات وتوجه زیادی بعمل آمده وچنین نتیجه حاصل شد که دورهٔ دو سال برای این مکتب کفایت نمیکند باید یکسال دیگر هم علاوه وپروگرام آن توسعه یابد تا فارغ التحصیلان بهتر وبسویهٔ بلندتر جهت خدمت بجامعه تقدیم گردد برای بلند بردن سویهٔ شاگردان السنهٔ خارجه وبرای تقویهٔ فارسی مضمون صرف عربی نیز علاوه گردید.

۳- مجلهٔ حقوق : - قرار موافقهٔ والا حضرت وزیر معارف سابق مجله بنام مجلهٔ حقوق وعلوم سیاسی ازطرف پوهنځی حقوق نشرگردد این مجله سراز آغاز سال ۱۳۲۰ شروع وبعداز هرسه ماه بقطع مناسب ودرظرف پنجاه صفحه نشر میشود تاحال سه نسخهٔ این مجله ازطبع خارج ودرمعرض استفادهٔ ارباب ذوق گذاشته شده است.

٤- مانند سائر پوهنځی ها پوهنځی حقوق وعلوم سیاسی بمعلمین لایق وبا کفایت مدام احتیاج داشته است برای تکافوی این ضرورت ع ، ص کفیل معارف موقعیکه به مصر تشریف داشتند موفق شدند که یك نفر پروفیسر مصری را جهت تدریس فقه شریف استخدام نمایند وبرعلاوه پوهنځی حقوق کمال مسرت دارد که دو کتور کنترولی پرو فیسر طب عدلی پوهنځی طب موافقه نموده است که باساس حق الزحمهٔ مضمون حقوق جزا را سرازسال تعلیمی ۱۳۲۶ در پوهنځی حقوق تدریس نماید برعلاوه اقداماتی به فرانسه سویس ایتالیا و اطریش برای بدست آوردن پروفیسران ذیل صورت گرفته است وهم بعضی داوطلبانی ازممالك اروپائی بما رسیده امید می رود که در دوران سال ۱۳۲۶ به تکمیل پرو فیسران فاکولتهٔ حقوق موفق

گردیم تارسیدن استاذان مذکور تدریسات فاکولته توسط یك عده پروفیسران دائمی و یك عده اساتذهٔ افتخاری صورت می پذیرد

۵- درسال ۱۳۲۵ برای هفتمین دوره (٦) نفر از تحصیل فراغت حاصل نموده و حسب صوابدید وزارت معارف بوظایف ذیل مقرر گردیدند.

۱- محمدسرورخان ولد عبدالله خان کاتب نمایندگی بانك ملی در کراچی.

۲- محمد حسین‌خان ولد محمد اسمعیل خان کاتب نمایندگی بانك ملی در کراچی.

۳- عبدالحکیم خان ولد عبدالرزاق خان کاتب مدیریت کانفرانس‌های وزارت خارجه.

٤- سید قاسم خان ولد سید یاقوت شاه خان کاتب حقوق وزارت خارجه.

۵- عبداللطیف خان ولد عبدالرشید خان کفیل مدیریت نشریات فاکولته حقوق.

٦- عبد محمد خان به کفالت مدیریت لیسه احمد شاه بابا.

لیسه تجارتی :

درسال ۱۳۲۵ لیسهٔ تجارتی دورهٔ تعلیمات احضاری خودرا برای بار اول باتمام رسانیده و ۲۲ نفر ازطلاب صنف سوم احضاری توانستند به امتحان سالانه موفق رایند بنابران موقع مساعدی از۱۰ حوت ۱۳۲۵ برای تطبیق پروگرام مسلکی لیسه مذکور پیدا گردید - در باره پروگرام صنوف مسلکی در ۱٤ حوت ۱۳۲٤ مجلس معلمین فاکولتهٔ حقوق پروژه را ترتیب داده میخواست ازمقامات عالی منظوری آنرا حاصل نماید مگر درینوقت تاسیس پوهنتون بمیان آمده ومسئله به آنجا ارجاع شد وازطرف دیگر پلانهای اقتصادی مطرح بحث قرار گرفته و مناسبت آن با معارف ازهرطرف محسوس گردید بنابران پیش از آنکه پروگرام لیسه تجارتی تصویب شود لازم دیده شد که درخصوص آیندهٔ لیسه و انطباق آن به احتیاجات مملکت با اولیای امور اقتصادی مذاکره بعمل آید تاغایهٔ این موسسه مشخص ترشده فارغ التحصیلان آن بصورت فوری بدرد مملکت بخورند همین بود که در اواسط سنبله نظر بهدایت کفیل معارف ریاست پوهنتون وریاست پوهنځی حقوق بحضور ر ع ج وزیر اقتصاد ملی و اراکین وزارت اقتصاد و بانك شاهی وملی مجلس نزد وزیر موصوف منعقد نموده وپروگرام مرتبهٔ مجلس معلمین پوهنځی حقوق مطرح مذاکره قرار داده شد - درنتیجه اساس ومضامین لیسهٔ مذکور بهمان شکل اولیه تصویب شد مگر درخصوص تقسیم ساعات آن نظر بهفته ٤۵ ساعت و اعطای غذای چاشت از طرف وزیر اقتصاد و مجلس بعضی تعدیلات بروی کار آمد پروژهٔ مذکور بعداز تعدیلات فوق دوباره درمجلس منعقده ۸ جدی ۱۳۲۵ معلمین پوهنځی حقوق تحت مداقه قرار گرفت و تصویب گردید و هم جهت منظوری بشورای عالی پوهنتون فرستاده

شده و منظوری آن نیزحاصل گردید اینك بغرض معلومات یك نقل‌تقسیم او قات ومضامین و ساعات هفته وار آن قرار ذیل ارائه میشود ·

	سال اول مسلکی	سال دوم	سال سوم
اقتصاد	۳	۳	×
تجارت	٤	٤	٤
تاریخ تجارت و اقتصاد	۲	×	×
جغرافیای اقتصادی و تجارتی	۲	۲	۲
حقوق تجارت	×	۳	۳
بانکداری	×	۳	۳
احصائیه	×	۲	۲
محاسبه	۷	٦	٦
علم مالی	×	×	۳
حساب تجارتی	۲	۱	۲
لسان	۷	۷	۷
کتابت رسمی و تجارتی	۲	۲	۲
معلومات اجتماعی	۲	۲	×
پښتو	۱	۱	۱
فقه شریف	۳	×	×
ماشین نویسی	۲	۲	۲
مطالعه	٥	٥	٥
سپورت	۳	۳	۳
جمع ساعات هفته‌وار	٤٥	٤٥	٤٥

مکتب اصول تحریر ومحاسبه درین سال در پروگرام و مدت تحصیل این موسسه نیز تعدیلات زیادی بعمل آمد - اولا چون دوسال برای تعلیم و تربیهٔ طلاب کافی دیده نشد مدت تحصیل درین موسسه ازدوسال بسه‌سال تبدیل گردید ·

ودر مضامین و ساعات آن نیز تعدیلات ذیل بعمل آمد ·

۱ - لسان انگلیسی از ٤ ساعت به ٦ ساعت مبدل گردید و درهرسه سال جریان دارد·

۲ - درمالیه چون دوسال برای تطبیق اصول منچولی کافی نه بود بنابران یك سال دیگر نیز بآن علاوه گردید ·

۳ - درتاریخ چون تنها تاریخ اسلام و افغانستان خوانده میشد معلومات تاریخی شان ناقص میماند بنابران پروگرام و ساعات مذکور مثل دوره اول لیسه ها گردید .

٤ - جغرافیه نیزچون جغرافیه اقتصادی و جغرافیه افغانستان خوانده میشد منطقی نبود بنابران ساعات و پروگرام لیسه اتخاذ شد .

٥ - برای تقویه فارسی تنها صرف عربی زیاده گردید .

٦ - تطبیق مضامین مسلکی به صنف اول ودوم به نسبت پائین بودن سویه متعلمین دشوار بود از آنرو تطبیق شان به صنف سوم گذاشته شد .

۷ - چون در نظر است آهسته آهسته بدوائر افغانستان ماشین نویسی رواج پیدا کند بنابران یك ساعت ماشین نویسی برای هرصنف تعین شد .

۸ - در ریاضی چیزی که مستقیما بدرد طلاب میخورد لازم دیده شد که تدریس شود یعنی پروگرام صنوف هفت وهشت باتطبیقات عملی وتجارتی آن زیاده ترتدریس گردیده و از حصه بزرگ پروگرام صنف نهم لیسه صرف نظر گردید چون درمضمون فارسی علاوه برگرامر وانشاء قرائت نیز اضافه شد بنابران درساعت آن بطور کلی نیز۳ساعت ازدیاد بعمل آمد .

۹ - اینك بغرض معلومات یك نقل تقسیم اوقات هفته وارومضامین سه ساله آن را ارائه میشود .

	سال اول	سال دوم	سال سوم
دینیات	۱	۱	۱
عربی	۱	۱	❋
فارسی و کتابت	٤	٤	٤
حسن خط	۳	۳	۲
حساب	٥	٥	٥
انگلیسی	٦	٦	٦
مالیه	۳	۳	٤
اخلاق	۱	۱	×
رسم	۱	۱	×
حفظ الصحه	۱	۱	×
پشتو	۳	۳	۳
تاریخ و جغرافیه	٤	٤	٤
اقتصاد	×	×	۱
احصائیه	×	×	۱
معلومات حقوقی واصول نامها	×	×	۲
تائپ	۱	۱	۱
	۳٤	۳٤	۳٤

پوهنځی علوم

۱ ـ انتخاب رئیس ـ دراخیرسال تعلیمی ۱۳۲۵ دوره ریاست دکتور محمد یوسف خان باختتام رسیده درجلسه استاذان پوهنځی تاریخ ـ جدی راجع بانتخاب رئیس جدید مذاکره بعمل آمده درطی این مذاکرات چنین معلوم شد که عالیقدر صدا قتماب دکتور محمد یوسف خان دوره ریاست خود را ازهرحیث جدیت وحسن صداقت انجام داده است . بنا بران مجلس استاذان باتفاق اراء دکتورصاحب موصوف را مجدداً بریاست پوهنځی علوم انتخاب نمودند ، این انتخاب به منظوری مقامات صلاحیت داررسیده ودکتور محمد یوسف خان برای یك دوره دیگر ریاست این پوهنځی رابه عهده خواهند داشت .

۲ ـ توسعه پروگرام ـ مرام حاضره پوهنځی علوم تربیه معلمین لایق است برای مدارس عالی مملکت وطوریکه ظاهراست تدریس صحیح و اساسی بدون معلوماتی کافی در فن تربیه وروحیات نتائج مثبتی تولید نمی نماید به اساس این مفکوره پوهنځی علوم درنظر گرفت که سراز سال تدریس ۱۳۲۶ مضامین تربیه وروحیات رانیز در پروگرام خود شامل سازد .
مفردات وپروژه این پروگرام تحت رهنمائی مدیریت تعلیم و تربیه پوهنتون ترتیب وتدوین گردیده ومضامین مذکور سرازسال نوبشرح آتی در پوهنځی علوم تدریس خواهد شد .
۱ـ روحیات عمومی وروحیات تربیوی به صنف دوم پوهنځی .
۲ـ اصول تدریس عمومی واصول تدریس مخصوصی در صنف سوم .

۳ـ شعبه پی سی بی (P C B) که سابقاً به فاکولته طبی منضم بوده وصنف اول آن فاکولته را تشکیل میداد بنا برارتباط مسلکی دراثر پیشنهادفاکولته سیانس وتصویب وزارت معارف بفاکولته اخیرالذکرملحق گردید لوازم وسامان فزیك وقسمتی ازسامان کیمیاوبیولوژی موسسه مذکور نیزضمیمه لابراتورهای فاکولته سیانس گردید درسال ۱۳۲۵ لابراتورهای فاکولتهٔ سیانس مخصوصاقسمت فزیك آن بهاندازه ممکنه توسعه یافته وفعلا درلابراتور فزیك فاکولته مذکور وسائل ولوازم تقریبا صدتجربه درقسمت تطبیقات محصلین فراهم گردیده وعلاوه برآن برای دیمونستریشن نیزوسائل کافی میباشد ، برای تکمیل لابراتورهای کیمیا وبیولوژی نیزبا کمپنی های خارجه مذاکره بعمل آمده وفرمایشات لازمه اعطا شده وامید است درسال آینده شعبات مذکور نیز استعداد کافی حاصل نماید .

٤ ـ کتابخانهٔ فاکولته باصول صحیح وعلمی تنظیم گردیده ، طوریکه در کتابخانهای خارج معمول است سیستم کارتونیك دران داخل گردیده و عدهٔ کتب درسال ۱۳۲۵ تقریباً به ۱۲۰۰ جلد در موضوعات والسنهٔ مختلفه بالغ گردیده وامید است درسال آینده در تعداد آن افزایش کافی بعمل آید .

۵ ـ چون مکتب ها و لیسه های مرکز امسال نیز از رهگذر کمبود معلمین دچار مشکلات بوده فاکولتهٔ سیانس درسال ۱۳۲۵ هم مثل سال گذشته از کمك های لازمه با وزارت معارف دریغ ننموده وقسمت عمدهٔ طلبهٔ خودرا برای تدریس مضامین مختلفه سیانس و ریاضی د رلیسه های استقلال، نجات، غازی، حبیبیه، دارالمعلمین و دیگرمکاتب موظف نموده وطلبهٔ مذکوروظائف مرجوعه را بکمال خوبی ایفا نموده واسباب رضائیت اولیای امورراازهرحیث فراهم نمودهاند.

عدهٔ طلبه که در لیسه های مرکز وظیفه معلمی را انجام داده اند قرار ذیل است .

لیسهٔ حبیبیه ۵ نفر، دارالمعلمین ۲ نفر، استقلال ۵ نفر لیسه زراعت ۲ نفر، لیسه نجات ۹ نفر مکتب میخانیکی ۱ نفر لیسه غازی ٤ نفر.

٦ ـ درسال ۱۳۲۵ برای باراول ۹ نفرازشعبات فزیك وریاضی و کیمیا و بیولوژی فراغت حاصل نموده وحسب صوابدید وزارت معارف بوظائف ذیل مقرر گردیده اند .

۱ ـ میر محمد آصف خان ولد میرعین الدین خان معلم فزیك و ریاضی لیسهٔ حربیه (د حربی ښوونځی)

۲ ـ محمد حسن خان ولد محمد حسین خان معلم فزیك و ریاضی لیسهٔ حبیبیه .

۳ ـ محمود خان ولد حاجی چچو خان مدیر مکتب متوسطه لیلیهٔ ولایت مزار شریف

٤ ـ محمد اکرم خان ولد سرفرازخان مدیرمکتب متوسطه لیلیهٔ ولایت هرات .

۲ ـ نوربالی خان ولد غلام حیدر خان مدیرمکتب متوسطه لیلیهٔ ولایت کابل .

٦ ـ محمد هاشم خان ولد محمد یوسف خان مدیرمکتب متوسطه لیلیهٔ ولایت قندهار .

۷ ـ غلام صدیق خان ولد نیازمحمد خان معلم بیولوژی و کیمیا دحربی ښوونځی .

۸ ـ عبدالغفار خان ولد عبدالرزاق خان معلم بیولوژی دار المعلمین .

۹ ـ محمد عمرخان ولد محمد کریم خان معلم کیمیاء دارالمعلمین .

۷ ـ پروفیسرانیکه جهت تدریس در پوهنځی علوم تازه استخدام شده عبارت اند از

۱ ـ داکتر بی . کی ـ کار پروفیسر فزیالوجی نباتی .

۲ ـ داکتر بترچوجی پروفیسر کیمیا .

ازین جمله پروفیسر کار ـ وارد کابل شده و بکار تدریسی آغاز نموده است .

برعلاوه پرو فیسران کرسی های ذیل در نظر است استخدام گردند وبرای استخدام آنها بسویس، فرانسهٔ اطریش، انگلستان وایتالی اقدامات ماجاری میباشدامید میرود که در دوران سال ۱۳۲٦ پرو فیسوران مذکور دستگیری نمایند.

(مکتب میخانیکی)

مکتب میخانیکی : ـ مکتب میخانیکی معارف که سابقاً بنابر کمبود معلمین بفابریکات حربی مربوط گردیده و با مکتب میخانیکی حربی توأماً اداره میشد نظر بفرمان تاریخی وزارت معارف مربوط بقا کولتهٔ سیانس گردید ریاست پوهنځی مجالس درمکتب مذکور راجع باصلاحات لازمه و تجدید نظر دربارهٔ شعبات موجوده و احیای شعباتیکه در اثرچند سال جنگ بنابرفقدان معلمین معطل گردیده بود و تاسیس شعبات جدید طبق پلان های اقتصادی مملکت دائر نموده و دران خط مشی آیندهٔ مکتب را تعین نمود اجرا آتیکه از آغاز سال تاکنون عملی گردیده قرار ذیل میباشد :

۱ ـ تقرر دیپلوم انجنیر ـ کوشن تال بحیث مدیر تخنیکی :

۲ ـ تقرر ص محمد یونس خان بحیث کفیل مدیر اداری مکتب .

۳ ـ ترتیب و تثبیت پروگرام های ریاضی ـ فزیك تکنالوجی ـ رسم ماشینی ـ و جمیع کارهای عملی مکتب .

٤ ـ تهیهٔ لوائح برای تسهیلات سیستم اخذ و تسلیم مواد خام بین تحویلخانه و شعبات مختلفهٔ مکتب .

۵ ـ تاسیس یك کتابخانه کوچك ومختصر که فعلاً تنها برای استفادهٔ معلمین زیر نظر گرفته شده و توقع میرود که درسالهای آینده باندازهٔ لازمه توسعه داده شود .

٦ ـ تهیه مقدمات تالیف وترجمه کتب درسی مطابق پروگرام مرتبه مکتب میخانیکی .

۷ ـ تهیه لستهای موادخام پرزه جات کمبود وماشین های جدید مطابق احتیاجات دوسال آینده مکتب میخانکی مذاکرات راجع به خریداری آنبا حکومت هند شرکت نماینده گی سکودامقیم کابل افغانی امریکن کمپس براساس سامان وپرزه جات جدید که تهیه خواهدشد درنظرگرفته شده است که درسال آینده برای مکتب میخانیکی یك ریخته گری کوچك به سیستم جدید تاسیس شود وهم یك دستگاه کوچك خشك کردن چوب برای شعبه نجاری تورید گردد .

۸ ـ ازجمله تصمیماتی که در مجالس فوق الذکر اتخاذ گردیده یکی تاسیس شعبه ترمیم موتر است که نظر بتوسعه امورحمل ونقل مملکت طبق پلان های اقتصادی از ضروریات اولیه بحساب میرود راجع به تاسیس شعبه مذکور ریاست پوهنځی سیانس با کمپنی جنرل موتر هند داخل مفاهمه گردیده وبهمکاری آقای معین سوم وزارت اقتصاد مقدمات تاسیس شعبه مذکور رافراهم نموده امید است درسال آینده موفق به تورید ماشین های لازمه ودائر کردن شعبه مذکور گردیده احتیاجات مبرم مملکت را ازین ناحیه تکافو بنماید .

۹ - درسال موجوده مقدمات تاسیس یك شعبه طباعتی به پیمانه کوچك فراهم گردیده وظائف شعبه مذکور تهیه رسم های تخنیکی لازمه برای مکتب وچاپ و تکثر نوت های معلمین میباشد .

۱۰ - راجع به استخدام معلمین نیز لوائح لازمه ترتیب و با موسسات خارجی مذاکره جاری است امید می رود در دوران امسال معلمین ذیل دستگیری نمایند .

۱۱ - علاوه برطلبه ئی که هرسال ازفارغ التحصیلان مکاتب ابتدائیه انتخاب میگردد درپایان سال ۱۳۲۵ تصمیم گرفته شد که دردوران سال ۱۳۲۶ تاصدنفر طلبه از صنوف پنجم ابتدائی برای مکتب میخانیکی انتخاب کردند و برای طلبه مذکور کلاس احضاری ترتیب داده شود .

پوهنتون کابل ووزارت معارف توجه زیادی در باره مکتب میخانیکی داشته آرزومند است که با امکانات آینده این موسسه رایك تخنیکوم مکمل گرداند .

لیسه زراعت

درمیزان سال ۱۳۲۲ ریاست تعیم وتربیه وزارت جلیله معارف نظر بایجابات وقت لازم دانست کهاز طلاب فارغ التحصیل صنف ۹ لیسه های مرکز بهتعداد بیست نفر صنف اول لیسه زراعت راتاسیس و هیئتی بشمول رئیس صاحب تعلیم وتربیه ومشاور ریاست زراعت وبقیهمتخصصین مسلکی جلسه ترتیب وراجع به پروغرام و تعلیما تنامه دوره سه ساله این موسسه مذاکرات بعمل آید .

مجلس به تصویب چند مواد آتی فیصله کرد .

۱ - منظور ازتاسیس لیسهٔ زراعت چونمملکت افغانستان یك مملکت زراعتی بوده وبرای پیشبرد وعصری ساختن هرشق زراعت متخصصین زیاد بکار دارد که نمیتوان همهرا ازخارج استخدام کرد وهم چنین متخصصین کهاز فاکولتهها ومکاتب عالیزراعت خارج وفارغ التحصیل شده اند برای پیشبرد امورمسلکی خود بداشتن معاونین فنی یعنی فارغ التحصیلان لیسهٔ زراعت که ازعلم واصول زراعت بخوبی آگاه باشند مجبور اند وعلاوة اگردرآتی مکاتب ابتدائی زراعت در ولایات تاسیس گردد لزوم معلمین فنیبرای تدریس مضامین فنی امرلا بدی است لذاپیش بینی میشود که معاونین فنی زراعت برای انجام خدمات زراعتی درین لیسه تربیه گردد کهآنها در آینده تحت نگرانیورهنمائی فارغ التحصیلان فاکولته ها و مکاتب عالی زراعت ومتخصصین خارج ایفای وظیفه بنمایند والبته بدوام چندسال بعداز حصول تجارب واثبات مهارت درفن- کفالت معلمین مسلکی ومتخصصین به آنها سپرده خواهد شد .

مدت تحصیلات ـ مدت تحصیلات این لیسه سه سال است که دردوام سه سال متعلمین به تحصیل مضامین مسلکی شعبات مختلف زراعت پرداخته علاوتاً ریاضیات فزیك کیمیا انگلیسی راعیناً مطابق پروگرام سائر لیسه‌های مرکزی تعقیب میکنند دوره تحصیل عمومی اگرچه قرار پروگرام سه سال مدنظر گرفته شده لیکن درپایان سال اخیر نظر بذوق و انتخاب طلبه و موافقه معلم مسلکی یك سال دیگر بنام ستاژ با دورهٔ عملیات و تطبیقات یك شعبه مطالعات وشروع تحصیل خودرا اغاز میتوان کرد درجریان سه ساله دوره تعلیمات نظری برای هرصنف درهفته چهار ساعت و ظر بایجابات فصل وموسوم علاوه تر ساعات قبل از وقت رسمی برای عملیات وتطبیقات درفارم داده شده که در مختلف شقوق نباتی و حیوانی تجارب فنی ولوازمات محیطی زراعتی مملکت را ازموده از کلیات زرعه ودروو تدافع حشرات مضره وامراض زراعتی و حیوانی اصول ودساتیر صنائع ومحصولات حیوانی شیرمسکه پنیر قیماق وغیره رانیز آگاهی ووارسی بتوانند . (۳۰)

ازطرف دیگر لزوم یك لابراتور مکمل ومجهز برای فزیك کیمیا و بیولوجی که اساس عمده تطبیقات سیانس ودرنتیجه بزراعت ارتباط دارد که جداگانه تهیه شده نمیتوانست چنان قرار گرفت که نظر بهمکاری رارتباط ازلابراتور و موجوده فاکولته سیانس استفاده شود.

بااین ترتیب یکعده متخصصین جدید الشمول افزوده شد درپایان سال تعلیمی ۱۳۲۵ لیسه زراعت دوره اول فارغ التحصیلان خود را بعد از اخذ امتحان بشمول متخصصین ریاست مستقل زراعت به موفقیت در میدان عمل عرضه کرد ریاست زراعت برای تطبیق پلان پنج ساله زراعتی از ارتباط دوره اول فارغ التحصیلان لیسه زراعت استفاده وعلاوه بهمکاری وزارت معارف و ریاست پوهنتون راجع بخطمش آینده این موسسه تجدید نظر نموده چنان تصویب شدکه برای بیشتر تقویه امور تدریس لیسه زراعت سه نفر متخصصین ریاست مستقل زراعت بصورت دائمی باین موسسه موظف شناخته شوند وعلاوه برای مستحکم ساختن پایه علمی این موسسه مخصوصا درمضامین شق سیانس بسال آینده در نظر گرفته شود که سه صنف احضاریه متوسطه درتحت اداره لیسه داده شود تامطابق پروگرام جداگانه اساس ومبادی علم ومسلك متدرجا در دوره احضاریه بطلاب طور مطلوب تدریس وبرای شمول صنوف عالی یعنی لیسهٔ زراعت موجوده مشکلات نباشد وبعد ازسه ساله دوره احضاریه شامل صنف اول لیسه زراعتی شده و بعد از تکمیل سه سال تعلیمات عالی ومسلکی یکساله ستاژ دیده از طرف ریاست زراعت شامل وظائف فنی شده بتوانند درینصورت واضح است متعلم بعد از اختتام دوره متوسطه احضاریه وعالی ویکساله ستاژ جمله هفت سال رامکمل تحصیل دیده و بکلی آماده وظائف تخصصی خود شده مامور فنی ذی صلاحیت شده خواهد توانست .

البته تشکیلات وسیع ریاست مستقل زراعت باتطبیق پلان‌زراعتی مملکت مستوجب همین تدارکات و تجهیزات بوده مطابق مرام اولیای امور و ضعیت تر بیوی نیز تحول لازمه را بکار داشت و امید است که فارغ‌التحصیلان آینده معلومات وتجارب بیشتر و ذیقیمت تری را دارا خواهد شد .

۲ - امورات اداری : - درامورات اداری کدام تبدلات و تغیرات پیش نگردیده نظر بازدیاد امور و مراقبت کارات باثرتوجهات ریاست پوهنتون و پیشنهاد مدیریت یک نفر معاون منظور ومقرر شده است البته روی هم رفته در سال آینده تعلیمی برطبق وسعت شق تدریسی وایجابات‌لازمه آن از نقطهٔ نظر اداری نیز به لیسه وسعت داده خواهد شد .

پوهنځی ادبیات

این پوهنځی در سال ۱۳۲۳ تاسیس یافت اکنون بسومین سال حیات‌خود قدم گذارده است اجرا آت مهمیکه در سال ۱۳۲۵ درین پوهنځی رخ داده است ذیلاً ارائه میشود .

۱ - انتخاب رئیس پوهنځی : ع ص عبدالحی خان حبیبی که قبلاً عهده دار ریاست این‌پوهنځی بودند - بریاست معارف ولایت قندهار تقرر حاصل نمودند متعاقب آن‌حسب انتخاب هیئت استاذان و تصویب شورای عالی پوهنتون و مقامات صلاحیت دار دکتور میر نجم‌الدین خان که به حیث مدیر تدریسی دارالمعلمین اجرای وظیفه مینمودند بسمت کفیل ریاست پوهنځی ادب منصوب شدند .

۲ - تجدید نظر به پروگرام : - نظر به ایجابات و مقتضیات تازه که در اثر تصویب و پیشنهاد وزارت جلیلهٔ معارف و منظوری مقامات منیعه صلاحیت دار راجع به تجدید نظر و تعدیل پروگرام پشتو و شمول فارسی در نصاب مدارس ابتدائیه و لیسه های بروی کار آمد ریاست پوهنځی ادبیات لازم ومناسب دید پروگرام تدریسی‌را از نقطهٔ نظر پشتو وفارسی که هردوالسنهٔ‌ملی کشور را تشکیل میدهد تحت مطالعه وتدقیق قراردهد. ودر آن بعضی تعدیلات لازمهٔ را که برای تقویهٔ لسان و ادبیات پشتو وهم برای تنمیه و انکشاف زبان وادبیات فارسی مفید ثابت شود به عمل آورد همین بود که درمجلس استاذان پوهنځی بتاریخ ۲۵ سنبله بعد از مذاکره و مداقه و سنجش زیاد پروگرام جدید را طرح و تهیه نمودند این پروگرام در برج میزان ۱۳۲۵ به تصویب شورای‌عالی پوهنتون رسید که سر از شروع سال تعلیمی ۱۳۲۶ در معرض تطبیق گذارده شود .

خصوصیات عمدهٔ پروگرام جدید : ـ در سابق ادبیات پشتو قسمت مهم پروگرام را تشکیل میداد مثلاً تاریخ ادبیات پشتو در ٤ سال متواتر و هر سال فی هفته ٤ ساعت درسی را اشغال نموده بود در پروگرام جدید این مضمون در سه سال وبه عدهٔ کمتر ساعات تکمیل میگردد · از طرف دیگر مضمون ادبیات‌فارسی صرف یك جز کوچك پروگرام را احتواء مینمود در پروگرام معدله یك توازن و تعادل مناسبی بین این دو مضمون اتخاذ گردیده است · سابقاً در پروگرام و محتویات مضامین مسلکی نیز توازن موزونی وجود نداشت · مفردات اکثر مضامین مکرر و ترتیب وقوع و صورت تخصص این مضامین به صنوف مختلفهٔ درست رعایت نگردیده بود در پروگرام جدید بر علاوه رعایت ترتیب وقوع مفردات جدید و مناسبی تهیه شده است که تکرار بیجای محتویات را از بین میبرد روبهم رفته پروگرام جدید از هر نقطهٔ نظر نسبت به پروگرام قدیم وسیع تر و غنی تر ساخته شده است ·

ازخصوصیت اهم پروگرام تعدیل یافته هما نا ترتیبات جدیدی است که در تدریس لسان خارجه اتخاذ گردیده است در مجلس استاذان مورخه ۲۸ میزان ۱۳۲۵ راجع به پروگرام لسان انگلیسی مذاکره بعمل آمد ودر پایان مذاکرات بطرزاتی تصمیم اتخاذ گردیده ·

غایه تدریس در لسان انگلیسی :

لسان انگلیسی برای استفاده در تحقیقات علمی به حیث عموم و برای تزئید معلومات ادبی از لسان مذکور بطور مخصوص جهت متعلمین پوهنځی حتمی و ضروریست جنبه اولی نه تنها برای پوهنځی ادبیات بلکه جهت سائر پوهنځی ها ونه‌تنها در لسان انگلیسی بلکه درالسنهٔ جرمنی و فرانسوی نیز لازم دیده میشود · نظر بغایهٔ فوق عجالتاً برای پوهنځی ادبیات که قسمت بیشتر طلاب از لیسه های که در آنها لسان انگلیسی درس داده شده فارغ‌التحصیلان اند مراتب ذیل را برای تدریس لسان انگلیسی تصمیم میگیریم ·

سال اول ـ کمپوزیشن و گرامر انگلیسی تلفظ تقریر و ایراد مقاله از یاد تقویه شود کتب درسی از کتب امریکائی که درسال اول کالج تدریس میشود انتخاب گردد در هر هفته به تحریر یك مقاله که لست مفصل آن از طرف پوهنځی ترتیب داده‌میشود مکلف میباشد · بغرض تقویهٔ ذوق ادبی طلاب منتخبات نثر انگلیسی بدسترس طلاب

په پوهنځی وزارت مقرری

ع ، ص ، دوکتور محمد انس خان
د تعلیمی مشاور کفیل

ع، ص عبدالغفور خان «برشنا» دنجات
ښوونځی آمریه دوهم رتبه

ع ، د کتور علی احمد خان دابتدائی
تعلیماتو دریاست کفیل

په پوهنځی وزارت مقرری

ع، صوفی عبدالحق خان «بیتاب»
دغازی دښوونځی معلم

ع، عبدالحق خان د نجات
دښوونځی معلم

ع، سید حبیب خان دتفتیش
دریاست معاون

ع، عبدالجبار خان دښار دابتدائی
مکاتبو عمومی مدیر

گذاشته شود برای این مطلب نیز کتب منتخبات نثر ادبی سال اول کالج امریکا تهیه گردد .

سال دوم : - کمپوزیشن و گرامر به معیار بلند تر تدریس و مقاله نویسی و غیره تطبیق شود . علاوه برآن اقسام ادبیات ونمونه های مختلفهٔ ادبی از کتب درسی امریکا خوانده شود .

سال سوم : - تاریخ ادبیات انگلیسی اقسام و نمونه های ادبی از قبیل افسانه های مختصر و غیره تدریس شود .

سال چهارم : - تاریخ ادبیات انگلیسی تعقیب وتکمیل شود برای هر متعلم اثرهای ادبی نویسندگان بارز وبرجسته داده شود تا راپوری راجع به آثار مذکور که شامل خصوصیات ادبی نویسنده و تاثیرات محیط وعصر بالای افکار نویسنده باشد ترتیب دهد بعبارت دیگر تنقید ادبی در طلاب تربیه شود . این پروگرام علیحده در جلسهٔ شورای عالی پوهنتون مورخهٔ ۲۴ دلو به تصویب رسید که سر از سال تعلیمی ۱۳۲۶ تطبیق و باید بهمین اساس برای فرانسوی و جرمنی نیز پروگرام تهیه گردد .

برای بکار انداختن پروگرام جدید وجود مدرسین با کفایت از هم ضروریات است پوهنځی ادبیات از رهگذر مشکلات عدیده تاکنون موفق نشده است معلمین اساسی برای تمام مضامین خود تهیه بنماید تحت این عوامل مجبور شده است ذریعهٔ استاذان افتخاری رفع ضرورت بنماید مدرسینیکه در سال تعلیمی ۱۳۲۶ وظائف تدریس را جدید بعهده خواهند گرفت قرار ذیل است .

۱ - استاد فنون ادبی انشای فارسی	صوفی عبدالحق خان بیتاب صاحب .
۲ - متون و تتبعات فارسی	غلام جیلانی خان جلالی .
۳ - ادبیات انگلیسی وفن تربیه	میر امان الدین خان انصاری .
٤ - فلسفه و روحیات	محمد اصغر خان .
٥ - تاریخ ادبیات پښتو	صدیق الله خان رشتین .
٦ - فنون ادبی و انشاء پښتو	عبدالرؤف خان بینوا
۷ - منطق	غلام حسن خان مجددی .
۸ - فیلولوژی	آقای دمانزع استاد فاکولتهٔ ادبیات .

بس علاوه اقدامات جاری است معلمین از سویس فرانسه ایتالی اطریش و انگلستان تهیه شود .

امور وزارت اقتصاد ملی

در سال ۱۳۲۵ وزارت اقتصاد ملی طرح پروژه ها وپلانهای مهم اقتصادی مملکت را روی دست گرفت وهم‌طبق اقتضای وقت وایجاب اوضاع اقتصادی مملکت یك نوع تشکیلاتی را در دوایر وزارت روی کار آورده که فعلا به اساس آن جریان امور وزارت اقتصاد ملی صورت پذیر است اما پلانها وپروژه های مهمهٔ مرتبه که عما قریب در شرف تطبیق و عملی شدن است البته یك نوع تشکیلاتی دیگریرا ایجاب خواهد نمود که عندالاقتضا به تشکیلات مقتضیهٔ مذکور نیز مبادرت خواهد گردید مندرجات ذیل حاوی تشکیلاتیست که فعلا جریان امور وزارت اقتصاد ملی آنرا متقاضی است ·

مدیریت عمومی تجارتی :

مدیریت عمومی تجارتی به تعقیب نظریات مقام وزارت علاوه بر امور روزمره ومعمول به همکاری دوائر مربوطه بهاجراآت مهم اتی الذکر پرداخته است ·

الف : قسمت تشکیلاتی :

حسب مقتضیات وقت وایجاب امور موجودهٔ تجارتی به تشکیل مدیریت عمومی تجارتی تجدید نظر محسوس گردید · بنا بران درین اواخر تشکیلات جدیدی در مرکز وزارت و نمایندگی های خارج روی کار آورده شده است · تشکیلات مرکزی ازحیث بودجه از حدو· بودجهٔ سابقه تجاوز مهمی نه نموده ولی آنچه ازسر جمع بودجه یك اندازه بلند میشود تشکیلات اتاشه های اقتصادی میباشد· برای اینکه کار این تشکیلات واضح شده بتواند· رؤس وظایف شعبات مذکور را بطور نهایت ایجاز متذکر میشویم ·

تجارت داخلی :

شرکتها :

سه شعبه دارد :

اول - بانکها - کوپراتیف ها - وموسسات بیمه ·

دوم - (انحصارات)

سوم - (حق الثبت)

وظایف شق اول :- امور تاسیس ، انحلال ، تصفیه وضع دوسیه برای هر شرکت (داخلی-خارجی) احصائیهها وتغیرات سرمایه ، موضوع تدقیق اساسنامه ها وبیلانس شرکت ها ، تحقیق اوضاع کریدت ، اعمال موسسات کریدتی وتطبیق قانون اسمار است .

وظایف شق دوم :- تدقیق امتیازات وانحصارات سابقه وحاضره وآینده وامور مراقبت و الغای انحصارات وامتیازات ومسایل تطبیقاتی آن ، تحقیق نتایج وجمع آوری احصائیه های مربوطه - ترتیب امتیاز نامهها راپور راجع بمواد وموضوعات تجارتی قابل انحصار وامتیاز-مراقبت حفظ مفاد مستهلکین ومستحصلین در مقابل صاحبان انحصار .

وظایف شق سوم :- امور مربوطه به ثبت شرکت ها واخذ حق الثبت است .

شعبهٔ دوم .

مدیریت بازار های داخلی .

الف شعبهٔ نرخها :

وظایف :- در صورت لزوم تثبیت و تعقیب و کنترول قیمتهای برخی امتعه ، تعین حد اصغری واعظمی مفاد (در وقت ضرورت) اخذ تدابیر جهت جلو گیری از صعود قیم . تدقیق مواد وار داتی و صادراتی ظربه نقا ضای بازار ها و اعطای دساتیر لازمه برای حصول بل وبیجك ونصب تکت ولسته قیمت های امتعه تحقیق کرائیه اموال وبیمه و مصارف تجارتی برای تدقیق و کنترول نرخها ، تقسیم وتوزیع برخی مواد مهم وارده باساس سهمیه تاسیس روابط با بلدیه ها واطاق های تجارت ، مطالعه اصول ممالکیکه اوضاع وشرایط مماثل با محیط افغانی دارد .

ب : شعبهٔ مقیاسات و اوزان :-

وظایف :- ملاحظه وتدقیقات عمومی برای اوزان ومقیاسات و اکیال و « انتخاب سیستم » تهیهٔ نمونه ها واندازه های اساسی بوسائل ممکنه .

ج : شعبهٔ جواز نامه ها :-

وظایف :- معلوم نمودن هویت تجارو دادن جواز نامهٔ تجارتی طبق مقررات علیحده .

شعبات تجارت خارجی :

مدیریت تدقیق ، مقاولات ، نمایندهگیها واتاشه های اقتصادی ووکیل التجار ها سایر نمایندهگان قنسلی :

الف : تدقیق - مطالعهٔ بازار های خارجی که تجارت آن برای افغانستان مفید است . تاسیس روابط باممالك خارجه ونمایندهگان افغانی مقیم آنجا . تدقیق وتجسس مواد صادراتی

اخذ تدابیر جهت توسعهٔ صادرات . جمع آوری مقطوعات مطبوعات خارجی راجع به امور تجارتی اینولا وترتیب جواب های لازمه در مقابل استفسارات .

ب . مقاولات :

وظایف : تهیهٔ پروژه واساسات ابتدائی قرار داد ها ومراقبت تطبیق آن ، همچنین ترتیب وجمع آوری قرار داد ها بین ممالك خارجه . . . . . .

ج : نماینده گیها .

وظایف :- تعین وظایف برای نماینده گی های اقتصادی ومراقبت تطبیق هدایات ووظایف نماینده گان .

مدیریت واردات صادرات :

وظایف :- تنظیم امور صادرات واجازه نامه ها وتوزیع صادرات بصورت کلی یاجزوی- تعمیل وتطبیق نتایج متخذه از مطالعات شعبه تدقیق - تهیه و ترتیب لایسنس های صادراتی وترانزیتی - اخذ تدابیر لازمه برای اموال وارداتی مطابق احتیاجات داخلی و تهیه وترتیب لایسنس‌های وارداتی وهمچنین لا یسنس های ترا نز یتی وتقسیم لا یسنس ها ومراقبت تطبیق شروط لا یسنس ها .

مدیریت تبلیغات و نمایشگاه تجارتی :

وظایف :- تجار وصنعت کاران افغانی را تنویر و هم تجار را به سیستم های جدید آشنا ساختن ونشرات وتبلیغات لازمه بوسیلهٔ اور گانهای معینه

نشر رهنمای تجارتی :- حاوی اسامی وعنوان تجار ، شرکت ها ، بانك ها مختصر معلومات راجع به آنها وضمناً جمع نمودن رهنما های تجارتی ، خارجی ونشر اعلانات و اشتهارات در داخل وخارج برای ترویج امتعه و محصولات افغانستان ، مراقبت وعند اللزوم تعقیب کسانیکه اعلانات بیجا میکنند. اظهار نظر راجع به پروگرام کورسهای اقتصادی، تجارتی ، گمرکی صنعتی وغیره ، توسط اطاق تجارت یاراسا کنفرانسهای تجارتی را ترتیب وایراد نمودن

شعبهٔ احصائیه:

وظایف :- ۱- ترتیب احصائیه واردات وصادرات ، جمع آوری احصائیهٔ تجارتی ممالك خارجه از روی نشرات خارجه جهت مقایسه .

۲- ترتیب احصائیه تولیدات داخلی .

۳- جمع آوری هر گونه معلومات متفرقهٔ احصائیوی راجع به اوضاع اقتصادی مملکت.

شعبهٔ ستاندارد یزاسیون :

وظایف : ـ ۱ـ امور تدقیق ومطالعهٔ محصولات از نقطهٔ نظر ستاندارد وتدقیق نمونه‌ها .
۲ـ تهیهٔ پروژه تعلیمنامه ها جهت تنظیم و کنترول مواد قابل مراقبه صادرات .
۳ـ تنظیم ومطالعهٔ نتایج عملیات .
٤ـ تهیهٔ کنترول های صادراتی (از نقطهٔ نظر ستاندارد) .

۱ـ « اتخاذ ترتیبات وانتظامات جهت صادرات وتجارت کشمش بخارج »

برای اینکه ازیك طرف کشمش افغانستان بصورت پاك و تفریق جنس و بالاخره ستاندارد بلند بخارج صادر گردیده وباین ترتیب باهمیت وقیمت آن افزونی بعمل آید و ازطرف دیگر عرضهٔ آن دربازارهای خارج ازبی انتظامی خلاص شده به مفاد تجار بیك دست بفروش رسد. ترتیبات وانتظامات ذیل بوجود آورده شده است .

ترتیبات وانتظامات فعلی ـ

اول ـ درداخل .

الف ـ در کابل .

۱ـ برای اینکه صدور وعرضهٔ کشمش در بازار های خارج بصورت بهتری بعمل آمده وتجار دراثر سهل انگاری وبی تجربه گی کشمش های ناپاك وبی سورت را صادر نه‌نموده‌و باعث تنزیل قیمت ها نگردند مکلف گردیده‌اند ، تا کشمش های خودرا یاذریعهٔ دیپو و یا ذریعهٔ کارگران شخصی اولاً پاك و ثانیاً سورت وثالثاً متحدالوزن بصندوق و یا بوجی انداخته (دربهار صندوق حتمی است) بعدازملاحظهٔ هیئت مراقبت بگذرانند هیئت بعداز ملاحظه سرغچ نموده اجازهٔ صدور میدهند .

۲ـ اشخاصی که کشمش های خودرا بذرایع دیگری صاف وپاك مینمایند صرف جهت معاینه وسرغچ واخذ اجازه نامه بدیپو می آورند ـ

ب ـ در قندهار :

در قندهار مثل کابل کشمش پاك وسورت گردیده بموجب ملاحظهٔ کمیسیون مراقبت اجازهٔ صدور داده میشود تنها فرقیکه وجود دارد مسئلهٔ نوبت در صدور است چه کشمش های قندهار ازحیث وفرت وشروط بازارچمن ومقتضیات تجارتی آن تابع نوبت قرارداده‌شده است .

دوم ـ انتظاماتیکه در خارج اتخاذ گردیده .

چون اکثریه تجار ازباعث نداشتن قوه زیاد پولی چه ازحیث نداشتن نماینده جداگانه وچه بعلت کمی تجربه نمی توانستند کشمش های خودرا در وقت مناسب به بازار های مساعد

بنرخ درستی بفروش رسانند ازین جهت ریاست جنسی فروش کشمش درچمن و نمایندگی های آن درپشاور وبمبئی تاسیس گردید تا در مقابل اخذ کمیشن مختصری بحساب خود تاجر ، کشمش مرسوله را بفروش رسانند .

ترتیبات وانتظامات آینده :

درآینده تصمیم گرفته شده تاازیك طرف سورت وستاندارد بذریعه ماشین های پاك کردن وجدا دادن وپکنگ وغیره مقررات مخصوصه ستاندارد بصورت اساسی وبلندی اجرا گردیده وازطرف دیگر نماینده گی های فروش در نقاط مختلف هند وممالك دیگر نظر بوضعیت بازار تاسیس گردد تا جنسیت کشمش افغانی بهتر وعرضهٔ آن زیاد ونرخهای آن بلند گردد .

۲- توریدآرد از امریکا -

وزارت اقتصاد ملی دراثر مراجعات مکرر و اقدامات متواتر خویش بسلسلهٔ وزارت جلیلهٔ خارجه بالاخره موفق گردید تادر آوان قلت بل قحطی آرد (۱۰٫۰۰۰) تن آرد و (۷۰۰۰) تن گندم از امریکا خریداری وبقدر احتیاج بدسترس اهالی بگذارند چنانچه این سلسله توریدآرد تا کنون دوام دارد وبلکه الی رسیدن فصل دوام خواهد یافت .

۳- ترتیبات وانتظامات که برای تیل خاك بعمل آمده .

دراثر اقدامات متوالی و متواتر وزارت اقتصاد ملی بالاخره سهمیهٔ تیل خاك افغانستان ۵۰۰۰۰ گیلن افزود گردیده وهم در حدود (۵۰۰۰۰) گیلن ذریعهٔ شرکت اتحادیه کابل از امریکا وارد گردید چون مقدار تیل درمملکت زیاد گردید در اثر پیشنهاد وزارت اقتصاد ملی بالاخره مجلس رفاه عامه فروش سهمیه مزید را به نرخ کنترولی شرکت پطرول واگذاشته ودیگر تیلها را امر آزادی دادند چنانچه شرکت پطرول درمرکز کابل وولایات فی پیپ ۴۱ - افغانی و ۲۹ پول در ولایات باتزئید کرائیه بفروش میرسانند وتیل آزاد نیز دراثر زیادی تیل ورقابت شرکت پطرول وشرکت اتحادیه از فی پیپ ۲۰۰ و ۲۵۰ به ۶۰ و ۵۵ - افغانی رسیده است .

الغای انحصار پشم وترتیبات پروژهٔ جدید برحسب پیشنهاد وزارت اقتصاد ملی ومنظوری مجلس عالی وزراء امتیاز پشم الغا گردیده وبرای اینکه استحصال پشم درداخل وعرضهٔ آن در خارج بصورت صحیح اجرا گردد پروژهٔ ترتیب گردیده تادر داخل وخارج ترتیبات وانتظاماتی روی کار آید که هم پشم طبق خواهشات بازار های هند وروسیه ودیگر ممالك که تقاضای پشم افغانستان را داشته باشند شست و سورت وپرس وعدل بندی گردیده و هم تحت شرایط خوبی به بازار های مساعد عرضه وبقیمت مناسب بفروش رسد زیرا پشم هرقدر با خاك مخلوط وناشسته وبی سورت باشد بهمان تناسب نرخ آن پست مشتری آن کم وخسارهٔ حمل نقل آن

زیاد میباشد.ازطرف دیگر درین پروژه اصلاح جنسیت وکالیتهٔ پشم نیز هدف قرارداده شده تاتدریجاً ازطرف دوائروموسسات مربوطه توجه بنما یند . پروژهٔ آن عنقریب تصویب و جهت تطبیقات بمراجع مربوطه سپرده میشود .

٥- اقدامات راجع به تنزیل نرخهای امتعهٔ تجارتی :

درتنزیل نرخها ازیك طرف وزارت اقتصاد ملی تاجائیکه امکان داشته از طریقهٔ تنظیم عرضه کار گرفته درامتعهٔ تجارتی وفرت بخشیده وآنچه طرف احتیاج اولیه بود بذریعهٔ دیپوی تعاونی‌وشرکت پطرول بقیمت های نازلی بدسترس مستهلکین گذاشته واز طرف دیگر برای اینکه تجار از رقابت تجارتی سؤ استفاده ننمایند تا جائیکه طریقهٔ رقابت آزاد اجازه میداد از همچه تجار باز خواست نموده چنانچه دراثر این‌سیاست تجارتی نرخ‌بسی مواد دربازار های آزاد نیز تدریجاً روبه تنزل نهاده است ویقین است که تنزل قیمت ها ادامه میبابد .

٦- تهیهٔ پروژهٔ کپراتیف مامورین :

برای اینکه بمامورین دولت کمك ومعاونتی ازحیث احتیاجات اولیه و ضروریه بعمل آمده بتواند وضمناً تقا ضای مامورین در موارد همچه مواد از بازار کم شده وبدین وسیله به نرخ های عمومی نیز موثر واقـع شده بتواند پروژهٔ جهت کپراتیف مامورین ترتیب گردیده تابعداز غور ومطالعه بمعرض تطبیق گذاشته شود .

٧- تزئید سهمیهٔ شکر :- سهمیهٔ سالانهٔ شکر افغانستان کهدر انتهای سال ١٩٤٦ -٤٧ (٤٣٢٠) تن بود به (٧٢٠٠) تن تزئید گردید .

٨- تادیهٔ ٣٥ فیصد سهمیه بدیپو که قبلا جهت صدور بافغانستان به تجارهندی داده میشد.

قبلا ازجملهٔ سهمیه رخت افغانستان ٥٦ فیصد تسلیم نمایندو دیپو گردیده و٣٥ فیصد آن به تجار هندی داده میشد واین٣٥ فیصد بدسترس دیپو گـذاشته نشده بمفاد متفرق بفروش‌میرسید ولی اخیراً فیصله به عمل آمده که دارندگـان لایسنس رخت باب نخی متعین پشاور وبلو چستان که در افغانستان ازخود شعباتی ندارند باید سهمیهٔ رخت باب خویش را به قیمت معینهٔ قانو نی کنترول صادراتی به نمایندهٔ دیپو بسپارند وآنانیکه در افغانستان شعباتی دارند باید مثل سابق سهمیه های خویش را به شعبات خود فروخته ودیپو ازایشان به شرایطیکه در مورد اموال رخت باب لایسنس قبلا وضع نموده تحویل خواهد گرفت .

٩- اخذ ٣ ملیون سهمیهٔ مزیدهٔ رخت :

برعلاوهٔ سهمیهٔ عادی رخت سه ملیون وار بیك سهمیهٔ خصوص وفوق العاده از حکومت هند گرفته شده است .

۱۰- برای اینکه مقدار رخت بمملکت زیاد گردیده و ازین نقطهٔ نظر بقیمت ها مو ثر واقع شود درحدود (۲۵) مليون وار رخت بفابریکه های تحت اشغال اتازونی سلسلهٔ بحکومت مذکور بقیمت مناسبی آدر داده شده تامقداری مذکور در ظرف سال تدریجاً وارد افغانستان گردد .

۱۱- ازطرفی وزارت اقتصاد ملی سعی نمود تایك مقدار امتعهٔ طرف احتیاج بمانند رخت تیل خاك، کرتش وغیره ازدولت شوروی‌نیزوارد افغانستان گردیده ازحیث وفرت مال مستهلکین مستفید گردند .

مدیریت شرکت ها :

شرکت‌هائیکه در ۱۳۰۵ تاسیس وتشکیل‌یافته وطرف‌منظوری‌وزارت واقع شده جزوشرکت‌های مذکور باندازهٔ سرمایه واسماء رؤسای آن قرار توضیحات ذیل واضح میشود :-

۱- شرکت سهامی سنائی غزنی بسرمایه ۲۵۰۰۰۰۰ افغانی‌تحت‌ریاست خواجه میرجانخان.
۲- داسحق او شرکا شرکت از نوع کولکتیف کابل بسرمایهٔ یك مليون افغانی تحت ریاست بناغلی محمد اسحق خان.
۳- شرکت سهامی ناشر قندز بسرمایهٔ یك‌مليون‌افغانی تحت ریاست بناغلی غلام سرورخان.
۴- « « شرن غزنی بسرمایه پنج لك افغانی تحت ریاست بناغلی محمود خان .
۵- « « روان کابل سیزده لك وده هزار افغانی تحت ریاست‌غلام جیلانی‌خان.
۶- « طوران لمیتد جلال آباد یك لك وشصت‌هزار افغانی تحت ریاست امیر محمدخان .
۷- « سهامی پیلهٔ کابل ده لك افغانی‌تحت‌ریاست‌سلطان محمد خان .
۸- اتحادیهٔ کابل ازسرمایهٔ شرکتهای صابر، مرست، عزیز، پروان درسال۱۳۲۵بسرمایهٔ (۳۳۸۲۸۲۵۰) افغانی تحت ریاست بناغلی عبدالرشید خان تشکیل یافته اما ناگفته نماند :

۱- شرکت صابر درسال ۱۳۲۰ تاسیس وتا آخر سال ۱۳۲۴ بسرمایهٔ(۱۲۴۱۰۰۰) افغانی دائر بوده ودر سال۱۳۲۵ قرار منظوری مقام وزارت باسرمایهٔ آن بنام اتحادیهٔ کابل منظور شده وشرکت صابر لغو گردید .

۲- شرکت‌مرست که‌درسال ۱۳۲۰ تاسیس وتا آخرسال۱۳۲۴ بسرمایهٔ (۱۵۷۷۰۸۷۸ر۳۴) افغانی دائر بود درسال ۲۵ باسرمایهٔ خود جزوشرکت اتحادیهٔ کابل وشرکت مرست لغوشد .

۳- شرکت عزیز که‌درسال ۱۹ تاسیس وتا آخر سال ۲۴ بسر مایه (۲۴۸۵۲۵۰) افغانی دائربود در سال ۲۵ قرار موافقهٔ شرکای شرکت مذکور ومنظوری مقام وزارت باسرمایهٔ خود جزو شرکت اتحادیهٔ کابل گردیده وشرکت عزیز ازبین رفت .

٤ـ شرکت پروان که درسال ۲۲ تاسیس وتاآخر سال ۲٤ بسرمایهٔ سه ملیون افغانی دائر بود درسال ۲۵ باسرمایهٔ خود بشرکت اتحادیهٔ کابل ضم وملحق شده است .

۹ـ شرکت پښتنو پواله ئی مزار شریف از سرمایهٔ شرکتهای ودان ، متوکلین خلمی ، درسال ۲۵ بسرمایهٔ (۱۰۷۷٤۰۰۰) افغانی تحت ریاست بناغلی حاجی زندی خان تاسیس و منظور شده اما بعداً :

۱ـ شرکت متوکلین ایبك کهدرسال ۱۳۱۹ تاسیس و تا آخر سال ۱۳۲٤ بسرمایهٔ (۲۰۳۸۰۰۰)افغانی دائر بود درسال ۲۵ باسرمایهٔ آن بنام پښتنوپواله ئی منظور شده .

۲ـ شرکت خلمی ایبك کهدر سال ۲٤ تاسیس وتا اخیر سال مذکور بسرمایهٔ پانزده لك افغانی دائر بود درسال ۲۵ جزو شرکت پښتنو پواله ئی شده .

۳ـ شرکت ودان کهدرسال ۱۳۲۰ تاسیس وتاآخرسال ۲٤ بسرمایهٔ (۱۳۵٤۰۰۰) افغانی دائر بود درسال ۲۵ جزو شرکت پښتنوپواله ئی شده .

۱۰ـ شرکت اتحادیهٔ قومی سرپل از سرمایهٔ شرکتین اقدام وقومی در سال ۲۵ بنام اتحادیهٔ قومی سرپل بسرمایهٔ ۱۰ ملیون افغانی تحت ریاست بناغلی عبدالغفور خان منظور شده. اینجا نکاتی قابل ذکر دیده میشود که شرکت اقدام که در سال ۱۳۱۹ تاسیس وتا اخیر سال ۲٤ بسرمایهٔ ۵۱ لك افغانی دائر بود درسال ۱۳۲۵ بنام اتحادیهٔ قومی سرپل منظور شده وشرکت اقدام لغو گردیده وشرکت قومی سرپل که در سال ۱۳۱۹ تاسیس وتااخیر سال ۲٤ بسرمایهٔ ۵۰۰۰۰۰ افغانی دائر بوده ودرسال ۲۵ باسرمایهٔ آن جزوشرکت اتحادیهٔ قومی سرپل گردیده وشرکت سابقهٔ قومی لغو گردید .

مدیریت عمومی گمرکات

الف ـ شعبهٔ گمرکات :

۱ـ	گمرك	كابل	تزئید	فیصد	۲۶ ½ افغانی
۲ـ	«	قندهار	«	«	۴۳ «
۳ـ	«	هرات	«	«	۵۷ ½ «
۴ـ	«	مزارشریف	«	«	۶۱ «
۵ـ	«	خان آباد	«	«	۱۰۸ «
۶ـ	«	مشرقی	«	«	۳۳ «
۷ـ	«	جنوبی	«	«	۴۶ «
۸ـ	«	اندخوی	«	«	۳۸ «
۹ـ	«	میمنه	«	«	۱۷ «
۱۰ـ	«	فراه	کسر	«	۴۵ «
۱۱ـ	«	بدخشان	«	«	۲۶ «

ب ـ شعبهٔ تعرفهٔ گمرکات :

مدیریت تعرفه بتاریخ ۲۵ سرطان ۱۳۲۵ تشکیل یافته است .

وظایف این شعبه عبارت از ترتیب وتنظیم پروژه های قوانین اصولنامه وتعلیم نامه های گمرکی مطابق روش حیات اقتصادی وتجارتی مملکت واز لحاظ تخنیك گمرکی مسایل وسیستم معاینهٔ اشیا وصورت تطبیقات آن با تعرفهٔ گمرکی میباشد این شعبه از آغاز تشکیل الی اخیر سنهٔ مذکور به اجراآت ذیل پرداخته است .

۱ـ پروژهٔ قانون تعرفه .

۲ـ پروژهٔ قانون ترانزیت (برطبق مقررات کنوانسیون بین المللی وموضوعات اقتصادی واداری مملکت) .

۳ـ تشکیلات ووظایف حمالهای گمرك .

۴ـ تعرفهٔ گمرکی که باساس سیستم متود یك اشیاء را تحت تصنیف قرار میدهد ولی تاهنوز بکلی انجام نیافته است .

مدیریت عمومی صنائع :

(۱) از آنجا که تامین و ترویج صنائع در مملکت حفظ وحمایه کارگروآزادی انتخاب مسلک صنعتی را ایجاب نموده و بلکه احیای صنائع وابسته به این دو مطلب‌مهم میباشد پس مدیریت عمومی صنائع تطبیق این د و مطلب را یك امر ضروری د یده واصولنامهٔ مفصلی باندراج(۳۸) صفحه و(۱۴۹) مواد درین موضوع ترتیب وپس‌ازمنظوری مقامات‌صالحه وصحه حضورهمایونی‌طبع وبه‌تاریخ ۱۵برج ثور۲۵به‌توزیع‌آن‌پرداخته است امید واثق میرود که تطبیق اصولنامهٔ موصوف یك عامل مهمی در پیشرفت صنائع مملکت گردد .

(۲) نظر به احتیاج محیط در اول برج ثور ۱۳۲۵ مؤسسه بنام امداد بافنده گان تاسیس ودر نظر گرفته شد تا مؤسسهٔ مزبور همکاری لازمه با بافنده‌گان دستی‌نموده واز یك طرف حیات تودهٔ بافنده‌گان دستی‌را تامین و از جانب دیگر حوائج تودهٔ ملت‌را که درین موقع شدیداً به تکه ملاحظه میشد رفع نماید چنانچه مؤسسهٔ موصوف شروع به کاروبه‌مناطق لازمه نماینده‌گی های خودرا تاسیس واز تاریخ مذکور الی اخیرحوت سال ۱۳۲۵ تعداد (۱۰۶۹۶۷) کندهٔ نخ محصول فابریکهٔ نساجی پلخمری را به بافنده‌گان دستی محالات مملکت توزیع و مقدار (۴۰۶۰۰۰۰) متر انواع تکهٔ نخی مستحصله را توسط دیپوی تعاونی مرکزی‌به‌اهالی توزیع و تقسیم نموده است .

(۳) چون تا حال یك سیستم صحیح راجع بامور حمل‌ونقل بدست نبوده و امورنقلیهٔ مؤسسات از قبیل تهیه مواد خام و نقل دادن سامان و مواد لازمه وهمچنین توزیع محصولات مؤسسات به نقاط مختلف مملکت که نظم و نسق صحیح تری را ایجاب مینمود در برج سرطان۱۳۲۵شرکت‌جدیدی‌بنام‌شرکت‌عمومی‌حمل‌ونقل تاسیس ومؤسسهٔ موصوف مکلف‌ساخته‌شد تاراجع‌بامور مال رسانی‌مؤسسات وغیره حسب ترتیبات موخذه د ر صحنهٔ عمل داخل شده‌و کوشش نماید تا در این زمینه که تاثیر زیادی به تمام شقوق مملکت دارد از جدیت کار بگیرد، چنانچه ازتاریخ مذکور باینطرف مؤسسهٔ موصوف عملاً داخل فعالیت شده و امید است در آیندهٔ قریب بتواند وظیفهٔ معینه را به کمال بهتری انجام ودر حدود و ظیفهٔ خود تسهیلات لازمه را برای تودهٔ ملت فراهم نماید .

(٤) در سال ۱۳۲۵ باوجود مشکلات علاوه از آنکه در اعمار نندارتون اصلاحات لازمه بعمل آمده ، درتعداد غرفه های آن نیز دو غرفهٔ جدید یکه یکی صناعت دستی مؤسسهٔ جدیدالتاسیس نسوان و دیگرش مصنوعات مؤسسهٔ امداد بافنده‌گان بناظرین عرضه مینمود افزود شده و امید است درآتیهٔ قریب نندارتون مابتواند مطابق پروغرام معینه در سیر تکامل‌خود پیشرفت شایانی نموده وبه‌ترقی‌صنایع‌مملکت‌یك‌مساعدت‌قابل‌وصفی را انجام دهد

مدیریت عمومی اداری

شعبهٔ تدوین قوانین :

موظف به تهیه و ترتیب پروژه های قوانین و مقررات اقتصادی و تجارتی است .

فعلاً از پنج ماه باینطرف بالای پروژهٔ ابتدائی قانون شرکتها کار میکنند . نتیجهٔ مساعی شعبه بحضور یك کمیسیون با صلاحیت که در هر هفته سه مراتب اجتماع میکنند برای مذاکره و مباحثه تقدیم شده در اطراف آن مذکره و مباحثه جریان میبابد تا الحال قسمت زیاد مواد این پروژه تثبیت و قسمت متباقی مواد آنهم در آیندهٔ قریب تکمیل گردیده بعد از مذاکره و مباحثه بصورت پروژهٔ قطعی بمقامات مربوطه تقدیم خواهد گردید .

متعاقباً به تهیهٔ دیگر احکام قانون تجارتی مشغول میشود .

مدیریت عمومی تفتیش :

مدیریت عمومی تفتیش که از اواسط برج عقرب ۱۳۲۰ شروع به کار نموده است تادرجهٔ به نصب چندی از مامورین مربوط خویش مطابق تشکیل مقرره کوشیده ودر عرصهٔ چهارماه سال ۱۳۲۵ بهمکاری اعضای موظف خویش به اجرای امورآتی موفق گردیده است .

۱ ـ لایحهٔ وظایف مدیریت عمومی تفتیش را طور مسوده بداخل (۱۰) ورق که حاوی (۲۵) ماده است ترتیب و حاضر داشته که بعد از تصویب مجلس وزارت و صحهٔ مقامات صلاحیت دار البته در معرض عمل قرار داده خواهد شد .

ب ـ موضوعات و فقرات تفتیشیه که از طرف این مدیریت بعمل آمده و موضوعات و فقراتیکه قبلاً تفتیش گردیده و اوراق آن باین مدیریت توصل ورزیده وبعد از تحقیق و تدقیق در اطراف آنها ابراز نظریه و جهت تقدیم به مجلس مشورهٔ وزارت حاضر وتصویبات مجلس مشوره نسبت بعضی از آنها حاصل شده اجرا آت و اقدامات مقتضیه گردیده حسب آتی است :

۱ ـ موضوع تیل‌خاك است که (۹) نفر تاجر امر روانگی آنرا از وزارت باسمی ولایات گرفته بودند وتیل خاك مذکوررا بولایات نه برده در کابل فروخته بودند مسئلهٔ مذکور که تحقیقات آن به (۱۰۱) ورق میرسد منتج به نتیجه گردیده است :

۲ ـ تدقیق موضوع تفتیش امور گمرکی قلات است که ازطرف مدیریت عمومی تفتیش

تدقیق و نظر یاتی که راجع به آن قایم گردیده به مجلس وزارت ارائه و تصویب مجلس راجع به موضوع مذکور حاصل و بدوائر مربوطه خبرداده شده .

۳ ـ تفتیش چند توپ جیم نیلی که از یك دکان بازار چوك باشتباه نداشتن مهر گرفتار و بداخل (۱۰) ورق تفتیش مذکور تکمیل و به مجلس وزارت تقدیم و بعد از تصویب مجلس به مجرم حسب اصول جزای لازمه داده شده .

٤ ـ تدقیق فقرهٔ کاتب گمرك سرکانی ولایت مشرقی است که به (۸۱) ورق موضوع مذکور تدقیق و به مجلس وزارت تقدیم یافته است .

۵ ـ تحقیق فقرهٔ گمرك چاریکار است که اوراق مذکور به (٤۱) ورق بالغ میشد در این مدیریت تحقیق و نظریهٔ مدیریت راجع به مسئلهٔ مذکور به مجلس وزارت تقدیم و بعد ازتصویب مجلس اقدامات لازمه کرده شده .

٦ ـ تحقیق مسئلهٔ ظاهر شدن آب در تانك نمبر ۱۷ است موضوع مذکور که بداخل (۷) ورق بود نظریه راجع به آن قایم و بمجلس وزارت ارائه وتصویب مجلس حاصل و نظر به آن به مجرم جزای اصولی داده شده .

۷ ـ تحقیق موضوع کاتب معافی گمرك که تحت اشتباه ساختہ کاری آمده بود موضوع مذکور بداخل (۱۸) ورق تحقیق و نتیجهٔ که عبارت از برائت نامبرده بود به مجلس وزارت تقدیم و تصویب مجلس حاصل و اقدامات لازمه کرده شده .

۸ ـ تدقیق موضوع فابریکهٔ بوت‌دوزی است که قبلا تدقیق مذکور که به (٤۳٦) ورق میرسید تفتیش شده خلص موضوع مذکور بیرون نویس و به مجلس‌ارائه شده حسب آن‌فقرات مربوطه بوزارت جلیلهٔ حربیه وهدایت صنایع ودیگر دوائر ذیعلاقه اقدامات و خبرداده شده .

۹ ـ تحقیق فقرهٔ یك نفر تاجر چینی فروش است که‌اشتباه تبدیلی مال لایسنسی به گریزی بالای‌نام‌برده کرده شده بود چنانچه تحقیقات فقرهٔ مذکور که بالغ‌به (۵۱) ورق میشود کرده شده به مجلس ارائه گردیده است .

۱۰ ـ تحقیق موضوعات اقتصادی و بافنده گی ولایت شمالی است که توسط ع‌مدیر عمومی تفتیش و شاغلی رئیس تفتیش دیپو به عمل آمده است .

۱۱ ـ تدقیق موضوع یك نفر تاجر قند وزی است که‌تحت اشتباه و احتکار آمده و اوراق تفتیش آن بالغ بر (۱۹۰) ورق بوده‌پس ازابراز نظریه دراطراف مسئلهٔ‌مذکوره بغرض تصویب مجلس وزارت حاضر کرده شده .

۱۲ ـ تحقیق فقرهٔ عرض یك نفر مامور سابقهٔ شرکت اتحادیهٔ شمالی پنبه است در ظرف (۲٦) ورق تحقیق و بغرض تصویب مجلس ترتیب کرده شده .

۱۳ ـ تحقیق موضوع و کیل التجار سابق پشاور که تحت تفتیش قرار یافته بود بداخل (۱۰۴) ورق تحقیق شده با ابراز نظر به بغرض ارائهٔ مجلس وزارت و کمیسیون معین ها ترتیب یافته است .

۱۴ ـ بالاخره تفتیش گمرك ولایت قندهار و اسپین بولدك وتخته پل است که شخص مدیر عمو می تفتیش دررأس هیئت مفتشهٔ ولایت موصوف قرار داشتند به عمل آمده و اوراق تفتیش گمرکات ولایت مذکور ونتیجه آن که بالغ بر (۲۵۰) ورق میشود ترتیب و به غرض تقدیم به مجلس وزارت و مقامات عالی حاضر گردیده است .

مدیریت عمومی اطاقهای تجارت:

اطاق تجارت درطی جلسات سال ۱۳۲۵ ـ به بارهٔ تجاویز و اقدامات مبادرت نموده که عمده ترین آن قرار آتی است :

۱ ـ اطاق تجارت بغرض امحای اثرات بازار سیاه وجلو گیری از بلند رفتن نرخ های منسوجات محتاج بهای خارجی تأسیس دیپوی مرکزی و شعب مختلفهٔ آنرا تجویز و تصویب نموده و هم اعضای اطاق در اجراءآت مرکزی و اطرافی دیپو از قبیل توزیع کوپون وسهم بندی و فروش و غیره عملا ازروی همکاری سهم گرفته اند .

۲ـ اطاق تجارت درسنهٔ مذکور برای خریداری منسوجات محتاج بهای اروپائی اعزام یك هیئت رابه امریکا و ممالك اروپائی تجویز و تصویب نموده و بعداً که هیئت مذکور عزیمت نمود درممالك اروپائی از قبیل ایطالیا فرانسه وسویز بهاقدامات خود آغاز کرده به خریداری ۱۲ ملیون مترپارچه باب متنوعه نخی در میعاد شش‌ماه یعنی فی ماه دو ملیون متر موفق گردید .

امید است عماً قریب صدور منسوجات مذکور به افغانستان صورت گرفته و در تنزیل نرخ منسوجات حائز حسن تاء ثیری بشود .

۳ ـ درسال مذکور در تجدید انتخابات و تشکیلات ودسته بندی اطاق تجارت نیز تحولاتی رو داده و درین دوره عدهٔ اشخاص باتجربه از طبقهٔ تجار مثل سابق و هم عدهٔ از متخصصین اقتصادی که درخارج مملکت تحصیلات خودرا به پایان رسانیده اند در عضویت اطاق شامل گردیدند تااطاق تجارت مسائلی را که به دانش و خبرت اهل تجربه و فن مربوط است به عملی نمودن آن در اجراءآت آیندهٔ خویش موفق گردیده بتواند علاوتا اطاق تجارت درین سال اعضای منتخبهٔ خودرا به گروپ های مختلفه دسته بندی نموده است تا هر کمیسیون امورات مرجوعه رابه نحوی که شایان اجراء آت یك اطاق تجارت مرکزی باشد وارسی نماید .

دیپوی تعاونی

محاربهٔ جهان شمول اخیره طوریکه سایر ملل جهانرا تحت تاثیر آورده و سبب بروز بحرانهای اقتصادی وغیره آنها گردید. مملکت ما را نیز بی تأثیر نگذاشته واسباب بسا مشکلات واقع گردید.

چون تمام ملل گیتی برای بسر بردن حیات ورفع مشکلات حیاتیهٔ خود هایکی بدیگری محتاج بوده و یکی از دیگر کمک و معاونت میگیرند و مملکت ما که از بسا جهات احتیاجات خودرا ازخارج مرفوع میسازد و نیزدچار بحرانهای تدریجی واقع گردیده میرفت.

عمده ترین احتیاجات مملکت ما که ازخارج وارد میگردد همانا رخت باب میباشد بنام بران موضوع رخت اهالی از تمام امور دیگر زیاده تر کسب تاثیر نموده و مملکت را تحت فشار گرفته و جلب توجه کارکنان حکومت رابخود نمود، ووزارت اقتصاد ملی بفکر چاره جوئی آن بر آمدوازاینجاه موضوع تاسیس یك موسسهٔ تعاونی درازدهان تولید گردیده وموسسهٔ مذکوره بنام دیپوی تعاونی پا بعرصهٔ هستی گذاشت (۲۳ حوت ۱۳۲۴)

اینموسسه بافعالیت مفرط وسرشاری بکار آغاز کرده و بمدت بسیار قلیل از یکطرف به تکمیل وترتیب دوایر خویش واز جانب دیگر به تهیه وتدارك اموال و همچنان به توزیع آن موفقیت حاصل کرد.

اگرچه دربدو امر بانظار مردم تاسیس دیپوی تعاونی آنچنان یکموسسهٔ نافع وعام المنفعه بنظر نمیرسید ولی بزودی ثابت گردید که دیپوی تعاونی یکی ازموسسات بسیار نافع وقابل قدری که بحال جامعه خدمات خوبی را مصدر شده میتواند میباشد.

اجراآت دیپوی تعاونی ازنقطهٔ نظر اینکه طرف توجه عامه میباشد تاحدی برهمه مردم مبرهن وواضح میباشد ولی باآن برای اینکه بصورت واضحتر و بهتر دربنباره روشنی انداخته باشیم دربارهٔ دیپوی تعاونی ذیلاً تشریحات میدهیم :

تشکیلات دیپوی تعاونی :

تشکیلات اینموسسه نظربایجابات وقت وظهور کارهای متنوع آن در حال تغیر بوده درهروقت و هرزمان که اقتضای آن وقت بوده در تشکیلات نیزریفارمهای لازمه بعمل آمده است تااینکه دیپو بحال موجوده که دارای شعبات ذیل میباشد در آمد : ـ دیپوی عامل ـ تفتیش ـ توزیع کوپون .

۱ ـ دیپوی عامل : این شعبه یکی ازمهمترین شعبات بوده وشعبهٔ که نام دیپو بتمام معنی به آن اطلاق شده میتواند همانا همین شعبه میباشد .

تشکیلات این شعبه قرار ذیل است :

۱ ـ شعبهٔ تحریرات
۲ ـ شعبهٔ خرید و فرمایش ها
۳ ـ شعبهٔ توزیع
٤ ـ شعبهٔ محاسبهٔ عمومیه
٥ ـ شعبهٔ مامورین
٦ ـ شعبهٔ اوراق

شعبهٔ تحریرات :

بروا ضح است که برای پیشبرد هرکار و برای به نظام آور دن هر شعبه بد وا احداث اصولات و دستورات اساسیه بسیار لازم وخیلی مهم میباشد .

شعبهٔ تحریرات از شروع کار باین اصل مهم که فوقا بسیاق آمد ملتفت بوده بترتیب لوایح ودستور العمل های لازمه مصروف گردید وبرای بکار انداختن وبوجود آوردن یك نظام اساسی در امور دیپو داخل سعی ومجاهدت شد .

پروگرامها، تعلیمنامه‌ها ، هدایت نامها ترتیب داد ـ وظائف دوائر و شعبات را تفریق و مکلفیت هارا مشخص نمود ـ پروتو کولهای لازمه‌را روی کار آورده و بنائب الحکومه‌ها وحکام اعلی قرار دادها وغیره را موافقه نموده وبمنصهٔ ظهور آورد وبرای بکارانداختن موسسات تعاونی ولایات هدایت نامهای لازمه را بمواقع مناسب ترتیب و ارسال کرد بطور عموم چون اوامر و هدایات اساسیه که از جانب آمر دیپو و مقامات بالا ترآن بغرض اجرا اصدار میبافت از این شعبه نشئت میکرد بنا بران اجراآت این شعبه در مبادی امر برای قیام وبه پا ایستادن دیپو وازان به بعد تا کنون برای رهنمای و دلالت تمام شعبات مربوطهٔ دیپوو موسسات تعاونی ولایات مصدر کارهای مناسب وجالب توجهی گردیده وبه‌تعین خط مشی دیپو رول مهمی را بازی کرده و در موجودیت وسرنوشت آن سهم بارزی را دارا میباشد .

شعبهٔ خرید وفرمایشات :ـ

کار این شعبه عبارت از تهیه وتدارك خرید وفرمایش اموال میباشد برای تکمیل این غایهٔ خویش اینشعبه برای خریداری اموال‌تجار وموسساتیکه مال لایسنسی وباغیر لایسنسی را بوطن وارد کرده‌اند تحت ممیزی یك هیئت‌جدا گانه مال‌را تسلیم میگردد وبرای خریداری وچالانی اموال خارج هندی اروپائی امریکائی درنقطه های مهمهٔ د نیا هیئت های باصلاحیت

دملی اقتصاد پهوزارت کښې نوی مقرری-

ع ، میاحسن خان دملی اقتصاددوزارت
اداری عمومی مدیر

ع ، محمدنبی خان دملی اقتصاد دوزارت
دتفتیش عمومی مدیر

ع،ص محمدعثمان خان دمزار شریف
دتجارتی اطاق رئیس

د دار المساکین په ریاست مهمی مقرری

ع ، ص محمد انور خان « بسمل »
ددارالمساکین رئیس .

ع ، عطاالحق خان ددارالمساکین
لمړی معاون .

ع ، محمدعمر خان ددارالمساکین
دوهم معاون .

د اقتصاد په وزارت کښي نوي مقرري

ښاغلی محمدحکیم خان دمزار شریف
دتعاوني دیپو رئیس

ښاغلی عبدالمتین خان دمشرقي
دتعاوني دیپو رئیس

ښاغلی محمد کریم خان دمیمني
دتعاوني دیپو رئیس

د مخابراتو په وزارت کښې مقرری

ع ، ص غلام صفدرخان دمخابراتو
دوزارت دوهم معین

ع ، ص محمدسعید خان دمخابراتو
د وزارت دتفتیش رئیس

ع ، عبدالاحد خان فدائی دمخابراتو
د وزارت د تیلفون عمومی مدیر

وفعال را مقرر واعزام داشته ازآنها کار میگیرد رویهمرفته میتوان تمام فعالیتهای دیپو را از قبیل فرمایشات خرید و تهیهٔ اموال خارجه وداخله اجمالا حسب ذیل اختصار نمود :

۱- خریداری اموال اروپائی وامریکائی :-

الف ـ توسط هیئت های دیپو از خارج	۲۹۳۶۲۱۸	
ب ـ توسط تجاروموسسات	۱۸۳۱۶۱۲	۴۷۶۷۸۳۰ متر

۲- خریداری‌های اموال هند :-

الف ـ توسط هیئت خریداری‌دیپو	۴۵۰۲۳۴۱	
ب ـ توسط تجار وموسسات	۵۰۹۳۰۲۴	۱۱۶۰۰۵۷۶ متر
ج ـ توسط دیپو های ولایات ازتجار وموسسات	۲۰۰۴۲۱۱	۲۷۲۴۷۴۶۴متر

۳- خریداری مال مصنوعات فابریکات پل‌خمری وجبل السراج ۶۵۲۷۸۵۵ — ۶۵۲۷۸۵۵ متر

۴- خریداری محصولات صنایع دستی :-

الف ـ خرید دیپوی مرکزی	۳۹۹۹۳۳۳	
ب ـ خرید دیپوی ولایات	۳۵۱۸۷۰	۴۳۵۱۲۰۳ متر

این شعبه در زمرهٔ سایر اجراآت خویش برای تقویه واز دیاد محصول اموال صنایع دستی نیز داخل سعی وعمل گردیده از داخل وخارج برای تهیه نخ اقدامات کرده ونخ لازمه را استحصال وبوسیهٔ بافندگان بداخل کابل واطراف و محابس رسانده ودر عوض آن پارچه گرفته است .

علاوه برآن شعبهٔ خریدبرای خریداری صابون اقدامات کرده صابون از خارج خریداری وتوزیع کرده است . شعبهٔ خریدیپو دراثراین مدت نظر به مشکلات وارده وبندش امورو کمبودی وسایل حمل ونقل درخارج وداخل داخل فعالیت بوده وبرای از بین بردن آن کوششات و فعالیت های زیاد نموده وآنرا ازبین برداشت وعلی الرغم تمام مشکلات وغیره بند شهائیکه ازجانب دوائر رسمیهٔ ممالك واقع گردیده به توریدِ اموال موفقیت حاصل داشته است .

شعبهٔ توزیع :- این شعبه وظیفه دار توزیع اموال واشیائی میباشد که توسط منابع خرید بدست دیپو رسیده میباشد کارات این شعبه عبارت از دواصل مهم میباشد: رساندن رخت سهمیهٔ اهالی ذریعهٔ خود شعبات دیپو ورقابت با بازار سیاه که این شعبه برای فقرهٔ اول الذکر خود سیستم کوپونی را روی کار آورده وبمنظور رقابت بابازار سیاه دوکانهای آزاد فروشی را افتتاح کرد .

این شعبه نیز در امورات محولهٔ خود حتی المقدور موفقیت حاصل داشته و رضایت اهالی مملکت را فراهم نمود .

تاسیس دوکانهای آزاد در هر آوان برای موازنهٔ قیمت بازار سیاه تاثیر خوب کرد - چه شعبهٔ توزیع که مراقب ونگران این امور بود بمجردی که قیمت بعضی اموال‌را در بازار غیر منصفانه مشاهده کرد بکمال جدیت از همان جنس بدوکانهای آزاد فروشی خود فرستاده وذریعهٔ روز نامه ها ورادیو به اهالی اطلاع داد طبعاً این اعمال در حد ذات خود موثر بوده ودر نرخ بازار تأثیر تولید نمود وباین وسائل طوریکه ازبازار اطلاع گرفته‌شده است در هر جنس فیصد سی الی فیصد پنجاه در نرخ ها تنزل روی داده است. این شعبه رخت سهمیهٔ تمام ولایات‌را بدیپو های آن رسانده واز مربوطات ولایت کابل را مستقیماً توزیعات نموده است چنانچه تا اخیر سال ۱۳۲۵ از تمام مربوطات سمت شمالی و لهوگرد سهمیهٔ رخت اهالی توزیع وقسمت کلی غزنی وبهسود هزاره جات انجام یافته وهنوز هم سلسلهٔ توزیعات‌آن جاری‌است درولایات هم قرارمعلوم به‌تمام حصص‌مشرقی مزار - میمنه - هرات - فراه -قندهار- وجنوبی توزیعات‌بعمل‌آمده، ازقطغن وبدخشان نیز گرچه به‌آن ولایت‌رخت‌دردوران سال ۱۳۲۵ به‌تمام حصص آن توزیع نشده امایك قسمت آن‌توزیع وا کنون هم سلسلهٔ توزیعات‌آن جاریست گویا به‌این‌ترتیب طوریکه وعده‌داده‌بودیم‌سهمیهٔ دوازده متررا به تمام‌اهالی افغانستان رسانید .

برعلاوه رخت توزیعات بوره صابون و آرد نیز ازاین شعبه بعمل آمده وبغرض تسهیلات اهالی در هر حصص دوکانهای لازمه باز نموده و محاسبهٔ این شعبه حساب جنسی کوپونی را از قبیل رخت ، آرد ، بوره وصابون که نهایت زیاد کار داشته زیر ترتیب اصولی و نظم درآورده ، تمام اجناسیکه به کوپون توزیع شده از دوکانداران مربوطه حساب گرفته .

محاسبهٔ عمومی :

این شعبه بایك فعالیت وزحمت کشی فوق العاده تمام دوران حسابی شقوق خرید وتوزیع اموال دیپورا زیر یك نظام اداری در آورده داد وگرفت نقدی دو کانداران وتحویلداران دیپو های ولایات و تجار وموسسات تجارتی‌را در داخل وشعبات خریداری های هند، امریکا واروپارا اساس گذاشته وبدوران حقیقی محاسبوی دور داده .

چون روح کارات دیپوی تعاونی سرعت عمل آن محسوب میگردد وسرعت کار طبعاً بعضی فرو گذاشت هارا ایجاب مینماید که این فرو گذاشت ها درشقوق امور حساب غیرقابل جبران بوده وخوف ضیاع پول وتوزید مشکلات محسوب میگردید برای این مطالب کمال جدیت و خورده بینی لازم وشدت سعی و مراقبت را ایجاب میکرد .

در این صحنه اشخاص بسیار حساس وجدی و درعین حال خیلی پاکنفس لازم داشت تا اجراآت‌را طوری شروع کنند که نه در کارات مماطله روی دهد ونه پول بیجا نزد معامله‌داران‌دیپو مانده وضرری متوجه دیپو گردد .

این شق نیز طبق سائر شقوق دیپو بدرستی از عهدهٔ وظائف سنگین خویش بدر شده ومصدر کار قابل قدری شده است .

شعبهٔ مامورین :

تأسیس دیپوی تعاونی دفعتاً روی کار آمده و همچنان معجلانه بکار آغاز کردن را نیز ایجاب میکرد البته در این وقت چنین ضیق بدست آوری و تکمیل مامورین وتدارك و تهیهٔ فرنیچرواثاثیه وظروف کار وغیره یکی از الزم ترین کارات بشمار میرفت .

دیپو ازهمه امور بیشتر به مامورین ومستخدمین ضرورت داشت ولی چنان مامورین طرف ضرورت بود که دارای عواطف واحساسات پاك بوده،حس فعالیت در فطرت شان مرکوز و موجود بوده ونفع جامعه را برنفع خود رجحان وبرتری دهند و در مقابل انجام وظائف خویش از هیچ گونه زحمت کشی رو گردان نبوده و در برابر کار های بسیار صعب با پیشانی،باز وطاقت نهائی خویش عرض آمادگی نمایند .

طبعاً این امور مربوط بشعبهٔمامورین این موسسهبوده وشعبهٔ مذکوردراین راه امتحان خوبی داد .

چون تاسیس این موسسه برای وقت موقت اعلان کرده شده بود لهذا مردم بدل گرمی برای استخدام حاضر نمیشدند باین علت شعبهٔ مامورین موانع صعبی را مواجه بوده وبرای تدارك اشخاص صحیح ودلخواه داخل فعالیت وجدیت گردید بذریعه اعلان، بذریعهٔ گفتار های سودمند مردم را از اهمیت تعاون وکمك به ابنای وطن ودستگیری از آن طبقه مردم که از اعمال و امیال محتکرین زحمت کشیده و رنج برده اند تشویق و ترغیب نمود تا باین وسیله حسب دلخواه مامورین درست،زحمت کش وفعال بدست آورد .
مامورینیکه در دیپو جمع شدند ازحیث عموم مستعد بودند که کمترین تبلیغ وگفتار مهیج که از جانب آمردیپو باآنها کرده شده احساسات آنها را بشورآورده و بفعالیت آغاز کردند ـ قبل ازوقت وبعد ازوقت کارشبهاوروزها بدون درخواست وتوقع کدام حق الزحمهٔ زاید کار کردند .

دائرهٔ مامورین نه تنها باین قناعت کرده بلکه ضمناً توجه فوق العادهٔ را درتکمیل مراتب اصولی استخدام و تکمیل دفاتر سوانح مامورین نیز معطوف داشته و همچنان تابلو های لازمهٔ معاش را بصورت یك دفتر عصری ترین مملکت احیا و تکمیل نمود .
ریاست توزیع کوپون :

اخیراً بنابر از دیاد کار های دیپو ومراجعت اهالی بطرف دیپو لزوم تشکیل یك ریاست دیگر تنها برای توزیع کوپون محسوس میشد . لهذاریاست توزیع کوپون بحیث یك ریاست جداگانه تشکیل گردید (۳ اسد ۱۳۲۵)

چون تادیهٔ اموال بسیستم کوپون روی کار آمده لهذا توزیع کوپون یکی ازمسائل بسیار عمدهٔ دیپو محسوب میگردید هرگاه توزیع کوپون داخل یك ترتیب منظم و بسرعت مالانهایه صورت نمیگرفت تمام فعالیت های دیپو عقیم و بلااثر میماند ولی این شعبه بیك وضعیت فوق

•العاده مشکل دچار و درمجادله بود که آن وضعیت مواجهه شدنش بدو موضوع متضاد میباشد :

این دو موضوع یکی سرعت کار ودیگرش چاره جوئی از اختلاس میباشد که حکم بدست گرفتن دو تربوزبه یك دست را داشته و خیلی مشکل بود مثلاً اگر سرعت عمل اهمیت داده میشد طوریکه شاید و باید درامور تعمق بعمل نیامده و بهاختلاس کنندگان موقع مناسب داده میشد واگردراین مسئله زیادتر دقت و کنج کاوی بعمل میامد ضرور وقت زیادی تف گردیده وکارهامعطل میماند امابااثرمجاهدت وفعالیت کارکنان مربوطهاین شعبهنیزهردومطلب رادرنظر داشته وداخل اقدامات گردید بنابرائن میتوان گفت که باوجودرعایت سرعت عمل وجدیت در کار وتعجیل لازمه ازتمام توزیع کوپون از اختلاس جلو گیری و بسرعت امور آن جریان یافت .

ریاست تفتیش :

درپیشبرد امورواتنظام واجراآت شعبات ودوائریکه چنین کارات عمده را متصدی میباشند مواظبت ومراقبت سری وعلنی ومعاینهٔ کارتفتیش سهم بارزیرا داشته ودارای‌اهمیت بسزا میباشد.

اگر در این راه غفلت و یابی پروائی رخ میدهد فی‌الواقع اضرار غیرقابل تلافی را بار میاورد بنابران ریاست تفتیش قیام وامورات دیپو را تحت نظارت گرفت - (۳ اسد ۱۳۲۵) این‌شعبه نیزجدیت وفعالیتی را از خود بروز داده وتاحدی کار کرده است .

ریاستهای توزیع‌اطراف :

دیپوی تعاونی اجراآت خود را تنها منحصر بامور مرکز نساخته و متوجه احوال اهالی اطراف نیزبود بنابران بلاوقفه بهرسمت ومحالات ریاست‌های جداگانه توزیع را اعزام داشته و درهرنقطه مال فرستاده و به اصولات و ترتیبیکه اقتضای آن محیط بود باهالی رخت رسانده است-چنانچه این موضوع را قبلا تحت اجراآت شعبهٔ توزیع‌عامل مورد بحث قرارداده بودیم.

دیپو های ولایات :

برعلاوه‌دیپوی مرکزی کابل درتمام ولایات وحکومات‌اعلی دیپوهای جداگانه‌تاسیس گردید .

این دیپوها کهسرمایه واکثرحصه های رخت خودهارا از دیپوی تعاونی مرکزی کسب مینمایند در سائر اجراآت خود تقریباً کاملا با دیپوی تعاونی مرکزی شبیه میباشند .

بقرار فوق اجمالا از تاسیس و فعالیت‌های دیپو و شعبات آن تحریر گردید وبرای اینکه تمام خریداریهای این شعبه وتوزیعات آن باتفریق جنس و مال ومواضع استهلاك آن بقارئین گرام پوشیده نماند به جداول احصائی ذیل که ورود مال و منابع استحصال و مواضع استهلاك آن را نشان میدهد مراجعه شود :

توزیعات رخت دیپوی تعاونی بولایت کابل ودیپوهای ولایات (به متر)

تشریحات	توزیعات						
	ولایت کابل				میزان	ولایات	جمله رخت توزیع شده
	کوپونی	آزاد	کارآمدووارز	کفنی			
ولایت کابل	۸۱۹۳۶۰۲	۱۱۹۱۱۸۱	۱۵۸۱۳۲	۱۰۶۸۷۸۲	۹۲۴۲۳۲۷		۹۲۴۲۳۲۷
قندهار	——	——	——	——		۱۵۴۲۱۱۷	۱۵۴۲۱۱۷
هرات	——	——	——	——		۲۳۷۰۱۸۲	۲۳۷۰۱۸۲
مزارشریف	——	——	——	——		۳۴۰۳۷۲۱	۳۴۰۳۷۲۱
قطغن	——	——	——	——		۱۱۷۳۰۲۲	۱۱۷۳۰۲۲
مشرقی	——	——	——	——		۱۱۸۱۰۶۵	۱۱۸۱۰۶۵
جنوبی	——	——	——	——		۷۸۴۲۴۷	۷۸۴۲۴۷
فراه	——	——	——	——		۴۴۸۹۲۷	۴۴۸۹۲۷
میمنه	——	——	——	——		۱۴۸۰۲۵۹	۱۴۸۰۲۵۹
بدخشان	——	——	——	——		۳۵۲۰۰۰	۳۵۲۰۰۰
جمله شد	۸۱۹۳۶۷۲	۱۱۲۱۱۸۱	۱۵۸۷۳۲	۱۲۸۷۸۲	۹۲۴۲۳۲۷	۱۲۷۴۰۰۶۰	۲۲۳۸۲۴۲۷

صورت حساب توزیع کوپون شکر و تادیات آن در سال ۱۳۲۵

توزیع کوپون شش ماهه به قطعه

تشریحات	[illegible]	[illegible]	[illegible]
پنزده ناحیه کابل	۱۳۷۰۸	۱۰۳۲۰۲	۷۲۵۶۳
مامورین اطراف	۲۵۰۹—	۱۱۲۹۸	۸۲۱۷—
سفارت خانه ها	۴۶—	۴۸۰—	۶۷۰—
جمله کوپون	۱۶۲۶۳	۱۱۴۹۸۰	۸۱۴۵۰
نقل فروش آزاد و کار آمد و غیره	[illegible]	[illegible]	۱۹۰۱۸۳
جمله	۱۶۲۶۳	۱۱۴۹۸۰	۲۷۱۶۳۳

استحقاق کوپونی که تادیه نشده ۷۴۹۵ کلچه

تقسیمات شکر طور کوپونی و غیره به سیر

تشریحات	انواع تادیات: کوپونی	دوائر	آزاد و صنفی ها	محلات	میزان
برج ثور	.....	۱۱۴۵ سیر	۲۰۱۷۷ سیر	۱۸۹۵ سیر	۲۳۲۱۷
جوزا	.....	۱۷۶۴ سیر	۲۲۳۰۴ سیر	۴۲۷۵ سیر	۳۲۷۴۳
سرطان	.....	۱۹۳۴—	۲۷۲۳۳	۳۱۴۸—	۳۲۳۱۵—
اسد	.....	۴۸۹—	۲۴۷۲۲	۱۸۱۳—	۲۷۰۲۴—
سنبله	—	۱۲۳۴—	۲۳۰۱۰	۴۱۳۱—	۲۸۳۷۵—
میزان	۲۴۰۹—	۱۳۷۹	۲۴۰۹—	۳۱۰۱—	۱۳۲۹۸—
عقرب	۱۵۱۵۰	۱۳۲۳	۱۱۷۴۲—	۴۰۲۳—	۲۲۸۴۵—
قوس	۱۷۹۰۰	۹۲۸—	۵۵۲—	۵۳۴۴	۲۴۷۲۴—
جدی	۱۱۵۰۰—	۱۳۲۸	۱۸۵۴	۵۳۲۳	۲۰۰۸۵—
دلو	۱۲۱۲۰	۲۹۹۸—	۲۰۶۱—	۳۴۷۱—	۲۴۴۵۰—
حوت	۱۳۶۲۲	۱۳۵۰—	۲۲۵۷	۴۴۰۹—	۲۲۹۲۸—
	۸۰۷۰۱	۱۵۹۸۲	۳۲۸۲۵	۴۱۳۷۲	۴۷۰۸۸۴

توزیع کوپون آرد شش ماهه (به قطعه)			
تشریحات	تعداد		آرد قابل تادیه
	تعداد نفر	تعداد کوپون	
ناحیه های شهر تاریخی	۹۴۰۴۱- نفر	۱۲۳۰۷- قطعه	۸۳۱۳۲۹
	۳۷۶	۹۷	۳۴۳۶
جدی و مابعد مامورین	۱۰۶۱۸	۲۴۱۸	۸۹۴۴۴
اطراف	۱۰۵۰۳۵	۱۳۸۴۲	۹۲۴۲۴۹ سیر

تادیات آرد بحساب سه ماهه (به سیر)		
تشریحات	مقدار تادیه شده	ملاحظات
ناحیه های شهر وغیره فراحساب توزیع	۲۶۵۴۱۲ سیر	

امور فوائد عامه

برهمه واضح است که جنگ جهان امور فوائدعامهٔ مارا که تا اندازهٔ زیاد محتاج مهند سین ومواد تعمیریه خارجی است ، درین چند سال معطل ساخته بود ، سر از سال ۱۳۲۵ وزارت فوائد عامه بااستفاده ازپایان جنگ پروژه های عمرانی سابقه وجدیده را دوباره سر دست گرفته وبرای پیشبردآن درقسمت تهیهٔ متخصصین و لوازم فنی داخل اقدامات شده است ازجملهٔ قرار دادی که با کمپنی تعمیراتی امریکائی موسوم به (امرسن ایند نود سن) بعمل آمده یك قسمت کارهای عمرانی بزرگ مملکت ازقبیل بند و انهار وجاد های درجهٔ اول به آنها سپرده شده وقسمت دیگرتوسط خود وزارت وشعبات مربوطه سردست میباشد ، اجرا آت مهمهٔ سال ۱۳۲۵ بعضی ازشعبات که بمارسیده قرار ذیل است :

مدیریت عمومی تهیهٔ مصالح :

۱ : ـ درطی لایحهٔ تعیین وظایف مامورین وتحویلداران مربوطه راجع بهاجراآت آنهااز نقطهٔ نظرصفائی وتسریع دراجرای امور متعلقه شان نتیجهٔ اطمینان بخشی گرفته شده .

۲ : ـ ازجمله سامان کار آمد تعمیراتی بند وانهار ومعابر وغیره دوائر مربوطه وزارت فوائد عامه ـ حصهٔ پیدا وار داخله بنرخ رایج ممکنه تهیه و بدسترس دوائر مرکزی و اطرافی گذاشته شده وقسمتیکه ایجاب تورید را ازخارج مینمود ، تاحدیکه لایسنس آن دستگیری کرده وهکذا قلماتیکه لزوم تحصیل لایسنس را نداشته بذریعهٔ نمایندگی های افغانی در خارج خریداری وبعد از تورید بکابل جهت استفادهٔ دوائر مربوطه توزیع گردیده ، وراجع به اصول جواز صدوری قلمات باقیمانده بمرجع مربوطه تعقیبات جاری است .

۳ : ـ اموالیکه ازبابت خریداری سال ۱۳۲۰ بعمل آمده جوازصدوری بوکالت تجاری پشاورمعطل مانده بود بعضی آن بنرخ رایج که امکان داشت تورید وبه استفاده دوائر مربوطه گذاشته شده وموضوع حصول جوازصدوری قلمات باقیمانده وتورید جنسی تحت اقدامات است .

٤ : ـ قیمت سامان که ازغیربودجه منظورشدهٔ دوائرتهیه وبدوائر مذکور داده‌شده قسمت عمدهٔ آن تحصیل وبحسابات معامله شده ودرحصهٔ باقیمانده که دوائر بعلل عدم داشتن منظوری ویاموانع دیگر تاکنون به پرداخت آن موفق نشده اند تعقیبات دوام دارد .

۵ : ـ مشکلاتیکه در خصوص تصفیه حسابات سنویه تحویلداران جنسی ونقدی موجود بود تقریباً نودوپنج فیصدآن رفع وبه تناسب آن حسابات هذالسنهٔ تحویلداران فیصله شده و هم برای‌رفع مشکلات ده فیصد باقیمانده تجویز اتخاذ گردیده .

امور مدیریت فوائد عامهٔ ولایت قندهار :

الف شق تعمیر :

۱ : ـ کار تعمیر سرای غربی محبس عمومی وقابریکه و شفاخانه و تهاته تعمیر مذکور که در سال گذشته تحت کار گرفته شده بود ، اکنون تکمیل گردیده ، و عنقریب لین برق هم در آن تمدید میگردد .

۲ : ـ برنده های چهارسمت مکتب ده خواجه (میرویس لیسه) و فرش تخته سنگ و نصب سنگ های خشتی چهار دور برنده های مذکور که چندی قبل شروع شده بود خاتمه یافته ، و دیگر شکست و ریخت آن نیز مرمت گردیده و سفیده کاری آنهم انجام یافته و باقی کار های آن تحت اجرا است .

۳ : ـ ترمیمات مکتب که در سال جاری تحت کار گرفته شده بود، برخی کار آن اجرا و بعضی تحت کار است .

٤ : ـ تعمیر حکومتی ارغنداب الی حدود کرسی اعمار گردیده .

۵ : ـ تعمیر مخابرات حکومتی سپین بولدك که چندی قبل تحت کار گرفته شده بود قریب تکمیل است .

٦ : ـ تعمیر ماموریت مالیه و قوماندانی و محکمهٔ عدلی حکومتی سپین بولدك بکلی خاتمه یافته و مورد استفاده قرار گرفته است .

۷ : ـ تعمیر گمرك حکومتی سپین بولدك تحت کار گرفته شده والی حدود کرسی اعمار گردیده .

۸ : ـ تعمیر الحاقیه مکتب گرشك و گدام حکومتی مذکور تحت کار بوده و الی حدود کرسی به تکمیل رسیده .

۹ : ـ سائر ترمیمات تعمیرات مرکزی که قابل الاجرا بوده انجام یافته است .

۱۰ ، ـ عمارت کوهکران که قرار منظوری مقامات رفیعه برای مکتب ایلیه احضاریه تعین گردیده بود دربرج حوت سال جاری کار آن آغاز شده واصلاحاتیکه درتعمیر مذکور قابل اجرابوده تایکدرجه تکمیل ومتباقیهٔ کار آن بهشدت جاری است و در سال ۱۳۲٦ نظر به نقشهٔ مرتبه که به منظور وزارت معارف رسیده جریان داده می شود .

ب ـ شق بند و انهار :

کار نهرمرغه که درمدت دوسال معطل بود حالا قرار امر و هدایت مقامات صلاحیتدار ترتیب جریان کارآن برای سال ۱۳۲۶ مدنظر گرفته شده است .

د ـ شق معابر :

۱ : ـ سرك سپین بولدك و گرشك که درراه مذکور برعلاوه معبر و پلچك های متعدد پل کلان دریای هیرمند و پل ارغنداب و پل ارغستان باصل سرك اساسا پخته کاری می شود پروژه و نقشه و برآورد آن تحت تدقیق و اجرا آت کمپانی امریکائی است که در رفع مشکلات تهیه نقشه، کسبه و مرد کار مواد و سامان لازمهٔ کار مذکور مدیریت فوائد عامه هم سهیم و باندازهٔ قدرت خود سعی کرده است .

۲ : ـ ترمیمات و اصلاحات واردهٔ سرکهای سه سمت سپین بولدك و گرشك و قلات که در اثر عراده ها و باران ها ر سیلابها بوقوع پیوسته توسط عمله معابر بعمل آمده که حالا جای شکایت عابرین باقی نمانده .

۳ : ـ سرك بین قندهار و پشت کندی شاه جوی نقطهٔ حدبخشی ولایت کابل و ولایت قندهار که از طرف مدیریت فوائدعامه اصلاحات اساسی و پلها و پلچك ها و معبر های آن پخته کاری می شود، راپور آن توسط مهندس معابر ترتیب و در نظر گرفته شده که کار سرك مذکور در سال آینده جاری شود .

مدیریت فوائد عامهٔ ولایت قطغن :

۱ : ـ پخته کاری دهنه های نهر اجمیر جدید: از حدود طورانی الی جوهر تپه حسن تال بغلان ۱۲ دهنه.

۲ : ـ اندازهٔ کارشدهٔ جمله دهنه های نهر جدید مذکور توسط افراد خدمتی نهر مذکور (۳۴۰) متر مکعب پخته کاری

۳ : ـ » » » » » » » » » (۶۰۰) » » خامه کاری

۴ : ـ » » حفر نهرقدیم ووسعت دادن وترمیم کاری ازحدود سر بند الی حسن تال تخمیناً ۱۴ میل .

مدیریت فوائد عامه ولایت جنوبی :

۱ : ـ کارهای باقیماندهٔ حمام نمرهٔ گردیز درسال جاری تحت اجرا گرفته شده ، و اکثر کارهای حمام مذکور تکمیل و قابل استفاده قرار داده شده است .

۲ : ـ تعمیر حکومتی زرمت که شروع آن در سال ۱۳،۲٤ شده بود ، در ین سال تکمیل گردیده .

۳ : ـ کار ابتدائی سرك میرز که بطرف غونزی خوله که در سال ۱۳۲٤ شروع گردیده بود ، در سال جاری الی حصهٔ غونزی خوله تمدید شده ، وموترها به سهولیت عبور ومرور کرده میتوانند .

٤ : ـ درسال ۱۳۲۵ یك سرك جدید بطرف شرق د ارالحکو مگی تمدید گردیده و به سرك غزنی ملحق شده وقابل عبور و مرور موترها واقع شده است .

۵ : ـ حسب منظوری مقام صلاحیت دار اصلاح سرك بین‌خوست و جاجی میدان واحداث سرك‌جدید از جاجی میدان الی چمکنی شروع وذریعهٔ عملهٔانشاآت فوائدعامه و مزدور کار به سرعت کار آن جاریست .

مدیریت فوائدعامهٔ میمنه :

۱ : ـ سرکیکه از اندخوی الی شبر غان امتداد یافته به نسبتیکه از یك وادی ریگستان گذشته و از آب و آبادی دوربرده و هم فاصلهٔ بعیدی داشت ، از برای اینکه این‌فاصله کوتا شود و هم سرك ازبین آبادی و کنار رود خانها بگذرد ، پس از تحقیقات واجازهٔ مقامات صلاحیت دار کارسرك مذکور از میمنه الی‌مرزا او لنگك که خط فاصل مزار شریف و میمنه است ازآغاز سال جاری شروع و در ظرف سه ماه تخمیناً ۳۰ میل راه آباد گردیده و موتر های لاری به بسهولت عبور ومرور میتوانند .

۲ : ـ یك سرك قدیمه ازرباط نارین الی رباط چیچکتوی قیصار که خیلی دور بودوهم کوتلها و شیله‌های زیاد داشت و اصلاح آن مشکل بنظر می‌آمد، بعوض آن‌سرك د یگری که‌هموار و خالی از عوارض دیده شد بمسافهٔ ۱۵ میل تمدید گردیده‌ودردوطرفهٔ سرك‌مذکور نهالهای چنار هم شانده شده .

۳ : از حصهٔ دوآبی خط وصل هرات و میمنه الی‌حدود علاقه داری دولت آباد که تقریباً شصت کروه می‌شود ، ترمیم و سنگك چینی و ریگك اندازی شده .

٤ : ـ پس از انجام امور مقد ماتی ، سنگك تهداب گدام اند خوی مطابق نقشهٔ مرتبه گذاشته شده و کار تعمیر آن تاحال به کرسی ر سیده .

امور صحیه

وزارت صحیه در قسمت امور صحیه ملکیه در سال ۱۳۲۵ نایل موفقیت های گردیده که برخی از آنها بر حسب ذیل بارعایت ایجاز و اختصار تذکر داده میشود :

۱ـ کولرا :

به (اوائل)سال ۱۳۲۵ آغاز شیوع مرض در برخی حصص جنوبی افغانستان بر طبق سال های دیگر از خاك هند صورت گرفته و درین سال نقاطی که موجب سرایت مرض کولیرا درخاك افغانستان گردیده دیرهٔ اسمعیل خان وزیرستان جنوبی علاقهٔ بنو که باحصهٔ از سرحدات جنوبی ما در تماس اند بوده است در همان حینیکی اطلاع ظهور مرض در نقاط متذکره بوزارت صحیه مواصلت نمود وزارت موصوف جهت حفظ ماتقدم از شیوع مرض به واکسین کردن اهالی جنوبی بوسیلهٔ واکسین ساخت مؤسسهٔ باکترولوژی وحفظالصحه مرکزی اقدام واز طرفی دستور داد تا کسانی که درهندعزم مسافرت دارند پس ازواکسیناسیون ضد کولرا و بدست داشتن تصدیق نامهٔ آن به مسافرت خویش ادامه دهند همین طور ترتیبات کرانتین و واکسین شدن کسانی را که از هند وارد خاك افغانستان میشدند نیز به پیمانهٔ کافی اتخاذ نمود تا مبادا این مرض خطرناك از راه های مختلف در خاك افغانستان سرایت وانتشار پیدا کند در جریان این اقدامات هیئت‌های فنی جهت تقویهٔ مامورین صحیه مربوط جنوبی که‌دستجات مامورین صحیه عسکری آنجا نیز با ایشان از در همکاری پیش آمده بودند اعزام و ساحهٔ تدابیر حفظ ما تقدمی‌را وسیعتر گردانیدند ، چنانچه علاوه از تطبیقات واکسین که بالای عساکر ، مامورین ، طلاب معارف صورت گرفت یك تعداد کافی اهالی‌نیز واکسین شده بودند تاآنکه ازمنابع ذی‌علاقه کاملاً اطمینان داده شد که هیچ کدام واقعهٔ از مرض کولرا در ظرف مدت طولانی در نقاط کولرا دار حاشیه سرحدی هند (مقابل سرحدات جنوبی ما) صورت نگرفته است . و آهنگی وزارت‌صحیه با تکای اطمینان دست ازاقدامات درین زمینه برداشته و قیودات موضوعه را هم مرفوع اعلان کرد .

اما دیری نگذشت که باز اطلاعی حاکی از شدت مرض کولرا در مداخیل که مجاور با برخی حصه های حکومت اورگون است بوزارت صحیه مواصلت

و اورا واداشت بار دیگر هیئت های فنی را با واکسین کافی کولرا و سائر مواد لازمه به سمت جنوبی بفرستند و آن هارا بصورت فوری بوظائف محوله بگمارد . اماچون کدام واقعه اصابت کولرا در سمت جنوبی به مشاهده نپیوست اعلامیه دائر بر خبریت بودن مرض در آن سامان در معرض اشاعه گذاشته شد تا آنکه بعداً شبهۀ وجود مرض درقریه بالش اورگون وبرخی حصص گردیز به مشاهده رسیده و وقتی هم که از اثر معاینات باکتر واوژیکی در مورد غائطه مشبوهین سرایت کولرا مثبت دیده شد معلوم گردید که در همان موقعی که مرض در حصۀ (مداخیل) سرایت کرده بود بعضی از اشخاص که بحیث (پورتور) بودند از مداخیل وارد اورگون شده و باعث سرایت مرض درعلاقۀ بالش گردیده اند (همچنین در حصۀ گردیز و غیره) درین وقت وزارت صحیه دست به اقدامات جدی تری زده از یك طرف هیئت‌ها ، ادویه و لوازم پی‌درپی در نقاط کولرا دار ارسال واز طرفی کرانتین شدیدی را در راه اهالی رفت و آمد سمت جنوبی بوسیلۀ شعبات مربوطه دائر و متعاقباً هیئت های برای واکسیناسیون اهالی حکومت کلان غزنی وحکومت کلان لوگر اعزام وترتیبات واکسیناسیون اهالی را در مرکز نیز اتخاذ نمود که این هیئت‌ها نیز بوظائف خویش مصروف شدند و راپور واقعات مرض نیز از نقاط کولرا داری درپی بوسیلۀ روزنامه ها و رادیو کابل به سمع اهالی رسانیده شد که مجموع تعداد مصا بین کولرا (٥٥ نفر) و وفات آن بالغ بر (٢٠ نفر) گردید . تا آنکه بالاخر از مراحم خداوندی اقداماتیکه مورد عمل قرار گرفته بود منتج به نتائج نیکو گردیده بالاخر در ظرف یك مدت طولانی که هیچ یك واقعه تازۀ اصابت مرض در تمام نقاط سمت جنوبی رخ نداد و وزارت صحیه هیئت ها فرستاده گی خود را یکی بعد دیگر واپس بمرکز جلب نمود و قیودات اتخاذ شده‌را از بین برداشت ، ازاحصائیه که توسط هیئت های نخستین وهیئت‌های بعدی داده شده است تعداد واکسیناسیون شده گان ذکور ، اناث و اطفال بصورت عمده عبارت‌ازدولك‌نفر شده‌است ، هیئت‌های مذکور طوریکه باایشان دستور داده‌شده بود درحین باز گشت ، راپورهای بوزارت صحیه تقدیم کرده‌اند که باالعموم آن ها تحت مطالعه وغور وزارت صحیه قرار گرفته و در اطراف هر کدام اقدامات مقتضیه را عملی کرده است ، گویا فعالیت های وزارت‌صحیه و مامورین فنی ایشان با مساعی مقام ریاست تنظیمۀ جنوبی و برخی حکام

و علاقه داران و کلان شوندگان مناطق سه گانهٔ جنوبی ، فزنی و اوگر در راه سرعت عمل واکسیناسیون و ترتیبات کرانتینی و غیره از فضل خداوند اثر نیکوئی افگنده و باوجود وخامت مرض وسرایت آن در چند نقطه تلفات جانی بسیار کم و مرض به بسیار سرعت نابود گردید .

۲ ـ محرقه :

چون عامل مرض محرقه بیشتر بواسطهٔ سبزیجات و ترکاری ها سرایت میکند وزارت صحیه قبل از عرضه شدن این دوماه که اوائل بهار و بیشتر از آن است واکسین های تازه محرقه ساخت مؤسسه باکترلوژی را در دسترس استفادهٔ عموم مؤسسات صحیه و شفاخانه ها بصورت مجانی میگذارد وتنها برای کسانیکه در خانهٔ خود خواهش تطبیق واکسین محرقه را داشته باشند پرداخت جزئی پول را قایل میشود . این ترتیباتی که همه ساله در جریان است و از طرفی ارشادات صحیه نیز که در موقعش برای اهالی انتشار مییابد باعث آن شده که سال بسال از عدهٔ مبتلایان این مرض کاسته ونوبد یك موفقیت بزرگی را برای وزارت صحیه اعطا مینماید ، چنانچه واقعات اصابت تیفو (محرقه) در سال ۱۳۲۵ تفاوت نمایانی با سالهای گذشته نشان داده است . تعداد واکسن شده گان ضد محرقه بالغ بر (۱٤۰۰۰۰) نفر میباشد .

۳ ـ حمای لکه‌دار :

۱ ـ حمای لکه‌دار که‌عامل‌مرض آن‌بواسطهٔ‌شپش سرایت‌میکند ازاثر تدابیر حفظ ماتقدمی و ارشادات پیهم و ارسال متحدالمال ها در مراکز و ولایات ، جلب توجه اهالی را در موضوع نظافت و طهارت نموده و مخصوصاً در حصهٔ (توفی) از شپش کوشش زیادی بعمل آمد ، از اثر این ترتیبات درسال ۱۳۲۵ وقائع حمای لکه‌دار بسیار جزئی و حتی در محابس نیز که این مرض‌را ازحیث ازدحام دائمی که دربین محبوسین میباشد آن‌را مرض محابس‌هم یاد میکنند بسیار کم رخ داده است . وزارت‌صحیه علاوه از اقدامات معموله و همه ساله ، در صدد تورید واکسین ضد این مرض برآمده‌حتی‌درآوان‌جریان جنگ نیز به‌مراجعی که موفق به تهیهٔ واکسین حمای لکه‌دارشده بودند داخل مراوده شده و منتظر بود از هر منبعی که واکسین مجرب تر و ارزان تر

دستگیری کند از همان منبع بخرید و تورید واکسین اقدامات نماید تا آنکه بالاخر یك مقدار کافی واکسین حمای لکه‌دار از مؤسسهٔ پاستور فرانسه مجاناً وارد و آن را دسترس استفادهٔ عامه قرار داده و برای تورید واکسین کافی دیگر داخل اقدامات شده و اینك درین اواخر به پیمانهٔ وسیع ازین واکسین در دیپوی عمومی وارد گردید .

۲ - چون بعضاً محبوسین که از اطراف وولایات بمرکز ویاسائر ولایات ویا برعکس اعزام میشوند در دور تفریح مرض حمای لکه‌دار یا برخی دیگر امراض ساریه بوده وهمینکه به محابس وارد میشدند مرض شان به ظهور پیوسته وباعث سرایت دیگران می گردیدند وزارت صحیه دستور داد تا در بارهٔ تمام محبوسین که از یك محبس یاتوقیفخانه به دیگر محبس یاتوقیفخانه اعزام می شوند باید یك مدت معینه در اطاق‌های علیحده تحت تجرید و قرانطین قرار گرفته وپس ازینکه اطمینان کامل ازعدم ابتلای شان بکدام مرض ساری حاصل شد به محل های لازمه اعزام گردند که این ترتیب نیز تخفیف حمای لکه دار تأثیر خوبی وارد کرده است .

٤ـ آبله کوبی :

حسب تعلیماتنامه آبله کوبی تطبیقات واکسین چیچك همه ساله در تمام نقاط مملکت درمواقع مناسب سال درجریان وبیشتر ازهمه اطفال وطن بوسیله واکسین موسسه باکترولوژی خال کوبی می‌شوند ، تعداد اطفال آبله کوب شدگان در سال ۱۳۲۵ بالغ بر (۳۹۱۰۰۰) نفر میباشد .

٥ـ درباره جذامی ها :

چون جذام یك مرض نفرت بخش ومریضان مبتلا به آن درتمام دنیا بصورت تجرید درقریه یاموسسات وغیره تحت تداوی واعاشه والباس قرارمیگیرند وزارت صحیه نیز دربارهٔ جذامی های افغانستان از چندین سال داخل تشبث گردیده مطالعات واقدامات کافی دربارهٔ دهکده جذامی ، جذامخانه‌های موقتی واساسی بعمل آورده است که ما این اقدامات را درهرسال تذکر داده رفته ایم ، اقدامات اخیره وزارت صحیه تأسیس یك جذامخانه دردره سبز که نزدیك مرکز بوده و طلاب فاکولته طب نیز ازان استفاده کنند ویك جذامخانه اساسی دیگری دربکاولنگ بوده که دربارهٔ تأسیس هردو جذامخانه اقداماتی هم عملی گردیده بود اما اخیراً وقتی که متخصص جذام ازخارج وارد افغانستان گردیده وزارت صحیه مطالعهٔ او را

درbارهٔ جذامخانه ها درخواست کرد قرار برین گذاشته شد تا اقدامات ما بعدی درین زمینه ملتوی گذاشته شود ونقشه های مرتبه جذامخانه توسط یکنفر متخصص امراض جلدیه به هند فرستاده شود تامتخصص مذکور موقع حاصل کند تمام جذام خانه های مهم هندوستان را گردش کرده ومطالعات ومعلوماتی درین زمینه بدست آورده وباتفاق نظریه متخصصین باصلاحیت جذامخانه های مذکورلزوماً نقشه جهت اعمار جذام خانهٔ اساسی افغانستان که موضوعات بود جوی آن قبلاً تحت تصویب آمده باخود بیاورد وپس از غور وخوض لازمهٔ مقامات صلاحیت‌دار فیصله وقراری دربارهٔ تعمیر جذامخانه ها صورت داده شود ، مقدمات ارسال متخصص طی و ممکن است عنقریب برای اجرای این مأمول بصوب هند رهسپار گردد .

۶ــ دربارهٔ تورید ادویهٔ ستریپتو ماسین :

راجع با ادویه ستریپتوماسین که از اکتشافات اخیره عالم طبابت‌است ورول بسیار عمده ومجربی درتداوی بسا امراض عفونی بازمیکند دستورات لازمهٔ دپیوی عمومی ادویه صادر شده تاهرچه زودتر بامقامات مربوطه داخل مذاکره شده از ادویه مزبوره وارد ودر معرض استفاده مریضان قرار دهد .

۷ــ درباره تورید ادویه ضد سفلیس :

یگانه ادویه که‌برای تداوی سفلیس اهمیت خود را باثبات رسانیده بود نیوسلوارسان‌است اما چون تورید این ادویه فعلا متعذراست وزارت‌صحیه به‌تورید سائر ادویه جاتی که برای این مرض ازطرف ممالك بکار برده میشود از قبیل نئو آرس فینامین وغیره داخل اقدامات گردید اما چون دوای نئوآرس فینامین آنگونه تأثیراتی را که ازان انتظار برده می شد دربارهٔ سفلیتك ها نشان داده نتوانست وزارت صحیه با استحصال نظریه مجلس شورای عالی صحی چنین ترتیب گرفت تاتوسط نمایندگان افغانی درممالك اروپا وامریکا معلومات درستی دربارهٔ چنین دوا حاصل وسپس به تورید آن اقدام نماید حاضراً ریکلام ها و آثار مربوطه این قبیل ادویه ازبعضی نمایندگی ها وارد وتحت بحث است تاسپس دست بر تورید کدام یك از ادویه که برای تداوی سفلیس موثر باشد زده شود .

۸ــ انتقال دندان سازی ذکور در عمارت نوین :

عمارت دندان سازی ذکور در جوار ریاست مطبوعات یك عمارت موقتی بوده

وبرای آن در سال گذشته عمارت نوینی درکنار شفا خانه مستورات تحت اعمار قرار داده شد اما چون اعمار موسسه برای پولی کلینك معاینه خانه اطفال ضرورتر احساس گردید عمارت دندانسازی مذکور برای معاینه‌خانه اطفال تخصیص داده‌شده وبرای فعالیت دندان سازی اناث ، یك قسمت منزل اول عمارت دیپوی ادویه واقع بازار شاهی انتخاب وپس ازینکه تمام مرتبات آن تهیه واصلاح ونصب گردید شعبه دندان سازی اناث از عمارت جوار ریاست مطبوعات به محل نوین انتقال و آغاز بکار نمود .

۹ـ معاینه خانه اطفال :

تا سال ۱۳۲۵ معاینه خانه اطفال در محوطه شفا خانه مستورات بصورت مشترك بوده ویك جای کافی برای آن تهیه نشده بود درسال گذشته چون تأسیس پولی کلینك اطفال بصورت جداگانه جداً بملاحظه رسیدوزارت صحیه عماراتی را که قبلا برای موسسه دندان سازی اناث پیش بینی کرده و به پایهٔ اکمال رسیده بود پس ازتغیرات مختصری بحیث معاینه (پولی کلینك) اطفال اختصاص داده وطوریکه متذکرشدیم برای موسسهٔ دندان سازی اناث جای دیگری را تهیه نمود .

۱۰ـ نشرات سال ۱۳۲۵ :

درین سال تعلیماتنامه شفا خانه های کشوری ، لایحه شورای عالی صحی ، لایحه تورید ادویه ، تصدیقنامه های مختلف واکسیناسیون ، کولرا ، چیچك ، ورقه حسن خدمت وغیره به تعداد کافی بطبع رسیده که عدهٔ توزیع هم شده است برعلاوه تبلغات ، تعلیمات مختلفه نیز ازمقام وزارت ترتیب وطبع وبه‌دوائر مربوطه ومقامات ذی علاقه توزیع گردیده واثرات خودرا هویدا ساخته است، درجمله این نشرات لایحه تورید ادویه که اشخاص وشرکت های دوا فروشی و عمده فروشان را ازهم تفکیك ومقرراتی را دربارهٔ هردسته وضع کرده است و تائید و موافقت وزارت جلیله اقتصاد ملی نیز دران گرفته شده است جهت تصویب به مجلس عالی وزراء تقدیم شده ومتباقی درمحل مرعیت قرار یافته میباشد .

۱۱ـ ادویه فروشی هائیکه درسال ۱۳۲۵ افتتاح شده قرارذیل میباشد :

الف ـ شعبه دوا فروشی دیپو در کارته ٤ :

یك شعبه ادویه فروشی متعلقه ریاست دیپوی عمومی جدیداً در کارته٤ برای مراجعین مفتوح شده تا اهالی کارته ٤ وگردو نواح آن برای خریداری ادویه دچار مشکلات وسرگردانی نشده بزودی ادویه خود را بدست آورده بتوانند .

ب ـ شعبه ادویه فروشی دیپوی عمومی درشوربازار :

این شعبه که ازبسیار قبل تأسیس وافتتاح آن در نظر بود اخیراً پس از تهیه امکانات افتتاح مذکور درشوربازار افتتاح وآغازبکارنمود .

ج ـ ادویه فروشی های شهری :

۱ـ ادویه فروشی پسرلی درملتون واقع هندوگذر شور بازار کابل .
۲ـ « « مرتضی « « بازار مسگری «
۳ـ « « نوی « « « اندرابی نزدیك مسجدشاه دو شمشیره علیه الرحمه در کابل
٤ـ ادویه فروشی ژوند درملتون درحکومت تالقان .

۱۲ـ تنزیل قیمت ادویه :

وزارت صحیه بمنظور جلو گیری از احتکار ادویه وبلند رفتن قیمت فاحش ادویه از آوان آغاز جنگ اخیر دست به تشبثات متعددی زد تاحتی الامکان از قحط ادویه وصعود نرخ غیر عادلانهٔ آن جلو گیری کرده باشد ازجمله اقدامات متذکره یکی کنترول قیمت ادویه بود که ادویه وارده از جانب دوا فروشی ها یك بار درهمان حین ورود شان درشعبه تفتیش وزارت صحیه تحت بررسی قرار گرفته باساس بیجك های شان قیمت هائیکه برای آن وقت تعین شده بود وضع ویك نقل بیجك ها در وزارت صحیه قید ونقل دیگر به دوا فروشی های وارد کننده تفویض می گردید وبه اساس قیمت های وضع شده وقتاً فوقتاً تفتیش های مختلفی اجرا میشد ، بابرطرف شدن جنگ وامید بهبودی اوضاع بازار ادویه وزارت صحیه متوجه قیمت ادویه گردیده واخیرا مجلسی درمقام وزارت صحیه برای این مطلب از نمایندگی های دوافروشی های مرکز منعقد وپس از بحث و مذاکرات طولانی قرار گذاشته شد که دوافروشی ها درقیمت ادویه وارده خویش تخفیفی قبول کرده فیمابعد برطبق فیصدی مفاد و تعیناتیکه درین مجلس صورت گرفته بفروش ادویه

خویش بپردازند واز طرفی وزارت صحیه نیز کنترولی را که برای این کار در جریان جنگ قائم کرده بود ازین برداشته وبه همان تفتیش های همیشه گی خویش که پیش از ظهور جنگ عمومی نیز برقرار بود دوام میدهد، درین مباحثه دوا فروشی های ولایات نیز مد نظر قرار گرفته شده و تعین فیصدی مفاد آنان نیز مانند ادویه فروشی های مرکز برقرار شد به این تفاوت که ادویه فروشی‌های ولایات کرایهٔ حمل ونقل ادویه را نیز از کابل الی مراکز دوا فروشی های خویش به یك تناسب معقولی بر اصل قیمت ها می افزوٗدند. وامروز بواسطهٔ تورید کافی ادویه وقتاً فوقتاً در قیمت دواها تنزیل واقع شده میرود که مشاهدات ضرورتمندان این کیفیت را تائید میکنند.

۱۳ ـ تأسیس معاینه خانه ها :

برای اینکه نفری مها جرین نهر سراج طور اصولی تداوی شده بتوانند در نهرسراج توسط وزارت داخله یك معاینه خانه تأسیس و بر سونل آن توسط وزارت صحیه تکمیل و شروع بکار نموده است.

۱٤ ـ ذخیرهٔ ادویهٔ مخدره :

وزارت‌صحیه تا حلول سال گذشته فقط موفق به تورید ادویهٔ مخدره مایحتاج تمام مؤسسات صحیهٔ مملکت گردیده وذخیره برای این ادویه نداشت درین‌سال اعتبار ذخیرهٔ ادویه مزبوره نیز از کمیتهٔ بین‌المللی تریاك حاصل و ازین بعد یك مقدار معین ادویهٔ مخدره را بعنوان ذخیره نیز وارد کرده میتواند.

۱٥ ـ بست سامان جراحی شفاخانه ها :

چون قلمات سامان جراحی شفاخانه ها از حیث چگونگی شفاخانه و شعبات مختلفهٔ تداوی از هم تفاوت دارد وضرورت یك بست معین نظر بهر شفاخانه وهرسرویس تداوی دیده میشد وزارت صحیه دستور داد تامنتسبین با صلاحیت شقوق مختلفهٔ طبابت هرکدام یك لست سامان جراحی مورد احتیاج شعبات متعددهٔ جراحی را با در نظر گرفتن بست بستر و سرویس های مربوطه آن ترتیب‌وپس از بحث وتصویب شورای عالی صحی مدار اجرا قرار دهند. وزارت‌صحیه با این اقدام ازمشکلات قلت ویا زیادت سامان جراحی کار آمد شفاخانه‌ها وارهیده و طبعاً در توزیع آن نیز سهولتی بهم می رساند.

۱۶ ـ ذخیرهٔ دوا فروشی های شهری :

چون ادویه فروشی های شهری ، ادویه خود را اکثراً از کمپنی های دوا فروشی های متعدد معروف وغیر معروف خارج وارد کرده وبدینصورت از یك طرف ادویه را که ارزان و چندان تأثیری مفیدی نظر به ادویه کمپنی های معروف دوا ندارند بدست آورده واز جانبی بیجك های آنان نیز آنقدر ها محل اطمینان نمی بود و در نتیجه چنین میشد که عین یك دوا نظر به مقررات وزارت صحیه در چند دوا فروشی بچندین قیمت مختلف عرضه می گردید و رسیدگی وزارت صحیه را نیز به مشکلاتی مواجهه می ساخت . وزارت صحیه برای از بین رفتن این قیصه مجلسی از ارباب ادویه فروشی ها در وزارت صحیه دائر و پس از مذاکرات طولانی به چنان تصویبی واصل شد که ادویه فروشی ها باید دست جمعی یك ذخیره خانه ادویه تأسیس کرده ویك سرمایه کافی بصورت مشترك برای آن تهیه ببینند سپس در توریدادویه از همان کمپنی هائیکه معروف وشهرت بین المللی دارند توسط همین ذخیره خانه اقدام و همینکه ادویه شان در گمرك مواصلت کرد بیجك های خود را برای رسیدگی کامل بوزارت صحیه ارائه کنند درینصورت ازیك جهت ادویه قابل اطمینان بدست می آید واز جانبی هم احتمال آنگونه تقلباتی که در ترتیب بیجك ها ازدوا فروشی های غیر مشهور برده میشد از بین رفع وقیمت ادویه هم در هرجا بیك پیمانه بوده و باساس صعود ونزول نرخ کمپنی های عمده فروشی .ادویه در خارج در هرچند گاهی تفاوتی نشان خواهد داد اما باید وانمود کرد که درحین نزول نرخ ، ادویه موجوده ذخیرهٔ ایشان نیز بقرار نرخ نازل بفروش رسیده و درحین صعود نرخ ها ادویه که بقیمت نازل تمام شده به همان قیمت نازل فروخته خواهد شد دوا فروشی های شهر درجریان سال ۱۳۲۵ ترتیبات مقدماتی این موضوعرا روی دست اجرای خویش قرارداده اند .

۱۷ ـ اسامی کسانی که در سال ۱۳۲۵ احراز تخصص کرده اند :

۱ ـ ص ، دکتور محمد عزیز خان در شق داخله
۲ ـ « « امیرجان خان « «
۳ ـ « « محمدعظیم خان « جراحی
٤ ـ « « محمد آصف خان « داخله

٥ ـ ص د کتور محمد اسلم‌خان درشق جراحی
٦ ـ « « میرغلام‌حیدر خان « داخله
٧ ـ « « کرام‌الدینخان « جراحی
٨ ـ « « عبدالقدین خان « داخله
٩ ـ « « محمدایوب خان « «

١٨ ـ فارغ التحصیلان سال ١٣٢٥ فاکولته طبی :

١ ـ ص ، د کتور احمد ضیاخان .
٢ ـ « « محراب الدینخان
٣ ـ « « سید محمدخان
٤ ـ « « عبدالله خان
٥ ـ « « محمدعمر خان
٦ ـ « « محمداکرم خان
٧ ـ « « علی‌اکبر خان
٨ ـ « « عبدالستار خان .

١٩ ـ تفتیش شفاخانه ها وادویه فروشی ها :

الف تفتیش دوا فروشی ها :

تفتیش دوا فروشی های شهری حسب معمول وقتاً فوقتاً پس از استیذان مقام وزارت عملی وبر حسب نتائج آن برخی محکوم بجزا وبرخی هم مورد تقدیر وزارت صحیه واقع شده اند .

٢٠ ـ ب تفتش شفاخانه های ولایات :

در هرسال برای باز رسی امورات شفاخانه ها وادویه فروشی ها ی ولایات هیئتی از مقام وزارت تعین واعزام می گردید تا امور شفاخانه ها و ادویهٔ فروشی های ولایات را مورد تفتیش قرار داده ونظر به نتائج او راق تفتیشه اقدامات لازمه عملی گردیده است ولی درسال ١٣٢٥ نسبت برخی معاذیری وزار تصحیه نتوانست این منظور خودرا طبق سال های گذشته عملی کند ، پس دریـن سال چنین تصویب کرد تا لایحه تفتیش را بافهرست موضوعاتیکه مورد تفتیش واقع میشود

متحدالمالاً بولایات وحکومات ار سال وتفتیشات را به شخصی نائب الحکومه ها ویا حاکم اعلی و کلان سپرده وایشان هیئتی را تعین وباین امور رسیدگی نمایند نتائجی که از برخی شفاخانه ها واصل شده تحت بحث قرار گرفته و البته ترتیب اثری بهر کدام داده خواهد شد .

۲۱ ـ ذواتیکه در ۱۳۲۵ حسب قانون مامورین ومتقاعدین ملکیه نائل ترفیع گردیده اند :

۱ ـ ع ، ص ، جلال الدینخان مدیر عمومی حفظ الصحه وتشکیلات حسب ترفیعات سنویه واحکام مقام صالحه از تاریخ اول اسد بحیث مامور رتبه ۲ معین وزارت صحیه ترفیعاً مقرر شده است .

۲ـ ع .عبدالغفور خان عرفانی مدیر نشریات واحصائیه حسب ترفیعات سنویه و احکام مقام صالحه ازتاریخ اول اسد ۱۳۲۵ بحیث مامور رتبه ۳ ترفیعاً بمدیریت عمومی حفظ الصحه وتشکیلات مقرر شده اند .

۲۲ ـ فارغ التحصیلان سال ۱۳۲۵ مکتب طبی :

۱ ـ ص امیر محمدخان معاون دکتور
۲ ـ « عبدالسمع خان « «
۳ ـ « میرغلام خان حیدر « «
٤ ـ « میرعبدالله خان « «
۵ ـ « محمدموسی خان « «
٦ ـ « محمدایوب خان « «
۷ ـ « غلام سخی خان « «
۸ ـ « حبیب الله خان «
۹ ـ ص ، عبدالله خان معاون دکتور
۱۰ ـ « عبدالوهاب خان « «
۱۱ ـ « محمدبشیر خان « «
۱۲ ـ « حبیب الله خان « «
۱۳ ـ « زمان الله خان « «

۲۳ ـ فارغ التحصیلان سال ۱۳۲۵ مکتب دوا سازی :

۱ ـ ص عبدالرحمن خان دواساز
۲ ـ « امام داد خان «
۳ ـ « میرعبدالسلام خان «
٤ ـ « محمدیوسف خان «
۵ ـ ص عبدالغفور خان دواساز
٦ ـ « محمدیحی خان «
۷ ـ « غلام نبی خان «
۸ ـ « میرمحمدایوب خان «

۹ ـ ص میرشرف‌الدینخان	دوا ساز	۱۳ ـ ص نظر محمدخان	دواساز
۱۰ ـ « محمدکریم خان	«	۱٤ ـ « کبیرالدینخان	«
۱۱ ـ « محمدنعیم خان	«	۱۵ ـ « محمدسرور خان	«
۱۲ ـ « محمدزمان خان	«		

۲٤ ـ معاونین لابراتوار :

برطبق پلان مرتبه در نظر بود تا علی التدریج در مراکز ولایات و حکومات اعلی و کلان وغیره شعبات لابراتوار تاسیس و به معاینات لازمه خون، بلغم ، ادرار وغیره بپردازند ، بر اساس این مفکوره ابتدا شش ولایت عمده را مدنظر قرار داده‌ویك دسته‌طلاب از معاونین دکتور برای این کار توسط موسسه باکترلوژی آماده وفارغ التحصیل گردیده طلاب مذکور با رسیدن سامان لابراتوار ولایات که قبلا مقدمات تهیه آن چیده شده در لابراتوار های، شفاخانه های مرکز توزیع وحین تکمیل لوازم لابراتواری شان درمحل های معین اعزام و وظائف خودرا اشغال خواهند نمود ، اسامی فارغ‌التحصیلان مذکور حسب ذیل است :

۱ ـ ص ، عبدالحمید خان معاون دکتور
۲ ـ « میرمحمدجان خان « «
۳ ـ « میرزامحمد خان « «
٤ ـ « عبدالجلیل خان « «
۵ ـ « سیدمحمود خان « «
٦ ـ « فتح‌محمد خان « «

۲۵ ـ مستحضران باکترولوژی:

برای اینکه بهر یك مستحضران باکترولوژی درجه معین شود ، در ۲۸ جوزا توسط هیئت معینه از ایشان امتحان اخذ وبعد از موفقیت درامتحان به‌مستحضران ذیل شهادتنامه داده شد :

۱ ـ ص ، محمدنبی خان	مستحضر	درجه	اول
۲ ـ « بسم‌الله خان	»	»	»
۳ ـ « خان محمد خان	»	»	۲
٤ ـ « میر فیض محمد خان	»	»	۲
٥ ـ « محمد کاظم خان	»	»	۲
٦ ـ « خان احمد خان	»	»	۲
۷ ـ « عبدالقیوم خان	»	»	۲

۲٦ ـ تبدیلی آبله کوبان :

چون اوقات خیلی مناسب آبله کوبی در موقع برودت هوابوده و واکسین چیچک مدت کافی بصورت تازه وموثر باقی میماند علاوه از آنکه صندوقهای فنی ثابت وسیاری نیز برای نگهداشت واکسین چیچک درموقع گرم تیار شده وزارت صحیه چنین تجویز کرده است تا در اوقات سردی هوا ومخصوصاً فصل زمستان آبله کوبان مواقع سرد سیر در نقاط گرم سیر تبدیل شده وبا آبله کوبان موظفهٔ این نقاط به پیمانه وسیعی داخل فعالیت شوند تا نتائج آبله کوبی مفید تر و موثر تر باشد باساس این تجویز در سال گذشته نیز آبله کوبان نقاط گرم سیر تقویه شده و برای آبله کوبی اطفال و کلان سالان فعالیت زیاد نموده اند .

۲۷ ـ موظف مستخدمین خارجی :

حسب قرار دادیکه بعمل آمده بود اخیراً عزتمند مسیو مانسو متخصص دندان و مادام مانسو متخصصهٔ دندان از فرانسه وارد و به سرویس دندان سازی مردانه و زنانه شامل و اینك وظائف محولهٔ خود هارا اشغال نموده اند .

۲۸ ـ فارغ التحصیلان مکتب پرستاری :

در سال ۱۳۲٥ از مکتب پرستاری ٤٦ نفر پرستار برای شعبات ملکی و۲۱ نفر پرستار برای شفاخانه های عسکری طبق مقررات موضوعه از مکتب فارغ التحصیل و البته بعد از تکمیل دورهٔ ستاژ از ایشان در شفاخانه ها اخذ وظیفه میشود .

امور مخــابرات

وزارت مخابرات درمرور سال ۱۳۲۵ قدم های وسیعتری در راه پیشرفت امور مخابراتی برداشته بعضی نواقصیکه درشقوقی مختلفه دوائر مربوطهٔ آن بملاحظه رسیده حتی الامکان برفع آن اقدام نموده ، وبه پیشبرد وظیفه اساسی خویش ادامه داده ، که اینك خلص اجراآت مهمه سال ۱۳۲۵ وزارت مخابرات قرار آتی نشر میگردد :

۱ :- درسال ۱۳۲۵ وزارت مخابرات برای اصلاح امور پست ، تلگراف و تیلفون توسیع و تمرکز ادارات پستی درنقاط مختلف ونصب دستگاه های تلگراف و تیلفون برجاهای لازم ، برعلاوه مراکز فعلی تقویه و عصری ساختن دستگاه های موجوده ، در سالهای آینده پلان مکمل پنجساله را با تشکیل محیطی ومصارفاتی شقوقی مختلف خویش را ترتیب وبعد ازمنظوری مقام صدارت عظمی وتصویب مجلس عالی وزراء ومنظوری حضور ذات شاهانه در ساحهٔ عمل آورد .

۲ :- درسال ۱۳۲۵ وزارت مخابرات درشق پست خریداری وبکارانداختن کشتی موتردار است که جهت حمل ونقل وتبادلهٔ پسته درحصه پتکی سرمزار شریف ازخاك افغانستان بدفتر پسته شوروی وازآنجا بخاك افغانی تهیه نمود ، ظرفیت این کشتی یکنیم تن است که ازحکومت شوروی بهمین مقصد خریداری وبکار انداخته شده .

۳ :- درسال ۱۳۲۵ وزارت مخابرات درقسمت سرعت موفق شد که پسته رسانی خط بین هرات وقره تپه که پیشتر ازین توسط نفری پیاده برده میشد ، از برج میزان بعد توسط موتر جریان دهد .

٤ :- پسته خانه دارالفنون که در سال ۱۳۱۹ تاسیس وبعدازاجراآت مختصر عندالایجاب ملتوی قرارداده شده بود از ماه سرطان ۱۳۲۵ پسته خانه مذکور دوباره دائر وبه کار آغاز کرد .

۵ :- تبادله پسته ترانزیتی روسیه شوروی بهند از طرق افغانستان بر اه قره تپه هرات وسپین بولدك قندهار از (۲٤) میزان ۲۵ قبول وجریان یافت .

٦ :- درسال ۱۳۲۵ جهت سهولت درداد و گرفت وسرعت حواله جات نقدی ازموضعی بموضعی ترتیب اتخاذ وقبول گردید ، حواله جات نقدی مردم ذریعهٔ پست تلگراف ، پذیرفته شود ، تعلیمنامه ولایحه اجراآت اداری آن هم ترتیب وسراز (۲٤) جدی امسال پذیرش آن از طرف وزارت مخابرات رسماً اعلان گردید .

۷ :- استخدام یك نفر مشاور پستی ویکنفر انجینیر تیلفون ومنتظم تلگراف بی سیم که مورد احتیاج قبلاً درنظر بود درهذاسنه نسبت استخدام هرسه نفر بواسطه نماینده های افغانستان بخارج اقدام شده

۸ - ترتیب وتهیهٔ یك کلکسیون مکمل انواع تکت های پستی رایجه سلطنت اعلیحضرت امیر شیر علی خان الی سلطنت موجوده اعلیحضرت همایونی المتوکل علی‌الله که در پیشتر ها موجودیت همچو یك کلکسیون در اداره پست بی سابقه است مرتب شده است .

۹ - وزارت مخابرات برای مامورین فنی تیلگراف و تیلفون و تیلگرافی ها و تیلفونی های مربوطه‌خود که پیشترها اساس علیحده داشته معاش وماموریت شان داخل چوکات غیر مامورین اداری اجرا می‌شد پیشرفت وترفیعات شان‌هم تابع یك اصول مرتب نبوددرقسمت پیشرفت‌رتب ومعاش آنها ونیزاینکه چون درزمرهٔ مامورین رسمی حکومت اندازه اصول وقانون تقاعد هم بی‌بهره نمانده معاش شان‌تابع اصول ورتب شان‌داخل چوکات‌ماموریت گردیده باشد ترتیب خاصی اتخاذ اصول بر اساس قانون تقاعد وضع و در اجرای آن احکام مقامات صلاحیت دار ومنظوری ذات شاهانه حاصل واز اول اسد ۱۳۲۵ قوانین ولوایح مذکور نافذ قرار داده شد .

۱۰ - نظر بایجاب کار برای تسریع مخابرهٔ رسمی و فردی و تسهیل در امور مخابروی حکومت کلان گرشك مربوط ولایت قندهار حسب پیشنهاد شعبهٔ مربوطه که وجود یك تیلگراف خانه سیمدار درانجا ازضروریات فعلی شمرده می‌شد منظور و تیلگراف خانه مذکور تاسیس واز تاریخ ۱۱ اسد ۲۵ بکار آغاز نمود.

۱۱ - شعبه تیلگراف مرکز وزارت مخابرات چون موفق شد مخابره وارتباط تیلگرافی خود را راساً از کابل‌الی تاشکند قایم کند لذا ازتاریخ ۱۵ اپریل ۱۹٤٦ عیسوی مطابق ۲۶ حمل ۱۳۲۵ شمسی مواصلات تیلگراف بی سیم مزار شریف با ترمز قطع ومخابره مستقیم جریان یافته .

۱۲ - چون وزارت مخابرات ازحیث کمبود تیلگرافی دچار مشکلات بود ازچندی درنظرداشت که تیلگرافیان صحیح تربیه کند اخیراً باین آرزوی خود نایل وبرای تربیه نفرصحیح یك کورس تیلگراف تاسیس و منظوری معاش ومصارف آن را ازمقامات ذی صلاحیت حاصل واز اول میزان ۱۳۲۵ امور تدریس کورس جریان یافت .

۱۳ - لین تیلفون کارتهٔ چهار پیشتر ازین ازحد ماشین خانه بهلین‌های هوائی ممتدونظر باینکه اکثر مورد عوارضات واقع می‌شد جهة آنکه لین مزبور محفوظ مانده باشد لین کیبلی تحت الارضی پنجاه لینه تمدید وبکار انداخته شد ودراولین نقطهٔ دهمزنگ تعمیرجدیدی برای ادارهٔ پست وتیلفون اعماروسوچ بورد کیبلی آن نصب وبکار انداخته وهم ادارهٔ

پسته تمر کرداده شد تادروقت ارسال ومرسول اهالی دهمزنگی، کارتهٔ (٤) تاحدودافشار تا نهچی تسهیلات بعمل آمده باشد .

١٤ ـ همچنین در تیلفونخانه جدید دارالفنون وسوچ بورد نصب ومخابرات دوایر وتیلفون های شخصی درجریان است ترتیب وبکار انداختن تیلفونخانه اتومات که دارای صد لین باشد همزیر نظر واجرا گرفته لین کیبلی صد لینه آن درقصر دارالفنون تمدیدو بشرف تکمیل است.

١٥ ـ لین تیلفون کنر های مشرقی که منهدم شده بود مجدداً تکمیل و مخابره در تمام تیلفونخانه های آن جریان یافت وهم پایه های لین جنوبی که خراب و در امور مخابره تیلفونی و تیلگرافی سکته عاید می کرد تجدید و اصلاح شد کذا نواقص لین تیلفون پنجشیر تکمیل لین بین چهاریکار و گلبهار الی کوهستان و از چهاریکار الی دوآب میخ زرین رفع واصلاح گردید .

١٦ ـ تعمیر تیلفونخانه قره باغ شمالی تکمیل وتیلفون نصب گردید .

١٧ ـ لین اناردره و گلستان تعلقهٔ فراه جدید تمدید وتیلفونخانه های آن بکار انداخته شده .

١٨ ـ یك لین جدید از فیض آباد الی درواز بدخشان تمدید وتکمیل کرده شده .

١٩ ـ نظر بهایجاب و توسعهٔ سیستم حالیه تیلفون یك اندازه سامان جدید که برای اصلاحات بخارج فرمائش داده شده بود یك حصهٔ آن رسید و توزیع گردیده وما بقی آن در شرف ورود است .

٢٠ ـ برقراری مجدد مرابطات تیلگرافی باسیم و بی سیم بین افغانستان وایران .

٢١ ـ ترتیب نرخنامه محصولات تیلگرامات خارجه .

٢٢ ـ ترتیب نرخنامهٔ پارسلات صادرهٔ خارجه .

٢٣ ـ آغاز تجربیات رادیو تیلفون بین کابل ولندن .

٢٤ ـ تجربیات رادیو تیلگرافی بین کابل لندن و اقدامات جهة موافقهٔ رادیو تیلگرافی مستقیم بین وزارت مخابرات دولت پادشاهی افغانستان و کمپنی کیبل و دائر لین لندن .

٢٥ ـ ترتیب ورقه عرض بمقام منیع صدارت عظمی وحصول احکام آن در باب منظوری و تعین نمایندهٔ صلاحیت دار ازطرف وزارت مخابرات بغرض شمولیت در کنگره ، دوازدهم پوستی بین المللی که بتاریخ ٦ می ١٩٤٧ در پاریس منعقد میشود و منظوری یك اندازه پول جهت مصارف آن ومعرفی نمودن نمایندگان صلاحیت دار ما از مجرائی سیاسی بحکومت فرانسه ودفتر بین المللی پوستی در برن .

٢٦ ـ ترتیب ورق عرض واستحصال احکام در باب تعین نماینده بحیث مشاهده کننده به

کنفرانسهای تیلگرافی ورادیو دیفو زیون و رادیو کومو نیکاسیون در امریکا .

۲۷ - نظر بصواب دید وزارت پست وتیلگراف وتیلفون از عنوانی که داشت بادلائل بمقامات صلاحیت دار پیشنهاد وبعدازاستحصال منظوری مجلس وزراء بوزارت مخابرات تعدیل یافت.

۲۸ - دوایر پسته خانه های سرحدی سپین بولدك مربوطهٔ ولایت قند هار و طورخم مربوطهٔ ولایت مشرقی وپتکیسر مربوطهٔ ولایت مزار شریف و اسلام قلعه مربوطهٔ ولایت هرات که قبلا سر کتابت بوده و در سال جاری نسبت توسعهٔ امورات تشکیلات آنها تغیر و ماموریت گرفته شدوهمچنان ماموریت مخابرات میمنه‌وبدخشان که‌ماموریت‌بوده عندالایجاب بمدیریت تبدیل وتشکیل گردیده .

۲۹ - همچنان ادارهٔ سوانح وسجل وعزل نصب مامورین مدیریت مامورین نظر بوفرت کار ووسعت از سر کتابت بماموریت تشکیل آن ارتقاء پذیرفته .

۳۰ - لائحه جزاء مامورین ومستخدمین پوستی تیلگرافی تیلفونی ها ترتیب و تکمیل و بعد تصویب مجلس عالی وزراء ومنظوری حضور ملوکانه در جزو اصولنامه تقاعد واستخدام مامورین منظور گردیده .

۳۱ - اعطای تقدیر نامه درجهٔ (۳) از طرف مقام وزارت برای سه‌تن ازمنسوبین وزارت مخابرات نظر به‌فعالیت بارز شان به‌ع، ص‌غلام صفدرخان ع،عطاءالله‌خان ع،عبدالاحدخان فدائی عطاء گردید .

۳۲ - دو نفر از مستخدمین پوسته ودو نفر ازمستخدمین تیلفون که‌سابقه خدمت شان طولانی پیش وزارت واضح وبسن کهولت رسیده بودند باثر پیشنهاد وزارت و منظوری مقام صدارت عظمی به‌یك مشت پول مکفی بانها اعطاء و به تقاعد سوق داده‌شدند .

۳۳ - تقرر وترفیعات مامورین منسوبهٔ وزارت مخابرات .

۱ - تقرر ع ج س ع غلام یحیی خان وزیر بوزارت مخابرات ازتاریخ ۱۵برج ثور ۱۳۲۵.

۲ - تشکیل جدید وتقرر یك نفر معین ثانی که در راس آن ع ص غلام صفدر خان مقرر شده .

امور مخابرات مدیریت قندهار :

۱ :- تمدید یك لین تیلفون از حکومت کلان گرشك الی علاقه داری بست بمسافهٔ ۱۲ کروه .

۲ :- نصب یك دستگاه تلگراف سیمدار بحکومتی کلان گرشك .

امور مخابراتی مدیریت ولایت جنوبی :

قبلاً در محکمهٔ مرافعه ومحبس گردیز لین تیلفون امتداد نیافته بود ، در سال جاری لین تیلفون تمدید ویک یك پایه تیلفون به ادارات مذکور نصب گردیده است .

ماموریت مخابرات حکومت اعلان بدخشان :

لین های عمومی تاجائیکه اصلاح طلب بود، اصلاح وترمیم گردیده، و برعلاوه تااندازهٔ که سیم موجود می شد لین تیلفون بطرف در واز تمدید و تا مرکز کوف رسانده شده است که مسافهٔ آن تقریباً (۱۱) کیلومترمی شود ، که حالا تابمرکز کوف بدرستی مخابره شده میتواند . واضافه از تیلفونهای که بمراکز حکومتی ها ودوائر نصب است ، پنج پایه تیلفون جدید نیز نصب گردیده است .

❀ ❀ ❀

امور وزارت معادن

واضح است که مسئلهٔ کشفیات واستخراج معادن در مملکت مایك کارنو بوده و آنهم از اثر جنگ جهان وعدم متخصصین و سامان فنی تا اندازهٔ درین چند سال اخیر دو چار سکته گردیده بود : باهم وزارت معادن در حدود وسائل موجودهٔ خود کشفیات خویش را در نقاط مختلفه ادامه داده واز طرف دیگر در راه طرح یك پلان مکمل جهت اجراآت آینده مصروف شده که اینك پلان مذکور در شرف تکمیل بوده محتاج رسیدن متخصصین ولوازم فنی است ، با وصف آن در سال ۱۳۲۵ نیز وزارت معادن مثل سنوات قبل درمعادن ذغال سمت شمال مملکت تا اندازهٔ به استخراج ذغال برای مصارف دوائر مرکزی و اهالی و برخی فابریکهای صنعتی اقداماتی نموده است که تفصیل آن بهعموم آشکار است .

مقرریهای مهمهٔ سال ۱۳۲۵ قرار ذیل است :

ع ، ص غلام محمدخان معین وزارت معادن به کفالت وزارت موصوف .

ع ، ص سید عبدالله خان دیپلوم انجنیر معادن بحیث معین دوم .

په ۱۳۲۵ - ۲٦ کښې نوی مقرري

ع،ص امین‌الله خان ددربار دوزارت
دو هم معین

ع،ص عبدالغیاث‌خان د کابل‌دولایت
دتعمیراتو عمومی مدیر درئیس په حیث

ع، ص عبدالعزیز خان د قندهار
دبلدئی رئیس

پہ ۱۳۲۵ - ۲٦ نوی مقرری

ع ، محمد زمانخان د کرهنی د ریاست دمعین کفیل ۰

ع ، نادرعلی خان د کرهنی د مستقل ریاست دتفتیش عمومی مدیر ۰

ع ، دادمحمد خان دنسل گیری رئیس ۰

ع ، عزیزالله خان دبدخشان اعلی سررشته‌دار

امور ریاست مستقل زراعت

ریاست مستقل زراعت برای اینکه زراعت مملکت بهنهج درستی بر روی خطوط اساسی پیش برده شود دراواسط اینسال پلانزراعتی ۱۲ ساله را از روی احتیا جات مبرم زراعت و فلاحت مملکت ترتیب داشتهپس ازمنظوری مجلس عالیوزراء و صحه ذات ملوکانه اجرای مسایل آنرا بدست اجرا گرفته است تااگرخدا بخواهد در اثر تطبیق آن و تعاون و تساند اشخاص ذی علاقه و افراد زراعت پیشهمملکت قسم خوب و مطلوب تهیه و آ ماده گردیده زندگی مرفه الحال بهتوده ملت فرا هم گردد .

خطوط اساسیورؤس مطالبی کهپلان موصوفه مبنی برآنست عبارت انداز آباد ساختن اراضی خاره ولامزروع دراثر حفرانهار ، جوی ها کاریزها، اعماربند ها ، چاهها ، ارتها و استفاده ازاقسام پمپهای آب کشی و ماشین های زراعتی ، تقویهٔ دهاقین و زرا عین باپول وسامان وآلات زراعتی وتخمها وحبوبات وراهنمائی فنی ومشورتی ،اصلاح جنسیت تخمهاوحبوبات زراعتی و حیوانات مملکت ذریعهٔ تورید اجناس خوب و اصلاح شده و تعمیم آنها در بین توده زراعت پیشه و تکثیرتولیدات زراعتی باکمك مالی و فنی بادهاقین و استعمال کودهای کیمیاوی وآلات میخانیکی و تورید و تجربه و تعمیم چیز های نوزراعتی و فلاحتی درمملکت و حفاظه و حمایه جنگل ها و چراگاه ها واحداث و توسعه آنها وبالاخره مجادله با امراض حیوانی و نباتی و مدافعه و حفاظه مزروعات و حیوانات مملکت بصورت صحیح و اساسی از تلفات و خسارات و غیره .

برای حل وفصل مسایل مهمه وملاحظه و تصویب پلانها و پروژه های زراعتی فوق الذکر شورای زراعتی وقتاً فوقتاً انعقادجلسه مینمایند و هم برای مطالعه تمام مناطق افغانستان هیئتی تعین‌میشود که تماماً مملکت رامفصلاً ملاحظه داشته پس‌ازان پروگرام پیشبرد امور زراعتی مملکت راتهیه وفراهم میدارند و ازانبه بعد طبق آن اجراآت میشود .

برای اجراآت پلانزراعتی و تطبیق مسایل مربوطه آن‌شعباتیکه عنقریب بصورت اساسی تشکیل و شروع بکار میدارند و یا بعضاً تشکیلاتی داشته تعدیلات و اصلاحات لازمی شدنی است عبارت انداز ادارات اعتبارات زراعتی، تهیه‌تخمهای زراعتی ، ادارهٔ نسلگیری

ادارهٔ فنی تخنیکی ، ادارهٔ آبیاری، ادارهٔ توسعه واصلاح اراضی ، ادارهٔ تحقیقات زراعتی، ادارهٔ باغها وجنگلها و توسعه آنها، ادارهٔ مدافعه آفات زراعتی ، ادارهٔ ناقلین ، ادارهٔ اتحادیه‌های زراعتی ، ادارهٔ تبلیغات زراعتی ، ادارهٔ تهیه‌مواد خام ، اداره شکاروماهی گیری ادارهٔ تفتیش کار و اداره فروش املاکات . برای پیشبرد پلان زراعتی و ترقی و انکشاف زراعت چنین معین شده است که پروژه مالی آنرا وزارت اقتصاد ملی و وزارت مالیه طرف مطالعه قرار داده ازمدارك زراعتی سرمایهٔ لازمه و مصارف آنرا تهیه به بینند وهم برای اینکه پس ازدورهٔ سه‌سال مطالعات و تحقیقات ابتدائی ریاست‌مستقل زراعت یکعده‌متخصصین لایق داخلی بدسترس خودداشته باشد میتواند در ظرف سه‌سال یکتعداد متعلم برای تحصیل شقوق مختلفه زراعتی بخارج اعزام دارد و هم‌برای اینکه تاوقت تکمیل تحصیلات متخصصین داخلی و حاضرشدن شان بکارهای امور زراعتی به‌تعویق نماند برای ریاست مستقل زراعت اجازه داده شده که متخصصین طرف احتیاج خودرا از ممالیکیکه لازم دانند استخدام نمایند، ناگفته نماند که مسایل مقدماتی پلان زراعتی و نظم‌و ترتیب و غیره مسایل اولیه آن طرف سنجش قراریافته تشکیلات اساسی که‌برای اجرا و تطبیق آن لازم است در شرف تکمیل بوده عنقریب پس‌از تکمیل شروع بکار میدارد مگرباآن عملیات واجراآتیکه دربعضی شقوق آن و سایرشعبات زراعتی درظرف سال بعمل‌آمده است طور مجمل و خلص برای مزید معلومات قارئین گرام ذیلاً عرضه میداریم :

مهمترین کاریکه ریاست مستقل زراعت در ظرف سال‌نموده است همانا ترتیب پلان زراعتی است که‌برای پیشبرد امور زراعتی مملکت اساسی قایم کرده است تاخط مشی‌صحیح زراعت وطن‌درآینده معلوم بوده برروی‌آن اقدامات اصولی شودوهم برای‌اینکه آب‌پیداشود و دهاقین وطن توانائی درامور زراعتی پیدا کرده سویه آنها بلند برود در سال ۱۳۲۵ ازیکطرف درآبادی کاریزهای مخروبه و اراضی بایرسعی و مجاهدت شده از طرف دیگر درآبادی کاریز های جدید و حفرانهار اقدامات شده است چنانچه دراثر همین مساعی حفریک سلسله انهار دربدخشان شروع یافته است تاآب‌در آنها جریان پیدا کرده زمین های خشك و بایرآنجا هازیر آب‌آمده تولیدات زراعتی بیشترشود واهالی آنجا آسوده حال گردند وعلاوتا درسال موصوفه درمرکز وولایات اقدامات بعمل آمده تایك بانك زراعتی درمرکز و موسسات دیگری درولایات تشکیل شده دراثرموجودیت وتراکم پول‌اتحادیه هایزراعتی

که تشکیل شده یامیشوند تقویه‌شده یادهاقین و اهالی زراعت پیشه‌انفرادی نیز کمك پولی‌شده احتیاجات آنهارفع شود یعنی‌یگانه غایه‌ومرام تقویه پولی موصوفه همان است تا دهاقین وزارعین برسرپا استاده شده‌بتوانند و تولیدات زراعتی مملکت را به پیمانه زیادی بلند ببرند تاازاثر این اقدامات رفاه وآسوده حالی برروی افراد ملت چهره کشاید، و هم ریاست مستقل زراعت اقداماتی راروی دست گرفته است تادراثر تهیه‌تخم ها و حبوبات خوب‌تخم‌های زراعتی رااصلاح وآزحیث جنس ونوعیت خوب‌شده مقدار حاصل بیشتری اززمین کم بردارند و علاوتاً چون‌برای دهاقین و زارعین داشتن حیوانات خوب، نسلی ، کارگر وشیری ضروری است وباید که اینها ازانسال خوبی باشند تادهاقین دراثر زحمتی که میکشند حاصل درستی از آن بگیرند درین‌راه نیزریاست مستقل زراعت درپی‌اقدامات تشخیص نژادهای خوب‌داخلی وترقی و تکثیر آنها وتورید حیوانات خوب و نسلی ازخارج میباشد تادربین تربیه‌خانه هاواتحادیه های‌زراعتی که وقتاً فوقتاً تشکیل میشود و بعضاً تشکیل شده است آنها را توزیع داشته حیوانات مملکت رااصلاح کنندچنانچه درسلسله همین‌اقدامات یك‌تعداد اسپ‌های خوب و نسل اعلی از طرف حضور اعلیحضرت همایونی بدسترس ریاست مستقل زراعت گذاشته شده وبه نقاطی‌که در صفحات شمال مملکت برای تربیه اسپ مساعداند فرستاده شده است تا نسلهای موصوفه تعمیم و تکثیر شودوهم علاوه‌برآن یك‌تعداد گاو نسل شیری و کار بفارم بغلان برهمین مقصدکه ازدیاد گاوهای خوب و شیری و کارگر درنقاط ولایت قطغن بود ارسال شده‌است و هم یك قسمت کارهای دیگری که‌ریاست مستقل زراعت به‌آن دست زده عبارت است‌ازتورید ماشین های آبکشی ازقسم پمپ‌ها و غیره‌ماشین های‌چوچه کشی طیور ، ماشین های‌مسکه کشی و غیره چنانچه یك‌قسمت ازین سامان در شرف رسیدن بوده در نظر است که‌با کمك ماشین های عصری وضع زراعت مملکت بهبودی بخود بگیرد وهم برای‌اینکه آب بیشتری بدسترس دهاقین برسدوزراعت خود هارا توسعه‌دهند اقدامات تقسیمات آب ، پخته کردن دهانه‌ها و غیره اقدامات مقدماتی خودرا می‌پیماید چنانچه طوری‌که باولایت کابل وولایت قندهار تایك اندازه مفاهمه و حل و فصل شده است عملاً پخته کردن دهانه ها و سربند ها از ابتدای سال ۱۳۲۶ آغاز می یابد .

برعلاوه برای اقدامات اساسی آینده ریاست مستقل زراعت چون تحقیقات مسایل زراعتی وفراهمی معلومات آن اهمیت بارزو شایانی دارد ازآنرو اشخاص ذیعلاقه برای مطالعهٔ صفحات

شمالی مملکت ولایت مشرقی و ولایات جنوب غربی شروع بمطالعات نموده درین راه سعی دارندتامطالعات کاملی کرده سپس برروی مطالعات موصوفه‌ازیکطرف اقدامات مقتضی‌ولازمی را اجرا داشته ازطرف دیگر برای استفاده ازباغها وجنگل های سابقه قسم خوبی استفاده شود وسال بعد دامنهٔ جنگلهای‌توسعه داده شده جنگلهای جدیدی برروی آن افزود گردد .

درینجا بایست متذکر شویم که توسعهٔ زراعت و تکثیر نباتات بااقدامات مدافعوی لازم وملزوم بوده درحالیکه ریاست مستقل‌زراعت یك‌سلسله اقدامات فوق را نموده‌است بالمقابل آن برای مدافعه امراض نباتی وحیوانی نیز پیش بین بوده ومیباشد چنانچه در سال ۱۳۲۵ دراثر اقدامات مقتضی واساسی شعبات مربوطه مزروعات وکشت زارهای مملکت طور درستی از اثر حملات ملخ مصئون و محفوظ مانده ازطرف دیگر برای مدافعه امراض حیوانی مثل تا کور وغیره پیش بینی مناسبی بعمل آمده است چنانچه یك اندازه کافی واکسین ضد مرض تا کو را فراهم ودرگاوهای مملکت تزریق داشته دراثرمرحمت خداوندی حیوانات مملکت ازحمله مرض تاکو حفاظه شده اشت ودر آیندهٔ هم درنظر است که‌بیشتر ازبیشتر درین راه اقدامات لازمه بعمل آید وهم برای اینکو مسایل مدافعه وچاره های لازمه جلوگیری از امراض وغیره چیزها اصلاح شده ومسایل قابل تلقین وگوشزد دها قین قسم خوبی بدهاقین رسانیده شودادارهٔ تبلیغات زراعتی درسال گذشته چیز های لازم و قابل نشر وتعمیم را ذریعه مقالات در روزنامه و رادیو وتوسط نمایشات وغیره به اهالی زراعت پیشه خاطر نشان داشته بدین ترتیب معلومات وخاطرات خوبی برای دهاقین فراهم داشته است .

درینجا بایست زیاد نمائیم که برعلاوه فارمهای قندوز وبغلان که درسال ۱۳۲۵ تجربیات زراعتی وفلاحتی خوبی را انجام داده مسایل آن ذیلا از نظر قارئین گرام میگذارد اساس یك تجربه گاه مناسبی درحصص جنوب غربی مملکت دریکجائی که‌برای اکثرنقاط مرکزیت دارد گذاشته شده تا اقدامات لازمی درآنجا ها کرده بالنتیجه مملکت سرسبز وآبادگردد .

اجراآت وعملیاتیکه در سال ۱۳۲۵ فارمهای فوق الذکر نموده اند حسب آتی تذکر میدهیم :

۱ـ تجارب نباتات : طبق همه ساله انواع حبوب داخلی وخارجی از قبیل گندم، جواری، ماش ، برنج ، پستهٔ زمینی وغیره‌درجاهای معین برای تجربه زرع ونتایج آن باتجارب سالهای گذشته مقایسه شده طوریکه درین سال بوضوع پیوسته است گندم های نوع‌مصری وشتردندان درزمینهای آتی نتیجهٔ مثبت وخوبی میدهد وازلحاظی که دانه های درشت داشته نان آن‌سفید

وخوش مزه است قابل تعمیم میباشد وبنا برهمین مفکوره یك اندازه تخمیکه تهیه وتکثیر شده بود باتخم های اقسام جواری های جانپوری ، کشمیری و گولدن بنتم که دانه های آن درشت وشته های زیادتر و کلانتر دربته های خود دارند با اقسام ماش سبز و سیاه وطنی وهندی ، جو فرانسوی پسته زمینی ، سند ، اقسام شالی وتخمهای سبزیجات برای‌دهاقین وزارعین مناطق لازمه تقسیم وتوزیع شده است تا مواد موصوفه را بصورت اساسی تعمیم یابند .

۲- اشجار : درتربیه اشجار ترتیبی که گرفته شده است چنین است که اشجار مثمر را که بصورت خسته ویا نهال قوریه مینماید بعداز رشد ونمواز اقسام میوه های مشهور وبرجسته‌داخلی وخارجی پیوند کرده درسال دیگر نهالهای پیوندی آنرا به اهالی توزیع میدارند روی همین نظریه درسال ۱۳۲۵ یك تعداد زیاد اشجار مثمر مثل انواع سیب ، ناك ، زرد آلو ، آلوبخارا ، توت ، وبادام ، شفتالوهای خارجی که درنوع خود ممتاز ولذیذ است پیوند کرده ودیگر اشجار زمینی مثل بکین ، اکاسی ، ناجو، سرو، موربانگ ، کتالپا وشنگ وغیره بیشتر بذر شده است وهم یك اندازه زمین برای اقسام چوبهای تعمیراتی تخصیص داده شده است انواع مختلفه آن در آنجا غرس وقلمه شده است تا عنقریب در آینده از چوبهای آن استفاده شود .

در اخیر بایست اضافه شود که علاوه برنگرانی ومراقبت زرع پنبه و لبلبو که یکی از کار های عمدهٔ فارم ها بشمار میرود فارم های قندوز وبغلان با اکثر دهاقین وزارعین ازهر حیثی که ممکن شده است کمك های معنوی و رهنمائی درشقوق مربوطه نموده یکتعداد از فیلمرغ وحیوانات دیگری که بدسترس داشته اند برای استفاده و تعمیم بدسترس اهالی گذاشته شده است . (انتهی)

مدیریت زراعت حکومت اعلای بدخشان :

۱ : - ازعرصهٔ چندسال است که کار جوی دشت فراخ شروع گردیده ، و بهنسبت مساحت اصولی آن زمین هائیکه تحت آن واقعشده آبیاری نمیشود وممکن کهدر اوائل سال آینده در اثر ترتیبات لازمهٔ که گرفته شده تقریباً شش هزار جریب زمین را جوی مذکور آبیاری خواهد کرد .

۲: ـ یک تعداد جریب زمین های واقع خوستک مربوط علاقه جرم که از یک قرن باینطرف جوی آن منهدم و زمین هایمذکور خرابه و لمیزرع مانده بود، دراثر مذاکرهٔ مدیریت زراعت بااهالی قریه های خوستک اهالی مذکور متحمل حفر یک جوی جدید گردیده، چنانچه به کار هم شروع نموده اند، امید است که دراثر جدیت و فعالیت اهالی و توجه و معاونت شعبات مربوطه ازحیث تهیه و تدارک بعضی آلات کار، جوی مذکور تا اوسط سال ۱۳۲۶ تکمیل گردیده و متجاوز ازدو هزار جریب زمین را آبیاری نماید.

۳ :- نهرعمومی بهارک نظر به نواقصی که درنقطه سربند داشته، بمرور زمان ظرفیت آن کم و بقدر کافی آب در آن جریان نمیکرد، و ازین باعث تقریباً سه هزار جریب زمین ازحاصل مانده بود، دراثر مفاهمهٔ که بااهالی بعمل آمد، آنها حاضر شدند که نواقص جوی مذکور را اصلاح نمایند، و ممکن که تادو سهماه اول سال ۱۳۲۶ کار آن تکمیل و زمین هایمذکور تحت آبیاری آورده شود.

٤ : ـ یک تعداد جریب زمین موسوم بدشت سرحوض واقع درعلاقه جرم که تقریباً از هشتاد سال باینطرف نهرآن خراب و زمین هائیکه تحت نهر مذکور واقع است تماماً خاره گردیده بود، در اثر مفاهمهٔ که بامالکین زمین هایمذکور بعمل آمد، متعهد گردیدند، که در حفرنهر مذکور اقدام مینمائیم، چنانچه تعهد نامهٔ آنها بشعبهٔ مربوطه واصل وبه حفرنهر مذکور آغاز نموده اند، و ممکن که تانیمهٔ سال ۱۳۲۶ کار مذکور انجام پذیرد وتقریبا سههزار جریب زمین تحت آبیاری بیاید.

٥ : ـ یک قطعه زمین دیگری که تقریبا ششصد جریب میشود، دربهارک جرم بواسطهٔ خرابی جوی از زراعت مانده، درین سال ترتیبات گرفته شده که جوی جدیدی حفر شود، تازمین های مذکور قابل زراعت گردد.

٦ : ـ جوی عمومی قسمت جنوبی جرم که ظرفیت آن کم گردیده و از باعث قلت آب به زارعین مشکلات پیش میکرد، جوی مذکور تحت کار گرفته شده و ممکن که درهمین زودی ها سهولتی برای زارعین پیش نماید.

۷ : ـ جوی عمومی واقع کشم بواسطهٔ که آب آن کم گردیده بود، در اثر توصیهٔ مدیریت زراعت اهالی کشم به توسعه ولای کشی جوی مذکور اقدام نموده، که عنقریب کار آن تکمیل خواهد گردید.

امور مطبوعات

ریاست مطبوعات درین سال نیز پروگرامهای تنویر افکار و انکشاف و سائل طبع ونشررا دوام داده وتا حدممکن بهترقی سویهٔ نویسندگان و سطح جوائز و تبلیغات وبه ترقی سطح معلومات توده توسط نشریات جرائد و رادیو و نشر کتب وغیره وسائل اقدامات کرده است، برعلاوه برای انکشاف مطبوعات و نشریات یك پلان پنجساله ترتیب یافته کههنوز تحت غور وتدقیق میباشد اجراآت مهمهٔ شعبات مختلفه ریاست مطبوعات قرار ذیل است:

مدیریت عمومی نشریات :

۱ - شعبه اول ادخال (۵۵) جلد کتب مختلف فارسی در جوائز مطبوعاتی سال و توزیع جائزه آن بمولفین و مترجمین کتب مذکور.

۲ - ادخال (۱۷) جلد کتب مختلف پښتو در جوائز مطبوعاتی سال و توزیع جائزه آن بمولفین و مترجمین کتب مذکور.

۳ - ارسال یك تعداد مضامین و مقالات علمی، ادبی، اجتماعی، تربیوی، صحی و غیرهٔ فارسی و پښتو بجراید اطراف وولایات.

٤ - توزیع جوائز مطبوعاتی کتب و مقالات به نویسندگان مرکز وولایات که بجراید و مجلات وطن کمك و مساعدت قلمی نموده اند.

۵ - کمك ومساعدت دربزرگ ساختن قطع روزنامه اتفاق اسلام و طلوع افغان و حسن طباعت باقی جراید و مطبوعات.

٦ - ارسال یك تعداد کتب رومان و داستانهای مفید بغرض نشر در پا ورقی های جراید مرکز وولایات.

۷ - کمك ومساعدت درباره هفته دوباره نشرشدن جریده اتحاد خان آباد.

۸ - تاسیس یك مدیریت مطبوعات و جریده و مطبعه در بدخشان که از سال ۱۳۲۵ بکار ونشرات خود آغاز نموده است.

۹ - ارسال کتاب (میرویس نیکه) برنده جائزه دوم آریانا و (دپښتو اوی قاموس) برنده جائزه اول آریانا جهت طبع و نشر به پښتو تولنه.

۱۰ - ارسال یك تعداد نقشه جغرافیای طبیعی افغانستان وبعضی کتب مطبوع به نمایندگی های افغانستان درخارج و غیره موسسات و واشخاص علمی در خارج وداخل مملکت.

۱۱ - خریداری یک تعداد کتب قلمی و مطبوع مفیدبه السنه مختلف برای قرائت خانه ریاست مطبوعات .

۱۲ - اهتمام طبع کتاب « دپښتو دادب تاریخ » اثرښاغلي رشتين درمطبعه که دراثنای سال ازطبع فارغ وبمعرض نشر واستفادهٔ قارئین گذاشته شد.

شق رادیو

الف - نشریاتی :

رادیو کابل بقرارپرو گرام مرتبهٔ خود درین سال هم‌مانند سالهای گزشته یك سلسله اخبارجهان و مضامین حیاتی متنوعه جهت استفادهٔ شنوندگان خود براد کاست نمود که اوقات نشراتی آن درطی سال حاوی (۸٦۷) ساعت بود
ازین قرار :

۱٤ ساعت تلاوت قرآن مجید و تفسیرشریف.
۲۵ « درس پشتو
۱٦۷ « خبره ی داخلی و خارجی
۵۰ « مضامین اجتماعی ، صحی ، ادبی، تاریخی ، زراعتی، امور خانه وغیره
۱۳ « اجمال واقعات سیاسی جهان .
۱٦ « رادیو درامها .
۱۳ « افسانه های اطفال

ب - قسمت موسیقی :

درظرف مدت سال ۱۳۲۵ اوقات نشر پرو گرام موسیقی‌رادیو ۵٦۹ بوددرین پروگرام علاوه ازآهنگ‌ها ونغمای ملی ، سازآواز و کلوالی‌ها یك‌عدهٔ ریکارد های منتخبه شرقی و غربی نیز شنوانده شده .

ثبت یک‌قسمت سر ود ها ونغمات محلی در روی صفحات ریکارد ذریعهٔ هیئت سیار ریکارد گیری .

جمع کردن ودرقیدنوت آوردن آوازها ونغمه های ملی‌قرار سابق وهم کمپوز بعضی‌نغمه ها وآهنگ های‌دیگر ازطرف اشخاص فنی اداره ازکارهای این‌سال بشمار میاید.

استخدام نوازندگان خوبی وکارگرفتن ازآنها درپروگرام رادیووهم استفاده ازایشان درتدریس نواختن آلات موسیقی شرقی از امور سال ۱۳۲۵ شمرده میشود .

پروگرام هندوستانی رادیوی کابل هم که در آن مضامین ، موسیقی و نغمه های وطنی مطابق ذوق برادران هندوستانی ما در شام هرچهار شنبه شنوانده شده است در ظرف سال ۱۳۲۵ جریان داشت . این بود مختصر راپور نشراتی رادیوی کابل .

دائرة المعارف :

در سال ۱۳۲۵ مدیریت عمومی دائرة المعارف مطابق سنوات گذشته به جمع آوری مواد مطلوبه دائرة المعارف افغانی از روی مأخذ ومدارك مختلفه فرانسوی انگلیسی وسائر السنه معتبر دنیا پرداخته وتوسط مترجمین ماهر واهل فن مواد زیادی بدست آورده است وطبق فیصله کمیسون های مربوط موادو معلومات جمع شده را به تحقیق وتدقیق متخصصین و اهل فن سپرده وبرعلاوه معلومات محلی گرانبهای نیز توسط متتبعین داخلی تهیه وجمع آوری نموده است درین سال بناغلی میا حسین خان مدیر عمومی دائرة المعارف بوزارت اقتصاد ملی تبدیل گردیده وبناغلی محمدهاشم خان پردیس مدیر مطبوعات ونگارنده روز نامه اتفاق اسلام هرات از اول سنبله به این عهده مقرر گردیده است در آخیر سال ۲۶ مدیریت عمومی دائرةالمعارف به استخدام یك عده اشخاص لایق جهة شعبه های خود به این ترتیب کوشیده است .

۱ :- مدیریت لغت که کار ترتیب و تردیف اعلام و عناوین را اجرا نموده و برعلاوه اخیراً تصمیم گرفته است که به ترتیب وتدوین قاموس های لغت وگزیتر هانیز بپردازد وبرای اینکار مواد زیادی هم جمع آوری نموده است .

۲ :- مدیریت ترجمه که درین شعبه از مأخذ معتبر انگلیسی فرانسوی وسایرالسنه دنیا مواد لازمه ترجمه وتهیه میشود .

۳ :- مدیریت داخلی که برای جمع آوری مواد ومعلومات محلی از قبیل تاریخی جغرافیوی فولکلوری وغیره که در تحت عناوین مختلفه دائرة المعارف میاید اقدام میکنند .

۴ :- مدیریت پښتو که دراخیر سال ۲۵ تشکیل گردیده واین شعبه برای کار های پښتوی دائرة المعارف اختصاص دارد .

بقرار فوق رؤس اجرا آت مدیریت عمومی دائرة المعارف در سال ۱۳۲۵ بصورت اختصار وضاحت داده شد .

مدیریت عمومی آژانس :

اول - اخذ خبر های خارجی از استاتسه های متعدد خارجی ازقبیل ریوتر، تاس، فرانس پریس وغیره ذریعهٔ تیلگرافخانه وفعالیت ۲۴ ساعته سرویسهای تلگرافی .

دوم - شنیدن وتعقیب کردن سرویسهای مشهور دنیا توسط رادیو های آژانسی .

سوم - ترجمه خبر های خارجی السنه مختلف از قبیل انگلیسی ، روسی ، فرانسوی ، بفارسی وترجمه خبر های فارسی به پشتو .

چارم - رسانیدن تمام خبر های آژانسی یعنی داخلی وخارجی بروز نامه های مرکز اصلاح ، انیس . ورادیو کابل .

پنجم - رساندن خبر های داخلی وخارجی بسلسله تیلفون وتیلگراف بروزنامهها وجرایدولایات.

ششم - اخذ تمام خبر های داخله مرکز و تمام خبر ها و واقعات مملکت در مرکز توسط نمایندگان ودر ولایات واطراف ذریعه تلیفون وتیلگراف .

هفتم - عکاسیهای وقائع مهم مملکت که فوتوهای آن اخذ وبجرائد ومجلات ارسال گردیده.

هشتم - اجراآت اداری که عبارت از مکاتبه با شعبات مرکز واطراف باشد .

نهم - مراوده با آژانس های خارجی برای قیام روابط مستقیم جهت نشر خبر های افغانستان بخارج که فعلاً مذاکرات مذکور باریوتر واسوشی ئتید پرس ادامه دارد ودوره های امتحانی با آژانس دول مذکور طی شده است .

دهم - ارسال خبرهای مهم دنیا که جنبهٔ اختصاصی داشته بهدوایروموسسات ومقامات مربوطهٔ مملکت .

مدیریت عمومی تاریخ :

۱ :- طبع ونشر دوازده شمارهٔ مجله آریانا که در هر ماه یك شماره نشر می شود .

۲ :- « « رساله کنیشکا اثر ښاغلی احمدعلیخان کهزاد مدیرعمومی انجمن تاریخ .

۳ :- « « جلد اول تاریخ افغانستان تالیف » » » »

۴ :- « « « « دوهم » » » » » »

۵ :- « « رساله فصلی از خلاصة الاخبار مؤلفه ښاغلی گویا « اعتمادی »

۶ :- « « « خراسان اثر ښاغلی « غبار »

۷ :- فرستادن کنفرانهای تاریخی که مسلسل در رادیو قرائت شده .

۸ :- مضامین تاریخی برای نشر مجله کابل که طور مسلسل وماهوار نشر گردیده .

۹ :- همکاری با مدیریت عمومی نشریات بهاین معنی که راجع به کتب تاریخی وادبی که در ظرف سال جهت اخذ جوائز مطبوعاتی رسیده بود از طرف اعضای انجمن تاریخ نظریه داده شده است .

۱۰ :- تهیه نمودن مضامین جهت منظوم پښتو وفرستادن آنها توسط پښتو ټولنه بهقندهار جهت ښاغلی میر حیدر خان .

دمطبوعاتو په ریاست کښې نوی مقرری

ع ، ص برهان الدین خان « کشککی »
دمطابعو عمومی مدیر د معین په حیث

ع ، عبدالرؤف خان « بینوا »
د پښتو ټولنې عمومی مدیر

مدیریت عمومی پښتو ټولنه

مدیریت صحافت :

۱ :- ترتیب مضامین ونشر مجله کابل در اول هر ماه ·
۲ :- شرح حال مشاهیر داخلی وخارجی که اکثراً با فوتوی شان نشر گردیده ·
۳ :- نشر مقالات علمی وبعضی افسانها وادبیات غرب بصورت تراجم ·
٤ :- فراهم نمودن مقالات اجتماعی طور نگارش ویاترجمه ازمنابع خارجی جهت نشرمجله کابل ·
۵ :- انتخاب اشعار شعرای قدیمهٔ پښتو وموجوده ·
٦ :- پښتو کردن مضامین فارسی که از خارج پښتو ټولنه بشعبهٔ صحافت رسیده ·
۷ :- تهیهٔ فوتو های رجال خارجی وعمارات تاریخی ونشر آنها در مجله کابل
۸ :- طبع کتاب د « غنمووزی » اثر ښاغلی « بېنوا » که درمجله کابل هم نشر گردیده ·
۹ :- « « پښتو سندری » تالیف ښاغلی « الفت » » » » » »
۱۰ :- « « دیوان پیرمحمد کاکړ به‌تصحیح ښاغلی «بېنوا» « » » » »
۱۱ :- « « تاریخ میرویس نیکه تالیف ښاغلی « بېنوا » » » » » »
۱۲ :- « « ژوندانه‌لاری ترجمه ښاغلی « سیفی » » » » » »
۱۳ :- « « دار مستتر ترجمهٔ ښاغلی « رښتیا » که ښاغلی « حبیبی وښاغلی « بېنوا » آنرا پښتو کرده اند در مجله کابل هم نشر گردیده ·
۱٤ :- تهیه مضامین د کابل کالنی وفوتو های مربوطهٔ آن ·
۱۵ :- باخبری ونگرانی یومیه در مطبعه برای کار های مربوطه مدیریت صحافت ·

شعبهٔ تألیف وترجمه :

اجرا آنیکه درسال جاری بشعبهٔ تالیف و ترجمه بعمل آمده قرار ذیل است :
۱:- ترجمهٔ کتاب خان جهان لودی از زبان اردو به پښتو جهت نشر سالنامه ·
۲:- « مضامین علمی واجتماعی وغیره ازمنابع عربی واردو برای نشر درمجله کابل وجرائد·
۳:- تراجم اصولنامه های شورای ملی
٤:- « « « ریاست محاکمات صدارت عظمی ·

شعبهٔ لغات :

۱- به اثر اعلان مدیریت لغات پښتو ټولنه درسنه ۱۳۲۵ تا اول میزان (۱۰٤۰) لغات به مدیریت‌لغات وارد وجمع شده ، بعدازمقابله‌باذخیرهٔشعبه (۵۷) لغات صحیح باقی مکرر آمد·

۲ـ لغاتهائیکه از ۱۳۲۳ تا آخر سال ۱۳۲۵ به شعبهٔ لغات جمع وصحیح برآمده تماماً در ردیف های خود بعداز تدقیق وغور نقل ودرج شده .

۳ـ شعبهٔ لغات حسب داو طلبی ایازی که قاموس را درشش ماه طبع میکنم وتصویب مجلس و موافقهٔ پښتو تولنه قاموس پښتو ردیف های مکمل و غیر مکمل بامؤلف آن محمد گل خان نوری مدیر شعبهٔ لغات به قندهار برای شش ماه فرستاده تا در انجام ردیف مکمل طبع ومابقی خود نوری بعداز تحقیق و تدقیق پاکنویسی به مطبعه بسپارند ، درمطبعهٔ قندهار محض ۱۱ بورمه که عبارت ازچهل چهار ورق ردیف الف و بعضی از ردیف (ب) به بسیار زحمت طبع شد ، متاسفانه مدیریت لغات و تمام فضلا وعلمائیکه بطبع شدن کتاب مذکور چشم براه بودند کامیاب نشدند ، و همچنان چهار بورمه یعنی شانزده ورق قبلاً در مطبعهٔ عمومی کابل طبع شده بود که جمله شصت ورق شود .

٤ـ درسالنامه ۱۳۲٤ راپور تعداد لغات وغیره جلد اول قاموس که عبارت از (۱٦۲۷٦) از ردیف الف تا (ز) بود نشر شده درین ۱۳۲۵ ردیف های جلد ۲ آن که به قلم خود نوری مرتب وتدقیق ویا کنویس شده قرار ذیل است

ردیف		لغات		مصادر		مشتقات		اصطلاحات
ردیف	(س)	لغات (۱۹٦۰)	مصادر	(۱۳۵)	مشتقات	(۳۸۰)	اصطلاحات	(۳۰٤)
»	(ش)	» (۹۷۸)	»	(۵۵)	»	(۱۸۸)	»	(۷۲)
»	(ښ)	» (۳۳۹)	»	(۳٤)	»	(۹۲)	»	(۲۱)
»	(غ)	» (۱۰٦۱)	»	(۹٤)	»	(۲۷٦)	»	(۱٦٦)
»	(ک)	» (۲٤٦۱)	»	(۱٦۷)	»	(۳٦٤)	»	(۱٦۸)
»	(گ)	» (۱۲۵۰)	»	(۹٤)	»	(۳۰۲)	»	(۲۷)
»	(ل)	» (۱۲۸۲)	»	(۱۱٤)	»	(۲۹۲)	»	(۱۸۱)
»	(م)	» (۱۳۰۰)	»	(٦٦)	»	(۱٤٤)	»	(۱۵۹)

جمله لغات ردیف های فوق (۱۱۲۳۱)

نوټ :ـ لغات سابق از حساب کارتها ازالف تامیم (۱۹۹٦۵) بود، ازلغات مذکور لغاتهائیکه مکرر وگرفته نشده (۳۵۲۹) باقی (۱٦٤۳٦) ، لغاتیکه شعبهٔ لغات برآن افزود نموده (۱۱۰۷۱) خلص اینکه جملهٔ لغات ازردیف الف تامیم (۲۷۵۰۷) لغات میباشد که برای طبع آماده است.

جمله مصادر ومشتقات واصطلاحات از ردیف الف تامیم قرار ذیل است :

۱ـ مصادریکه درجمله لغات حساب شده (۲۱۰۲) .

۲ـ مشتقات که در جمله لغات محسوب نیست وعلیحده میباشد (٦۳۱٤)

۳ـ اصطلاحات » » » » » » (۳۵۰۱)

امور مالیات بر عایدات

۱:- مالیه برعایدات یکسال به سال مابعد اخذ میشود ، اصولنامهٔ مالیه با عایدات به مالیه دهان وقت داده که محاسبات یك سال را الی ششماه سال مابعد تصفیه و بیلانس و اظهار نامه به ملاحظه تصفیه حساب ترتیب داده بمرجع مربوطه بسپارند .

بناء علیه سال مالیاتی ۱۳۲۴ که در هذاالسنه ۱۳۲۵ صورت گرفته است تاجائیکه بیلانس‌واظهار نامه‌ها بشعبات‌مربوط ریاست مالیه برعایدات‌توصل‌یافته ، مالیات‌سنه ۱۳۲۴ نظر بسال ۱۳۲۳ دراثر ترقی معاملات و اصلاحات اداری ودقت ومراقبت مزید شعبات ریاست در فیصد صد افزونی بعمل آمده است

۲:- واردات سال ۱۳۲٤ فیصد (۹۹) آن تحویل خزانهٔ مملکتی گردیده .

۳:- تزکیه محاسبات ۱۳۲٤ شرکتها و تجار انفرادی در دوائر مالیاتی اکثر به تدقیق وتفاوت حسابیهٔ آن درتحت تحصیل بوده است .

٤:- تعدیلات دراصولنامهٔ مالیات برعایدات بر روحیات ملت ووضعیت تجارت مملکت تصویب و بشورای ملی ومجلس عالی اعیان وبصحه اعلیحضرت همایونی مشرف گردیده .

۵:- تصویب مقام‌صلاحیت‌دار درتعلیماتنامه مصرحه مادهٔ(۸) قانون مالیه‌برعایدات وتطبیقات آن.

٦:- تشکیل مدیریت جدید بنام مدیریت شعبهٔ پنجم صنفی مرکز ریاست .

۷:- بعضی تغیرات در تشکیلات سال ۱۳۲٤ در سال ۱۳۲۵ بعمل آمده .

تعدیل تشکیلات :

۱:- مدیریت انتهائی هرات بمدیریت عمومی تعدیل یافته .

۲:- مدیریت های نظا بمدیریت های ذیل تعدیل یافته :

اول - مدیریت انتهائی شعبهٔ اول ولایات : ص، عبدالغفور خان مامور بحیث کفیل مدیر.

دوم - « « دوم « : « ، عبدالقدیر خان

سوم - « « « سوم « : « ، نادر احمد خان بحیث مدیر ابتدائی

مقرریهای جدید :

۱:- مدیر اجرائیه ومامورین	: ص، حبیب‌الله خان
۲:- « کنترول	: « ، محمد ابراهیم خان

۸:- صنفی جواز نامه دار ؛ سیمسار ، بنجاره ، بزاز ، وجلاب بمواضع ذیل درذیل ۱۳۲۵ جدید درتحت مالیه آمده اند وبرای سال ۱۳۲۵ به تصویب انجمن مشوره ولایات و حکومات اعلی و کلان در تحت ریاست نائب الحکومه ها وحکام اعلی و کلان مالیه یکساله بست و برای سالهای آینده تجویزی علیحده بعمل آمده .

شهر کابل - (۱) چاریکار (۲) غزنی - گردیز (۱) خوست - قندهار - فراه - هرات (۱) قلعه نو (۲) مرغاب - میمنه (۱) اندخوی - مزار شریف (۱) شبرغان (۲) آقچه (۳) سرپل (٤) تاشقرغان (٥) ایبك - بغلان (۱) قندوز (۲) تالقان (۳) حضرت امام صاحب - فیض آباد (۱) رستاق - جلال آباد (۱) لغمان .

مدیریت مالیات برعایدات میمنه .

مدیریت مالیات برعایدات که ادارهٔ آن قبلاً در اندخوی بود ، در مرکز میمنه نقل داده شد ، واصنافی های ذیل را که دارای جوازنامه ها بودند ، تحت مالیه دهی آورد :

۱ :- بزاز ها .
۲ :- سیمسار ها .
۳ :- بنجاره ها .
٤ :- جلابها (وساطت کنندگان پوست) .

این چهار صنف از مرکز میمنه و اندخوی تحت مالیه دهی آمده اند ، که باقیات سال ۱۳۲۵ شان قرار لستیکه از طرف مجلس مشورهٔ حکومت اعلا ترتیب یافته و بعد از منظوری مرکز در سال ۱۳۲٦ حصول خواهد شد .

عایدات سال ۱۳۲۵ مدیریت مالیات برعایدات مذکور بالغ بر ١٦٤ ، ۲٤۲ ، ۱ افغانی میباشد .

امور تفتیش عمومی محاسبات

ریاست عمومی تفتیش محاسبات در سال جاری اجراآت ذیل بعمل آمده :

۱ : ـ تفتیش حسابات دونیم ساله دافغانستان بانك .

۲ : ـ « پنج ساله ریاست مؤسسات صحی علی‌آباد .

۳ : ـ تدقیق اوراق تفتیش شرکت شمالی .

٤ : ـ بازدید اوراق تفتیش فابریکه و لوای سوار قوماندانی قوای مرکز .

۵ : ـ برخی موضوعات دیگر از قبیل تفتیش بیلانس سال ۱۳۲۳ شرکت ارزاق ، و تفتیش سه سالهٔ حسابات مدیریت عمومی حمل‌ونقل وغیره هنوز زیر اجرا است .

امور ریاست عمومی محاکمات مامورین ملکی

این ریاست در ابتدای برج میزان سال جاری تاسیس گردیده ودرین عرصهٔ چندماه ریاست مذکور در تقرر مامورین و تنظیم امور دفاتر و موازنهٔ بودجه و غیره مسائل اداری اجراآت لازمه نموده .

امور ریاست قبائل

ریاست قبائل طبق مقررات همه ساله امور محولهٔ خود را ایفاوانجام نموده‌است .

ریاست المپیك

ریاست المپیك علاوه بمراقبت و بازرسی متعلق ورزش و ورزشکاران در طول‌اوقات سپورت پروژهٔ نسبت به توسیع و پیشرفت سپورت ترتیب وجهت تطبیق آن اقدامات لازمه نموده مؤسسهٔ بنام (انجمن المپیك قندهار) در ولایت مذکور افتتاح و آغاز به فعالیت های ورزشی نموده است، درآخر برج قوس سال جاری دستهٔ ازورزشکاران (باسم‌تیم هاکی افغان) تحت نظارت رئیس المپیك بغرض اجرای مسابقه های (هاکی) در کشور دوست و همسایه ما هندوستان فرستاده ، قرار معلوم نتائج آن اطمینان بخش است .

اجرا آت ولایات وحکومات اعلی

امور ولایت کابل

مدیریت تعلیم وتربیه قوماندانی امنیه :

مدیریت تعلیم و تربیه قوماندانی امنیه ولایت کابل بر حسب وظیفهٔ خویش در حفظ امنیت و تعقیب قضایای جنائی اقدامات اصولی نموده ، چنانچه در تمام وقائع که در سال جاری بوقوع رسیده تقریباً هشتاد فیصد مجرمین را گرفتار نموده و از مجاری شرع و اصول جزا دیده اند ، و علاوه چیزیکه در امور قوماندانی امنیه در هذالسنه قابل ذکر میباشد ، واقعات ترافیک است که نسبت به سالهای قبل بواسطهٔ زیادت نقلیه قابل اعتنا دیده میشود ، که درین باره هم توسط شعبهٔ مربوطه تجاوزی بعمل آمده .

محکمهٔ مرافعه ولایت کابل :

در محکمهٔ مرافعه کابل از ابتدای ساری الی اواخر ماه دلو که (۱۱) ماه می‌شود فقرات و مبالغ ذیل فیصله وعائد گردیده :

فیصله حقوق (٤٦) قطعه - فیصلهٔ جزائی (۱۹۱) قطعه - از درک فروش تکت‌ها (۲٤۳۵٤) افغانی از درک فروش نکاحنامه (۱۵۵۲۰) افغانی - از درک اخذ محصول (۵۰ ر ۷۳۹٤٦٦) افغانی .

محکمهٔ ابتدائیه ولایت کابل :

فیصله های حقوقی و جزائی وعایدات محکمهٔ ابتدائیه حسب آتی است :

ابراخط جزائیه (۲٦٦) قطعه - فیصلهٔ جزائیه (۱۳۸) قطعه - فیصله حقوق (۱۰٤) قطعه - فروش و ثایق (۳۷۱۷) افغانی - پول عائدات از درک نصب صکوک (۱٤۸۵۵) افغانی .

مدیریت حقوق :

اجرا آت مدیریت حقوق قوماندانی امنیه حسب ذیل است :

عرایضیکه در مرور سال جاری عارضین بمدیریت حقوق داده اند - ۱۳۳۱ قطعه

« از طرف مدیریت حقوق اجرا شده - ٤۱۵ »

توسط محکمه که فیصله گردیده - ۱٤٦ »

از حیث ارتباط بمربوطات راجع شده	ـ ۱۱۸	قطعه
عرایضیکه نظر به بعضی ایجابات اصولی حفظ گردیده	ـ ٤٦٤	«
عرایضیکه تحت اجرا آت دفتر و محاکم است	ـ ۱۸۸	«
« تا به اخیر سال احتمال فیصلهٔ آنها میرود.	ـ ۱۲۰	«

تحصیلات یازده ماههٔ ۱۳۲٥   ٤٦ ر ۸۳۰۲۱٥ ـ دو یکه ۸۳۰۷٦ ـ افغانی

ازروی تخمین یك ماهه برج حوت ۱۳۲٥   ۰ ر ۱۰۰۰۰۰   «   ۱۰۰۰۰ «

مدیریت عمومی تعمیرات ولایت کابل :

عماراتیکه در مذالسنه ۱۳۲٥ از طرف مدیریت عمومی تعمیرات تکمیل وقابل نشیمن گردیده :

۱ : ـ تعمیر حکومتی ده سبز .
۲ : ـ « مکتب بگرامی .
۳ : ـ « گدام سیدآباد وردك .
٤ : ـ « « چاریکار .
٥ : ـ « « بر کی برك .
٦ : ـ « « میدان .
۷ : ـ یك حصه تعمیر دومنزله مکتب نجات .

مدیریت عمومی محبس :

مدیریت عمومی محبس در حین شدت جنگ عمومی که راه های تجارتی بروی اکثر ممالك مسدود بود شعبات صناعتی محبس دراثر اقدامات جدیدانهٔ خویش تایك اندازه احتیاجات اهالی را از قبیل منسوجات و غیره که طرف ضرورت و احتیاجات عامه بوده (خصوص از مرکز کابل ومربوطات آن وسائر ولایات دور دست داخلی را) تهیه نموده وبدسترس استفادهٔ ضرورتمندان به نازلترین قیمت گذاشته وبهمان سلسله تا کنون صنائع دستی و فابریکه های محبس مصروف کار بوده و بیشرفت خوبی در آن محسوس میشود ، اشیای که در شعبات صناعتی محبس ساخته میشود قرار ذیل است :

۱ ـ پارچه های نخی برخورد و برکلان .
۲ ـ بوتهای متنوعه زنانه ، مردانه ، بچه گانه .
۳ ـ چانته ، کمربند ، بوت ، موزهٔ عسکری .

۴ ـ جراب ، بنیان ، جاکت دامن زنانه ، دریشی‌های ساختگی بچه گانه ۰
۵ ـ سرج عسکری ۰
۶ ـ نلهای سمنتی وغیره ۰
۷ ـ دروازه های درآمد وروی کار عمارات ۰
۸ ـ دوختن البسه عسکری ، پولیسی و ژاندارمه
۹ ـ گلیم و سطرنجی
۱۰ ـ سامان آهنگری و حلبی سازی
۱۱ ـ دستمالهای زمستانی دور گوش و گلو و غیره

اشیای متذکرهٔ فوق به پیمانهٔ وسیعی باستثنای اشیای کار آمد عسکری بدکانهای محبس دربازار بفروش رسیده ومیرسد ، در هذالسنه علاوه برفابریکهای سابق که درمحبس تحت کاربوده دو فابریکه جدید دیگری هم افزود گردیده ، که یکی فابریکه تکمه سازی‌و دیگری فابریکه ندافی است در فابریکه تکمه سازی فعلاً هررقم تکمه های خورد و کلان شاخی و مصاله ئی درآن ساخته میشود و در بازار بدکانهای محبس د ر معرض فروش گذاشته شده ، وبرای ساختن جلیت یعنی‌آب کردن استخوان و آنرا بشکل منجمد درآوردن که به بسیار سرعت ازان تکمه ساخته میشود نیز ترتیبات گرفته شده است ۰

فابریکه ندافی که بواسطه آن پشمهای ردی وجری واضافگی تارهای خامه سطرنجی ندافی شده واز آنها به بسیار خوبی کار گرفته میشود ۰

امور ولایت قندهار

ریاست بلدیه :

۱ : ـ کار تعمیر دیپو که درسال ۱۳۲۴ شروع گردیده بود ، د ر سال جاری بـه پوشش رسیده است ۰

۲ : ـ « « گلخانهٔ کافی بابا ولی صاحب که سابق شروع شده بود ، د رسال جاری بپوشش رسیده و مسطح هم شده است ۰

۳ : ـ « « دکانهای بازار بردرانی که قرار نقشه زیر کار گرفته شده بود ، در هذالسنه اکثر دکانهای مذکور بپایه تکمیل رسیده ۰

۴ : ـ متصل دروازهٔ شکارپور یك‌آبرو اساسی واصولی پخته کشیده شده ۰

۵ : ـ کار ترمیم مسجد گذر قاضی غلام طبق برآورد مرتبه از طرف بلدیه تحت اجرا گرفته شده .

۶ : ـ یك تعداد اپارتمان مطابق نقشه بلدیه واقع بیرون دروازۀ توپخانه از طرف اشخاص شروع گردیده که آباد کرده شود .

۷ : ـ یك تعداد کوټی بین نهر پاتاب و ده خواجه بیرون دروازۀ هرات قرار نقشه از طرف اشخاص تحت تعمیر گرفته شده .

۸ : ـ کار تعمیر ۱۷ باب دکانهای منزل اول خرقه شریف که سال گذشته شروع شده بود در هذالسنه تکمیل و قابل استفاده گردیده است .

۹ : ـ بدهن دروازۀ ارگ قندهار که ۳۱ باب دکانهای بلدیه طورمخروبه بود ، درهذالسنه دکانهای مذکور مرمت کاری گردیده و برای فروش آرد وغیره مواد ارتزاقیه تخصیص داده شد ، که فعلاً یك عده دکانداران دکانهای مذکور را اشغال کرده اند .

۱۰ : ـ ترمیمات مسجد جامع سردار مدد خان ازطرف بلدیه قرار برآورد مرتبه بعمل آمده .

۱۱ : ـ درسال جاری ازحد دوراهی الی مکتب احمد شاه لیسه تماماً سر کها جغلها اندازی شده .

محکمۀ ابتدائیه :

فیصله های جزائی وحقوقی وعایدات محکمۀ ابتدائیه ولایت قندهار در سال جاری حسب ذیل است :

۱ : ـ فیصله جزائیه که قطع و فیصله شده	۱٦٤ فقره
۲ : ـ حقوقیه » » »	۲۹۷ »
۳ : محصول محکمه	۳۱۱۲۸ ـ افغانی

محکمۀ مرافعه :

۱ : ـ فیصله جزائی که قطع و فیصله شده (۱۳۳) قطعه ۲ : فیصله حقوقیه (۲۰) قطعه

۲ : ـ پول عایدات از درك فروش وثایق وغیره ۱۷۱۳٤۰ ـ افغانی

امور بلدیه مزارشریف

ریاست بلدیه :

۱ : ـ شروع کار تسطیح وپخته کاری جادهٔ شرقی روضهٔ شریف از حصهٔ چهار رای با زار مسگری الی متصل جای سید ابراهیم خان به طول ـ ۱۱۰۰ متر

۲ : ـ سنگ کاری وپخته کاری جادهٔ غربی روضهٔ شریف ازحصهٔ چارسوق دروازهٔ بلخ الی خواجهٔ بخوش بطول ـ ۱۳۰۰ متر

۳ : ـ پخته کاری سرك شاهی ازحصهٔ مقابل روضهٔ شریف الی دروازهٔ نادر شاهی وختم کار آن بطول ـ ۱۰۴۰ متر

٤ : ـ ترمیمات جوی وریگ اندازی تمام جاده های داخل شهر از قبیل سرك شاهی وغربی وسرك دوره های روضهٔ شریف ۰

٥ : ـ ریگ اندازی تمام جادها درحصهٔ روضهٔ شریف الی باغ حضور

٦ : ـ اختتام کار تعمیر اساسی دیپو ودوا خانه که در سال گذشته شروع و در سال جاری بکلی تکمیل وقابل استفاده گردیده ۰

۷ : ـ ترمیم ورنگمالی عمومی عمارت حکومتی ودوائر رسمی داخل باغ حضوری

۸ : ـ تمدیدلین های برق تماماً سرك وبازارها ودوائر وبعضاً خانهای اهالی وروضهٔ مبارك ۰

امور ولایت جنوبی

الف ـ قوماندانی امنیه .

قبلاً درمحبس ولایت جنوبی شق صناعتی وجود نداشت ، درسال ۱۳۲٥ يك شعبه بنام شعبهٔ صناعتی تاسیس گردیده ومبلغ يك لك افغانی سرمایهٔ آن منظوروتحت اثرقوماندانی امنیه پول مذکور به کارانداخته شده ، فعلاً درین شعبه کار هائیکه تحت اجرا گرفته شده ازقبیل سطرنجی بافی بنیان بافی، دستمال گردن ،گلیم بافی، بوت دوزی ، چپلی دوزی ، سلیپردوزی وغیره میباشد ۰

ب ـ تعمیرات :

۱ : ـ تعمیر کلوب عسکری که در سال ۱۳۲٤ سنگ کاری آن تکمیل گردیده بود ، درسال جاری بقیه کارهای آن جاری وبه اتمام رسیده است ۰

۲ : - تعمیر شفاخانه ملکی که در سال گذشته شروع شده بود ، درهذ السنه تکمیل گردیده وبه پوشش رسیده است ۰

۳ : - تعمیر تهانه گورگیری جاجی میدان که در۱۳۲٤ شروع شده بود ، در سال جاری کار آن تمام شده وقابل بود وباش گردیده ۰

٤ : - درسال ۱۳۲۵ حسب منظوری مقامات صلاحیت دار شش باب مکاتب جدید نیز تاسیس ومنظور گردیده است ۰

ج - احداث سرکها :

۱ : - یك سرك جدید از قریهٔ دیری پیران به طول چارمیل وعرض هشت متر باستقامت کوه شین کی به مکتب لکن درین سال احداث گردیده ۰

۲ : - یك سرك جدید ازمکتب لکن به استقامت قریهٔ دکوخیل لکن به کوه تالی احداث شده عرض ۸ مترطول شش میل

۳ : - یك سرك جدید در مکتب لکن از قریهٔ ایونجیل به سرك عمومی قریهٔ مذکور بعرض هشت متر وطول پنج میل جدیداً احداث شده ۰

٤ : - یك سرك جدید بعرض هشت متروطول هشت میل ازشهرنوبطرف کوه متون به استقامت قلعه راغه احداث شده ۰

امور حکومت اعلای میمنه

بلدیه :

تزئید عائدات ریاست بلدیهٔ میمنه واندخوی درسال ۱۳۲۵ نسبت بسال ۱۳۲٤ قرارذیل است.

۱ :- از ریاست بلدیه مرکز میمنه	۶۰۰۰۰ - افغانی
۲ :- « « « اند خوی	۱۳۰۵۷۳ - «

محاکم عدلیه :-

عائدات محاکم عدلیه از درك فروش وثائق نسبت بهسال ۱۳۲٤ در سال ۱۳۲۵ تزئیدیکه بعمل آمده عبارت ازمبلغ ۴۳۷۳۹ - افغانی میباشد ۰

سائر دوائر مربوطه :

تزئید عوائد مالیاتی دوائر مربوطه حکومت اعلای میمنه نسبت بسال ۱۳۲٤ درسال ۱٤۲۵

۱ :- در شق مالیه	۱۲۱٦۷۳ - افغانی
۲ :- « « داخله	٤۲۲۹۱ - «
۳ :- « « زراعت	٦۹۰۸۳ - «
جمله	۲۳۳۰٤۷ - افغانی

امورحکومت اعلای بدخشان

۱ :- کاریکه درسال ۱۳۲۵ بعمل آمده عبارت ازترمیم سرك‌هاوساختن پلهای ظفر ودرایم وترگنی وچند پل دیگر میباشد که تایك اندازه برای عبور ومرور موترها قابل استفاده گردیده اند وهمچنین راه بهارك وجرم که به نسبت تنگی راه (شخك) موتر رونبود ، درموضوع مذکور سرنگ‌پرانی زیاد بعمل آمده وحصه مذکور فراخ گردیده که فعلاً موتر ازفیض آباد الی جرم به بسیار خوبی رفت وآمد کرده میتوانند .

۲ :- راه تجارتی چترال که ازچندین سال باینطرف مسدود بود ، درسال جاری جهت رفاهیت اهالی بدخشان اجازه داده شده که تجار ازطریق مذکور رفت و آمد نموده و مال التجارهٔ خود هارا صادر و وارد نمایند .

قومانداني امنیه :

شعبهٔ صناعتی محبس قوماندانی امنیهٔ بدخشان درسال ۱۳۲۵ دوسه نفرمعلمین بافت وغیره راز محبس کابل خواسته ودستگاه زیادی رابکار انداخته وشق صناعتی خورراتوسعه داده است ، چنانچه هرقم پارچه‌ها از کار گاهای مذکور در معرض استفاده گذاشته شده است .

بلدیه :

ریاست بلدیهٔ بدخشان درهذالسنه به‌نسبت قلت غله و نرسیدن آن‌دربازار فیض آباد ، باتمام زمینداران عمدهٔ بدخشان مذاکره ومفاهمه نموده ، که تارسیدن فصل سال ۱۳۲٦ غله‌خودهارا دربازار وارد کرده و بالای اهالی خوش برضا بفروش برسانند ، زمینداران مذکور هم قبولدار شدند که غله خوها را وارد نمایند .

ماموریت احصائیه :

کارات احصائیه و دفاتر مرتبه حکومات مربوطه بدخشان مثل‌حکومتی درواز وعلاقه داری خواهان و حکومتی زیباك و علاقه داری شغنان و علاقه داری واخان و حکومتی واخان و حکومتی جرم‌ازقید تفتیش و ملاحظات و تطبیق اصولی برآمده است ·

تصویبات ومقررات سال اول دورهٔ

ششم مجلس شورای ملی

۱ : ـ انتخاب ع ، ج سلطان احمدخان وکیل شهر کابل بریاست شورای ملی ·
۲ : ـ « ع ، ص محمدعزیزخان وکیل شهرقندهار بمعاونی اول شورای ملی ·
۳ : ـ « « » « سیدعمر خان « اهالی غوری وبغلان به معاونی دوم شورای ملی ·
٤ : ـ « ، عبداللطیف خان به‌حیث‌سرمنشی مجلس شورای ملی ·
٤ : ـ ص ، حافظ محمدانور خان به صفت منشی « «
٦ : ـ تشکیل هیئت های انجمن اول ودوم وسوم و تفریق وظایف آنها ·
۷ : ـ معاهدهٔ منعقده بین حکومت افغانستان و اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی در مسایل سرحدی ·
۸ : ـ موازنه عمومی واردات و مصارفات سال ۱۳۲۵ مملکتی
۹ : ـ بودجه معاشات و مصارفات قروض بانکی ۱۳۲۵
۱۰ : ـ تشکیل حکومتی درجه (٤) سرکانی و ۳ علاقه‌داری درجه (۳) و تبدیل علاقه‌داری چوکی بحکومت درجه (۲) در منطقه کنرهای ولایت مشرقی ·
۱۱ : ـ تعدیل و الغای بعضی مواد اصولنامهٔ مامورین و متقاعدین ملکیه·
۱۲ : ـ ضمیمهٔ اصولنامهٔ حاضری و رخصتی مامورین درتعدیل اوقات حاضری ماه‌رمضان ·
۱۳ : ـ الغای علاقه‌داری احمدزائی و طوطی خیل و تشکیل حکومت درجه دوم سید کرم بولایت جنوبی ·
۱٤ : ـ انفکاك قریهٔ باباصدیق از علاقه داری کلدار و مربوطیت آن بحکومت خلم مزار شریف ·

۱۵ : ـ تاسیس دارالمساکین.

۱۶ : ـ ضمیمهٔ اصولنامه ویزاواقامت اتباع‌خارجه‌در افغانستان درموضوع ویزه کثیرالمسافرت

۱۷ : ـ موضوع تبدیلی‌نوت های مندرسه وتعین‌هیئت مدققهٔ آن .

۱۸ : ـ اصلاح امور حمل‌ونقل و الغای بعضی محصولات ووضع بعضی محصولات جدید گمرکی بر اجناس رخت باب .

۱۹ : ـ ضمیمهٔ اصولنامهٔ‌مکلفیت عسکری تبدیل‌اصل(۶۱) درخصوص اخذ‌عوضی‌اشخاص مفرور.

۲۰ : ـ انفکاک قریهٔ سبخ‌سر ازمیل کرکی وارتباط آن بحکومتی چخانسور .

۲۱ : ـ « « معوودیلی ازحکومت ارغستان ولایت‌قندهار وارتباط آن بحکومتی‌شنکی .

۲۲ : ـ اصول ترتیب شکل والعباد بیرق رسمی دولت افغانستان .

۲۳ : ـ قرار داد کنفرانس هوانوردی کشوری بین‌المللی .

تصویبات سال ۱۳۲۵ مجلس اعیان

۱ : ـ لایحهٔ اصولنامهٔ زیاست عمومی تفتیش امور اداری حکومت

۲ : ـ « « تشکیل محاکم واصول محاکمهٔ مامورین ملکیه

۳ : ـ « « دارالمساکین

٤ : ـ « « اصول ترتیب شکل وابعاد بیرق رسمی دولت افغانستان

۵ : ـ ضمیمهٔ « پاسپورت تبدیل اصل (۱۵) اصولنامهٔ مذکور

٦ : ـ « « تقاعد راجع به‌تعدیل والغای بعضی مواد اصولنامهٔ مذکور

۷ : ـ « « مسافرت و اقامت اتباع خارجه در افغانستان

۸ : ـ « « حاضری و رخصتی مامورین تبدیل اصل (۲) اصولنامهٔ مذکور

۹ : ـ « « مکلفیت عسکری تبدیل اصل (٦۱) « «

۱۰ : ـ « « تقاعد راجع بماموریت و کلا بعد ازختم دورهٔ وکالت شان

۱۱ : ـ « « معاهده راجع به تحدید سرحدی بین افغانستان و شوروی

بناغلی احمد علی خان «کهزاد»

کوشانیهای خورد

کیداری

درسالنامه ۱۳۱۷ بصورت عمومی راجع به کوشانی‌ها ورول بزرگ آنها در تاریخ قدیم افغانستان ودرسالنامه ۱۳۲٤ راجع به بزرگترین امپراطور آنها کنشکای کبیر مقالات مفصلی نوشته ونشر نمودیم. برای اینکه صدای پښتو تولنه بی‌جواب نماند امسال خواستم در اطراف کوشانی‌های خورد که به اساس مسکوکات بیشتر به «کیداری‌ها» شهرت دارند چندصفحه ئی نوشته وتوسط سالنامه به خوانندگان گرامی تقدیم داریم.

کوشان و کوشانی‌ها را در تاریخ افغانستان عموماً به دودسته بزرگ تقسیم میکنند «کوشانیهای بزرگ و کوشانی‌های خورد». اولی شامل دوخاندان است یکی دودمان کدفیزیس‌ها ودیگر دودمان کنیشکا که‌روی همرفته ازاوائل عهدمسیحی تاربع اول قرن سوم را دربر میگیرد.

دسته دومی یعنی کوشانی‌های خورد درحقیقة وارث همان کوشانی های بزرگ میباشند که به‌اساس نام موسس یااولین پادشاه آنها (کیدارا) به‌خاندان کیداری شهرت یافته اند و نام قرن سوم راتاربع اول قرن چهار اشغال کرده اند.

دوره عظمت کوشانی‌های بزرگ طوریکه ذکرشد ازاوائل عهدمسیح تاربع اول قرن ۳ بیش‌از دوصد سال دوام نمود دراین‌عرصه دونیم‌قرن سلاله‌اول کوشان (کجولا کدفیزس وویما کدفیزس) امپراطوری باعظمتی تاسیس‌نموده وسرحلقه دوم خاندان سلطنتی کوشانی های بزرگ کنیشکای کبیر باسیاست عاقلانه وکاردانی وبه‌نیروی قوای بزرگ خود دامنه‌این

امپراطوری‌را از هامون سیستان‌تا وادی ترم و گنگا انبساط داد چند نفر پاد شاهان مقتدر دیگر که‌تاریخ اسمای بعضی آنهارا ازقبیل کنیشکای دوم وهو و یشکا ثبت کرده مسلسل پشت‌هم سلطنت کرده اقتدار خود،آبروی مملکت عظمت امپراطوری و سلطه اعتبار کشور درین گوشهٔ آسیا درمیان امپراطوری‌های بزرگ چین وروم حفظ کردند طوری که این امپراطوری های مقتدر (چین وروم) به برقراری و استحکام روابط خود با ایشان کوشش واطوارزیاد داشتندزیرا بانیروی‌امپراطوری کوشان و موقعیت آن سیادت سیاسی و تجارتی و مراقبت راها ودرنتیجه عبوراموال ومال‌التجاره ترانزیتی همه‌دردست‌عمال امپراطوری کوشان بود. عروج‌این امپراطوری در (آریانا) یکی‌از مهمترین دوره‌های جلال وعظمت افغانستان قدیم رانشان میدهد زیرا مملکت دراثر امنیت‌وآرامش بادوام دوقرنه درهمه شعبات حیاتی، صنعت،تجارت،زراعت، ادبیات وبسطعلوم ونشرمعارف ترقیات‌شایانی نموده بود وآنقدر مبادی و عوامل نیك بهم‌یکجاشده بود که‌ازان یك «مدنیت کوشانی» بمیان‌آمد وازثمره آن ممالك همجوار مخصوصاً هندوچین تاشرق اقصی مستفید شد.

شروع انحطاط کوشانی های بزرگ:

دراوائل قرن‌سوم مسیحی دوره‌دوصد ساله عظمت کوشانی های بزرگ به تدریج روبه انحطاط گذاشته ومعمولاً سیر همین انحطاط راملاحظه کرده ودوره کوشانی های بزرگ با سلطنت «واسودوا» خاتمه میدهند.

پوره معلوم نیست که‌علت سقوط کوشانی های بزرگ چه‌بوده معذالك سه چیز در آن بی‌مدخلیت‌نیست یکی: توجه وپیشرفت درخاك هند. دوم ظهور سلطنت مقتدر ساسانی در غرب سوم: خطرات فشار ومهاجرت اقوام بادیه‌نشین آسیای مرکزی مثل ژوان ژوان و یفتلی ها چون تفصیل مسایل موضوع راروشن میکنند به تشریح آنهامی پردازیم:

فتوحات درخاك هند: یکی ازاختصاصات سلطنت های مقتدری که‌در کوهستانات مرتفع آریانا تشکیل شده‌چه‌پیش ازاسلام وچه‌بعد از آن این بود که بعداز استحکام مبانی سلطنتی وجمع آوری قوابطرف خاك هند متوجه شده وبنای فتوحات را گذاشته آنهائی که محض به فتح وکشور کشائی یاالحاق بعضی اراضی هندی به‌خاك آریانا اکتفا کرده و به‌مملکت‌خود مراجعت کرده اند هم‌ازاراضی مفتوحه خود خیردیدند وهم از کشور خود آسوده مانده اند برعکس بعضی کسانی دیگر که‌هندرا فتح کرده در آنجا ماندند یا آهسته آهسته به تدریج مرکز ثقل‌حکمفرمائی خودرا اززمین‌های بلند آریانا بجلگه های هموار هندی‌نقل‌داده‌اند روز گاری نگذ را نیده اند که دوچار ضعف شده و نیروی تازه دمی از کوهستانات فرود آمده و ایشان را بر داشته است. کوشانی های بزرگ تا وقتیکه در آریانا سلطنت

داشته و یا بعد از فتح بعضی حصه های هند هم مرکز خود را از کاپیسا ویوراشاپورا (پشاور) به خاک های ماورای شرقی اندوس منتقل نموده بودند سلطنت نیرومند ومقتدری داشتند. که امپراطور روم وچین به دوستی آن احتیاج داشت ودرین وقت سلاطین بزرگ کوشانی هم از مملکت خود آریانا هم از مساعدت موقعیت جغرافیائی آن بین هند وچین وامپراطوری روم وهم ازمتصرفات خود در هند وترکستان چین استفاده میتوانستند یعنی در مرکزی نشسته بودند که به گرد و نواح و متصرفات ماورای سر حدات حاکمیت داشتند. بعد از اینکه با «ویماکدفیزس» راه فتوحات هند به روی پادشاهان کوشانی بازشد ودامنه نفوذ آنها تا سواحل گنگا انبساط یافت کنشکای کبیر وهوویشکا دو پادشاه مقتدر کوشان بدون اینکه به ضعفی متوجه شوند ازمتصرفات خود برخوردند. مقارن عصر «واسودوا» توجه کوشانی ها بیشتر مبذول بخاک هندی شده عرف وعادات وبسیار مراسم مدنی واداری آنها هندی شد واصل خاک آریانا خالی ماند ودوعلت دیگری که گفتیم زمینه پیدا کرد.

ظهور سلطنت ساسانی: بعد ازینکه در اواخر قرن دوم مسیحی قرای خاندان ارساسی های بلخی درصفحات فارس روبه ضعف گذاشت ملوك الطوایفی در آنجا بمیان آمده وتقریباً در هر شهری شاهی سر بلند کرد ومعروفترین آنها (گوتشیر Gotchir) ازخانواده (بزرنجی) Bazrangi بود که درشهر «استخر» پایتخت قدیم شاهان «پرسید» سلطنت میکرد.

ساسان نام پسریکی ازخانواده های روشناس که باخانمی ازخانواده بزرنجی ازدواج نموده بود دراستخر مجاور معبد «اناهیدا» یا «اناهیتا» بود. پسرش «پابغ» Pabahgh که بعدازپدر عهده‌دار نگهبانی معبد مذکور شد از روابط خویشاوندی که با خانواده بزرنجی داشت استفاده نموده برای پسر کلان خود «اردشیر» وظیفه بلند عسکری «ارگبد Argubad» داره شهر «دربگرو» گرفت وچون قوا بدست ایشان آمد «پابغ» درمقابل «گوتشیر» برخاسته ومیخواست پسرخوردش شاهپور راشاه ولایت (پرسید) سازدولی «ادوان» یا ارتبان پنجم آخرین شاه خاندان ارساسی ایشانرا یاغی خواند تااینکه پابغ مرد وجایش را شاهپور گرفت وبعد از رقابتها بین دوبرادر شاهپور هم بمرگ ناگهانی (۱) مرد واردشیر وضعیت خودرا مستحکم ساخت.

ادوان یاارتبان چندین نفرشاهان ولایات را برعلیه ارد شیر تحریك کرده آخر خودش بااو مصاف داد ولی به نتیجه نرسیده واردشیر در ۲۸ اوریل ۲۲٤ مسیحی شهر (ستیزفون) را گرفت وخانواده ساسانی را بمیان آورد. وتا ۲٤۱ م سلطنت نمود.

بیشتر گفتم که مقارن سلطنت «واسودوا» کوشانی‌ها بیشتر بخاك هند توجه نموده و آریانا ازنفوذ مستقیم آنها خارج مانده بود «واسودوا» درحوالی ۲۲۰ مسیحی وفات کرد واردشیر در ۲۲٤

---

(۱) سنگی ناگهانی ازدیوارعمارتی برسرش افتادومرد.

بنای سلطنت ساسانی را درفارس گذاشت ازین دوتاریخ بوره معلوم میشود که انحطاط کوشانیهای بزرگ وظهور سلطنت ساسانی نزدیك ومعاصر هم بوده وطبیعی بهاقتدار آمدن ساسانی ها در انحطاط دولت کوشانی بی تاثیر نبوده واز همین جهت بعضی از کوشانی های کوچك وبعضی قسمت‌های خاك آریانا درحواشی سرحدات غربی وحتی‌بعض حصص داخل مملکت تانزدیکی های کابل زیر نفوذ وگاهی تحت تیول آنها آمده است .

اقوام فعلی آسیای مرکزی : تاریخ افغانستان از رهگذر مهاجرت یك سلسله اقوامی که ازدوره های قبل‌التاریخ تا زمان تهاجمات چنگیز به کشور ما آمده‌اند با آسیای مرکزی یکنوع علاقه‌دارد که حدبحد توجه مارا بخودجلب میکند ونویسنده تاریخ افغانستان ناگزیر است که وقت‌بوقت برای ایضاح مطلب بدان‌سو متوجه شود .

مقابله های آریانا باتوران یامجادله آریانی وتورانی از کشمکش های کهن‌تاریخ کشورما است که‌اوستا خاطره‌های آنراحفظ کرده لذا همان طوریکه یونانی‌های مستقل باختر دراثر ورود اسکائی‌ها وشعبات تخاری واخیرالذکر بواسطه ظهور شاخه دیگرسیتی (یوچی‌ها) بیجا گردید کوشانی های بزرگ‌را هم درزمانی که‌مرکز ثقل خودرا بطرف خاك های هند کشیدند اقوام بادیه‌نشین خصوصاً ژوان‌ژوان ها تهدید می‌نمود ودرمیان علل سقوط عظمت آنها فراریکه پیشتر اشاره‌شد یکی هم‌همین تهدید ژوان‌ژوان ها بود که‌درقرن ۳ مسیحی ازماورای آمو حس میشد ودرحوالی ۳۵۰ مسیحی کوشانی‌های بزرگ را از باختر بیجا کرد .

چگونگی سقوط کوشانی های بزرگ : باعللی که ذکر کردیم دولت کوشانی های بزرگ دراوائل قرن ۳ مسیحی روبه سقوط گذاشته و « واسودوا » کسی‌است که‌معمولاً اورا آخرین شاه این سلسله تصورمیکنند چیزیکه دراینجا مهم وشرح میخواهد چگونگی سقوط دود مان بزرگ کوشان وتفصیل وضعیتی است که‌درقلمرو امپراطوری ظهور میکند .

اگرچه طوریکه ذکرشد سقوط دوره کوشانی های بزرگ عللی متعدد و بزرگ دارد ولی این سقوط مانند منقرض شدن یك دودمان سلطنتی ویاقتل آخرین شاه‌یك خاندان و غیره عوارض ناگهانی یکدفعه بمیان نیامده است. بعبارت دیگراین سقوط یك‌سقوط معنوی است که بیشتر به‌عظمت وجلال کوشانی‌ها ربط دارد وگرنه ازنقطه نظرادامه احفاد ونسل و رگ و خون چندین قرن دیگردوام میکنند که‌تاریخ تایك‌حدی ایشان‌را به‌نام « کیداری‌وکوشانی های خورد » میخواند وبعدازآن که‌یفتلی وعناصر (توکیو) یعنی ترکان غربی به دو طرفه هندوکش انتشار می‌یابند خون کوشان بهپیمانه وسیع به‌آنها داخل‌شده و به‌همین جهت «عنصر کوشانو یفتلی » تازمان مقارن ظهوردین مقدم اسلام وفتوحات عرب سلطنت هائی داشته اند وتاچندین قرن شاهان این مملکت اسلاف خودرا به کنیشکای بزرگ نسبت میدهند وموضوع

این فصل محض صحبت در اطراف کوشانی های خورد یا کیداری‌ها میباشد
کوشانی‌ها همان‌طوریکه در ابتدای وهله حکمفرمائی یك نوع سلطنت ملوك الطوایفی داشتند وپنج شهزاده درپنج قطعه مختلف سلطنت میکرد و از ان پنج نفر یکی دیگر آن رامطیع خود ساخته و سلطنتی بمیان آورد بعداز اختتام دوره جلال وبزرگی هم امپراطوری آنهاشکل ملوك الطوایفی بخود گرفت . حصه‌اصلی امپراطوری آنها درخاك آریانا بعداز وفات «واسودوا» دوکانون مهم داشت یکی‌در باختر ودیگری دردرهٔ کابل. که دران‌ها بتفصیلی که‌می‌آید دودمان «کیداری» سلطنت میکرد .

قسمت متصرفی امپراطوری کوشان درخاك هند هم طبعاً بعدازوفات واسودوا دچارهرج و مرج شده تاوقتی نایب الحکومه‌های کوشانی به‌عناوین مختلف به حکمفرمائی خویش ادامه دادند وبعدازان دومان هندوبا « بهار شیوا Bhar. Siva» موفق شد که در عوض حکومت های کوچك ومجزی سلطنت مقتدر وبالنسبه بزرگی در کنار گنگا بمیان آورد. سلطنت (اندرا) Andhra و (سوراشترا) Surashtra هم ازجمله حکومت هائی است که بعداز سقوط نفوذ نایب الحکومه‌های کوشانی از شبه جزیره کتاوار Kathiawar و جلگه مرتفعه دکن قدبلند نموده است وتاظهور سلطنت گوپتا دوام کرده است و چون جزئیات آن مربوط خاك هند است ازان صرف نظر شد .

کیداری‌ها : بالاذکر شد که با «واسودوا» دوره کوشانی‌های بزرگ تمام‌شده و بعداز او شخص دیگری «کیدارا» نام‌از همان احفاد کوشانی درباختر به سلطنت رسید. اگر چه معمولاً وفات «واسودوا» حدبین دودوره کوشانی‌های بزرگ وخورد است معذالك بعضی ها کیدارارا هم ازجمه‌شاهان کوشانی بزرگ حساب میکنند بزبان دیگر «کیدارا» آخرین شاه کوشانی‌های بزرگ و اولین وموسس دودمان کوشانی های کوچك میبا شد چون بنام «کیدارا» اقلاً دونفر واز احفاد اوچندین نفری به سلطنت رسید .

خاندان سلطنتی آنهارا «کیداری‌ها» گویند وذکر حال ووقایع مربوطه آنها که خیلی ها تاریك ومنحصر به مطالعه مسکوکات وبعضی تذکار نویسندگان خارجی است موضوع مطالعات این فصل میبا شد .

کوشانی های‌خورد ومنابع چینی : منابع‌چینی درچندین موارد خصوص در قسمت یوچی ها یعنی کوشانی‌هاهم‌از بزرگ گرفته‌تاخورد پاره معلوماتی میدهند اگر چه این معلومات مفصل ومسلسل نیست‌وعموماً فاقد سنه‌وتاریخ است واسمای جغرافیائی محلات متذکره راتلفظ‌وصورت تحریر زبان چینی تاریك ساخته معذالك خالی‌ازفائده نیست‌ودرخطوط اساسی‌مسایل‌روشنی‌های خوبی می اندازد .

مهمترین منبع چینی که از کوشانی های بزرگ و خورد صحبت میکنند سالنامه های خانواده شاهی «وی Wei» است که آنرا «وی شیو Wei shu» گویند ووقایع سال های بین (۳۸٦ - ۵۵٦ ب م) رادربر میگیرد کهچندنفر بهزبان های اروپائی ترجمه کرده یکی آن ترجمه فرانسوی Specht است قسمتی ازین سالنامه ها و سالنامه های قدیم تر در دائرة المعارف (ماتوان لن Maton -lin (قرن ۱۳ب م) هم آمده که قسمتی ازان را رموزات Renusat و ژولین Julein ترجمه کرده اند ونام های محلات را (مار کوارت) Marquart تعین نموده است . (۱)

قسمتی از «وی‌شیو» کهدران از کوشانی‌های بزرگ وتهدید (ژوان ژوان ها) و غیره ذکررفته قرار آتی است :

پایتخت سلطنت تایوچی‌شهر لو- کین‌شی Loü kien chi است که بطرف غرب فو - تی شا Fo ti cha بفاصله ۱٤۰۵۰۰ لی از تای Tai افتاده . تایوچی از طرف شمال مورد تهدید «ژوان ژوان» ماواقع شد وچند دفعه زیرتهاجم آنها آمد ند بناء علیه تا یوچی بطرف غرب مهاجرت کرده ودر شهر (پو - لو Po lo) که ۲۱۰۰ (لی) از فو - تی- شا) فاصله دارد مستقرشدند . چون پادشاه آنها (کی - تو - لو Ki to lo شهزاده رشید وجنگجوی‌بود وقشونی گرفته بطرف جنوب کوهای بزرگ آمده برشمال هندهجوم آورد وآنجا پنج‌سلطنت شمالی (کان - تو - لو) مطیع اوشد.

تشریح نام ها :

تایوچی . . . . کوشانی های بزرگ

لو - کین - شی Lou-Kien-Chi . . . . بلخ

فو - تی - شا Fou Ti hal . . . . بامیان

تی Tai . . . . پایتخت خاندان شاهی وی Wei
در شانسی شمالی.

ژوان - ژوان . . . . قبیله ئی ازاقوام آسیای مرکزی .

پولو Po Lo . . . . بلکان درشمال مجرای قدیم اکسوس.

کی - تو - لو Ki-to-lo . . . . کیدارا صورت صحیح‌نام اودر رسم الخط برهمی مسکوکات اودیده شود.

(۱) آ چه درین‌باب اینجا صحبت میشود ازروی مقالهٔ «مارتن» M. F. C. Martin میباشد که در مجله رایل اشیاتیك سوسا یتی آف بنگال جلدسوم نمره ۲ نشرشده است .

کوه بزرگ . . . . سلسله کوه هندوکش

کان - تو - لو Kan- tho- lo . . . گندهارا دره کابل وپشاور

مضمون فوق درصورتیکه عوض نامهای چینی ترجمه آنرا قرار دهیم چنین میشود:

«پایتخت سلطنت کوشانی های بزرگ شهربلخ است که بطرف غرب بامیان افتاده (۱) وازپایتخت خاندان شاهی (وی) که در سانشی شمالی است ۱۴۵۰۰ لی فاصله دارد. کوشانی های بزرگ ازطرف شمال مورد تهدید ژوان ژوان ها قبیلهٔ از آسیای مرکزی واقع شده وچند دفعه زیرتهاجم آنها آمدند بناء علیه کوشانی های بزرگ بطرف غرب مها جرت کرده ودرشهر (بلکان) که ۲۱۰۰ لی ازبامیان فاصله دارد مستقر شدند. چون پادشاه آنها «کیدارا» شهزاده رشید وجنگجوئی بودقشونی گرفته بطرف جنوب هندوکش آمد وبرشمال هند هجوم آورد وآنجا پنج سلطنت شمالی گندهارا مطیع اوشد.»

باچند سطرفوق منابع چینی یك سلسله وقایع مهم را خاطرنشان میکنند ولی سنه ئی برای هیچ کدام آن نمیدهند ازبرای اینمطلب به ماتوان لین مراجعه میکنم دائرة المعارفی (ماتوان-لن) که درقرن ۱۳ مسیحی نوشته شده تاریخ عمومی کوشانیهای بزرگ را داده مینویسد «بعداز اینکه کوشانیها درزمان «ویما کد فیزس» شمال هندرا مسخر کردند (حوالی ۹۰ م) نیرومند وقوی گشتند بهمین وضعیت (یعنی نیرومند و قوی) تا زمان دو مین خا نواده شاهی همان (۲۶۳ - ۲۲۱ مسیحی) ماندند آنگاه ازطرف شمال مورد تهدید ژوان ژوان ها واقع شده وچند دفعه زیر تهاجم آنها آمدند.»

سالنامه های چینی بعداز حمله کیدارا به هند ازتاریخ کوشانیهای بزرگ چیز دیگر نمیدهند حالا ببینیم راجع به کوشانی های خورد چه معلوماتی دادند:

اقتباس از صفحه ۲۵ جلد۳- نمره ۲-۱۹۴۷ مجله انجمن شاهی آسیائی بنگال (۲)

«پایتخت یوچیهای خورد کوشانیهای خوردشهر فو - لو - شا Fou-leau-cha (پشاور) است. پادشاه آنها پسر «کی - تو -لو» است، اورا پدرش وقتیدرین شهر به این عهده مامور ساخت که خودش دراثر حمله ژوان ژوانها مجبورشد بطرف غرب حرکت کند.»

اقتباس از وی شیو Wei shu ازروی ترجمه Specht

«چون «کیدارا» راهیو انگ نو ها تعقیب میکردند خودرا بطرف غرب کشید، پسرش را امرداد تاخود رادرشهر «فو-لو-شا» برقرار کند بناء علیه این مردم را یوچیهای خورد نامند.»

---

(۱) اگرچه بلخ بطرف شمال شمال غرب بامیان است.

(۲) مارتن صاحب مقاله مجله مذکورحصه مطلوب رااز ما - تو ان- ان ازروی ترجمه رموزات Ramusat گرفته.

تبصره : ملتفت باید بود که درمتن (وی‌شو) ترجمه (اسپخت) متهاجم «هیوانگ تو » و در (ما- توان- لن) «ژوان ژوان» اسم برده شده .

علاوه بریادداشت های فوق منابع چینی در باب تاریخ کوشانی های خورد معلومات دیگری نمیدهند فقط درموقع تعریف مملکت آنها اینقدر علاوه میکنند که در عصر سلطنت دومین خانواده سلطنتی (Weiوی) درزمان پادشاهی (تی وان Tai Von) (۴۰۹-۳۹۸ مسیحی) در اثر ورود تجاری که از آنجا به چین می آمدند ترقیات بزرگی در صنعت شیشه سازی نصیب چین شد. ازین شهادت این نکته بر می آید که استقرار سلاله کوشانی های خورد در گندهارا باید پیش از ۴۰۹ مسیحی بعمل آمده باشد .

از منابع فوق الذکر چینی که ذکرش گذشت راجع به کوشانی های خورد و چو کات تاریخی آنها اساس ذیل بدست می آید :

دریك عصر بین ۲۲۱م و ۴۰۹م ژوان ژوان ها شاخهٔ از کوشانی های بزرگ را از باختر کشیده و به دو سمت پراگنده شده اند .

الف: بطرف غرب در امتداد سرحدات شمالی امپراطوری ساسانی بطرف بحیره خزر .

ب : بطرف جنوب تیغه هندوکش در کاپیسا و گندهارا .

ازمنابع چینی چنین معلوم میشود که سرکرده شاخهٔ جنوبی « کیدارا» بوده که از باختر برآمده ودرهٔ کابل و گندهارا را متصرف شد . ودر صفحات جنوب هندوکش تا پشاور وماورای آن سلطنتی تشکیل کرده است چندی بعد باز (کیدارا) نام که به تائید مسکوکات غیر از کیدارای اول الذکر پادشاه دیگری به این نام میباشد بازفشاری ازطرف بعضی قبایل اسیای مرکزی که چینی ها به تعین هویت آن متیقن نیستند حس نموده پسر خودرا درپشاور گذاشته و خودش به مناطق غربی یعنی علاقه کابل حاضر شد تامانع شود که متهاجم از کوه های هندوکش عبور ننمایند. بهرحال نتیجه شهادت منابع چینی را عجالتاً بهمین جا گذاشته به منابع وذرایع دیگر مراجعه میکنیم .

مسکوکات کوشان و ساسانی حکمفرما یا ن باختر: مسئله ظهور ساسانی ها و مداخلت

این مسئله درسقوط عظمت کوشانی های بزرگ بیشتر بیان شد. در زمانی که کوشانی ها به دوره انحطاط سیر میکردند ساسانی ها بصورت مستقیم وغیرمستقیم در امورات بعض حصص آریانای غربی وحتی باختر مداخله نموده وزمانی هم ازضعف کوشانی های بزرگ و دیگر عوامل مساعد استفاده نموده و این قسمت را متصرف هم شده بودند نایب السلطنه های ساسانی مناطق بین مرو وبلخ ودیگر حکمرانان ولایات بعضی سکه هائی ضرب رسانیده اند که مدققین فن آنهارا به نام سکه های « کوشان وساسانی » یاد کرده اند مطالعه این مسکوکات حدود معلومات مارا راجع به کوشانی ها از آنچه که چینی ها داده اند وسیع تر ساخته ودر بعضی موارد جزئیات دقیق تری میدهد پروفیسر «هرزفلد» این قبیل مسکوکات را به دو دسته تقسیم نموده :

اول مسکوکات شهزادگان خاندان شاهی ساسانی که بعنوان نایب السلطنه بلخ و مرو سکه زده اند وعنوان «شاه شاهان کوشان» را اختیار کرده اند .

(۲) مسکوکاتی که از طرف حکمرانان ولایات در زمانه‌ئی بعدتر بضرب رسیده وحایز عنوان «شاه کوشان» است بیشتر از روی منابع چینی دیده شد که کوشانی های بزرگ را (ژوان ژوانها) ازباختر کشیدند «مارتن» اظهارمیکند که‌خروج کوشانی‌ها ازباختر پیش‌ازعصر ضرب دسته سکه های دومی بعمل نیامده است وبعد از حمله ژوان‌ژوان با احتمال زیاد حاکمیت ساسانی از بلخ بر چیده شده است چنانچه خود تاریخ ساسانی ها هم تا حدی و ر نگی به‌این مشکلات مقر است .

«هرزفلد» در مطالعات خود راجع به‌سکه‌های فوق‌الذکر مینگارد که دسته اول ازحوالی ۲۳۰ مسیحی تا۲۸٤ دوام داشت . حینیکه که ساسانی ها سکستان (سیستان) را متصرف شدند مرکزنهایت سلطنت‌را به‌آن‌ولایت انتقال دادند ودسته مسکوکات دومی ازین تاریخ تا کدام سال دوره‌سلطنت شاهپور دوم (۳۷۹- ۳۰۹ب‌م) دوام کرده‌است .

امیانوس‌مارسلینوسAmmianus Marcellinius میگوید که‌شاهپوردوم تقریباً درسال‌های بین۳۵۰ تا ۳۵۸مسیحی در جنگ‌های سرحدات شرقی مصروف‌بود وکوشانی‌ها درمیان مخالفین او اسم برده شده‌اند. هرزفلد علاوه میکند که‌ضرب مسکوکات کوشان وساسانی تااخیر این جنگ‌ها دوام کرده است. «مارتن» سال۳۵۸ مسیحی‌را که ختم‌جنگ‌های‌شرقی‌شاهپوردوم‌میباشد سال بر آمدن کوشانی‌ها ازباختر میدانند که دردوره سلطنت «کیدارا» واقع شده‌است.(۱)

معنی‌سمت صورت‌شاه درمسکوکات: سکه شناسان بامطالعات دقیق دریافته‌اند که‌چگونگی نمایش صورت‌شاه خصوصاً سمت نگاه آن‌درمسکوکات معنی‌خاصی‌داشته‌آنچه که‌مربوط‌به‌این دوره است چیزی است که اصل‌آنرا باید درعادات زمان سلاطین خانواده اشکانی یاارساسی ملاحظه نمود پروفیسر هرزفلد مینویسد : (۲) نمایش روی بطرف چپ مخصوص ارساس اول وتمام شهزادگان مربوطه بود که از راه ارث حق ضرب سکه داشتند وارا ضی مر بو طه آنها جزء لایتجزای امپرا طوری بود نما یش‌روی به سمت راست نشانه احراز استقلال بود و این کاری است که ساسانی ها، بعد از برانداختن یوغ اشکانی ها عملی کردند . »

« هر زفلد » این را نیز میگوید که مخالفین خاندان رساسی تازمان ارد شیر اول وخود

(۱) موسیو کرل درسال۱۹۳۳ ازتپهٔ مرنجان ۳۳۸ سکه شاهپور دوم۲٤ سکه اردشیردوم و۱۱۰ سکهٔ شاهپور سوم را کشف کرده است .

(۲) به‌یاد داشت های مسکوکات کوشان وساسانی ۳۸ کلکته.۱۹۲۰مراجعه‌شود .
Aemoir or Kushano Sas anian Coins ly Professor Ernest Herzfeld

اردشیر در زمان مخالفتش با اوتبانوس پنجم روبه مقابل سکه بضرب رسانیده اند . باگارشات پرو فیسر مذکور چنین معلوم میشود که ساسانی‌ها این رویه را تعقیب کرده و شاهان آنها که صاحب تیول هم بودند رو بطرف راست سکه میزدند شهزادگان صاحب تیول هم ایشان را تعقیب کردند و کسانی که از راه مخالفت پیش آمده ویا استقلال بدست می آورند صورت خودرا روبمقابل یارخ بطرف چپ ضرب میرسانیدند .

اگر مسکوکات خاندان کیدا ری به این ملاحظات فوق‌سر داده شود از آن نظریات ذیل بدست می آید چنین معلوم میشود که « کیدارا » در اوائل‌وهله صاحب‌تیول ازساسانی ها بوده وبعد ازآن مستقل شده در وقت « پیرو » که اورا معمولا پسر « کیدارا » وجانشین او در گندهارمیدانند ساسانی‌ها دوباره حق تیول خود را براو نشانیدند زیرا او جانشین ورهران Varaharan یا بهرام هر دودر مسکوکات‌صورت‌های‌خودرارخ‌بطرف‌راست‌بضرب رسانیده اند . چون نوشته‌های مسکوکات هم از بر همی به پهلوی‌در عصر « پیرو » تغیر کرده است این هم نظریه فوق را تقویت میکنند وبرنفوذساسانی ها در گندهارا شهادت میدهند .

از روی منابع چینی و شهادت مسکوکات معلوم میشود که « کیدارا » دروسط قرن چهارم مسیحی در کمال شهرت بوده است علاوه برین مسکوکات گواهی میدهد که مشارالیه زمانی باج گذار شاه پور دوم ساسانی بوده وبعد ازآن استقلال خودرا بدست آورده است . آوازه این وقایع وصحت آن ازخلال نگارشات‌بعضی مورخین معاصر ویك کتیبه‌ئی که پروفیسر « هرزفلد » ازپرسه‌پولیس کشف‌نموده واضح میشود . بهاین‌لحاظ موضوع را درذیل از نقطه نظر مورخین مطالعه میکنیم :

بعضی اشارات مورخین به اوضاع قرن چهار : امیانوس مللر سلینوس

Ammianus Marcllinus یکی‌ازصاحب منصبان قشون‌رومن که‌دراراضی ماوراءالنهر علیه شاه‌پوردوم ساسانی(۳۰۹-۳۸۰ب‌م) میجنگید میگوید که این شاه بین‌سال های ۳۵۰و۳۸۵ مسیحی درمحاربات‌قبایل سرحدات‌شرقی که مهمترین و مقتدر ترین آنها خیونی‌ها Chion toe وایوزنی ها بودند Euseni مصروف بود . با تحقیقاتی که در مورد این قبایل نموده اند می‌نویسند که در اصل مضمون اشتباه پیش شده و (ایوزنی) اصلاً (کوزنی)Cuseni بوده که‌مقصد از آن « کوشانی ها » میباشند همین طورخیونی (۱)هاهم‌قبیله‌ازکوشانی‌های خورداست که‌درحوالی کابل بودوباش داشتند ومعروفترین سردار آنها (گرومباتس) Grumbates نام داشت شاه پور دوم در ۳۵۸ با قبایل کشور ما صلح کرد .

(۱) خیونی را عبارت از کوشانی های‌خورد وبفتلی‌ها دانسته اند .

وجنگ را باروم شروع کرده در ۳۵۹ به بین‌النهرین حمله برد و « امیدا » Amida قلعه جنگی رومن ها که عبارت از (دیار بکر) باشد محاصره نموده ودرین محاصره جمعی از دشمنان سابق اویعنی کوزنی ها یا کوشانی ها بسرکردگی سردار خود گرومباتس با او یکجا درجنگ رومن ها درمحاصره قلعه امیدا شریك میباشند . اگرچه همین قسمت متن امیانوس مارسلی نوس خیلی خراب شده باز هم با مطالعاتی که مارکورت Marquart در ایران شهرصفحه ۳٦ ـ نوته ٥ نموده « کوزنی» یا کوشانی راخوانده ودسته قشون آنهارا بیرون دیوار قلعه محاصره شده نشان میدهد . (۱)

کتیبه پرسه پولیس : پروفیسر هرزفلد کتیبه در پرسه پولیس

یافته که به سال ٤۷ سلطنت شاهپوردوم سنه خورده که معادل ۳٥٦ مسیحی میباشد . این کتیبه را سلوك نام قاضی بزرگ کابل نوشته ودرین دعا میکند که شاهپور بسلامتی بکابل مراجعت کند اگرمتن این کتیبه میگوید شاپو دوم زمستان سال ۵۷ ـ ۳٦ را در دورترین نقاط سرحدات خود در حواشی خاك خیونی ها و ایوزنی ها به سر برده داده شود چنین برمی آید که محاربه بین شاپورو کوشانی های کابل‌را درسال ۳٥٦ م قرارداد کابل‌درین‌وقت‌بدست شاپور دوم بودواز آنجا برعلیه گندهارا جلال آباد وهده وپشاور وغیره که‌درتصرف کیدارا بودمیجنگید (۲) از اینجا خوب معلوم میشود که علاقه کابل ـ کاپیسا ـ گندهارا پیش از سال ۳٥٦ مسیحی بدست خاندان «کیداری» افتاده‌بود .

سرجان مارشال چندسکه ازشاپور دوم‌را ازتاکزیلایافته که‌اصلاً درشهر مرو بضرب رسیده قرار نظریه «مارتن» این‌مسکوکات درزمانه کوشانی‌های خورد درباختر هم رواج داشته وباتهاجم ایشان به‌هند در حوزهٔ سندانتشار یافته است. درمیان بعضی مسکوکات دیگری که پروفیسر « هرزفلد » به خیونی‌ها نسبت میدهد یکی آن تصویر نیم تنهٔ را رخ بطرف راست نشان میدهد که‌کلاه شاه پور دوم‌را برسرکرده وبه‌مسکوکات ورامران Varahran (بهرام) پنجم که درمرو ضرب‌زده شباهت زیاد دارد ویحتملاً خود آنهاهم درمرو بضرب رسیده اند چون سمت صورت سکه نشان میدهد که «خیونی ها باجگذار ساسانی‌ها بودند پروفیسر « هرزفلد» آنهارا به زمانه بعدازصلح ۳۵۸ مسیحی نسبت میدهد چون یکنوع سکه «کیدارا » ضرب«گندهارا» هم‌به سکه های فوق شبیه است « مارتن» آنراهم به‌همین عصر منسوب میسازد ونتیجه گرفته میگوید که « ایوزنی » یا « کوزنی » که

---

(۱) مقصد ازین کوشانی، کوشانی های خورد کیداری است (۲) ملتفت باید بود که درسال ۱۹۳۳ از تپه مرنجان (۳۳۸) سکه نقرئی شاپور دوم کشف شداست.

(امیانوس) ژنرال رومن ذکر نموده شاخه‌از کوشانی های بزرگ بودندو سر کرده آنها « کیدارا » بودوتهاجم آنها بر گندهارا بایدپیش از۳۵٦مسیحی بوقوع‌پیوسته باشد. این تهاجم وجنبش های‌معاصر بعضی قبایل دیگراز بلخ بطرف بحیره خزر علت عمده جنگ های شرقی شاهپور دوم بوده وبه‌این جهت باید تاریخ تهاجم کیدارا رابه هند درحوالی (۵۰ - ۳٤۸) وتاریخ تابعیت اورا به‌شاه پور دوم درحوالی ۳۰۸ مسیحی قرارداد .

فوستس بیزا نتنی **Faustos Byzantiun** ، مورخ آرمنی که او را معمولاً « فو ستس بیزانتی » گویند کتاب تاریخی نوشته که‌وقایع رااز ۳۲۰تا ۳۸۵ دربر میگیرید واز مطالعه آن مطالب تاریخی راجع به گذارشت تاریخی افغانستان بدست می‌آید . مشار الیه در کتاب پنجم فصل‌هفتم وسی وهفتم‌ازجنگ هائی که بین کوشانی هاوساسانی‌ها در حوالی ۳٦۷ و۳٦۸ مسیحی واقع شده صحبت میراند از روی نگارشات مورخ ارمنی مذکور چینین معلوم میشود که متهاجم کو شانی‌ها بودند و دو مرتبه ساسانی ها را شکست فاحش دادند به این تفصیل که در دفعه اول یکی از لشکر های آ نها را بکلی محو نمودند و د ر د فعه ثانی شاه پور دوم مجبو ر شد که از میدان جنگ فرار نماید (۱)

پیشترازروی مطالعه مسکوکات دیدیم که « کیدارا » بعداز یك‌دوره تابعیت به ساسانی‌ها، مخالفت‌نموده واستقلال خود را احراز نمود، مورخ ارمنی صریح آ را تائید میکـند و مارتن تاریخ‌این واقعه مهم‌را در۳٦۷-۳٦۸ مسیحی قرار میدهد. چیز دیگری که‌این تاریخ را تائید میکند این‌است که کننگهم‌در چپه تیپ نمره دوم سکه کیدارا سنه ۲۳۹-۳۳۹ را خوانده وآنرا مربوط به عهد کنیشکا حساب میکند. اگر خواندن او صحیح‌باشد وجلوس کنیشکا قرار نظریه استین کنو، برتخت سلطنت در۱۲۸یا۱۲۹ مسیحی مقرون‌به حقیقت باشد از۱۲۸ یا۱۲۹ بعلاوه ۲۳۹سال ۳٦۷ یا۳٦۸ یعنی درست سالی بدست می‌آید که (مارتن) برای‌احراز استقلال کیدارا از سلطه ساسانی معین کرده است .

نتایج : مقصود ازمطالعه منابع چینی، مسکوکات،شهادت مورخین کلاسیك رومن وارمنی وغیره که قبل‌برین‌تفصیلات آن گذشت این بود تامسئله کوشانی های خورد و یا کیداری ها ازپهلوهای مختلف دیده‌شده وبعد باترکیب همه ملاحظات‌چندسطر اساسی‌ازآن بدست آریم . برکسی پوشیده نیست که در تاریخ قدیم افغانستان واقعات بعداز دورهٔ کوشانی‌های بزرگ تاریك ترشده درقرن ۳و٤ مسیحی اوضاع خیلی پیچیده میشود وتاریخ این دوره بیشتر از هر عصری تفحص، تجسس، کنجکاوی بکار دارد تاسر رشته بدست آید وچند سطری که‌نوشته

(۱) صفحه ۳۲ جلد سوم نمره - ۲ سال ۱۹۳۷ ژورنال انجمن آسیائی شاهی بنگال.

می شود طوری شود که حتی المقدور موافق حقیقت باشد. بهرحال چون تا حال به چنین مسائل آنهم بصورت مسلسل دست زده نشده از منابع و معلومات حاضره هر قدر مختصر و کوتاه هم است استفاده نمود قدمی میگذاریم و امید واریم به تعقیب آن در اثر روشنی های جدید قدم های تازه تری برداشته شود.

ژوان ژوان و اخراج کوشانی ها از باختر: قراریکه در «وی شیو» سالنامه خاندان شاهی «وی Wei» تذکار رفته و در اول مطالعات خود از آن صحبت کردیم چنین مینماید که کوشانی های بزرگ بعد از طی دوره عظمت و جلال خود در دو طرفه هندوکش بنوبه خود مورد تهدید یکی از قبایل آسیای مرکزی موسوم به ژوان ژوان‌ها واقع شده و از تهاجمات آنها در اذیت بودند. تا وقتیکه حکومت و نیروی کوشانی ها در آریانا استوار بود تهدیدات ژوان‌ژوان ها اهمیتی نداشت لیکن چون مرکز ثقل نیروی کوشانی با فتوحات هند آهسته آهسته بماورای اندوس انتقال یافت ژوان ژوان‌ها بلاشبه جری تر شده وطوریکه در ماخذ چینی مذکور دیدیم حملات خودرا چندین مرتبه تکرار کردند تا اینکه بالاخره موثر افتاده کوشانی های باختر به دوحصه تقسیم شدند دسته بطرف غرب بجانب سواحل بحیره خزر رهسپار شد وجمعی باپادشاه خود «کیدارا» که قرار شهادت سالنامه چینی مرد رشیدو دلاور بود بطرف جنوب هندوکش فرودآمد. پوره معلوم نیست کهچرا کوشانی های باختر دو حصه شده اند بعضی ها علتش را چنین می نویسد که چون کوشانی های باختر قدرت محافظه باختر را به تنهای به خود ندیدند بطرف سواحل خزر وجنوب هندوکش روانه شدند تا کوشانی‌های این نقاطرا بخود ملحق ساخته ودرمقابل تهدید دشمن کارسازی کنند.

شاخه جنوب هندوکو یا کیداری ها: اگر چه «کیدارا» نام شخص و شخص هم شهزاده یا امیری است که حین بیجا شدن دسته ئی از کوشانی های بزرگ بطرف جنوب هندوکش بر آنها آمریت داره باز هم مورخین چنین قرار گذاشته اند که این شاخه کوشانی ها را از روز حرکت شان بجنوب هندوکو «کیداری ها» میگویند پس کیداری هم نام سلاله پادشاهانی است که برین شاخه کوشانی‌ها سلطنت کرده و هم نام عمومی دسته از کوشانی های باختر که آنها را کوشانی های خورد هم میگویند.

مقابله کیداری‌ها با ساسانی ها درباختر: اگر چه بااشاراتی کهشده روابط کیداری‌ها باساسانی‌ها آنقدر روشن نیست باز هم وقت برفت از اظهار بعضی نکته های مهم ناگزیریم. پیشتر درجمله علل سقوط کوشانی‌های بزرگ گفتیم که ظهور سلطنت‌ساسانی‌را همدراین امر بی‌دخل نبود چون عظمت ساسانی‌ها باضعف کوشانی ها تصادف نموده است ساسانی ها تاجائی

که دست‌شان میرسید ازمداخلت‌های مستقیم وغیرمستقیم‌درخاك های آریانا خودداری نکرده وپیوسته مترصد موقع مساعد تری بودند تاقدمی جلوتر گذارند از طرف دیگر اگردرمراسم تشریفاتی لقب گذاری شهزدگان آنها نگاه شود دیده میشود که چشم حرص و آز همیشه به سرحدات امپراطوری کوشانی دوخته و برای بعضی حصه های غربی آریانا مثل آریانا و سیستان ومارجیان وخوارزم که کم کم بدست آورده بودند حکومتی تشکیل داده وحکمران آنرا حکمران خراسان وشاه کوشانی های یاشاه بزرگ کوشانی میخواندند، این حکومت و حتی حکمرانی در آنجا در نظر ساسانی خیلی مهم بود و شهزادگانی که یکروز بر تخت شهنشاهی ساسانی جلوس میکرد حتماً بایستی در دوره شهزادگی خود حکومت خراسان را دیده می بودچنانچه درمیان شاهان ساسانی شاپور اول هرمزد اول، بهرام اول - بهرام دوم این عهده را درزمان شهزادگی خود طی نموده بودند (۱) و بهرام ۳ و هرمزد ۳ در سیستان حکومت داشتند .

بیائیم به اینکه آیاساسانی ها تازمانی که کیداری ها در باختر بودندبه‌این قطعه رسیده توانستند یانه ؟ این‌مسئله بادقتی که مادر نظر گرفته ایم هنوز واضح مطالعه نشده زیرا چیز مهمی که برای این کار بکار است تاریخ صحیح‌خروج کداری ها از باختر است که هنوز واضح معلوم نیست وآنرا بصورت تقریب بین ۲۲۱ و۴۰۹ مسیحی قرار میدهند .

درین شبه‌نیست که ساسانی‌ها دردوره انحطاط کوشانی درحواشی قسمت‌های غربی وشمال غربی امپراطوری کوشانی (وسعت یافته) اززمان شاپوراول تابهرام دوم حکمران های آنها درخراسان بلقب « کوشان شاه بزرگ» یادمیشدند ولی چنین معلوم میشود که در عصر یکه کیداری هادر باختر وجود داشتند به‌این خطه نرسیده بودند .

ناگفته نماند که مدققین تاحال کیداری ها و مخصوصاً دوره تعالی و سلطنت آنهارا درطی قرن ۵ مسیحی قرار میدادند نظریه جدیدتر که‌متکی به‌منابع‌چینی و مسکوکات وشهادت مورخین کلاسیك است مبنی براین است که‌ایشان نه‌در قرن ۵ بلکه در قرن چهار سلطنت کرده اند، موافق به‌نظریه اولیه « کریستن سن » درصفحه ۱۸۷ « ایران در عصر ساسانی » می نویسند:«دراوائل سلطنت خود فیروز » « کیداری‌ها» را به پرداخت مالیه وادار ساخت بود « کیدراء (۲) بادشاه این قوم ازتادیه مالیه ابا نمود وجنگ درگرفت، میگویند که پادشاه فارس کوشش نمود که با King Khas(کنگاس) پسر کیدا را صلح کند و خواهر کنگاس را ازدواج نماید اما پیشنهاد نقشه اوسر نگرفته وجنگ دوام کرد درین وقت

(۱) ایران درعصرساسانیان تالیف کریستن سن متن‌فرانسوی صفحه (۲۲۲) ملاحظه شود .
(۲) آخرین شاه کوشانی شمال هندوکوه.

فیروز بفکر طرح نقشه دیگر افتاد وچشم امپراطوری بیزانس(روم‌شرقی)را به خطر کوشانی‌ها باز نموده به حکرمت مذکور نوشت «« برای اینکه دست این اقوام بربرازارمنستان‌ودره‌های قفقاز کوتاه شود و از تهاجمات آنها دولت روم شرقی محفوظ باشد برای من پول بفرست تا کیداری ها رایس یاومغلوب سازم ایکن جوابی‌از امپراطوری روم‌شرقی نگرفت معذالک کیداری هارا کاملاً شکست داد وآنها را به سرکردگی کنگاس ازشمال هند و کش به گندهارا محدود ساخت ، چون فیروز بین سال‌های (٤٨٤ ـ ٤٥٩) سلطنت کرده است وکیدارا به نظریه جدید درنیمه دوم قرن چهارم خکمفر مائی داشت واقعات از هر رهگذر بهم موافقت میکنند وصورت تجاوز ساسانی ها‌وعلت فرود آمدن کیداری ها از شمال به جنوب هندو کش توضیح میشود .

ولی منابع چینی واضح علت خروج کوشانی هارا ازباختر بطرف سواحل بحرخزر وجنوب هندو کش فشار وحملات متعدد یکه از قبایل آسیای‌مرکزی ژوان ژوان هامیدانند .

ازطرف دیگر قراریکه مطالعه مسکوکات روشنی می اندازد کوشانی های خورد فقط درزمان شاه‌پور دوم که منتهای عروج ساسانی هااست موقتاً تابع این‌دولت شده و پسان باز استقلال خودرا بدست آورده بودند این‌هم‌دلیل‌واضحی است که ساسانی‌ها دراوائل برای‌مغلوب ساختن کیداری ها کوشش کردند ولی‌تازمان سلطنت شاپور دوم (٣٠٩-٣٧٩) به این کار موفق نشدند وسپس موقتاً درکابل هم‌نفوذ یافتند .

شاخه غربی کوشانی ومقابله باساسانی‌ها : بیشتر متذکر شدیم که بعد ازخروج از باختر دسته از کوشانی ها بطرف غرب رهسپار سواحل بحیره خزر شد قراریکه معلوم میشود ایشان مانند شاخه جنوبی یعنی کیداری‌ها بیکار ننشسته ومانند دسته اخیرالذکر باامرا و شاهان ساسانی مصروف جنگ و پیکار بودند کریستن‌سن می‌نویسد (١) «بهرام پنجم بااقوام بربر شمال که منابع عربی وفارسی بدون تشخیص‌ترک میخوانند جنگ نموده است این اقوام حتماً عبارت ازخیونی ها Chianites هستند که اصلاً آنهارا شاخه ازهن هاحساب‌میکنند وبعضی عناصر آنها درقشون شاه پور دوم بود اما به تعهدات دوستی آنها اعتمادی نبود . این قوم درین وقت عموما دروادی های مرو مسکون بودند و بعداز وفات شاه پور در خراسان ریخته دشمن عمده ایرانی ها شدند . بهرام ٥ شخصا در مقابل آنها قشون کشیده برادرش «نرسه» را درغیاب خود نایب السلطنه مقرر کرد ودر جنگ فاتح شد »

بالا از زبان کریستن سن دیده میشود که « منابع غربی و فارسی بدون تشخیص این‌اقوام

(١) صفحه ٢٧٥ ایران درعصر ساسانیان بزبان فرانسه تالیف کریستن‌سن

را ترك میخوانند » یعنی اگر تشخیص شود ترك نیستند بلی «خیونی» هستند وخیونی باتحقیقاتی که شده عبارت ازهمین عناصر کوشانی خورد و کوشانو یفتلی ویفتلی میباشد که پشت هم به سلطنت رسیده اند پس صحت منابع چینی واضح معلوم میشود که عده ازآنها ازباختر بطرف غرب رفته ودرمرو وخوارزم وسواحل بحیره خزرمنتشرشده بودند وازجانب شمال امپراطوری ساسانی را تهدید میکردند وبا ساسانی ها دشمنی می ورزیدند .

سلطنت کوشانی های خورد درجنوب هندوکش : از منابع چینی معلوم میشود که کیدارای دلاور چون بالشکریان خود به جنوب هندکوه فرود آمد پنج « ایالات شمالی گندهارا مطیع او شد » این جمله اگرچه کوتاه ومختصراست ولی عنوان مفصلی است کهشرح یك فصل بزرگ را درآن میتوان یافت وقتیکه کیدا را ازباختر به جنوب هندوکش فرود می آید چنین معلوم میشود که باکسی مقابل نشده است علت این مسئله واضح است کهبعد از سقوط کوشانی های بزرگ و برهم خوردن نظام امپراطوری عوض یك سلطنت مقتدر حکومت های ملوك الطوایفی در هر گوشه و کنار بمیان آمده بود وازان میان دسته کوشانی های باختر در شمال ودسته کوشانی های کابل در جنوب اهمیت بیشتری حایز بود آمدن کیدارا با لشکریانش ازباختر بکابل حمله ویا تهاجمی نبود که دربین جنگ واقع شود ویا مقابله بعمل آید بلکه برعکس دوشاخه یك تنه بود کهبهم یکجا میشد یعنی کوشانی های شمال به جنوب پیوست میگردید ازین جهت حین آمدن کیدا را از باختر به علاقه کابل جنگی واقع نشد ونقاط جنوبی هندوکش کاپیسا ـ کابل ـ گندارا ـ بغتیا همهسلطنت واحدی تشکیلدادند . دامنه قلمرو سلطنت کیداری یا حکومت کوشانی های خورد از طرف غرب تابامیان ازطرف غرب تا بامیان ازطرف شرق تا اندوس انبساط داشت شمال آنرا دامنههای جنوبی هندوکو وخط جنوبی را کهستانات جنوبی تعین میکرد بعضی ها حد جنوبی قلمر و این سلطنت را تابنو Banu هم پیشمیبردند . چنین مینماید که مرکز اینحکومت دراوایل وهله « کاپیسی » بوده و بعد ها بواسطه تهدید بعضی قبایل آسیای مرکزی که هویت آنها پوره معلوم نیست به پشاور منتقل شدهاست

مؤسس سلطنت کوشانیهایخورد : موسس سلطنت کوشانی های خورد شخصیاست که درهمه منابع بنام (کیدارا) یاد شده اصلا خودش در جمله آخرین پادشاهان کوشانی بزرگ باختر هم بحساب میرود . چون اسم او در مسکوکات سائر منابع زیاد دیده میشود و در سنه های دوازدهم ذکر رفته احتمال قوی میرود که به این نام چند نفر یا اقلا دونفر در زمانه های مشخص سلطنت نموده باشند بر علاوه « کیداری » نام خانواده سلطنتی آنهاهم شده و خود « کیدارا » ازموقعخروج ازباختر تازمانی که مقرسلطنترا در پشاور میگیرد پیوستهذکرشده .

مسکوکات : مسکوکات « کیدارا » وسایر شاهان کوشانی خورد عموماً نقرئی و نازك است وچند سکه مسی آنها از « بنو » هم یافت شده است ولی با تحققاتی که درین زمینه شده اینقدر واضح گردیده که مسکوکات نقره ئی مخصوص شاهان وسکه های مسی مربوط به حکمرانان ولایات میباشد که ازان پسان صحبت خواهیم کرد تشریح سکه های خود کیدرا قرار ذیل است .

سکه نقره ئی :

روی سکه ، نیم تنه شاه به نیمرخ راست فیتهٔ دورسردارد که منتهـا الیه آن عقب سر متحرك است تاجی دارد بشکل کنگره سربرج که سه دندانه آن مانند مسکوکات شاپور دوم معلوم میشود بالای دندانه مرکزی تاج شکل ماه نووکره دیده میشود. موهای سراو از پشت گردن بر آمده ریش ندارد. گوشواره بگوش دارد دوتنه او چهار حصه تقسیم شده است برسم الخط برهمی نوشته است : کیدا را کوشان شاه .

پشت سکه : آتشکدهٔ ئی دیده میشود که قسمت قاعده وحصه فوقانی آن سه مرتبه دارد ودر وسط بدنه ، آتشکده قرار گرفته . بالای زبانه های آتش نیم تنه هرمزد به نیم رخ راست معلوم میشود به دوطرفه آتشکده روبه جانب آتش دونفر محافظین شمشیر بدست دیده میشوند .

نوع دیگر سکه نقره .

روی سکه : نیم تنه شاه روبمقابل دیده میشود. فیتهٔ که علامه شاهی است بدورسردارد انجام آن بالای شانه های او مواج است . تاجی پوشیده که ازسه حصه مرکب است . حصه مرکزی ۵ پروحصه های اطرافی هر کدام سه پر دارد تاج او با بند های مواج و کره ئی مزین است. موهای او به دوطرفه گردن مشاهده میشود . ریش ندارد . گوشواره وگلو بند دارد . بالای شانه های او سرشانه ئی دیده میشود . برسم الخط برهمی نوشته است (کیدارا کوشان شاه) .

تصادمات بین کیداری وساسانی : چه ازروی قانون نمایش صورت در مسکوکات چه ازروی حضور سپاهیان « خیونی » یا کوشانی در سلك قشون شاپور دوم حین جنگ با رومن ها درمحاصره شهر امیده Amida وچه ازروی شهادت بعضی مورخین ارمنی مبنی وچه ازروی کتیبه پرسه پولیس معلوم میشود که « کیدارا » یا کیداری ها چند گاهی مطیع ساسانی ها بودند ولی پوره معلوم نیست کـه در چه وقت وکجا . آیا در اول وهله که کیداری ها در باختر بودند به ساسانی ها اطاعت میکردند ؟ یاحینی که درجنوب هندوکش

در درهٔ گندهارا تازه واصل شده بودند . اگرچه بعضی ها تسلط آنهارا بر کیداری هادر باختراشاره میکنند لیکن اکثرقرائن دلالت برین میکنند که این تسلط موقتی بر کیداری‌ها در دره کابل صورت گرفته باشد وانهم در موقعی بوده که کیداری ها تازه به این قسمت فرود آمده بودند . « امیانوس مارسلی نوس » میگوید که شاه پور دوم از ۳۵۰ تا ۳۵۸ مدت ۸ سال در جنگ سرحدات شرقی برعلیه کوشانی هامصروف بود احتمال زیاد میرود که این سلسله جنگ‌هائی که‌مدت چندین سال طول کشیده است معاصر زمانی باشد که کیداری‌ها از باختر بر آمده و به دره کابل وگندهارا مستقر میشدند و ساسانی‌ها ازهمین بیجاشدن آنها استفاده کرده نمیخواستند موقع بدهند که کیداری ها یعنی کوشانی های باختر به کوشانی های جنوب هندوکو ملحق شوند واز اتحادآنها قوه مخوف تری بر علیه دولت ساسانی‌ها عرض اندام کند ساسانی‌ها این موضوع را خوب درك کرده بودند ولی کوشانی‌ها هم از جنگ و مقاصمه دست نمیکشیدند و این وضعیت جنگ و نبرد مدت ۸ سال کامل طول کشید ولی چون کیداری ها تازه از باختر بیجا شده و هنوز در جنوب هندوکش به تمرکز قواوجمع آوری نیروی خود وقت نیافته بودند مطیع ساسانی ها شدند ونفوذ ساسانی ها تا کابل بسط یافته وشاه ساسانی برای اینکه یکی قوای‌عسکری آنها راضعیف وديگر از رشادت آنها کار گرفته باشد جمعی از آنها برعلیه دشمن غربی خود رومن‌ها استعمال کرد و این همان واقعه محاصره قلعه Amida است که گر و مباتس کوشانی وسپاه او در اطراف دیوار های آن دیده شده است .

احراز استقلال و تشکیل سلطنت بزرگ : از روی مسکوکات وشهادت منابع چینی و مخصوصاً اظهارات واضح و دقیق « فوستس » بیزانتی مورخ ارمنی واضح معلوم میشود که (کیدارا) و دولت کوشانی کیداری برای همیشه مطیع ساسانی ها نمانده و هنوز ۹ سال از کشمکش ها و نبرد با ساسا نیها نگذشته بود که تمام احتیاط های ساسانی برهم خورده وکوشانیهای خورد بسر کرد گی شاه وزعیم ملی خویش کیدارا برای‌جنگ آزادی کمر بسته و داخل اقدامات جدی برعلیه سلطه ساسانی شدند .

جنبشی که کیداریها برعلیه ساسانیها روی کار آورده بود چیز کوچکی نبود و میتوان آنرا ضربتی مهلکی حساب کرد که در نتیجه آن در شرق دامنه تصرف آنها از آریانا برداشته شد و در غرب بسیاری از قسمتهای ارمنستان از دولت ساسانی جدا و به رومن ها پیوست گردید ، زیرا وقتیکه هنگامه آزادی خواهی درآریانا بلند شد ساسانیها دست و پاچه شده و برای اینکه پوره بمسائل جنگی آریانا توجه بتوانند با رومنها از در صلح پیش آمده و امتیازاتی برای رومنها قایل شدند .

بهرحال قرار شهادت مسکوکات و نگارشات «فوستس» ارمنی جنگ استقلال خواهی در سال ۳۶۷ - ۳۶۸ بر علیه شاه پور دوم ساسانی شروع شد باجزئیات که خوشبختانه مورخ مذکور میدهد واضح معلوم میشود که محرك و مسبب این جنگ ، کیداریهای کوشانی بوده و حمله و تهاجم هم ازطرف آنها شروع شده است واین خود دلالت میکند که این جنگ جنگ آزادی و جنبشی است که برای امحای سلطه شاپور دوم ساسانی بعمل آمده است .

با اظهارات مورخ ارمنی درین جنگ کامیابی های درخشانی نصیب دولت کیداری آریانا شد و شاپور دوم ساسانی دومرتبه به شکستهای مدحشی مواجهه گشت ، یکدفعه یکی از لشکر های او بکلی محو شد و در دفعه ثانی کار لشکریان ساسانی به اندازه ئی دچار خرابی شد که شاه پور دوم برای نجات جان خود مجبور شد که از میدان جنگ فرار کند ، باین ترتیب کوشانیهای خورد که تقریباً ده سال قبل بواسطه هرج و مرج و تهدیدات قبایل آسیای مرکزی ژوان ژوان ها وغیره ضعیف شده و کم و بیش تحت سلطه مستقیم وغیر مستقیم ساسانی ها واقع شده بودند به آرزوی دیرین خویش موفق شده و استقلال خود و کشور خودرا درسال ۳۶۷ یا ۳۶۸ بدست آوردند و به تشکیل سلطنت آزادی در جنوب هند و کش پرداختند که پیشتر حد و حدود آنرا شرح دادیم ، سلطنت آزاد کیداری اگرچه حکومت نیرومندی بود باز هم قلمرو آن محدود بود ، در غرب و شمال غرب نفوذ ساسانی ها انبساط داشت ولی ظهور یفتلی ها در شمال و شمال شرق آریانا و سلطنت مقتدر آنها که درفصل آینده از آن بحث خواهم نمود نه تنها باعث عقب نشینی ساسانیها درخاکهای آریانا شد بلکه به موجودیت سیاسی آنها در مملکت شان هم رخنه وارد کرد .

ظهور یفتلیها و اختتام دولت کیداری : پیشتر در اوائل مطالعات خود حین معاینه منابع چینی مشاهده نمودیم که «کی - تو - لو» یعنی «کیدارا» پسرخودرا در (فو - لوشا) یعنی پشاور جانشین خود مقرر کرده خودش بطرف غرب حرکت کرد تا درمقابل قوم متهاجمی فعالیت کند دایرة المعارف (ما - توان - لن) ترجمه «رموزات» این قوم متهاجم را ژوان ژوان» خوانده و «وی - شیو» که (اسپخت Specht) ترجمه کرده آنها را «هیوانگ - نو» معرفی میکند و حقیقت امراین است که (ژوان - ژوان) و (هیوانگ نو) اسباب جنبش اقوام درآسیای مرکزی شده و هیوانگ نو ها درین وقت از علاقهای شمال بحیره اورال وخزر بطرف غرب آسیا و خاکهای اروپا انتشار یافته بودند و قومیکه از صفحات شمال آمو به تخارستان و باختر وارد شده یفتلیها میباشد که بجای سلطنت کوچك کیداری کندهارا دولت مقتدری در دو طرفۀ هندوکش تشکیل نموده و سلطه ساسانیها را نا پدید ساخته اینها مطالبی

است که در فصل آینده از آنها مفصل صحبت خواهد شد اینجا محض از نقطه نظر ارتباط وقایع با کیداریها از استقرار یك شاخه یا قبیله یفتلی موسوم به «زابلی» مختصراً ذکرمیکنیم .

شاخه زابلی وشهادت مسکوکات آنها : درفصل آینده که برای یفتلیها وقف شده است راجع بهست وبود ونامهای مختلف وقدیمی اینقوم وصورت ورود ایشان درآریانا مفصل بحث خواهیم نمود. اینجا ازنقطه نظرارتباط باموضوع سقوط سلطنت کیداری ها که سردست است ازیك شاخه یاقبیلهٔ نیرومند آنها صحبت میکنیم که بنام (زاولی) یا(زابلی) درحوالی غزنی وبین غزنی وقندهار مستقر شده و این علاقه بنام زابلستان شهرت یافت نا گفته نماند که حین ظهوریفتلیها درآریانا ساسانیها ازقدرت خود وضعف کیداریها استفاده کرده وپی همدر فکر تهاجم وحمله بولایات مختلف مملکت ما بودند ووقت ومحیط چنین تقاضامیکرد که عوض سلطنت های کوچك یفتلی و کیداری در شمال وجنوب هندوکش یك دولت مقتدر بمیان آید تاباوحدت قوا با ساسانیها طرف شود بهمین اساس دولت کوچك کیداری بدست زاولی های یفتلی ازعلاقه کندهارا برداشته شدقراریکه «مارتن» میگوید این نام قبیلوی درمسکوکات به نوشته «یونان و کوشانی» بشکل Zobol «زوبل» آمده ، دررسم الخط برهمی « جابولا Jabula » وجا یوولا Jauvla وجابیووله Jabuvlah خوانده شده ودر کتیبهٔ «توارما» کی یورا Kyuera هم صورت(جایوولا) Jauvla آمده است و چون درمسکوکات قدیمه زابلی دقت بعمل آید معلوم میشود که ایشان در اواخر قرن چهار در سرحدات هند رسیده ومستقر شده بودند .

نا گفته نماند که« مسن» از «توپ بزرگ» هده مسکوکات زیادی از یفتلی ها مخلوط بامسکوکات ساسانیها یافته با مطالعاتیکه در«آریانا انتی کوا» (صحفه ۳۹۹ - ۳۹۶) دربن زمینه بعمل آمده است اگرچه چندین سکه آن به نیمه دوم قرن پنج نسبت میشود اکثرمسکوکات ساسانی آن بسالهای اخیرقرن چهارم مربوط میباشد وبااین دلیل قوی گفته میتوانیم که حصه زیاد مسکوکات یفتلی هم که در اینجا پیداشده مربوط بهمین دوره میباشد اگر مسکوکات یفتلی که درتوپ بزرگ هده کشف شده پهن ونازك است وسرشاه به قوه تابه نقش شده است. اکثر آنها نوشته ئی به رسم الخط « گریك و کوشان» دارد که یاتنها است یا با مضمون یونانی رسم الخط برهمی هم دیده میشود .

داکتر هاین ریش جونکر Dr.Heinrich Junkar دربعضی ازین نوشتهای یونان و کوشانی خوانده، که مسکوکات زابلی ودربلخ بضرب رسیده وچون مسکوکات ضرب بلخ تنها نوشته بررسم الخط یونان و کوشانی دارد معلوم میشود که مسکوکاتیکه تنها بررسم الخط برهمی نوشته دارد بجنوب هندوکوه بضرب رسیده اند چنانچه به تائید این نظریه تخته ئی باعین همین نوشته برهمی باحروف مجری ازپشاور کشف شده است .

ازطرف دیگر رسیدن یفتلیها درپشاورپیش از ٤٠٠ باظهارات زایر چینی فاهین Fahein هم تصدیق میشود زیرامشار الیه میگوید کهشاهی ازیفتلی ها قبل برین سعی نمود تا کشکول گدائی بودارا ببردولی دراثر حوادث غیر مترقبه ناکام شد

بیشتر درباب مسکوکات کیدارا دیدیم کهدرچپه آن روی شعله های آتش آتشکده تصویر هرمزدیده میشود این مسئله ازاختصاصات قرن چهار است در بعضی مسکوکات زابلی کهازهده کشف شده عین آن دیده میشود .

یك سکه دیگرزابلی کهشباهت زیادی بهمسکوکات ضرب مرو بهرام پنجم دارد بایدبه مروضرب زدهشده باشدباید کهتاریخ آن به قرن چهار نسبت شود زیرا ازروی مسکوکات بهرام چهارم تقلید شده است .

خلاصه مقصدازین مطالعات دقیق واستشهادمسکوکات این است که پیش ازختم قرن چهاروم یفتلیها صفحات شمال تخارستان وباختر ومرورا در تصرف آورده ودرشمال هندوکش در مرو و بلخ سکه بضرب رسانیده اندوحتی تاپشاور واوبصورت حملهاولی هم باشد رسیده اندودراثرظهورهمین یفتلیهای بدخشان و مخصوصاً قبایلی زابلی آن بجنوب هندوکش و استقرار آنها در گردو نواح کابل و غزنی و نقاط مختلف سمت مشرقی دولت کیداری خاتمه پذیرفته است .

وقتیکه قبایل « زابلی » از گردنهای هندوکو فرو می آمدند « کیدارا » خطرات را بخود متوجه دیده از سلطنت دست کشید پسرش را که چینی ها نام نمیبرند و اورا بعضیها « کنگکاس » میخوانند و مسکوکات پرو Piro مینامند (۱) عوض خود در پشاور شاه مقرر کرده و خودش با لشکریان خود برای دفاع بکابل آمد تا بجانب کاپیسا رفته ودر مدخل دره های هندو کش از آمدن قبایل زابلی یفتلی جلو گیری کنندولی موفق شده نتوانسته و قبایل زابلی به پیشرفت خود ادامه دادند .

کنگکاس Kungkhas یکی از پسر های کیدا را که بعضی منا بع از آن ذکر میکنند کنگهاس نام داشت مخصوصاً ازاووقتی صحبت میکنند که پدرش هنوز درباختربود « کریستن سن » پدرش کیدارا را آخرین شاه کوشانی شمال هندوکو خوانده و در وقت فرود آمدن کوشانی ها را تحت سر کردگی همین پسرش قرار میدهد ولی در مسکوکات به این نام کسی از کیداری ها دیده نشده .

پیرو Piro : درین شبهه نیست که کیدارا پسر یا پسرا نی داشت که بوا سطه نبودن منابع دقیق از نام و نشان آن ها وا ضح اطلاع نداریم . منبع چینی طوریکه دیدیم بدون ذکر نام از یك پسر اوذکر میکنند که در موقع ترك سلطنت اوراعوض خود درپشاور شاه اعلان کرده بود تاریخ ترك سلطنت کیدا را و جلوس پسرش را مدققین به سال ها ی

(۱) بعضی ها کنگکاس را حین فرود آمدن کیدارا از باختر با اویکجا ذکر میکنند احتمال دارد که کنگکاس و پرو دو برادر بوده باشد .

(۳۷۰ - ۳۸۰ مسیحی) قرار میدهند قرار سکه از شباهت مسکوکات معلوم میشود پسر کیدارا که بعد ازاو بسلطنت رسیده پیرو Piro نامداشت. نمونه مسکوکات اوازین قرار است .

سکه نقره

روی سکه : تصویر نیم تنه پادشاه رو به مقابل دیده میشود . و در سرفیته (علامه شاهی) دارد و انجام آن بالای شانه هایش مواج است . تاجی به سر دارد که در آن دوشاخ کج به راست و چپ و در قسمت وسطی ٥ پر ملاحظه میشود و فیته های مواج و کره آنرا مزین کرده است موهای انبوه به دوطرفه گردن دارد . بروت هااو خورد وبه تار های موی ریشش مروارید آویزان است . گوشواره و گلو بند پوشیده و سر شانه نی دارد در رسم الخط برهمی بطرف چپ (شاه) و بطرف راست پیروزه Pirosa نوشته است .

پشت سکه : آتشکده نی که تهداب آن سه مرتبه دارد ملاحظه میشود . بالای شعله‌های آتش هیکل نیم تنه هر مزدرخ بطرف راست معلوم میشود به دوطرفه اتشکده رخ به طرف آتش دو نفر محافظ با شمشیر مسلح میباشد .

در روی یك سکه دیگر برسم الخط برهمی بطرف راست کلمه (شاهی) وبطرف چپ (پیروPiro) تحریر است .

مداخله جدید ساسانی ها : حینیکه قبایل زابلی یفتلی بطرف درهٔ کابل فرود آمده ودر اثر اضطراب آن کیدارا ترك سلطنت گفت و « پیرو » پسرش برتخت نشست ساسانی ها باز از موقع استفاده نموده بنای تجاوز و مداخلت را گذاشتند ، حقیقتاً برای کوشانی های خورد موقع بسیار نازکی بود ، زیرا ساسانی ها لا ینقطع آنهارا تهدید میکردند و یفتلی ها مجبور بودند که برای مقابله باساسانی ها به سلطنت های کوچك محلی جنوب هندوکش خاتمه بدهند بهر حال اردشیر بنای تجاوز را گذاشته تا جائی پیش آمد و بعد ازآن شاه پور سوم بسا نقاط دیگر را متصرف شده و« پیرو » رامجبور کرد که بصورت تیول نشین برگندهارا حکومت کند بهاین صورت نفوذ ساسانی ها دردره کابل انبساط یافت، این وضعیت در اینجا تا زمان ور هران یا بهرام کوشانی جانشین پیرو و در بعض جا هاو دیگر مثل بامیان درزمان برخی از امرای کوچك محلی دوام نمود . این امرا را برخی از مد ققین به عنوان « کوشانو ساسانی » خوانده وجز بعضی مسکوکات اثری از آنها معلوم نیست . موسیو هاکن تصویر(پادشاه شکاری) راکه ازدره ککرك بامیان پیدا شده ویکی از امرای محلی بامیان درقرن ٥ نسبت میدهد درقطاراین امرا محسوب مینماید بهرحال روی هم رفته تسلط ساسانی‌ها بر دره کابل و گندهارا طول زیا دی نکشید زیرا یفتلی ها نه تنها خاك های آریا نا را ازتسلط ساسانی‌هابیرون کردند بلکه صدمات مهلك به شاهان وارکان دولت ساسانی رسانیدند .

ورهران یا بهرامVarahran : از روی مسکوکات چنین معلوم میشود که بعد از پیرو ، شاه دیگری بنام وزهران به سلطنت رسیده باشد . «خاتمه»

یفتالیان

«مدققین تاریخ کشور بخوبی آگاهند که وقایع بعد از کوشانیان تا عصر اسلام و تاسیس دول ملی در آریانا چقدر مبهم و غیر واضح است. دورهٔ یفتالیان ازجملهٔ آن دورها یکی ولی مهمتر از همه و پیچیده تر از همه است اینکه گفته اند تاریخ تاریک ست بیشتر در مطالعهٔ عصر یفتالی صدق میکنند و چون تا امروز کوچکترین روشنی هم براین صفحهٔ تاریك از طرف تاریخ نویسان مملکت افگنده نشده بود لهذا این بنده که عشق مفرطی در روشن ساختن تاریخ باستانی کشور عزیز دارد دنبال این مطلب افتاد و تاجائیکه مأخذ موجوده مساعدت کرد، فی الجمله توانست که باراول مجموعهٔ در ذکر تاریخ یفتالیان تقدیم جامعهٔ خویش نماید. البته معترف است که این مجموعه نواقصی دارد اما آنانیکه از پیچیدگیها و غیر واضح بودن وقایع و عدم موجودیت آثار و نشدن تدقیقات علمی و فنی راجع باین دور با خبراند باهمه نواقص آنرا استقبال میکنند.

(م. عثمان صدقی) عقرب ۱۳۲۳

یفتل: منطقهٔ بدخشان که در گوشهٔ شمال شرقی افغانستان واقع است مرکب از یك سلسله کوههای مرتفعی میباشد که دربای این کوهها دره ها و وادیهای خیلی قشنگ و زیبا وجود دارد. شمال و مشرق آنرا آمو دریا و جنوب و غرب آنرا منطقهٔ قطغن جدا میکنند. آب و هوای آن در زمستان خیلی سرد بوده و کوتل ها بنابر برف های زیاد بسته و رود خانها یخ می بندد. مقدار ریزش باران بنابر وجود جنگلهای آن کافی است. کوههای بدخشان از ثروت های معدنی غنی و لعل بدخشان ادبیات شرق را پر کرده است. سائر معادن چون نمك، یاقوت، لاجورد و گوگرد نیز به مقدار زیاد دارد. بدخشان از رهگذر میوه نیز مشهور است.

شهرفیض آباد مرکز بدخشان است . این شهرمعروف از خان آباد مرکز سابقهٔ آن قطغن که از شهرهای معتبر افغانستان شمرده میشود یکصد و هفده میل بطرف شمال شرقی واقع شده . مضافات بدخشان : جرم - رستاق - زیباك ، شغنان - واخان - راغ ، شهر بزرگ یفتل کشم ودراهم است . یفتل منطقه ایست که بصورت نیم دائره اطراف شهر فیض آباد را فرا گرفته و بدو قسمت منقسم است که یکی را یفتل بالا و دیگررا یفتل پائین خوانند یفتل بالا بطرف شرق و جنوب شرقی و یفتل پائین بجانب شمال و شمال غربی شهر واقع شده نزدیك ترین حصهٔ یفتل از شهرقریب یك کروه و دورترین حصهٔ آن به اندازهٔ سی کروه به طرف راغ افتاده و راغ منطقهٔ بین یفتل و درواز میباشد . منطقهٔ یفتل یك منطقهٔ آبادان و نفوس آنرا در حدود صد هزار میتوان تخمین نمود. قصبات مهم مربوط به یفتل که قشلاق گفته میشود عبارت است از :

لا با - حصاری - سرغیله درهٔ زران - نفراك - شرون ، یلغواه - قویز ترکان - شکرلب بید کلان - پستهٔ کلان - خرکش - کلولگی - نار دره - کندلان - فرغمبول - دهندره ، کول دره - کهنه قشلاق - سرخاك ، کشن دره ، ننگر ، شلغزار - سفید سنگ آب - ده بالا توری آب - بوره کان - پهندره - خواجگان - خرچنگ - علی گل و غیره .

مردم یفتل زراعت پیشه ومال پرورنده وبه تجارت کمتر اشتغال می ورزند کشت و کار شان عموماً للمی است . گندم و جو خیلی زرع میگردد ، وجای فروش آن شهر فیض آباد است . دشت معروف شیوه که منطقهٔ ستیپ وچراگاه ومحل پرورش مالداری قطغن و بدخشان است بطرف یفتل واقع شده مزك دشت وایش نیز از چراگاههای مهم شمرده میشود زیرهٔ خوب وپستهٔ زیاد دارد. امامیوه بسیارزیاد نیست .

خوراك مردم رانان گندم وجوولبنیات تشکیل میدهد. بهخوردن گوشت تمایل زیاد نیست . از پشمی که حاصل می کنند نمد، جل، جوال، پلاس، برك، چکمن می بافند. کرباس خوب نیز درینجا بافته میشود.

یفتل ها مردمان تنومند وقوی هیکل - دلیروسلحشورند وبهاین انتساب قدیمی یعنی یفتلی فخر می کنند بهزبان دری حرف می زنند وحنفی مذهب اند. یفتل های موجوده از نقطهٔ نظر عادات اخلاق - ولباس باسائر مردمان بدخشان اختلاف ندارند .

طوریکه گفته شد مشغولیت ایشان را زراعت ورمه داری تشکیل میدهد .

محصولات خویش را بروزهای دوشنبه وپنجشنبه که روزهای بازارشمرده می شود دربازارهای فیض آباد عرضه کرده مایحتاج خودرا ازآنجا خریداری میکنند. (۱) .

---

(۱) ازیاد داشت های جلالتماب میرزا محمدخان وزیر سابق مالیه و کتاب راهنمای قطغن و بدخشان و رهنمای افغانستان .

این بود معلومات بسیار مجمل راجع به اوضاع فعلی منطقهٔ یفتل ویفتلی ها حال بر گردیم به تاریخ قدیم یفتل وامپراطوری یفتلی .

اوضاع سیاسی افغانستان در اواخر قرن چارم .

دراواخر قرن چارم مسیحی افغانستان دچار بحرانهای سیاسی گردیده بود ـ چه ازیکطرف ضعف دولت کوشانی و از طرف دیگر قوت و قدرت روز افزون دولتها ی جوا ن ساسا نی درغرب ودولت گوپتا درشرق افق سیاسی این مملکت را تیره کرده بود. کوشانی های بز رگ درسال ۲۲۰م ازبین رفتند وجای شانرا دوسلسلهٔ دیگر شاهان کوشانی بنام کوشانی های باختر یا کیداریها و کوشانی های کابل گرفته بود. چون انقسام قدرت واز بین رفتن وحدت اسباب ضعف دولترا نمایان ساخت ازطرف غرب ساسانیان وازطرف شرق گوپتاها بنای تعرض و پیشقدمی را در خاك آریا نا گذاشتند و طبعاً چون مانعی در پیش نبود و این دول کوچك به تنها ئی نمیتوا نستند جلو این پیش آمدهارا بگیرند رفته رفته حوضهٔ حکمرانی تنگتر گردید، تا اینکه دولت ساسانی بعدازتسلط بر قسمتهای غربی مملکت تاحوالی باختر پیش آ مده از پادشاه کیداری طالب خراج گردید. کیداریها که نمیتوا نستند باین دلت تن دردهند بعد از مجادلات زیاد مجبور به ترك باخترشده وجنگ کنان باساسانیان به کابل آمده باشاخهٔ دیگر کوشانیان که در کابل حکومت داشتند پیوستند .

شاخهٔ کابلی باوجودیکه منطقهٔ نفوذ وحکمرانی ایشان مشتمل بر کابل و بامیان وحوالی آن بوده بیشتر ازسیاست وتدبیر کار گرفته ودولت خودرا در برابر قوت ساسانی وگوپتا ویفتلها (ازشمال) نگهداری کردند. رویهمرفته دراواخرقرن چارم واوائل قرن پنجم میلادی افغانستان ازطرف غرب زیرنفوذ وتصرف ساسانیان وازطرف شرق زیرسلطهٔ گوپتاها درآمده در وسط یعنی کوهستانهای کابل دولت بسیارضعیف کوشانی مانند شعلهٔ کم نوری روشن بود که روشنائی آن بجز برساحهٔ محدودی پرتوافشانی نداشت .

ظهور یفتلها، درچنین وقت بحرانی وتیره بود که طائفهٔ دیگر ازقبایل پنجگانهٔ یوچی بنام یفتلها خروج کرده ابتدا دول ضعیف شدهٔ کیداری را ازبین بردند، وبعدها نه تنها نفوذ اجانب را ازمملکت برداشتند بلکه دائرهٔ قلمروخودرا درشرق وغرب وشمال وجنوب وسعت داده امپراطوری مرکب ازچهل ولایت تشکیل دادند که درتاریخ بنام امپراطوری یفتلی یادولت هیاطله شهرت گرفت ،

در آوانیکه کو شا نیا ن یکی از قبا یل پنجگانه یوچی قدرت پیدا کرد ه بطر ف با ختر رفتند وتشکیل دولت معظم کو شانی را دادند یفتلها با دیگر طوائف یوچی ازقبیل یوناها (Yonas) چستنوها (Chasthanos) ویوچی چین ها در منطقهٔ تاهیاوحوالی آن

زندگی داشتند. همینکه قدرت ونفوذ کوشانی‌ها روبه تقلیل گذاشت برقدرت ونفوذ یفتلها افزوده شد. وهنگامیکه دولت کوشانی بزرگ خاتمه یافت ودولت های ضعیف کیداری و کوشانی کابل رویکار آمد قدرت ونفوذ یفتل بحد کمال رسید. چه بزودی این اقتدار بساحهٔ فعالیت در آمد وابتدا دولت کیداری را که درزیر فشار دولت ساسانی دست وپامیزد ازپادر آورده و مجبور شان کرد که کیدارا یا کنگهاس پسرخود وبا تنها کنکاس بنام کیدارای دوم ترک باختریانه گوید وبه کوشانیان کابلی بپیوندد باازبین رفتن دولت کیداری کار یفتلهابالا گرفت وبزودی دولت معظم ایشان تشکیل یافت که ماازچگونگی ایشان درصفحات مابعد مفصلترصحبت خواهیم کرد..

نام یفتل ، متأسفانه قرن پنجم وششم تاریخ افغانستان بـه اندازهٔ تاریک و آثار آنقدر کم است کـه میتوان آنـرا بقول ونسن سمث نقطهٔ سیاه تاریخ خوانـد ، دوره حکمروائی یفتلها از یکطرف زود گـذر و ازطرف دیگر در کشمکش وجنگ با اجانب سپری شـده . حفریات وباستان شناسی هـم هنوز نتوانسته برین نقطهٔ سیاه روشنی اندازد تادیـده میشد کـه نام یفتل دراصل چـه بود و چه سان یفتل شده وتحریرات بیگانگان مانندچینی ها وهندیها ومولفین رومی و یونانی ازروی چه اسمائی بریـن قـوم گذاشته اند.

به هرحال مهمترین مرجع برای کنجکاوی در اطراف نام یفتلی مأخذ چینی است در مآخذ چینی ایشان بنام هوا (Hoa) وهوآتن Hoa-tun (١) و همچنین ابتا Epta ییتا Yetta دیده شده اکثر مورخین جدیـد ، نام یفتل را از کلمهٔ ییتای چینی مستخرج دانسته که یونانیان کلمهٔ افتالیت وفارسیان واعراب نام هبطل وهیاطله و بیزانتین ها اسم هون سفید و هندیها عنوان هونا و سیته هونا را برآنها گذاشتند. پرسی سایکس نام اصلی آنهارا بـه استناد مأخذ چینی هوا وهواتن میداند که رفته رفته این قبیلهٔ مقتدر خودرا بنام فامیل حکمران خود یی تها Ye-tha موسوم کردند و بعد هیتل و افتالیت شد . (٢) بر طبق نظریهٔ پروفیسر پارکر تلفظ چینی یفتل ییتا Yetta ویا Epta بوده که درزبان محلی پیتال Yiptal ودرزبان کور یا Yop-tal خوانده میشد (٣) بارتولد گوید کـه بطولو می در ردیف تخار ها و یا توخار ها ازقوم یات سخن میراند (٤)

(١) ص ٦٤٦ انسیکلوپیدیای بریتانیکا جلد ٨

(٢) ص ٤٣١ جلد اول تاریخ افغانستان.

(٣) ص ٤٣١ تاریخ هزار سالهٔ تاتارها.

(٤) ص ٦٣ جغرافیای تاریخی ایران.

ریشهٔ اصلی این کلمات یتها چینی - ایفتالیت نویسندگان کلاسیك غربی وهیتل فارسیان و اعراب همه کلمهٔ یی تی ایتو Ye-tai-li-to است که به معنی « رئیس » و « بزرگ » است(۱) طبری هیاطله را به فارسی هیتال دانند که معنی آن مرد قوی و دلیر است (۲) ازطرف دیگر تاریخ خانوادهٔ مانچوی (Manchu) چین نشان میدهد که افغانستان امروزه افتهاه (Ephthah) قرن پنجم بوده و افتهاه یوچی های قدیم اند (۳) و کپتان وود یو ئچی را بشکل یتها Yetha همان هیاطله وهون سفید می داند (٤) انسیکلو پید یای بریتانیکا اسم معمول ایشانرا افتالیت دانسته ولی تلفظ صحیح آنرا هفتالیت میگویند. بار تولد دانشمند روسی درین باره چنین گوید : اعراب یفاتله را باسم هیطل (و هیاطله در جمع) می شناسند و در معجم البلدان یا قوت نیز تلفظ آن به همین شکل ذکر شده است . املای این کلمه که بزبان یونانی هفتالیتای وآبده لای وبشامی ابدل Abdel وبار منی هیتال Hep'al است ظاهراً دلالت بدان دارد چنانچه توماشك نیز ملتفت شده است که بجای کلمهٔ هیطل و هیاطله (بایا) باید هیطل و هیاطله (بابا) خواند وهمین کلمه است که بشکل یفتل درآمده است . «ه»

روبهمرفته میتوان گفت مورخین هر قسم که با کلمات بازی کنند اصل نام هفتل- یفتل - افتل- ایتلو یا هیتل است که تابه حال به همان صورت قدیم حفظ شده و چینیان آنرا بزبان خود یتها خوانده اند . مورخین یونانی از روی تلفظ اصلی افتالیت Ephthalite خوانده و مورخین - اسلامی آنرا هبطل از روی نام هیتل و یا هیطل شاید از کلمهٔ یتهای چینی ساخته و جمع آنرا به هباطله وهیاطله کرده که اسم دومی بیشتر آمده .

و اینکه یفتلها در نزد مورخین غربی بنام هون سفید معروفند غالباً نقل از ماخذ هندی باشد که بنام هوناها Hunas وسپیته هونا ذکر یافته که اغلباً به معنای هجوم آوروبیگانه و یا هجوم آورو بیگانهٔ سفید پوست باشد . و نیز چون لشکر کشی های یفتلها با سیلاب هونهای وحشی زرد پوست در یك عصر قریباً واقع شده زیاد تر اسباب اتکاء مورخین موصوف شده .

بعضی هم کلمه اپتل (یفتل را اسم ترکیبی دانسته و اصل آنرا آب تله گمان می کنند که بمعنی ساحل نهرو مراد از آن مردم ساحلی میباشد (٦) که خیلی ضعیف بنظر

---

۱ - ص ۴۲۳ جلد اول تاریخ فارس مولفهٔ سایکس .

۲ - ص ۳۰٤ جلد سوم تاریخ طبری چاپ نولکشور.

۳ - ص ۲۱ تاریخ هزار سالهٔ تا تارها .

٤ ص ۲۷ سفر بر منبع آمو دریا . ٥ ص ٦٥ جغرافیای تاریخی ایران .

٦ - ص ٩٤ کتاب تلفیق الاخبار و تلقیح الاثار مولفهم زمزی چاپ دورم بورگ ۱۹۷۰

میخورد برخی هم هیتل - وید هال و ابدال را شکلهای دیگر کلمهٔ یفتل می دانند. که اگر کلمهٔ ابدال به تحقیق بپیوندد و ابدال یفتل باشد آنگاه دورهٔ دوم یفتل ها را نیز ضمیمهٔ دورهٔ اول باید ساخت. کریستن سن این نام را در کتاب خود چنین آورده که یفتل : هفتالان در بند هشن ایرانی ، هیتال در ارمنی ، هتال در فارسی و هیتل در عربی است (۱).

نژاد یفتلها :- یفتلها طوریکه در بالا اشاره رفت طائفهٔ ازپنج طایفهٔ یوچی بودند. که مرکز ومقر شان تاهیا یعنی ولایت تخارستان بود. راجع به نژاد یفتلها صحیح ترین مأخذ آثار و منابع چینیست که بر طبق آن ایشان شعبهٔ از یوچی ها اند (۲)

پرس سایکس می نویسد « در منابع چینی دیده میشود که یك شاخهٔ یوچی های بزرگ معروف به هوا (Hoa) یاهواتن (Hoa-tun) بوده رفته رفته هواقبیلهٔ مقتدری شد که خود رابنام فامیل حکمران خود یی تها (Ye-tha) میخوانند که بالنتیجه ازطرف یونانیان اسم افتالیت بر ایشان اطلاق شد. فارس ها ایشانرا هیتال (Haythal) و بزانتین ها هون سفید خوانده اند.

بارتولد محقق روسی گوید: این طایفه (یفتالیان) بعقیدهٔ اکثر علما شاخهٔ ازیواچژی ها (یوچی ها) ویا تخار ها بودند. (۳)

پرو کوپیس Procopius گوید که ایشان تنها در میان هونها بشرهٔ سفید داشتند و زبان شان زبان اندو اروپائی بود (٤)

ای اچ پارکر (E·H·Parkor) پروفیسر زبان چینی درو کتوریا یونیور ستی مانچستر که تاریخ هزارسالهٔ تاتارها (A Thousand Years of theTartars) اثر اوست چنین مینویسد که «یفتلها قسمت خوردی از همان طایفه اند که چینی ها یوچی خورد» خوانده اند (٥)

کپتان ود (Wood) موف کتاب سفر بر منبع آمودریا برطبق نظریهٔ (M. Vivien de st. Martin) یوئیچی را بشکل یتها (Ye-tha) همان هیاطله یا هون سفید میداند. (٦)

(۱) ص ٤١٥ ایران در زمان ساسانیان چاپ تهران.

(۲) ص ٦٤٦ انسایکلو پیدیای بریتانیکا طبع چاردهم.

(۳) ص ٦٥ جغرافیای تاریخی ایران

(٤) ص ١٣٤ جلد اول تاریخ افغانستان مولفهٔ سایکس.

(٥) ص ١٢٤ طبع لندن ١٩٢٤.

(٦) ص ٢٧ A Journey to the Source of the R. Oxes by Cap. J. Wood- London 1872

موءلف تاریخ قدیم‌هند آقای ت · ل · شاه (T. L Shah) میگوید که گمان غالب است که هونها و کوشانها از نقطهٔ نظر خون قرابت دارند (۱) ودر جای دیگر واضح مینویسد که هونها (مراد یفتلهای) آریائی اند(۲) ·

ازمشاهدهٔ یفتلهای موجوده که یقیناً بقایای یفتلهای قدیم‌اند نیز معلوم میشود که ایشان از نژاد آریائی اند ·

بعضی مولفین از روی نام هون سفید که از طرف بیزانتین ها وهندی ها برای شان گذاشته شده اشتباهاً آنها را با هونها یکی میدانند و چون هونهائی که بر اروپا در قرن پنجم هجوم کردند از منگولیا ونژاد زرد بودند ایشانرا نیز زرد پوست خوانده اند · غافل ازاینکه پیوسته باکلمه هون صفت‌سفید نیزذکر گردیده کهاین خود نشان‌میدهد که از نژاد زرد نیستند بلکه یفتلها طوریکه اشاره شد طایفه از جملهٔ طوائف یوچی و آریائی نژاد بوده اند · چنانچه این مسئله را و نسنت سمث مورخ معروف چینی مینویسد : شك نیست که در اثنای قرن پنجم و ششم یك تعداد زیاد مردم بسیار خشن از آسیای مرکزی به هند وفارس سر ازیر شدند کهایشانرا هندیها «هیوناها» Hunas وانگلستان هونها خوانند· این اصطلاح مانند «ساکنها» بر چندین طائفه مشتمل بوده · هونهائیکه بر یورپ هجوم کردند از نژاد منگولی بودند اما این هجوم آوران هند را یفتلها یا هونهای سفید خوانند زیرا ایشان سفید بوده اند «در هند هم بعضی کاستها ویا کلانها مانند جت ها (Jats) - گوجار ها Gujars یا از احفاد هونهای سفید اند و یا از نسل قبائلی که در همین وقت بهند سر ازیرشده اند · از روی احفاد میتوان بشکل وقوارهٔ اسلاف پی برد که عموماً مردمان بلند قامت ، سفید ومقبول اند . . . . . . (۳) »

تشکیل دولت یفتلی : در صفحات قبل راجع به یوچی های کبیر اشاره رفت و گفتیم هنگامیکه یکی از طوائف پنجگانه یوچی بنام کوشان امپراطوری بزرگی تشکیل داده بودند یفتلها با یوناها وهیت هانوها ویوچی چین ها (٤) به آرامی بسر می برده مطیع طایفه اولی بودند · اما روز بروز بر قوت واقتدار ایشان افزوده شده ومخصوصاً یفتلها که هم ازحیث تعداد و هم ازحیث سلحشوری و دلیری بر دیگران رجحان داشتند بیشتر قوی گردیدند · هنگامیکه کوشانیان کبیر از بین رفتند و جای خود را به دو شعبهٔ خورد و کم قوت

(۱) ص ۲ جلد چهارم

(۲) ص ۸٤ جلد سوم وص ٤جلد چهارم طبع احمد آباد ·

(۳)ص۹چاپ‌دوم The Oxford Hist of India by V. A. Smith Oxford 1921

(٤) ص ۷ هند قدیم جلد چارم تالیف شاه

کوشانی های کوچك معروف اند گذاشتند در اقتدار وقوت یفتلها از دیاد تامی بعمل آمد . شیرازهٔ امپراطوری کوشانیان کبیر مخصوصا بعد از مرگ « واسودوا » یعنی سال (۲۲۰ م) بکلی از هم گسیخته شد ، وآن امپراطوری وسیع را ازطرف غرب دولت ساسانی وازطرف شرق دولت گوپتا های هند زیر تهدید گرفت . چنانچه دائره نفوذ ساسانیان بر ساحات غربی مانند ولایات سکستان و آریه وسعت یافته وکم کم تا حدود ـ باختریانه نیز سرایت کرد . بهمین صورت ولایات شرقی امپراطوری ابتدا مستقلاً بدست نائب الحکومه های کوشانی ویا هندی افتاد و ارتباط خود را از مرکز مملکت قطع کرده بودند ؛ وبسانها زیر نفوذ دولت قوی ومقتدر گوپتا های هند در آمدند . وآنچه بنام دولت کوشانی درآریانا باقی مانده بود عبارت از دو دائرهٔ کم نفوذ وغیر مقتدر بود که یکی در باختریانه و دیگر در کابل بسر می برد . دائرهٔ نفوذ شعبهٔ باختری که از طرف جنوب تا هندو کوه میرسید روز بروز تنگتر گردیده رفت چه ازیکطرف منطقهٔ تحت اشغال ساسانی آهسته آهسته بطرف شرق پیش می‌آمد وازطرف دیگر درتخارستان بنا برقوت روز افزون یفتلها سلطه واقتدار حکمرانی کوشانیان باختر بی تاثیر گردیده رفت چنانچه دراوائل قرن‌پنجم میلادی این‌نفوذ ازتخارستان بکلی برداشته شد . یفتلها که مردمان قوی وبقول نویسندگان چینی جنگجویان دلیری بودند برسه طایفهٔ دیگر یوچی و غیره مردم باشندهٔ تخارستان سیادت حاصل کرده و بقدری هم قوی وبزرگ شده بودند که بزودی توانستند اساس دولتی‌را بگذارند . ازجانبی هم دولت کیداری یادولت کوشانی کوچك باختر دراثر تجاوزات روز افزون ساسانیان محکوم بهفنا گردیده‌بود . پس درچنین وقتی تقاضای مردم جوانتر وقویتر میرفت تامملکت را دربرابر نفوذ وسطوت سلطهٔ بیگانه حراست و نگاهبانی نماید . همان بود که خان قبیلهٔ یفتلی تاج شاهی برسر گذاشت . وآغازبتأسیس دولت جوان یفتلی‌نمود. ابتدا مرکزایشان درتخارستان بررودآموتاهیا Tahia ویاتخاری Tokhari بود . راجع به نام‌وهویت اولین پاد شاه یفتلی تا کنون تاریخ بکلی تاریك است ، اما این مسئله محقق است که آغاز این جهانداری درسالهای اخیر قرن چارم ویاسالهای اول‌قرن پنجم روی داده . پاد شاه یفتلی به متانت تمام بطرف غرب پیش‌رفت زیرا ضعف دولت کیداری باختر وقوت وتوانائی متجاوزین ساسانی براو پوشیده نبود . بنابران دربین سالهای ۴۲۰ و ۴۲۵ برخلاف این دولت ضعیف شده اقدام کرد تاجای آنرا بادولت جوان وتوانای یفتلی پر ساخته اجانب را ازخاك خود براند .

راجع به کوشانیان کوچك باختر نیز تاریخ روشن نیست چه بعد از سقوط کوشانیان بزرگ که‌سال ۲۲۰ م باشد تا انقراض دولت کیدارا بدست پاد شاه یفتلی که سال ۴۲۵ م است درباختر بجز کیدارا وپسرش کنگهاس که اورا کیداری دوم نیز خوانده‌اند‌شخص

دیگری بنظر نمی‌خورد . طبیعیست که این مدت دوصد ساله را همین‌دونفر پر کرده نمیتوانند . گیریم که کیداری اول عمر طویلی داشته ومدت زیادی برباخترحکمرانی داشت امایقین است که سلسلهٔ پادشاهان دیگر نیز قبل ازو وبعداز کوشانیان بزرگ وجود داشته اند که ما را از آنها فعلا اطلاعی نیست وآنچه بخصوص کیدارا وپسرش میدانیم از روی نوشته های خارجی مخصوصا مناسبات ساسانیان با کیداریهاست - ورنه ممکن بود ایشان نیز درپردهٔ ظلمت بمانند .

بهرحال کیدارا وپسرش را میتوان آخرین شاهان کوشانیان باختری خواند - وایشان اند که دولت خودرا قریب هشتاد سال زنده نگاه داشتند . کیداریان دراثر یکسلسله جنگ های خسته کننده ، قوت وهستی خودرا باختند وبالاخره نتوانستند درمقابل عموزادگان خود یفتلیها پایداری نمایند . پاد شاه ساسانی که با کیدارا جنگیده بصورت واضح معلوم نیست واینکه بعضی مورخین اورا بنام فیروز ساسانی قید میکنند اشتباه است ؛ چه فیروز ساسانی بیست وپنج سال بعداز سقوط دولت کیداری وفتح باختر بدست یفتلی ها بکمك پاد شاه یفتلی برتخت فارس نشسته - همچنین بهرام گوررا که دستهٔ دیگر نوشته اند که از کیدارا باج خواست اما از مخالفت کرد وجنگ دربین شان واقع شد وپادشا ساسانی حمله نموده خواست که کنگهاس سر کیدارا راطرفدار خود بسازد وباو وعده نمود که وی پاد شاه باختریانه خواهدماند درست نیست وآنرا افسانه بایدحساب کرد زیرا یزدگرداول (یزدکرت) درسال ۴۲۰ م بنابرسوء قصدی فوت کرد . بعداز یزدگرد پسرش شاه پور که در ارمنستان حکومت داشت خواست بجای پدر برتخت بنشیند ولی دیری نگذشت که بزرگان ونجبا اورا کشته یکی ازخویشوندان یزدگرد را که خسرو نام داشت به تخت نشاندند . بهرام پسر یزدگرد که نزد نعمان ملك حیره (شهری دریك فرسخی کوفه) بود باعسکرگران بطرف تیسفون آمد ومنازعهٔ او باخسروبمسالمت انجامید وبهرام برتخت نشست . بهرام نسبت به مسیحیان تعقیب سیاست پدر نمود وازین جهت بین او وتیو دوس امپراطور روم شرقی جنگ آغاز گردید که تاسال ۴۲۲ م هم دوام داشت وآنگاه صلحی بین طرفین برای صد سال روی کار آمد وطرفین قبول کردند که مذهب عیسوی درفارس ودین زردشتی در روم آزاد باشد . پس از سال ۴۲۲ م تا ۴۲۵ که سقوط کیداریان است مدت کمی باقی می ماند .

علاوتاً بر طبق روایات فارسیان پاد شاه یفتلی قوت گرفته بود وبهرام پاد شاه ساسانی مصروف عیش ونوش بوده واوقات خودرا به بازیهای گوناگون سپری میکرد بزرگان ایران نزد بهرام رفته‌اورا ملامت کردند که مملکت درخطراست واومشغول تفریح‌اوایشانرا تسلی‌میداد ولی موثر نمی‌افتاد بهرام درنهان مشغول جمع‌آوری لشکربوده وآنگاه بطور ناگهان بریفتلی‌ها حمله کرد که این روایت نیزموئد قول‌ماست .

خلاصه مسئله بهر نحوی که باشد باشد این هم مسلم است که پادشاه کیداری درعین حال از یکطرف با پادشاه یفتلی درسر تاج وتخت وازطرف دیگر باقشون ساسانی زدوخورد داشت چنانچه هنگامیکه پایتخت خویش را برای همیشه ترك گفت وبطرف کوشانیان کابلی عزیمت نمود درراه باساسانیان جنگ میکرد.

درسال ٤۲٥ م پادشاه یفتلی بالشکرانبوه خودواردمرکز باختریانه گردید ودولت کیداریان را خاتمه داد وخود برتخت ایشان بنشست وتاجی مکلل بجواهرات برسر گذاشت وآئین جها نداری پیش گرفت. ازچگونگی فتح بلخ واخراج کیداریان تفصیلات مزیدی دردست نیست اما اینقدر معلوم است که پادشاه یفتلی بعدازفتح بلخ واستیلا بردولت کیداری بزودی نفوذ ساسانیان را ازخاك آریانا برچید وتامرواز وجود متجاوزین پاك ساخت. یفتلیها غالباً شهر تالیقان را که بررود مرغاب است درین وقت بصورت عسکرگاهی تاسیس وخود تامرو پیش رفتند گاریز M.Garrez تصور میکند که نام تالیقان (واقع بررود مرغاب) ازنام هیاطله برآمده چونکه این نامرا دریکی ازنوشتههای ارمنی بشکل ایدالگان (Idalagan) خوانده وازان چنین ملهم شده ونتیجه گرفته. بدین قرار تالیقا نیکه برسرحد بدخشان است نیز ازهمین مبداء برآمده باشد (۱) وبدین حساب هردو تالیقان از آثار یفتلیها بوده.

پیدایش دولت جوان یفتلی وسقوط دولت کیداری وتسلط ایشان برباختریانه ونفوذشان بطرف غرب پارسیان را باضطراب وهراس درافگنده بود. زیرا یفتلها مردمان قوی وتازه نفس بودند. نزدیك شدن پادشاه یفتلی ارکان دولت ساسانی را سست ساخت. مردم به بهرام گور که پیوسته مصروف عیش وساعت تیری بود رجوع کردند واو باعدهٔ از عسکریان منتخب خود مرکز دولت خودرا ترك گفته وبرادرخود نرسی را بجای خود گذاشت. پادشاه یفتلی میخواست دولت خودرا بطرف غرب وسعت بخشد وعلاوتاً ساسانیان متجاوز را بسزا رساند. فارسیان که چاره را برخود حصر دیدند هیئتی به نزدشاه یفتلی فرستادند ودم ازاطاعت وبندگی زدند برطبق روایات رئیس این هیئت موبدی موسوم بهمای بوده (۲) همای به نزدشاه یفتلی رسید وسفارت خودرا انجام داد وگفت فارسیان حاضرند هدایا وباج بدهند وتمکین کنند. زیرا تاب جنگ راندارند. پادشاه یفتلی ازین پیغام خوشنود شد واورا نوازش کرد وگفت چون فارس باطاعت مادرآمد بمرو آئیم ودرآنجا منتظر تاج وباج فارس باشیم رسول برگشت وآنچه شنیده بود بوطنداران خود بردشاه یفتلی جانب مروشتافت ودرآنجا منتظر بزرگان وتاج وباج فارسیان شد وبقشون خود استراحت داد وخود بعیش وشکار پرداخت. بهرام که مرکزخودرا بعزم آذربائیجان ترك گفته واعلان کرده بود بدان دشتها وبیشهها بشکار پردازد درخفا مشغول جمع آوری لشکر گرانی شده متواتر ازوضعیت

---

(۱) ص ۲۷ حاشیه سفر بمنبع آمودریا مولفهٔ جوهن وود.

۲- داستانهای ایران قدیم تالیف حسن پیرنیا ملاحظه شود.

واحوال پادشاه يفتلی اطلاع داشت . چون از خبر تسليم فارس واستراحت وقشون يفتلی آگهی يافت بسرعت زائد الوصفی با آن لشکر گران حرکت کرده وخود را بسپاه هياطله رسانيد . پادشاه يفتلی درشکارگاه مرو مشغول عيش وطرب بود که بهرام درطليعهٔ صبحی بدانجا رسيد و بر ايشان تاخت عسکر يفتلی چون آمادهٔ کارزار نبودند شکست يافتند وپادشاه يفتلی درميدان جنگ کشته شد .

شرح اين واقعه درتاريخ طبری چنين مذکور است . «۱»

خاقان دويست وپنجاه هزار سوار گرد آورد وآهنگ ايران کرد . اين خبر بمردم فارس رسيد واز آمدن خاقان باچنان لشکر ايشان را سهم آمد . . . . بهرام لشکر بيار است و سوی آذربائيجان شد و از آنجا به ارمنيه ، تا بدان دشتها وبيشه ها شکار کند و هفت تن از مهتران باخود ببرد وسه صد سوار گزيد . برادر را خليفه کرد برفارس تا کار همی راند مردمان بيگمان شدند که بهرام بگريخت . . . . پس گرد آمدند بدانکه رسول فرستند بسوی خاقان و گردن بوی نهند و فرمان بر دار وی گردند از آنکه بمملکت ايران در آيد و ويرانی کند و بيراهی نمايد . خاقان از اين امر آگاه شد که مردمان به امرش گردن می نهند و بهرام بگريخت . خاقان وسپاهش ايمن شدند و بهرام جاسوس فرستاده بود بيامد و آگاه کردش از کار خاقان و ايمن گشتن او . پس بهرام برفت با آن مقدار سپاه خويش و شب خون کرد بر خاقان و اورا گرفت و بکشت بدست خويش . »

بهرام با اين حيله و فريب پادشاه يفتلی را بکشت و لشکر يفتلی را شکست داد و غنايم زياد بگرفت . تاج شاه هياطله که جز وغنايم بود زينت آذرگشناسپ آتش کدهٔ معروف شهر شيز (شيز گنزك است که با ارد بيل دو کرسی آذربايجان همان وقت بود و گنزك تخت سليمان امروزيست) گرديد . (۲)

اين حيله وخيانت بهرام گور يك ضربت مدهشی بود که بر پيکر دولت جديد التاسيس يفتلی وارد آمد ولی يفتلی ها دم در کشيده به فکر انتقام به تقويهٔ دولت خويش کوشيدند . تا اينکه بعد از سال ۴۳۸ م که تاريخ مرگ بهرام گور است بار بار بر دولت فارس تاختند و مغلوب کردند .

ظهور يفتلها باندازهٔ در شرق وغرب هراس افگنده بود که بر طبق روايات فارسيان بهرام بعد از فتح خود نسبت به هياطله به هند رفت و پادشاه هند در ازای جلوگيری از هياطله که برای آن مملکت هم بسيار خطرناك بودند ايالت سند ومکران را باو واگذارد

۱ــ ص ۳۰۱ جلد سوم طبع نولکشور .

۲ ص ۱۶ ايران قديم تاليف حسن پرنيا .

افتلا نوس کبیر و تأسیس امپراطوری یفتلی ، بعد از مرگ اولین پادشاه یفتلی معلوم نیست که پادشاه یفتلیان کی بود ودرین مدت چه اقدامات کرد . اما میتوان گفت که پادشاه مابعد شخص مدبر و دانا وسیاستمدار بود و وقت خودرا در تقویت و اصلاحات قشون وجمع آوری لشکر گذرانید تادر وقت حمله محتاج نباشند. این مدت که آنرا میتوان مدت احضارات و تجهیزات نامید از سال ۴۲۵ م تا ۴۴۳ م طول کشید

بهرام گور در سال ۴۳۸ م وفات کرد ویزد گرد دوم پادشاه ساسانی گردید یزد گرد از خطری که از طرف یفتلیها متوجه دولت اوبود میدانست لهذا در صدد آن شد که بر این طایفه لشکر کشی کند ونگذارد آیندهٔ دولت او معروض خطر ایشان گردد . همان بود که از سال ۴۴۳ تا ۴۵۱ م به یك سلسله جنگها با یفتلیها آغاز کرد که در اکثر این جنگها شکست یافت و بهرمندی نصیبش نه گردید . تفصیلات زیادی ازین جنگها وموقعیت جنگها وچگونگی آنها در دست نیست واینکه پادشاه یفتلی که بوده بطور صحیح چیزی نمیتوان گفت .

بهر حال پادشاه نامدار امعظم یفتلی که غالباً سومین پادشاه ایشان باشد افتلا نوس (Ephthalauus) است که آنرا فارسیان (آخ شنوا) و (خوشنواز) می نامند . نام افتلا نوس یك کلمهٔ یفتلیست چنا چه کلمهٔ یفتل در آن موجود وغالبا تلفظ نسبتاً صحیح تر آن یفتلا وس ویا هفلا نوس باشد اما علاوهٔ (نوس) در اخیر بان شیوهٔ یونانی داده بدین حساب تلفظ اصلی آن فعلا معلوم نیست . تیو فا نس (Theorhanes) در قرن پنجم پادشاه هیاطله را بنام افتلا نوس یاد کرده و چنان پندارد که از نام وی نام قبیله برآمده (۱) کلمهٔ آخ شنواز (Akhshunvaz) یا خوشنواز که در روایات فارسی و تواریخ عربی ذکر آن شده معلوم نیست از روی چه گرفته شده بعضی مورخین آنرا به عالی جناب و یا عالی فکر (High-minded) ترجمه کرده اند که اگر این ترجمه صحیح باشد گویا یك نوع لقب خواهد بود نه نام کلما نها (Clément Huart) مؤلف کتاب فارس قدیم ومدنیت ایرانی گوید که آخ شنواز یا خوش نواز که او را پرسکس (Priscus) کنجاس (Cunchas) نوشته . . . (۲) کرستنسن در ملحقات کتاب ایران در زمان ساسانیان خود به خصوص نام خوشنواز نوشته که : در منابع عربی و ایرانی که منتهی به خوزاینا مك (خدای نامه) میگردد اسم این پادشاه اخشونوار (Akhsunv r) اخشوان یا خوشنواز آمده است و پیداست که نام اصلی او در خط عربی تحریف گردیده است . در بندهش ایرانی این رسم الخط پهلوی دیده میشود و ظاهراً شبیه

(۱) ص ۲۷ حاشیه سفر برمنبع آمو دریا (۲) ص ۱۳۱

خوشنواز است . اما چون آن عبارت در فصلی ازبند هش واقع شده که اکثر مطالبش ماخوذ از خوزاینا مك های فارسی یا عربیست بنابرین کلمهٔ مذکور را هم نمیتوان معتبر شناخت (کرستنسن رسالهٔ کیانیان) چنین بنظرمی آیدد رزیر همهٔ این تعریفات کلمهٔ خشیون Khshevan که درزبان سغدی به معنی پادشاه است پنهان می باشد . این حدس را موار در کتاب متون سغدی زده است . (۱)

بدین حساب نام این پادشاه بهشکل های ذیل واردشده : افلا نوس اخشنواز - خو شنواز - اخشونوار - اخشووان و کنچاس که فعلا بنظرما بهتراست اورا بنام افلا نوس از نقطهٔ نظر دلالت نام برماهیت یفتلی وبنام خوشنواز ازجهت آهنگ وزیبائی کلمه قبول کنیم .

خلاصه این پادشاه بزرگ که همعصرفیروز پادشاه ساسانی است ممکن است که دراواخر سلطنت یزدگرد بپاد شاهی رسیده زیرا طوریکه درسطور مابعد خواهد آمد .

فیروز بکمك خوشنواز برتخت نشسته واز دست وی هم شربت مرگ چشید . بهمین صورت قباد پسرفیروز هنگا میکه میخواست تخت را از کاکای خود بلاش بستاند به خو شنواز پناهنده شد امادر ۴۸۷ که بلاش مرد قباد به پادشاهی ساسانی گزیده شد ، که اگر ما حساب کنیم ازآغاز پادشاهی فیروز تامرگش قریب ۲۵ سال واز مرگ فیروز تا تخت نشینی قباد ۴ سال وفرضاً چندسالهم قبلتر ازسلطنت فیروز وچندسال هم در سلطنت قباد زمان سلطنت خوشنوازطول کشیده باشد رویهمرفته قریب چهل یاچهل وپنج سال میشود که یك دورهٔ طولانی سلطنتش باید خواند . نام خوشنواز در تواریخ درین دوره که تخمین گردید گرفته شده پس بدین قرار میتوان گفت که جنگهای یزدگرد دوم قبل از - خو شنواز آغاز یافته ودر خلال جنگها پادشاه سابقه درگذشته وخوشنواز جوان بسلطنت یفتلی رسیده ویزدگرد راشکستهای پیهم داده دورهٔ حکمرانی یزدگرد ساسانی از ۴۳۸ تا ۴۵۷ م ۱۹ سال دوام کرد وهمینکه یزدگرد بعد ازهفت سال جنگهای متواتر وشکست خوردن های پیهم با لاخره در سال ۴۵۱ شکست قطعی خورد دیگر دست از منازعه با دولت یفتلی کشید وتا زنده بود آهنگ این کار نکرد. ودولت یفتلی را برسمیت شناخت وتصورمیرود که خوشنوازبعد ازین شکستی که یزدگرد را داد یك قسم نفوذ سیاسی برساسانیان قائم کرده بود زیرا بسان دیده میشود که مرجع داد خواهی وتظلم درباریادشاه یفتلی قرارمی یابد و شهزادگان حق بطرف برای احقاق حق خود باو رجوع می کنند .

افلا وس بعد ازآنکه ازمهم ساسانیان آرام شد اساس دولت خود را درست کرده بلخ را مرکز قرار داده از تخارستان تاپرتیا را زیرسلطه در آورد وبرای پیش بینی از خطر

(۱) ص ۴۱ ، ایران درزمان ساسانیان .

آینده ساسانیان درباد غیس شهرنظامی با مئین را بساخت ومرکز دومی‌قرارداد و مقصدش آن بودکه در موارد ضرورت بحمله برفارس نزدیکتر باشد - اما این شهر بنا بر ایجابات لشکرکشی بزودی اولیت را احرازکرد خوشنواز درحینیکه از یکطرف با ساسانیان مشغول زد وخورد بود ازطرف دیگر قشونش ما مور تسخیر صفحات جنوب هند وکوه گردید . وبعد ازسقوط کوشانیان - کابل بسرعت خیلی زیاد اولاً افغانستان امروزه را فتح و بعد به تسخیر پنجاب وایالات شرقی افغانستان عزم کرد وگویا تاسال ۴۷۰م خوشنواز تاسرحدات هندوستان را زیرنگین داشت ودر همین سال است که سرلشکر دلیر او تورا مانا به فرمان اوبطرف هند سرازیر گردید . کوشانیان کابلی که دربرابرهجوم سیل‌آسای قوای یفتلی تاب مقاومت نداشتند بسمت شرقی افغانستان در کوهستانهای چترال وگلگت پناهنده شدند و در آنجا بصورت نا معلوم می زیستند تا ۵٦۷ حال شان برهمین منوال بود تادولت یفتلی افغانستان سقوط کرد و ایشان بازگشتند و سراز نو دولت کوشانی را بنام کابل شاهان زنده ساختند که تا قرن ٤ هجری دوام کرد . خلاصه افتلانوس پادشاه یفتلی افغانستان بودکه یك امپراطوری دیگر بجای امپراطوری کوشانی بر قرار ساخت

اگرچه در سالهای ما بعد با فتح هندوفارس بر وسعت آن خیلی ها افزود اما درین وقت که هنوز بشرح جنگهای فارس و هند نپرداخته ایم دولت او از سرحات هند تافارس و از سمرقند و قسمت های شمالی سغدیانه تا ولایت گرم سیرکدروزایا وسعت داشت . اما پسانترکه سلسله فتوحات او در هندتا مرکز آن کشور وسیع پیشرفت وسلطنت گوپتابه آن ملحق شد و در غرب دولت فارس تحت‌الحمایۀ سلطنت یفتلی گردید پهنای عظیمی گرفت که دران عصر در آسیا دیگر دولتی بمقابل این امپراطوری وجود نداشت چنانچه سموئل بیل‌مترجم کتاب‌سی‌یوکی‌اثر معروف هیوانتسانگ چینی‌را راجع‌به‌پهنای دولت‌یفتا چنین مینویسد: برحسب گفتارسونگ یون (Sung Yun) یفتا رویهمرفته متجاوز از چهل مملکت راکه از تی لو Tich lo در جنوب تا به لی له Lea lih درشمال . وشرقاً و غرباً از ختن تا فارس وسعت‌داشت فتح کرده بودند . تی‌لو معلوم میشود که غالباً همان تیرابوکتی (Tirabukti) یعنی تیرهوت (Tirhut) حالیه محل قدیم و بریجی Vrijjis بوده وریجی ها غالبا همان سیت های مهاجم بودند که اقتدار شان تاحدود دریای گنگ درپتنه میرسید و در آنجا اجاتو شاترو (Ajatastru) سد راه آنها شد - وبعد ها بشمال شرق بکوه های اطراف نیپال رانده شدند . یفتا نیز نفوذ خویش را تا به این حدود وشمالاً تاالیله یعنی مالوه بسط داده بودند . چون این فتوحات‌دو نسل قبل تراز زمان‌سونگیون

واقع شده پس آنرا میتوان در حدود ۴۶۰ م قیاس کرد (۱). البته در نظر باید داشت که حدود دولت یفتلی در هندوستان ازطرف شمال و جنوب تحدید شده نه کل امپراطوری پس شمال آن قسمتهای شمالی سغدیانه وجنوب تیرهوت،شرق ختن وغرب فارس بوده

خوشنواز و فیروز شاه ساسانی ـ طوریکه گفته آمد یزگرد درسال ۴۵۷ م بمرد وازوی دو پسر بجای ماند یکی هرمز ودیگر فیروز ـ در هنگام مرگ پدر فیروز برادر بزرگتر در سیستان بود وسیستان آنوقت را فارسیان هنوز زیر نفوذ داشتند

بنا ءهرمز (آـو هرمزد) برتخت نشست ودر صدد استیصال برادر خود فیروز افتاد فیروز چون ازیکطرف ازمرکز دور وازطرف دیگر آنقدر قوت نداشت که با برادر زور آزمائی کند چاره دران دید که دست نیازبدامن امپراطوریفتلی یعنی خوشنواز بزند وازوی استمداد جوید. همان بود که پادشاه یفتلی ورود اورا پذیرفت وچون اورا مستحق تربه پادشاهی فارس میدانست وعدهٔاستردادتاج وتخت رابا وداد. مدت زیادی نگذشته بود که پادشاه یفتلی برطبق وعده خود لشکری مرکب از سی هزار مردجنگی (۲) ازمیان عسکریان خود جدا کرد وبسردار لشکر دستور داد که فارس رافتح کند وتخت وتاج رابه فیروز برگرداند ـ فیروز بااین لشکر بطرف فارس حرکت کرد هرمز سوم که فتنهٔ برادررا میدانست از اول کار ترتیباتی گرفته بود و وقتیکه ازحرکت عسکر یفتلی خبریافت قشون بزرگی را برای دفاع از ملك خود به میدان سوق داد اما این قشون طوریکه او انتظار داشت در برابر لشکر کوچک ولی جنگ آزمودهٔ یفتلی مقاومت نتوانست و فارس بدست عسکر یفتلی فتح شد ـ وسرلشکر یفتلی بوکالت از امپراطور خود تاج و تخت فارس را به فیروز بخشید و او پادشاه آن مملکت گردید ـ هرمز که از دست یفتلیان شکست یافته بود بزودی اسیر گشت و با سه تن از نزدیکان خود کشته شد این جنگ درسال ۴۵۹ اتفاق افتاد

فیروز همینکه برتخت ساسانی جلوس کرد حقوق ولی نعمت خود یعنی امپراطور یفتلی را بکلی فراموش نمود وتصور کرد که خطری از ایشان به مملکت وی رسیدنی نیست حالا نکه پادشاه یفتلی چنین منظوری نداشت زیرا او خود تخت وتاج ساسانی را برای او بخشیده بود و همیشه خود را حامی و طرفدار فیروز میدانست ـ فیروز اگرچه در ظاهر دم از اطاعت و فرمان برداری میزد اما درباطن خودرا قوی میساخت تا دولت یفتلی را بردارد ـ بنابران به جدیت تمام به ترتیب وتنظیم داخلی پرداخت وچون از آن امور فراغت حاصل کرد بطرف شرق لشکر کشید. اگرچه پادشاه یفتلی وقوع چنین جنگ را تصور نمی کرد معهذا عساکر

(۱) ص ۱۵ مقدمه ـ کتاب سی یو کی (Si vu ki) ملاحظه شود

(۲) ص ۲۵ قلب آسیا

سرحدی ودستهٔ عسکری که از باد غیس حرکت کرد فیروز ساسانی را شکستی سخت داد وویرا بجائی آورد که او خواهان صلح شده بار دیگر اطاعت سلطان یفتلی را قبول کند ، ور عدهٔ پرداخت تاوان جنگ را بدهد که از طرف سردار عسکر یفتلی بشرط از دواج دختر فیروز بشاه یفتلی پذیرفته شد . فیروز قبول کرد تاوان جنگ وخراج را بپردازد اما دختر خودرا نفرستاد ودر عوض کنیز کی را بنام دخترخود ارسال کرد . مدتی نگذشت که مشت وی باز شد وپادشاه هیاطله برخدعهٔ او آگاهی یافت وخواست که از ساسانیان انتقام بگیرد . لذا از پادشاه فارس طلبکرد که چندی از صاحب منصبان خود را جهت کمك در جنگیکه پیشرو دارد بفرستد فیروز که تصور نمی کرد حیله‌اش فهمیده شده ورازش ازپرده بیرون افتاده سه صد نفر از صاحب منصبان خودرا نزد خوشنواز فرستاد وا وعدهٔ را بکشت و عدهٔ را ناقص عضو کرده باز گردانید وبه فیروز پیغام کرد که اینست جواب دروغ و بد قولی فیروز نیز بعد از شکست اول خود را آماده ساخته . عسکررا زیاد واسلحه را اصلاح کرده بود . فیروز که میخواست یك بار دیگر زور آزمائی کند این مسئله را برای پدید آوردن جنگ بهترین بهانه یافت بنا بران گرگان را مرکز عسکری قرار داده قشون گزیدهٔ خودرا امر داد که از تمام نقاط مملکت جمع شوند . ذخائر واوازم جنگ را بی حساب تهیه کرد وآنگاه بر خراسان لشکر کشید . خوشنو از که از جملهٔ سپاه داران بزرگ جهان است فیروز را با عسکرش بیکی ازچالهای حربی گیر کرد وا ورا بداخل دره کشانید وآنگاه مدخل دره را بگرفت و ارتباط اورا از مرکز عسکری گرگانش قطع وهمه را محصور ومحکوم بفنا گردانید . فیروز چون خود و عسکر خود را قریب هلاکت وتخت وتاج ساسانی را باخته دید از راه نیازمندی پیش آمد و بیزر گواری ومردانگی شاه یفتلی پناهنده‌شد وعفو تقصیرات طلب کرد. پادشاه یفتلی که درچنین مواقع سجیهٔ جوانمردی و مردانگی را از دست نمیداد نخواست که بز ندگی این دشمن بد قول و بی اعتماد خاتمه داده مملکتش را تصاحب کند اما در عین زمان میخواست با و یك درس عملی بدهد که‌دیگر بچنان اقدامی نپردازد . لذابوی اعلام داشت که در صورتی بر جان و ملکش می‌بخشد که پادشاه ساسانی بحضور پادشاه یفتلی برخاك - بیفتد وعفو بخواهد وبگوید از کردهٔ پشیمان است واو را ولی نعمت خود بشناسد وجان ومملکت خودرا یکبار دیگر از سلطان یفتلی طلب نماید ووعده کند در آینده نیز خودرا مباشر شاه یفتلی نشمرده اوراولی نعمت و حامی خود بداند . گویا بدین صورت پادشاه یفتلی میخواست بوی بدانا ند که قوت وقدرت‌تو در برابر قوت ومهارت جنگی یفتلیان ارزشی ندارد وثانیاً خودرا هم نبرد و ـ هم چشم شاه یفتلی نشمرده وبر ذلت و مسکنت خود اعتراف کند . بخاك بیفتد وطلب بخشایش کند و بداند که فریب چه نتیجه دارد ـ وعلاوةً اطاعت وپرداخت باج را یکبار دیگر اقرار نماید

پادشاه ساسانی چارهٔ جز تسلیم نداشت بنا بر آن شرائط صلح را پذیرفت و از قبول خود به دربار یفتلی اطلاع داد · همان بود که روزی را تعین کردند لشکر یفتلی وساسانی جمع گردید سلطان یفتلی باعظمت وجلال زائد الوصفی برتخت پادشاهی جلوس کرد · ارا کین وامرای دولتش صف بستند وآنگاه به عرض رسانیدند که فیروز شاه ساسانی بار میخواهد تارحمت شاهنشاه یفتلی برجرائم او قلم عفو فرو کشد · شاهنشاه باشاره فهماند که آمده میتوا ند · همهمهٔ مردم برخاست وبزودی بامشاهدهٔ سیمای فیروز فرو نشست پادشاه ساسانی ازدور باعدهٔ ازوزراء وارکان دولتش نمودار گردید · فیروز باقبای پادشاهی خودرا آراسته بود ووزراء وارکان نیز لباسهای درباری خودرا پوشیده بودند · ذلت و مسکنت عظمت وشکوه پادشاهی فیروز را خیره ساخته بود ·

فیروز نمی‌توا ست به اطراف نگاه کند وبکسره برف شاهنشاه یفتلی که باجلال وعظمت برمسند شاهی جلوس کرده بود پیش می‌آمد · سرش پائین افتاده بود چون نزدیك رسید نگاه شرمگینی به شاه یفتلی همان شاهیکه ولی نعمت او بود وتخت شاهی ساسانی را بوی بخشیده بود افگند وآنگاه شاه را خطاب کنان به خاك افتاد وبالهجهٔ که ذلت وخجلت ازآن می‌بارید رحم وعطوفت سلطان یفتلی را تحریك کرد وبه عجز ولابه عفو خواست وقسم کرد که ازستون سرحدی تجاوز نکند · سلطان یفتلی که دشمن خودرا درجلوخویش ـ درپای مسند خودباکمال انکسار وعجز بخاك افتاده دید بروی بخشید وگفت برخیز که‌ما ازسر گناه تو در گذشتیم تخت تو وتاج ترا باز بتو اعطا کردیم برخیز وبفارس بازگرد وهنگام حاجت مدد مارا بخواه تادولت تو استوار بماند (۱) ·

فیروز شکر کنان برخاست و چنانیکه شاهنشاه وعده داده بود بوی اجازه داده شد که بسوی فارس برگردد ·بعضی مورخین نویسند که‌دختر فیروز که اسیر جنگ گردیده بود داخل حرم شاه یفتلی گردید · مبلغ هنگفتی جهت غرامت جنگ برفیروز قبولانیدند وتا ادای آن قباد (کواز) پسر فیروز بگروگان آمد ودوسال بماند تاآن مبلغ پرداخته شد (۲) ·

عاقبت فیروز ساسانی ، فیروز اگرچه قسم خورد واظهار بندگی کرد اما قلباً چنان نبود درفکر آن بود که یکبار دیگر ولوبه هرقیمتیکه باشد مبارز شود تاامکر انتقامی گرفته بتواند زیرا او خودرا ازطرف شاه یفتلی تحقیر شده می پنداشت و تصور میکرد این لکه را جز به خون به چیز دیگری نمیتوان شست · همان بود که از تمام مملکت خود لشکری گرد کرده وعزم خود را بسر داران قشون خود ابراز داشت و اطمینان خودرا امبار برفتح بیان کرد

(۱) کتاب ایران قدیم تالیف حسن پرینا بحث فیروز ملاحظه شود ·

(۲) ص ۱۰٤ ایران درزمان ساسانیان تالیف کرستن سن ·

رکان دولت وعلمای ملت اورا ازنتایج نقض عهد وشامت پیمان شکنی تخویف وتحذیر نمودند
خصوصاً سپاهبذ وبهرام جداً ممانعت کردند . او روی پیچید وبا هفتلیان وارد جنگ شد . اما
ین لشکرکش درسال ٤٨٤م عاقبتی بسیاروخیم یافت. (١) خلاصه فیروز باوجود قسم وعهدنامه
یکبار دیگر بر خلاف پاد شاه یفتلی برخاست ولشکر عظیم خود را بطرف سرحدات خراسان
سوق داد وچون در قسم نامه ذکر بود از منار سرحدی که حد فاصل بین مملکتین را نشان
میدهد تجاوز نمیکند امر داد آنرا ازجا بکنند و پیشاپیش لشکرببرند تا مخالف قسم حرکتی
نکرده باشد . ترتیبات جنگی وی این نوبت خیلی ها مکمل بود وعلاوه از عسکر زیاد پانصد
فیل جنگی نیز آورد که دران وقت کار تانك این عصر را میداد . شاه یفتلی از دور اورا
تعقیب میکرد و دانست که دیگر رحم وشفقت دربارهٔ چنین شخص خطاست لذا ترتیباتی درمقابل
وی گرفت وپادشاه ساسانی را اولا شکشت داد وپس چنان تعقیب کرد که باعسکریانش محو
ونابود شد . این تعقیب که از نقطه نظر فن حرب اهمیت بسزائی دارد درسال ٤٨٣م (٢)
٣٧٤ م (٣) واقع شده . چه یك اردوی معظم با پادشاه و سردارن و
لشکریان چنان تعقیب شوند کههمه معروض فنا گردند ازموفقیت های مهم جنگ است
مورخین مجملاً نوشته اند که فیروز بااین عسکر گران وپانصد فیل جنگی بطرف بلخ راند
سپاه ساسانی کدرپیا پائی پیش میرفت کهبالا خره درجنگ از دست عسکر یفتلی مغلوب بلکه
معدوم گردید . وفیروز باسپاه خود درخندقیکه خوشنواز در سر راه لشکر او کنده
وروی آنرا پوشیده بود افتاد وهمگی تلف شدند غالبا وقوع جنگ چنین بوده کهخوشنواز
پادشاه یفتلی همینکه دید فیروز مراعات وبخشش و حفظ حقوق رانمیداند دران فکرشد که
بایداورا چنان شکستی بدهد کهتوام بامرگش باشد . بنا بران گذاشت عسکر اودر میدانی
کهاوخود انتخاب کرده بودبیاید وطوری چالهای حربیرابکار برد کهخندقهای کنده گیاو
که روی آنرا پوشیده بود درمسافهٔ دور از میدان جنگ اما درعقب قشون ساسانی باشد
وقتیکه کهدر اجرای این کار نقشه های اوکامیاب شد وقشون ساسانی در چنان موضعی
صف آرای میدان محاربه شدند خوشنواز بحمله پرداخت و باهنرمندی تمام قشون
کثیرالتعداد ساسانی رابا همه آمادگی های آن شکست قطعی داد . چون فیروز مغلوب شد وبه
فرار گذاشت ازوی بسرعت تعقیب کرد . برای فیروز راهی بجز همان یك راه که دران

(١ ژ) ص ٢٠٥ ایران درزمان ساسانیان تالیف کرستن سن

(٢ ژ) ص ١٧٣ ایران قدیم تالیف پرینا و ص ٤٣٧ جلد اول تاریخ فارس مولفهٔ سایکس ص ٧٦ تاریخ ایران عبدالله رازی

(٣) ص ٢٠٥ ایران درزمان ساسانیان مؤلفهٔ کرستن سن

خند قهای کنده شده بود نماند لذا فیروز ولشکر یانش بهمان راه رو بفرار نهادند و در گودال مرگ فرو رفتند که حتی جسد شان هم هر گز بدست نیامد . ود نبا لهٔ این تعقیب به چنین کامیابی منجر گردید وغنائم بیشماری بدست آمد .

آنگاه یفتلیان داخل فارس شدند وآنرامتصرف گردیدند وخراج بیشتری سالانه برفارسیان تحمیل نمودند ودولت ساسانی که از آنوقت خراج برداز بود بکلی زیرحمایه وسلطه یفتلیان قرار یافت .

کرستن سن اوضاع فارس رابعد ازمغلوب ومعدوم شدن فیروز چنین - مینو یسد : موقع خیلی سخت بود . ایران (فارس) بواسطهٔ تسلط یاد شاه . هفتالیان دچار خواری و خفت شده بود . بهمین مناسبت سردار ایرانی موسوم به کشنسپداذ ملقب به نخوارك Nakhvaragh که ازمهراورا مامور مذا کره با ارمنیان نموده بود درضمن صحبت باوهان (سردار ارامنه) چنین گفت : او (فیروز) کشوری چندان بزرگ وآبادان راتسلیم هفتا لیان کرد تا تسلط این طایفه باقیست کشور ایران ازقید عبودیت وزنجیر هولناك اسارت نجات نخواهد یافت بهترین افراد سپاه هلاك شده بودند ودولت درخزانهٔ خود پولی که حقوق سپاهیان را کافی باشد نداشت . (۱)

دولت سا سانی درزیر حمایهٔ دولت یفتلی :

بعد از شکست قطعی فارسیان دیگردولت ساسانی ازجمله دول تحت الحمایه یفتلیان شمرده میشد . بلاش (ولگاش) Volagases برادر فیروز برتخت نشست . (۴۸۳ - ۴۸۷ م) واو فوراً سوخرا نام یکی ازما مورین عالی رتبهٔ خود رامامور کرد که باخشنواز امیر اطور یفتلی داخل مذاکره شده انقیاد وتسلیم اورا بعرض رساند وپرداخت مبلغی که پادشاه یفتلی تعین کند قبول نماید . سوخرا باخشنواز باب مفاهمه راباز کرد وبه شرا یطیکه فارس تحت الحمایه آریانا باشد وسالانه خراجی تادیه کند صلحی بمیان آمد وبااین صلح نامه یاد شاه ساسانی رسمیت یافت و دولت یفتلی او را برسا ئرین ترجیح داد چنانچه قباد پسر فیروز در زمان یاد شاهی بلاش خواست تخت رااز اوبستاندموفق نشدوشکست یافت ونزدپاد شاه هیاطله آمد تخت وتاج فارس را از سلطان یفتلی درخو است کرد . اما پادشاه یفتلی اگرچه در ظاهر اورا پذیرفت ووعده داد که دولت را باوبدهد اما درباطن میخواست بلاش یاد شاه باشد . زیرا قباد پسرفیروبود و فیروز ساسانی نزد پادشاه یفتلی بیوفا وعهدشکن ثابت شده بود . بدین قرار مدت سه سال اورا منتظر ساخت ولی فشونی بوی نداد . بلاش یاد شاهی بود که دررعایت عهدوپیمان محتاط بود ومیدانست که سلامت وی و دولت وی دراطاعت ازپادشاه یفتلی است مخصوصاً وجود قباد پسر فیروز که وارث مستقیم تخت ساسانی بود بیشتر اورا درنگاهداشتن روابط حسنه باسلطان یفتلی وا میداشت .

(۱) ص ۲۰۵ و ۲۰۶

بلاش پس از ٤ سال پادشاهی بمرد (٤٨٠ م) ونجبای فارس قباد پسر فیروز را بپادشاهی بر گزیدند وخواستند که بوسیلهٔ انتخاب او که سالها دربار شاه یفتلی بوده وزیر نفوذ وساطه ومنظور نظر شاه یفتلیست روابط فارس وآریانا بهتر از بیشتر شود. چنانچه کرستن سن این نکته را چنین مینویسد:

کواذ چندین سال پس از شکست فیروز نزد پادشاه هفتالیان بعنوان گروگان بسر برده بود وروابط نیکوئی بان طایفه داشت. ایرانیان امیدداشتند که انتخاب او از فشار هفتالیان بکاهد ظاهراً پس از نصب کواذ باوجود اینکه کمافی السابق هفتالیان از ایران خراج میگرفتند در روابط آنها سهولتی ایجاد شد (۱).

قباد در سال ٤٨٧ م پادشاه ساسانی شناخته شد وسلطان یفتلی آنرا پسندید قباد حقیقتاً زیر نفوذ روحی شاه یفتلی قرارداشت وتا خوشنواز زنده بود ابداً به کاریکه خلاف مرام او بود اقدام نمی کرد اما در اطراف دیگر برای استحکام دولت خود میکوشید چنانچه خزرها را که قومی از نژاد زرد بودند شکست داد وغنایم زیادی از ایشان بگرفت اما درین زمان مزدك معروف صاحب کیش مزدکی ظهور کرد اساس این کیش باطریقهٔ اشتراکی سرمیخورد ـ چه مزدك زمین ـ زر وزن رامال همه میدانست معلوم نیست که قباد قلباً این کیش را اختیار کرد ویا اینکه برای شکستاندن نفوذ روحانیان وارباب مذهب چنین کاری اقدام نمود.

بهر حال هرچه بود بود نتیجه آن شد که این رویه بر گهای حساس مذهبی فارسیان برخورد و قباد وجاهت وعام پسندی خودرا باخت وبر اثر آن نجبا وروحانیون اجتماع کرده اورا خلع وجاماسپ برادر اورا برتخت نشاندند درابتدا خشم مردم باندازهٔ بود که قتل اورامی خواستند و لیکن جاماسپ مردم را ازین خیال منصرف کرده اورا درقلعهٔ فراموش حبس کردند واین قلعه را از آن جهت قلعهٔ فراموشی می خواندند که اسم محبوسین آن را هر که درنزد شاه می گرفت معدوم می شد اما چندی بعد قباد بهمدستی زنش گلگرد Gilgird خودرا ازحبس رهائی داده وباز بپادشاه یفتلی متوسل شد. خواشنواز ازو استقبال کرد وچون دردورهٔ پادشاهی خود امتحان خوبی نزد یفتلیان داده بود فورا اردوئی برایش تخصیص داده شدتا باز برتخت بنشیند. مورخین گویند که خوشنواز دختری را که از فیروز دخت دختر فیروز ساسانی داشت و موخر الذکر در جنگ اسیر شده وداخل حرم او گردیده بود، بنکاح قباد درآورد (۲) ومیگویند نوشیروان معروف از بطن همین زن است.

قباد با اردوی که شاه یفتلی باوداد بطرف فارس رفت. مردم چون قوت یفتلی را در پهلوی قباد دیدند دیگر از ابراز احساسات وتعصبات مذهبی درگذشتند، ودوباره پادشاهی اورا قبول کردند

۱ـ ایران در زمان ساسانیان

۲ ـ ص ۱۳۲ فارس قدیم ومدنیت ایران موافقهٔ کلی مان هار.

واودوباره برتخت بنشست (۵۰۱م) دشمنان‌خودرابسزا رسانید جاماسپ برادرش عاقلانه حرکتی کردوتخت رابرای قباد‌طیب خاطر گذاشت .قبادنیزغالبا به‌توصیهٔ پادشاه‌یفتی آئین مزدکی‌را رها کرد وحتی پیروان آنرا بسختی تعقیب نمود .

دربن‌باره کرستن سن مورخ دراثر مزدك خود که از تاریخ سریانی مولفهٔ یسوع ستی لیتس (Joshu ، Stylites) که‌درحدود سال۵۰۷ م نگارش یافته واز وقایع سنوات ۴۹۴ تا۵۰۶ سخن‌می‌راند وازطرف رائت (W.wright) اززبان اصلی‌سریانی ترجمه گردیده‌ودرسال ۱۸۸۲ درکمبرج چاپ شده است گویند قبادپسر فیروزرا بسلطنت برداشتند شهریار جدید از آناستازامپرطورروم‌مبالغی برسم کمك‌مالی‌خواست‌واورا تهدید کرد که هرگاه‌آن مبالغ‌رانفرستد برسرش اشکر خواهد کشید‌ولی امپرا طور چون پیغام‌درشت وی‌را شنید واز رفتار ناپسندیده او آگاه شد که او ار تداد پلید مجو سی زرد شتیان را که امر به اشتراك زنان می‌شد ومطا بق آن هر کسی میتوا نست با هر زنیکه بخوا هد نزدیك شوداز نوقائم ساخته وباارامنه که در اطا عت او بودند به علت آ نکه پرستش آتش رانن نداده اند ستمکاری بسیار روا داشته در خواست اورا رد کرد وپیغام فرستاد که تا شهر نصیبین به روم شرقی تسلیم نشود قبول آن ممکن نیست . (فصل ۲۰) ارامنه نیز سر بشورش برداشته سپاهیانی راده که قباد بدفع ایشان فرستاده‌بود درهم شکستند . (فصل ۲۱) کادیشی ها وتاموریها نیر طغیان کردند اعراب‌هم که در اطا ق شهر یار ایران بو دند چون احوال دولت قباد را آ شفته دید ند . کوس مخالفت زدند وتاحدتوا نائی در خاك ایران ازقتل وغارت دریغ نکردند . (فصل ۲۲) بزرگان ایران نیز نهانی‌بر ضد قبادپیمان بستند وبران شدند که اورا کشته ممکت‌را ازخوی زشت و قوا نین نا پسند وی بر هانند قبادچون ازین امر آ گاه شد مملکت را ترك گفته بسر زمین هیاطله گریخت وبپاد شاه ایشان که ایام کروکانی رانیز نزدوی بسر برده‌بودپناهنده شد (فصل ۲۳) پس برادرش گاما سپ (جاماسپ) بجای او بر تخت سلطنت ایران نشست .

قبادنیز درسرزمین‌هیاطله باخواهر زاده‌خویش مزاوجت کرد خواهرش در جنگیکه موجب هلاك فیروز شد در دست هیا طله اسیر افتاد وچون دختر شاه بود همخوابه پادشا ایشان گشت وازو دختر بوجود آورد . چون قباد به‌شاه هیاطله پناه برد خوا هرش دختر خویش بدو داد قبادپس ازآنکه داماد شاه شد گستاخ گشت وهمه روز پیش اوبه عجزو ولابه نشست تا لشکری همراه وی کند واورا در تنبه بزر گان ایران بباز گرفتن سلطنت از دست رفته یاری دهد پدر زنش نیز بدین خواهش اورا لشکری فراوان داد وقباد رو به ایران آ ورد - برادرش ازخبر وصول او بگریخت وقباد بمقصود خویش رسید بزر گان ایران را بکشت تا موری ها

و کیاد یشی ها هم از بیم سپاه هیاطله گردن با طاعت وی نهاد ند . (۱) قباد در همین زمان برای طلافی ازین کمکو همراهی یفتا لیان متعهد شده بود مبلغ هنگفت بپردازد . امادر خزانه وجه کافی نبود، در ین موقع بخاطر قباد آمد که موافق عهد نامهٔ آخرین که برای شصت سال بین یزد گرد دوم و یتودوس امپراطور بیزانس منعقد شده دولت روم شرقی می بایست سالیانه مبلغی برای نگاه داشتن ساخلوی قوی در بند بپردازد اما امپراطور بیزانس آنرا نپرداخته بود لذا مطالبهٔ اقساط نمود و اناستاس (Anastase) امپراطور بیزانس متعذر شد که چون ایشان درموقع خود مطالبه نکرده مرور زمان این حق را زائل داشته برا ثراین جواب جنگی بین دولتین شروع شد وقباد برای اینکه مجالی بدشمن جهت تجهیزات ندهد باسرعت حیرت آوری داخل ارمنستان روم گردید وارض روم را محاصره کرده گرفت و امیدا را نیز تسخیر کرد وقشون بیزانس را شکست داد . (۲) امپراطور بیزانس که از روابط ساسانیان با هفتالیان آگاه بود قصداً درپرداخت اقساط پول صلح نامه تعلل کرد . زیرامی دید که شاه ساسانی مجبور است خراجی به شاه یفتلی بپردازد لذاتصور کرد که عدم پرداخت این مبلغ موجب سردی محبت سلطان یفتلی و پاد شاه ساسانی خواهد شد لذا به کواذ آن مبلغ را نپرداختند اما این مسئله سبب خرابی روابط فارس و آریانا نگردید و پادشاه یفتلی که غالباً بعد از خرشنواز بپادشاهی رسیده قشونی به امداد پاد شاه ساسانی فرستاد که بکمك آن قوت توانست عسکر رومی را شکست بدهد چنانچه کرستن سن این واقعه را چنین می آرد : کواذ برای اینکه خراج موعود را بخاقان یفتالیان بپردازد از قیصر روم آناستاز مبلغی وام خواست وقیصر به امید اینکه عدم پرداخت خراج موجب سردی محبت خاقان هفتالیان وشاه ایران خواهد شد خواهش کواذرا رد کرد پس کواذ در ۵۰۲م لشکر بروم کشید وبرخلاف انتظار سیاسیون بیزانس درمیان سپاه ایران فواجی ازهفتالیان نیزدیده شد واقعهٔ مهم این لشکر کشی فتح امیدا بود که بدست کواذ افتاد اما هجوم قبایل هون (مراد هون های زرد نژاد است) که از دربند (دره داریال) پیش آمدند اورامصمم کرد که صلحی بمدت هفت سال باقیصر منعقد کند (۳) اما صلح بین دولتین معوق بماند .

اینکه ما گفتیم پادشاه ساسانی بکمك قوت یفتلی توانست بر رومی غالب شود دراثر مزدك تالیف دیگر کرستن سن که راجع به آن درصفحات قبل اشارهٔ رفته چنین ذکر است : پس ازچندی قباد از آناستاز امپراطور روم مبلغی وام خواست تاباری سپاهیان هیاطله را پاداش بدهد امپراطور

(۱) ص ۳۲ - ۳۳ - ۳٤ شماره اول سال اول مجلهٔ شرق مقاله سلطنت قباد و ظهور مزدك ترجمه آقای نصرالله فلسفی

(۲) ص ۱۷٤ ایران قدیم پرینا .

(۳) ص ۲٤۷ ایران درزمان ساسانیان ترجمهٔ رشید یاسمی .

با برخی از نزدیکان مشورت نمود وبه صوابدید ایشان درخواست شاه ایران را رد کرد ، چه مساعدت در استحکام دوستی ایرانیان وهیاطله از خردمندی دور بود. پس قباد به یاری لشکریان هیاطله بجنگ رومیان برخاست وبرار منستان حمله برده شهر (آمید) را پس ازمحاصرهٔ طولانی بگرفت (۱)
درین بین خوشنواز شهنشاه یفتلی وفات کرد که تاریخ فوت اورا بطور صحیح نمیتوان تعیین کرد اما اینقدر میتوان گفت که وفات او قبل از آغاز قرن ششم مسیحی بوده زیرا در ین وقت در طرز سیاست واداره دولت یفتلی تغیر بارزی دیده میشود. چه از یکطرف در سال ۵۰۳ قباد باهفتالیان میجنگد واز طرف دیگر تورمانا سردار لشکر یفتلی که مامور فتح هند میگردد در سال ۵۰۰م اعلان استقلال کرده ارتباط خود را با مرکز قطع میکند چنانچه ذکر این مسئله درضمن شرح فتح هند درصفحات مابعد به تفصیل بیاید، وعجالتاً ما از آنچه را جع بقباد ذکر کردنی هستیم تعقیب مائیم: خلاصه قباد درضمن زدوخورد با امپراطوری بیزانس مجبور شد که بطرف شرق بر گردد از یکطرف خطرهونهای زردنژاد را جلوگیری کند واز طرف دیگر بمقابل لشکریفتلی بر آید. درین وقت پادشاه یفتلی که درحفظ سیاست دانائی و تدبیر خوشنواز را نداشت، پیهم درخواست خراج دولتی را کرد وچون دولت ساسانی اورا پیوسته منتظر گرفتن خراج یاقرض ازدولت بیزانس میساخت اوتصور کرد که حیلهٔ در کاراست وغالباً پادشاه ساسانی ازادای خراج سرباز میزند. این بود که برخلاف دولت ساسانی لشکر کشید. ودولت اوراتهدید کرد. بنابران قباد مجبورشد که ازسال ۵۰۳ تا ۵۱۳م بیك سلسله جنگهای خسته کن بایفتالیان بپردازد. اگرچه تفصیلات این جنگها دردست نیست امااینقدر معلوم است که قباد باوجو پرداخت مبلغی که ازبیزانس بدست آورده بود مجبورشد که ده سال دربرابر یفتالیان مدافعه کند. امایقیناً نتیجهٔ ازین جنگها نبرداشته ونفوذ یفتالیان را باوجودیکه امپراطور بزرگ شان ازمیان رفته بود نتوانست زائل کند. چه دولت ساسانی تاهنگام اتحاد باترکها برعلیه یفتلها وسقوط دولت یفتلی ۵۶۷م مجبور بود که خراج سالانه بدولت یفتلی بپردازد واین مسئله درجای خود بیاید.

فتح هندوستان : در صفحات قبل اشاره کردیم که یفتلها در عین حال که مصروف جنگ باساسانیان بودند وهنوز نفوذ شان درصفحات جنوب هندوکش سرایت نکرده بود درصدد توسعهٔ قلمرو ونفوذ خود بطرف حصه های جنوب افغانستان شدند. پس ازفتح همهٔ افغانستان بهند حمله بردند. حکمرانان آخرین کوشانیان کابل چون توان مقابله ایشان را نداشتند دست از مبارزه برداشته بکوهستان های صعب العبور چترال و گلگت متواری شدند.

اولین حملهٔ شان در هند بسیارقوی نبود چه مصروفیت زیادی درجنگ با ساسانیان داشتند و هنوز آمادگی فتوحات هند را نکرده بودند ، یفتلیها بعد ازفتح گندهاره و علاقهٔ پشاور

(۱) ص ۸۷ شمارهٔ دوم سال اول مجلهٔ شرق تحت عنوان سلطنت قباد وظهور مزدك ترجمهٔ نصر الله فلسفی.

از رود اندس عبور کرده و در پنجاب لشکر کشیدند ، امپراطور قوی هندوستان موسوم به (سکندا گوپتا) که پایتختش اجودهیا (نزدیك فیض آباد هند) بود در مقابل ایشان شتافت لیکن چون بتعداد زیاد نبودند و علاوتاً از مرکز کمك بایشان نرسید شکست یافتند و عقب نشسته پشاور را در ولایت گندهاره مرکز قرار دادند . وقوع این جنگ در سال ۴۵۵ م (۱) و سال مذکور آخرین سالهای حیات یزدگرد ساسانی بود .

همینکه خوشنواز پادشاه یفتلی از منازعات ساسانی ها رهائی یافت موقع فتح هند رسیده بود لذا عسکر تازه نفس و قوی را درزیر قیادت سرافسر معروف یفتلی توره مانه (Toramana) بفتح هند مقرر نمود . زمان این لشکر کشی ده سال بعد از قشون کشی اول یعنی سال ۴۶۵ م بود . منابع چینی اشغال گندهاره وافغانستان جنوبی وآغاز فتح هند را درهمین سال (۴۶۵ م) تائید میکنند (۲) ، تصرف ممالك کوشانی در هند برای وی مشکلات تولید نکرد و آنها را بدون زحمت بدست آورد .

توره مانه درسال ۴۷۰ م بطرف وادی گنگ پیش آمده بر سکندا گوپتا (Skanda gupta) امپراطور قوی هندوستان حمله برد ، اگرچه در اوائل کفهٔ مدافعه سکندا گوپتا چربتر بود اما بزودی شکستهای پیهم نصیب وی گردید و درسال ۴۸۰ م که سال مرگ سکاندا گوپتاست بنیان امپراطوری گوپتا های هند از هم پاشید ضعف دولت پارس مخصوصاً بعد از سال ۴۸۰ توجه یفتالیان را بطرف هند زیادتر معطوف ساخت و روز بروز در تعداد ایشان که بطرف هند سرازیر میشدند افزوده شد .

توره مانه بفتوحات خود درهند ادامه داد و ممالك را یکی بعد از دیگر فتح کرده خراج گذار دولت یفتلی ساخت و خودرا سر لشکر و نائب السلطنهٔ یفتلی در هند میشمرد ، این وضع تا مرگ خوشنواز دوام کرد ، امابعدازمرگ وضعف درمرکزسلطنت برای توره مانه موقع داد که دولت یفتلی هند را تاسیس کند ۵۰۰ م که ما شرح آنرا در صفحات آینده ذکر میکنیم .

انحطاط دولت یفتلی آریانا : دولت یفتلی آریانا پس از مرگ خوشنواز بیشتر از نیم قرن ادامه یافت ، این امپراطوری وسیع که غرباً بمملکت تحت الحمایهٔ ساسانی شرقاً بختن و شمالاً تا تاشکند و خوارزم امتداد داشت کم و بیش تاسال ۵۶۳ م ازمرکز باختر با

(۱) ص ۳۳۴ تاریخ قدیم هند مولفهٔ ونسنت سمث وص ۱۰۳ - اکسفورد هستری آف اندیا مولفه مذکور وص ۸ رهنمای تکسیل مولفهٔ جوهن مارشل

(۲) ص ۱۳۸ تاریخ افغانستان مولفه سایکس جلداول .

اداره میگردید ، اما روز بروز بنیان آن سست ترمیشد ، واساسات مستحکمی که امپراطوران لایق برای ادارهٔ آن وضع کرده بودند آهسته آهسته از میان رفت و مبتلا به ضعف و بی پروائی گردید ، طبعاً دولتی چنان پهناور باوضع ادارهٔ چنین ضعیف محکوم به فناست طوریکه در بالا اشاره رفت خوشنواز امپراطور معروف یفتلی غالباً درسال ۴۹۹ یا ۵۰۰ م درگذشت وپادشاهیکه بعد از وی برتخت نشست هر چند در مقابل بزرگی و قوت ادارهٔ افتلانوس قابل مقایسه نیست اما بیقین از پادشاهان مابعد لایقتر بود اگرچه در مقابل دولت فارس و مخصوصاً قباد ساسانی که درحقیقت خویش را مرهون یفتالیان - میدانست سیاست خوبی بکار نبرد و برای تحصیل خراج و یا وامی که ساسانیان ازامپراطور بیزانس جهت پرداخت خراج به یفتالیان مطالبه میکرد بی حوصله شد ، و زود به جنگ پرداخت ونیز نتوانست ازقطع ارتباط هند جلوگیری کنند ؛ معهذا نگذاشت قباد از زیرسلطهٔ یفتلی - خارج گردد و ده ساله کشمکش قباد ساسانی برای دولت ساسانی بی نتیجه ثابت شد و دیگر قباد تا زنده بود (۵۳۲م) نتوانست در برابر یفتالیان مقاومتی کنند .

اگرچه تفصیلات مزیدیکه علل حملهٔ یفتالیان را نشان بدهد در دست نیست اما با آنهم اعتراضیکه برین پادشاه وارد میشود ترك حوصله که از ارکان مهمهٔ جهانبانی است - میباشد از نام و هویت این پادشاه معلوماتی نداریم و نیز هنوز مکشوف نگردیده که ادامهٔ سلطنت وی تا کدام سال بوده ، در تواریخ خارجی نیز تا جائیکه معلومات بدست ماست از اسماء و تفصیلات سلطنت پادشاهان یفتلی ذکری نیامده و چند سکهٔ که درین اواخر بدست آمده وگفته اند که مربوط به شاهان یفتلی افغانستان است هنوزها خوانده نشده ونمیدانیم ازان کیست طبعاً خواندن این سکه هامیتواند مارا اقلا باسمای شاهان یفتلی رهنمائی میکند حفریات وتحقیقات علمی نیزتا کنون دربن باره جستجوئی نکرده وبرین صفحه تاریك روشنی نیفگنده است بنابران تدقیقات تاریخ هیاطله ازاول تاآخیرمارا بیك سلسله مجهولات - دستوگریبان میسازد برای اینقدر معلوماتیکه هم بدست داریم بایست تواریخ خارجی راشکر گفت کهاگر آنها اشارهٔ نمی کردند بیقین میتوان گفت کهامروز برای یافتن کوچکترین نقطهٔ که دلالت بوجود آنها بکنند تدقیقات خسته کنندهٔ لازم بود .

گفتیم بعداز خوشنواز تاسقوط دولت یفتلی افغانستان نمی دانیم که چند پادشاه برتخت سلطنت نشسته - اسمای شان چه بوده واز کدام سال تا کدام سال سلطنت داشته اند ، بهر حال اینقدر میتوانیم بگوئیم که آخرین پادشاه یفتلی موسوم به کاتولفس Katu'phus بوده (۱) ولی سال جلوس و خصوصیات دورهٔ سلطنت اوبوره معلوم نیست .

---

(۱) ص ۱۳۹ تاریخ هزار ساله تاتار ها تالیف پارکر .

بصورت عمومی گفته میتوانیم که پادشاهان اخیرهیاطله قوت اداره و جهانداری خود رااز دست داده بودند، ونمیتوانستند باین امپراطوری پهناور رسیدگی کنند این وضع طبعا ممالك زیر نفوذ راموقع داد که بخود حرکتی داده وازریر نفوذ یفتالیان بدرآیند. مهم ترین حادثهٔ که دیگران رانیز بضعف شاهان یفتلی آگاه ساخت جداشدن هندوستان است ازآریانا چه‌ور ماتیا سردار لشکر ونائب السلطنه یفتلی هندوستان بعدازمرگ خوشنواز روابط خویش را از مرکز سلطنت قطع کردودولت تازه را اساس گذاشت که ماازان پسانتر حرف میزنیم این مسئله که درسال ۵۰۰ یا ۵۰۱م واقع شد حتی قباد ساسانی را جرئت مجادله در برابر یفتالیان داد که از۵۰۳ تا ۵۱۳م بیك سلسله جنگها پرداخت.

دولت ساسانی اگرچه تاسال ۵۶۷ نتوانست خودرا ازباج گذاری یفتالیان رهائی بخشد اماضعف دولت یفتلی رااحس کردند وروزبروز درتقویهٔ خویش افزودند.

مهمترین واقعه که در اتمام کار یفتالیان افغانستان رول بزرگی بازی کرد ظهور ترکها بود در شمال افغانستان. چه در ۴۳۳ م در منگولیا وآسیای مرکزی اقوام زرد پوست جوان جوان وتیو کیوها بر سر اشغال اراضی مشغول جنگها شده ودر نتیجه تیو کیو ها بطرف غرب تغیر محل داده رفتند ودر ازمنهٔ بعد بدو حصه منقسم شده قسمت شرقی در اراضی واقع بین اورال ومنگولیاسکینی گزیدند وقسمت غربی مناطقی رابدست آورد که دربین کوه‌های آلتائی ورود خانهٔ سیحون بود وچینیان آن هارا تیو کیو Tu-Kiué می نامیدند (۱) اجداد ترك ها یك طائفهٔ ازهیونگنو ها موسوم به اسینا Assena بود کلمهٔ ترك را تصور می کنند از کوهی است شبیه به کلاه‌خود و کلا خودرا درزبان ترکی دورك Durk گویند. او لین خاقان ترکها تومن Tumen نامی بود که در حدود (۵۵۳) م فوت کرده.

ترکها ازضعف دولت یفتلی استفاده کرده از ربع دوم قرن ششم به بعد کم کم بخاك دولت یفتلی تجاوز کرده رفتند وچون قوتی که آنهارا بتواند جلوگیری کند وجود نداشت لذااین تجاوزات روز بروز جدی شده رفت وبالاخره تمام منطقهٔ بین کوه‌های آلتائی وسیحون را فرا گرفت و کم کم دائرهٔ نفوذ شان تا نزدیك سرحدات (توخاره) (تخارستان) وجنوب دریای سیحون سرایت کرد.

در فارس بعد از سال (۵۳۲) م که مرگ قباد است نوشیروان معروف را نوبت سلطنت رسید. نوشیروان در امور کشور داری خیلی زیرك و با تدبیر بود و بزودی سلطنت خستهٔ ساسانی را چنان رونقی داد که دورهٔ اورا برجسته ترین زمان ساسانی می خوانند نوشیروان

(۱) ص ۲۹ قلب آسیا مولفهٔ هنری سکر این وادوردروسی.

برای قائم ساختن امنیت داخله ورفع خطر مزدکیان او لاً بایشان پرداخت و بزودی آن خطر را رفع کرد .

کرستن سن می گوید : فی‌الواقع اگر چه خطری که مزدکیان در داخل کشور متوجه دولت نموده بودند مرتفع شد لیکن اوضاع خارجی کاملاً کوشش کسری‌را در امور لشکری ایجاب می نمود . هرچند بین ایران وبیزانس درسال (۵۳۲) یعنی دومین سال سلطنت کسری (۱) صلحی منعقد شد لیکن هوا ره انتظار تجدید جنگ داشتند ، از طرف‌دیگردرمقابل هفتالیان ایران هنوز احساس سرافگندگی میکرد چه مجبور بود سالیانه خراجی بپادشاه‌آنقوم بپردازد (۲) اقدامات‌این‌پادشاه بخصوص تقویت مادی وجمع آوری‌وتربیهٔ لشکر خیلی زیاد بود . نوشیروان با وجود یکه بجز تمام با امپراطوری بیزانس می جنگید بر انداختن نفوذ یفتلیان را که از سالها ذوات فارس را زیر سلطه داشتند ناچیز نمی شمرد و برای آن آمادگیهای فوق العاده در نظر داشت . همان بود که درظرف سی سال آمادگی توانست برقوای خویش قریباً آن اعتماد پیدا کند که باقشون یفتلی بجنگد . معهذا جرأت آن نداشت که با دولت یفتلی به تنهائی بیاویزد وبرپیشرفت خود اطمینان نداشت (۳) . ظهور ترکها وفریب شدن شانرا بسر حدات توخاره یك امداد غیبی تصور کرده باموکان خان (Mokan Khan) که‌درسال ۵۳۳م بپادشاهی رسیده‌ومرد جاه‌طلب وحادثه‌جو بودباب مذاکرات‌را کشود ودرنتیجه‌توانست باوی اتحادی برعلیه یفتلیان بوجودآرد . موکان‌خان که آرزو داشت‌دائره‌نفوذ اووسیع تر گردد ازموقع استفاده نمود وهردو قوا یکی ازطرف غرب ودیگر ازجانب شمال شرقی برخاك یفتلی تجاوز کردند .

آخرین پادشاه هفتالی موسوم به کاتولفس مرد کاری بود اما نوبت سلطنت باودیرتر رسیده بود وتتوانست اصلاحاتی درسازمان کهنه شدهٔ خود بکند . قشون او در دوجبهه دربرابر دوقوت بزرگ وجوان مجبور بود بجنگد . اگرچه حمله تیوکیو ها (ترکها) مدتی قبل تر درزیر قیادت سرداری موسوم به‌سین جیبو Sindjibu (سلزیبول) (٤) شروع شده وخسارات زیادی بقشون یفتلی رسانده بود . اما هنوزها منتج به نتیجهٔ نشده بود . در سال ۵۶۳م نوشیروان نیز آغاز به حملات شدید نمود . قشون ضعیف وخستهٔ یفتلی دربرابر مهاجمین غرب وشمال شرقی تاسال ۵۶۷ یعنی چارسال تمام ایستادگی کرد ومیدان های جنگ به تدبیر صائب

(۱) ص ۲۶۲ ایران در زمان ساسانیان
(۲) در سایر کتب این تاریخ سال جلوس نوشیروان است .
(۳) ص ۱۸۰ تاریخ ایران‌قدیم مولفه پیرنیا ملاحظه شود .
(٤) ص ۲۶۲ ایران‌درزمان ساسانیان .

کاتولفس اداره گردید اما درجریکی از جنگها کاتولفس که خودش عسکر خودراقیادت میکرد کشته شد . وعسکریان یفتلی درهردو محاذ شکست یافتند . بامرگ کاتولفس شیرازهٔ دولت یفتلی در افغانستان ازهم گسیخت و دولت شان بین ساسانیان وترکها تقسیم گردید . بدینقرار که رود جیحون سرحد مملکتین فارس وترکها قرار یافت . قسمتی از تخارستان و باختر وهرات وپارتیا جز و دولت نوشیروان شناخته شد ومنطقهٔ بین آمو دریا وسیر دریا که مشتمل برعلاقه های بخارا ، سمرقند وتاشکند وقسمتی ازتخارستان بود ، بتورکها تعلق گرفت . معهذا ساسانیان این مملکت را بدست شاهزادگان یفتالی گذاشتند و رسماً ایشان را تحت‌الحمایه قرار دادند . چنانچه راولند می گوید :

« شهزادگان خانواده هفتالیت شاید درین وقت بصفت تحت‌الحمایهٔ ساسانی بر افغانستان وباختریانه تازمان خسرو دوم (۶۲۸ - ۵۹۰ م) حکومت داشتند . » (۱)

اگرچه نوشیروان با این اتحادی که باموکان خاقان ترکها بست سبب سقوط دولت یفتلی افغانستان گردید اما این ترکها برای ساسانیان بسانتر خطرناکتر از یفتلیان شدند چه دیری نگذشت که هردو قوت را موقع تصادم رسید .

اتحاد ترکها و ساسانیان برهم خورد و ترکها به تخارستان و باخترو حتی صفحات جنوب هندوکش نفوذ یافتند و ساسانیان در حاشیهٔ غربی پسپا شدند .

درین بین بقایای کوشانیان کوچك کابل که در هنگام ظهور یفتلها مجبوراً کابل راترك و در منطقه های کوهستانی چترال و گلگت متواری شده وبهمان جا قناعت میکردند زمینه را مساعد یافته دوباره بکابل عودت نمودند و بزودی توانستنداساس دولت دیگریرا که بسانها اقتدار کافی یافته بود بریزند ، این دولت در تاریخ بنام دولت کابلشاهان یارتبیل شاهان خوانده میشود .

دولت یفتلی در هند : درصفحات قبل نوشتیم که در ۴۵۵م با وجود مصروفیت های شدید با ساسانیان اولین دستهٔ قوای یفتلی برای فتح هندوستان مامور شد که ایشان بعد از اشغال ولایت گندهاره تا رود اندس رسیدند وازان گزشته درآن طرف شروع به پیشرفت کردند اشغال ممالك کوشانی اشکالی تولید نکرد اما همینکه بطرف داخله هندوستان پیشرفت کردند سکندا گوپتا امپراطور هندوستان ازاجودهیا لشکری بمقابل ایشان کشید ازتفصیلات این جنگ معلوماتی در دست نیست تنها اینقدر معلوم است که در نتیجهٔ این جنگها یفتلها بنابر کمی تعداد و عدم رسیدن کمك از مرکز افغانستان عقب نشسته و بهمین طرف رود سند باقیماندند ، ولی روز بروز در تعداد ایشان افزوده میشد .

(۱) ص ۵۰ نگارستان هند وآسیای مرکزی وسیلون مولفه راولند چاپ بوستن .

در سال ۴۶۵م دومین حمله یفتلی بر هندوستان آغاز شد و بر امر خوشنواز امپراطور بزرگ یفتلی سپاه قوی بقیادت سردار معروف یفتلی موسوم به «تورامانه» از رود سند بگذشت و بطرف هند سرازیر شد ، و تمام ولایت پنجاب را فتح کرده در ۴۷۰م بردولت سکندا گوپتا حمله برد ، سکندا گوپتا پادشاه بزرگ و قشون معظمی داشت و از مدت ها قبل خطری که از طرف شرق دولت اورا تهدید کردنی بود ، حس میکرد ، و ازین سبب در تقویت عسکری و استحکامات سرحدی خود افزوده رفت نتائج این آمادگی مدافعه های شدیدی بود که در برابر هجوم یفتلی کرده شده اما این مدافعه و مقاومت پایدارنماند و قوای خستگی ناپذیر یفتلی پیهم حمله کردند تا بالاخره قوت مقاومت پادشاه هند را بشکستند و بعد ها توانستند که این پادشاه قوی پنجه هندی را متواتراً در هرمیدانیکه مقابل شوند مغلوب کنند .

جنگهای تورامانه و سکندا گوپتا ده سال دوام کرد اما درنتیجهٔ هرجنگ قسمت بزرگی از اراضی دولت او تحت اشغال و تصرف یفتلیان در می آمد که فوراً در زیر حکمرانی حکام یفتلی گذاشته میشد ، در سال ۴۸۰م که تقریباً همه قوای سکندا گوپتا در جنگهای هیاطله از بین رفته و مملکتش تحت اشغال ایشان در آمده و خزائن خالی شده بود برای آخرین بار شکستی یافت که دیگر معناً هم مغلوب شد و دانست که در برابر ایشان قطعاً ناکام است و از همین غصه مریض شد و بمرد .

با مرگ سکندا گوپتا (۴۸۰) م مانع پیشرفت یفتلیان ازبین برداشته شد و بنیان امپراطوری گوپتا از هم پاشید و بدین ترتیب هندوستان نیزیکی از ولایات چل گانه امپراطوری یفتلی گردید ، تورامانه با عنوان تگین Tigin یعنی شهزاده نائب السلطنه هندوستان مقرر شد و مدت بیست سال بعد از شخص امپراطور صاحب اختیارمطلق هندوستان بود ، رای و رای زادگان هند مطیع اوبوده بکیف او رفتارمیکردند ، تورامانه مرکزخویش رادر مالوه قرار داد و بپادشاه یفتلی وفادار بماند قرارمعلوم کشمیر را نیز از دست کوشانیان کابل که باوجود شکست هنوزآنجا را در تصرف داشتند ، گرفت .

دربالا اشاره رفت که بعد از وفات خوشنواز عملاً نفوذ سیاسی مرکز آریانا درهندوستان برداشته شد اما تاچندی این نفوذ بنام پایداری داشت . در سال ۵۰۰م تورامانه خویش را امپراطور اعلان کرد (۱) و خطاب امپراطور و مهاراجه را اختیار نمود ، طبعاً این اسم زیبنده چنان پادشاه بودچه شاهان مانند بهاندوگپتا Bhandugupta پادشاه ولابهی Valabhi

(۱) دربعضی تواریخ این سنه را ۴۹۹م هم نوشته اند مثلاً ص ۱۰۳ اکسفوردهستری آف اندیا مؤلفه سمث .

و بسا از شهزادگان هندوستان مطیع و فرمان بردار (۱) خرا جگزار او بودند .

تورامانه مدت زیادی بر تخت امپراطوری هندوستان نماند چه بزودی همین که سازمان امپراطوری او سر و صورت گرفت وفات یافت ، (۵۰۲م) و تاج و تخت را به پسر خود میهیرا گولا گزارد ، کلمه تورامانه معلوم نیست که دراصل چه بوده بعضی ازمدققین عقیده دارند که این نام شرقی است (۲) پرسی سائکس اورا بنام تگین یا تجن Tigin می خواندومعنی آنرا فتح میداند چنانچه گوید : قائد اعظم یفتلی بنام تگین یعنی فتح خوانده میشد که باتورامانای کتیبه های هندی موافقت میکند (۳) اما تگین نام نی بلکه یك کلمه است که عنوان قرار یافته و معنی آن غالباً شهزاده است وامرای بزرگ رابأین نام میخوانده اند .

در تواریخ هند ازو بنام تورامانه پادشاه سپیته هونا یاد کرده اند ، کتیبه های که نام او در آن ثبت شده عجالتاً سه کتیبه است که یکی در ایران Eran در ضلع ساگر Sagar ولایات مرکزی که تاریخ آن حاکی از سال اول سلطنت اوست .

دومین کتیبه در کورا Kura در کوه نمك (Salt Range) است اما تاریخ آن زائل شده وکتیبهٔ سوم درگوالیار هند مرکزی که تاریخ آن پانزدهمین سال سلطنت مهیرا گولا پسر تورامانه است .

سکه های نقره تورامانه که به تقلید سکه های سورا شتری Surashtrau ستراپی های غربی وگپتاها میباشد ، تاریخ سال ۵۲ را داراست که ظاهراً عصر مخصوص یفتلی را نشان میدهد که غالبا ازسال ۴۸۸ م شروع شده است (٤) سکه های تورامانه درکشمیر بسیار زیاد یافت می‌شود (۵) ازچگونگی دولت وتشکیلات اداری آن بصورت مفصل چیزی دردست نداریم اما آنچه راجع به آداب و مراسم آن دور حاصل کرده ایم درصفحات آینده بزیر عنوان مدنیت یفتلی گذاشته خواهد شد .

مهیرا گولا : گفتیم در سال ۵۰۲ م امپراطور بزرگ وبانی دولت یفتلی هند و ستان وفات کرد وتخت وتاج خودرا برای پسرخود مهیرا گولا Mihiragula گذاشت .

مهیرا گوالا درحکمرانی هندوستان خط مشی پدررا تعقیب کرد وبتمام کامگاری وشکوه سلطنت راند ، هیچ قوتی درسرتاسر هندوستان نبود که برعلیه او برخیزد اگرچه بعضی ممالك هندی درابتدا می‌خواستند سراز اطاعت بکشند وبفرمان او کار نکنند اما قوت عسکری که داشت بزودی آنهارا مطیع ومنقاد گردانید .

(۱) ص ٤۳۵ تاریخ قدیم هند مؤلفه ونسنت سمث .

(۲) ص ٦٤۹ انسیکلو پیدیای بریتانیکا جلد ۸ (۳) ص ۱۳۸ تاریخ افغانستان جلد اول

(٤) ص ۳۳۵ تاریخ قدیم هند مولفه سمث (۵) ص ٦٤٦ جلد ۸ انسیکلوپیدیای بریطانیکا .

سیاح یونانی موسوم بـه کوزماس انـدیکـو پلوستس CosmasIndico pleustes که هندوستان را درعصر این پادشاه بزرگ (۵۳۰م) سیاحت کرده ، در سیاحتنامه عجیبی که در سال ۵۴۲ م نوشته را جمع به پادشاه یفتلیان و نفوذ و قدرت وی شرحی داده او را گولاس Gollas می خوانند که مورخین موثق مانند وتسنت سمث و ساکس گولاس را قطعاً مهراگولامی دانند این سیاح گولاس را صاحب اختیار مطلق هندوستان می خوانند که مقاصد خود را (در صورت لزوم) بذریعهٔ دو هزار فیل و عسکر بیشمار سواران تعقیب میکرد (۱) مرکزش سکالا Sakala یاسیالکوت درپنجاب بود، سی سال اول پادشاهی مهیراگولا بکمال راحت وآسایش عمومی سپری شد ، تشکیلات اومنظم و عسکرش همیشه آماده بود، اما در حوالی سالهای ۵۳۲ وبعد ازان بعلتی که معلوم نیست غالباً خللی در دماغ اوراه یافت که رفته رفته ادارهٔ وی را متزلزل گردانید وروز بروز نقصان کارها مشهود ترگشت وحرکات پادشاه ازحال طبیعی خارج گردید آئین کشورداری گذاشت و بظلم گرائید ، درضعف وخلل دماغش همین بس که گویند فیر هارا امرمیکرد از کوه بلولانند ومرگ آنها را با شادی وسرور تماشا میکرد واز ناله ها وچیغهای آنها حظ می برد بسی معابد را خراب کرد وبسی مردم را بکشت ظلم وجفا احترامات مقام سلطنت را ازدل رعایا بر داشت مخصوصاً که بمعتقدات ومعابد شان تعرض رفته بود نتوانستند خود داری کنند همان بود که درسال ۵۳۲م چار طایفه را جیوت بامردم زیاد دیگر در کوه ابو Abu در حضور آتش قسم یادکردند که برخلاف سلطنت بشورند ومتحداً به مقاومت و اغتشاش بمقابل مهیراگولا آغاز کردند ، تائید شورش ها را جهٔ هند مرکزی موسوم به یاسودهرمن Yasodharman بود چون ضعف دماغ قوت اداری مهیراگولا را خراب ساخته بود درین مجادله مغلوب شد وقوت یفتلی دربرابر قوای متحدهٔ هندوستان مقاومت نتوانست اگرچه برادر مهیراگولا که اسم او دردست ما نیست برای مدتی توانست خود را درسالاکا (سیالکوت) قائم ساخته در برابر اغتشاشیون مقاومت نماید اما بفایده ثابت شده وبالآخره اوهم مجبور گردید که خودرا عقب کشد.

مهیرگولا بعد ازشکست ازیاسودهرمن خود را مجبور بیک آمادگی دانست همان بود که بطرف شمال پنجاب شتافته بالاخره به کشمیر رفت ودرصدد جمع آوری لشکرشد اگرچه مهیراگولا دراول امرمیخواست درجمع آوری لشکر وتیاری قشون برعلیه راجپوتان ازپادشاه کشمیر که ازجمله پادشاهان فرمانبردار اوبود استفاده کند اماچون اوآهنگ مخالفت داشت او را خلع کرد وزمام امور را بدست خود گرفت مورخین می نویسند که مهیراگولا از کشمیر برعلیه

(۱) ص ۳۳۶ تاریخ قدیم هند مولفه سمث وص ۱۳۹ جلد اول تاریخ افغانستان مولفه ساتکس

حکمران گند هاره لشکر کشی کرد که او هم یك نفر از زعمای یفتلی بود علت لشکر کشی او بوره
معلوم نیست اما اینقدر میتوان گفت که مهیرا گولا هنگا میکه برای استرداد تخت سکالا
مشغول جمع آوری لشکر و آمادگی حربی بود از حکمران گند هاره طلب معاونت کرد و غالباً
باوی طوری پیش آمد کرد که او خواهش مهیرا گولا را جواب رد داد همان بود که مهیرا گولا
بر گند هاره لشکر کشید ودر کنار رود اندس جنگ سختی بین دو دسته یفتلی رخ داد ،
حکمران یفتلی گند هاره کشته گردید و مردم زیادی درین جنگ درساحل رود خانه اندس
بقتل رسیدند.

بعض مورخین حکمران گند هاره را پادشاه گندهاره می‌نویسند مثلاً سمث چنین نویسد (۱)
« بعد ازین موفقیت بر سلطنت همسایه یعنی گند هاره حمله کرد پادشاه گند هاره که غالباً
هون (یفتل) بود درجنگ کشته شد خانواده شاهی منقرض گردید و عدهٔ زیاد مردم در ساحل
رود اندس بقتل رسیدند » اگر مسئله برین قرار باشد وحکمران گند هاره پادشاه گند هاره
بوده پس میتوان تصور کرد که حکمران گند هاره بنابر ضعف دولت مرکزی ازچندی قبل سر از
اطاعت باز زده وخویش را پادشاه گند هاره اعلان کرده چه میدانیم که دولت یفتلی افغانستان
دومرکز داشت که مرکز اول ومهم با مئبن در باد غیس هرات ومرکز ثانی عبارت از مرکز
قدیمی بلخ بوده است . از روی تدقیقات تاریخی مرکزیت گند هاره درین
عصر واضح نیست غیر از اینکه بگوئیم حکمران گند هاره خود را مستقل
کرده بود و چون قوت و قدرت کافی نداشت در برابر پادشاه یفتلی
هندوستان شکست خورد و کشته شد پس میتوان گفت که درین عصرهر دو دولت یفتلی در هندو
افغانستان دچار بحران وضعف بودند وقوت دولت افغانستان بدو حصهٔ گند هاره و بامئبن منقسم
بود . رو یهمرفته مهیرا گولا قوتی را که برای استرداد تخت خود از یاسود هرمن جمع کرده
بود از ضعف دماغ برخلاف حکمران یا پادشاه گند هاره بکار انداخت وخود را ضعیف
گردانید . مهیرا گولا شیوا Siva پرست بود که شیوا رارب النوع تباهی گویند لذا دردوره های
مرضی خود نسبت به ستوپه ها ویادگار های بودا اندیشه نداشت و آنهارا خراب وویران میکرد
ولی بزودی عمرش فرا رسید تاریخ مرگ او صحیح معلوم نیست اما مورخین این وقایع را
درسال ۵٤۲ ویا در حدود همین سال تعیین می کنند که بدین حساب گویا مهیرا گولا بعد از ده سال
سرگردانی وفات یافت . گویند دروقت مرگ او رعد وبرق وطوفان وتاریکی وزلزله برپا شد .
نام مهیرا گولا در کتیبه های هندی مذکور وبمعنی گل آفتاب پرست (مهر گل) است

۱ ـ ص ۳۳۷ هند قدیم.

سکه های او به تعداد زیاد درچینیوت Chiniot شاه کوت Shahkot که علیحده علیحده درضلع های جهانگ Jhang و گجرانواله Gujranwala پنجاب یافت می شود «۱» اکثر سکه های مهیراکولا گاو نادی Nandi که سیمبول شیواست دارد . ونام پادشاه باعنوان شاهی Sahi دیده می شود که این نام قبلاً از طرف بنی اعمام ایشان کوشانیان استعمال میگردید . «۲»

با مرگ مهیراکولا دولت یفتلی هند وستان خاتمه یافت ودیگر کسی از یفتلیان رادرهند نوبت پادشاهی نیامد . بعض مورخین گوجار هاGujars جت هاJats را که در هند و پنجاب بسرمی برند از بقایای یفتلیان می شمارند .

بعداز ختم دولت یفتلی هندوستان دولت یفتلی افغانستان بیشتر از بیست وپنج سال دوام نکرد و درسال ۵٦۷م دراثر اتحاد ساسانیان وترکان به تفصیلی که درصفحات قبل گزشت بپایان رسید وباین ترتیب امپراطوری بزرگ یفتلی که ازسرحدات چین تاسرحدات پارس شرقاً غرباً وسعت داشت وشامل چل مملکت بود دورهٔ خودرا سپری نمود .

خصوصیات دورهٔ یفتلی :

درصفحات قبل ملاحظه کردیم که دولت یفتلی در تحت چه عوامل ظهور کرد ودیدیم که اوضاع بحرانی افغانستان ازداخل وخطراتی که ازخارج (شرق وغرب) وارد شدنی بودحیات آن دولت را بکلی تهدید میکرد. برای رفع خطرات خارجی وجودیك دولت وتشکیلات تماماً عسکری بکار بود عمان بود که بااین شرایط این دولت بمیان آمد این دولت در مدت دوام خود بیشتر اوقات خود را به لشکر کشی های شرق و غرب گزرانید و از طرفی مدت دوام ایشان که مجموعاً یکنیم قرن از ۴۲۰ م تا ۵٦۷ م و یا اگر دورهٔ اقتدار وساطه راحساب کنیم از ۴۳۳ تا ۵٦۷ یك قرن واندی بوده طبعاً درین مدت کوتاه و گرفتاریهای فوق العاده لشکری مجال آن نبود که توجه کاملی در مدنیت و پیشرفت وعمرانات کرده شود . معهذا بنابر ایجابات بعض شهر ها ساخته شد . صنایع و عرفان نیز درتحت تاثیر عوامل فوق قرار یافته بود که اگر ما آن را در ذیل دورهٔ درخشان کوشانی قرار دهیم درحکم آنست که صنایع وعرفانی وجود نداشته اما باوجود آنهم صنعتگران دست از کار نکشیده ونتائج کارشان برسیاحان چینی سونگ یون و هیوانتسانگ و سیاح یونانی کوزماس مشهود گردیده بود . ولی اگر خصوصیت این دولت را ثبت کنیم همان است که دولت یفتلی یك دولت ملی ویکدولت عسکری بود که برای نجات مملکت بوجود آمد وبالاخره موفق گردید که امپراطوری بزرگی مانند امپراطوری بنی اعمام خود کوشانیان تشکیل دهند .

۱ : حاشیه صفحه ۳۳۵ تاریخ قدیم هند .

۲ : ص ٦٤٦ جلد ۸ ـ انسایکلوپیدیای بریتانیکا .

متاسفانه در اثر جنگ ها و کشمکش های دورهٔ یفتلی وبعدازان تازمان قایم شدن سلطنت طاهری پیوسته یك قسمت مملکت دچار جنگها ومعاملات عسکری بوده وازان جهت آثار وعمران این دوره ازمیان رفته وبما نرسیده ویا هنوز درته خاکهای مجهولات باشد که بعداز کاوشهای علمی چهرهٔ آن بما مکشوف گردد . عجالتاً آنچه بخصوص اوضاع دیپلوماسی وسیاسی، اوضاع اجتماعی و آثار شان دردست است ذیلا ثبت میگردد :

اوضاع سیاسی واجتماعی یفتلیان : براوضاع اجتماعی یفتلیان قبل ازجهانبانی شان معلوماتی نیست جز آنکه بگوئیم مانند سه طایفهٔ دیگر یوچی از کوشانیان اطاعت داشته در تخارستان و حوالی آن بسر می بردند وچون ایشان ازسه طایفهٔ دیگر یوچی قوی تر بودند لذا بعد از کوشانیان سیادت شان برآنها تحمیل شده بود . مخصوصاً قدرت وسلطهٔ ایشان بعد از کوشانیان بزرگ بیشتر گردید چه بزودی بعدازینکه دولت کیداری باختر دچار کشمکش باساسانیان بود ایشان من حیث یك دولت ملی قد علم کردند .

از آداب معاشرت ایشان چیزی بدست نیست . برطبق نگارش سیاحان چینی این مردم البسهٔ نمدی می پوشیدند(۱) ازالبسه نمدی یقینامراد بر کهاوانواع آنست درتابستان این مردم بحصص سرد کوهستانی میرفتند ودر زمستان درقریه ها منتشر میشدند. مال پروری بدرجهٔ اول وزراعت بدرجهٔ دوم ازمشغولیت آنها شمرده میشد . اما سلاح برداشتن وپهلوانی شعار مردم بوده همه جوانان بداشتن اسلحه ومردانگی واسپ سواری افتخار میکردند . یفتلیان خویش را برسائر مردم بلند می شمردند که این عنعنه تا کنون در میان این قوم باقی است و کمتر بادیگران مزاوجت میکردند . مردم راست ویك پهلو بوده ، حیله بازی ودروغ را نمی دانستند .

یفتلیان درابتدا ازادیان مروجه پیرو هیچکدام نبوده واز عناصر طبیعی اطاعت میکردند اما رفته رفته قسماً زیرنفوذ کیش برهمی در آمدند و قسمی هم بحال طبیعی باقی ماندند . در مسائل مذهب عصبی ومستحکم بودند . چنانچه مهیرا گولا کهشیوا (Siva) را می پرستند بامذهب بودا سخت مخالفت داشت ومیخواست همه مردم بکیش مقبول وی داخل شوند ازینرو مخالفین مذهبی خودرا کشت وبعضی آثار ومعابد بودائی را خراب کرد اما در ولایت گندهاره برطبق نگارش سونگ یون بودائیست نزد آنها شیوع داشت وخانقاها و ستوپه های زیادی درین منطقه موجود بود اما یفتلیان پوره به آئین بودائی اعتقاد نداشته درعین زمان معبودهای موهوم هندی ها را نیز می پرستیدند .

---

(۱) ص ۸۰ سی یو کی

امنیت وعدالت درسرتاسر کشور یفتلی حکمفرما وچنانیکه شهنشاه یفتلی میخواست در همه جا مملکت او برقرار بود واین زمینه را سونگ یون زائر چینی که (درسال ٥٢٠ میلادی به گندهاره رسیده وباحکمران آنجا مصاحبهٔ کرده بود) ازراه واخان و چترال به ایودیانه (سوات وبنیر) نیز فرود آمده، روشن کرده وراجع به حکمران آن می‌نویسد: حاکم سوات وبنیر ازتابعین امپراطوری هیاطله بوده بعدالت وراستی رفتار میکرد. حاکم موصوف بطلوع آفتاب سبزیجات‌را ناشتا وشام (بودا) را پرستش میکرد. درین علاقه قاتلین‌را بقتل نمی رسانند بلکه ایشان را به کوههای خشك وخالی فرار کرده آنها را آب ونان میدهند (۱) شهر های دولت یفتلی بی دیوار بود وبرای قیام امنیت تشکیلاتی مانند پولیس وژاندرم داشتند که دائماً اجرای وظیفه میکردند در کتاب سی‌یو کی چنین ذکرست که: شهر های ایشان (یفتلیان) بی دیوار بوده وانتظام وامنیت را بواسطه یك عسکر دائمی که این‌طرف وآن طرف حرکت می کنند قائم نموده اند (۲)

راجع بزبان شان نیز معلومات مکمل دردست نداریم. تنها اینقدر آن بصحت‌معلوم‌است که زبان شان مانند نژاد ایشان یك شعبهٔ از زبان هند واروپائی یعنی آریائی بود (۳) و میتوان گفت که زبان یفتلیان بازبان کوشانیان قرابتی داشته و حروفی که می نوشته اند از الفبای یونانی اشتقاق یافته وعلاوتاً خط هندی معروف به براهمی را نیز استعمال‌میکرده اند، چنانچه این مسئله را کرستن سن مولف تاریخ ساسانیان چنین نوشته:

« چند سکه ازهفتالیان را می‌شناسیم که روی آن خطوطی با حروف کوشانی و هفتالی منقوش است (که ازالفبای یونانی مشتق شده وبعضی‌هم بخط هندی معروف به براهمی است - کتاب یونکر درباب هفتالیان) (٤)

راجع به تقسیم‌سال وماه معلومات‌ماروی یادداشت های چینیان تکیه می کند. درین‌مورد درکتاب سی یو کی آمده که: «یفتلیان از اجرام سماوی علمیت ندارند ودرحساب گرفتن سال نه کدام ماه دراز و نه کوتاه ونه میانه دارند. فقط سال را به دوازده حصه مساوی تقسیم می‌نمایند وبس (٥) » مبدأ تاریخ بعد ها در نزد شان آغاز کشور کشائی یفتلی قرار یافت.

(۱) ازیاد داشت های مولوی یعقوب حسن‌خان که درشعبهٔ تاریخ موجود است.

(۲) ص ۸۰ و ۸۱ سی یو کی.

(۳) ص ۱۳٤ جلد اول تاریخ افغانستان مولفه‌سائکسن.

(٤) ص ٤۱٤.

(٥) ص ۸۰ ترجمهٔ سمو ئیل بیل.

ویاد شاهان از همان مبداء واقعات را می شمردند وبکار می بردند چنانچه در سکه های نقره تورا مانه که بدست آمده و به تقلید سکه های سوراشتری Surashtran سترابی های غربی وگوپتاهاست تاریخ سال ۵۲ ذکر یافته که ظاهر آ برعصر مخصوص یفتلی شها دت میدهد، آغاز این عصررا می توان از سال ٤٤٨ م دا نست . «۱»

صنایع اگرچه رونق دور کشانی را باخته بود اما هنو ز ها بکلی از بین نرفته بود . صنعت بافندگی از قدیم دربین یفتلیان رواج داشت و ازپشم گوسفند کرك و برك می بافتند ومی پوشیدند که سیاحین چین البسه آنهارا نمدی خوانده . همچنان قالین بافی ، تزئینات، زرگری وغیره اهمیت زیاد داشته که ما ازملاحظهٔ یاد داشتهای زائرین چینی برآن پی برده‌ایم وازان در سطور ما بعد درضمن وضعیت در بار وخانواده سلطنتی ذکر میکنیم . آلات مو سیقی نداشتند . «۲» اکنون بر گردیم به تشکیلات سیاسی این دور :

در دورهٔ یفتلیان امپراطوری معظم شان به چل ولایت ویا برطبق نگارش چینیا ن برچل مملکت منقسم بود که هر ولایت ازطرف یك نائب الحکومه اداره میگردید نائب الحکومه را « اتگین» که به معنی شهزاده است می خوانند . تگین درمنطقه حکمرانی خود عسکر منظم داشت وحکام مناطق راخودش تعین میکرد وبا اطاعت ازمرکز سلطنت یعنی بامئین و تادیه مالیه بدلخواه خود حکمرانی مینمود وخودش درراس امور کشوری ولشکری قرار می یافت .

یاد شا هان یفتلی عنوان شاهی (Sahi) که قبلا از طرف بنی اعمام شان کو شانیان استعمال میشد گرفته بودند «۳» وعلاوتاً القاب ونامهای جدا گانه نیز داشتند مثلاً خو شنواز که آن رابه عالی جناب وعالی فکر ترجمه کنند .

پادشاه یفتلی درباری باشکوهی داشت . چنانچه کوزماس وقتیکه بدربار پادشاه یفتلی وارد شد عظمت وشکوه آنرا دید در تعجب ماند . دربار پادشاه یفتلی مراسم مخصوصی داشت وپادشاه لباس درازومخصوصی رادر برمی نمود وتاج شاهی مکلل بر سرمی نهاد. درکتاب سی یو کی دربار پادشاه یفتلی راچنین شرح میدهد : وقتیکه ایشان باتحفه های خود بدربار بحضور پادشاه می آیند در آنجا قالین بزرگی در حدودچل قدم مربع گسترده شده بود در آنجا آنها گردمی آیند وبدور آن یك قسم پردهٔ تجیرمانندی می آویزند . پاد شاه پیراهن دراز رسمی خود را می پوشدوبر تخت کوچ مانند زرنگاری که بسر چهار عنقای طلائی

(۱) حاشیه ص ۳۳۵ تاریخ قدیم هند مولفه سمث ملاحظه شود .
(۲) ص ۸۱ سی یو کی .
(۳) ص ٦٤٦ جلد سایکلو پیدیای بریتا نیکا .

قرار دارد می نشیند .... درموقع دخول به مجلس مردی‌اسم وشهرت شمارا اعلام ومعرفی می کنند . پس ازان هرمسافرمی آیدومی رود ، بعد از ختم چندین اعلام و معرفی مجلس راخاتمه میدهند .

زنهای فامیل شاهی آرایش والبسهٔ مخصوصی دارند : خانمهای شاهی تبهانیز پیراهن دراز رسمی که متجاوز از سه‌فت آن به زمین کشال می ماند می‌پوشند و برای برداشتن این پیراهن های دراز حاملین مخصوصی دارند . این خانمها شا خی (؟) (۱) را که بیشتر از هشت قدم طول داشته وازآنجمله سه قدم آن مرجان سرخ است‌بسرمی‌نهند و آنرابا هرگونه رنگهای‌شوخ رنگ کرده اند واین‌است کلاه سرآنها . خانمهای شاهی وقتی بیرون می‌روند برده می‌شوند (یعنی برسر کوپی سوار میگردند) ووقتی بخانه باشند برکوچی زراندود که از(عاج) فیل شش اشکه وچارشیر (بحیث پایه های آن) ساخته شده است می نشینند . به استثنای این خصوصیت خانهای وزرای بزرگ بمانند خانهای‌شاهی میبا شند یعنی ایشان نیزسرهای خودرا می‌پوشانند وشاخ را استعمال کرده‌ازآن بتمام روی خود به مثل چترهای قیمتی نقاب رامی آویزند ...

بزرگان یفتلی خود را باجواهرات می آراستند وبرای این کار اشیای گرانبهای هفت گانه که ممالک‌همجوار بطورباج می آوردند و مخصوصاً جواهرات رابو فرت استعمال میکردند ... لباس اغنیاوغر با از هم متفاوت بود (۲)

آثار یفتالیان : تاریخ‌شاهداست که‌از دورهٔ یفتلیان ببعداین‌مملکت‌پیوسته‌دچار لشکر کشی‌ها ومیدان جنگ ها بود . طبیعی است که اگر آثارعمرانی از ایشان مانده هم‌بود از بین رفت اما آنچه‌درحافظه تاریخ‌مانده‌ویادانایان‌تاریخ‌قیاس‌می کنند‌عبارت ازچار شهر است که ازجمله تنها یکی‌مانده‌است‌وبس . این چارشهر‌عبارت ازتالیقان واقع درسرحدبدخشان‌تالیقان‌واقع‌بررود مرغاب‌شهرشاهی بامئین وشهرعسکری بوئن‌می‌شدوشهر بامئین‌دربادغیس (ولایت‌هری) ازطرف شاهان یفتلی انتخاب وبعد از بلخ پایتخت دولت یفتلی قرارداده شد ، انتخاب آن از آن جهت بوده که بسرحدات پارس نزدیك بوده وهرآن دربرابرتعرضات پارسیان بسهولت آمادگی دیده‌می توانست وبوئن غالباً یکی از مراکزعسکری مستحکم درین منطقه بوده .

---

(۱) غالباً کلاهی بشکل‌شاخ ویا ... ؟

(۲) صفحات ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۲ سر یوکی ملاحظه شود .

دیگر ازبقایای یفتالیان شهرها تالیقان وتالقان یکی بررود مرغاب ودیگر بسرحد بدخشان است که برطبق نظریهٔ گاریز Garrez تالیقانی که بررودمرغاب واقع بوده از نام افتالی برآمده واین نام را دریکی ازنوشته های ارمنی‌ایدا گمان دیده وجوئن ودتالیقان واقع برسرحد بدخشان رانیز بگمان غالب از همین مبدا میداند «۱» چنانچه در اوائل این رساله ذکرشد .

تالیقان واقع در حوزهٔ مرغاب بفاصله‌سه روزه راه از مروالرود بطرف بلخ وقوع داشته ودرقرن سوم هجری هم شهربا اهمیتی بوده . اصطخری از آب وهوای گوارا ووسعت آن‌حرف زده پارچه های پشمی ونمد تالیقانی‌فوق العاده مشهور ویعقوبی ازان‌صحبت کرده قریب شهر مذکور قریه‌جزویه واقع بود که اولین بار درقرن دوم هجری دربین عساکر اموی وا بومسلم خراسانی جنگ واقع‌وشکست امویان انجامید . در سنه ۶۱۷ هجری تالقان شش ماه‌ازطرف چنگیز محاصره وبالاخره غارت وتاراج گردید . ساکنین آن محکوم به قتل عام وارگ آن بخاک یکسان گردید .

بارتولد گوید که در تالقان بنابر قول اصطخری‌درمحل کوهستانی واقع بوده . برطبق گفتهٔ یعقوبی که اطلاعات تاریکی راجع باین صفحات داشته در وسط دو کوه بزرگ واقع شده بود تالقان ممکن بود که یادرنز دیکی قلعهٔ تخت خاتون و یادرمحلی قلعهٔ قدیمی‌قورماخ وجنب صفحه جنوبی‌وادی ولی واقع شده باشد . خود شهر محوطه را تارود قلعه و لی اشغا ل میکرد . ارگ تالقان که موسوم به نصرت کوه بود و در تاریخ اسفار چنگیز خان ذکر رفته شش‌ماه در مقابل قشون مغل‌مدافعه کرد ودر قرن‌نهم شهر بدرجهٔ بزرگ بود که دو مسجد جامع داشت . با وجود آن موقعیت اصلی تالقان ولایت باختر مختلف فیه است . «۲»

اما تالقان یا تالگان Tayikan که در تخارستان شهر عمدهٔ بوده‌است درقرن چارم‌هجری ازشهرهای پرنفوس این منطقه بشمار میرفته . باری التالیقان (چنانچه مقدسی ضبط کرده) ویا

«۱» حاشیه ص ۲۷ سفر تامنبع رونق آمو ملاحظه شود .

«۲» ص ۸۷ و ۸۸ جغرافیای تاریخی ایران .

التائیکان تجار تخانه بزرگی داشته و در یك صحرائیکه باندازهٔ یك تیررس از کوهها دوری دارد کائن ورقبه آن درقرن‌چار هجری ثلث رقبهٔ بلخ بوده واراضی بواسطه یکی ازمعاونین رود آمو موسوم به ختل آب سیراب می‌شود . این منطقه یك علاقهٔ خوشنما وحاصلخیز است وبقول مستوفی مورخ غله ومیوهٔ فراوان داشته و در قرن چار هجری اکثر ساکنین آنرا بافندگان تشکیل میداد . شهر مذکور درآن اوقات حصار مستحکمی داشته . علی یزدی نیز درظفرنامهٔ خود درضمن لشکر کشی های تیمور مکرراً ازآن نام برده و تالیقان قید کرده . این تالیقان هنوز موجود ولی اهمیت سابقه را ازدست داده .

روابط دپلوماسی یفتالیان : در عصر یفتالیان پنج دولت بزرگ وجود داشت که یکی بادیگر روابط سیاسی و دپلوماسی داشتند : یفتالیان، ساسانیان، پرانسیان، چینیان و ترکان .

ازمناسبات دولت یفتالی وساسانی درصفحات قبل شرح ذکر بمیان آمد و دیدیم که روابط دپلوماسی دولت ساسانی با یفتالیان مناسبات یك دولت محمی بادولت حامی بوده و مطابق رسم ودستور همان زمان ساسانیان باجگزار این دولت بودند واین وضعیت تازمان اتحاد ترکان وساسانیان که‌منجر به سقوط یفتالیان شد ادامه داشت . روابط دولت یفتلی با دولت چین روابط دوستانه و روابط دو دولت آزاد بوده مسائل متعلقه را با یك هیئت سفرا بیك دیگر اعلام میکردند . درچین درزمان یفتالیان خانوادهٔ شاهی وی (Wei) بزرگ حکمرانی داشت چنانچه راجع به این روابط در کتاب سی یو کی چنین ذکرست : « وقتیکه سفرای سلطان‌سلالهٔ‌وی بزرگ پیش کرده شدند (پادشاه) بعداز قبول تعظیمات وخم شدن‌های مکرر مکاتیب وهدایای آنهارا بگرفت . «۱» طبیعی است که بالمقابل سفرای یفتالی نیز ازجانب امپراطورخودمکاتیب وهدایائی برای امپراطورچین می‌بردهاند وروابط بین‌المملکتین برقرار بود .

ازمناسباتیکه بین دولت یفتالی وامپراطوری بیزانس بوده اطلاعی در دست نداریم اما میتوان حدس زد که روابطی درچین بوده چه دوست ساسانی دشمن مشترك یفتالی ورومی بود،

(۱) ص ۸۱ سی‌یو کی .

فلهذا بعید نیست که دولتین برای ضعیف ساختن دشمن یکی بادیگر ارتباطی برای منافع خود وخرابی دشمن قایم کرده باشند . چنانچه درعهد خوشنواز بیزانسیان برای سقوط دشمن خود ساسانیان می خواستند روابط یفتالیان وفارسیان تیره گردد اما برخوشنواز موثر نیفتاد بعد از مرگ خوشنواز خصوصاً درسالهای ۵۰۳ تا ۵۱۳ یك سلسله جنگهای متواتری که بین دولت یفتالی ودولت تحت الحمایه ساسانی برسرپرداخت خراج سالانه شده غالباً دست تحریکات امپراطوری روم را درآن دخالتی بوده .

روابط یفتالیان وترکان که در آسیای میانه تازه بساحهٔ عمل آمده بودند ، خوب نبود . چه بسط نفوذ ترکان با نفوذ واقتدار یفتالیان برمیخورد وپیوسته یك سلسله تصادمات سرحدی بین ایشان درجریان بود که بالاخره این تصادمات بخرابی و جنگ های دولتی انجامید . نوشیروان از همین تیرگی مناسبات ترکان ویفتالیان استفاده کرده با ترکان طرح دوستی ریخت وبرای برانداختن دولت یفتلی بکار آغاز کردند . مقابله یفتالیان بطوریکه در صفحات قبل گذشت مدت چار سال در جبهات غرب وشمال شرق دوام کرد . که بالاخره دراثر مرگ آخرین شاه یفتلی درمیدان جنگ دولت یفتلی سقوط نمود .

« انتهی »

افغانستان

و

یك نگاه اجمالی به اوضاع و شئون مختلفه وحالات عمومیت

مملکت مذکور

تدوین عبدالباقی لطیفی

کابل : دارالفنون

۳۰ داو ۱۳۲۵

عرض مرام مدون :

تقاضای شغل و وظیفه ومراجعاتیکه وقتا فوقتان به منظور ارسال معلومات را جع بشئون مختلفه افغانستان ازدوائر وموسسات عرفانیوغیره ازخارج مملکت ویاداخل بعمل می آمدازمدتی اینجانب را وادار نموده بود بتدوین رسالهٔ که حتی الا مکان حاوی هر نوع معلو مات در باب وطن عزیز باشد پرداخته ، و برای مطالعه یکنفر سیاح و ذوات دیگر یکه مایل به کسب معلومات عمومی در باب اینمملکت باشند یك اثری را که فی الجمله (واو بصورت اجمالی ومختصر هم باشد) در هر رشته عرض معلوماتی کرده بتواند ـ تقدیم کرده باشم .

این است که به منظور فوق پس از کسب توفیق به گرد آوری و تدوین یکسلسله معلومات از ماخذ مختلفه ، در قسمت های که نگارش آن بصورت مقاله های علیحده و از طرف فضلا و دانشمندان ذیصلاحیت در رشته های مذکور لازم شمرده می شد به فضلاء گرامی ودانشمندان وطن عزیز که اسمای شانرا افتخارا در ذیل عرض مینمائیم مراجعه کرده به کمك ومساعدت لطف کارانه ایشان که در تحریر و نگارش مقاله های متوقعه ما باما بذل توجه و مرحمت فرمودند اینك این اثر مختصر را در معرض مطالعه ارباب ذوق آن گذاشته ومتذکر می شویم که گرچه شاید این اثر بالفعل چنان یك اثر جامع و مبسوطی که از هر جهت حق مطالب را مطابق به مفهوم واندازه بزرگی وعظمت عنوان خود ادا کرده بتواند شمرده نشود ولیمعهذا دررشته های که در آن بحث وصحبت شده اگر بصورت اجمال ومختصر هممعلوماتی عرض توانسته وبرای دیگر ارباب ذوق ومتتبعین که خواسته باشند درین زمینه اثرات مکملتر وجامعتری را بوجود آورند یك ماخذی هم قرار گرفته بتواند باز هم برای من یك خدمت وافتخاری عد شده وزحمت من بهدر نرفته خواهد بود. با عرض احترام.

ماخذیکه در ترتیب این اثر طرف استفاده مولف قرار گرفته :

۱ ـ انسا یکلو پیدی بریطانیکا .

۲ـ گاید تو افغانستان ـ اثر پروفیسر محمد علی خان پروفیسر تاریخ مکتب حبیبیه کابل .

۳ ـ سالنامه های کابل .

٤ـ افغانستان : یك کتاب مسافرت (تالف سهراب جی کاتراك) .

٥ـ معلوماتیکه از دوایر مربوطه مختلفه مملکت اخذ شده است .

دانشمندان وفضلاء محترمی که مقاله های مستقل نوشته وما بر علاوه تذکار اسمای شان در ذیل مقالات ایشان در اینجا نیز بذکر اسمای شانمی پردازیم :

۱ـ ښاغلی دانشمند سیدقاسمخان رشتیا معاون ریاست مستقل مطبوعات .
۲ـ ښاغلی دانشمند میرغلام محمد خان غبار عضو انجمن تاریخ .
۳ـ ښاغلی دانشمند احمد علیخان کهزاد مدیر عمومی انجمن تاریخوموزیم .
٤ـ ښاغلی دانشمند محمدقدیر خان ترکی مدیر روز نامه شریفه اصلاح .
۵ـ ښاغلی دانشمند عبدالحی خان حبیبی رئیس معارف قندهار .

مندرجات این رساله

فصل چهارم : معلومات عمومی راجع بمسایل خدمات عامه وشئون اجتماعی :

بخش اول : معارف ملی .

« دوم : صحت عامه .

« سوم : طرق وشوارع .

« چهارم : امور مخابراتی وپست وتلگراف .

« پنجم : مطبوعات .

« ششم : مجادله با بیسرادی .

فصل پنجم : معلومات متفرقه :

بخش اول : واحد رسمی مسکوکات افغانستان ونرخ تبادلوی آن باسعارخارجه .

« دوم : بانك ملی ودافغانستان بانك .

« سوم : بانکنوت وانواع ومحل صدور آن .

« چهارم : اوزان ومقادیر وپیمانه ها .

فصل ششم : افغانستان ازنقطه نظر توریست : (سیاحین)

بخش اول : قواعدمسافرت ـ اصول گمرکی کرایه مسافر درهوتل ها .

« دوم : شهرجلال آبادوحوالی آن وازجلال آباد تا کابل .

« سوم : کابل : موسسات دولتی وعمده ومشهور کابل .

« چهارم : مواضع مهم وزیبای حوالی واطراف کابل (چاردهی ـ پغمان ـ سمت شمالی « کوهدامن وکوهستان » لوگر ـ بامیان) .

« پنجم : از کابل تا قندهار .

« ششم : ازقندهار تاهرات(مواضع مهم وقابل دیدهرات ـ ازهرات تااسلام قلعه) .

« هفتم : از کابل تا مزارشریف (ازمزار تابلخ ـ ازبلخ تااندخوی ـ از اندخوی تامیمنه ازمیمنه تابالا مرغاب وازبالامرغاب تاقلعه نو وازقلعه نو تاهرات) .

« هشتم : از کابل تا « بغلان » شهر « بغلان » ـ بد خشان ـ شهر فیض آباد .

افغانستان

« موقعیت افغانستان در آستانه اسیای مرکزی روی چهارراه بزرگیکه از از منه قبل التاریخ مورد رفت و آمد اقوام بود ایجاب میکند که تاریخ آن طولانی و پرهنگامه باشد.

حقیقتاً تمام دوره های تاریخی افغانستان پر از هنگامه های بزرك است که در عالم مهاجرت – سیاست – مملکت داری – کشور ستانی – زبان و ادبیات ـ عمران ـ صنعت ـ وپرورش مدنیت های قدیمه باستانی ـ رول بس مهمی بازی کرده است ، چنانچه نوعیت این هنگامه ها هرچه بوده تاثیر آن خاکهای مجاور وحتی نقاط دور دست آسیا را فرا گرفته است . پس بطور عموم کوههای شامخ افغانستان را میتوان یکی از کانونهای جنبش و غلیان آسیا تلقی کرد . »   (احمد علی کهزاد)

فصل اول : معلومات عمومیه راجع به حالات جغرافی، تاریخی وغیره مملکت مشتمل برشش بخش

بخش اول :ــ مختصر حالات جغرافی مملکت

افغانستان یکی ازممالك مهمهٔ اسلامی شرق‌وسطی ومرکز مهم‌تجارتی آسیای مرکزی است که‌در مابین ۲۹درجه و۳۰ دقیقه و۳۸درجه و۳۰ دقیقه عرض‌البلد شمالی‌و ۶۰ درجه و ۳۰ دقیقه و ۷۵ درجه و۵۰ دقیقه طول‌البلد شرقی نصف‌النهار گرینویچ واقع‌میباشد .

حدود اربعه و سرحدات : بطرف‌شرق وجنوب‌افغانستان‌هندوستان وبلوچستان و بطرف شمال وشمال غرب آن ترکستان چین وممملکت اتحاد یه جماهیر شوروي و بطرف غرب آن ایران واقع میباشد .

مساحه‌سطحیه : رقبه افغانستان (۲۵۰) هزارمربع میل ودربین سلسله کوه های شامخ و بلندآسیای مرکزی وقوع‌پذیر بوده وبارتفاع وسطی۴هزارفت ازسطح بحرازهرطرف باخشکه مربوط و محاط می باشد .

توپوگرافی یا تشکیلات ارضیه : این‌مملکت که در آستانه آسیای مرکزی فلات مرتفعه‌ئی تشکیل میدهد ازطرف‌شمال بافرو رفتگی های‌آسیای‌وسطی وازطرف‌مشرق بامیادین هند محاط‌بوده ، رویهمرفته ازطرف شمال مشرق بجانب جنوب مغرب یعنی‌ازکوه های برفگیر پامیر که‌تقریبا ۲۰هزارفت ازسطح بحربلندی دارد تادشت‌های سیستان که بیشتر از ۱۶۰۰فت ازسطح بحربلندی ندارد یك‌وضعیت محدب وسراشیبی عمومی داشته‌میباشد درقسمت شمال خود این‌مملکت بطرف اراضی پست‌وفرورفته که به‌دریای آمو(اکسوس) منتهی میشود متمایل است درحالیکه ازجانب شرق‌هم‌یك‌میلان وسراشیبی ناگهانی را بطرف وادی سنده اختیار کرده میباشد . قسمت شرقی وحصه های مرکزی مملکت به ارتفاع تقریبا ۶هزار فت‌یك قطعه‌مرتفعی راتشکیل میدهد واما‌بالعکس اراضی که درسمت جنوب مغرب کهاین است‌ارتفاع عمومی آن رویهمرفته از ۱۶۰۰ فت‌بیش نمی‌آید .مرتفع‌ترین قطعه‌این مملکت پامیر است که معروف به (بام دنیا) بوده وعبارت ازفلات وسیع وفراخ ویك سلسله دره‌های سراشیب و متمایلی می‌باشد ارتفاع وسطی‌آن ۱۰۰۰۰ فت و ارتفاع غالب قله های کوه ها که درین قسمت کهاین است بالغ به ۱۸۰۰۰ فت می شود .

کوه ها : مهمترین سیستم کوهی این مملکت را شعب و شاخهای مسلسل همالیا تشکیل داده است که‌ازقسمت کنار شمال‌شرقی افغانستان ازموضع‌واخان آغازیافته وباستقامت جنوب‌مغربی درامتداد ۶۰۰میل درقلب مملکت پیش‌رفته ولایات قطغن وبدخشان و بلخ را ازعلاقه نورستان

ووادی های کابل وقندهار جدامی سازد - این سلسله عظیم که از حد پامیر الی هرات ممتد شده است درقسمت‌های مختلف مملکت بنام های مختلفی ازقبیل هندوکوه (مثلا درقسمت شرق از نقطه آغاز آن یعنی پامیر الی معبربامیان هندوکوه نامیده می شود) و کوه بابا (درسمت غربی) وفیروزکوه وسیاه کوه درحدود هرات یاد میشود این‌سلسله دوگانه آن قسمتی که درسمت جنوب واقع‌است سیاه کوه‌و آنکه در قسمت شمال کاین است سفید کوه یا فیروز کوه خوانده می‌شود ·

قسمت بزرگ مملکت واقع بجنوب این سلسله کوه عظیم عبارت ازیك تعداد سلسله‌های کوچك - کوچك دیگری است که از طرف شرق بطرف غرب و یا عموما از شمال مشرق بطرف جنوب مغرب ·

ممتد گر دیده واز تقاطع آن وادی های قسمت بزرگ علاقه های هزاره جات - غزنی - کتواز تشکیل یافته می‌باشد درحالیکه یك دسته کوه های دیگری که در جنوب‌هندوکوه شرقی وقوع پذیر است ولایت کابل وعلاقه های نورستان ولغمان را تشکیل میدهد ·

دریا ها : افغانستان گرچه برای آبیاری آب وافری داشته وزمین آن خوب مشروب میباشد معهذادریا های بزرگ آن به نسبت مملکتی باین بزرگی ووسعت خیلی قلیل و محدود میباشد · باستثنای آمو (اکسوس) که در انتهای قسمت شمال مملکت جریان داشته وسرحد طبیعی بین افغانستان وترکستان روس را تشکیل داده میباشد ورود خانه هیرمند که تقریباً از وسط مملکت میگزرد و سائر دریا ها کوچك و قسماً سیلابی میباشد افغانستان امروز حوزه محدود بوده واز هیچ جانب خود با بحر ربط وتماس ندارد · بدون دریای کابل و معاونین آن وعده از رود های جنوبی که در یای سنده (اندوس) میریزد دیگر تمام دریا های افغانستان یادر خود مملکت یا در ممالك همجوار خشك یا جذب میشود · اغلب این دریا ها صفت سیلاب را داشته اگر چه با فشار وقوه زیاد و با مقدار آب فراوان جریان دارد ولی بزودی کم ومفقود گردیده ویابصورت یك نهر کوچکی باقی میماندزیرا مقدار زیاد آب‌های این دریا ها بذریعه انهار یکه به مقصد آبیاری منشعب شده میباشد - تقلیل یافته وبعضا هم تقریبا وبقدر یك نهر آب دربین راهیکه ازمنبع تاوصول به‌نقطه مطلوب‌طی مینماید کم میشود دریا های مذکور در اول بهار یعنی در موسم بارانی سال تمام به حالت مد بوده اگر چه اکثر آنها مستعد وقابل کشتی رانی نمیباشد ولی ازطرف دیگر از حیث قوای آبیاری منابع خیلی توانا وپر قوتی محسوس میشود ·

آب وهوا : افغانستان در منطقه معتد له شمالی ۲۹ درجه و ۳۰ دقیقه و ۳۸ درجه و ۳۰ دقیقه واقع ودارای آب وهوای بری می باشد ، در آن مناطقی که درسطح های مرتفع واقع

است با آبها وهوا های عجیب و مختلفی بر خورده میشود. مثلا جا هائی وجود دارد که درجه حرارت آن بالغ به ۱۶۰ میشود در حالیکه در نقاط سایه دار همین موضع هنوز یخ بسته می باشد وبهمین نهج اختلافات بارزی دربین هوای روز وهوای شب در همچه موا ضع به مشاهده میرسد .

در تمام وادی‌های قشنگ وشادابیکه درنقاط مرتفعه وقوع دارند وهمچنین درمرغزارها ومواقع زیبا ودلکشی که در سرا شیبی های هند و کوه - سپین غر (سفید کوه) کاین می باشدتقریبا انسان بهر نوع آب وهوا بر خورده میتواند مثلا درحالیکه درجه حرارت ماه جولائی کابل که به ارتفاع ٦ هزار فت واقع می باشد تقریبا درحدود ۸۰ درجه فار نهایت میرسد درجه حرارت صیفیه یغمان که به ارتفاع ۷ هز ار فت کاین است مشکلا ا گر به ٦۰ درجه فارنهایت برسد حالانکه قدری بالاتر در سرا شیبی ها وشیله های کوه یغما ن هم حد وسطی حرارت از ۵۰ فار نهایت تجا وز نمی نماید ولی با آن در شب ها سر دی و برودت فوق العاده که هیچ مناسبت با درجه حرارت روز ندارد مشاهده می شود .

بخش دوم

تشکیلات سیا سی یاتقسیمات ملکیه مملکت وشهر های عمده آن

افغا نستان به هفت‌ولایت بزرگ ترو‌سه‌ولایت خورد ترمنقسم شده است که هریک بتحت اداره یک ناب الحکو مه یا حاکم اعلی میباشد .

(بجدول مندرجه صفحه (۲۳۱) مرا جعه شود) . ولایت کابل کو هستا نی وقسمت‌زیاد آن ناهموار بوده تمام علاقه مر کزی‌افغا نستان وحصه کمی‌ازسمت‌شمال‌وشرق آن‌را در برمیگیرد این ولا یت از نقطه نظر ودایع معدنی غنی بوده وقسمت های بزر ار اضی زرا عتی وحاصل خیز دارا میبا شد . ولا یت قطغن وحکومتی اعلی بدخشان‌در انتها ؛ شمال شر قی این مملکت کاین بوده واز طرف شمال شرق با دریای آمو (اکسوس) وازطرف جنوب باهند و کش محد ودمیباشد . این دوو لایت از سلاسل جبال شامخ ووادی های‌عمیق و ناهموار متشکل بوده وزرا عت کمتر درانانکشاف کرده میبا شد .

درزمستان ها آب وهوای آن شردوشدید بود ومعابر کوهی آن با برف مسدود میگردد . واخان که عبارت ازیک بر آمدگی بدخشان وبطول ۵۰ میل میباشد در شمال شرق تاولایت سرحدی‌چین مو سوم بوسنکیا نگ امتداد یافته است ومشتمل‌از دووادی است که با دریای‌پنجه آبیاری میشود . این حصه بسیار مر تفع ولهذا برای زراعت نا مساعد میبا شد . پست ترین دهکدهٔ آن۸هزار فوت ازسطح بحر ارتفا ع دارد . ولایت مزا ر شریف و میمنه (که شامل

د کابل دښار منظره
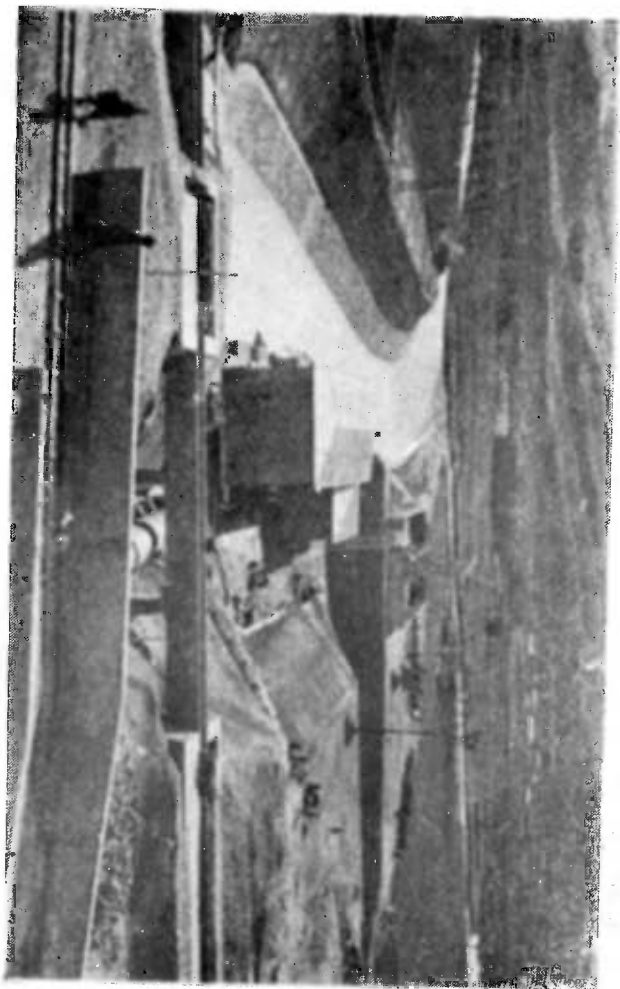
د چك وردك د فابريكي يوه برخه

د ۱۳۲۵ کال دقبه کشی میله په کابل کښی

د بلخ زړې کنډوالې
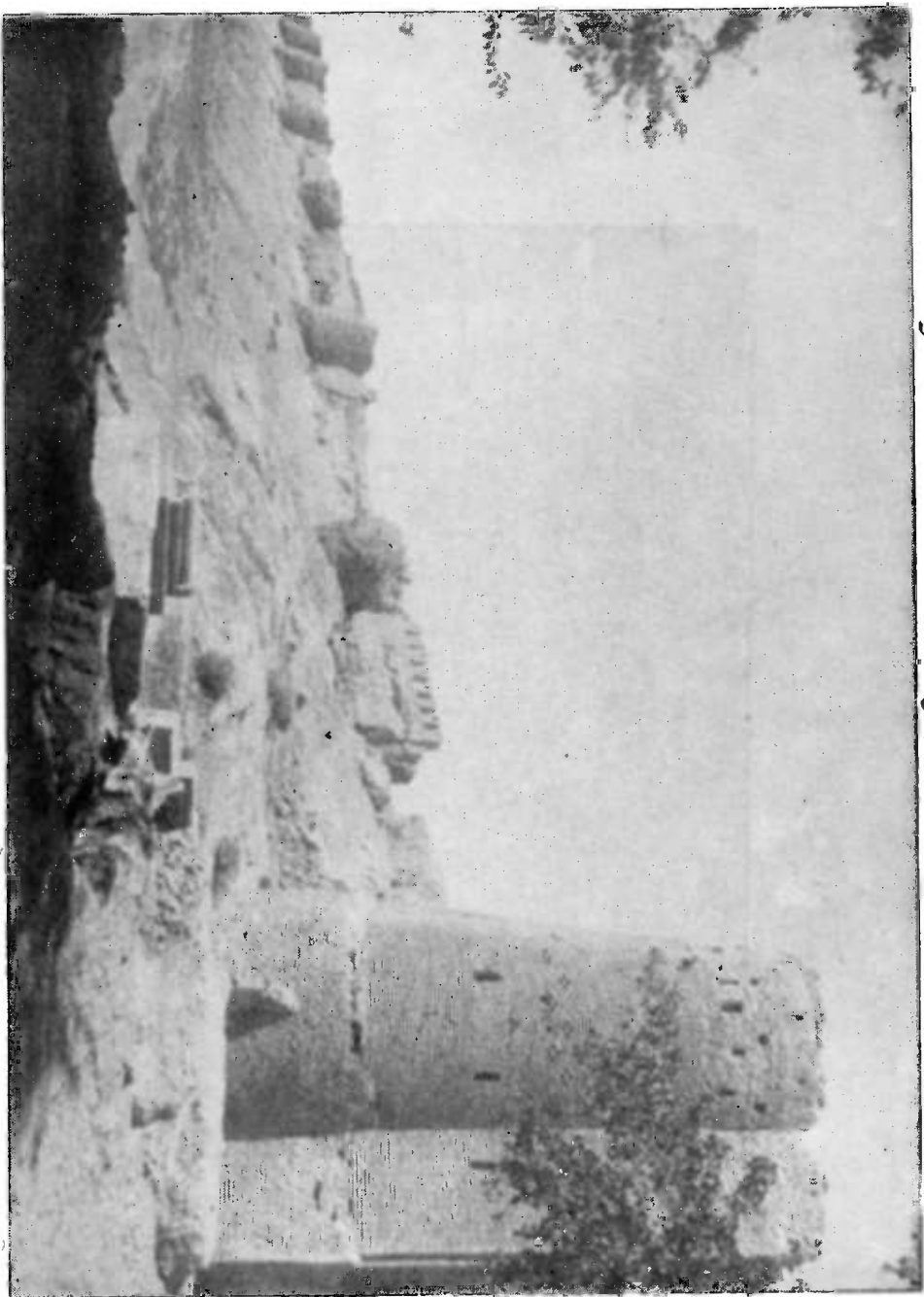
قسمت زیاد ترکستان افغانی و ولایت بلخ است) ؛ وولایت هرات باتصال سرحد شمالی وشمال غربی وغربی اینمملکت واقع است . ولایت هرات که واقع درغرب افغانستان بوده وبا خاك ایران وشوروی هردو تماس دارد دارای یك وادی خیلی حاصل خیز میباشد . به جنوب هرات ولایت (حکومتی اعلی) فراه وچقانسور واقع است که با سیستان ایران در تماس است . قندهار که ولایت بسیار مهمی است ازعلاقه غزنی واقع ازشرق افغانستان گرفته ، الی قسمت سیستان افغانی که به قرب زاویه جنوب غربی افغانستان واقع بوده وبا ایران وهم بابلوچستان هم سرحد میباشد ، یك ساحه بسیار وسیعی را درافغانستان مرکزی جنوبی وجنوب غربی دربر گرفته است . ولایت جنوبی واقع درگوشه جنوب شرقی وهم سرحد با بلوچستان و دیره جات وسرحد آزاد وولایت مشرقی به جنوب شرق کابل وبر سرحد هند تاچترال و کافرستان دوره ومحیط این کشور را اکمال میکند .

تقسیمات ولایت ها وشهر های عمده .

ولایت	شهر های عمده
کابل	کابل - غزنی - چهاریکار
هرات	هرات - قلعهٔ نو
قندهار	قندهار قلات - گرشك
مزار	مزار-شبرغان-تاشقرغان-(خلم) آقچه-سرپل وایبك(سمنگان)
قطغن	خان آباد - بغلان - تالقان - قندوز وپل خمری
مشرقی	جلال آباد - لغمان - چغه سرای
جنوبی	گردیز - خوست
حکومتی اعلی میمنه	میمنه - اند خوی
حکومتی اعلی فراه	فراه - چقانسور
حکومتی اعلی بدخشان	فیض آباد - رستاق

نفوس ولایات مذکور قرار ذیل است .

ولایت کابل	۲۸۱۷۲۳۴ نفر
« قندهار	۱۰۶۳۴۹۶ «
« هرات	۱۱٤۲۳٤۳ «
« مزار شریف	۹٤٤۰۲۰ «
« قطغن	۸۸٤۳۹۰ «

ولایات	نفر	
« مشرقی	۱٤۰۱۲۱ »	
« جنوبی	۸۸۲۱۷۰ »	
« حکومت اعلی میمنه	۳۹۵۳٤۰ »	
« « « فراه	۳۰۰٤٦۲ »	
« « بدخشان	٤۳۰٤۲٤ »	
« نفوس کوچی	۲۰۰۰۰۰۰ »	(دوملیون)

ده شهر عمده افغانستان قرار ذیل است :

کابل (پایتخت)	۲۰٦۲۰۸	سکنه
قندهار مرکز ولایت	۷۷۱۸٦	»
هرات مرکز ولایت	۷۵٦٤۲	»
مزارشریف «	٤۱۹٦۰	»
بغلان مرکز «	۲٤٤۱۰	»
جلال آباد «	۱٤۷۵۰	»
گردیز مرکز «	۱۷۵٤۰	»
میمنه مرکز «	۲۵٦۹۸	»
فراه مرکز «	۱۵۲۵۸	»
فیض آباد مرکز «	۲۵۷۷۰	»

برعلاوه شهرهای ذیل اهمیت تجارتی ومواصلاتی دارند .

اند خوی (درولایت میمنه)	۱۸٤۳۸	سکنه
خان آباد (درولایت قطغن)	۱۸۰٤۲	»
غزنی در ولایت کابل	۲۷۰۸٤	»
چهاریکار درولایت کابل	۲۱۰۷۰	»
شبرغان درولایت مزارشریف	۲۲٤٦٤	»
تاشقرغان درولایت مزار	۲۰۰۰۰	»
بلخ در ولایت مزار شریف	۱۲٤٦٦	»

پل خمری در ولایت قطغن مرکز کارخانه نساجی ۱۲۲٤٦ سکنه .

نفوس شهرها بطورمحسوس درترقی است و بطور عمومی نفوس افغانستان ازاثر بهبودی اوضاع صحی ومساعدت اقلیم روبه از دیاد میباشد .

بخش سوم

مردم افغانستان

تمام کسانیکه در افغانستان زندگانی میکنند افغان هستند واین کلمه علی‌السویه در مورد تمام باشندگان این کشور نسبت میشود . چون تقریباً تا شروع قرن ۲۰ حتی چندی بعد تر هم افغانستان کشور سربسته محسوب میشد و اروپائیان بداخل آن تماسی ندا شتند و تحقیقات علمی ازنقطه نظرفیلولوژی و انتروپولوژی وغیره بعمل نیامده بود اصلیت حصه از باشندگان افغانستان یعنی پشتونها نزد خارجی ها در شبهه مانده و ایشان را یهود واولاد بنی اسرائیل و احفاد اسکندر و قبطی خوانده و هزار چیز بی معنی دیگر درین باره میگفتند ، از روی تحقیقات علمی زبان شناسی و انتروپولوژی و شکل قیافه و عنعنات وغیره بطور قطع ثابت است که پشتونهای آریائی و جزء کتله معروف باختری میباشند که شاخها و فروعات آن در دو طرف هندوکش و ازینجا به هند و فارس پراگنده شده اند آن دسته باشندگان افغانستان را که خارجی ها بنام تاجیك و کافری (نورستانی) علیحده تصور میکنند هم شاخه های خانواده آریائی باختری است که از زمان استقرار آریائیها در دو طرف هندوکش جزو باشندگان این دیار میباشند - پشتونها بیشترحصص جنوبی و جنوب غربی و حاشیه غربی ممالك را اشغال کرده اند ، حصه در قسمت صعب‌العبور کوهستانی به زندگانی مالداری مشغول بوده و میباشند و حصهٔ هم زندگانی کوچی مالداری دارند که بین وادی گرم سیر سند و نقاط مرتفع کوهستانی مرکزی افغانستان در فصول معینهٔ سال رفت وآمد میکنند ، تاجیك ها بیشتر بزراعت مشغول بوده و میباشند و جمعیت شهرها را عموما ایشان تشکیل داده اند - نورستانیها هم با اینکه کوچی نیستند معهذا مردمان‌مالدار بوده و دردامنه کوه های جنوب‌مشرقی هندوکش زیست میکنند . پشتونها در مرور زمان به قبایل متعدد خورد و بزرگ منشعب شده اند یکی از قبایل مهم آن (ابدالی) است که بعد از سلطنت اعلیحضرت احمد شاه به درانی هم شهرت یافته است ، یوسف زائی ها در علاقه زندگانی میکنند که بنام یوسف زائی در وادی پشاور کاین است،درصفحات شمال‌افغانستان یك عده از بك و درحصص مرکزی مردمانی زیست‌دارند که‌بنام هزاره یادو به مرور زمان هر دو کتله مذکور با آریاهای افغانستان مخلوط شده اند

اکثر اهالی افغانی باموروزراعت ومالداری اشتغال دارند. درافغانستان شهر های بزرگ باجمعیت مترا کم هنوز وجود خارجی پیدانکرده وغیراز کوچی‌ها باقی‌مردم درشهرهای کوچك ودردهات وقصبات زندگانی میکنند حتی‌عده زیاد هنوز درقلعه های مجزا و پراگنده زیست دارند وبه‌ندرت قریه‌های خودرا ترك‌میکنند - مرد مان کوچی افغانستان در تردد اند ودر

دووقت سال‌اول بهار واواخر خزان موقع‌حرکت آنهامیباشد که به میان وادی های گرم سنده وحصص ماورای شرقی آن و کوهسار مرکزی تردد مینمایند - درشمال هندوکش‌قبایل کوچی میان وادی هموار اطراف مزارشریف ونقاط مرتفعه بدخشان تردد دارند. کوچی ها همیشه‌در غژدی ها زندگانی میکنند ودرمالداری واقتصادیات وتجارت رول‌عمده بازی مینمایند .

افغانها مقبول وقوی هستند ریش‌دراز می گذارند زن‌های افغانستان منتهی‌در جه قشنگ ومقبول اندوازنان عادی‌مشرق زمین زیباتر میباشند - زنهادرشهرها حجاب دارندو در خارج شهرها درامور زراعتی وغیره بامرد ها کمك مینمایند .

زنان افغانهای کوچی درزندگانی اجتماعی بامرد ها سهم بارزی دارند افغانها مردمان شجاع ودلاورند و عسکر منش میباشند .

مردم افغانستان عموما مهمان نوازهستند وازمهمانان خودی وبیگانه درقریه ها و دهات و خانه های‌خود بخوشی استقبال میکنند . (احمدعلی کهزاد)

بخش چهارم

آریانا یا افغانستان قبل الاسلام

کشوریکه درتاریخ معاصر بنام افغانستان یادمیشود درقرون وسطی‌بنام (خراسان) ودر قرون قدیمه بنام (آریانا) یادمیشد. پس‌تاریخ این‌مملکت رابایدتحت‌این سه‌اسم قدیم‌ووسطی و جدید آن مطالعه کرد .

آریانا : این‌اسم رامورخین وجغرافیه نگاران کلاسیك یونان ولاتین از قرن سوم‌ق‌م به‌بعد درمورد افغانستان استعمال کرده اند ومعنی آن سرزمین آریاها می باشد. وجه تسمیه این کلمه رامنابع اولیه آریائی یعنی سرودویدی و مخصوصااوستاتائید میکنند زیراخاك‌های او ستائی و آریانا عبارت ازیك چیزاست . لذا صفحات شمال افغانستان (باختر) مرکز کتله آریاهای باختری است که ازدره‌های هندوکش به هند وایران منتشر شده اندبلهیکا یابخدی که‌عبارت ازبلخ می‌باشد مرکزسلاله هاو شاهان داستانی اوستا وآریانا کشور آنها بود ودر عصریکی ازشاهان اخیرآن و شتاسپه - حکیم بلخی زراتشترا انقلابی درعقایداین گوشه آسیا تولید کرد. بعدازوشتاسپه سلطنت درمیان اولاد او دوام داشت و آخر سلطنت مذکور رنگ ملوك الطوائفی گرفت ودر نتیجه اخامنشی های فارس باسیروس وارد مرحله تاریخی شده بر آریانا لشکر کشی کردند و بعد از چندین سال جنگ های سخت طولانی هخامنشی هابر آریانا دست یافتند واین وضعیت تازمان ظهور اسکندر دوام کرد .

مشکلاتیکه اسکندر در کوه های آریانا دید درهیچ نقطه آسیا ندیده بود بعداز تجزیه شدن امپراطوری او دولت مستقل یونان و باختری در حوالی ۲۵۰ ق م در آریانا تشکیل شد ومدت تقریبا دوصد سال تا حوالی ۵۰ ق م دوام نمود مقارن همین وقت درحوالی ۲۴۰ ق م آئین بودائی در عصر آشوکا پادشاه موریا در آریانا منتشر شد وازامتزاج (آئین بودائی وصنعت یونانی صنعت محلی بنام گریك و بودیك) یا (صنعت باختری) ظهور کرد که معرف قریحه واستعداد صنعتی آریائی میباشد .

دولت بزرگی که بعد از سلطنت مستقل یونان و باختری قابل ذکر است دولت کوشانیهاست. بعداز اوایل عهد مسیح امپراطوری در آریانا تشکیل شد که یك قسمت هندشمالی جزو آن بود . این امپراطوری بین امپراطوری هان های چین و امپراطوری رومن مقام ممتازی داشت ودر عمران و تجارت وصنعت نقش مهمی بازی کرده است .

درنیمه دوم قرن سوم مسیح عظمت کوشانی ها بتدریج روبسقوط نهاده و در موقعیکه توکیو ها (ترکان غربی) ساسانیها و گوپتهای هندی بنای مداخله را در آریانا گذاشته بودند - یفتلی ها از بدخشان برخواسته مدتی ایشان و چند قرنی هم عنصر مخلوط از ایشان وکوشانی هاو دودمان های (کوشانو یفتلی) که عبارت از کیداری ها - رتبیل ها هان ورایان برهمنی کابل باشد تا قرن های ۸ و ۹ مسیحی درین گوشه آسیا سلطنت کردند . (احمدعلی کهزاد)

بخش پنجم

تحقیقات ارکیالوژی درافغانستان

تحقیقات باستان شناسی وحفریات (ارکیالوژی) بیشتر در کشور هائی عملی می شود که در مراتب مدنیت های قدیم بیشتر سهمی داشته ودراثر پیش آمد های مختلف روزگار آثار تهذیب و مدنیت های مذکور در سینه زمین مخفی وفراموش شده باشد.

خاك افغانستان از نقطه نظر جغرافیه وتاریخ دارای شرایطی است که از تحقیقات باستانی آن انتظار زیاد برده میشود موقعیت جغرافیائی افغانستان درآستانه آسیای مرکزی بین هندو ایران وچین این کشور را در سایه کوه های بلند ورود خانه های بزرگ وخروشان آن که به چهار گرد افق جریان دارد یك نوع مرکزیت داده وعبور راه های کاروان روقدیم بری آسیائی وانشعاب آن از افغانستان بطرف شرق (چین) وجنوب شرق (هند) وغرب (ایران وخاك های آسیای غربی) عامل دیگری شده است که باید افغانستان

مانند یک کانون مراتب تهذیب محلی خویش و مدنیت های کشور های مجاور را بیک دیگر انتقال دهد .

باداشتن چنین موقعیت و چنین رول میتوان بی باهمیت آثار باستانی افغانستان برد وبی صبری ومراق مدققین را به تحقیقات کشور ما فهمید .

تدقیقات باستان شناسی افغانستان برخلاف تحقیقات که در اکثر کشور های دیگر شده نه تنها برای خود مملکت مفید است بلکه در اثر ایجابات جغرافیائی و تاریخی که اشاره کردم علاوه بر خود مملکت در قدم اول برای کشور های مجاور ودرقدم ثانی برای تمام خاک آسیائی کمال اهمیت را دارد واز جنبه عمومی بلاشبهه گره های مهمی را در تاریخ مهاجرت های اقوام و مسائل زبان و صنعت وآلات خواهد کشود و بطور مثال به رؤس موضوعات مذکور اشاره می کنیم :

در زمینه قبل التاریخ موضوع ارتباط مدنیت اندوس و اکسوس و هیرمند با مدنیت حوزه بین النهرین و نیل . در موضوع مهاجرتها ؛ انشعاب آریاها بهند وفارس ومسائل اقوام سیتی ـ آسکائی کوشانی ـ یفتلی و غیره از نقطهٔ نظر دیانت ؛ مبدأ عناصر پرستی وتهذیب آریائی ـ اوستائی ـ میترائی ـ ساناهیتی ـ بودائی ـ آفتاب پرستی وغیره .

در مطالعات لسان ـ مبدا اشتراک خانوادهٔ السنه (هندو وآریا) و (هند وایرانی)در زمینه صنایع مستظرفه ؛ ـ صنعت گریکو باختر ـ گریکو بودائی ـ کوشانی ـ ساسانی ـ هند و غزنوی با مکاتب فرعی آنها .

رویهمرفته حفریات و تحقیقات باستان شناسی از حوالی ۱۸۲۳ یعنی از (۱۲۲) سال باینطرف در افغانستان شروع شده و شامل دو دوره ایست معین که یکی مکمل و مصدق دیگری گردیده است بدینقرار :

دوره غیر رسمی : که از سال ۱۸۲۳ شروع و به ۱۹۲۲ خاتمه یافته و پوره یک قرن را در بر گرفته است . درین دوره مدققین اروپائی مخصوصاً علمای انگلیسی در خلال جنگ های افغانستان و انگلیس به مملکت آمده در تعین موقعیت نقاط باستانی ، تاریخ آبدات قدیمه ـ کلکسیون و جمع آوری مسکوکات ، حتی کاوش و حفریات متشبث شده آثار و کتب متعدد و مفیدی در زمینه های مختلف به میان آورده اند که یکی از مهمترین آن آریانا(انتیکوا)یاشرح آثار باستانی افغانستان تالیف(ایچ. ایچ ولسن)می باشد.

رای ایشیا تک سوسایتی آف بنگال که در سال ۱۷۸٤ از طرف ولیم جونز در هند تشکیل شده بود با مجله معروف خود در تعلیم باستان شناسی این دوره افغانستان دخالت زیاد دارد ـ زیرا مدققین انگلیس ثمرهٔ تحقیقات خویش را مبنی بر آثار و شواهد باستانی

و مسکوکات قدیم افغانستان درین جانشر می کردند ودر نتیجه در اکثر کلکسیونهای بزرگ مسکوکات (یونانو باختری) و (کوشانی) و غیره که مسترمسن درآن پیشقدم است (تنها کلکسیون مسکوکات مسترمسن رادر بگرام ۸۰ کیلومتری شمال کابل به ۲۰۰۰ سکه تخمین میکنند) در افغانستان استخوان بندی سلاله های باستانی به میان آمد که دامنهٔ امپراطوری های خود را از افغانستان کم و بیش در خاك های مجاور مخصوصاً اراضیهند انبساط داده بودند مانند دودمان شاهان مستقل (یونان باختری) و سلاله (هند و سیتی) مثل اشکانی ها و پهلوا ها و کوشانی های بزرگ و غیره ·

دوره رسمی : این‌دوره از ۱۹۲۲ یعنی سالی شروع‌شده است که حکومت افغانستان امتیاز حفریاترا برای مدت (۳۰ سال) به فرانسه داده وبنام (ولگاسیون ار که اولوژیك فرانسیز) علمای فرانسوی با همکاری نمایندگان موزهٔ کابل حفریات و تحقیقات را در چند نقطهٔ مختلف شروع و ادامه دادند · آثار مکشوفه در موزهٔ کابل و قسمتی هم در (موزهٔ گیمه) پاریس است و نتیجه تحقیقات علمی مذکور غیر از مقالات تحت عنوانعمومی (خاطرات هیئت اعزامی باستان شناسی فرانسوی درافغانستان) در جلد های علیحده معکس نشر شده است ·

نقاطی که فرانسوی ها درین عرصه بیست وسه سال حفریات نموده اند با مختصر اهمیت تاریخی آن ذیلاً شرح داده می شود :

۱ ـ هده : هده به ۸ کیلومتری جنوب جلال‌آباد واقع است اینجارا زوارچینی هیوان تسنگ بنام (هیلو) و علاقه آنرا باسم (نگارا هارا) یاد کرده که شهروعلاقه قلب منطقه معروف (گندهارا) را تشکیل میدهد بقرار شهادت زائرین چینی فاهین (قرن‌پنجم) وهیوان ـ تسنگ (قرن هفتم) هده از قرن سه تا قرن شش از نقطهٔ نظر کثرت معابد و رفت وآمد زائرین یکی از نقاط مهم ومعروف گندهارا بوده · حفریات هده را در سال ۱۹۲۳ (موسیو فوشه) رئیس هیئت حفریات فرانسوی شروع نموده · (موسیو گدار) ادامه داد ، وبین سالهای ۱۹۲۶ ـ ۱۹۲۸ (موسیو برتو) انبساط بخشید· ازمعابد واستوپه‌های هده باندازهٔ هیکل های گچی بودا ، بود یس اتوا ـ ارباب انواع فرعی ـ شیاطین راهبین ـ اعانه دهندگان ، صحنه های افسانوی بودائی ـ حیوانات مختلف ـ کشف شده که (موسیو گدار) آنرا (یك موزهٔ صنعت) (گریکو بود یك) تعریف کرده‌است· از نقطهٔ نظر هیکل تراشی آثار هده بصورت مجموع مربوط به‌صنعت (گریکو بود یك) است که در تمام دره گندهارا (یعنی از کابل تا پشاور) و پنجاب و شمال غرب هند عمومیت داشته و مهد تولدی آن در سالهای اخیر بعد از کشفیات قندوز در شمال هندوکش

در باختر تثبیت گردید ، چنانچه در موقعش از آن حرف خواهیم زد . عجالتاً این نقطه رامی خواهم‌خاطر نشان کنم که در اثرحسن مخصوص ومتنوع هیکل‌ها ومجسمه‌های خود، هده‌در تمام گندهارا وپنجاب‌وشمال غرب‌هندبهترین کانون‌صنعت (گریکو بودیك) محسوب‌میشود.

۲ ـ بامیان : بامیان که در مأخذ پهلوی بامیکنان ودر مأخذ چینی بنام های مختلفی از قبیل (فن ـ ین) (فن ـ ین ـ تا) وغیره یاد شده بفاصلهٔ ۱۵۰ کیلو متری شمال‌غرب کابل روی معبر قدیمی واقع است که شاخه جنوبی راه ابریشم را در جنوب هندوکش بطرف هند تشکیل داده میباشد . درین دره از قرن اول تا قرن هشتم مسیحی یعنی تازمان مقارن ورود مسلمانان معابد خیلی مهم بودائی وجود داشت که‌بقایای آن درجدار کبیر بامیان به طول ۲ کیلو متر وتا ارتفاع ۶۰ متر بصورت صدها سموچ باقی مانده است . بامیان مانند اجانتا درهند وتوئن هوانگ درآسیای مرکزی و (وینکا تنگ) و (لانگ‌من) در چین معابدی دارد دارای تصاویر رنگه دیواری در دل کوه که دو هیکل عظیم ۳۵ متری و ۵۳ متری بودا که بزرگترین مجسمه های جهان است آنرا در میان نقاط فوق‌الذکر آسیائی امتیاز بخشیده اگر چه در ۳۰ حفریاتی که از طرف موسیو هاکن در بامیان بعمل آمده ، مجسمه هائی هم از آن جا کشف شده است ولی اهمیت آن بیشتر در مطالعه تصاویر رنگه دیواری و ارتقای سبك تزئینات از رنگ آمیزی بعوامل قالب گرفته شده وبرجسته شده میباشد . بصورت مجموع تصاویر رنگه دیواری بامیان دارای عوامل‌تزئیناتی‌هندی ـ ایرانی ـ آسیا صغیر و آسیای مرکزی میباشد . این تصاویر بعد از تصاویر دیواری اجانتا (هند) و میران (آسیای مرکزی) مهمترین و قدیمترین تصاویر رنگه بودائی دنیا است . از نقطهٔ‌نظر سبك ، مکاتب مختلفی دراینجا تشخیص می‌شود ازقبیل گریکو هندی ـ ایرانو هندی ـ کوشانو ساسانی آسیای مرکزی وهندی . در اثر حفریات که بالا اشاره‌شد از بامیان نوشته هائی روی پوست تازك درخت کشف شده که بزبان سانسکریت و رسم‌الخط های مختلف بوده واز نقطهٔ نظر ادب مذهبی کمال اهمیت را دارد .

۳ ـ ککرك : ککرك اسم یکی از دره های فرعی بامیان است که در ضلع جنوب شرقی بدره عمومی باز گردیده است . در اینجا هم هیکل ده متری بودا و مجموع معابد وجود داشت ، که بقایای آن هنوزمشهوراست در۱۹۳۰ موسیو هاکن معابدی را در اینجا کشف کرد که بودائیان خود شان ورقهٔ گلی را روی تصاویر رنگه آن زده بودند این‌تصاویر رنگه فعلاً درموزهٔ کابل میباشد ومهمترین کلکسیون وتصاویر رنگه دیواری موزهٔ‌مارا تشکیل میدهد . در میان تصاویر شکل پادشاهی است موسوم به‌پادشاه شکاری که بلاشبهه یکی از شاهان کوچك محلی کوشانی میباشد .

د مزار شریف

د پلخمری صنعتي ښار
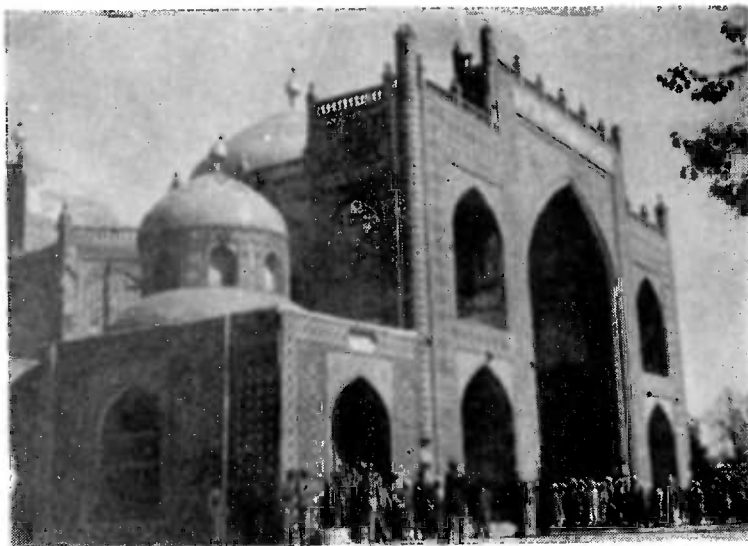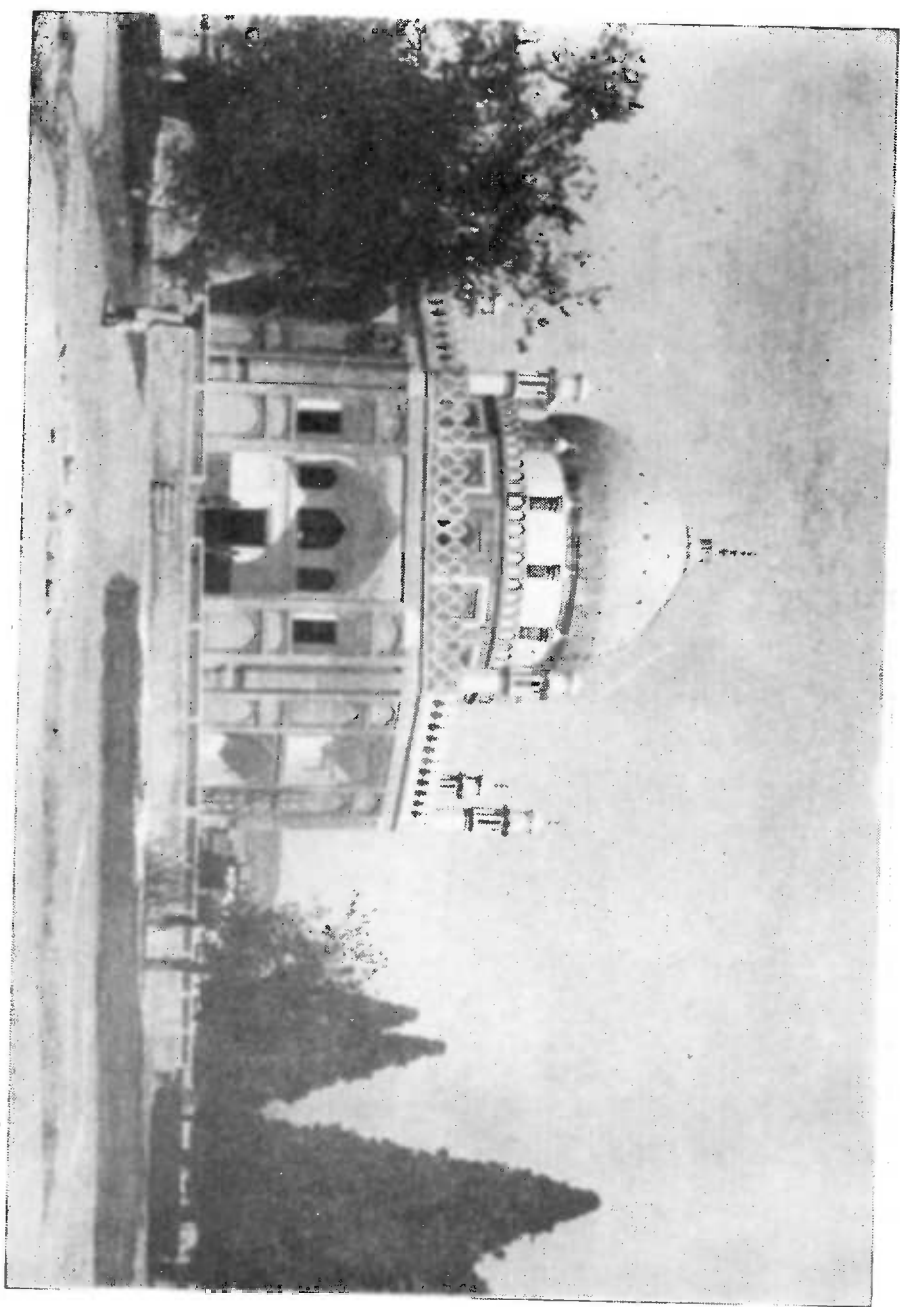
د احمد شاه بابا مقبره

په قندهار کښې دحيواناتو په تربيه خانه کښې دمرينوس پسونه

د بنګـرو دټولی یوه برخه

٤ ـ کوتل خیرخانه : کوتل خیرخانه به ۱۲ کیلو متری شمال غرب کابل بین حوزهٔ کابل و کوهدامن واقع است ـ در اینجا بار اول در تاریخ باستان شناسی افغانستان معبد برهمنی کشف شد که در تاریخ مذهبی مملکت کمال اهمیت را دارد . از روی یاد داشت های زائر چین هیوان تسنگ اینقدرمیدانستیم که معابد برهمنی در گرد ونواح اطراف کابل وجود داشت ـ کشف معبد مذکور بامجسمه مرمری رب النوع آفتاب سوریا تائید گردید .

٥ ـ قندوز: در شمال هندوکش تقریباً در حوالی میان دو ولایت قدیم باختر (کهندژ) یعنی قلعه مستحکم قدیمه و بنام قندوز یکی از مراکز مهم پنبه افغانی معروف گردیده است در ۱۹۳٦ اتفاقات با مجرای جوی آبیاری چند عدد سر مجسمه ئی بما داد که بعد از تقریبا ٤۰ سال انتظار علما اولین سر های بودائی است که از شمال هندوکش از صفحات باختر کشف شده است . موضوع مهد توالدی صنعت (گریکو بود یك) از سالیان مدیدی مدققین اروپا را مشغول ساخته و همینقدر میدانستند که گندهارا محلی است که آثار این مدرسه در اینجا به کثرت دیده میشود ـ چندعدد سر های بودائی قندوز که فعلاً در موزهٔ کابل و مزار شریف موجود است موضوع را حل کرده و موسیوها کن با نشر رساله (صنعت بودائی باختر و مبدأ صنعت گریکو بود یك) ثابت نمود که این صنعت در اخیر دورهٔ نفوذ شاهان مستقل یونان باختری در صفحات شمال هندوکش در باختر تولد شده ودر جنوب درپناه تیغه کوه مذکور دردل گندهارا درهدهٔ به معراج ترقی خودرسیده است .

٦ ـ بگرام : بگرام فعلی که به فاصله ۸۰ کیلومتری شمال شرقی کابل درحوزهٔ شاداب کوهستان و کوهدامن واقع می باشدعبارت ازشهر (نیکایا) یا (نیکه) یونانیست که محتملا درقرن ۲ ق م آباد شده ودر جنوب هندوکش بحیث مرکز علاقه (کاپیسا) مدت چندین قرن پایتخت شاهان یونانوباختری وپایتخت تابستانی پادشاهان بزرگ کوشانی بود وتا نیمه اول قرن مسیح هنوزدرشهر وپیرامون آن اهالی زندگانی داشتند .

حفریات اصولی در ۱۹۳٦ ازطرف (موسیو کرل) تحت نظارت موسیوها کن دربگرام شروع شد درنتیجه یك محله شهر باد کانهائی ظاهر گردیده وظروف عادی گلی باکوك مسی مربوط بقرن اول تاسوم مسیح کشف گردید . درهمین سال وسالهای آینده تا ۱۹٤۲ ازحصه مرکزی خرابه های شهر بگرام آثار خیلی مهمی کشف شده است ازقبیل :

گیلاسهای منقوش باصحنه جنگ جویان گریك ورومن ـ مدالهای گچی که در آنها قصه های میتولوژی یونانی باسبك صاف یونانی نقش است صندوقچه ها وقطعات منقش عاجی ـ ظروف مختلف شیشه ئی ـ ظروف سنگ رخام ـ ظروف مفرغی . مطالعه ومعاینه آثار بگرام برای فهمیدن تاریخ صنایع مستظرفه آسیا کمال اهمیت پیدا کرده است .

۷ ـ شترك : در ٥ کیلومتری شرق بگرام یکی از پوزه های شرقی کوه پچه را که موسوم به

۱

(پهلوان کوه) می باشد - بوزه شترک گویند اینجا تا اوایل قرن ۷ مسیحی یك عده معابد مهم بودائی وجود داشت. درینجا (موسیومونیه) تحت نظارت موسیوهاکن حفریات کرده و یك عده هیکل‌ها وصحنه‌های بودائی درسنگ سلیت (شیست) کشف شده است. اهمیت شترك دراینجاست که درخود همین نقطه یادرمجاورت آن معبدی بود که شهزادگان یرغمل چینی را کنشکای کبیر امپراطور مقتدر افغانستان مسکن داده بود.

۸- فندقستان: فندقستان دره‌فرعی وشادابی است که دربین‌وسط کابل وبامیان به‌دره غوربند ملحق میباشد. ازینجا ازیك معبد بودائی قرن٦ یا ۷ مسیحی یك‌عده مجسمه‌ها وتصاویر دیواری ومسکوکات پیداشده است. این‌هیکل‌ها آخرین محصول مجسمه‌سازی‌های بودائی افغانستان‌است واز نقطه‌نظر سبك‌نفوذ صنعت‌ساسانی و گوپتاهندی در آنها هویدا است.

۹- سیستان افغانی: درسیستان افغانی‌بار اول‌در۱۹۳٦ پاره تحقیقاتی در زمینه قبل‌التاریخ ازطرف موسیوهاکن وموسیو گریشمن وهمکاران آنها بعمل‌آمد. چون‌از۲۰ تا۳۰ سال باینطرف درچهار کرد افغانستان درحوالی‌مرو ازطرف‌هیئت امریکائی تحت‌مدیریت (پومپلی) درحوزه‌سند درموهنجو دیرو ازطرف سرجان مارشال انگلیس ودر سیستان ایران از طرف سراورل‌ستین تحقیقاتی بعمل‌آمده وشواهد مدنیت ٥ هزار سال قبل‌ازمسیح کشف شده بود وموضوع ارتباط این مدنیت بزرگ بامدنیت حوزه های بین‌النهرین ونیل در میان بود هیئت حفریات فرانسوی در افغانستان خواست همنوائی باهیئت های دیگر نموده و تحقیقاتی درین زمینه در داخل خاك افغانستان نماید تااینکه درسال ۱۹۳٦ موسیو گریشمن درتپه های (نادعلی) به ۱۲ کیلومتری جنوب (قلعه کنگ) مرکز امروزی سیستان افغانی شروع به حفریات نمود واز تپه که ۳۰متر بلندی داشت فقط در ۱۲ متر با لای آن کار کرد وبقیه آن‌تاامروز باقی‌مانده - درین۱۲متر اول‌تپه طبق انتظار شواهد هزارسال اول مدنیت مذکور قبل‌ازعهد مسیح ظاهر شده وقراریکه موسیو گریشمن دریك مقاله منتشره درسالنامه ۱۳۱۷ کابل اظهار داشته‌است باحفر ۲۲متر بقیه تپه امید است ظروف گلی واشیای ۳ - ٤ هزارساله ازینجا کشف وموضوع ارتباط مدنیت سند - باحوزه بین‌النهرین برقرار گردد.

اگرچه درین۲۳ سال حفریات رسمی‌علاوه برنقاطیکه‌فوقا ذکرشد جاهای دیگری ازقبیل‌بلخ شهربانو (خلم قدیم در مجاورت تاشقرغان) معابد سنگی هیبك (سمنگان) تصاویر رنگه دختر نوشیروان نزدیك روی‌تقریبا درصد کیلومتری شمال‌غربی بامیان - ساکاوشیوکی (خرابه‌های کابل‌بودائی) وبعضی جاهای دیگر‌معاینه ومطالعه وحفریات‌شده‌است. بازهم‌نظر باین‌تناسب‌ادوار مدنی‌که افغانستان گذرانیده ونظر به‌تعداد ووسعت‌خرابه‌های شهری باستانی‌هنوزحفریات درمرحله ابتدائی‌است. نظر به‌دلچسپی زیادی که‌برای روشن‌ساختن تاریخ‌وتهذیب قدیم‌درمملکت‌پیداشده امید زیادی میرود که‌درآینده قدمهای بزرگتری درین‌راه برداشته‌شود. (احمدعلی کهزاد)

بخش ششم

افغانستان در دوره اسلام

مقارن قرن ۷ عیسوی واقعهٔ تازه درمشرق زمین اتفاق افتاد که درسرنوشت اجتماعی قسمت بزرگ ازروی زمین موثروذی مدخل بود. این حادثه بزرگ تاریخی عبارت ازظهورمردخارق العاده درجزیره‌نمای عربستان بود که دین جدیدی دردنیای قدیم پدید آورد وانقلابی درروح ومادهٔ عالم بشرایجاد نمود. این شخص بزرگ همانا حضرت (محمد) پیغمبراسلام است که تعالیم اودرطی ۱۴۰۰ سال هنوز درقلوب سه صد ملیون مسلمان حکومت مینماید.

این وقت تمدن قدیم عالم که از کشور کهن یونان سرچشمه گرفته بود نفس های آخرین خویش را می‌شمرد وامپراطوری عظیم روم که دستخوش تجزیه وفساد گردیده بود - ایطالیا جلال وجبروت گذشته را ازدست داده واروپای شمالی وغربی درزیر چنگال درنده اقوام بربروحشی دست وپامیزد اسپانیا نظم وآبادی خودش رادرپنجه ویزگوتها باخته بود - واز براعظم امریکا اثروخبری درجهان نبود - درآسیا امپراطوری فارس روبه اضمحلال گذاشته ونفوذ آئین مزدك نظم اجتماعی آن کشوررا به نابودی تهدید میکرد - کشور پهناور چین ومملکت وسیع هند یکی درمقابل استعداد امپراطوری که خودش را معبود وسلطنتش را آسمانی میدانست و دیگری در برابر مظالم ملوك الطوائفی که سینه مخلوق را فشارمیداد سجده تعظیم وعبودیت مینمود والحاصل دربیشترین حصص روی زمین جهل ونادانی - ظلم وخانه جنگی - تعدی فرمان روایان وقصاوت پیشوایان مذهبی خیمه زده واینهمه باتعصب ذوقی یکجاشده سدشدیدی درمقابل ترقی وتقدم بشری افراخته بودند.

در چنین وقتی کشور قدیم وملت قدیم آریانا (افغانستان امروز) که تاقرن پیشتر دارای امپراطوری مقتدر یفتلی ومدنیت دیرینه باختری بود در حالت آشفتهٔ زندگانی داشت - زیرا امپراطوری ساسانی فارس بر اراضی غرب وشمال او تجاوز کرده بودند. وتورکان نو خواسته ماوراء النهر در خاك های شمالی مشرقی او قدم گذاشته بودند - امپراطوری چین نیز که بر جنس تورك در ماوراءالنهر غلبه نظامی حاصل کرده بود در تخارستان افغانی پادراز کرد. گرچه فرمان روایان محلی هنوز قسمت بزرگ افغانستان را در دست داشته ودرتمام ولایات مرکزی - شرقی وجنوبی بالاستقلال حکم میراندند وازتجاوز خارجی مناطق خویش را محفوظ میداشتند معهذا ملت افغانستان در قرن ۷ عیسوی احساس میکرد که از سه طرف در زیر تضیق و فشار چین - تورك وفارس کوفته می شوند - در حالیکه غلبه ملتی واحد برسه دولتی چنین مقتدرونیرومند متعسر بود - ولی قوای معنوی ملت هنوز پا برجا بود زیرا خاطره تهذیب وتمدن قدیم کشور ویاد مفاخر ماضی سر زمین آریانا مانند

مشعل درخشانی در قلوب قوم روشن بوده وایشان را به اعاده جاه وجلال ـ عظمت واقتدار از دست رفته امید وار میداشت- مردم یقین داشتند که چراغ زندگی کشور نمی میرد وقضایای چین - تورك وفارس نیز بالاخره مثل ما جرا های هخامنشی ـ یونانی و هندی به نفع مملکت تمام خواهد شد ولو زمان بیشتر گذرد وایام ناکامی بدراز کشد ·

در چنین موقعی بود که پیغمبر اسلام با دین روشن ومحکم واصول نوین ومفیدی ظهور کرد وقبایل پراگنده اما شجاع وآزاد منشی عربستان در دور قر آن جمع شد ـ ملتی که استعداد جنگ وادب هردو داشت اینك خودش را مامور آسمانی میدید که منشور توحید ـ عدالت ـ آزادی ـ مساوات ونوع پروری را در گوش ملل گیتی اعم از سیاه وسفید ـ زن ومرد- آقا وبنده ـ غنی وفقیر یکجا بخواند ودر راه ایفای این وظیفه الهی عقل و هوش ـ نیرو وتوان ـ مال وجان- فرزند وزن خویش را نثار کند- این است که اردو های عرب باامپراطوری های روم وفارس مقابل شدعلوو وحدت نصب العین- احساس ایثار وفدا کاری اصول عدالت وآزادی ـ چنان در قدرت وقوای معنوی عرب افزوده بود که مقابله و دفاع از غلبه وپیشرفت آن برای بزرگترین شهنشاهی های آن عصر نیز ناممکن گردید · ده ـ دوازده سالی ازسوقیات نگذشته بود که بیرق فتح وظفر آنها در فراز د مشق شام مر کز ۷ قرنه آسیائی امپراطوری روم شرقی ومداین پایتخت چندین قرنه شهنشاهی ساسانی و همچنین در کشور های نیل افراشته شد- دولت های عظیمه روم وفارس بالاخره افلاس مادی ومعنوی خود شان را در مقابل قدرت فوق العاده ملت نه ملیو نی عرب اعلام کردند و هنو ز قر نی نگذشته بود که طوفان این فتوحات حیرت انگیز ازپشت دیوار های قسطنطنیه تا کناره‌های اطلس واز آبشار های نیل تا دریای قزوین پیش رفت وقسمت بزرگ ومعمور جهان در قبضه اختیار عرب درآمد ـ دوصد هزار نفر عسکر بی نظیر ویکهزار ودوصد کشتی عربی اینك از سواحل بحیره خزر وسیاه تا بحر عرب وعمان واز کناره های غربی اسپا نیا تا نوا حی فرغانه زمین جولان وآب های مدیترانه را می شگافتند ·

معهذا فقط این دریای دیوارهای سربه فلك کشیده جبال هندو کش وقلب افغانستان بود که سیلاب پیشرفت عرب برای همیشه متوقف گردید، آری تدبیروشمشیرخراسان زمین درین مجادله عظیم ودو قرنه چنان امتحانی از خود داد که نظیر آن کمتر در توار یخ روی ز مین به نظر آید ·

در سال ۲۲ هجری (٦٤٢) امپرا طوری فارس از پا در افتاد و یزد گرد شهنشاه آن کشو ر در مملکت افغانستان پناهنده شد ـ سپاه عرب پادشاه فراری را تعقیب می کردند- افغانستان راه را برای آنها در کشور خویش باز گذاشتند تابدست د شمن نو رسیده خصم

دیرین‌را از پا برانداز ند این مساعدت ودیپلو ماسی افغانستان سبب شد که امپرا طوری چین از حمایت فارسیان پا پس کشد ولذا یزد گرد با آنکه ازطرف گرو تورك‌به ماوراء النهر تقویه شد - درمقابل هجوم عرب مغلوب واز طرف افغانیان مرو معدوم گردید- پس شهنشا هی فارس واژ گون گردید وتور کها به ماوراءالنهر عقب نشستند وچینی ها نیز د یگر یادی از تخارستان نه نمودند - باین ترتیب از سال ۲۲ تا ۳۱ هجری (۶۴۲-۶۵۱ م) افغا نستان از نفوذ سه قوت دولت بزرگ چین وتورك وفارس رهائی یافت - ولی کار اوبا طرف پر قوت وتازه دم دیگری چون عرب باقی بماند - این است که بلا فاصله دست بکار زدند و تقریبا دوصد سال مبارزه سیاسی ونظامی بین طر فین دوام نمود - بالا خره هم افغا نها شا هد فتح را در آغوش کشیدند .

چنانچه گفتیم از سال ۲۲ (۶۴۲ م) سوقیات عرب از غرب کشور افغانستان شر و ع شد ومفرزه های عرب وقوماند انهای دلیر آنها چون احنف - سهل - عبدالله - عاصم - حکم وسار یه ازجنوب مشرق بحیره خزر تاآبهای عمان در افغانستان ریختند - تا سال ۳۱ هجری (۶۵۱ م) عرب شهر های مرو - نیشاپور - کرمان - زرنج وغیره را در د ست داشته واز هرات به بلخ به عنوان تعقیب یزدگرد پیش رفتند ولی همینکه ماهویه افغان سوری یز د گرد را در ۳۱ (۶۵۱ م) در مرو بکشت - قارن هراتی در (۶۵۲ م) بهقرار گاه عمومی عرب در نیشا پور حمله کرد ومردم حا کم و نایب ربیع بن زیاد را از سیستان را ندند وباین ترتیب جنگهای جدی افغان‌وعرب آغاز یافت .

عرب ها چون جدیت مسئله را احساس کرده بودند فریب فتوحات سهل ا لحصو ل اولی را نخوردند وبه هر قیمتی بود قارن را مغلوب کردند ولی باز هم در سال ۳۷ (۶۵۷ م) خراسانیان دروازه خراسان را در سرحدات نیشاپور بر روی عرب ها بستند وحکام آنهارا راه ندادند . در سال ۴۲ (۶۶۲ م) خلافت اسلامی عرب به امپراطوری اموی شا م انتقال یافت وسوقیات آنها درافغانستان افزونی گرفت- حکم بن عمر وغفاری گرچه درمقابل ولایت غور نا کام شد ولی توانست شهر مرورا عوض نیشاپور مرکز عرب در افغا نستا ن قرار دهد چنانچه در سال ۵۱ (۶۷۱ م) ۵۰ هزار عرب با اهل و عیال آنجا وارد و مقیم گردید معهذا عرب در مرو تمرکز داشته و بیشتر به فتوحات ماوراء النهر مشغول بود زیرا ولایات افغانستان هنوز در دست حکام بومی قرار داشت - درسال ٤٦١ (۶۸۰م) سر کردگان بومی که به حملات نا بهنگام ضد عرب می پرداختند در یکی از شهرهای خوارزم بهحمله سخت مهلب افسر بن سلم بن زیاد دچار شدند و متعاقباً درهرجا انقلابات ملی مشتعل گردید درسال ۶۵ (۶۸٤م) خراسانیان توانستنداستقلال‌خودراتوسط عبدالله خوارزمی حا کم عربی

خویش اعلام کنند. درسال ۷۲ (۶۹۱م) این اعلان توسط بکربن وشاح تجدید شد درسال ۷۷ (۶۹۶م) امیه حاکم عرب به بلخ سوقیات نمود ولی شکست سختی خورده به مرو مراجعت وقناعت نمود.

پایتخت دمشق از مدافعه طولانی افغانستان خسته شده بود ولذا برای یک رویه کردن کار مشهورترین افسران خود قتیبه را اعزام کرد ولی قتیبه نیزمدتی مجبور بود باسرداران ملی خراسان چون حکمرانان مرغاب-میمنه - شبرغان - بلخ - بدخشان و غیره دست وپنجه نرم نماید مخصوصا نیزك مشهور حکمران بادغیس که درسر این اتحاد به قرار گرفته بود - قتیبه مرد دلیری بود و خون بسیار ریخت ولی در او اخر همین قرن اول بود که در یك انقلاب عسکری عرب و ملی خراسان کشته شد - در ین وقت ۵۳ هزار مرد جنگی عرب برخراسان شمالی تمرکز داشت معهذا دیگر کار مهمی در افغانستان انجام داده نتوانسته بلکه درعوض مصروف ما ورالنهر بودند.

اسد سردار مشهور عرب درغرجستان مصالحه امضا نمود ودرسوقیات بغور دو بارناکام شد - ۱۸ هزار عسکراعزامی عرب در تخارستان نیز نتوانست در سال ۱۱۲ (۷۳۹م) موفقیت محکمی احراز کنند - تنهاعربها درمرو ونیشاپور تسلط مستقیم داشته وسائر ولایات افغانستان مثل جنوب هندوکش بکلی آزاد وبامثل شمال هندوکش باعرب داخل معاهده بوده و بقبول باج وخراج اکتفا نمی نمودند.

عربها که دراغلب ممالك عالم به حمله کشوری می کوشیدند البته در افغانستان عکس آن را دچار شدند ولهذا محاذ جنگی را درجبهات مختلفی تقسیم کردند. چنانچه شمال خراسان رابه قوماندانی جداگانه سپردند - غرب وجنوب انرا (از کرمان تا بلوچستان) بقوماندانی دیگری دادند وقسمت جنوب شرقی یعنی ولایت سند هرا جبهه سومی شمردند واما درجبهه اول چنانکه دیدیم در مرو یکصد سال ازنیشاپورتا تخارستان گرفتار مشکلات بوده وازعبور هندوکوه واشغال غور عاجز آمدند - در جبهه دوم نیز قوماندانهای نامور عرب چون سهل بن عدی عبدالله بن قستان - عاصم بن عمر- حکم بن عمر - مجاشع مسعود - ربیع بن زیاد وعبدالرحمن بن‌سمره وغیره بامقابلات جدی اهالی دوچار شدند - گرچه اینها کرمان - زرنج ومکران را اشغال کردند وحتی آخرتا کابل سوقیات و زمین داور راتا مین نمود مگر اینها واخلاف اینها ازقبیل عبیدالله وعباد یزید وبو عبیده - عبدالعزیز بن عبدالله - عبدالله بن امیه عبیدالله بن ابی بکره - عبدالرحمت بن اشعث وحتی قتیبه مشهور تماماً در نبرد نظامی وسیاسی مقابل کابلستان ناکام ماندند درحالیکه ازسال ۲۳ (۶۴۳م) تا اواخرقرن اول هجری زحمات سفربری وجنگ را قبول کرده بودند - بنا چار از ین بعد عرب از کابلستان منصرف

وبه سیستان قناعت نمود اما درآنجا نیزحال بدی داشتند . وملیون افغانی همیشه آتش اغتشاش وانقلاب را فروزان نگهمیداشت .

قوماندا نهای عرب درمکران وبلوچستان ازسال ۲۳تا ۶۱ (۶۴۳-۶۸۰م) پای خویشتن را محکم نتوانسته وامثال مغیرة بن عاص حارث بن مره - راشد بن عمرو- سردا ران مشهوری کشته شدند فقط ابن منذربن جارود بود که قصدارا فتح وپنجه عرب را قائم کرد - در جبهه سوم یعنی سنده گرچه هجوم های اول ودوم عرب از راه بحر ناکام ماند ولی حمله سوم محمد بن قاسم ثقفی آنقدر قوی بود که درسال ۹۳ هجری (۷۱۱م) ولایات سنده و ملتان هردو دردست عرب افتاد مگراهالی البته بزودی آرام نماندند ودر آینده افسران عرب حبیب بن مهلب - عمرو بن مسلم وغیره بجنگ های سختی با اهالی گرفتار شدند جنگ قندابیل یکی ازمشاهیر رزمهانیست کههراردوی‌عرب درعصر خلیفه یزید بن عبدالملك دران کشته بسیار داد جنیدبن عبدالرحمن حکم بن‌عوانه وغیره اینهمه حکام‌عرب درسنده بودند که متصلا باجنگ‌های داخلی دچار شدند و الحاصل این ترتیب به تمام افغانستان مفتوحهٔ عرب از سال ۲۳تا ۱۲۹ هجری (۶۴۳م - تا ۷۴۶م) درمدت زیاد ازیك قرن طول کشیده ودر تمام این مدت عسکر وافسر عرب از کثرت جنگ ها وضدیت مردم افغانستان بستوه رسیده و خسته شد ند - ولی افغانها نیز نتوانستند به تخلیص تمام حصص مفتوحه از دست عرب موفق گردند - زیرا قوای ملی‌افغانستان درنتیجه هجوم وتعرضات سابقه تورك - فارس وچین درولایات متعدده تخارستان - بلخ - غور - غرجستان - جوزجان - مرو ، هرات - بادغیس خوارزم - سرخس - نیشاپور - کرمان - مکران - سنده - بلوچستان - کشمیر - زمین داور - قندهار و کابلستان منقسم و در زیر اوامر قوماندانها و حکام جدا گانه و مستقلی به صورت ملك‌الطوائف اداره می‌شدند - لهذا مرکزیت مفقود وقوای متحده مدافعوی معدوم بود - مخصوصاً که از قرنها باینطرف تعدد ادیان زرتشتی که مبنی بر جدال خیر پارس بود و بودائی که بیشتر از عمله دینی بود نظری و بر همنی که از شرك و بت پرستی وفاقد هر نوع مساوات حقوقی بود معنا در تفرقه وتشتت سیاسی می افزود اما بزودی مردی از افغانستان بنام ابو مسلم خراسانی ظهور ودر سال ۱۲۹ (۷۴۶م) در شمال کشور دولت قوی تشکیل وبلا فاصله قوای عرب را در تمام صفحات شمال غرب جنوب کشور از بین برد - ابو مسلم نه تنها افغانستان مفتوحه را بعد ازیك صد سال زمان‌از نفوذ عرب خلاص ومستقل ساخت بلکه کشور های ماوراءالنهر وفارس را نیز فتح و امپراطوری عظیم بنی امیه را معدوم نمود . چون درآنوقت شخص امپراطور - خلیفهٔ اسلام ونائب پیغمبر محسوب ودارای اقتدار سیاسی ومذهبی بود بایستی شخصی باین مقام نائل گردد که نژاداً عرب وارتباطی

بحضرت پیغمبر اسلام داشته باشد . ابو مسلم بر عایت این ذهنیت ملل مختلفه مسلمان مجبور بود
که امپرا طوری اموی را به خاندان عباسی عرب انتقال دهد وخود بحیث شهنشاه افغا نستان
و ماو راءالنهر وفارس مر کز امپرا طوری اسلام را زیر کنترول خویش نگهد ارد . در هر
حال ابو مسلم که از بزر گترین سردا ران جهان ونمو نه کامل از لیاقت عنصر افغانی بود
در سال ۱۳۷ (۷۵٤م) بدست خلیفه دست نشانده خویش ابو جعفر منصور عباسی بغدر وحیله
کشته شد و مجدد داً نفوذ این امپرا طوری جدید عرب در کشور افغا ن کشید ه شد مگر
طبعا افغا نها تن ندا ده وبر ضد امپرا طوری عبا سی در هر کنج و کنار مسلح شدند . فیروز
ملقب به سنباد هراتی - استاد سیس باد غیسی محمدو آد رو یه سیستانی - حکیم مقنع مر وی -
حضین بن رقاد رون جوبی - سیستانی - امیر حمزه سیستانی - اینهمه سردا ران ملی افغانستان
بودند که تا اوایل قرن سوم هجر ی تقریبا مدت یک قرن د یگر امپرا طوری عباسی را در
افغا نستان مفتو حه گر فتار جنگ های خونینی نمودند - شاهان کابل نیز در طول این
مدت با تحمل رزم های صعب سردر کمند عرب نیا وردند - تا آنکه در سال ۱۹۳ (۸۰۸ م)
مردان افغانی چون فضل بن سهل و طاهربن حسین خراسانی ظهور و درپایتخت خلافت عباسی
(بغداد) سو قیات و کشور های عربی را اشغال و منقاد دولت جدید التاسیس افغان
نمودند - در راس این دولت جدید مامون عربی النسل قرار داشت وهنوزامید عناصر عر ب را
بسوی خود می کشید ولی رجال افغانی هم بر خود او وهم بر بغداد و تمام امپرا طوری وسیع
او حکومت میراندند .

مامون توانست به خدعه ، فضل خراسانی را در سال ۲۰۲ (۸۱۷ م) از بین بردارد
ومجدداً بغداد را پایتخت امپراطوری اسلام اتخاذ کند - ولی هنوز طاهر خراسانی زنده بود
واوتوانست درسال ۲۰۵ (۸۲۰ م) عنوان حا کم خراسان حاصل و در سال ۲۰۶ (۸۲۱ م)
استقلال ولایات شمالی وغربی افغانستان را اعلان کند -واین اولین دولت مستقل ملی افغا نستان
در دوره اسلام بود .

در همین قرن صفاری های افغان ولایت مر کزی افغا نستان را (کابلستان) جزء این
دولت قرار دادند ومتعاقبا درقرن بعدسلسله سامانی های بلخ ماوراءالنهروقسمتی ازفارس را باآن
افزودند - غزنوی‌های افغان تمام مملکت را ازنظردین وسیاست وحدت بخشیدند و غوری ها
تاقلب هند و ستان رسیدند در هرحال افغانها در دوقرن اول اسلامی قسمادین اسلام وزبان عرب
راپذیرفتند وبزودی در علوم اسلامی ترقی شایانی نشان دادند .

ابن المبارك مروی محدث معروف قرن دوم - امام اعظم ابوحنیفه نعمان کابلی الاصل
فقیه مشهور وبزر گ قرن مذ کور - الحافظ ابی عبداله بن محمد نصرالمروزی الشافی اعلم علماحدیث

قرن سوم ابوداؤد سجستانی محدث بزرگ و امام احمد بن حنبل مروی محدث و فقیه معظم همین قرن و دهای دیگری همه علمای اسلامی افغانستان بودند که در قطار اول علمای تاریخ اسلام بشمار میروند.

افغانها بسرعت حیرت بخشی در دوره اسلام چنان استعداد ارثی خویش را در راه تقدم ترقی و تمدن اسلامی نشان دادند که توان گفت نظیر آن کمتر است. ابوموسی جابر بن جهان خراسانی شیمست معروف قرن دوم - محمد بن موسی خوارزمی ریاضی دان بزرگ قرن سوم - ابن قتیبه مروزی عالم جامع قرن مذکور و بالاخره ابن سینای بلخی فیلسوف و عالم بزرگ دنیای اسلام و امثالهم همه مردان مشهور افغانی و نماینده استعداد این کشور قدیم بحساب میروند.

همچنین بشار تخار ستانی شاعر قرن دوم و ابوعطای سندی شاعر قرن سوم و ابوالفضل احمد بن ابی طاهر - تیفور خراسانی شاعر همین قرن و امثالهم همه شعرای عربی زبان افغانی قرون اولیه اسلامی بشمار اند. تا اینکه زبان نوین فارسی در افغانستان از ترتیب زبان قدیم و زبان عرب بوجود آمده و شعرا از قبیل عنصری - فردوسی - سنائی و مولوی قدم بعرصه وجود گذاشته و ادبیات فارسی را در زمره ادبیات مشهور ملل جهان ممتاز ساختند.

افغانها نه اینکه در زبان و علوم عرب و اسلام تخصص وا متیاز حاصل کردند بلکه تهذیب و تربیت قدیم کشور خویش را در بین عرب و تمدن جهان شمول داخل کردند وهم بواسطه ادخال علوم این مدنیت را تقویه نمایانی نمودند موسی برمکی یوسف برمکی - محمد بن جهم برمکی - فضل بن سهل سرخسی اینهم افغانهائی بودند که شخصا به ترجمه کتاب های پهلوی در زبان عرب پرداختند و در نتیجه آن زبان را ثروتمند و آن ملت را به علوم ملل دیگر اشنا ساختند - خاندان برمکی افغان بود که بواسطه ترجمه کتب (منکه درطب) (سندهند درنجوم وفلکیات) وقصه (سند - باد) از هندی به زبان عربی و تدوین مذاهب مختلفه هند در کتاب واحد - با احضار ادویه و گیاه های سودمند ماورای رودخانه سند - در بغداد - عالم عرب و اسلام را بعلوم فارسی و هند چون الهیات وطب هند - تاریخ وقصص فارسی خوبتر آشنا ساخت. رجال افغانی انشاء و ترسل و ریاضی - تهذیب و تربیت افغانستان را در بین عرب داخل نمودند و باین ترتیب در تشکیل تمدن اسلامی حصه مهم و بزرگی گرفتند - افغانها نه تنها از راه علوم و مدنیت به تشکیل تمدن اسلامی خدمت بزرگی نمودند بلکه در راه نشر دین اسلام نیز خدمات گرانبهائی کردند - امپراطوری های غزنوی وغوری افغانستان در قرن ٥ و ٦ هجری ملیونها نفوس هندی را بدین اسلامی اشنا ساختند.

والحاصل ملت افغان و کشور افغانستان به تاریخ اسلام مقام معلوم و ممتاز دارد - فقط این سیلاب بربریت مغل وچنگیز بود که در قرن ٧ اسلامی کشور متمدن افغانستان را واژگون نمود - و این داستان دیگریست که در جای دیگر گفته آید. (میرغلام محمد غبار)

بخش هفتم

زبان و ادبیات افغانستان

قسمت اول : زبان و ادبیات حصهٔ پشتوی افغانستان (زبان افغانستان : پشتو) :

اصل پشتو :

پشتو زبانی است که قرار تحقیقات آخرین علما در حد ود چهارملیون متکـلمین دارد و زبان ملی افغانستان و صوبه سرحد هند و یك حصه بلوچستان است ، این زبان اصلا در دستهٔ زبان های هند واروپا (هند و ژرمانیك) شامل و باالسنه قدیم آریائی مانند سانسکریت و زند (اوستا) قرابت مستقیمی دارد بلـکه قرار نظریات علمای زبان شناسی حلقه ارتباط السنه هند ایرانی است که در سرزمین افغانستان باقی مانده است ·

از کلمات و لغات تاریخی السنه قدیم آریائی مانند خود کلمه (آریا - آریانا ویجه - آریا ورشه) کـه اکنون در زبان پشتو ریشه های آن موجود و زنده و مستعمل است (۱) میتوان دریافت که این زبان‌بازبان اصلی آریائی که بقول گوستاولوبون (آریك) نام داشت نزدیکی زیادی دارد و مثلیکه السنه سنسکریت و زند ازان زبان اصلی در هند و باختری پیدا شده اند یا زبان فارسی قدیم Old Persic در فارسی از ان منشعب شده زبان پشتو هم مستقیما ازان زبان پیدا شده ودر حوالی جنوب هندو کش تا دریای اندوس و سیستان زنده مانده است و بقول دکتور ترمپ Dr. Trumpp و دار مستتر Darmisteter حلقه ارتباط زبانهای هند وفارس است و دربسی از کلمات والفاظ وقواعد گرامر سنسکریت و اوستا قرابت دارد ·

نام پښتو :

پشتو زبانی است منسوب به ملت پشتون کـه این نام در ریگوید پکهت Paktas آمده وبا نام (بخدی ، بختی) که در کتاب اوستا برای باختروبلخ ذکر شده ربط مستقیمی دارد بعد ازان دهیر دوت مورخ یونان آنرا پکتیس ویکتویس Paktves و سرزمین آنها را پکتیکا Paktyca ذکر نموده (۲) وبطلیموس هم آنرا پکتین نوشته است · پس

(۱) کلمه آریا ازریشه آره Arah بمعنی اصل وزراعت ساخته شده ومعنی اصیل وزارع را میدهد و ویجه اکنون درپشتو (اویـجه) Avyjah بـه معنی سرزمین وبومزاد است وورشه درپشتو بصورت ورشو Varsho به معنی مرتفع وجای مناسب وخوب مستعمل است ·

(۲) در ادبیات پشتو این نام پشتو نخواه Pashtunkhaw آمده ·

نام پشتو از همان (پکهت - پکتویس - پکتین) ساخته شده وپشتو و پختو تلفظ می شود . که ویند امساوی است با (خ) اوستا (K) یونانی ، که اکنون هم پشتون به (ش) وپختو به (خ) تلفظ می شود .

اصوات و حروف وحرکات پشتو :

اصواتیکه درپشتو موجود است عددآن به‌سی میرسدواین اشکال نما ینده گی آنرا میکنند : اصوات صامته یعنی حروف‌صحیح Consonants عبارت است از (۲۶) حرف ب پ ټ ت ج چ خ څ ځ د ډ ر ړ ز ژ س ښ غ ك ګ ل م ن ڼ)اماچهارحرف دیگر (ا و ه ی) حروف صایت (علت) و واول Vowels است . (الف نما ینده فتحه و (ه) نماینده فتحه مخصوصه و (و) نماینده ضمه و (ی) نماینده کسره است . از حروف صحیحه (ټ) درپارسی نیست - ولی درسانسکریت موجود است و (څ) که آواز(تس) میدهد درالسنه آریائی ارو پا مانند روسی و المانی موجود است (ځ) صوتی است ما بین (ذ ج) که در اوستا حرف (ذ = dh) با ین صورت نزدیك است .

(ډ ړ) هم با سانسکریت مشترك ودر اوستا وپارسی نیست - (ږ) صوتی است بین (ژ ، ګ) مخصوص پشتو است . (ښ) صوتی است که در سنسکریت و اوستا و روسی نزدیك بان اصواتی موجود است ، و (ڼ) هم در سنسکریت نظیری دارد .

ادبیات پشتو :

آثار ادبی این زمان ، پیش ازاسلام بدست نیامده ، ولی بعد ازقرن اول هجری یکعده اشعار و منظوماتی موجود است که برحیات ادبی این زبان در اوائل اسلام دلالت میکنند کتاب پټه خزانه (گنجینه پنهان) که به سال (۱۱٤۲ هجری) مطابق به (۱۷۲۹ ع) درقندهار نوشته شده باستناد کتب قدیمه پشتو برخی ازمنظومات و اشعار پشتو را که بقرن دوم هجری تعلق دارد ، نقل میکنند .

شعرای قدیم پشتو که اشعار شان تاکنون بدست ما رسیده قرار ذیل اند :

شاعرقدیم ترین پشتو که یك منظومه حماسی اورا مؤلف کتاب پټه خزانه باستناد تأریخ سوری نقل کرده امیر کرور Krur ولد امیرپولاد سوری است که بـه سال ۱۳۹ ه - ۷۵٦ ع درمندش غور امیر بود ، این شخص بسال ۱۵٤ه - ۷۷۰ ع در جنگلهای پوشنج هرات مرده و بـا ابومسلم خراسانی معاصر بود .

دیگرازشعرای قدیم که‌اشعارش‌راپټه‌خزانه‌از کتاب‌لرغونی پشتانه Larghoni Pashtanah یعنی افغانهای قدیم نقل کرده ابومحمد هاشم ابن زیاد السروانی بستی است که بسال ۲۲۳ ه

مطابق ۸۳۷ع در سروان هلمند متولد گردیده ، وی بزبان پشتو کتاب د سالو وزمه یعنی نسیم ریگستان را در بیان فصاحت و بلاغت اشعار عرب نوشته است ۰

دیگر ازشعرای قدیم پشتو شیخ رضی اودی برادر زاده شیخ حمید اودی پادشاه ملتان است که در حدود ۱۰۰ ع زندگانی داشت ۰

شعرای دیگر که پیش از ۱۰۰۰ع گذشته اند مشاهیر آنها قرار ذیل اند :

بیتنی Bitnay حدود هزار ع ـ اسماعیل سر بنی حدود هزار ع ـ شیخ اسعد سوری شاعر در بار سو ر یها ی غور (متوفی ۴۲۵ هـ ـ ۱۰۳۳ ع) شکار ند وی Shkarondoi بن احمد کوتوال فیروز کوه غور حدود ۱۱۵۰ ع ، ملك یار غر شین Malkyar Gharshin حدود ۱۱۵۰ ع تایمنی Taimani حدود ۱۱۵۰ ع قطب الدین بختیار کاکی بن احمد بن موسی متولد ۵۷۵ ه مطا بق ۱۱۷۹ ع و متو فی ۶۳۳ ه مطابق ۱۲۳۵ ع و شیخ تیمن بن کاکر Kaker حدود ۱۱۵۰ ع وشیخ متی Mati بن شیخ عباس بن عمر بن خلیل متو فی ۶۲۳ه ـ ۱۲۲۶ ع وباباهوتك Hotak متولد ۶۶۱ ه ـ ۱۲۶۲ ع و متوفی ۷۴۰ ه ۱۳۳۹ ع وسلطان بهلول اودی متوفی ۸۹۴هـ ۱۴۸۸ ع وخلیل خان نیازی حدود ۱۴۸۸ ع و اکبر زمین داوری حدود ۱۳۵۰ ع وشیخ عیسی مشوانی Mishwoni حدود ۱۴۶۰ ع و شیخ بستان بریخ Barich حدود ۹۹۸ ه ـ ۱۵۰۹ ع وملا الف هوتك حدود ۱۵۹۱ ع ملا مست زمند Zamand حدود ۹۵۰ ه ـ ۱۵۴۳ ع میرزا خان انصاری حدود ۱۵۹۱ ع ـ دولت الله لوانی Lawani حدود ۱۵۹۱ ع زرغون خان نورزی Zarghon فراهی متوفی ۹۲۱ه ۱۵۱۵ ع دوست محمد کاکر حدود ۹۰۰هـ ۱۴۹۴ ع علی سرور اودی حدود ۱۰۰۰هـ ۱۵۹۱ ع ۰

بعداز سال هزار ه درپښتو شعرا ومصنفین زیاد گذشته اند که مشاهیر شان خو شحال خان ختك ـ عبدالرحمن بابا متولد ۱۰۴۲هـ ۱۶۳۲ ع وحمید مهمند حدود ۱۶۹۰ ع و پیر محمد کاکر حدود ۱۷۷۰ ع و غیره است ۰

مولفین و کتب مهمه قدیم پښتو :

بعداز سال هزاره درپښتو تالیفات ودواوین زیاد اشعار موجو است که عدد آن به ۵۰۰ کتاب میرسد این کتب عبارت است از کتب دینی ـ تصوف ـ تبلیغ ـ شعروادب و فلسفه و اخلاق وفقه وطب وغیره ولی درا ینجا فقط برخی از کتب قدیمه مهمه زبان که پیش ازهزار هجری نو شته شده ذکر می گردد :

۱ ـ قدیم ترین کتابیکه بزبان پشتونوشته شده ونسخه آن موجود نیست ومولف پته خزانه ازان ذکر میکند ـ کتاب سالووزمه یعنی نسیم ریگستان Breez of desert است که مولف آن

زبدة الفصحا ابو المحمدهاشم ابن زیارالسروانی البستی است وبه سال ۲۲۳هـ ۸۳۷ ع درسروان هلمند متولد و بهسال ۲۹۷هـ ۹۰۹ ع دربست وفات یافته. این شخص ازشا گردان ادیب معروف عرب ابن خلاد ابوالعینا است و کتاب دسالوزمه رادربحث اشعار عرب نوشته است و مولف کتاب پته خزانه وجود این کتاب رابه حواله ارغونی پشتانه نوشته است .

۲ - کتاب مهم دیگری که بزبان پشتو نوشته شده تذکرة الاولیای افغان است که بعد از ۶۱۲ هـ ۱۲۱۵ ع در ارغسان Arghasan قندهار نگا شته شده و مو لف آن سلیمان بن بارك خان قوم ماکو صابزی« Mako-sobzi) است این کتاب شر ح حا ل بسی از شعرا واولیای افغان را دارد وبهسال ۱۳۱۹ شمسی در کابل ۶ صفحهٔ آن درجلد اول پشتانه شعرا عکس گرفته ونشر شده است .

۳ - کتاب دیگر قدیم پشتود خدای مینه یعنی محبت خدا Love of God است که مجموعه اشعار شیخ متی قوم خلیل است واین شاعر در۶۲۳هـ ۱۲۲۶ ع متولد ودر۶۸۸هـ ۱۲۸۹ ع وفات شده ودر قلات Kalat قندهار مدفون است .

٤ - اعلام اللوذعی فی الا خبار اللودی : کتابی بود بزبان پشتو که مولف آن احمد بن سعید لودی است وبهسال ۶۸۶هـ ۱۲۸۷ ع درشرح حال خاندان شاهان لودی نوشته و اشعار آن درآن کتاب نقل شده .

۵ - تاریخ سوری : تالیف محمد ابن علی البستی درشرح حال خاندان شاهان غور که قصاید قدیم دربار شاهان سوری وغوری بزبان پشتودرین کتاب آمده است و زمان تالیف آ ن در حدود ۱۲۰۰ ع است .

۶ ارغونه پشتانی : یعنی افغانهای قدیم Ancient Afghans تالیف شیخ کته Kata بن یوسف بن متی قوم خلیل است که درحدود ۷۰۰ هـ ۱۳۰۰ ع نوشته شده وشرح حال بسی ازمشاهیر شعرا وعلما وبزرگان رادارد ومولف کتاب پته خزانه بسی از آثار ادبی ز بان پشتو را ازین کتاب نقل کرده .

۷ - تذکرة الاولیای افغان : تالیف شیخ قاسم بن شیخ قدم بن محمد زاهد بن میر دادبن سلطان بن شیخ کته سابق الذکر است که شیخ قاسم در۹۵۶هـ ۱۰٤۹ ع دربدنی Badni پشاور متولد وبه سال ۱۰۱۶هـ ۱۶۰۷ ع وفات شده است .

۸ - دفترشیخ ملی Mali مولف آن آدم بن ملی بن یوسف بن مندی بن خوشی بن کند بن خرشبون سابق الذکر است که درشرح حال فتوحات سوات وتقسیم زمین های آ نجا در حدود ۸۲۰ هـ ۱٤۱۷ ع نوشته شده .

۹ - تاریخ کجوجان رانی زی Ranizi حاوی تاریخ سوات وبنیر که در حدود ۹۰۰هـ ۱٤۹٤ ع نوشته شده .

۱۰ ـ غرغشت نامه Gharghasht Nama منظومه دوست‌محمد کاکر ولد بابرخان که به سال ۹۲۹ هـ ۱۵۲۲ ع نظم‌شده وحاوی شرح غرغشت ودیگر بزرگان افغان بود .

۱۱ ـ بوستان اولیا Gardan of Saints تالیف شیخ بوستان ولد محمد اکرم قوم بریخ Borich که به سال ۹۹۸ هـ ۱۵۸۹ ع در شوراوك Shurawok قندهار نوشته شده ومولف آن درسال ۱۰۰۲ ه ۱۵۹۳ ع دراحمد آباد گجرات وفات یافته .

۱۲ ـ خیرالبیان تالیف بایزید پیرروشان ولدعبداله متولد ۹۳۲ه ۱۵۲۵ ع مدفون بته‌پور Batapur حاوی تبلیغات مسلکی این‌شخص مشهور .

۱۳ ـ مخزن الاسلام اخوند درویزه بن گدا بن‌سعدی متوفی ۱۰۴۸ هـ ۱۶۳۸ ع که در پشاور مدفون است و کتابش حاوی مسایل دینی وتبلیغات خالف پیرروشان است .

۱٤ ـ کلید کامرانی تالیف کامران خان بن‌سدوخان سرسلسله قوم‌سدوزائی Saduzi است که بسال ۳۸ ۱۰ ه ـ ۱۶۲۸ ع آنرا درشهرصفای قندهار نوشته‌وشرح حال بسی ازشعراوبزرگان افغان را دران نگاشته است .

۱۵ ـ تحفه صالح تالیف ملا اله یارالکوزائی ، تذکره رجال مشاهیر افغان در حدود ۱۵۹۰ ع

۱۶ ـ سلوك الغزاة The ways of champions of Faith تالیف ملامست زمند در حدود ۱۶۱۰ ع حاوی مضامین تبلیغی در باره جهاد .

۱۷ ـ ارشاد الفقراء منظوم خانم نیك بخته بنت شیخ اله داد قوم مموزی که به سال ۹۶۹ ه ۱۵۶۱ ع منظوم شده است .

۱۸ ـ ترجمه منظوم بوستان سعدی که زرغونه بنت ملا دین محمد کاکر در سال ۹۰۳ ه ۱۴۹۷ ع منظوم داشته .

۱۹ ـ دیوان رابعه حاوی اشعار این خانم در سال ۹۱۵ ه ۱۵۰۹ ع .

۲۰ ـ پته خزانه یعنی گنجینه پنهان Hidden Tresure تالیف محمد ابن داؤد خان هوتك تذکرة الشعرای مهم زبان پشتو که در سال ۱۱٤۲ه ۱۷۲۹ ع درقندهار بامر شاه حسین هوتك نوشته واین کتاب درسال ۱۳۲۳ در کابل به تصحیح و تحشیه عبدالحی حبیبی ازپشتو تولنه نشر شده ـ محمد هوتك متولد ۱۰۸٤ ه ۱۶۷۳ ع دوکتاب دیگر را هم به پشتو نوشته که یکی خلاصة الفصاحه و دیگر خلاصة الطب نام دارد .

غیرازین کتب زیاد نظم و نثر در پشتو موجود است که در اینجا ذکر نشده و بسی هم غیر مطبوع مانده است .

پرورش پشتو :

از عصراعلیحضرت احمد شاه بابا پشتو درافغانستان زبان دربار شاهان بوده و اولین کتاب درسی آنرا در عصراحمد شاهی پیر محمد کاکړ بنام (معرفت الافغانی) نوشته است بعد ازان اولین گرامر گردان افعال زبان پشتو در سال ۱۲۲۰ ه ۱۸۰۵ ع در هند بنام ریاض المحبت از طرف نواب محبت خان ولد حافظ رحمت اله خان مشهور قوم بریخ افغان نوشته شده و نواب اله یار خان پسردیگر حافظ رحمت خان به سال ۱۲۲۲ ه ۱۸۰۸ ع کتاب لغات پشتو را بنام عجائب ـ اللغات نوشت .

در حدود ۱۲۹۰ ه ۱۸۷۳ ع اعلیحضرت امیر شیر علیخان القاب مامورین و عناوین عسکری را به پشتو ترجمه و بعد از ۱۳۰۰ ه ۱۸۸۲ ع کتب زیادی بزبان پشتو در کابل نشر شد بعداز ۱۹۲۰ ع که پشتو مرکه Pashtu Marka یعنی Literary Society of Pashtu در کابل تاسیس شد کتب درسی وگرامر و لغات پشتو را نوشتند ، ولی در حدود ۱۹۳۷ در کابل پشتو ټولنه Pashtu Academie تاسیس و بسی از کتب درسی ـ علمی و ادبی زبان پشتو طبع و نشرشد و حکومت افغانستان این زبان را زبان درسی معارف و مکاتب قرار داد و هر روزه پیش میرود .

نویسنده «عبدالحی حبیبی» :

قسمت دوم : زبان وادبیات حصهٔ فارسی در افغانستان :

مطلب ازادبیات افغانستان دراینجا فقط در موضوع علم ادب Literature که عبارت ازدوفن نظم نثروطن آنهم درحالت موجوده باشد ـ چیز نوشتنی است ـ شك نیست این مقصد واجب مینماید کم وبیشی از اوضاع پیشین ادبی این سر زمین بحثی رانده آید ـ ولی تفصیل این مجمل نه آن است که علی العجاله از ادبیات قرون قدیمه وطن تذکری داده شود . چه مسایل بسی پیچیده ومرور دهورآن را در زوایای فراموشی جهان مدفون نموده است . جستجوی این جنس مطالب باقیمت نفاست واهمیت واجبی که دارد محتاج بزحمات سنگین ـ وعاقبت نه امرقریب به یقین ـ بلکه آمیخته با شك و تخمین خواهد بود . و این است حال تاریخ های ادب والسنه ازمنه متقدمه اکثر ملل جهان .

بارعایت این مراتب باید گفت زحمت ومجاهدت درین راه از واجبات روحیه اقوام است امااین مراعات از وظائف صفحات تاریخ ادبیات مملکت خواهد بود . نه ازتکالیف مقاله بسیطی که اراده وضیق صحائف این رساله باواجازه طول کلام نمیتواند داد .

برای آنکه حالت موجوده ادبیات وطن تااندازه آشکار وروشن گردد ـ بایستی قدری

به گذشته نظر افگنند ـ واین خود واجب مینماید درزمینه ادبیات فارسی کوهستانی این مملکت سخن کشاده تر گفت .

شیوع دیانت مقدسه اسلام در وسط آسیا مصدر تغیرات بزرگ مادی و معنوی اکثر ملل مخصوصا افغانستان گردیده است ـ درطی تطورات مهمه ـ السنه وطنیه این سر زمین از دستبرد تبدلات وتحولات روز گار تغیرماهیت نمود . مذهب مقدس اسلام در اثر نفوذ عمیق روحانیت وحاکمیت ـ باسهولت حیرت آوری لسان عرب را جانشین السنه اغلب ممالك مفتوحهٔ آسیانمود . تقدم عرب درعلوم فلسفه کمك کرد باینکه زبان علمی و ادبی بلاد متمدنه عالم ، عربی باشد ، چنانیکه آثار بهجت آور اوباعظمت مقام خویش هنوز باقی و پایدار است .

بعد ازین پیش آمد وانقلاب عظیم ـ مملکت افغانستان با السنه وطنیه خویش وداع نمود این السنه وطنیه ازقبیل زاولی ـ هروی ـ سگزی ـ رخت جانب دیار نیستی بربستند .

افغانستان ازعهد قدیم دربعضی ازمنه وبرخی امکنه بامملکت فارس اشتراك زبان داشتند این اشتراك از پهلوی قرابت جوار ومنافع اقتصادی واختلاط پولتیك وغیره تائید می گردید چنانیکه زبان زند Zend معروف به باکتریانی Bactran زبان قدیم افغانستان در هزار سال قبل میلاد باکتاب مشهور اوستا Avesta ومذهب جدید روشنی پرست ازساحه افغانستان در مملکت فارس عزیمت فرمود ـ وهکذا در زمانهای بعد تری ـ زبان پهلوی فارس جانشین زبان زند در افغانستان گردید . زیرا مملکت فارس مثلیکه در نژاد آریای بافغانستان شرکت دارد ـ دربعضی السنه وطنیه نیزباهم مشترك بودند . زبان های هردو مملکت مثل زبان سغدی ماوراء النهر از یك شجره مشتق بود .

والحاصل جریان عظیم عربیت این زبانهارا روی همرفته بشست. تنهادرین میانه زبان (پشتو) دردره های مهیب وبلندی های جبال وطن محفوظ ومامون ماند وقسما پهلوی ساسانی ازروی بروبحر عبور کرده درسواد اعظم هند پناه برد .

ازظهور اسلام سه قرن نگذشته بود که ثقلت تحمیلات لسان دوردست تر سامی احساس شد لهذا ادبای صحیحه درصدد چاره برآمده خواستند بایجاد زبان مشترك نوینی جلوگیری ازهجوم لسان نو وارد نمایند .

افغانستان وادبای آن برای حصول این مقصد ازهمه بیشتر وپیشتر راه سعی ومجاهدت گرفتند زبانیکه ازآمیزش پهلوی ساسانی وعرب میرفت پابعرصه شهود نهد ـ بهپرورش وترقی آن سعی وغیرت ورزیدند . نتیجه آن مساعی، موجودیت زبانی شد که آنرا فارسی امروزه شناسند . اولین ادیبی که شعر باین زبان سرود از اهل افغانستان ابوالعباس مروزی است در اواخر قرن سوم هجری .

عمال عرب برای ازبین بردن السنه وآثار این ممالك مفتوحه بی نهایت سعی ورزیدند . ولی بالعکس سلسله صفاریان نیمروز (نیمروز نام تاریخی قسمتی ازافغانستان) درسیستان به پرورش ونوازش زبان جدید بذل همت نمودند . شعرای افغانستان ازقبیل ابوشکور بلخی - محمودوراق فیروز مشرقی- حنظله هراتی وغیره دران دوره بسی خدمات شایان ونفیسی درین راه نمودند. این جنبش اولین ادبی دراواخرقرن سوم هجری واقع شد.

درقرن چهارم هجری خانواده سامانیان بلخ برمسند سلطنت افغانستان وماوراءالنهر عروج کردند - هرات وبخارا وسمرقند - پایتخت علم وادب گردید - این خانواده - فارسی جدیدرا ازافغانستان به ماوراءالنهر داخل نمودند. شعرای افغانستان دران زمینه رنجها بردند وزحمتها کشیدند - تاادبیات فارسی راجمیل ساختند - ازقبیل شهید بلخی- دقیقی بلخی - مرادی - طخاری وغیره- ازین به بعداست که ادبیات فارسی تورکستان درجهان فضل ودانش شهرتی بسزاحاصل نمود.

سلاطین غزنویهٔ افغانستان د. قرن های پنج وشش هجری - ادبیات فارسی کوهستانی افغانی را درمنتهای عروج جلال وجمال رسانیدند . آری جمال ادبی آن عهد - هنوز نظیری درعرصه گاه جهان ندارد .

شعرای مشهور افغانستان - دران دوره - موافق بحکم زمان ومکان - سجایاواخلاق محیط وسیاست - قرائح واستعداد - نفیس ترین معانی را با سلوب خاص این سر زمین در قالب الفاظ بامتین ترین صورتی ریختند - در استعاره و تشبیهات و ترکیب جملات - اسلوب خاص ادبی کوهستانی افغانستان را به منصه ظهور آوردند . ازین جا عنوان شعرای خراسان (اسم قدیم افغانستان که مسلمانان اورا با آن نام میخواندند) صفحات تاریخ ادبی جهان را کشاده - و زرین ترین سر لوحهٔ را اختیار نمود . ادبای این دوره افغانستان - از مشهور ترین ادبای آسیا هستند - از قبیل - عنصری - منوچهری - فرخی - عسجدی - سنائی - ناصرخسرو ابورجاو ابو الفتح بستی وغیره .

شعرای افغانستان بعد از آل ناصر - دوره های ادبی ممالك سلاجقه وخوارزمشاه را بمیدان علم وادب برآوردند و در تمام آن اسلوب های ادبی - تسلط ونفوذ شعرای غزنی و افغانستان حکومت مینمود .

سلاطین غور افغان خود طبیعی است - باسلوب وطنی افغانستان ادبیات را ترقی دادند . ادبای این عهدواز مشاهیر شعرای افغانستان بودند ازقبیل رفیعی -جوهری ارزقی جبلی - انوری- ترمزی - مولوی معنوی - وطواط بلخی وغیره . شعرای مملکت فارسی که پادر عرصه وجود نهادند رویهمرفته باسلوب ادبی افغانستان اقتداء کردندو اقتفا جستند تادوره ادبی عصرحاضر برروی کار آمد .

والحاصل ادبیات افغانستان بی نهایت ترقی نمود . در محیط مستعد اونـه شعرا حتی شاعره های نامداری عرض جمال قریحه وذوق و علم و فضل نمودند از قبیل امینه ها ومخفیه ها، مهریـها - بیدلی ها - اغا بیکه ها وعایشه هاو امثالها .

رزم سرائی ها و حماسه های شعرای غزنی مثل دقیقی ها - رافعی ها ، منینی ها - هنوز در گوش ها طنین مهیجی می اندازد . - مولوی ها - سنائی ها فلسفه توحید و تصوف را در قالب اشعار چنان روح پرور ودلاویز ریختند که هنوز نظیری در عرصه گاه جهان ندارند .

ازبزم سرائی های مهیجه - قصاید غرا - اشعار دلکش وروح نواز - افغانستان خود چه وئیم که در فضای بی انتهای ادبیات عالم هریك ماهی اندتابنده وآفتابی اند درخشنده .

سیلابهای خانمان خراب کن مهاجمین خوارزم مغول اگرچه طورمار علم و ادب افغانستان را درهم پیچیدولی جواهر لایموت ذوق واستعداد فطری وقرایـح ملی بکلی نمرد - هرزمانی که تندباد حوادث ناموافق مجالی میداد - جواهر متلالای ادب - چـون اخگر درخشانی از زیر خاکسترهای ویرانه این سرزمین به نور افشانی آغاز نمود - و ازین قبیل اندجامی های ناظم ها - حاذق ها سالك ها - امامی و بنائی ها - ذلالی وطـاهری ها و امثالها .

درین دوقرن اخیری که نسبتاً مملکت را در داخله آرامش سکونتی نصیب افتاد - و اجانب متجاسر از مملکت رانده شدند - دوباره شعرای شیرین وطن بشعر سرائی ها آغاز نمـود از قبیل : افغانها - عاجزها - جانزوعزت ها - وواسع ومهر دل ها وبالاخره الفت ها طواف ها - واصل وفاضل ها - عشرت ووحشت ها وغیر ها .

مانمی خواهیم را جع باد بیات گذشته وطن - زیاده ازین دا خل بحث شده ودرباره آنها انتقادی یاحکمیتی عجالتاً نمائیم - لهذا میپردازیم بادبیات موجوده و حالت شعری شعرای معاصر خواه نظم باشد خواه نثر . پس می گوئیم :

ادبیات هرملت - مثلیکه بهحکم وخوب قرایـح و اذ واق ، استعدادها ، ومحیط - احتیاج وسیاست - اخلاق وسویه علمیه والحاصل سائر موثرات طبیعه - باهم متفاوت و متمایز انـد - همچنان د ورهای مختلفه ادبی یك ملت در زیر اثرعوامل مذکوره ازهمد یگرفرق و تفاوت دارند - چنانچه نمیشو د روح رزم سرائیهای - شعرای افغانستان را - در کابلد ناز ک خیالی ها وخضوع کارانه ادبیات هندیافت و یافلسفه تصوف فارس را در خطابه های یونان یالیـد - همچنان نمیتوان حما سه های عهد فاتحان غزنوی وغور رادردوره تسلط مغول در افغانستان جستجو کرد پس وا جب شد هردوره درعالم ادبیات- از خود مقتضیات جدا گانه از روی احتیاجات مادیه و معنویه - و ساختمان فکری ملت - در یک ملت داشته باشد

(میر غلام محمد غبار)

بخش هشتم

صنایع ظریفه و علوم در
افغانستان

۱ ـ صنایع : صنایع بمفهوم عام که مقصد ازان صنایع مستظرفه وغیره آن میباشد در افغانستان اززمانهای باستانی باینطرف همیشه برنگ خاصی وجود داشته ـ مدققین عموماً باین عقیده هستند که اقلاً درسه قرن قبل از میلاد کانون صنعتی درد وطرف هندوکش مخصوصاً درباختر وجود داشت که آنرامیتوان مبدأ الهام صنایع مرکزی هند و ایران و ماوراء النهر خواند . بعضی این مدرسه صنعتی افغانستان را بنام گریکو بکتریان یایونانی باختری هم یاد میکنند . مصادف باوایل عهد مسیحی از امتزاج روح صنعتی این مدرسه و افکار و داستانهای بودائی ، مکتب جدیدی در افغانستان به میان آمد که معمولا بنام مکتب یونان و بودائی معروف است وباساس ظهور آن در افغانستان آنرا مدرسه باختری هم می خوانیم عصر عروج این مدرسه قرن اول ودوم مسیحی ومحل ترقی آن درجنوب هندوکش گندهارا (هده) است . این مدرسه درهند وسنکیانگ حتی چین وشرق اقصی برروش های هیکل تراشی کشور های مجاور و دور دست تاثیر افگند وتاقرن هشت و نه مسیحی درافغانستان از بین نرفته بود و اخرین مظاهر آن مربوط به قرن هفت مسیحی تا حال از فندقستان (غوربند) کشف شده است . درافغانستان قدیم هیکل تراشی دراحجار کوهی ، حفرسموچ یابه اشکال هندسی نقش تصاویرحکاکی روی احجار کریمه ولوایح سنگی ، ترکیب و ساخت الوان معدنی ، هر کدام بجای خود ترقی زیاد داشت ونمونه های هر کدام درموزه کابل موجوداست . منبت کاری روی چوب ـ ساختن ظروف فلزی ـ منبت کاری استخوان وعاج ـ دباغی پوست حیوانات، بافت پارچه های پشمی و پنبه ئی وساختن قالین و گلیم به پیمانه خوبی ترقی کرده بود . قراریکه معابد قدیم افغانستان وتصاویررنگه دیواری وصحنه های هیکل تراشی وغیره مظاهر فنون جمیله نشان میدهد ، افغانستان قدیم استعداد صنعتی وذوق لطیفی داشته و این ذوق و استعداد این مملکت را از نقطه نظرصنایع زیبا ـ مرکزدینی درین قسمت آسیا داده بود .

بادوره اسلام (اوایل قرن هفت ع) دراکثرصنایع افغانستان تحولاتی رو نما گردید . دراول مطابق مقررات دین وآئین جدید رویهمرفته صنایع هیکل تراشی وتصاویر سازی از بین رفت

وجای آن‌را نقوش وتزئینات صنعتی گرفت که محدود بخطوط کوفی ورسوم واشکال هندسی ونباتی بود . اسلوب معماری نیزمحسوساً تغیر کرد و دوره غزنویان مخصوصاً اولین‌مرحله ترقی صنایع دوره اسلامی افغانستان بشمار میرود .

صنایع معماری ـ نقاشی ـ کتیبه‌نویسی ـ فلز کاری ـ حجاری ـ کنده کاری های روی چوب وآجر ـ کاشی سازی ـ استنساخ وساختن سلاح‌جنگی نهضت کامل یافت ، وفن تصویر سازی درین‌دوره دوباره بصورت غیرمحسوس بنای‌زنده شدن را گذاشت گرچه با حمله مغول درشرق ـ این‌پیشرفت جدید صنعتی درافغانستان بطی‌شد امابا رویکار آمدن سلاله تیموریان هرات که‌باشاهرخ (۱۳۷۷ ـ ۱۴۴۷ ع) شروع وباسلطان حسین بایقرا (۱۴۳۸ـ۱۵۰۶ ع) خاتمه می‌یابد ، مجددا سریع گردیده به‌منتهاترقی وتکامل خودرسید ، درعصرشاهرخ اکادمی معروف صنعتی درهرات تاسیس شدومخصوصاً صنایع میناتور سازی ـ نقاشی وخوش نویسی‌به پایه های عروج خودرسید ـ گرچه‌بدوا درین دوره به‌صنایع افغانستان تاحدی نفوذاسلوب چینی ومغولی محسوس می‌شد امابه کمك استادان چیره‌دست مانند بهزاد وغیره این‌نفوذ حل و مزج گردیده اخیرا سبکی به‌میان آمد که مخصوص خودافغانستان است‌ودرپارس وماوراء النهروحتی هندنفوذ وتاثیر خودرا بخشیده است‌باید خاطرنشان نمود که این نهضت صنعتی افغانستان درست معاصربا دوره رنسانس اروپامی باشد ـ صنایع‌سوزن دوزی ـ ابریشم بافی ـ زر دوزی و قالین بافی افغانستان نیزدر تمام‌دوره های‌اسلامی شهرت داشته‌است پس‌ازتیموریان هرات ، ازسه‌قرن بدین طرف که دوره صنعتی افغانستان بشمارمیرود علاوه‌برصنایع محلی صنایع جدید وعصری نیز کم کم ترویج واکنون چندین کارخانه های پارچه بافی و اسلحه سازی و برق و مکاتب تخنیکی وصنایع‌ظریفه مشغول کاراست ومرتبا باصول فنی‌جدید پیش میرود .

۲ ـ علوم : درازمنه متقدمه افغانها درعلوم نجوم ـ طب‌وادب دست‌داشته ودرقرن و سطی اغلب‌علوم وفنون‌اسلامی مخصوصا ادبیات عربی‌وفارسی ، طب‌و ریاضیات ـ نجوم ـ هیئت ـ شیمی فلسفه واخلاق رافرا گرفتند درقرن ۱۹ مخصوصاًاز ۶۰ سال‌باین طرف به تدریج علوم و فنون جدیدهٔ اروپا واردافغانستان گردیده وازه ۲ سال‌بدین سو مکاتب‌جدیده دائر و فاکولته های سائنس حقوق ـ ادبیات ـ طب‌وغیره تاسیس گردیده و روز بروز درتمام‌این رشته‌ها پیشرفت ها حاصل می‌شود ـ همچنین مکاتب صنعتی و تاسیس فابریکه ها در پیشرفت صنایع ظریفه افغانستان کمك شایانی مینماید .

(احمدعلی کهزاد)

بخش نهم .

روابط تهذیبی افغانستان و هند

متتبعین افغانستان که روشن کردن تاریخ و هستی خودرا مانند اولاد هرمملکتی فریضه ذمت خود قرار داده ، آثار باستانی را که در خاك مملکت شان بمیان آمده اساس عمومی مطالعات خودقرار میدهند و باستناد آن کاخ موجودیت جغرافی و تاریخی و سیاسی وادبی و تهذیبی خویش و کشور خویش را استوار کرده تعلقات خود و مملکت خود را درزمینه های مختلف با همسایگان از خلال آن معاینه میکنند .

سرود ویدی و اوستائی که مدت تقریباً دو قرن دانشمندان تاریخ و ادب جهان را بخود مشغول ساخته وازین بعد هم مشغول خواهد ساخت حاوی قدیم ترین صفحات تاریخ افغانستان است که متون هر کدام آن معلوماتی راجع باوضاع و حدود جغرافیائی و مبادی زبان و ادب و سنخ تفکر و عقیده وآئین و فولکور و داستانهای باشندگان قدیم آن بدست میدهد و خالیگاه یکی از منابع مذکور را در هر زمینه که باشد دیگری پرمیکند و از تجزیه و ترکیب متون آن دو منبع بزرگ ، معلومات مفید و قیمت داری استخراج میشد .

میدانیم که فراعنه مصری با پاره علائم تصویری یا الفبای هیروگلیف قصه های تاریخی خود را در ستون های سنگی میکندند ـ سومری ها ـ کلدانیها ـ آشوریها ـ بابلیها درلوائح سنگی و پارچه های گل حکایات خود را نقل میدادند ، کتله هند و اروپائی یا مشخص تر بگوئیم شاخهٔ ازآنها که در سرزمین بین اکسوس واندوس خویش را بنام (آریا) میخواندند سرودی بیادگار گذاشتند که درطی چندین هزار سال زبان بزبان ذکرو دل بدل حفظ شد .

مهد رهایش آریا ها را مدققین ملل هر کدام از زاویه مفاد خود نگاه کرده وباساس دلچسپی های خصوصی به جاهائی قرار داده اند ولی باستناد و شهادت متون ویدی و اوستائی که قدیم ترین و مستقیم ترین یادگار ادبی و مذهبی خود آنها است و تحقیقاتی که اخیراً علمای روسیه بعمل آورده اند اینقدر معلوم میشود که (آریانا ویجو) مهدا ولیه رهایش اریائی بین حوضه علیای اکسوس و سردریا در ماحول فرغانه فعلی وقوع داشت .

مسبوقیم که در جغرافیای ویدی رود خانه های (کوبها) کابل (کرو مو) کرم (گوماتی) گومل (راسا) کنر (سوتی) سوات (سرا سواتی) هریواتی اوستا یعنی ار غنداب (سند هو) سند ه و دیگر رود خانه های پنجاب و آخر از همدیگر دفعه هم گنگا ذکرشده ، بلهیکا (بلخ) گندهارا (دره کابل) کوه منجوات (کوتل منجان) تذکاریافته ، بشهادات این حقایق

تردیدی نیست که آریا های ویدی پیش ازینکه از (سند هو) بگذرند و در علاقه (سپته سند هو) یعنی پنجاب منتشر گردند در دوطرفهٔ هند وکش میزیستند .

اوستا منبع موثق دیگر آریائی که معلوماتش متمم و مکمل سرود های ویدی است و نسبت بتقاضای عصر روشن تر - مربوط تر - متمر کزتر و کاملتر میبا شد در شانزده قطعه خاك زیبای آریائی نشیمن تمام نقاط افغانستان را بحیث یك کشور احتوا میکند و تفصیل تعبیر قطعات مذکور قرار آتیست :

(آریانا ویجو) فرغانه (سغده) سغدیان (مورو) حوزه مرغاب (بخدی) بلخ وباختر (نیسایا) میمنه (مریو) حوزه هریرود یاهرات (ویکره ته) حوزه کابل (اوروا) روه یا علاقه بین قند هار وسند - (خننتا) هیر کانیا .. (هره ویتی) حوزه ارغنداب (هیتو منت) حوزه هیرمند و سیستان (راغا) راغ بد خشان یا ری (کخره) حوالی غزنی (وا رنا) وانای و زیرستان (هپته هندو) پنجاب (رانگه قطعهٔ درحوزه علیای سردریا یادر بد خشان ؟

این قطعات بعضی بصفت ممیزه هم یاد شده مثلا (هره ویتی) یا ارغنداب فشنگه (هیتومنت) یا هیرمند وسیستان در خشان (بخدیم سریرام اردو ودرفشام) یا بلخ گزین با پرچم های بلند .

علاوه برقطعات فوق اوستا ازیك سلسله کوه ها ورود خانه های دیگر افغانستان هم ذکرمیکنند مثل (یوپائی ری سنا) یا (اپارسین) که قرار(بنداهش) و (زاد سپرام) از (سیستان تاسنیستان) یعنی ازسیستان تاچین انبساط داشت وعبارت از کوه بلند وبزرگ هندو کش است

(پورانا) یعنی کوه ومعبرو کوتل پروان درشمال کاپیسا .

(سپیتا گونا گیری) یعنی سپین غردر ولایت پختیا درجنوب شرقی افغانستان .

• (ستیرا) یاتیرا که مقصد از کوه هائیست درحصص شرقی افغانستان .

(پورا واتا) یا کوه (پروت) که امروز هم بهمین نام درعلاقه ننگرهار در جنوب غربی جلال آباد افتاده است .

(هریتی بارز) که معنی آن (کوه های بلند) است و گایگر آنرا عبارت از توده مرتفع پامیر میداند .

(سیامکه) سیاك اومند (بنداهش) یاسیاه کوه بشمال شرقی هریرود .

(وفره یانت) وفار اومند (بنداهش) یا کوه پربرف که قراربنداهش شاخهٔ از کوه اپار سین یعنی هندو کش است .

درقطار رود خانه های کوچك ترمیتوان هوا کترا-هواسپه - فرادانا - هوار نو هیتی را نام برد که عبارت از (خاش) و (خسپاس) (فرارود) و (هاروت) معا ونین هیرمند میباشند

باین ترتیب از روی جغرافیای ویدو اوستا تنها وبصورت بسیط تر واز ترکیب آنها بهم بصورت جامع ودقیق معلوم می شود که خاك های بین آمو دریا وسند و هامون سیستان مهد رهایش کتله آریا های هندوکش بود .

این دومنبع قدیم را اینجا گذاشته وبه نگارشات قدیم ترین مولفین کلاسیك یونان (اراتوس تنس) و (استرابون) و (بطلیموس) مراجعه میکنیم .

اراتوس تنس درنیمه اول قرن سوم ق م مطالعاتی راجع بکشور مانموده که متاسفانه متن آن ازبین رفته ولیخوشبختانه (استرابون) تذکراتی ازو دارد که بااصل نظریات خودش کشور اریا نشین ویدی واوستائی را بنام واقعی آن (آریانا) با حدود ذیل بیان میکنند .

شرق : رود اندوس (سند)

جنوب : بحیره هند .

شمال : کوه های که از شمال هند بطرف بحیره خزر میرود .

غرب : خطی از گوشه شرقی بحیره خزر تا خلیج فارس که پارتیا و کرمان و مکران را از فارس ومدیا جدا میکنند .

به تعبیر واصطلاح خود استرابون بکتریانا یاباختر مروارید آریانا بود .

بطلیموس جغرافیه نگار یونانی مصری (قرن۲م) در مورد جغرافیائی اریانا وارد شده وولایات آنرا شرح میدهد وما آنرا به تعبیرات بیلو ذکر میکنیم .

(مار جیانا) (حوزهٔ مرغاب) (بکتریانا) باختر و بدخشان (اریا) حوزهٔ هریرود ولایت هرات (پاروپا مزوس) هزاره جات وکابل تا سواحل اندس مهمه نورستان و دارستان (در انجیانا) سیستان . (ار کوزیا) علاقه قندهار و غزنی و سلسله کوه سلیمان تا اندوس (گدروزیا) کیچ ومکران یا بلوچستان .

پس از روی متون وید و اوستا وقرار نظریات اراتوس تنس و استرابون و بطلیموس افغانستان مهد اریا های ویدی و اوستائی بوده و به همین مناسبت بیاد خاطره های باستانی مولفین کلاسیك آنرا بصفت خاك اریا (آریانا) خوانده اند ونام قدیم مملکت ما در چوکاتیکه تصریح شد آریانا بود .

جغرافیه نگاران عرب در قرون وسطی همین کشور باستانی را بنام (خراسان) یا تقریبا همین حدودی که بالا ذکر شد ذکر کرده اند ودر قرون جدیده اسم افغانستان جای آنرا گرفت .

در آخر این مبحث یاد آوری می کنیم که پروفیسر ولسن یکی ازاعضای بارز انجمن آسیائی بنگال ۱۰۰ سال قبل در اثر مهم خویش موسوم به آریا نای عتیق) تقریبا صد

صفحه اثرخود را دراطراف سابقه باستانی آریانای قدیم وقف کرده وباستناد مدرك کلاسیك ولایات وشهر ها وقبایل مارا شرح داده وتهدابی برای هستی تاریخی و جغرافیائی افغانستان قدیم وضع نموده وبرما منت گذاشته اند .

از روی قرابت فوق العاده متون ویدی واوستائی و از روی شباهت های زبان و دیانت وافکار وفولکلور وبسا چیز های دیگر معلوم می شود که پیروان (ودا) و (اوستا) در مهد مشترك خویش در آریانا زندگانی داشتند وبا مهاجرت های قبایلی دامنه تهذیب ویدی بشمال غرب هند ودامنه دیانت وتهذیب اوستائی بخاك های ایران کنونی انبساط یافت . از روی مطالعه اسمای قبایل ویدی معلوم می شود که عده در کوه های افغانستان مانده و عده از پنجا به پنجاب مهاجرت کرده اند . این موضوع بسیار وسیع است و بصورت نمونه دو قبیله را اسم می بریم یکی (پکتهه) یا (پختانه) که شاخه ها و عشایر آن بیشتر در علاقه (پکتکا) یا (پختیای) افغانستان مسکون می باشند و دیگر (بهارته) که بعد از مهاجرت شاخه ها وعشایر آن پنجاب را فرا گرفته و آن قطعه را بنام (بهار تورشه) یا (چرا گاه بهارت) موسوم ساختند و این اسم او این نام تاریخی و ملی هند شد .

آریاهای ویدی با سیر مهاجرت خود از دامنه های جنوبی هندوکش به طرف شرق ماورای سند هو خاك های بین این رودخانه و گنگارا یکدفعه اشغال نکردند ـ مدتی کنار اندوس متوقف بوده جنگ های میان خود شان و برمی های هند بعمل آمده سپس اراضی بین (ستلج) و (امونا)را اشغال وآنرا (کورو کشترا) یعنی (میدان کورو) خواندند . باز بین (امونا) و (گنگا) داخل شدند و آنجا را بنام (مدهیا دیسه) یعنی (سرزمین وسطی) یاد نمودند .

(بهارت) یا (بهاراته) کتله مهم آریائی را دربر میگیرد که از هندو کش فرود آمده برخی ازراه وادی اراغنداب وبرخی از درههای (کوبها) و کرومو و (کوماتی) به پنجاب انتشار یافته اند و (مهابهارته) مجموعه رزمی آنها بعد از وید ها و اوستاسو مبن منبعی است که از آن راجع به بعضی قبایل و مهاجرت آنها از افغانستان به هند معلومات بدست می آید و اما اینجا موضوع مهاجرت عشایر (بهارته) را مطالعه میکنیم .

مها بهار ته از عشایر بنام های (ملاMalas) (مالاMalas) یا (مالا واMalavas) صحبت میکنند که قرار نظریه والدوین قرابت زیادی به (مادا Madas) یا (ماداواMadavos) (مادراMadras) و (مادراکاMadraka) دارند و این نامها هم با اسمای دیگری که بصورت (بهادراBhadros) و (بهالاBhallas) آمده اند شباهت

زیادی بهم میرسانند . مدقق مذکور باساس نظریهٔ پانی نی میگوید که تمام اسمای فوق با یك عده قبایل و عشایر دیگر بصورت مجموع بنام (بهیکه Bahika) یاد شده اند و (بهیکه) در ادبیات سانسکرت بصورت (بهلیکه Bahlika) هم آمده و بلهیکه نام ویدی بلخ است که در پهلوی شکل (بهیل) و (بخل) هم دارد . به این ترتیب واضح میشود که چطور عشایر (بهارته) و دیگر قبایل آریائی از باختر ودره های هندوکش و افغانستان شرقی و جنوبی به پنجاب رسیده اند . پروفیسر (پرزو لسکی) میگوید که با احتمالات زیاد (بهلیکه) های پنجاب و بلخ یك چیز بوده اند .

زبان سانسکریت مخصوصاً در مرحلهٔ اول حیات که آنرا سانسکریت ودا گویند در دو طرفهٔ هندو کش در عصر ویدی معمول بوده و از جملهٔ سرود های ویدی که مجموع آن چهار کتاب اساسی (ودا) را تشکیل داده است قدیم ترین آ ن (ریگوید) بین کاپیسا و پنجاب سروده شده است . پس گفته میتوانیم که ادبیات باستانی سانسکریت ویدی در افغانستان شروع ودر خاکهای پنجاب ادامه یافته و (پانی نی) که در قرن چهار ق م در نزدیکی اتك میزیست آنرا در صرف نحو خود از حشو وزواید پاك کرده و (سانسکریت) یعنی (سنسکریته) یعنی اسم و برابر) شده نامید .

یکی از افتخارات بزرگ (سرویلیم جونز) موسس دانشمند انجمن آسیائی بنگال که دراوایل سال ۱۹٤٦ در کلکته بیاد بود دوصد مین سال تولدی او جشنی گرفته شده بود وضع اصول مقایسه در زبانها و فیلوژی مقایسوی است که به اساس آن اول شباهت بین دو زبان سانسکریت و زند و باز شباهت بین این زبانها و السنه یونانی و لاتینی را ملاحظه نمود . رو زیکه مشارالیه به اساس کتاب (زنداوستای) دانشمند فرانسوی (انتکل دو پرون) لغات (زند) را میخواند ار شباهت تام آن زبان سانسکریت در تعجب میشد . او اشتراك زنده گانی متکلمین این دو زبانرا از نقطهٔ نظر فیولوژی نشان داد . زبان (ویدی) (واوستائی) باندازه بهم شبیه اند که میتوان جمله های شعری یك زبانرا بزبان دیگر در آورد . این دو زبان یکی بعددیگر در کوهای هندوکش حرف زده میشد و از آنها شاخهائی منشعب شد که به اساس اصطلاحات علمی آنهارا خانواده هندی و ایرانی مینامند ومار کنسترخط اشتراك دوخانوادهٔ السنهٔ مذکور را روی تیغه های هندوکش رسم میکنند .

افغانستان بعقیدهٔ دانشمند نوروژی برای مطالعهٔ شاخهای السنهٔ هندوآریائی خیلی مهم است ومیگوید که دره های هندوکش یاد گار های دست نخورده ازشاخهای السنهٔ هندواروپائی در خود حفظ کرده این قبیل مطالعات برای افغانستان و تاریخ ادب باستانی آن نهایت مفید

است ومرکزیت این کشور را باانتشار لغات و کلمات ولهجه ها که بامهاجرت ها بخاک های همسایه به بعمل آمده است وانمود میکنند .

پس زبان سانسکریت ارمغا نیست که با مهاجرت قسمتی از قبایل و یدی از کهستانات افغانستان بهند آمده وبر عوم لهجه های هندی تاثیر بخشیده است این زبان درعصر پادشاه بزرگ موریا (اشوکا) با آئین بودائی هندی از هند مجدداً به افغانستان آمده و در دورهٔ کوشانی زبان مذهبی هند و افغانستان بود .

همانطور که جغرافیه منابع اولیهٔ آریائی سرود ویدی و اوستائی در مورد افغانستان با آریائی یا آریانای قدیم قابل تطبیق است نصوص تاریخی آن که واسطهٔ قدامت و تعبیرات مذهبی شکل داستانی بخود گرفته اولین فصول تاریخی مملکت مارا تشکیل میدهد همه منابع قدیم آریائی سرود ویدی ، اوستا ، مها بهاراته ، حصص ، رزمی دارد که کارنامه های پهلوانان وقصص جنگهای شهزادگان و شاهان را ترسیم میکنند . سلاله هائی که اوستا به اسم (پاراداتا) و کاوی و (اسپه) ذکر کرده کسانی اند که دراراضی شانزده گانهٔ قشنگ مندکرهٔ فرگاد دوم و ندیدادیا اریانای مولفین کلاسیك سلطنت کرده اند . ایشان همان دود مانهای پیشدا دی و کیانی واسپهٔ بلخ اند که شاهنامه ها به ذکر سلطنت و کار روائی های آنها رنگین است وصحنه های فعالیت آنهارا در کابل و زابل وبلخ وسمنگان وقندهار وهرات وسیستان وغیره قرار میدهند .

آریاهای ویدی بعد از اقامت خویش در شمال غرب هند جامعهٔ بودائی‌را بمیان آوردند که به تدریج از سر زمین دیانت خیز هند به افغانستان نفوذ وانتشار یافت .

اشوکا کبیر که‌از معروفترین پادشاه موریا ، اولین خاندان سلطنتی هند است در فرصتیکه دامنه امپراطوری موریا در جنوب هندوکش هم انبساط داشت به اعزام مبلغین و تبلیغ آئین بودائی هند به کشور های همسایه ودور دست تصمیم گرفت .

(مجهان تیکا) و (داماراکی‌تا) و(مهاراکیتا) مبلغینی بودند که بطرف افغانستان و کشورهای غربی آسیا اعزام شدندودر نتیجه‌در نیمه‌اول قرن ۳ ق م آئین بودائی درحصص شرقی آریانارا‌یافت گنبدهارا یعنی‌درهٔ کابل درسر تاسر مسیران سرزمین موعود بودائی شدوحیثیت (مکه‌جدید) رابخود گرفت . دراثر تحقیقات موسیو (فوشه) دیانت بودائی ازراه (ننگاراهارا) ننگرهار موجوده، جلال آباد و (لمپاکا) لغمان وتگوونجرو به‌حوزهٔ کاپیسا و کابل رسید وازانجا هاازراه درهٔ غوربند وفندقستان به‌بامیان واصل شدوبعد ازعبیك درشمال‌هندو کش صفحات باختر وتخارستان رافراگرفت واتشکدهٔ (وهران) Vahran که‌قرار یکی ازنسخ اوستامکشوفه از سمرقند، آنرا(سپندات) پسر(ویشتاسپه) که‌در(بخل‌بامیك) یعنی‌بلخ درخشان بنا نهاده بود بنام

(ناوا ویهارا) یا (نوبهار) مبدل به معبد بودائی شد وتانیمه اول قرن هفتم مسیحی حین عبورزایر چینی (هیوان - تسنگ) هنوزبلخ بحیث (راجا گریها) یعنی (شهر کوچك شاهی) و معبد بودائی آن به نام (ناواویهارا) یادمیشد. و (پرا جانکارا) سرحلقهٔ علمای معابد مذکور از استاد چینی استقبال کرد. آئین بودائی هندی بسرعت درافغانستان در نیمه شرقی خط (بلخ - قندهار) انبساط یافت بالانزبان سانسکریت پس به افغانستان عودت نمود. وازروی پارچه های خطی که از بامیان کشف شده معلوم میشود که تااواخر قرن هشت واوایل قرن ۹ هنوز نویسنده گان ورو حانیون این زبانرا برسم الخط های مختلف درمعابد افغانستان مینوشتند. آئین بودائی فلسفه وتخیل وافکار وخرد وپندار هندی رادر افغانستان رواج داد. استوپه هاومعابدی درعصرخود (آشوکا) در دره (گندهارا) و کاپیسا آبادشد اوبسا یاد گارهای قیمتی بودا درمعابد مجلل هده وبلخ بودیعت گذاشته شد. افغانستان و تاثیر دیانت زور آستری آن فلسفهٔ قدیم بو دائی را که رنگه محدود تری داشت و سیع تر ساخت.

آئنی که در (مگده) و (بنارس) درقرن ۶ مسیحی بمیان آمده بود تنها یك طریقهٔ محدود (هنایانی) یا (راه کوچك نجات) داشت علمای (مگدهٔ جدید) یعنی گندهارا درعصر امپرا طور کنشکا پادشاه بزرگ کوشانی افغانستان طریقهٔ (مهایانا) یاراه بزرگ نجات را بمیان آوردند که دران مدرسهٔ (سراوستی داون) افق وسیعی باز کرد آنچه آشوکا از نقطهٔ نظر آبادی های مذهبی در هندوافغانستان کرده بود کنشکا درافغانستان وهند کرد تراش هیکل های عظیم الجثهٔ بامیان یا اقلا تراش مجسمهٔ ۳۵ متری آن درین عصر شروع شدو بلند ترین استوپهٔ بودائی جهان را درمقر زمستانی خودشهر (پوراشاپورا) «پشاور» بنا نهاد.

افغانستان آئین بودائی رااز هند گرفت ودرمقابل برای نمایش تخیل وافکار مذهبی آئین مذکور صنعت پخته ئی بشمال هندداد. دراواسط قرن سوم ق م ذوق یونانی باقریحهٔ استادان قدیم باختری سبك صنعتی درشمال هندوکش ایجاد کرد که آنرا معمولا بنام مدرسه (گریکوبا کتریان) یا (یونانوباختری) یادمیکنند ومدققین روسی مسیووم دام تریور آنرا یکی ازچشمه های الهام صنائع مستظرفهٔ هندوایران وسنکیانگ ومغلستان میدانند. نفوذ آن توسط مدرسهٔ کوشانی برآثار ساسانی ذی دخل است و استادان بودائی مذهب افغانستان ازان تخیلات بو دائی مدرسهٔ (گریکو بودیك) را درافغانستان بمیان آورده اند.

مهد تولدی صنعت گریکو بودیك را تا چندی قبل به گندها را یعنی درهٔ کابل نسبت میداد ند ولی دراثر کشفیات پروفیسر ها کن در ۱۹۳۶ در قند ز (کهندز) و کشفیات علمای شوروی در حوالی ترمز معلوم شد که این مدرسهٔ بزرگ صنعتی درشمال هندوکش تولد یافته و مهد ظهور آن باختراست: چنانچه این مکتب را مسیو ها کن در رسالهٔ کوچك صنعت گریکو باکتریا

وصنعت گریکو بودیك باختر با دلایل ثابت کرده است ، پس صنعت گریکو بودیك درباختر تولد شده و در جنوب هندوکش درساحهٔ گندهارا مراتب ترقی و عروج خودرا در اواخرقرن اول و اوایل قرن دوم مسیحی در عهد کنیشکا طی کرده است و برای اینکه نفوذ این مدرسه درشمال هند فهمیده شود مختصراً به مکاتب صنعتی خاص‌هندی‌اشاره میکنیم : مراتب صنعت خاص هندی را به مدرسه های (سانشی) و (ماتورا) و (امارواتی) و (گوپتا) تقسیم میکنند .

مدرسهٔ سانشی ازظهور صنعت درین کشور یعنی از قرن ٤ یا ٣ ق‌م تا شروع اوایل‌عهد مسیح دوام کرده است و عهد موریا و سونگا را در برمیگیرد و درصحنه های حیوان و نبات هندی را با جزئیات نشان میدهد ولی از نقطهٔ نظرمجالس مذهبی بودائی نظیرآن محدوداست زیرا شخص بودا را با سمبول و علامه نشان میدهد ، بعد از مدرسهٔ شانسی درخاك پهناورهند سه مدرسه در سه نقطهٔ معین بمیان آمد ، در مرکز و شمال مدرسهٔ ماتورا در طی قرن یك تا ٤م روح مدرسهٔ شانسی را دوام داد ، درجنوب هند مدرسهٔ امارواتی‌موازی با سبك‌ماتورا از قرن ٢ تا ٤م وجود داشت و در شمال غرب هند مدرسه گریکو بودیك داخل شده و برمدارس خاص هندی ماتورا و امارواتی اجرای نفوذ کرد - باین ترتیب صنعت گریکوبودیك باختر ازگندهارا به شمال غرب هند انتشار یافت ، اگرچه میان آثار تخت باهی (حفریات داکتر D . B . Spooher و تاپا کسیلا (حفریات سرجان مارشال) یکطرف وآثار مکشوفهٔ کاپیسا و هده از جانب دیگرشباهت های زیادی موجود است و موسیو فوشه ازقطهٔ نظرسبك از جلال آباد تا راول پندی یك مدرسه شمرده ، معذالك بعقیدهٔ هاکن هده با آثار زیبا و مهیج خود در تمام ساحهٔ مدرسهٔ مذکور مقام ممتاز دارد .

آخرین مدرسهٔ هند مدرسهٔ گوپتا است که بین قرن ٥ و ٩ میلادی از پختگی مدارس‌فوق الذکر پیدا شده و ازخود دو مرحله دارد یکی سبك اول گوپتا بین قرن ٥ و ٦ که آثار (اجانتا) نمایندهٔ آن است و دیگر سبك دوم گوپتا بین قرن ٧ و ٨ که - الفنتا - و الورا ازان نمایندگی میکنند ، این مدرسهٔ هندی به نوبهٔ خود درطی قرن ٧ به آثار صنعتی افغانستان نفوذ افگنده و این مطلب ازآخرین شواهد صنعت بودائی افغانستان در درهٔ فندقستان (غوربند) معلوم میشود .

پیشتر گفتیم که آئین بودائی ، نیمهٔ شرقی افغانستان را برای هزار سال احتوا کرد در نیمهٔ غربی مملکت آئین زوراستری و فروعات آن دوام داشت- چنانچه مسکوکات کوشانیها تمام ارباب انواع اوستائی باختری و هندی را نشان میدهد ، بعد از دورهٔ کوشانیهای‌بزرگ از قرن ٤ م به بعد آفتاب‌پرستی هم ازان به میان آمده و از زمین

داور جبل الزور گرفته تا کابل و کاپیسا و لوگر در جنوب هندوکش منتشر شد وصاحب معابد مجلل وباشکوهی گردید. این دیانت باز از افغانستان به هند انتشار یافت. هاکن در کتاب تجسسات عتیقه شناسی کوتل خیرخانه که در ۱۹۳۶ در پاریس به طبع رسیده و موضوع آنهم مطالعهٔ معبد سوریا - رب النوع آفتاب کوتل خیرخانه است. بعد از ذکر نظریه موسیوها کن وموسیو کومون که در قرن ٤ م پرستش آفتاب درعالم شرقی عمومیت داشت مینگارد: «پرستش آتش وآفتاب که بقایای آئین زوراستری میباشد ازمدت مدیدی درسیستان شیوع داشت وقدم بقدم تا باستانهٔ هند رسید بلکه در داخل هند هم انتشار یافت چنانچه از روی شواهد متعدد معلوم میشود که آئین آفتاب پرستی درعصر دودمان گوپتا در نقاط مختلفهٔ هند وجود داشت وزایر چین هیوان تسانگ حین مسافرت خود معابد معروف آفتاب پرستی رادرقنوج وملتان دیده است. از روی (بهاوشیاپورانه) معلوم میشود که آفتاب پرستی درسا که دوپیا - یعنی سیستان معمول بود وبعضی ازموبدان آن بنامهای: (بهوجگه) و (ماگه) اسم برده شده اند.

مقارن ظهور دین مقدس اسلام دود مانی از عرق کوشانو یفتلی وبادیانت برهمنی وبودائی از کابل بجنوب هندوکش بین هامون وسند سلطنت داشتند که بنام کابلشاهان برهمنی یا (رایان - کابلی) معروف اند. شاهزادگان هندوبرهمن هند باایشان هم آهنگی ومراودات دوستانه داشتند. درهمین وقت ها معبد سکاوند لوگرمهم ترین کانون مذهبی افغانستان درجنوب هندوکش شمرده میشد - قراریکه محمد عوفی مینگارد سالانه هندوها به تعداد زیاد از اقصی نقاط هند بزیارت اینجا می آمدند. با توسعهٔ دین مقدس اسلام در افغانستان مرکز رایان کابلی از کابل به ویهند کنارا تك واز آنجا بداخل هند انتقال یافت وصفحهٔ ارتباط تهذیبی قدیم افغانستان وهند درین جا خاتمه یافته وبا نشر آئین اسلامی صفحهٔ جدیدی باز شد.

افغانستان وهند درسایهٔ آئین اسلامی وارد مرحلهٔ جدیدی شدند که به تهذیب وادبیات وصنعت وافکار آنها تاثیر زیاد بخشید وهمه را رنگ نوی داد.

گرچه درنیمه اول قرن ۷ مسیحی عربها از راه سیستان بطرف افغانستان وهند پیش می آمدند - در افغانستان مقاومت رتبیل ها پیشرفت آنها رابه تعویق افگند ولی بعد ازمقاومت باهمی مکران وسند محمدبن قاسم ثقفی در۷۱۲ سند را با شهرهای آن منصوری قصدار-قندابیل - بیضا - محفوظه وملتان فتح کرد. در افغانستان آئین اسلامی تانزدیکی های کابل رسید وعربها از سند پیش رفته نتوا نستند وادارهٔ اولین ولایت اسلامی هند ازطرف خلیفهٔ معتمدبه یعقوب لیث صفاری سپرده شد.

این موقعیست که هنوز دین اسلام به تمام افغانستان و حصهٔ معتنابهٔ هند نشر نشده

وروابط افغانستان وهند اسلامی وجود خارجی نداشت - دستهٔ از فرزندان افغانستان
یعنی وزرای برمکی بلخی که در دربارخلافت بغداد نفوذ زیاد داشتند ازتهذیب وعلوم و ادب
هندی درمرکز خلافت اسلامی خیلی پشتیبانی میکردند و گفته میتوانیم که روابط تهذیبی و علمی
هندوعرب توسط ایشان شروع شد زیرا بهتوجه ورهنمائی آنها شاگردانی برای تعلیم طبابت
ونجوم وشناخت ادویهٔ هندی بهند فرستاده شد واز دانشمندان هندی به بغداد دعوت بعمل آمد
تاکتب علمی سنسکریت را به عربی ترجمه نمایند. باخود عربها دین اسلام ازولایت سند پیش نرفت
واقلا دوصدسال از بین گذشت تااینکه دودمان غزنوی بمیان آمد وباایشان ومخصوصاً محمود راه نشر
دیانت وثقافت اسلامی باعماق هند بازشد. غزنویها درهند از نقطهٔ نظر دین وادب دوفصل جدیدی
باز کردند که یکی آن ثمرهٔ اجتهاد علماء ودیگری نتیجهٔ زحمات ادبای افغانستان یاخراسان این وقت است
از جملهٔ سرآمد علمای افغانستان که مقارن ختم سلطنت مسعود بهند آمدند خاندان هجویری
غزنویست که درمحلهٔ (اجویر) و(جلابی) شهرغزنه زندگانی داشتند. وبه(جلابی ها) هم مشهوراند.
رکن برجستهٔ این خاندان جلیل علی بن عثمان اجویری است که در ۴۳۱ بقصد تعلیم اسلامی وترویج
طریقهٔ صوفیه واردلاهورشده ودرینجا اقامت گزید وبه(داتا گنج بخش صاحب لاهوری) معروف
شد. علی درمدت ۳۴ سال تبلیغ اسلامی کرد وبه پیروان خود اسلوب صوفیهٔ کرام را ارشاد فرمود.
و آثاری از قبیل (منهاج الدین) (البیان لاهل العیان) (اسرار الخرق والمو ئینات)
(کشف الاسرار) (الرعایت بحقوق اله) وبالاخره (کشف المحجوب) را تالیف کرد . که از
مهمترین آثار آنجناب محسوب میشود. مشارالیه بعد ازیك عمر بذل فیوضات معنوی به محیط
هنددر ۴۶۵ ه وفات نمود. وسلطان مسعود غزنوی اولین پادشاهیست که بزیارت آرامگاه فرزند
عالیمقام وعالم مجید غزنه آمده ومقبرهٔ مبارکش را تعمیر نمود.

فصل دیگری که بدست غزنوی ها مخصوصاً محمود درهند باز شد فصل ادبی است. شعراء
وفضلای افغانستان مانند فرخی وعنصری وعسجدی وعوفی وبیرونی وغیره بامحمود به تعقیب عصر
محمود بهند مسافرت کرده وباب تعلقات ماوهندرا کشودند. زبان فارسی یازبان دری خراسان
باسبك منحصر بفردی که تا این وقت داشت وکانون نهضت آن دربار غزنه بود بخصوص شمال
غربی هند راه یافت. گردیزی قصهٔ خوبی ازادب پروری محمود را درهند نقل میکند - می نویسد:
درفتح قلعهٔ کالنجر، خودرا جای آن (نندا) بعد از مفتوح شدن قلعه پارچهٔ شعری گفت و برای
محمود فرستاد، سلطان آنرا بشعرای تازی وهندی فرستاد وهمه تصدیق کردند که سخن ازین
بلیغ تر وبلندتر نتوان گفت. آنگاه محمود امارت پانزده قلعه را بصفت صله دراختیاراو گذاشت.

بدینطریق محمود از شعرای هندی که در السنهٔ خود هند هم شعر میگفتند تشویق بعمل آورده است و ذوق ادبی را تقویت کرده است - از اواخر قرن ٤ گرفته در تمام قرن ٥ ه علما و دانشمندانی از افغانستان بهند مسافرت کرده و بعد از مطالعهٔ آثار و زبان وقصص وروایت هندی حین اقامت در هند ویا بعد از مراجعت بافغانستان آثار مهمی به میان آورده اند از آنجمله اند : بیرونی - گردیزی و یك قرن بعد تر محمد عوفی

آنکه از همه بیشتر و بیشتر هند وروح هندی را فهمید وبرای معرفی آن خدمت فراموش نا شدنی انجام داد مردیست از دهکدهٔ بیرون خوارزم که در دربار غزنه زندگانی میکرد ومعاصر حیات محمودی به هند مسافرت کرد - سانسکرت آموخت و در مذهب و ادب و علوم و عرف و عادات هندی عمیق شد و بعد از مراجعت به غزنه کتاب بس قیمت دار ومفید (مالالهند) را نوشت ابوریحان بیرونی واثرش در روابط تهذیبی ومعارفی افغانستان و هند مبدا نیست که مقدمهٔ انقلاب بزرگ ذهنی و فکری در هند میباشد و بهتر از هر سیاحی تمدن هند قدیم را معرفی کرده است .

مشارالیه علاوه برمعرفی هند وتهذیب هندی با ترجمهٔ آثاری مثل مبادی اقلیدس المجستی بطلیموس - رساله در شرح اسطرلاب و غیره از عربی به سانسکریت در توسعهٔ مبادی علمی هند کمك شایان و فراموش نا شدنی بعمل آورده است همین قسم پنجاه سال بعدتر عبدالحی ضحاك گردیزی در زین الاخبار خویش فصولی در اطراف مراسم اعیاد مذهبی و معارف جامعهٔ هند وقف کرد .

جانشینان غوری ها در هند یا سلاطین مملوك در زمینه زندگانی تهذیبی و معارفی و عمرانی هند ودر انتشار مبادی فکری افغانستان در هند بی مدخلیت نیستند - به عقیدهٔ من اصول عمرانی غور مخصوصاً طرز برج ها در طرز آبادی های غوری در هند بی تاثیر نیست . همانطور کهدرعهد غزنوی ابوریحان بیرونی وگردیزی را عامل معرفیهند بافغانستان معرفی کردیم مربوط به عصر غوری از قاضی منهاج السراج جوزجانی صاحب طبقات ناصری و محمد عوفی صاحب لباب الاباب وجوامع الحکایات حرف میزنیم که در دربار غور بهادر هند مصروف نگارش آثار قیمت داری شدند که برای معرفی تاریخ و ادب و ثقافت و تهذیب افغانستان وهند خیلی گرانبها ومهم است . طبقات ناصری از نقطهٔ نظر سلاله های تاریخی افغانستان مخصوصاً دودمان غزنوی و غوری - لباب الالباب برای معرفی و شرح

حال شعرای هند و افغانستان و جوامع الحکایات برای نشان دادن سویهٔ زندگانی - عرف و عادات و روحیات طبقات مختلف افغانستان و هند کمال اهمیت دارد وبرای هردو مملکت مجاور گنج شایگانی بشمار میرود .

بعد از تهاجمات چنگیز و تیمور در آسیا احفاد اخیرالذکر در افغانستان و هند دو سلطنت جدا تشکیل کردند که سلطنت افغانی آنها بیشتر بنام تیموری های هرات و سلطنت هندی به مغول های بزرگ معروف است . درین عصر در افغانستان وهند رونسانس صنعتی و ادبی به میان آمده خراسان با نگارستان هرات کانون میناتور کشی و خطاطی و تهذیب و کاشی کاری شد و هنروزانی مانند بهزاد و میرعلی و سلطان محمد نور به دنیای ذوق تقدیم کرد و هند مرکز عمرانی و صنایع و بزم ادب فارسی گردید . زبانیکه در عصر محمود با شعراء و ادبای افغانستان واردشد در عصر مغول ها مخصوصاً در دوره سلطنت جلال الدین محمد اکبر پادشاه در فضای هند نسج پیدا کرد و صاحب مدرسه وسبك شد که آنرا در عالم ادب سبك هندی خوانند و به نوبهٔ خود در افغانستان سرایت نمود و طرفدارانی پیدا کرد و افغانستان بهتر ازهر جای ازآن محظوظ میشود. در دربار مغولها جمعی ازشعراء وفضلای افغانستان گرد آمده ودرحلقه های ادبی وتاریخی وعلمی خدمات بزرگ انجام داده اند کهفهرست آنها وآثار ایشان مطالعات جدا گانه ومبسوط بکار داد واین جاد رعالم تاریخ بیك تن از ایشان نظام الدین احمد هروی مولف طبقات اکبری یا اکبر شاهی اشاره میکنیم . ازین دوره به بعد روابط تهذیبی افغانستان وهند تخفیف یافته ولی بکلی قطع نشده است وهر دو کشور همسایه به مقتضای روحیات خود پیش رفته و امروز طوریکه در حلقه های ادبی وتاریخی وعلمی طرفین محسوس میشود زمینهٔ همکاری تهذیبی میان افغانستان و هند مجدداً خیلی مساعد گردیده است .

« احمد علی کهزاد »

فصل دوم : شاه ـ حکومت ـ پایتخت ، مشتمل بر سه بخش .

بخش اول : پادشاه افغانستان

شهریار معظم و پادشاه جوان افغانستان اعلیحضرت محمد ظاهر شاه خلد اله ملکه واطال اله عمره ودولته است که ذات همایونی شان امسال پابه مرحلهٔ ۳۱ عمر شریف خویش می گذارند ـ ذات همایونی درسال ۱۲۹۳ هجری به ۲۲ میزان در کابل تولد گردیده اند .

بعد از آنکه عمر شان مقتضای تعلیم گردید اولا به مکاتب مقدماتی و متوسطه وسپس تعلیمات شان را درمکاتب عالی بانجام رسانیدند . هنگامیکه پدرفقید و شهید شان اعلیحضرت محمدنادرشاه کبیر بحیث سفیر افغانستان درپاریس مقرر وعازم آنجا گردیدند ـ ذات همایونی همراه آن شهریار فقید برای تحصیلات مهمه بفرانسه تشریف فرما گردیدند ـ زبان فرانسوی وتحصیل علوم عالی رادررشته‌های مختلفه ومکاتب عالیه وفامیل های دانشمند باتمام رسانیدند . ودر اطراف مسایل داخلی وطن تعلیمات خصوصی از پدر بزرگوار خود حاصل کردند ـ راجع به اخلاق ملی وکسب مطالب وخصائص عمده نسبت بوطن هم از طرف آن پدر نامور بایشان تعلیم داده شده بود .

بعد از انقلاب افغانستان (که نجات آنهم بدست حق پرست پدر شهید شان انجام یافت) پادشاه جوان که در آن مملکت بود وتعلیمات شان به پایان رسیده و برای خدمت بوطن مستعد گردیده بودند ـ در ۱۳۰۹ شمسی در ۲۰ برج میزان بکابل تشریف فرما گردیدند .

محض براثر آن عشقی که برای عالم عسکریت افغانستان داشتندوبنا برتعقیب ازقدمهای پدر بزرگوار خود به تعلیمگاه عالی نظامی کابل در شق عسکری شامل شدند . در ۱۳۱۰ شمسی با صبیهٔ والا حضرت سردار احمد شاه خان وزیر دربار وپسر عموی اعلیحضرت شهید ازدواج نمودند . ودر اخیر همین سال چندی بکفالت وزارت جلیلهٔ حربیه وبعد به کفالت وزارت معارف موظف گردیدند .

درین دو وزارت استعداد فطری وقابلیت ذاتی شان در اجرای وظیفه واداره کردن بوجه احسن وبصورت خوب واضح و مبرهن گردید .

در ۱۳۱۲ یعنی بعد از شهادت اعلیحضرت شهید بتاریخ ۱۶ عقرب باثر خواهش واتفاق وکلای بزرگ ملت و تمام افراد کشوری ولشکری پادشاه افغانستان مقرر شدند . امسال سال ۱۳ جلوس این شهریار جوان است .

اولاد اعلیحضرت همایونی :

۱- شهزاده بیگم بلقیس تاریخ تولد ۲۸ حمل ۱۳۱۱ ش

۲- والا حضرت شهزاده احمد شاه خان تاریخ تولد ۲۱ سنبله ۱۳۱۳ ش

۳- شهزاده بیگم مریم تاریخ تولد ۱۰ عقرب ۱۳۱۵ ش ۰

۴- والا حضرت شهزاده محمدنادر خان ۳ جوزای ۱۳۲۰ شمسی ۰

۵- والا حضرت شهزاده شاه محمود خان ۱۳۲۵ « ۰

بخش دوم

رژیم وطرز حکومت افغانستان

افغانستان حکومت پادشاهی مشروطه بوده، شاه مجلس شوراى ملى يا مجلس وکلا و مجلس اعیان پارلمان را تشکیل میدهد ۰ لهذا قوای دولت که مصدر آن ملت یعنی مشتق از ملت میباشد بسه حصه که هر کدام آن از یکدیگر جداومشخص شمرده میشوند تقسیم شده است :

حصهٔ اول - قوه مقننه است که از طرف از امبلهٔ ملی (مجلس شورای ملی) و سنا (مجلس اعیان) اعمال وتطبیق میشود ۰

۱ - از امبلهٔ ملی يا (مجلس شورای ملی) مرکب است از نمایندگان اهالی که از طرف ملت انتخاب میشوند ۰ این هیئت عضو یا اورگان صحیح تمثیلی ملت افغانستان هستند که افکار وآرای عموم طبقات ملت از هر عقیده ومسلك را در محیط پولتیکی مملکت تمثیل مینمایند ۰

طرز انتخاب اعضای این مجلس بطور مستقیم وبلا واسطه میباشد-باین صورت که اهالی حوضهٔ انتخابیه در یك محل معین که قبلا از طرف حکومت محلی حسب مقررات اصولی تعیین واعلان میشود ۰ اجتماع نموده بعد از جریان مذاکره اصولا وکیل خودرا بصورت علنی انتخاب می نمایند ۰ حقوق انتخاب شدن برای این مجلس مساوی بوده وعموم تبعهٔ افغانستان حسب مقررات اصول حق انتخاب شدن را دارند-یعنی از حیث مذهب و عرق فرقی وجود ندارد ۰ مدت یك دوره انتخاب درین مجلس سه سال بوده معهذا برای انتظار کشیدن جهت ختم شدن دورهٔ مجبوریتی وجود نداشته واهالی می توانند وکیل سابق خودرا تکرار انتخاب نمایند ۰ تعداد وکلای شورای ملی یکصدو بیست نفر وشرایط انتخاب شدن آنها حسب ذیل است :

الف - تبعهٔ افغانستان باشند ۰

ب - از تبعهٔ خارجه کسانیکه بعد از استحصال تذکرهٔ تابعیت دهسال دیگر در افغانستان اقامت کرده باشند ۰

ع - سن شان کمتراز ۲۵ و بیشتر از ۷۰ سال نباشد .
ه- معروف بصداقت وراست کاری بوده مرتکب جنایت نشده باشند .
چون سه ماه قبل از اختتام یکدوره انتخاب دورهٔ جدید شروع میشود بناء علیه تشکیل مجلس در آغاز دورهٔ جدید که اول ثور مطابق ۲۱ اپریل است صورت میگیرد .
تصویب وتعدیل قوانین از طرف مجلس شورا به ترتیب ذیل صورت میگیرد .
الف - ترتیب تصویب قوانین خواه لزوم آن از مجلس شوراء عنوان وخواه از طرف وزراءاظهار وتقدیم شده باشد .
اگر وضع کدام قانون ازطرف وزارت یا ریاست های مستقله لزوم دیده شود وزارت یا ریاست مستقله لایحهٔ آنرا ترتیب کرده بعدازملاحظهٔ مجلس وزراء برای مذاکره وتصویب بشورای ملی تقدیم میکنند وپس ازتصویب مجلس شوراءبریاست اعیان فرستاده میشود وبعد ازتصویب مجلس اعیان بصحهٔ شاهانه نشرمیشود، هرگاه لوایح مذکور ازطرف وزارت وریاست مستقل به مجلس اعیان تقدیم شده باشد پس ازتصویب مجلس اعیان برای طی مراتب اصولی بشورای ملی ارسال میشود وحسب فوق مراتب اصول راا کمال می نماید .
ب ـ تردید قوانین : اگرلایحهٔ پیش نهاد های وزراء را مجلس قبول ننماید باملاحظات خود عودت خواهد داد. این لایحه وقتی بمجلس ثانیاً اظهار خواهد شد که دایرهٔ منسوبهٔ آن با دلایل مقنعه نظریات خودرا بااسباب موجبه آن تکرار بمجلس عرض وتقدیم نماید .
واماترمیم وتعدیل قانون اساسی عندالمزوم بتصویب مجلس شورای ملی و اعیان و منظوری شاهانه صورت میگیرد .
تدقیق و تصویب بودجهٔ مملکت بعدازترتیب و پیشنهاد وزارت مالیه از جملهٔ وظایف شورای ملی است همکذاوضع اصولنامهٔ جدید یاتغییر وفسخ قوانین مقرره بتصویب شورای ملی صورت خواهد گرفت خواه لزوم آن ازمجلس عنوان وخواه ازطرف وزراء اظهارشده باشد .
تصویب امتیاز تشکیل کمپانیهاوشرکت های عمومی از هرقبیل وبهرعنوان که باشد ازطرف شورای ملی خواهد شد .
عقدمقاولات ومعاهدات، اعطای امتیازات (انحصار) اعم ازتجارتی وصنعتی وفلاحتی وغیره خواه ازطرف داخله باشد یاخارجه بتصویب مجلس شورای ملی میرسد .
استقراض دولتی اعم ازاینکه ازداخله یاخارجه بهر عنوان و اسم باشد با طلاع و تصویب مجلس شورای ملی کرده خواهد شد
تمدید خط آهن وشوسه به پول دولت ویابخرج شرکت و کمپانی های داخله و یاخارجی تمام وابسته بتصویب مجلس شورای ملی است .

مجلس شورای ملی حق دارد که در اوقات لازمه عریضه به پیشگاه همایونی تقدیم دهد اما تقدیم این عریضه بهر حال بتوسطه هیئتی مرکب از رئیس و شش نفر اعضا که سایر طبقات از بین خود انتخاب میکنند خواهد بود. و وقت شرفیابی حضور هم اولاً توسط وزارت دربار استیذان میشود.

۲ـ سنا ـ یا (مجلس اعیان) : تعداد اعضای مجلس اعیان پنجاه نفر بوده و مستقیما باراده اعلیحضرت پادشاه افغانستان انتخاب و تعیین شده و دوام وظیفه در مجلس مذکور هم مربوط باراده سنیهٔ اعلیحضرت همایونی میباشد.

مطالبی که در مجلس اعیان تصویب و به مجلس شورای ملی فرستاده میشود در صورتیکه به مجلس شورای ملی قبول نشود نظر باهمیت مطلب مجلس دیگری مرکب از یك عده اعضای مجلس تشکیل میگردد. تعداد اعضای این مجلس که با لتساوی انتخاب میشوند اقلاً بیست نفر خواهد بود. مجلس منتخبه بمسئلهٔ متنازع فیه غور و دقت نموده رای خودرا به مجلس شورای ملی ارائه میدهند اگر بر رأی مجلس منتخبه مجلس شورای ملی موافقت نکرد موضوع بحضور ملوکانه معروض میگردد و باراده سنیه فیصله میشود.

حصهٔ دوم : قوه عدلیه است که وظیفهٔ آن تطبیق واجرای عدالت میباشد. کار تطبیق و توزیع عدالت هم ذریعهٔ محاکم عدلیه که بنامهای محکمهٔ ابتدائیه و محکمهٔ مرافعه یاد میشود و محاکم ابتدائیه در مراکز حکومات ثلاثه و حکومات کلان و محاکم ابتدائیه و مرافعه در مراکز ولایات و ایالات وجود دارد اجرامیشود. به محکمه مرافعه درافغانستان که محکمه استئناف هم گفته شده میتواند فعلامیتوانیم مفهومهای کورت یامحکمهٔ عالی را بدهیم.

وزیر عدلیه که وزارت آن مرجع و کانون قوه عدلیه شمرده میشود شامل کابینهٔ وزراء وهیئت حکومت میباشد. محاکم عدلیه باساس دساتیر شریعت اسلامی صرف بامور عدلی و قضایای حقوقی وجزائی که از معاملات شخصی نشئت کرده باشد رسیدگی کرده و به قضایائی که تعلق بحقوق اداره شمرده شود یعنی محاکمه و بازپرس مامورینیکه مربوط به کار و وظیفه شان مستوجب آن گردند تااندازهٔ درمحاکم اداری که (عبارت از انجمن های مامورین وزارت وریاست های مستقل ومجالس مشورهٔ ولایات وحکومات اعلی میباشد) وبصورت عمومی بذریعه تشکیل واداره علیحده که بنام ریاست محاکمات موسوم بوده و بمقام صدارت عظمی مربوط میباشد رسیدگی و فیصله بعمل می آید.

علاوه برمحاکم عدلیه یك تشکیل ومؤسسهٔ عالی عدلی دیگری بنام ریاست مستقل تمیز در مرکز مملکت دایر میباشد که حیثیت سوپریم کورت یعنی محکمه یادیوان عدالت علیاءرا داشته

وعندالایجاب بهمه‌قضایای حقوقی وسایره که‌چه‌از محاکم عدلیه‌وچه ازمحاکم اداری مان ارجاع گردیده وحل طلب باشد رسیدگی میکنند .

یك‌محکمهٔ دیگری بنام دیوان عالی برای‌محاکمهٔ وزرای دولت عندالاقتضا موقتا تشکیل می‌یابد وبعد انجام اموریکه باوسپرده میشود‌فسخ میگردد .

حصهٔ سوم قوهٔ اجرائیه‌است: که‌مخصوص وزیر وپادشاه بوده، وزرا و مامورین دولتی بنام اعلیحضرت قوانین وفرامین رابمطابقت و هم آهنگی همراه قیود و مواد قانون اساسی درساحهٔ تطبیق وعمل میگذارند .

لهذاقوهٔ اجرائیه ازطرف شاه‌وبالواسطه کابینه که در رأس آن صدراعظم قرار گرفته میباشدادار‌ه‌واجرامیشود کابینه‌متشکل‌ازسیزده وزیرورئیس مستقل‌است که‌ازطرف صدراعظم انتخاب میشوند. هریك‌ازوزراء درسیاست عمومیهٔ دولت مشترکا ودر امور مربوطهٔ و زارت متعلقهٔ‌خود مخصوصا درنزدشورای ملی مسئول‌اند وبناءً علیه ذات شاهانه غیرمسئول میباشند .

وزراء‌به‌جواب دادن چیزهائی که‌مجلس شورای ملی از آنها توضیحات بخواهد ناگزیر ومسئول بوده وبدون عذر موجهه وعلاوه ازاقتضا بتعویق وتأخیر جواب هم مجاز نمیباشند الا درصورتیکه مطالب محرمانه ودراختفای آن برای یك مدت صلاح‌ملت‌ودولت‌باشد. امابعد موعد معینه‌با براز مطالب‌مذکور بحضور مجلس مکلف هستند .

وزراءامورمربوطهٔ‌متعلقهٔ خودرابا‌ندازهٔ اختیارات خوداجرا ومافوق‌آن رابحضور صدراعظم تقدیم‌میدارند وصدراعظم بدرجه‌صلاحیت وظایف‌خوداجرانموده و مافوق آنرا بحضور ملوکانه عرض وهدایت میگیرد .

درخطبه‌ها ذکرنام پادشاهی وضرب سکه‌بنام پادشاه تعیین رتب و مناصب ، اعطای نشان، تعیین‌صدراعظم ، منظوری‌وزراء، عزل ، و تبدیلی ایشان، تصدیق اصولات مصوبه شورای ملی اعلان مرعیت ومحافظت آنها، حفاظت واجرای احکام شرعیه واصولیه ، قوماندانی‌عموم‌قوای عسکری افغانستان و اعلان‌حرب و عقدمصالحه و علی‌العموم معاهدات ، عفو و تخفیف مجازات تعزیری مطابق شرع شریف ازحقوق جلیلهٔ پادشاهی شمرده میشود .

بخش سوم: کابل پایتخت افغانستان:

شهر کابل باقدامتی که‌دارد زمانه‌ها وادوار تاریخ راقدم بقدم پیموده است . اما ولایت کابل برحسب وقت‌وزمان مساحت آن گاهی کم وگاهی وسیع میگردیده، در وقتیکه صورت

ایالت رامیداشت وسعت آن‌خورد ودرزمانیکه پای‌تخت سلطنت میگردید ظاهراً جمیع اراضی مفتوحه بدان الحاق یافته همه‌را یکجا سلطنت کابل یا کابلستان میخواندند دراغلب اوقا تیکه کابل بصورت ولایت اداره میگردید حدودش از طرف مشرق در پای سند ، از جانب غرب غوربند ، ازجهة شمال اندراب ، ازجنوب گردیز بوده. اماشهر کابل‌در قدیم الایام بموقعیکه حالااز آن بنام (بگرام)(۱) یاد میشود کاین بوده و هم‌درهمان جامدنیت های قدیمه را کهنه کرده است، سبب انتقال ازشهر قدیم بشهر جدید چندان معلوم‌نیست اما زیاده تردراثر خرابی هائی‌خواهد بود که کابل بنابر مقاومت خود از دست جهانگیران مثل سکندر ما کدونی وتورامان هونی وغیره دیده‌است - همچنانکه از کابل قدیم امروز آثاری موجود نیست بانی وحدود شهرآن هم‌درپردهٔ خفامانده ومعلوم نمی‌شود چه کسی آ رادراول بنانموده است و در ادوار تاریخ تاچه معموریت هارسیده خواهد بود؟.

بهرصورت آنچه برای مامعلوم‌است- کابل‌اززمان موجودیت خودیکی از تجارتگاهای مشهورشرق بوده و تاوقتیکه بحرشاهراه نگشته بود مال‌التجارهٔ چین وهند و خراسان تماماً در کابل میرسیده وهم‌ازبازار کابل برای شمال ایران وآسیای صغیر باروپا حمل‌ونقل‌می‌شد.

ابوالمورخین هردت (Heradoti) یونانی (۴۸۴ - ۴۰۶ ق م) که رواج مال‌التجارهٔ کابل‌را دربازارهای یونان وروم می گوید ازین‌جاست. من‌دریك تاریخ جرمنی دیده ام که کلمهٔاسمیهٔ کابل تحریك‌یك لغت‌سندی است که معنی‌آن تجارتگاه است و شاید سبب تسمیهٔ این‌نام برای این‌شهر هم‌ازجهتی است که اکثراً کاروانهای سندی‌مال التجارهٔ هند را در بازار کابل که تجارت گاه مشهور بوده درمعرض من‌یزید می گذاشتند.

کابل باهمه تخریبات کهشده وباهمه لشکر کشی هاوفتوحات کهبالای آ ن اجرا گردیده بازهم‌موقعیت تجارتی خودراازدست نداده و کاروانهای‌تجارتی ازهرسودران آمدوشدداشتند.

درزمان امیرمعاویه (رض) دریك روزبازار - تنهانیلی که از کابل خریدا ری شده بقیمت ۸ لك‌دینار بوده - حالاکه درزمان سلالهٔ آخرین کهپیش ازفتح‌قطعی اسلام در کابل‌سلطنت می کردند خریدنیل کابل تادو ملیون هم رسیده بود - ظهیر الدین محمدبابر که در اواخر آنرافتح کرده درتزك‌خود مخصوصاً ازتجارت وزراعت کابل بحث‌رانده مینویسد که اشیای خراسان - روم-بابل‌وچین‌همه در کابل یافت‌می‌شود ومالیات آن۸لك شاهرخی که هر شاهرخی یك‌مثقال‌نقره می‌شود - بود .

---

(۱) بگرام درجهة شمال‌شهر موجودهٔ کابل به حوزهٔ وسیع کوهدامن و کوهستان در فاصلهٔ ۲۴ میل واقع است .

معدن نقرهٔ پنجشیر کابل ازمعادنیست که‌ازاوایل دران کار شده و ممکن است همچنان که‌پنجشیر دارالضرب یعقوب‌لیث شده‌بود برای‌ضراب خانه‌بسیاری ازشاهان گذشته- نقرهٔ صاف وخالص خودرا دریغ نکرده خواهد بود .

ازروی تاریخ . کابل ازبلاد بسیارمعروف وقدیم دنیای کهن بوده ودرقدامت‌خود با بلخ و بامیان حتی با نینوا وبابل که امروز ازروی دنیا ناپدید شده‌اند همسری داشته در کتاب وداس (۱) Vedas که تقریبا داوزده قرن‌قبل المیلاد تصنیف‌شده واز قدیم ترین یاد گار های‌زبان سانسکریت است‌برای کابل نام (کبها) داده شده‌وباشنیدن نام کابل حکایه های شانزده سال پناه جستن‌جمشید درنزد (کورنك) مرزبان کابل - وآمدن (سهزا) پسر ضحاك دران- و قصه های‌افسانه نمای محراب‌شاه کابلی وروداپه دختران که‌مادر رستم‌است وسلطنت خودرستم بالای قندهار وسیستان وغزنی وکابل و بالاخره قتل رستم دریکی از کند های کوتل سفید خاك یاتنگی‌للندر کابل - بخاطر خطور میکند .

تاریخ این‌شهر تازمان اسکندر کبیربنزد نویسنده کاملامجهول بوده وفقطاینقدر معلوم است که کابل وتمام افغانستان درقرن پنجم داخل فتوحات سیروس [کیخسرو جلوس ۵۵۰ ق م] گردیدیده ودرزمان کشتاسب وفتح داریوش درمیدانیکه امروز کابل و ملحقات آ ن کائن است‌یك قومیکه معنون (به دنداری) بود زیست میکرد .

داریوش در سنه ۵۰۰ یا۵۱٦ ق م ازراه هریوا (هرات) و ذ تکوش (هزارجات) کابل را عبور نموده از درهٔ خیبر داخل هند گردید ودر این وقت که سلطنت (مکده) در هند بدست (اجاسترو) نام بچهٔ راجه (بهار) بود تمام حصهٔ مغربی هند را در حکومت خود شامل کرد که بعد از آن دریای سند حد فاصل حکومت فارس وسلطنت خود مختار و هند گردید - در کتیبهٔ نقش رستم که منسوب به داریوش شاه است ودر آن شهر های‌مفتوحهٔ آن نقر گردیده از شهر کابل وپشاور (گند هارا) نام برده شده . خلاصه کابل در تحت این وضعیت ها تاوقتی دوام نمود که‌اسکندر کبیر بایك هجوم بنیاد کن داخل افغانستان گردید .

---

(۱) (ودا) از کلمهٔ (وید) گرفته‌شده که‌به‌معنی دانش‌است - مذهب برهمنی را پانزده قرن‌قبل المیلاد ازمذهب قدیم (ویدی) ماخوذ نموده‌اند که کتاب مقدس‌او همین کتاب (ودا) است- آن‌قوم که‌به‌مذهب (ودی) بوده اندازآرین هائی بوده که در ازمنهٔ قدیمه در حوالی کنگا زیست داشتند وشهر بنارس راآباد کرده باب‌السماء می گفتند .

کابل در وقت اسکندر :

اسکندر بزرگ در ۳۲۸ ق م هندوکش را عبور نموده باکتریا را تسخیر و بطرف ماوراء النهر گذشت واز فتوحات شمال اکسوس (آمو) عنان گرفته در سال بعد آن که ۳۲۷ ق م باشد از دشتی که امروز کابل بروی آن آباد است بطرف دره خیبر مرور کرد . اگر منار (چکری) ومنار (سنجتك) (۱) و (منار هائیکه در کوتل پای منار بوده و خراب شده) از آثار هنود یا علائم سرحدی شاهان فارس نباشد ممکن است نشان عبور اسکندر وقشون او خواهد بود،زیرا اکثراً راه های دشواررا به منارها نشانی می کردند که در وقت پس گردیدن غلط نکنند . اگر چه در نزد مورخین اسکندر ، از کابل نامی برده نشده اما (نیکیای) آنها با کابل امروز موافقت دارد ودراطلس های تاریخی هم (نیسا Nysa) که تعریف نیکیا خواهد بود عین بحدیکه حالا کابل است دیده می شود جغرافیه دانهای مشهور یونانی که در قرن اول حیات داشته اند مثل بطلیموس و ستر ابون (۲) هم کابل را (کابورا) و (ارتو سپانا) یاد کرده اند .

کابل بعد از اسکندر : اسکندر بعد از فتح پنجاب در آن جا یك سلطنت یونانی تشکیل نموده بطرف مغرب ازراه ژدرژی (بلوچستان) عودت ودرسال ۳۲۳ ق م فوت شد اما درین وقت کابل مانند سایر افغانستان درتحت اداره سلو کوس نیکیاتر اول یك سردار یونانی که نام اصلی آن هم اسکندر بود (۳) ودرباکتریا از ۳۱۲ تا ۳۸۱ ق م سلطنت داشت اداره میشد ، اما مقارن همان وقت هندوستان درتحت قیام (چندر گپت - موریا) آثار حکومت مکدونیه را از هند برانداخته درایالات واقعه درجنوب جبال هندوکش که کابل هم در آن جمله است دست یافت سلوکوسها اگرچه در اثر کوشش های فاتحانهٔ خود میخواستند پنجاب را مجدداً بدست آرند اما مغلوب شده و بشاه هندی (چندر گپت موریا) Cgandraguptomorya تسلیم

---

(۱) ارتفاع منار چکری	۲۲ متر	٤ دسی		
دوره » »	۱۳ »	۸ »	٦ سانتی	٦ میلی .
ارتفاع منار سنجتك	۱۲ »	۲ »	٦ »	٦ » .
دورهٔ منار »	۸ »	۵ »	۳ »	۳ » .

(۲) این شخص ۵۰ سال قبل المیلاد کتاب جغرافی خودش را در چند مجلد تالیف نموده که بعد ها بحکم ناپلیون اول موسیو (کوری) آنرا بفرانسه ترجمه کرد .

(۳) مبداء تاریخ اسکندری از جلوس همین اسکندر گرفته شده نه اسکندر کبیر .

گردید وباین صورت ایالات پارو پامیسو Paropamisus (هندوکوه وپامیر) و جدرجی (بلوچستان) داخل حکومت موریا گردید (۳۰۵ ق‌م) . این سلطنت در وقت حکمرانی مها راجه (آشوك) Acaka نواسهٔ چندر گپت که از ۲۷۳ تا ۲۳۲ به هندوستان - بلوچستان وافغانستان حکومت داشت ترقی و وسعت زیاد پیدا کرد مها راجهٔ آشوك در اول برهمن وشیوائست بود اما در سال ۲۶۱ ق‌م بمذهب بودائی درآمد ویك نائب الحکومهٔ خود را در تکسیلا (بین راول پندی واتك) مقرر کرد که بالای پنجاب وبلوچستان و افغانستان حکومت میکرد .

گریك وباکتریا :

بعدازفوت آشوك، سلطنت موریاتنزل پیدا کرده ودرسال ۲۵۰ق‌م باکتریا هم بواسطهٔ (دیو دو توش) Diodotus یونانی استقلال خودرا حاصل ساخت این پادشاه که از آن بنام های (دئتود وتوش) ودیو دوتوس و(دویو دوتوس) یاد میشود خود را لقب شاه هزار شهر باکتریا داد، وبلخ را پایتخت حکومت جدید خود قرار داد .

از سلسلهٔ شاهان مستقل باکتریا که قریبا دوصد سال دوام نموده اند (دمتر یوس) پسر (اوتیدوس) چهار مین پادشاه آن تمام افغانستان وپنجاب را بحیطهٔ تصرف داشت که شاید سکه آن در موزیم کابل هم باشد . ولی به باعث رقابت پارت ها وبعد از آن از تهاجمات اقوام خانه بدوش ترکمنها که از وسط آسیا بدان سمت تاخت وتاز می نمودند سلطنت باختر روبه تنزل نهاد (۱۲۶ ق‌م) . درین فرصت (منان دروس) یونانی بر کابل و پنجاب سلطنت میکرد که (سلطنتش از ۱۶۰ تا ۱۴۰ دوام هم‌نمود) . عین در وقتیکه گریکو باکتریا از دست آخرین پادشاه یونانی هلیو کلس می بر آمد آخرین شاه یونانی در کابل هم هرمایوس بود که توانائی واقتدار خود را با یك رئیس یوشی (کوشان) قوی کرده از سنه ۲۰ تا ۲۵ عیسوی در کابل سلطنت کرد .

کوشانشاهی بزرگ : در سنه ۹۰ قبل از میلاد یك قوم تازه باسم قوم کوشان که چینی ها از آن به یوچی تعبیر مینمایند باکتریا را استیلا نموده - در شمال افغانستان دست یافت - این قوم مطابق یك ترجمهٔ ناقصی که از دائرة المعارف اسلامی بزبان المانی ازقلم لونکورت دیمس Longuortk Dames نزد ما موجود است از آرین های افغانستان بوده ودر مسکوکاتیکه از ایشان روی دست است معلوم می شود که عموماً اشخاصی بوده اند، پر ریش وطویل الحیه وبینی درشت - واز این جهت میتوان گفت که افغانها

و تاجك های امروزه از اخلاف و اعقاب آنها هستند . زبان آنها نیز اصلا از لهجه های آریائی بوده است ومسکوکات آنها عموما بزبان آریائی وخط یونا نیست . بهر صورت شاه اولین کوشانی کدفرس Kadphisis (کدفایسز) اول (کوجولا) بوده است که چهل یا پنجاه سال بعداز میلاد بسلطنت رسیده و در زمان خود بکتریا، کابل و پنجاب را فتح نموده بود و عقب وی گوند و فرس بر تخت بر آمده و در سال ۸۰ بعد از میلاد بعمر ۷۷ یا ۷۸ سالگی پدرود حیات کرد و بعدازین پادشاه نوبت پسرش کدفرس دوم (هیما) رسید که در کابل از ۸۵ تا ۱۱۰ عیسوی سلطنت می کرده این پادشاه حدود مملکت خود را به فتوحات پی در پی وسعت داده و تا دریای گنگز (گنگا) رسانیده و در سال ۹۰ از ترقی نظامی چینی ها شنیده یك پرنس چینائی را بازدواج طلب کرد. مگر شاه چین این خواهش را بی احترامی تصور کرده بجنگ پیش آمد. کادفرس میخواست بمقابل چینی ها خوب جنگ کند. اما قبیله‌اش اظهار ناراضی کرده متشتت شدند وحدود بسیاری حتی کابل هم از دست او بر آمده درسال ۱۱۰ مسیحی مرد. امامتعاقب آن کنشك Kanishka قانیشقهٔ اول که از همین قوم ازسنه (۵۰) عیسوی در قندهار حکومت میکرد کابل و باکتریا را واپس فتح کرده، چینیان را در کاشغر شکست سخت داد. اگر وسعت سلطنت عمومی اورا نظر کنیم عبارت از تمام سر زمین حالیهٔ افغانستان و ترکستان چینی کشمیر و پنجاب وسند تا حد دریای جمیل جمنا امتداد داشت. این پادشاه بسیار مدنی طبع بود - و در زمان اوصنایع بسیار رواج پیدا کرده، عمارات متعددی هم بنا گردید واین موقع صنایع (گریکو بودیك) بود که فورم صنایع بودائی بصنایع حجاری یونانی ها افزود شده بود چون این پادشاه برای نشردین بود ابسیار ساعی بود می گویند بت های بامیان راهمین حکمدار ساخته است بعد از فوت این پادشاه کنشکای ثانی از ۱۲۰ الی ۱۵۰ حکومت رابدست گرفته مرد وبعد ازان اوشکاHavrishka جانشین آن گردید و اوشکا در تمام این مملکت بهنا ور از ۱۵۰ تا ۱۸۰ سلطنت نموده بعد از خود واسودیوا Wasudewa را گذاشته وفات نمود. ولی بدبختانه درسال ۲۲۶ عهداین پادشاه مملکت بزرگ بقطعات تقسیم شده وتحت ادارهٔ ساسانیها رفت. اما یك قسمتی از اعقاب این سلسله مانده بود که در کابل تاقرن پنجم پادشاهی میکردند. خلاصه سلاطین کوشانی باواو شکانیان رقابت و جنگ ها مینمودند وبا ساسانیان دارای روابط دوستی بوده‌اند حتی هرمزدوم پادشاه ساسانی (جلوس ۳۰۳ م) دختر یکی ازانهارا به مزاوجت گرفته و در روی سکهٔ خود نام خودش را از دودمان شاهانهٔ کوشان بزرگ ضرب کرده بود. اما اعقاب اینها چنانکه گفتیم در کابل سلطنت میکردندو سلطنت

آنها تا استیلای قوم(هیاطله)یا افتالیت ها دوام داشت .(تا یکی مالیك) که آقای غبار در تاریخچهٔ کابل ازان نامی برده‌اند از جملهٔ همین شاهان است . اگرچه مذهب بودائی در کابل اززمان اشوك موریا شروع گردیده بود امادرزمان این شاهان مستحکم ترشده ،صومعه ها وزیارت گاههای اشخاص مقدس بودزم جا بجا در کابل بنا گردیده . سیاح مشهورچین که اروپائیان نام آن را اسیاتسیان وهندی هاهیون سانگ یاهیوان ستانگ می نویسند در این واقع وقتیکه بکابل رسید کابل را کاملا بودستی دیده معابد حتی زیارتگاه خود (بودا) را هم دیده بود .

قوم هیاطله : این قوم اصلا ازشعبهٔ قوم تخار ها بوده در اواخر قرن پنجم میلادی در ناحیهٔ اوکسوس (آمو) بتاخت وتا ز آغازیده ودرسنه ۵۰۰ میلادی کابل را ازدست بقایای کوشانی نیز کشیدند وسلسلهٔ فتوحات آنها به تحت اداره (توره مانا) Toromana تا هند دامنه پیدا کرد .

پایتخت این طایفه Sakala سکالا (سیالکوت) بود . در اواخر سال (۵۰۰) که کابل را تصرف نمودند مملکت شان آنقدر وسیع گردید که از فارس شروع شده و تاختن دارای چهل نائب الحکومگی بود - دروقت مهرگل Mehrgal جانشین تورا مان ازطرف بالاد تیه راجهٔ مگد ، این گروه از اطراف کشمیر رانده شدند ، قریبا در اواسط قرن ششم ناحیهٔ اکسوس را هم ازنزد شان ترك ها استیلا کردهِ وبالاخره ازطرف خسرو اول (نوشیروان) کاملا ازصفحات شمال شرق رانده شدند وکابل که تانیمه قرن ششم بزیر ادارهٔ این قوم بود خلاصی یافت - درین وقت (٦٥٠) مسیحی ترکانیکه برخصص دریای امو ر (ناحیهٔ اکسوس) Oxus استیلا یافته بودند ازطرف چینی ها رانده شده وکافرستا ن ضمیمهٔ حکومت چینی ها شد .

سلسلهٔ دوم کوشانشاهی و فتوحات اسلام :

پیایی زمانیکه هیاطله ازصفحات افغانستان طرد وتبعید میشدند در کابل از کو شانیها سلسلهٔ دومی تاسیس پادشاهی نمودند که آنهارادرتواریخ شاهان کابل می نویسند .

اگرچه موسس این سلسله چنانکه باید اخلاف آنهم بدرستی برای ما معلوم نیست اما اینقدر میدانیم که این شاهان تاسنه ۸۸۰ م مطابق ۸-۲٦۷ ه یکی بعد دیگری زمام سلطنت کابلستان را بدست گرفته اند وهم درزمان اینها بوده که اعراب داخل کابل گردیدند .

اولین دفعه فتح کابل بدست اعراب .

درسنه ۲۸ یا ۳۲ که زمان خلافت حضرت سید نا عثمان (رض) بود مسلمین بسر کردگی عبدالرحمن بن سموره بن حبیب قریشی ازراه غزنی بر کابل حمله آوردند - این وقت کابل شاه کوشانی شخصی بود که اعراب آنرا در تواریخ (اعرج) نام برده اند . اعرج با لشکر خود که قوای معاونه ازهند هم داشت بیرون شهر جنگ کرده وبعداز شکست داخل شهر گردید . عبدالرحمن هم شهررا محاصره کرده ودرپایان کار بحکم غلبه شهررا بکشوده بسیاری از سپاه کابلشاه را عرضهٔ تیغ ساخت وزنها وفرزندان شان را اسیر گرفته سالانه یك ملیون درهم بطور خراج بروی قبولانید . درین وقت اعرج هم که دستگیر گردیده بود بحضور عبد الرحمن کلمه بر زبان راند ومسلمان گردید .

وقتیکه شهر فتح گردید وشاه مسلمان شد عبدالرحمن تمیم (رض) بن قیس وجبیررا باچند نفرا صحابه برای تعلیم فرائض وآداب اسلامی در کابل گذاشته رفتند.

چون بپایان فتح کابل شهادت حضرت عثمان به میان آمد واعرج شه هم فوت گردید دیپال نام که بعد ازوی شاه کابل شده بود ازشهادت حضرت عثمان وجنگ های موقع خلافت استفاده کرده ازتادیهٔ خراج ابا نمود وحضرات تمیم وجبیر را با اصحابان معیت وی درموضعیکه حالا بشهدای صالحین مشهور است درشب علی الغفله بشهادت رسانید (رضی الله عنهم) . اگرچه ازطرف اعراب بعدازین چندین لشکر کشی دیگرهم سرکابل شده اما این لشکر کشی ها آنقدر مشهور نبوده وچنان معلوم می‌شود که بجهت اختلال در بار مقام خلافت اگر ازطرفی کابل را گرفته اند بپایان آنرا از دست داده و حتی بعضا به شکست فاحشی دچار هم شده اند مثلا در سنه ۶۹۸ ع - ۷۹ ه که زمان عبدالملك مروان است حجاج بن یوسف ثقفی عبیدالله بن ابابکر صدیق را که دربعضی از تواریخ آنرا عبدالله ابی بکره ودربعضی هم یزید بن زیاد می نویسند حاکم سیستان نمود او لشکر هارا جمع کرده به آویزه کابل شاه آمد- این وقت رطبیل Rutbil یا زنتبیل Zuntabeel بن جیپال شاه کابل بود که از سنه ۶۳ ه تخت کابل بدو رسیده بود خلاصه این لشکر بیك حالت بسیار اسف ناك شکست خورده و در تنگناه های کابل اکثراً اسیر وشهید گردیدند . چنانچه گفتیم این شکست برای قشون اسلام آنقدر خساره وتلفات رساند که بقایای مسلمین برعلاوهٔ همه تلفات ۷ لك درهم برای کابلشاه داده وخودرا زنده کشیدند .

فتح دوم اعراب : دوسال بعدازین یعنی در ۸۱ ه ۷۰۰ م عبدالملك یك فوج کثیرالتعداد را بسرکردگی عبدالرحمن بن اشعث برای فتح کابل و انتقام از رتبیل شاه نامزد فرمود . چون این لشکر مانند سیل جوشان و خروشان روبکابل شد رتبیل هراسان شده بالای اهالی شهر وتمامی قشون بسرعت تمامی گرداگرد شهر دیواری (۱) بنیاد نهاد وآنرا بابروج مشیده ودروب محکم استوار گردانید این پادشاه کابل درعین زمان عیاش هم بوده و بسیار زنها نگاه میداشت چون قشون اسلام سیستان ـ بست ـ قندهار را فتح کرده بغزنی رسیدند خود عبدالرحمن برای فتح غزنی معطل شده ویك عده ازنفری خودرابه تحت ادارهٔ ایث بن قیس بن حضرت عباس (رض) یعنی نواسهٔ کاکای حضرت رسول الله (ص) برای فتح کابل پیشتر فرستاد این عسکر چون گرد و دور شهر رسیدند زنتبیل لشکر خود رابر تبرکش ها برای جنگ تقسیم کرده خودش به فراغت نشست اما دیری نگذشت که مسلمین چند موضع دیوار را ازحد معبر دهمزنگ سوراخ نموده وبه غلبه داخل شهر گردیدند . درین وقت آنچنان جنگ شدیدی اجرا گردید که یکی را ازدیگری فرق نمیتوانستند .

اگر درهمین فرصت جناب عبدالرحمن که ازجنگ وفتح غزنی فراغت یافته بود نمیرسید مسلمین تماما بشهادت میرسیدند ـ اما چون جناب عبدالرحمن رسید شهر تماما تسلیم گردیده وزنتبیل به قلعهٔ گردیز گریخت ـ عبدالرحمن جناب ایث را که درین جنگ شهید گردیده بود به موضع که حالا بشاه دو شمشیره معروف است دفن کرد و این جناب چون دران روز که شدت حرب بود بهر دودست شمشیر میزدند بشاه دوشمشیره مشهور شده اند .

جناب عبدالرحمن بعد ازین واقعه تمام (معابد) درمسال های هنود راکه دردو طرفه دریا

---

(۱) این دیوارها همان است که تاحال بالای کوه ها آثار آن باقیست . اگر از اهالی شهر درباب بانی این دیوار پرسیده شود میگویند آنرا (زنبورك شاه) تعمیر نموده وبلا فصل از ظلم و اجحافیکه دروقت بنای آن کرده تفصیل میرانند ماهم که می بینیم زنبورك ـ زنتبیل ـ زتبیل ـ زمبر ـ اینها همه تحریف یکدیگراند و معلوم می شود که صحیحا بانی این دیوار هم کسی است که یکی ازین نامها را داشتند ـ اینکه‌می گویند دیوارمذکوررا جغتائیان‌ساخته اند ویا جهانگیر ویا نادر افشاری غلط خواهد بود ـ زیرا دروقت جغتائیان کابل سرحد بوده ودر وقت دیگرها اینطور مهمی که باعث دیوار ساختن گرد کابل شود پیش نشده ممکن است اینها دیوار شهر را هریك به نوبهٔ خود مرمت کرده خواهند بود .

آبادبود خراب کرده تنها یك درمسال را که در پایان کوه بود وحالا هم است بحال خود گذاشت واولین مسجد را درپهلوی مشهد جناب لیث (شاه دوشمشیره) اعمار فرمود (۱)

پس ازان جناب عبدالرحمن درموضع شهدای صالحین گذر کرده وجسد حضرات تمیم (رض) وجبیر (رض) راکه تا اینوقت درطی خاك سلامت مانده بودند شناخته و معروف نمودند اما دیگرجنابان معیت ایشان شناخته نشدند در اینوقت کدام خبری بجناب عبدالرحمن رسید که به بسیار دهشت کابل را تخلیه کرده وبطرف سیستان بنای حرکت راگذاشت .

اما درعین حال مورث غضب حجاج واقع گردیده بازنتبیل که بعد از تخلیه اعراب ـ کابل را مجدداً متصرف شده بودبه تفصیل که در تواریخ تصریح شده ملحق گشت و بالاخره زنتبیل عبدالرحمن راکه بعد ازشکست پناه هنده شدن دربست بکابل آورده بود درسنه ۷٤هـ۷۰۳م برای حجاج فرستاده درعوض ۷ سال ازادی خراج معا فی گرفت وعبد الر حمن هم خود را در راه هلاك ساخت .

فتح سوم وچهارم کابل :

چون امر کابل بدینصورت ماند دیگر تاعهد خلیفهٔ هشام اموی بدا نطرف توجه تامه مبذول نگر دید ودر عهد این خلیفه درسنه ۱۰۷هـ ۷۲۵ م امین بن اسد بن عبدالله قشیری (حاکم خراسان) غور وغرجستان کابل را تصرف نموده وتمامی افغانستان را بحکومت خراسان شامل نموده اماچون درهمین اوقات درحکومت امویان اختلال شروع نموده بود وکابل دوری داشت ازعهده نگهداری آن برآمده نتوانسته فتح کابل بازمدتوی ماند تاآنکه نوبت خلافت به عباسیان رسیده در زمان هارون الرشید درسنه ۱۷۱هـ ۷۸۷ م و لایت خراسان به جعفربن محمد بن اشعث داده شد واو پسر خود عباس را برای فتح کابل گماشت ـ عباس با قشون متعددی بر کابل تاخته آنرا مسخر وبا غنائم کثیری عودت کرد ولی طولی نکشید که شاه کابل باز تمرد نموده از اطاعت دربار خلافت سر باز زد .

سلطنت صفاریان وفتح پنجم کابل :

وقتیکه یعقوب ابن لیث صفار به تخت سیستان جلوس نمود (۲۵۳ هـ ـ ۲٦٥ م) قشونی برابر کرده میخواست فارس را استیلا نماید اما در عین ز مان المعتمد بن المتوکل عباسی

(۱) این مسجد که حالا بنام مسجد شاه دوشمشیره معروف است اولین مسجدی است که درکابل بناشده عمارت آخری آن ازنصیرالدین همایون بن بابرشاه بود که آنرادر دوراماني تجدید نمودند .

(۲۰۶ - ۲۷۹) فرمانی وسفیری نزد او فرستاده خواهش نمود که از فتح فارس عنان گرفته متوجه ولایت بلخ وتخارستان وسیستان شود وآن نواحی را صافی نموده به سلطنت پردازد برسیدن این فرمان یعقوب بلخ‌رافتح نموده درسنه ۲۵۷ه ۸۷۰م برسر کابل تاخت آورد پادشاه کوشانی کابل درین وقت هم رتبیل یا زتبیل (۱) نامی بود که شکست فاحشی خورده وتمام فامیل شاهی آنطرف دریای سند جلا نمود. لیث صفار کابل را ضمیمهٔ فتوحات خود ساخته از تمام بت هائی که در کابل بود بعضی آنرامنهدم وبرخی را برای خلیفه فرستاد.

یك سکه مذکور که دارای تاریخ ۲۶۰ میباشد ودر پنجشیر کابل ضرب شده دردست است ازین معلوم میشود که‌لیث صفار معدن نقرهٔ پنجشیررا بکار انداخته بود وبلکه کابل دارالضرب او بود. بعد ازین اغلبا کابل تاوقتی مفتوح ماند که سلطنت صفاریان درمراحل عروج بود اما چون سلطنت صفاریان رو به تنزل نهاد معلوم است که کابل باز از دست آنها بر آمده بود. بهر صورت بقایای کوشانی که پایتخت خود را در یکی از نواحی سند نقل داده بودند درآنجا بدست یك‌قوم هندی که بعدهاموسس جدیدشاهی کابل شد.دانقراض قطعی شان شد. (۲) ازآثار این سلسله که‌در کابل مانده ومشاهده‌می شود یکی‌چندین قلعه‌چه هائی‌است که تاحال‌دردرههای کوه (شاخ برنتی) مشاهده میشود. میگویندیك‌علمی در مذهب بودا بنام (برمت) بوده که طالبین آن - برای خواندن و پخته کردن آن باین کوه انزوا مینمودند و بعد از مردن درقلعه ها دفن میشدند نام این کوه که برنتی مشهورشده اغلبا تعریف همان برمت است ، نهر مشهوریکه مشهور به (نهردرسن) واز اختتام چاردهی کابل شروع شده از درمسال آسمائی میگذرد و پنج دهی کابل را مشروب میسازد نیز از آثار این سلسله خواهد بود زیرا اصلاً نام این جوی نهردرشن (جوی دیدار) است و این نام با درمسال آسمائی شاید بی منا سبتی نباشد.

---

(۱) ازینکه شاه کابل در وقت هجوم عبدالرحمن اشعث ویعقوب لیث صفار هر دو نزد برخی رتبیل گمان شده بعضی ها چنان میدانند که پادشاهان کوشانی کابل تماما رتبیل نام داشتند واین صورت لقب را داشت اما بخیال مانه چنان است بلکه هر یك نام علیحده بدون لقب داشتند. پادشاهی که در وقت عبدالرحمن اشعث بود زنتبیل یا زنبیل یا زنبورك بوده و این شاه رتبیل نام داشت اگر نام این شاه باآن شاه اولیه موافق باشد انگاه ممکن است همین دو پادشاه بیك نام بوده اند نه تمام این سلسله.

(۲) پیشتر نویشتیم که سقوط قطعی سلطنت کوشانی در کابل در سنه ۸ - ۲۶۷ ه. (۸۸۰ ع) بود واین چون قول صحیح است معلوم میشود که‌صفاریان درین سنه باردوم هم کابل را فتح نموده باشند.

سلطنت شاهی جدید در کابل :

مقارن ضعف سلسلهٔ صفاریان از کوهستان مشرقی کابل یك قوم دیگری قوت یافته که آنها اصلاً هندی و مذهب برهما داشتند سر کردهٔ آنها (کالاله) Kalalah نامی بود که سلطنت کوشانی را از آن طرف دریای سند برانداخته تاسیس یك سلسلهٔ شاهی جدیدی را در کابل نمودند،

اگرچه مورخ اسلامی ابوریحان محمد البیرونی هفت تن ازین پادشاهان را در کتاب خود ذکر نموده اما از روی مسکوکاتیکه در دنیا ظاهر شده اسامی ده نفرشان تا بحال معلوم گردیده است ·

بسلطنت این سلسله مذهب برهما در کابل رواج یافت واینها شاهی کابلستان را داشتند تا آنکه شاه آخرین شان موسوم به جایاپایا Jayapaya فوت گردید و کابل در ۳۶۶هـ ۹۷۷ م داخل فتوحات سبکتگین شاه (۳۶٦ - ۳۸۷) غزنی شد ، در ۵٤۷ که غزنی را علا والدین غوری مستاصل گردانید و سلطنت غزنویان بـه لاهور منتقل شد کابل هم بدست غوریان درآمده تا ٦۱۲ که سلطنت غوریان بدست علاوالدین محمد تکش خوارزم شاه به آخر میرسید تحت ادارهٔ غوریان ماند - درانوقت که ولایت غور و غزنی و کابل بزیر ادارهٔ جلال الدین منکبرلی پسر علاوالدین خوارزم شاه بود سیل فتوحات چنگیزی از معبر ترمز بطرف افغانستان سرازیر شده و تمام وطن عزیز را بخاك وخون نشاند · اگرچه جلال الدین لشکر چنگیز را در غزنی چند بارشکست هم داد اما چون خود چنگیزخان در ٦۱۸ بـه غزنی رسید جلال الدین تاب نیاورده و تا لب دریای سند پس نشست که درهمین هجوم - کابل هم بـه تصرف سپاه مغول درآمده از نهب و غارت بحق خود رسیده بود ، در وقتیکه چنگیزخان ممالك مفتوحهٔ خود را بین اولادان خود تقسیم کرد کابل سرحد حکومت چغتائی وا یلخان ایران واقع شده بود چون دربین جانشینان این سلسله زد و خورد بسیار زیادی بـه میان آمده و بجز از خرابی - بهبودی برای کابل متصور نبود نویسنده نمیتواند ازمیان آنهمه خانـه جنگی هـا و فتح و شکست وضعیت کابل را دران وقت ها تعیین بدهد ·

علی ای حال وضعیت مذبذب دوام داشت تا امیرتیمور کورگان برتمام آن خاتمه داد ·

امیر تیمور کورگان : در وقتیکه امیرتیمور کورگان بنای جهانگیری را گذاشته بود کابل درتحت ادارهٔ امیر حسین بن صلا ی بن امیر قرغن بود و چون صاحب قران بـا امیرحسین قرابت دامادی داشت دراول با وی یکجا بکابل آمده و کابل را از دست (فولاد بوقا واقبوقا) که اظهار بغاوت کرده بودند فتح نمود و نیز بعد ازانکه امیرتیمور امیرحسین را کشته خود پادشاه گردید کابل هم در تحت ادارهٔ او

درآمده چندی امیرجاکو برلاس و چندی ابوسعید نامی را در آنجا گماشت وقتیکه امیرتیمور فتح هندوستان را پیشنهاد خاطرساخت در سنه ۸۰۰ ه به دند کابل نزول نموده در موضع بگرام (کابل قدیم) نهری را که امروز باسم ماهیگیران موسوم است بیك فرصت اندك بالای لشکرخود حفرنمود و هم زمانیکه از فتح هند برگشته رهسپار سمرقند بود روز ۹ رجب ۸۰۱ ه را بکابل گذرانده عازم سمرقند شد .

در وقت حیات تیمور کابل ـ غزنی ـ قندهار،قندوز ـ بغلان وبلخ را تا سر حدات هند میرزا غیاث‌الدین جهانگیر پسرش اداره میکرد ـ اما چون او در حیات پدر فوت شد حکومت او به پسرش میرزا پیرمحمد بن میرزا جهانگیر داده شده بود که بعد فوت تیمور در ۸۰۷ ه بکابل پادشاه گردیده ، و در سنه ۸۰۹ ه به شبرغان بقتل رسید .

بعد ازین کابل درتحت سلطهٔ میرزا شاهرخ بن امیرتیمور که در هرات شاهی مینمود درآمد و پسرچهارمش سیورغتمش درکابل و زابل الی حدود هند ـ والی گردید اما چون سیورغتمش درسنه ۸۳۰ ه وفات نمود مجدداً ازطرف شاهرخ شاه امیر شیخ علی مغول والی کابل شد واین همان شیخ علی است که در ۸۳۳ ه و ۸۳٤ بالای هند حمله نموده .

بعد ازین رفت وآمد های حاکمان و بعد ازچندین کشمکش دیگر روزی آمد که سلطنت بمیرزاابوسعید بهادرخان شهید بن سلطان میرزا بن سلطان جلال‌الدین میرانشاه بن امیرتیمور رسید، و کابل را که ازجملهٔ متصرفات اوست میرزا الغ بیگ پسرش اداره مینماید مگر دیری نمیگذرد که الغ بیگ در ۹۰۷ه در کابل فوت میگردد وامراءپسرش عبدالرزاق را از بی کفایتی که داشت فرار میدهند ودرین بین که آخر سنه ۹۰۷ه است محمد مقیم نام پسر امیر ذوالنون بالشکر خود آمده کابل را متصرف میشود (۱) .

این خبر که به ظهیرالدین محمد بابر رسید از جهت آنکه عبدالرزاق عم زادهٔ اوبود برسر کابل هجوم آورده درآخر ربیع الثانی ۹۱۰ کابل را تسخیر وآنرا دار الحکومت خود قرار داد .

کابل که از دیرزمان مرکزیت خودرا باخته‌بود بدینصورت برای چندی باز پایتخت گردید و درهمین سال در کابل زلزلهٔ عظیمی واقع شد که فصیل های قلعه و اکثر منازل بالاحصار وشهرافتاده ، خانه های تمام پغمان بخاك یکسان شد اگرچه تا یك ماه زمین روز

(۱) امیرذوالنون بیگ ارغون از امرای سلاطین گورگانیه بود و بفرمان سلطان حسین میرزای گورگانی در ۸۸٤ حکومت داور و غور یافت پس قندهار و فراه بگرفت و زمین داور را نشیمن ساخت پس ازو پسرانش شجاع بیگ که به شاه بیگ معروف است و محمد مقیم در قندهار وگرمسیرات بحکومت رسیدند .

دو و سه دفعه میجنبید اما در یك روز جنبش زمین به ۳۳ دفعه رسید که اکثر مردم را تلف کرد ـ درمیان پغمان و بیکتوت یك تکه زمین عریضی را ازجا کنده و دور افگنند که از جای این زمین چشمه ها در فوران آمد ـ از حد استرغچ الی میدان که قریب شش فر سنگ می شود ۰ درزمین پشته‌ها برآورد و کندها تشکیل‌داد ۰ (۱)

در کابل آثار بابرشاه‌واخلاف او بسیار دیده می شود ازان جمله یکی باغ بابر واقع چاردهی که قبرخودش هم‌دران است‌مشهور ومانده ـ دیگر باغ عالم گنج امروزاست که بابر بنام جهان آراءدر ۹۲۵ طرح نموده‌است ۰

درسنگ کلانی که‌در حصهٔ قلعهٔ هزاره‌های کابل بکوه شیردروازه متعلق بود در سنه ۹۱٤ یك تخت‌سنگی برای‌خود ساخته درآن می‌نشست و نظرگاه آن را که تمام باغ هابود تماشا میکرد ۰

می گویند یك‌حوض سنگی بالای این تخت ساخته بود ودرآن فرد ذیل را که زادهٔ طبع خود اوست حك کرده بود :

نوروز نوبهار وبت دلربا‌خوش است　　بابر به عیش کوش که‌عالم دو باره نیست

درسنه ۱۰۱٦ که‌جهانگیر اکبرجلال الدین بن‌بابرشاه برای تماشای کابل آ مده بود برین تخت‌سنگی حوض دیگر کنده ودرتکیه گاه آن عبارت ذیل‌را نقرنمود :

(۱) کذادرهفت رمضان ۱۲۹۱ که‌زمان اعلیحضرت امیر شیرعلی خان مرحوم است بعد الظهر یك زلزلهٔ شدید بوقوع انجامید که‌قریبا ۱۵دقیقه زمین ازجنبش سکون نیافت در کابل هیچ سنج وصندوقه آباد نماند ازکوه آسمائی وشیردروازه سنگهای بزرگ سرا زیر شده راه‌هارا تماما مسدود نموده بسیار خانه‌های درون‌شهر خراب گردید ـ در کوهدامن و کو هستان خرابی بسیار نمود ازان جمله ـ قلعهٔ سرورخان پسر رجب خان پروانی را از بیخ کنده آن طرف افگنند سه‌چهار باغ به‌حد پروان(جبل‌السراج) درزمین فرورفت که‌تنها‌نوك در ختانش برای عبرت ظاهرمانده بود ـ زمین‌هاشق گردید تلفات جانی این‌زلزله در کوهستان و کوهدامن تااندازه ۱۲ هزار نفر بود ـ درقلعه ده قاضی برسر دروازه وجای غلامجان خان صاحب زاده تلفات نفوس این‌زلزله رادرسنگ نقرنموده اند که مصرع آخرآن این است(شش‌هزار آمد حساب اندر دوبار) ۰ زلزلهٔ زمان امیر مرحوم واول سلطنت امیرشهید و زلز لهٔ چند روز پیشتر درپنجشیر خرابی کرد شایدحاجت به‌تحریر نخواهد داشت زیرا اکثر ازان یاددارند ۰

« تخت گاه پادشاه بلاد هفت اقلیم نورالدین جهانگیر پادشاه بن جلال الدین اکبر شاه » (۱)
کذا عمارت سابق مسجد شاهد و شمشیره آباد کردهٔ نصیرالدین همایون بابر شاه بوده است
احاطهٔ بالاحصار پایان را که شهر بالاحصار را تشکیل می داد وانگیس ها آن را مسمار نموده اند
درسنه ۹۰۴ کامران میرزا ولد بابر شاه تعمیر کرده بود.

باغی که امروز در آن سفارت روسی سکنا دارد در سنه ۱۰۱۶ بمقابل باغ جهان ارای
بابر جهانگیر نواسه او طرح کرده وموسوم به شهرآراء کرده بود.

مسجد سنگی باغ بابر تعمیر کردهٔ شهاب الدین شاه جهان است که در سنه ۱۰۵۶ بصرف
مبلغ ۴۰ هزار روپیه آباد کرده است.

چهارچتهٔ مشهور کابل باهمان تزئین که هر کس شنیده است از آثار علیمردان نام صوبه دار
کابلی است که در عهد شاه جهان ساخته- مسجد علیای شوربازار و جامع گذری از بنا های
اورنگ زیب است.

خلاصه چنانکه گفتیم کابل درعهد بابر و اخلاف او بسیار باروئق شده بود تا وقتیکه
پایتخت بود هرروز درعظمتش می افزود ودرخت آلو بالو را اول بابر در کابل غرس نموده اگرچه
کوشش داشت که در کابل نیشکر هم زراعت شود اما آب وهوای آن مساعدت نکرد - باغ
های تاک انگور را درگرد و نواح کابل که اکثر آ تا امروز دیده می شود بابر ترتیب
و انتظام داده.

کابل درعهد بابر وتمام شاهان مغولی بابری دارالضرب بوده ودر وقت اکبر جلال الدین
طلا هم در کابل سکه می شد - سکهٔ آخرین شاهان بابری که در کابل زده شده دارای تاریخ
۱۱۳۸ است.

بعد از آنکه مرکز از کابل به دهلی منتقل گردید کابل بقسم یک صوبهٔ مستقل اداره می شد
که از اتک تا هندوکوه ۱۵۰ کروه طول وازقره باغ قندهار تا چغانسرای (چغته سرای) اسمار
صد کروه عرض داشت.

نادرشاه افشار :

کابل تاسنه ۹۳۲ که پایتخت بود ازطرف بابرشاه مستقلا درزیبائی آن توجه می شد بعداز
سنهٔ مذکور که مرکزیت آن به دهلی منتقل گردید از توجه خصوصی افتاده و تنها از طرف

(۱) شنیدم حوض سنگی این تخت را درموزهٔ کابل نقل داده اند - اما خود سنگ با همین
بزرگی خود که بعضی تخت همایون وبعضی تخت سفر می گفتند دریکی ازشبهای ماه حمل ۱۳۰۸
هجری شمسی از کوه جدا شده ودرمعبر عام افتاد که تاامروز هم در همان راه موجود است.

والیانیکه وقتاً فوقتاً شاهان مغول می‌فرستادند اداره می گردید دروقت هجوم نادر شاه ترك والی آخرین ازطرف شاهان دهلی در کابل نصیرخان بود که بدون جنگ ارگ کابل رابرای شاه نکشود یعنی همینکه روزسه‌شنبه ۳ ربیع‌الاول سنه ۱۱۵۱ نادرافشار درهند کی ورود نمود رحیم‌دادخان کوتوال بالاحصار رامحکم نمود حتی‌درروزیکه شاه‌برای تماشای حصهٔ‌شرقی شهر درسیاسنگ میرفت بالایش هجوم ناگهانی هم کردند وشاه‌رابااین آوردند که باتمام قوهٔ که برای‌حملهٔ هندوستان می‌برد متوجه فتح‌بالاحصار کابل شود با وجود آن‌تا نادر شاه در شهر بسیار خرابی نرسانید امان‌نخواستند بعدازفتح کابل از ظاهر شهر کوچ کرده بطرف‌هند رفت‌وعین درغرهٔ رمضان ۱۱۵۲ بود که نادر شاه باغنائم‌هندوستان واپس وارد کابل گردید .

قری افشار نانك چی - افشا رتیبه - چند اول از بقیهٔ عساکر نادری است که‌در کابل گذاشته ورفته است .

کابل در عهد شاهنشاه بزرگ احمد شاه :

چون در سنه ۱۱۶۰ اعلیحضرت احمد شاه درانی پادشاه افغانستان گردید و مالیات چند سالهٔ کابل وپشاور را که ناصر خان صوبه دار کابل برای نادر شاه می برد قبض نمود در همان سنه ناصر خان را بدستور عهد نادرشاه والی کابل مقرر نموده باپنجاه سوار درانی بکابل‌عودت‌داد - امامشروط بر اینکه فوری‌پنج‌لك‌رویهٔ دیگر هم‌از خزانهٔ کابل‌بفرستد .

چون ناصر خان بعد رسیدن کابل تمرد نموده وجه را نفرستاد اعلیحضرت احمد شاه هم که جهت تسخیر هند در حرکت‌بود دراخر سنه ۱۱۶۰ کابل را گرفته ناصر خان را اول به جلال آباد وبعد ازآن بهزاره جج فرار دادوبجز همین‌پیش آمدخفیف دیگر هیچ بندشی‌در کابل برای اعلیحضرت‌مذکور پیش نشد-بعد از آن چنانچه در تمام حملات هندبی منازعت از همین راه عبور ومرور فرمودند در سنه ۱۱۶٤ که اعلیحضرت احمدشاه نیشاپور را فتح و تصرف نمود‌عباس قلی خان مختاری بیات را که رئیس نیشاپوریان بود با عایله اش مقیداً به کابل فرستاده وبعد از چندی بهمان رتبهٔ ریاست رخصت وطنش فرمود .

اعلیحضرت احمد شاه نسبت به کابل نظریهٔ خوبی داشت و از جهتی که کابل تقریبا در وسط افغانستان واقع بود میخواست مرکز را در کابل نقل بدهد چنانچه برای‌همین مطالب در سنه ۱۱٦٦ ه امر احداث یك دیوار بزرگ را در شهر کابل داده با هتمام سردار جانخان پوپلزائی سپه سالار سر انجام آن را گذاشت . وسردار جانخان این دیوار را به چهار ماه دور کابل اعمار نمود وبا ختتام رسانید . یك ضلع دیوار مذکور از حد ماشین خانهٔ اندرابی را در برگرفته الی اخر گلستان سرای وضلع دیگر حد سلامخانه خاص

وبالای زیارت بابه کیدانی را عبور نموده بهمین وضع از کدام حدی کج شده تا دروازهٔ لاهوری میرسید ـ همچنین قسمت دیگر آن بالای چند اول را عبور نموده درحدود ماشین‌خانه تمام می گردید .

دروازهٔ قندهاری درد همرنگی .
« سفید درحد سلامخانهٔ خاص .
« سردار جانخان درحد بابه کیدانی .
« بیت در حد داشهای پشت مسجد عید گاه .
« گذر گاه ـ لاهوری ـ خافیا ـ شاسمند ها ـ گبری ها ـ قرت ها ـ شیرازی ها دروازه های این دیوار بود .

این دیوار بزرگ یازده مهره داشت وامروز یك حصهٔ آن که در یك گوشهٔ اند رابی داخل عمارت است وتا به حال مانده بعرض ۳ ونیم متر میباشد ویك گوشهٔ دیگر آن دزمندئی (میان دهی) خربوزه فروشی داخل خانقاه آنجا تا هنوز است .

عزیزی بنای این دیوار را نظم نموده واز مصرع اخر تاریخ آن را یافته است که ما عینا آن قطعه‌را می نویسیم :

ثانی محمود احمد شاه	آنکه شد از امر حق عالم شکار
غم نبند صورتی در عهد او	گر شود عالم همه آئینه وار
با ایاز خاص خود یکتای دهر	آنکه گردد اسم ازو گردون وقار
(۱) خان‌خانان آن امیر باگهر	آنکه گیرد جان ز خصم شهر یار
امر کرد از لطف آن کیهان خدیو	از سر جاه و جلال و اقتدار
تا کشد حصنی ز بهر حفظ خلق	دور کابل همچو گردون پایدار
شد پی اجرای امر شه به جهد	از ارادت آن امیر نامدار
شهر بندی کرد بنیاد آن امیر	کو بسر بر داشت چرخ زر نگار
گرچه‌دور ازعقل بودی کاین بنا	سال چار و پنج گردد استوار
لیك ز اقبال شهٔ والا نصیب	دیگر از سعی امیر بختیار
ماه پنجم این اساس با شکوه	شد تمام از التفات چهار یار

(۱) مراد از سردار جان خان فوفلزائی است که در عهد احمد شاه منصب خانخانان ومیر برزن وسپه سالاری داشت .

سال تار یخش چو جستم از خرد　　شد معینم لطف خاص کرد گار
در فشان شد ازسر اعزاز و گفت　　(همسری داردبه گردون این‌حصار)
١١٦٦

کابل در عهد تیمور شاه :

اعلیحضرت تیمور شاه کابل را نسبت به دیگر امصار افغانستان وقعت زیاد می دادند وهمین که درسنه ١١٨٦ ه شاه شدند بعد ازتنظیم قندهار برای سیرو وتفریح به کابل آمده و دیگر بجز حسب ضرورت به قند هار نرفتند تا آنکه در سنه ١١٩٠ ه - ١٧٧٦ م رسما کابل مرکز سلطنت قرار داده شده ودوایر کار های شاهانه از قند هار منتقل گردید . وهمان است که کابل تا حال دیگر مرکزیت را از دست نداد .

چون بعد ازین و اقعاتی که بالای کابل آمده باشد در کتاب های تاریخ مفصلا درج است . ما این تاریخچه را به همین جاختم کرده برای مطالعات واقعات آیندهٔ کابل قار ئین را در خود تواریخ مبسوط تکلیف می دهیم .　　(حافظ نور محمد)

فصل سوم : معلومات عمومیه راجع بمنابع افغانستان مشتمل برچهار بخش

بخش اول :

اقتصادیات یا منابع اقتصادی افغانستان

افغانستان یك مملکت مستعدیست که برای هرگونه تولیدات استعداد داشته و از آن می توان بوسیلهٔ زراعت و صنعت فواید زیادی بر داشته ودر سایهٔ آن تجارت مملکت به پیش برده شود . این است که در ذیل بصورت مختصر موضوعات راجع به تولیدات زراعتی حرفتی و معدنی و صنایع ماشینی و دستی و تجارت وارداتی و صادراتی افغانستان از نظر گذرانیده میشود . تا بتوان به وسیلهٔ آن ولو مختصر هم باشد دربارهٔ بنیهٔ اقتصادی مملکت افغانستان صاحب فکر واطلاع باشد افغانستان مملکتیست که ازیك طرف دارای مزارع و مراتع وسیع و از جانب دیگر صاحب جبال زیاد و مرتفع بوده برای زراعت و تربیهٔ حیوانات و بدست آوردن معادن و فلزات مهمهٔ صنعتی منبع بزرگی میباشد از همین جهت میتوان گفت که افغانستان اکثر از مواد صنعتی - معدنی و نباتی ومواد ارتزاقی را دارا بوده در اثر بکار انداختن منابع و مواد آن تجارت وسیع بین‌المللی خواهد داشت واین است درذیل موضوعات متذکرهٔ فوق تحت عناوین علیحده از نظر گذرانیده میشود .

۱ - در زمینهٔ تولیدات:

الف : تولیدات زراعتی - افغانستان با داشتن آب و هوای مساعد و معتدل و نفوس زحمت کش و فعال زراعت پیشه ، بهترین مواد ارتزاقی از قبیل گندم - برنج - جو - جواری - نخود - و اکثری از حبوبات و سبزی جات و میوه‌ها و مواد صنعتی زراعتی مانند پنبه - سند و غیره را دارا بوده و بوسیلهٔ تولیدات آنها در تمام ادوار تاریخی حیات مرفه و صنعت عالی و خوبی داشته است و افغانستان جدید میخواهد بوسیلهٔ تورید فن و تکنیك و اتخاذ تدابیر علمی وتجربهٔ که در مملکت های دیگر در زمینهٔ ترقی و پیشرفت زراعت مرعی است منابع مذکور را ترقی بدهد - مثلاً از یکطرف ریاست زراعت بوسیلهٔ انتشار تعلیمات علمی و فنی نواقص زراعت را رفع واز جانب دیگر به وسیلهٔ دفع آفات زراعتی زراعت را از آفات نگاه میدارد وازهمه مهم‌تر در تمام ولایات افغانستان فارم‌های زراعت موجود است که بهترین نمونه و سرمشق زراعتی را در دسترس عوام گذاشته اجناس وانواع خوب و بهتر حبوبات و نباتات را ترویج و تعمیم و اجناس ضعیفه را از بین میبرد . گویا ریاست زراعت در دایرهٔ اقتدار مالی و تشکیلاتی خود که جزئی از بودجه وبنیهٔ مالی

دولت است پروگرام دارد که میخواهد بوسیلهٔ آن به تدریج نواقص زراعت افغانستان را ازهر حیث اصلاح و با تجربه هائی که از قرون مدیده و به طور توارث بدهاقین این مملکت رسیده علم وتخنیك را هم وارد ورنسانسی در زراعت مملکت بوجود آورد .

در ولایات ونقاطیکه آب نسبتاً فراوان است البته اراضی ازقدیم باینطرف منبت وحاصل خیز میباشد ولی در جا هائیکه آب موجود نیست و اراضی زیادی بصورت بایر افتاده چنین اندیشیده است که در پلان وزارت فوایدعامه تشکیلات و بودجه وسیعی جهت حفر انهار وبستن بندهابرای آبیاری نمودن زمین هائیکه تا کنون لامزروع است بوجود آورده شود و اینك وزارت فوایدعامه در راه اجرای این پلان خود به حفر و اعمار چندین نهر و بند پرداخته و بعضی از آنها بسر رسیده و برخی هنوز زیر کار است و چنان تخمین شده که اگر این بندها و انهار اعمار وسفر گردند تولیدات زراعتی افغانستان نوعاً ومقداراً ترقی محسوسی خواهدنمود ودر تقویهٔ بنیهٔ اقتصادی افغانستان مراحل بزرگی پیموده خواهدشد.

ب - تولیدات حرفتی - افغانستان دارای مراتع وچراگاه های زیادی بوده وبنا بران برای پرورش حیوانات مخصوصاً انواع گوسفند هائیکه محصول پشم و پوست دارند - مساعدت کاملی بهم میرسانند از همین جهت پشم ، پوست های قره قل وعادی و بالنتیجه صنعت قالین - شال - پتو وغیره از پیداوار های مهمهٔ افغانستان میباشد .

حکومت افغانستان ازیك طرف بوسیلهٔ مختلفه تشویقیه مردم را به تربیه و تزئید نسل گوسفند - گاو وسایر حیوانات وادار می نماید واز جانب دیگر بوسیلهٔ تامین چراگاها و اعانت فنی به مالداران نواقص اجناس شانرا رفع واجناس صحیحهٔ حیوانات را تامین مینماید و در سال یکبار در سرسال بدارندگان حیوانات خوب و قوی وعادی از نواقص عضوی انعام و بخشش میدهد .

علاوه بر پشم و پوست که از قلمات عمدهٔ اقتصادیات افغانستان است از ناحیهٔ گوشت - پوست برای صنعت دباغی وشیر وتمام مشتقات آن برای اغذیه استفادههای مهمی بهعمل میآید.

پشم و پوست (وقالین که مادهٔ مصنوعی پشم است) در تجارت افغانستان رول بزرگی داشته و سالانه یك یك مقدار عمده ازین مواد به اروپا - امریکا صادر ودر بازار های خارج با علاقه مندی مورد - داد وستد قرار میگیرد - پشم پوست شیر و غیره محصولات حیوانی درتمام افغانستان تولید میشود ولی تولیدات مذکور مخصوصاً در ولایات شمالی مملکت بیشتر است .

ج تولیدات معدنی - با اینکه افغانستان از نقطهٔ نظر داشتن جبال رفیعه ومسلسل ومملو از معادن متنوعه در زمرهٔ ممالك مهمه شمرده میشود ولی تا کنون چنانچه شاید از معادن

مملکت استفاده بعمل نیامده است وعلت آن این است که افغانستان جدید ، در سایهٔ سیاست عمرانی حکومت موجوده ، تازه شروع نموده است اقتصادیات خودرا سروصورت جدید ونوینی بدهد از همین جهت در پلان اقتصادی مملکت حفر معادن واستخراج مواد معدنی بوده وبه تدریج مطابق قوه و اقتدار مالی و اقتصادی مملکت به حفر و استخراج معادن پرداخته میشود و تا امروز صرف از همان معادنی کار گرفته که از قوه و اقتدار مالی وفنی مملکت ساخته است مثل معادن ذغال سنگ - نمك - و امثال آن اما معادنی که استخراج آنها مستلزم سرمایهٔ زیاد و صنایع ثقیله و تاسیسات عظیمه است مانند آهن - مس و سایر فلزات و پطرول تا کنون دست نخورده ومورد توجه خاص دولت و موسسات مالی و اقتصادی مملکت مانند دافغانستان بانك و بانك ملی وغیره قرار گرفته است . گفتیم افغانستان از نقطهٔ نظر دارائی معادن غنی است . بلی افغانستان معادن متعدد آهن - مس - سرب - نقره-جست - قلعی - سرمه - ابرك - گوگرد - چونه - سنگ ریشه - ذغال سنگ-نمك - گرافیت - و اکثراً از چیزهائیکه لازمهٔ صنایع ماشینی (ایندوستری) و کیمیاوی و غیره است وجود دارد و اگر طوریکه در پلان اقتصادی مملکت شامل است روزی این معادن استخراج گردد - افغانستان در صنایع عمومی ومخصوصاً صنایع ثقیله حایز مقام برجستهٔ خواهد شد .

صنعت .

۱ - صنایع دستی - طوریکه در فوق گفته شد افغانستان بواسطهٔ دارائی مواد ابتدائی صنعتی مثل پشم - پنبه - پت - سند وابریشم وانواع چوبهای صنعتی و سنگ های نرم و قابل صنعت وغیره استعداد خوبی برای صنعت دارد ازین جهت تاریخ صنایع افغانستان مثل تاریخ سیاسی واجتماعی آن مشعشع و درخشان است. از صنائعیکه در افغانستان به وجود آمده وترقی نموده وحایز شهرت بین المللی گردیده است صنایع دستی است مانند قالین بافی - شال بافی - پتو بافی-برك - گلیم - قاغمه - کرباس - وسایر منسوجات وبعضی از مصنوعات دستی دیگر که برای رفع زندگانی یومیه مورد عمل بوده وهر کدام از روی نفاست شهرتی داشته مثل نقاشی چکن دوزی ها و یا دیگر مصنوعات که مربوط صنایع نفیسه بوده و بیرون از مبحث اقتصادی است ولهذا خارج از موضوع روی دست ما می باشد . چیزی که در ینجا جادارد بحث شود صنایع نساجی مثل قالین - برك ، کرك ، قاغمه ، گلیم وغیره است .

در اوقاتیکه هنوز افغانستان داخل در حیات تجارتی بین المللی نبوده و حوایج خودرا از جنبهٔ البسه در داخل مملکت تکافو مینمود از پشم - پنبه - سند وابریشم داخلی هرگونه البسه وفرش تهیه می نمود ولی وقتی منسوجات اروپا در بازار های افغانستان واردشد صنایع دستی داخلی رو به ضعف می رفت تا اینکه درین چند سال اخیر دولت توجه جدی خودرا

درین زمینه معطوف نموده وبه سرعت جلو این سقوط را گرفته ودر وزارت اقتصاد دائره یا مصرف کافی برای تشویق واعانت صنایع دستی بوجود آورده هیئت های سیاری مقرر نمود تادر تمام حصص مملکت گردش کرده امکانات ترقی صنایع را تجسس وبا ارباب آن اعانت فنی ومالی نماید وحتی موضوع صنایع دستی بهاندازهٔ طرف توجه جدی دولت قرار گرفت که هیئت های سیار فوراً بولایات اعزام شد و تا حدی در کار خود کامیاب هم گردید و هنوز سلسلهٔ این اقدامات جریان دارد ۰

ب ـ صنایع ماشینی ۰ صنایع ماشینی و تدویرآن در افغانستان یکی از آرزوهای اولیهٔ دولت افغانستان است زیرا افغانستان جدید باین حقیقت مستشعر شده که باید ازمواد ابتدائیهٔ داخلی خود در داخل مملکت کار گرفته از یك طرف شعب عاطل مملکت را بکار انداخته و از جانب دیگر صنعت را در داخل مملکت وارد ومساعی وزحمت افراد افغانستان را برله اقتصادیات ملی استعمال کرد ۰

برای نما یاندن آرزوی حکومت افغانستان که راجع به ایجاد صنایع ماشینی درمملکت دارد از قسمت مربوطهٔ پلان اقتصادی پنج ساله که در ۱۳۱۹ طرح و تصویب نموده و مقرر داشته بود که آنرا سر از ختم جنگ عمومی اروپا یعنی بعد از این مورد عمل قرار بدهد بهتر چیزی نیست لذا ما هم این قسمت را از همان پلان که لامحال درپلان اقتصادی دیگر یکه ترتیب آن جدیداً سر دست میباشد هم قسمت زیاد آن شامل خواهد بود اقتباس مینمائیم وانگهی از روی این پلان هم میتوان تا درجهٔ زیاد روش اقتصادی مملکت را چنانچه درعرض سالهای اخیر وسال جاری بوده درك و استنباط نمود ۰

پلان صنعتی برای پنجسال آینده که عملی شدن آن از خاتمه محاربه اوروپا در نظر گرفته شده بود :

۱ ـ توسعهٔ کار خانجات نساجی تابه ۳۰۰۰ دستگاه وتکمیل آن

۲ ـ توسعهٔ کار خانجات پشمینه بافی الی ۱۰۰ دستگاه

۳ ـ گوگرد سازی برای رفع حوایج تمام افغانستان

٤ ـ توسعهٔ کار خانه جات چرم گری برای تهیه وپخته نمودن سالانه ٤٠٠٠٠٠ پوست

۵ ـ توسعهٔ کار خانه جات پرزه سازی که حصهٔ زیاد ومهم پرزه جات کار آمد ماشین خانه های افغانستان وحصهٔ زیاد پرزهٔ موتر را تهیه میتواند ۰

٦ ـ توسعهٔ تیل کشی برای ۸۰۰۰ خروار تیل که کلیهٔ صابون کالا شوئی ویك حصهٔ روغن خوراکه را تهیه مینماید ۰

۷ ـ سمت سازی ۰
۸ ـ دو کار خانهٔ جدید قند سازی ۰
۹ ـ کار خانهٔ سودا کاستك ۰
۱۰ ـ کار خانه های برق در کابل ، خان آباد ، قندهار ۰
۱۱ ـ این ها فابریکه هائی است که مطابق پلان اقتصادی بعد از آنکه اوضاع تجارت بین المللی بحال نور مال آمده وقیمت اموال وماشین های وارداتی بحال عادی در آمد تاسیس و آغاز خواهد یافت و در صنایع ماشینی تطوراتی وارد خواهد گردید ۰

در قسمت صنایع ماشینی باید گفت سیاستی‌را که وزارت اقتصاد ملی نسبت بهافغانستان اتخاذنموده بسیار مثمرو پسندیده استزیراهرفابریکهازفابریکه های بزرگ مملکت درجهتهائی بنا شده اند که مواد ابتدائیهٔ شان در مجاورت فابریکه وجود دارد مانند فابریکهٔ قند بغلان که درمجاورت خود مزارع زیاد لبلبو دارد فابریکهٔ نساجی پلخمری کهقریب مزارع پنبه است وفابریکهٔ پشمینه بافی قندهار که در سر زمین پید اوار پشم واقع میباشد و امثالهم ۰ البته واضح است که این فابریکه ها درتهیهٔ مراد ابتدائیهٔ خود بهمشکلات بر نخورده و در قسمت قیمت تمام شد محصولات خود به صرفه واقتصاد تمام کار خواهند نرد ۰

(ج) فابریکات : از چند سال باینطرف مخصوصا از زمانیکه حکومت موجودهجدا در پی اصلاحات وترقیات مملکت بر آمده وبه اقتصادیات افغانستان توجه زیادی مبذول نموده است رفته رفته فابریکات مملکت هم ازروی عدد ومقدار تولیدات ترقی شایانی نموده است چنانچه امروز درسایهٔ توجهات حکومت به اقتصادیات مملکت تقریبا برای هرشعبه از احتیاجات مبرمهٔ مملکت فابریکه تورید و تاسیس وبکار انداخته شده است و در بکار انداختن وتاسیس نمودن فابریکه ، مقدار احتیاجات رول بازی دارد مثلا در افغانستان احتیاج به صنعت نساجی از هر چیز زیادتر بوده پس حکومت متبوعه در ضمن پلان اقتصادی خود به صنعت نساجی توجه زیادی معطوف وبرای تولید منسوجات نخی وپشمی، سندی وابریشمی وغیره فابریکه های بزرگ نساجی از قبیل فابریکهٔ نساجی پلخمری وفابریکه های نساجی کابل قندهار وغیره را تاسیس وجهت تولید پارچه باب از صنایع دستی به تشویق قالین بافان و نساجان پارچه وغیره پرداخت وبه این هم مکتفی نشده میخواهد فابریکات نساجی را به پیمانهٔبزرگتری روی دست داشته باشد-ازهمین جهته پلان اقتصادیت بعد ازجنگ افغانستان مینویسد ۰

۱ـ شرکت نساجی سرمایهٔ آن از (۵۵) ملیون به (۲۰۰) ملیون افغانی توسعه داده

شود که به تفصیل ذیل شرکتهای افغانی اسهام آن را خریداری مینماید .
اول) دافغانستان بانک ۰ (٤) ملیون افغانی
۲) بانک ملی (۳) ملیون افغانی
۳) شرکت پنبه (۲) ملیون افغانی
ازسنه ۱۳۱۹ به بعد هرتاجر صادر کنندهٔ مال که مال مذکور تحت تادیهٔ محصول می آید ازهرده افغانی محصول یك افغانی سهم نساجی را خریداری کنند .
ازختم محاربهٔ اروپا به بعد هرتاجریکه مال وارد میکنند به استثنای قند ، شکر ، پترول ، موترازهرده افغانی که محصول گمرك تادیه مینماید یك افغانی سهم نساجی را خریداری مینماید دافغانستان بانك یك کریدت (۱۵) ساله برای آن باز کرده و درحین پنج سال اول با ساس قرارمتخذه بانک سالانه (٤) ملیون افغانی برای شرکت نساجی مفتوح میکند و در وقت ضرورت شرکت درتصرف آن می گذارد که مجموع آن (۲۰) ملیون شود .
دوم:برای پشمینه بافی دوشرکت تاسیس میگردد یکی درکابل ودیگری در قندهار .
اکنون این دو شرکت تاسیس شده و بموفقیت بوظیفهٔ خود میپردازد ودر مغازه های فروش انواع پارچه های نفیس رابه هرمقدا ریکه خواسته شود حاضر داشته میباشد .
سوم:سرمایهٔ شرکتقند بهپنجاه ملیون افغانی ترقی داده میشود که سرمایهٔ موجودهٔ آن (۳۰) ملیون افغانی است .
باین صورت گویا حکومت افغانستان خواسته است به مرتبهٔ اول برای ترقی دادن این دوصنعت به فابریکهٔ (نساجی) وقند توجه زیادی معطوف نماید در اثر این توجهات اکنون فابریکه های نساجی یك مقدار معین لباس وفابریکهٔ قند یك اندازهٔ زیاد مصارف شکرمملکت راتهیه وبه قیمت منا سب بد سترس عموام می گذارد که این خود برای اقتصادیات مملکتی افغانستان موفقیت است .
درپهلوی این فابریکه ها فابریکه های دیگری هم ما نندفابریکه هایبرزه سازی - چرم گری گوگرد سازی وغیره درپلان ذکرشده وچارههای پیشرفت آن درنظر گرفته شده و درکات پول وبودجهٔ مذکور تعین شده است .
فابریکات افغانستان بنا بریك سلسله لزوم ووجوب عقلی وعلمی بوجود آمده یعنی اولادرهر زمینه که احتیاج بیشتر بوده زودتر فابریکه بوجود آمده وبکار اندا خته شده است وامروز عدد فابریکه هادر افغانستان زیاداست وروز بروز روبه زیا دت میبا شد واگر جنگ نمیشد بموجب پلان اقتصادی مملکت عدد فابریکات چند ین چند امروز افزود میگر دید ولی چه چاره که جنگ اخیرعایق بزر گی در راه صنعتی گردیدن افغانستان تولید نمود وبه مجرد یکه راه تجارت بازو ممالك بزرگ باصدار ماشین آلات بپردازند روبه صنعی شدن افغانستان

وتورید ماشین درمملکت وایجاد فابریکات به مقیاس بزرگی روی دست گرفته خواهد شد .
دولت افغانستان درزمینهٔ اقتصادیات مملکت روش مستحسنی دارد وآن تقویهٔ تشبثات ملیه وایجاد صنعت وتشویق وحمایهٔ آن میباشد مثلاً : دولت درابتداء یك فابریکه رابه وجودمی آردودر اثر هرگونه تشویق ومصارف مالی آنرا تقویه مینماید ولی همین که دید فابریکهٔ مذکور جان گرفته وآن را بشرکتی میفروشد چنانچه دولت فابریکات گوگرد سازی، چرم گری وبعضی ازفابریکه های نساجی رابه وجود آورد ولی همین که دید محتاج حمایهٔ مستقیم نیست بفروش رساند وامروز فابریکه های مذکور بدست اشخاص یاشرکت های ملی اداره میشود .
وقتی بتاریخ صنایع مراجعه میکنیم می بینیم که رویهٔ دولت افغانستان به مبادی قویهٔ علمی وتجربی اتکاء داشته وتمام ممالك ازهمین راه بسوی اقتصادیات سیر کرده اند .

(۳) تجارت : تجارت افغانستان مثل ممالك دیگرسه شق دارد : تجارت وارداتی ، تجارت صادراتی ، تجارت برای داخل مملکت .

(۱) تجارت داخلی - این تجارت تجارتی است که مال التجاره راازپیداوارمملکت حمل ونقل ودر داخل می فروشد این نوع تجارت اگرچه ازنقطهٔ نظرحیات ومعیشت ملی مهم است ولی ازجنبهٔ مالی وگمرکی اهمیتی ندارد زیرا ازمدتیست که در گمرکات افغانستان محصول صرفیات یعنی محصول گمرکی ازمالیکه از داخل حمل ودر داخل نقل و در بازار های داخلی بفروش می رسد گرفته نمیشود ازین جهته این نوع تجارت تقریبا ازلست انواع تجارت خارج گردیده است.

(ب) تجارت صادراتی : تجارت صادراتی افغانستان درحال حاضرمنحصربه مواد ابتدائیهٔ پیداوار داخل مملکت است وهنوز از مصنوعات خود صادرات قابل ذکری نداریم .
مهمترین موادیکه از افغانستان به خارج صادر شده واقلام صادراتی ما را در تجارت خارجی تشکیل میدهد پوست، پشم ، قالین ، پنبه ، پسته ، کشمش ، بادام ، انواع میوه های تازه خشك ، نباتات طبیعی وبعضی ازمواد معدنی و . . . . میباشد .
صادرات افغانستان اگرچه درحال حاضرنمیتواند برای واردات کفایت کرده موازنهٔ تجارت خارجی مملکت راحفظ کنند اما بعضی از قلمات آن مانند قره قل ، قالین و میوه جات قابل تقدیر ومایهٔ امیدواری است وبلان اقتصاد مملکت روزی راپیش بینی می نماید که اگر صادرات مابروارداتمامافزود نگردد اقلاموازنهٔ کهقایم خواهد شد . زیرا پلان صنایع وزراعت این امید را تقویه مینماید وآرزوی دولت افغانستان این است که دراثر تشویق وتقویهٔ صنعت وتزئید فابریکات ، وتولید چیز هائیکه از خارج وارد میکنیم و قلمات تجارت وارداتی مارا تشکیل میدهد تقویه و توسعهٔ زراعت بوسیلهٔ حفرانهاروبستن بندها وغیره روزی خواهد آمد که صادرات ما مطابق بواردات موازنهٔ تجارت خارجی برله ماباشد زیرا این هدفی است که ما بسوی آن میرویم وزود یادیر بدان واصل خواهیم شد ویاس وناکامی بی معنی است

(ج) تجارت وارداتی - باید اعتراف کرد که تجارت وارداتی ماهم از روی عدد اشیاوهم از قیمت آن هابرتجارت صادراتی مازیاد است زیرادر قسمت مصنوعات محتاج به خارج مخصوصاً درین اوقاتیکه صنایع را درمملکت اساس گذاشته محتاجیم آلات ما شین راازخارج وارد کنیم حجم تجارت وارداتی مارا بزرگتر جلوه میدهد چیزیکه راجع بان بیشتر بهخارج محتاج نبوده ودر حالات عادی ونورمال میتوانیم مایحتیاج خودرا ازرهگذرمذکوراز داخل فراهم کنیم موادزراعتی و محصولات فلاحتی است لهذا از همین جهت قسمت تجارت واردات مارا مصنوعات ومنسوجات خارجی تشکیل داده پلان صنایع وزراعت افغانستان معطوف باین است که این احتیاج را تاحدی کهامکان دارد ومنافی مناسبات حسنهٔ بین المللی درزمینهٔ آزادی تجارت نباشد بکاهد درموازنه تجارت افغانستان مسبب تطوری گردد .

(د) سیاست تجارت خارجی افغانستان : افغانستان درمعاملات تجارت خارجی هما ناسیاست آزادی تجارترا پسندیده تمام قوانین وتمایلات تجارت بین المللی رارعایت ودرمواردهمسایه گان از پرنسیپ (همسایه نیك) کار گرفته است ازین جهت او میخواهد یك عضو صالحی در تجارت بین المللی بوده وصادرات خودرا بدون فرق وتفاوت بااصول رقابت آزاد بدسترس همه گذاشته در واردات خویش نیز عین همین اصول را بکار برد چنانچه اصول گمرکات افغانستان این ادعارا به خوبی میتواند اثبات کند .

رژیم گمرکی درمورد تجارت خارجی : گمرکات افغانستان درمورد تجارت خارجی راهمعینی دارد وآن راه رابذریعهٔ دونوع محصول گمرکی تعقیب مینماید .

(رسوم حامی ورسوم مالی) این تفریق معنی تجزیهٔ نصب العین رامیدهد کهمحصول گمرکی را بهدوتا گوری تقسیم مینماید ومطابق است باتقسیماتیکه در گمرکات ممالك دیگر موردعمل می باشد .

رسوم حامی : این رسم بالای اموالی تطبیق میگردد که نظیر آن رادرداخل مملکت موجود داشته باشیم وازاینکه صنعت داخلی از باعث ورود صنایع اجنبی مختنق نگردداین محصول گرفته میشود .

مثلا دراوقات عادی یعنی خارج ازازمنهٔ بحرانی هروقت حکومت صنعتی رامیخواهد حمایت کند تادررقابت بامال همجنس خارجی خودمغلوب نگردد ازمال خارجی هم جنس آن محصول گمرکی میگیرد. واین است که این محصول را محصول حامی میگویند .

همچنان در گمرکات افغانستان محصول دیگری در پهلوی محصول حامی گمرکی ماموجود است که آنرا محصول مالی میگویند این محصول بامیدتامین واردات برای دولت وضع شده وبه حساب معین از تجار وارد کننده ازمال های معینی گرفته میشود وتمام این اموال در لست تعرفهٔ گمرکی بااعتبار نوع قید میباشد .

این است سیاست گمرکی افغانستان و ناگفته نماند کهدرمقابل این دومحصول هیچ امتیازی درین اموال بممالك نبوده وبهمه کس یکسان نفوذ دارد .

واردات وصادرات ازروی احصائیهٔ که دراواخر سال ١٣٢٤ از دوایر مربوطه بدست آورده شده است .

احصائیه واردات .

اول مواد نباتی

الف منسوجات - ١٤٢٠٠٠٠٠ یارد - ٧٠٧٨٢٢٠ دالر مساوی ٩٢٣٠٠٠٠٠ - افغانی
ب - چای - ١٦٦٤ - تن - ١٦٣٧٢٣٥ » » ٢١٣٤٩٥٤٩ - »
ج - شکر - ٢١٦٢٣ تن - ٨٤٦٢٤٤ » » ١١١٣٥٠٣٤ - »
د - باقی مواد ..... - ٤٥٨٧١٩ » » ٥٩٨١٧٠٠ - »

١٠٠٢٠٤١٨ » » ١٣٠٦٦٦٢٨٣ - »

دوم مواد معدنی

الف-تیل‌وروغنیات ٢١٩٣٩٠٨ گیلن ٤٩٠١٠٨ » » ٦٣٩١٠١٥ - افغانی
ب - موتر ٨٠٤ عراده ٥٦٩١٧٦ » » ٧٤٢٢٠٦٢ - »
ح - باقی موادمعدنی ...... ١١٧٠٢٧٥ » » ١٥٢٦٠٣٩٨ - »

٢٢٢٩٥٥٩ » » ٢٩٠٧٣٤٧٥ - »

سوم مواد حیوانی ٤٣٦٩٠٠ » » ٥٦٩٧١٧٨ - »

٢٦٦٦٤٥٩ » » ٣٤٧٧٠٦٥٣ - »
ازبابت میزان اول ١٠٠٢٠٤١٨ » » ١٣٠٦٦٦٢٨٣ - »

جمع کل ١٢٦٨٦٨٧٧ » » ١٦٥٤٣٦٩٣٦ - »

احصائیهٔ صادرات .

اول مواد حیوانی

الف - قره‌قل - ٢٤٠٠٠٠٠ جلد ٢٨٨٠٠٠٠ دالرمساوی ٣٧٥٥٥٢٠٠٠ افغانی
ب - بغنه‌وسائرپوستها ٦١٤٠٦٢ » ٧٦٣٧٦٤ » » ٩٩٥٩٤٧٨ »
ج - پشم ٧٠٠٠ تن ٣٥٢٠٩٢٥ » » ٤٥٩١٣٠٠٠ »
د - باقی مواد حیوانی .... ٤٢٧١٩٤ » » ٥٥٧٠٦١٦ »

٣٣٥١١٨٩٣ » » ٤٣٦٩٩٥٠٩٤ »

دوم مواد نباتی :

الف - میوهٔ خشك	۱۴۷۱۱	تن	۷۳۰۰۸۲۵	دالرمساوی	۹۵۲۰۲۷۶۳	افغانی
ب - میوهٔ تازه	۱۶۳۰۲	»	٤۰۸۱۳۸۲	» »	۵۸٤۳۷۲۲۷	»
ج - پنبه	۸۰۰۰	»	٦۱۳٤۹۷۰	» »	۸۰۰۰۰۰۰۰	»
د - تریاك	۳۰	تن	۹٦۰۰۰۰	» »	۱۲۵۱۸٤۰۰	»
ه - سایر مواد نباتی		-	۲۱۳۲۳٦	» »	۲۷۷۷۹۹۰	»
			۱۹۰۹۰۲۱۳	» »	۲٤۸۹۳٦۳۸۰	»

سوم مواد معدنی :

....	۳۵٦۳	» »	٤٦٤۵٦	»
میزان مواد حیوانی فوق	۳۳۵۱۱۸۹۳	» »	٤۳٦۹۹۵۰۹٤	»
جمع کابل	۵۲٦۰۵٦٦۹	» »	٦۸۵۹۷۷۹۳۰	»

از مطالعهٔ معلومات وتشریحات فوق راجع بهروش اقتصادی این مملکت وچگونگی اجراآت که درین زمینه از چند سال باین طرف الی سال ۱۳۲۵ (۱۹٤٦ - ۱۹٤۷) جریان داشته ومثلا روی چه اساسات وبر نسیب هائی کار میشده البته قارئین محترم تا درجهٔ کافی اطلاع ومعلومات بهم رسانده خواهند بود اینك پیش از اینکه مقالهٔ هذا راختم کرده باشیم نتایج کنفرانسهای اقتصادی را که اخیراً در هفته های اخیر ماه سنبلهٔ ۱۳۲۵ در اثر اجتماع یکصد نفر رؤسای شرکت ها در صالون بانك ملی تحت ریاست شاغلی وزیر اقتصاد ملی بعمل آمده بود چون تصمیماتی که در نتیجهٔ کنفرانسهای مذکور برای انکشاف امور اقتصادی وعرفانی مملکت اتخاذ و به عملی نمودن آن بصورت یك پروتوکول از طرف رؤسای شرکت ها موافقه بعمل آمده ومطالعهٔ آن یکقسمت آرزو وتمنیات ملی این کشوررا برای انکشاف امور اقتصادی وعرفانی ماتا درجهٔ زیادی حالی وخاطرنشان کرده میتواند نیز در دسترس مطالعهٔ قارئین محترم خود میگزاریم .

نتایج کنفرانسهای اقتصادی اخیر :

امضای پروتوکول های مهمه :

تهیهٔ دو صد کرور افغانی برای پلان های عرفانی وعمرانی وصناعتی مملکت در ظرف ده سال از طرف شرکتها وموسسات اقتصادی :

چهار نیم کرور افغانی اعانهٔ نقدی :

ماامضا کننده گان این پرو توکول روسا وهیئت های عامل شرکت های و لایات شمالی هرات ، وقندهار ، کابل ، بانك ملی وشرکتهای صناعتی که در کنفرانس شرکتها بمرکز اشتراك نموده بودیم، برعلاوه شورو مذاکراتی که دراطراف اصلاحات امورجاری و تغیرات سیستم اداری مؤسسات متعلق بما صورت گرفته ومورد حل و فصل واقع وپروتوکول های آن بامضا رسید اینکه ازیکطرف به تاسی افکار بهی خواه اعلیحضرت پادشاه محبوب ما وپیروی هدایات و ارشادات مرد بزرگ والاحضرت اشرف صدر اعظم سپه سالار غازی ماکه فرموده اند :

(سعادت خود را در سعادت مملکت جستجو نمائید وباید از باب سرمایه سرمایه های خود را چنان بکار اندازند که ترقی مملکت ورفاه ملت دران متضمن باشد)واز جانبی چون در اطراف این نظریات عالی حکومت وپلان اقتصادی مملکت ووضعیت پرمشکلاتی که دراثرمحاربه و محدودیت اموال وارداتی و بلندی قیمت اشیاء وصعود بیسابقهٔ قیمت های مواد از تنزاقی بواسطهٔ خشکک سالی دچار گردیده غور نموده وتمام این مسایل رادرین کنفرانس مورد مذاکروتحقیق قرار داتیم درنتیجهٔ مجلس بنابراینکه شرکت هاوظایف‌ملی شانرا مقدسانه درراه ترقی وتعالی مملکت بافدویت کاملی اجرانموده باشند وهم بنا برخصلت نوع پرستی که تهداب‌اخلاق واجتماعیات ملی افغانستان باساس شعایر مذهبی وقومی بران بنا یافته کاملا مراعات شده باشد به فیصله های ذیل اتفاق و اتحاد نمودیم :

۱ ـ موضوع ترقی وپیش رفت مملکت .

در کنفرانس‌چنین مطرح بحث‌شد که‌برای وصول بهاین‌مقصد عالی بدون پیشرفت معارف وتوسل بدامن صناعت‌ابتدائی وزراعت مملکت دیگرامکاناتی موجود نیست. بهاین جهت برای تقویهٔ این دوموضوع ماامضاء کنند گان این پرو تو کول بهفیصله های ذیل رسیده ایم :

الف ـ صناعت نساجی وتولید برق تقویه گردد . سرمایهٔ شرکت نساجی به میزان ۳۰۰ ملیون وسرمایهٔ شرکت برق در حدود ۲۵۰ ملیون‌تو سعه داده شود تادرد ورهٔ ده سال اول تولیدات برق‌بهصد هزار کلوات رسیده نه‌تنها رفع احتیاج‌صنایع‌شود، بلکه شهر های ذیل نیز کاملا تنویر گردد :

قندهار ، هرات ، میمنه ، اندخوی ، شبرغان ، ایبك ـ سرپل ـ اقچه ـ مزار شریف ـ تاشقرغان ـ خان اباد ـ بدخشان ـ جلال اباد ـ گردیز .

هرجائیکه امکان تولید قوهٔ برق ازآب باشد ازان استفاده ودر بقیهٔ مواضع ازدیزیل کار گرفته شود ودر وقتی که تولید برق ذریعهٔ ابشار هابعمل می اید حتی المقدور کوشش شود که درزراعت افغانستان نیز آب‌آن استفاده گردد .

شرکت نساجی دردورهٔ ده سال اول بایستی تولیدات نخی خودرا اقلابه میزان ۷۰ ملیون متر تکه برساند .

ب - شرکت سمنت سازی وتهیهٔ مصالح تعمیراتی تاسیس وسر مایه های انهابه ۵۰ ملیون توسعه داده شود . درده سال اول باید سه کارخانهٔ سمنت‌سازی یکی در کابل دیگری درهرات وسومی در ولایت خان آباد تاسیس گردد .

ج - یک شرکت استخراج نفت تاسیس واین شرکت باید بسر مایهٔ داخلی و برای مصرف داخلی کار کند، سرمایهٔ ابتدائی ان ۵۰ ملیون افغانی تعین شود .

د - یک عده شرکت های صناعتی ازقبیل توسعهٔ چرم سازی - شکر سازی - گوگرد سازی حجاری ونجاری تیلکشی درنظر گرفته شود وتاسیس صناعت شیشه سازی - کاغذ سازی وتوسعهٔ شرکت حمل ونقل مدنظر باشد .

توضیح‌ما گروپ‌شرکت های اتحادیه امضاء کنندهٔ این پرو تو کول و بانک ملی متعهد میشویم که چون تهیهٔ سرمایه برای توسعهٔ شرکت های صناعتی وتاسیس آنها عند الاحتیاج موازی بهپیشرفت کار این موسسات متدرجا بدین قرار سهم بگیریم :

الف :دردورهٔ ده‌سال اینده یک ملیارد افغانی تعهد میکنیم که به شعب صنایع فوق بنام سرمایه تادیه نمائیم بدین قرار

۱ - همه ساله مناصفهٔ مفاد خالص موسسات مابعد تادیهٔ مالیات بر عایدات برای خرید اسهام شرکت های صناعتی فوق و توسعهٔ سرمایهٔ آنها به مصرف میرسد .

۲ - جلدانهٔ پوست قره‌قل که تا الحال سالانه فی جلد سه افغانی سهم نساجی خریده میشود برای ده سال آینده نیز دوام داده خواهد شد .

تبصره - چون شرکت نساجی فعلاً باندازهٔ کافی سرمایه دارد ولی سرمایهٔ شرکت برق محدود است لهذا سر از امسال شرکت های قره‌قل عوض سهم نساجی سهم شرکت برق را خریداری خواهند نمود .

۳ - هرگاه مدارك فوق برای سرمایهٔ کار آمد سالانهٔ پیشرفت و توسعهٔ شرکت های صناعتی فوق کفاف نکند متعهد میشویم که از ذخایر وسرمایه های خود همیشه باندازهٔ کافی توسعهٔ شعب صناعتی سرمایه تهیه نمائیم تا در امور صناعتی مملکت از مدارك سرمایه تعطیلی رخ ندهد .

٤ - چون در حین مذاکرات کنفرانس معلوم شد که در ده سال آینده انکشافات و پلان های صناعتی مملکت محتاج به ۲ ملیارد افغانی میباشد و از آنجمله در حدود تخمین چهارصد ملیون افغانی فعلاً در شرکت نساجی - برق - قند سازی - وشرکت های پشمینه‌بافی

و سمنت سازی و غیره موجود ویك ملیارد را هم ما گروپ اتحادیه ها، شرکت‌های قره‌قل و بانك ملی متعهد شدیم بپردازیم پس مجموع این دوقلم یك ملیارد و چهار صد ملیون میشود لذا باقی شش صد ملیون باید قرار ذیل حاصل گردد .

الف ـ ذریعهٔ قرضهٔ داخلی و خارجی چهار صد ملیون افغانی که این قرضه باید چنان عملی شود که در ده سال اول قرضه بتدریج اخذ گردد ودر ده سال مابعد ده سال اول به تدریج تادیه شود این تادیات‌را مفاد خود شرکت های صناعتی وادامهٔ سهم گرفتن اتحادیه‌ها و بانك ملی که ما بعد از ده سال اول صورت میگیرد تأمین خواهد نمود .

ب ـ دوصد ملیون باقی را باید تمام شرکت ها و تجار انفرادی مملکت که خارج گروپ اتحادیه ها وشرکت های قره قلی وبانك ملی مینماید به خریداری اسهام شرکت های صناعتی تعهد و تکمیل بدارند تقسیم و توزیع مبلغ مذکور که آیا شرکت ها و تجار بچه اصول سهام صناعتی را بصورت مساویانه خریداری نمایند در مجلس اطاق تجارت کابل مورد مذاکره و فیصله قرار داده شود .

۲ ـ موضوع معارف ودارالمساکین .

چون نه صناعت و زراعت و نه امور تجارت مالی ـ عمرانی ـ صحی و غیره بدون علم و موجودیت وامداد متخصصین عالم ولایق اهل مملکت صورت گرفته میتواند بدین جهت کنفرانس شرکت ها اهمیت بسزائی باین موضوع مهم حیاتی قابل گردیده و حاضر شده با تمام قوا و توانائی خود هم امروز و هم آینده به تقویه و توسعهٔ نیروی عرفانی با حکومت متبوعه یعنی وزارت معارف همکاری نموده و امداد های لازمهٔ مالی را دریغ نکنند ودر مقابل استدعا نماید که امور عرفانی مملکت با اقتصاد ملی آن هم آهنگی گردیده و پروگرام مصارف برای رفع احتیاج اداری این امور تطبیق داده‌شود- درعین زمان موضوع دارالمساکین نیز مورد بحث کنفرانس قرار گرفت و کنفرانس درین زمینه نیز امداد و اعانهٔ را لازم دانستند .

بنا برین طوریکه وزیراقتصاد ملی در کنفرانس معلومات دادند جهت احتیاج سه سال آیندهٔ معارف مملکت و مصارف تعمیر دارالمساکین به مبلغ ذیل ضرورت حس میشود :

الف ـ برای استخدام تقریباً یکصدنفر معلمین‌خارجی درسالهای ۲۶ ـ ۲۷ (۱۰)ملیون افغانی

ب ـ برای مصارف ٥ مکتب متوسط لیلیه که درین مکاتب درسه سال آینده همه‌ساله شش صد وسی نفر متعلم فارغ‌التحصیل ابتدائی قبول میگردد ۸ ملیون افغانی

ج ـ برای مصارف ساختمان وسایر اوازم مکتب تجارتی ۳ ملیون افغانی

د ـ برای تعمیر عمارت فاکولتهٔ حقوق و لوازم آن ۳ ملیون افغانی

هـ ـ برای تعمیر عمارت فاکولتهٔ سیانس و لوازم آن	٦ ملیون افغانی
و ـ برای تعمیر عمارت فاکولتهٔ ادبیات و لوازم آن	٣ ملیون افغانی
ز ـ برای تعمیر عمارت دارالمساکین	٥ ملیون افغانی
مجموع	٨ ملیون افغانی

لهذا کنفرانس موضوع را مورد مذاکره قرار داده وبا کمال افتخار فیصله نمودند که با این مقصد عالی همراهی و مبالغ فوق را قرار ذیل فراهم نمایند .

الف ـ بانک ملی سه ملیون مصارف تعمیر فاکولتهٔ ادبیات و یک ملیون بابت تعمیر دارالمساکین را تعهد نمود .

ب ـ شعبهٔ خیریهٔ بانک‌ملی مصارف تعمیر فاکولتهٔ حقوق را قبول نمود ٣ ملیون افغانی

ج ـ شرکت نساجی ـ برق ـ قندسازی ـ پشمینه‌بافی قندهار ـ کابل شرکت شمالی شرکت پشتون متعهد گردیدند که به تناسب سرمایه های شان جهت تعمیر فاکولتهٔ سیانس شش ملیون وبرای مصارف مکاتب لیلیه ٢ ملیون و جهت دارالمساکین یك ملیون بپردازند.

د ـ شرکت های قره قلی متعهد شدند از آنچه پوستی که در سنه ٢٤ ـ ٢٥ ـ ٢٦ ـ به خارج صادر نموده ویا مینمایند فی جلد دونیم افغانی برای مصارف استخدام معلمین خارجی و لیلیه ها و تعمیر دارالمساکین تادیه کنند ١٧ ملیون .

هـ ـ دیپوی تعاونی تعهد نمود که مصارف ساختمان وسایر لوازم مکتب‌تجارتی‌رابا باقیمانده یك ملیون مصرف تعمیر دارالمساکین از پول تفاوت فروش دکان های آزاد تادیه کنند ٥ ملیون مجموعاً ٣٨ ـ ملیون .

توضیح : هجده ملیون افغانی که بمصارف مکاتب لیلیه واستخدام یکصد نفر معلم‌خارجی مربوط است ذریعهٔ بانك ملی نقداً در ٢ سال آینده به وزارت معارف تادیه میشود و مبالغ ٢٠ ملیون افغانی که برای مصارف ساختمان فاکولته ها و مکتب تجارتی پیش بینی شده از طرف تعهد کننده گان عندالا حتیاج به بانك‌ملی تادیه میشود تا بانك ملی ساختمان عمارات مذکور را بایکی از شرکت های عمرانی خارجی و یا داخلی قرار داد نموده تعمیرات را تکمیل و به وزارت معارف و ریاست پوهنتون تسلیم دهد .

٣ـ موضوع مشکلات مواد ارتزاقی واموال واردانی .

کانفرانس دراطراف وضعیت موجوده که‌عموم طبقات ملت از نقطهٔ‌نظر صعود قیمت های مواد ارتزاقی واشیای خارجی بدان گرفتار و در مضیقه هستند مذاکره نموده و به نتایج ذیل رسیده اند :

الف مواد ارتزاقی ·

کانفرانس درین باره اقدامات والاحضرت اشرف صدراعظم سپه‌سالار غازی را که جهت خریداری غلهٔ امریکا مبذول فرموده‌اند قابل همه‌نوع تمجیددانسته وانرا یگانه‌راه‌علاج قلت مواد ارتزاقی میداند علاوتا اتحادیهٔ شرکت‌های صناعتی وتجارتی وبانك‌ملی برعلاوهٔ اقدامیکه تا حال نموده اند لازم می بیند در حدود توان جهت تنزیل قیمت اشیا ی ارتزاقی خصوصا غله توجه بیشتر صورت گرفته وخاصتاً طبقات بی بضاعت از زیر بارشکنجه ومضیقه رها شوند لذا بافیصلهٔ ذیل موافقه مینمائیم :

برای اینکه برقیمت غلهٔ که از خارج وارد میشود نرخ کرایه اثری نیندازد کنفرانس تعهد مینماید که‌درین باره‌امداد ذیل‌را عملی کند :

اتحادیه‌ها وبانك‌ملی متعهد میشوند که کرایهٔ غلهٔ را که از خارج می آید از راه پشاور الی کابل وازچمن الی‌قندهار بصورت اعانه‌بپردازند تابدین ذریعه قیمت‌غلهٔ مذکور تنزیل یافته وبه‌تمام شد سر سرحد بداخل مملکت فروش‌شود وهمچنان اگرغلهٔ مذکور از کابل وقندهار بطرف ولایت دیگرنیز نقل‌داده شود کرایهٔ آن‌اعانتاً تادیه خواهدشد· برای اجرای این‌مقصد ما‌امضا کننده گان‌پروتوکول هذا مبلغ ۷ ملیون افغانی‌را اعانتاً تخصیص میدهیم اما اگراین هفت ملیون‌ازمصرف حمل ونقل‌غله مذکور اضافه بماند آن‌علاوه گی بمصرف‌تقویهٔ دارالمساکین رسانده شود ·

تادیات مذکوررا بانك‌ملی ازحساب خیریهٔ بانك تادیه‌بدارد ماتعهد میداریم که‌آن مبلغ‌را به تناسب سرمایه های خود واپس به شعبهٔ خیریهٔ بانك ملی تادیه بداریم ·

الف - اموال وارداتی ·

موضوع رخت در کنفرانس مورد مذاکره قرار گرفت چون در دسترس اتحادیه ها دیگرقدرتی موجود نیست بجزاینکه تجارت رخت‌را بکلی‌ترك نموده ومبلغ هفتاد ملیون افغانی بدون‌منفعت تاحال بدسترس دیپو گذاشته‌ایم ویك‌عده اشخاص زیادی را که‌اعضای شرکت های ماوتجار انفرادی میباشند بدون معاش به‌معاونت موسسهٔ دیپو گماشته ایم واز طرفی چون‌تااین موانع ومشکلات خارجی برداشته نشود وواردات به‌صورت فراوان و کافی‌توسعه نیابد واین هم متاسفانه دردسترس‌ما نیست بنابرین‌امروز چارهٔ بجزطرق ذیل جستجونمیتوانیم :

۱- وزارت اقتصادملی ووزارت امور خارجه باجدیت تمام سعی نمایند مشکلات خارجی‌ما مخصوصا درهند رفع گردد تابااین صورت واردات قدری‌منظم‌تر گردد ·

۲- ادارهٔ‌دیپو بیشترتقویه‌شود تااموال‌وارده بصورت‌مساویانه دربین‌تودهٔ ملت‌تقسیم گردد.

۳- سیستم دکانهای ازاد توسعه‌یابد ·

٤- به تجار انفرادی امداد شود تا ازهر طرفی که میتوانند مال وارد نمایند و مال آنها آزاد هم گذاشته شود .

تبصره - اگرچه اینها دروهلهٔ اول استفاده جوئی های ناجایزی خواهند نمود اما بدون این راه چارهٔدیگری هم نیست لذا لازم است آنها فعالیت نموده ودامنهٔ وارداترا توسعه دهند .

٥- مال لایسنسی راخود دیپو وارد کنند وذریعهٔ توزیع کوپون ومغازه های فروش آزاد سعی کنند که دربازار تعادلی را فراهم آرد .

ما اعضای کنفرانس در مقابل دیپوی تعاونی بهر نوع فدویت و کمک حاضر میباشیم تا اگر خدا بخواهد این بحران شدید که وضعیت تمام طبقات ملت را پریشان نموده بزودی رفع گردد، درعین زمان مابه نوبهٔ خود صدای خودرا خالصانه بهتمام طبقات ملت میرسانیم که از تحمل کار بگیرند و باید بدانند این مشکلات فقط با روح تعاون با همدگر حل گردیده خواهدتوانست، همچنان باید تمام دوایر وموسسات متحداً بکوشند تا از استفاده جوئی های ناجایز جلوگیری بعمل آید وانها ازینکه میخواهند برای مقاصد شخصی و یا مقاصد دیگران نظم واداره را برهم زده وباعث پریشانی افکار جامعه شوند جلوگیری گردد .

پروتوکول نمبر ٥ :

وقتیکه اعضای کنفرانس در شق مالی پلان اقتصادی مملکت مذاکره می نمودند بمراتب ذیل مواجه گردیدند :

١- تولید صنعت درمملکت وتوسعهٔ تجارت داخلی وخارجی آن محتاج به تعمیم و ازدیاد موادخام میباشد مثلا دروقتیکه ما فیصله نمودیم برای توسعهٔ صناعت نساجی سرمایه تهیه کنیم وتولیدات نساجی بهمیزان هفتادملیون مترتکهٔ نخی برسد البته برای این مقدارتکه به ٢٢ هزارتن پنبه احتیاج داریم لهذا باید ازهمین امروز عملیات توسعهٔ زراعت پنبه راشروع بداریم ازطرفی برای انکشاف صناعت چرمسازی لازم است امور سلاخ خانههای مملکت اصلاح شود تااینکه پوستها دروقت پوست نمودن ضایع نگردد علاوتا گوسفندهای قرهقلی ما دران مناطق مملکت تمرکز یافته که علفچر ومواد علوفهٔ زمستانی باندازهٔ کافی دران جاها موجود نیست ازین رو توسعهٔ بیشتر گوسفند قره قلی امکان پذیر نبوده وکنفرانس در اطراف این مسایل بدین نتایج رسید که تادربین دوایر ملی وحکومتی واشخاص منور صاحب فکر وعلم وطبقات پیر وجوان روح هم اهنگی وتعاون با همی پیدا نشود وهمه متفقاً بطرف هدف ملی سوق نباشند مملکت مانند گذشته بجائی رسیده نخواهد توانست .

پس دروقت تاسیس کابینهٔ جدید تحت ریاست والاحضرت سپهسالارغازی جای بسی خوشبختی

است که ازهمه اطراف شنیده می‌شود که هروزارت وهر اداره مشغول طرح خططمشی وپلان ها وپروژه‌های خودمی‌باشند. کانفرانس نیز که دعوت شده بود پلان های اقتصادی این مملکت‌را ملاحظه و دران سهم بگیرند آنچه متعلق ما بود بکمال افتخار ومسرت کامل قبول نمودیم ولی دربن جا وظیفهٔ ملی خود میدانیم تا تذکر دهیم که اساس کامیابی پلان های کوچك وبزرگ حکومت وا بسته بروح تعاون اعتماد وهم آهنگی تمام دوایر با همدیگر شان می‌باشد و امکان پذیر نیست که یك حصهٔ پلان اقتصادی ما پیش برود اگر حصهٔ دیگرآن فلج مانده باشد و یا اگر مجموع دوایری که در پلان سهم میگیرند بتمام معنی شخصیات را فراموش نکرده بروی هدف ملی صمیمانه بااتفاق حرکت ننمایند .

۲ - برای پیشرفت پلان انکشاف صادرات وتأمین مواد خام ما به الاحتیاج آن کنفرانس فریضهٔ خود میدانند که بوسیلهٔ وزارت اقتصاد ملی بدوایر حکومت ذیلا پیشنهاد بکنند :

الف:موضوع آبیاری زمین های هژده نهر وسرپل واندخوی باید مورد مطالعه قرار گیرد تا بزودی ممکنه مسئلهٔ ازدیاد آب از مزار شریف تا شبرغان حل شود . در صورت حل این پروبلم چندین مفاد متصور است :

۱ - تامین پنبه برای صناعت

۲ - تامین علوفهٔ زمستانی برای گوسفند های قره قلی

۳ - توسعهٔ موادارتزاقی مخصوصامواد روغنی که به آن درمملکت اشدضرورت حس‌میشود

٤ - پیدا نمودن کار برای مردان بیکار از راه زراعت .

چون ولایت مزارشریف تااندخوی فوق العاده به بحران قلت‌چوب‌سوخت وتعمیر گرفتارمی باشد البته وقتی که‌آب زیاد شد این پروبلم نیز حل خواهد شد .

٦ - موضوع برق برای صنایع مملکت .

ب - موضوع بند کوگان هرات تا اینکه ممکن شود در آنجا یك کارخانهٔ قند سازی دائر گردیده وهم به مواد ارتزاقی ولایت موصوف امداد شود .

ج - توسعهٔ غرس نهال های توت جهت تولید ابریشم وصناعت مواد ابریشم ،

د - انتظام مسلخ ها از نقطهٔ نظر جنسیت پوستها .

ه - روی کار آمدن یك نظام جهت جلو گیری از امراض حیوانی .

و - جلو گیری از امراض وآفات های میوه جات وسائر امراض نباتی .

اگر چه ما یقین کامل داریم که تمام دوایر مسئول به نوبهٔ خود متوجه‌همه‌امور مربوطه می باشند با آنهم از فریضه‌ووظیفهٔ خود دانستیم تا یکبار دیگر توجه حکومت را بطرف مسایل فوق و امثال آن معطوف بداریم . (محمد قدیر تره کی)

بخش دوم

زراعت یا منابع زراعتی افغانستان

در زمینهٔ زراعت با وصف این حقیقت که افغانستان تا هنوز یك کشور فلاحتی شمرده می شود در نتیجهٔ کوهستانی و صحرائی بودن خاك آن صرف در حدود یك خمس مساحهٔ آن در تحت زراعت می باشد . وانگهی برای اصلاح و علاج این نقیصه است که حکومت تعمیر وحفر بند وانهار را برای انکشاف وترقی زراعت و هم تهیهٔ منابع قوهٔ آبی در تحت یك پرو گرام سنجیده وجه همت گماشته .

باین مناسبت گفته می توانیم که زراعت در حال شکل محلی وناحیه وی را داشته می باشد یعنی بصورت متکاثف بیشتر در اطراف وحومه های شهرها وقصبات عمده مثل کابل- قندهار - هرات - غزنی - جلال آباد و جلگه های ولایات شمال هندوکش وسمت مشرقی و شمالی که دارای آب نسبتا وافر می باشد - وجود داشته ودر سایر قسمت ها بدرجهٔ دوم می باشد .

مناطق قابل زرع افغانستان : از لحاظ اختلاف حرارت واختلاف ارتفاع و ساختمان طبیعی ، فیزیکی وژیو لوژوکی ، افغانستان برشش حصص مختلفهٔ مرکزی وشمال شرقی و جنوبی وجنوب غربی و مشرقی و مغربی تقسیم شده است . خصوصیات زراعتی هر کدام آنها قرار ذیل است :

۱ - حصص مرکزی - حصص مرکزی مدعا از هزاره جات و کابل و نواحی آن که از کوهای گرانیتی تشکیل یافته ودارای ارتفاع (۲۵۰۰ تا ۱۸۰۰) بوده در بین آن دره های شادابی که برای احداث باغهای میوه دار مساعد است وبه استثنای قلل برف گیر (حصص مرتفع هزاره جات) میتوان در بین آن به تکثیر وتربیهٔ اشجار پرداخت میباشد . ودر حصص هموار ودامنهها به زرع غله جات ازقبیل گندم- جو- جواریوغیره میپردازند و علف های خود روی حصص هموار هزاره جات کهبه ارتفاع ۲۰۰۰ متر واقع اند برای تربیهٔ گاو وگوسفند مساعد بوده وبا لنتیجه یك مقدار زیاد روغن وپشم وغیره محصولات حیوانی از هزاره جات حاصل میگردد .

۲ - حصهٔ شمالی - که مراد از نقاط مختلفهٔ قطغن ومزار شریف ومیمنه است رویهمرفته دارای میدان های وسیع و هموار وحاصل خیز بوده ارتفاعات آن بصورت تپه ها ست که با جنگل های پسته وبادام وبلوط و ارچه پوشیده می باشد ویا طبعا مملوف بوده برای چراه

حیوانات و زراعت للمی - گندم - جو مساعدت دارد. این میدان های وسیع برای زرع نباتات صنعتی از قبیل پنبه - زغر - سند - تنباکو - لبلبوی قندی-تریاك - سویابین - پسته وغیره مساعد بوده- زرع بعضی ازین نباتات مثل پنبه‌ولبلبوی قندی وزغر وسعت زیادی داشته ویك مقدار زیاد پنبه به خارج هم بفروش میرسد.

۳ - حصص شمال شرقی - مدعا از بدخشان و کوه های نورستان است که دارای کوه های بلند و گرانیتی بوده در حصص مرتفعهٔ خویش دارای جنگلات طبیعی یعنی ارچه - بلوط - انار جلغوزه- چهارمغز وبادام خودرو وزرشك بوده ودره های بدخشان برای تشکیل باغات مساعدت طبیعی دارد ونز بعضی انواع میوه های آن از قبیل ناك وسیب و انار وشفتالو شهرت خاصی دارد.

٤ - حصص جنوبی وجنوب شرقی افغانستان: روی همرفته افغانستان متشکل از کوه ها - تپه ها ودره های جنگل دار است زمین هموار زراعتی به استثنای بعضی حصص مثل خوست در دگر نقاط کمتر است ونسبت به وجود علوفه بین دره ها و جنگل ها - اهالی به تربیهٔ مواشی زیاد تر میلان دارند. تپه ها اکثر دارای جنگل ارچه وبلوط وجلغوزه وغیره بوده در جنگل های جدران وخوست وجنگل های اسمار بعضی اشجار کوهی دیگر نیز از قبیل ناك وحشی - زیتون - زرشك - چهارمغز کوهی - وبته های کوچك مثل توت زمینی وحشی و گلاب کوهی وغیره نیز یافت می شود وهکذا بته های طبیعی بنظر می رسد.

۵ - حصص مشرقی - دارای زمین های حاصل خیز که میدان های حاصل خیز لغمان و ننگرهار را تشکیل داده بنا بر حرارت وآب کافی زراعت ممالك گرم سیر از قبیل نارنج - مته - مالته - خرما - پنبه - سند - نیشکر وغیره هم ممکن است و میتوان در یك سال دو فصل برداشت.

٦ - درحصص غربی که مراد ازجلگهٔ هرات است واهالی به‌زراعت غله جات وسبزی‌جات وتربیهٔ حیوانات خصوصا تربیهٔ پیله مشغولیت داشته ومنطقهٔ شمالی این جلگه تپه های معلوف مشجری را داراست که بنام بادغیسات هرات یادمی شود- دارای اشجار پسته وبادام خودرو بوده‌وبرای تربیهٔ مواشی خیلی مساعد است. پستهٔ بادغیسات به خارج صادر می شود- درحصص کوهی هرات مثل غورات - جوند - مرغاب - و غیره اشجار جنگلی مثل ناجو - شیرخشت- خنجك- وبعضی بته های طبیعی مثل کتیره و هنگ یافت می شود. در حصص جنوب مغربی به استثنای قندهار که ولایت معمور ودارای باغات انار - انگور - انجیر - شفتالو - بادام - شلیل-شکرپاره- وچهارمغز وغیره بوده اراضی همموارش یك مقدار زیاد غله‌جات بارمی آورد. روی همرفته زمین افغانستان قابل زراعت وحاصل خیز بوده، حاصلات گندم سالانه در

حدود ٦٦٦ ر ٩١٦ ر ٢ تن و از جو ١٣٨٨٨٨٠ تن و از جوار ٣٤٧٢٢٢٢ تن و از پنبه ٨٣٥٠ تن و از لبلبو ٣٧٦٥٤ تن و از برنج ٢٥٠٠٠ تن و از دیگر حبوبات ١٨٩٥٨٣ تن تخمین می شود .

تربیهٔ حیوانات اهلی در حصص جنوبی بهپیمانهٔ خورد ودر حصص شمالی بصورت رمه وبپیمانهٔ وسیعتر معمول بوده مهم ترین این حیوانات اسپ گاو - گوسفند - اشتر و طیور است . انواع مشهور گوسفند- گوسفند بلخی وکاکری و گدی وقره قلی است . گوسفند بلخی به بزرگی جسم واستکملیت وکلانی دنبه وکمی پشم و درازی پا های خویش مخصوصیت دارد . گوسفند کاکری وغلجائی اندام متوسط داشته و بداشتن گوشت لذیذ و پشم فراوان و سفید و یا ابلق مزیت دارد . گوسفند قره قلی که پوست آن بخارج بفروش رسانیده می شود در میدانهای تپه‌های قطغن ومزارشریف ومیمنه تربیه میشود .

انواع گاو مراد از نوع قندهاری وسیستانی وخوستی است که دارای جسم موزون و قوی بوده وشیر زیاد میدهند - گاو کنری در مشرقی زیاد تراست - جسم خورد داشته نسبت به ساحهٔ جسم خود شیر زیاد تر میدهد .

زنبور عسل درحصص جنگلی مشرقی مثل اسمار - ماما خیل وکنر ها و در جنوب مثل منگل - جدران - ارگون یافت می شود واز عسل وموم آن در داخل مملکت استفاده می شود . احصائیهٔ اخیر نشان میدهد که در افغانستان روی همرفته ٣٥ مليون مواشی وجود دارد که ٣٠ مليون آن از قسم خورد یعنی گوسفند وبزو باقی مواشی بزرگ از قبیل اسپ- اشتر - گاو وخر می باشد .

حاصلات پشم سالانه (٧٠٠٠ تن) وپوست قره کلی ٢٤٠٠٠٠٠ جلد وچرم های مختلف ٦١٤٠٦٢ جلدمیباشد .

بخش سوم :

معدنیات یا منابع معدنی افغانستان

مملکت افغانستان دارای معادن متنوع میباشد ولی قسمت زیادآن نامکشوف ودلیل آن هم قلت آلات ومتخصصین ومشکلات ترانسپورت میباشد یك تعداد معدودی که کشف گردیده نیز مستلزم تحقیقات مفصل طبقات الارضی و نقشه برداری وبرمه کاری وغیره بوده و تحقیقات زیاد فنی را ایجاب میکنند که مشکلات موجودهٔ جهان این اقدامات را نیز تا کنون ملتوی گذاشته است .

درافغانستان معادن زیاد آهن بهذخائر بزرگ وجود دارد که بعضی از آنها از مراکز ذغال بفاصلهٔ بعیدی واقع‌شده است درعلاقهٔ شغنان وقطغن آهن راذوب و اهالی سامان کارآمد

خودها را ازان تهیه میدارند - معادن ذغال که دارای جنسیت اعلی و نسبتا ذخائر بزرگ می باشد در قسمت شمال هندوکش واقع اند . مستر گریس یکی از متخصصین معادن موجودیت یکی ازمعادن ذغال را که در ناحیهٔ دره سوف مکشوف گردیده در حدود پنجاه ملیون تن تخمین نموده بود ولی تحقیقات اکتشافی که دراین اواخر ازطرف هیئت جیالوجیکل سروې آف اندیا درنواحی ذغالدار درهٔسوف بعمل آمد موجودیت ذغال دره نور وشیشک را در راپورت خویش مقدار (۱۴۶۱۳۲۴۴) تن توضیح نموده اند همچنان هیئت موصوف موجودیت ذغال ایش پشته وبرفک را (۲۱۹۷۳۶) تن تخمین کرده اند ومعدن ذغال کرکر که درده میلی فابریکهٔ قند بغلان وفابریکهٔ نساجی پلخمری واقع است - فعلادرتحت عملیات اکتشافی واستخراجی بوده وموجودیت ذغال آن به چندین ملیون تن بالغ می شود و اکنون ذغال مذکور عوض تیل دیزل در محروقات ماشین قندسازی بکارمیرود ذغالی که برای احتیاج ضروری مرکزاست ازایش پشته نقل داده میشود .

قسمت خاکهٔ ذغال بتوسط ماشین های بریکت بصورت قالب ریختانده و بمصرف محروقات میرسد درنقاط مختلف افغانستان معادن متعدد مس کشف شده ولی تماماً مستلزم عملیات وتحقیقات اکتشافی می باشند - معدن انتی منی (سرمه) درموضع تولك هرات جدیداً کشف گردیده .

سرب درافغانستان درنقاط مختلف پیدایش دارد ذخائر بزرگ آن درهرات قابل تحقیقات بوده معدن سرب فرنجل غوربند یك معدن قدیمه وفعلا برای رفع احتیاجات لازمهٔ داخلی مورد استفاده قرارداده شده است. ومقدارزیاد ذخائرتیل تا کنون بصورت صحیح درافغانستان معلوم نگردیده - لاکن راپورتهای متخصصین بیشترجنبهٔ مثبت را تائیدمیکنند. پیدایش نقره دروادی پنجشیر مسموعی است شاید درازمنهٔ سابق پیدا وازان کار گرفته میشد. طلای قندهار مستلزم تحقیقات وعملیات اکتشافی بوده واز دریا های شمال افغانستان بصورت ریگی حاصل میشود . نمونه های سنگ ریشه که ازنقاط مختلف کشف گردیده تاجائیکه معلوم میشود غالباخام وجوان بوده وبصورت ریشه های درازجدا نمیگردد - صرف معدن ریشه که در قسمت جنوبی افغانستان پیداشده ریشه های آن بدرازی ده تاسیزده انچ بوده ولی معدن آن ایجاب تحقیقات و عملیات اکتشافی را مینماید. معادن ابرك نیز درنقاط مختلف پیدا شده وبهتر مستلزم تحقیقات می باشد ابرك پنجشیر و میدان که از قسم (مسکو و یت) می باشد بسبب نزدیکی مرکز و تسهیلات ترانسپورت قابل فروش واقع شده میتواند - معادن نمك سنگی درولایت مزارشریف واندخوی ونمکسار غوریان هرات وفراه وقندهار بهپیمانهٔ بزرگ موجود است - معادن گچ درعلاقهٔ مشرقی ووردك وولایت مزارشریف وقطغن وهرات وقندهار به مقدار کثیر پیدایش دارد .

معادن گرافیت که تا کنون کشف گردیده تماماً مستلزم تحقیقات می باشد - معادن بزرگ مرمر درافغانستان موجود بوده وازمرمر میدان وخواجه بغرا وسنگ رخام بهسود و دایزنگی و قندهار ومیمنه در فابریکهٔ حجاری مرکز موبلها و اسباب زینت تیار میکنند - سنگ های (امی تیست که ازخاندان کوارتس) وبرنگ بنفش پیدا می شود معدن آن در قندهار کشف ودرجواهر سازی بقسم آلات زیور مورد استعمال قرارداده می شود. لعل وتورمالین که ازمعدن مکشرف بدست آمده دارای صفات خوب نبوده صرف یك قسم نمونهٔ تورمالین موسوم به روزلیت که دارای رنگ گلابی وازموضع سروبی دستیاب شده در جواهرسازی مورد استعمال قرار داده شده میتواند - لاجورد افغانستان که در نوعیت وصفات خود بهترین لاجورد های دنیا محسوب میشود بدخشان را شهرت بین المللی داده است - ذخائر بزرگ گوگرد درمزارشریف ومیمنه موجوداست واستخراج آن درنظر می باشد.

بخش چهارم :

مالیه ومحصولات یا منابع مالیاتی :

در افغانستان عایدات عمدتا ازمحصولات گمرکی ومالیات اراضی و انکمتکس (مالیات برعایدات) تشکیل می یابد که مطابق قوانین مخصوصه اخذ می گردد - مالیات اراضی به تناسب طرز آبیاری هرموضع استحصال میشود عایدات عمومی ازمنابع فوق ودیگرمنابع حاصل میشود .

فصل چهارم : معلومات عمومیه راجع بمسایل خدمات عامه و شئون اجتماعی

بخش اول

معارف ملی

پروگرام تعلیمی افغانستان که مثل اغلب ممالك دیگر بدرجهٔ بلندی متمرکز می باشد از طرف وزارت معارف اداره و تطبیق می شود. برطبق مادهٔ ۲۰ قانون اساسی افغانی تعلیمات مقدماتی اجباری، درسرتاسر مملکت درمکاتب ابتدائی مجانی داده میشود. ثلث این مکاتب دارای عمارات عصری وجدید بوده وباوسایل وآلات تعلیمی و حفظ الصحه مجهز می باشد در حالیکه پلانها برای تهیهٔ همان نوع عمارات وتجهیزات برای دوثلث دیگرهم بسرعت طرح شده میرود طوریکه پیشترهم ذکرشد تعلیم درین مکاتب حکومتی مجانی بوده حتی کتب و دیگر لوازم تعلیمی هم ازطرف حکومت تهیه میشود. مقصدومرام این تعلیمات ابتدائی این است که به اطفال افغان فنون ابتدائی، خواندن ونوشتن راآموخته وآنهارا راجع باداب وشعایرملی ومذهبی شان بصورت ساده ومختصر، وراجع به آداب انسانیت بصورت بزرگتر آراسته بسازد.

علاوه برمکاتب ابتدائی رسمی متذکره مراکز تعلیمات اکابر نیز در قسمت های مختلف مملکت به منظور تقلیل دادن بی سوادی تاسیس شده است. یك دارالمعلمین در کابل که دارای چندین صد متعلم می باشد وجوددارد که معلمین تربیه یافته ولایق برای مکاتب ابتدائی تهیه میکنند - کورس های مخصوص درکابل ودیگر شهرها برای استفاده وتربیهٔ آن معلمین که ازمکتب دارالمعلمین فارغ التحصیل هستند وجوددارد - برعلاوه معلمینی که آرزو دارند به دانش ومعلومات علمی خود بیافزایند میتوانند باین آرزوی خود بیك موسسهٔ تعلیمی مخصوصی که بنام (پوهنځای) درکابل وجود دارد توفیق حاصل کنند.

تعلیمات ثانوی درتحت دوکته گوریهای عمدهٔ که هریك سه سال وقت می گیرد صورت داده می شود. کورس های کته گوری اول یادرمکاتب متوسط درمراکز ولایات یادر اثنای سه سال اول مکاتب عالی لیسه ها داده می شود. کورس کته گوری دوم : درسه سال آخر مکاتب عالی داده می شوند. معلمین کورس قسمت اول عموماً از مکتب دارالمعلمین فارغ التحصیل می باشند در حالیکه معلمین مکاتب باقاعدهٔ عالی قسماً افغانهای فارغ التحصیل کالج های ممالك خارجه بوده وقسماً خارجی ها هستند.

مکاتب پیشه وهنر نیز بیکی ازدوکته گوری های متذکره تصادف میکنند مثل مکتب میخانیکی، مکتب مساحت. مکتب اصول محاسبه و انشاء و بعضی شعبات مکتب صنایع ظریفه

که به کته گوری اول تصادف مینماید در حالیکه مکتب تجارت ـ زراعت ـ طبابت و بعضی شعبات عالی مکتب صنایع ظریفه به کته گوری دوم تطبیق می شوند .

کورس های تعلیمات عالیه درد ارالفنون افغانستان (پوهنتون) که دارای فاکولته های ذیل است داده می شود :

۱ ـ فاکولتهٔ طبی .
۲ ـ فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی .
۳ ـ « ساینس .
٤ ـ « ادبیات .

توقع میرود کهیك فاکولتهٔ بالی تکنیك همدرمستقبل بهفاکولته های فوق الذکر علاوه شود یك مکتب الهیات اسلامی مانند دبستانهای الهیات عصری همدرکابل تاسیس شده می باشد.

شایان تذکر و یادداشت است که همهموسسات تعلیمی فوق الذکر کاملااز طرف حکومت اداره شده ومجانی می باشد وعلاوتا کتب ـ سامان درسی وحتی لوازم ورزشی و سپورت هم به مصرف حکومت به متعلمین داده می شود .

مسئلهٔ عمدهٔ کهدرجلو وزارت علوم ومعارف قرارگرفته ربط نزدیکی بهوظیفهٔ تعمیم معارف تنویر تودهٔ عمومی، وتربیهٔ زبان پشتو وبلندبردن سویهٔ تعلیم حرفهوی وغیرحرفهوی داشته می باشد.

برعلاوهٔ پروگرام تعلیمی مسایل عمومی انکشاف صحت عامه و اقتصاد ملی مملکت را نیز دربر داشته می باشد .

خلاصه هدف یگانهٔ تعلیمی حکومت افغانستان ورؤسای آن اینست که برای افغانستان که تاریخا قدیم ومتمدن است ممکن بگرداند کهموقعیت ومقام صحیح خود را دربین جامعهٔ ملل دنیا کسب نماید .

بخش دوم

صحت عامه

افغانستان باآنکه ازنظرمقایسه بادول مترقی همسری نتوانسته و در مرحلهٔ متوسط دیده می شود اماترقیات موجودهٔ بخش صحی مملکت بادهیانزده سال قبل تفاوت بارزی نشان میدهد هوای صحت بخش وگواری مناطق مختلفهٔ این مملکت باموسسات کافی صحیه همدست شده ومردمان تنومند وبنیههای متناسب بارآورده است ـ سالخوردگان زیادی پیدا می شود کهعمر شان ازصدتجاوز کرده باشد ـ اماباوجود آن بهبرخی اشخاص ضعیفو ناتوان نیزندر تاتصادف شده میتواند ـ ناجوری های محلی ومنطقه وی کمابیش موجود بوده و حکومت با تمام مساعی

بطرح پلانهای پنج ساله درتنقیص وازالهٔ این امراض اقدام وبایك پروگرام دقیق و محسوس بمجادله قیام ورزیده ودرین راه پیش میرود ودرموقع بروز امراض ساری هر گونه واکسین طرف احتیاج بالای اهالی رایگان تزریق میکنند- درمعرفی ادویهٔ عصری واجتماعی پیشرفت حاصل وطبابت یونانی جای خود رابرای طبابت عصری ترك کرده ودرشرف از بین رفتن است شفاخانه ها وموسسات صحیه متعدد وشعب صحیهٔ بلدی لابراتوار ها- موسسات تداوی حکمی دندان سازیها باکترو لوژی ها - ادویه فروشی ها دایرو اقدامات جدی برای تاسیس کودکستانها بعمل آمده و در شفاخانه های حکومتی قسم ملکی وعسکری و بلدیه ها تداوی و ادویه رایگان است - برای تربیه و تهیهٔ دوکتورها - دوا سازان - پرستار ها و پرستاره هادر موسسات حکومتی قدمهای خوبی بر داشته شده وشفاخانه هاو کلینیک های سیار نیز دراکثر نقاط تاسیس یافته است - در مکاتب و موسسات صنعتی وقشله های عسکری توجه مخصوصی مبذول صحت عامه شده است. راجع به آبرسانی هم توجه معطوف شده و در پلانهای صحت عامه موقعی برای ترقی این شعبه نیز گذاشته شده است .

بخش سوم

طرق و شوارع

از از منهٔ بسیار قدیم موقعیت جغرافیائی افغانستان سبب شده است که راه های این مملکت نقطهٔ تقاطع بس مهم مواصلاتی راتشکیل داده ، تااروپاواشیای کوچك را به هند و حصهٔ جنوب شرقی اقصی متصل سازد .

اگرچه کشف راه بحری بطرف هند علی الخصوص احداث کانال سویس این راه بری رابکلی حذف نمود امامیتوان گفت که تکامل و سایل نقلیهٔ عصری یعنی او تو موبیل و طیاره اهمیت قدیمی این راه اقتصادی رانه تنها دوباره احیا کرده بلکه شاید باهمیت آن افزوده و هنوز هم بیفزاید .

وضع طبیعی این سرزمین علاوه از اهمیت بین المللی که دارد و بصورت اجمال بدان اشاره شد عبور و مرورازطرق بری را نسبتا بحد کافی بسط دادهخشکه در افغانستان یگانه نوع ترافیک به پیمانهٔ بزرگ است که زندگی وسیرتکامل کشور منوط و منحصر به آن میباشد چنانچه اگرفرض کنند که ترافیک راه های خشکه در آینده این مملکت نیز

موقعیت بارزی را خواهد داشت بر غلط نرفته ذیحق خواهند بود وعلی الجمله فراموش نشود که مسئلهٔ اهلیت د اشتن قطار آهن وجنبهٔ اقتصادی آن در افغانستان - باید بانهایت احتیاط تحت مصالعه وتدقیق قرار گیرد . احتمال میرود که فقط یك یادو خط عمدهٔ که میتوان مقتصدانه اش دانست بانسج خط آهن بین المللی قابل اتصال باشد اماهمه ترافیك بری دیگر مخصوصا ترافیك داخلی مملکت بالای سرك صورت خواهد گرفت .

تمام طول سرکها وراه های خشکه در افغانستان قریب ۳۷۸۳۲ کیلو متراست که ازجمله ۸۰۰۰ کیلومتر آن اوتوموبیل رو گفته میشود لاکن در بعضی مواضع مشکلات زیاد مانع عبور ومرور عراده ها میباشد مخصوصا قطعاتیکه رویهٔ خامه دارند وحصصی که محل تقاطع دریا ها باسرك می باشند - مزید برآن برف کویه در دره های کوهستان موانع زیاد پیش میکنند .

از لحاظ اهمیت اقتصادی و اداری تمام سرك ها وراه های کشور بسه درجه منقسم است : سرکهای درجه اول ، سرکهای درجه دوم وسوم ودره های کاروان رو .

طول سرکهای درجه اول یعنی لین های عمومی حاضره بالغ است بر ۳۵۵۷ کیلو متر مساوی ۰۷، ۲۲۱۱ میل وطول سرکهای درجه دوم وسوم به ٤٦٨٥ کیلو متر مساوی ۸ ، ۲۹۱۱ طول راهای کاروانی متجا وزاز ۲۹ هزار کلو متر مساوی ٤ ، ۱۸۰۱۷ میل محسوب است .

تشکیل نسج سرکها وصورت لین بری آن با وضع طبیعی وطوپو گرافی مملکت ارتباط کلی وکاملی داشته وبااینکه درحصص وسطی افغانستان یک سلسله جبال شامخ و صعب المرور وقوع یافته معهذا سرک های عمدهٔ که ماانراالین عمومی میخوانیم - صورت یک حلقه رادر محیط کشور بخود داده وبامناسبت تمام ازان شاخها منشعب شده ورهنمونی بهخارج مینماید .

بالای این حلقه ، شهرهای مهمهٔ کابل - غزنی قندهار- فراه -هرات- میمنه - اندخوی مزار شریف - پل خمری - دوآب واقع است .

منجمله سرکهای شعاعی که ازمراکز منتشر شده وبه مواضع مطلو به میرسد چندی راکه مهم پنداشته می شود بایست متذکر شد :

۱ - از کابل الی جلال آباد و پیشتر ازان تاتورخم که سرحد افغانستان باهندوستان است : بطرف پشاور مسافه بین کابل وتورخم براه لته بندونمله ۸ ر۱۶۲ میل می باشد . بین

کابل وجلال آباد کوتل معروف لته بند واقع شده که بعلت سلامی های نامناسب یعنی نشیب وفراز مفرط ومار پیچ های خطر ناکش نزد عابرین مخوف و ناپسند بوده است .

اضافتاً درزمستان برف بسیار دارد و سبب اذیت مسافرین وعراده ها می گردد برای رفع نمودن تمام ناگواری های سرك فوق الذکر حکومت شاهی افغانستان تصمیم گرفت که سرك جدید تنگی غارو را بسازد این سرك دردره های کوهسار یکه دریای کابل انرا بستر خودش گزیده واقع است درحصهٔ مشهوربهماهی پرعینا ازبالای ابشار آن می گذرد .

دراثنای ساختمان این سرك جدید مشکلات زیاد تخنیکی موجود بوده که بطور عموم حل شده وهمین حصهٔ معروف به ماهی پرهنوز زیرکار است اما بالمقابل ز حمتیکه درین راه کشیده شده ومیشودراحتی هم درنظر است یعنی این سرك بی کوتل و بی برف و برعلاوه قریبا ۲۴ میل کوتاه ترخواهدبود واز جهت موقعیت درکوهستان عظیم الشان وکنار دریا یکی از قشنگ ترین سرك های دنیا بشمار خواهد رفت .

۲ ـ از کابل تاقندهار ۳۱۹ میل .

۳ ـ « « تاگرد یزو جاجی ۹٦ ر ۱۸۰ میل

٤ ـ « « تایغمان که یکی نز هتگاه تابستانی است ۲ ر ١٦ میل .

٥ ـ از قندهار تاسپین بولدك (سرحد بلوچستان) ۷۷ ر ٦۲ میل .

٦ ـ از « تافراه ۲۳۳ میل

۷ ـ « « تاهرات ٤۰۷ میل .

۸ ـ « هرات تا اسلام‌قلعه (سرحدایران) ۷٦ میل

۹ ـ « « تا کشك (سرحد روسیه) ٥ ر ۷٤ میل

۱۰ ـ « کابل تامزار شریف ۳۸۱ « میل

۱۱ ـ از مزار تا ترمز (سرحد روسیه) ٥ر ۳۲ میل .

۱۲ ـ « کابل تابغلان ۲۷٤ « .

۱۳ ـ « پل خمری طرف بغلان وخان آباد ۱ر ٦۲ « .

١٤ـ از دو آب سمت بامیان که محل تا ریخی بوده و از لحاظ ا بدات معرو فیت کلی دارد ۱٥ میل

بخش چهارم

امور مخابراتی و تیلفون و تیلگراف

در افغانستان

افغانستان با تحادیهٔ پستی و تلگرافی بین المللی از ۱۹۲۸ باینطرف مربوط است . پسته توسط موتربسر حدات هند - روسیه و ایران حرکت میکند - درین مملکت هم استاسیون های تلگراف و تیلفون بی سیم و چندین مرکز تیلفون می باشد . که باممالک مختلفهٔ آسیا و اروپا وحتی امریکا مستقیما مخابره میکنند .

عدهٔ تیلفو نها به ۳۰۰۰ بالغ می شود . یك مرکز بزرگ بی‌سیم در کابل موجوداست که با اروپا - امریکا وشرق اقصی وشرق وسطی در تماس می باشد . تیلفون بی سیم کابل نیز با تمام نقاط دنیا مخابره میتواند . علاوه برین درتمام ولایات مملکت دستگاه های بی‌سیم وجود دارد که با نقاط داخلی افغانستان وبرخی نقاط ماورای سرحد در تماس میباشند تلگراف سیمدار وتیلفون در تمام مملکت وسعت داشته وطول لین های عمومی به ۵۰۰۰ میل و از لین های فرعی به ۲۵۰۰ میل بالغ میگردد-رویهمرفته کوچکترین نقطهٔ در تشکیلات ملکیه بواسطهٔ خطوط تیلفون بمرکز مربوط میباشد . وسایل مخابراتی رو به تکامل بوده افغانستان برای توسعهٔ آن پلانهای بزرگی ترتیب داده است .

دستگاه برودکاست کابل ازقسم موج متوسط وبیست کیلوات قوه‌داردوبرای داخل مملکت وممالك مجاور نشریات میکندودرولایات آخذه هانصب است که‌صدای‌رادیو کابل‌رادرداخل شهر هاوبرخی‌دهات ذریعهٔلود دسپیکر ها نشر مینمایند . فعلا برای توسعهٔ رادیو پلان بزرگی سر دست است تا این وسیلهٔ مهم نشر علوم وعرفان تا کوچکترین قسمت های مملکت وسعت پیدا کند . تعداد آخذه های رادیو فعلا از ۵۰۰۰ متجاوز است وروز بروز درازدیاد می باشد .

مطبوعات در افغانستان

مطبوعات به معنی امروزهٔ آن در افغانستان ابتداء در عصر امیر محمد اعظم خان یعنی در سنه ۱۸۶۷ ع درست ۷۸ سال قبل ازین به میان آمده است . مطابق اسناد یکه تازه بدست آمده اولین جریده درافغانستان بنام (کابل) در سال فوق الذکر به معرض انتشار گذاشته شده که بانی وموسس آن نیز مرحوم سید جمال الدین افغانی مصلح بزرگ و فیلسوف عالی مقام افغان بوده است . این جریده که متاسفانه در اثر انقلابات وخانه جنگی های آن عصر بجز نام چیز دیگری از آن بما نرسیده است ـ باچیده شدن بساط سلطنت کوتاه آن پادشاه وخارج شدن حضرت سید جمال الدین ازافغانستان ـ ازانتشار باز ماند . ولی بزو دی جانشین پادشاه مزبور امیر شیر علیخان ـ آنرا بنام دیگری که عبارت از (شمس النهار) باشد احیاء کرد . می گویند تاسیس این جریده که خوشبختانه شماره های آن فعلاً دردسترس ماقرار دارد نیز از جملهٔ مواد همان پروگرام اصلاحی بود که حضرت سید جمال الدین حین خروج از افغانستان بامیر موصوف تقدیم کرده بود .

جریدهٔ شمس النهار از روی محتویات خود در آن عصر نه تنها جریدهٔ ابرو مندی برای افغانستان بشمار میرفت بلکه در سائر ممالك شرقی نیز کمتر نظیر بخود داشت ـ در سال ۱۸۷۵ ع شروع به نشریات خود نمود وتا اخیر سلطنت امیر شیر علیخان مرحوم یعنی تاسال ۱۸۷۹ ع دوام داشت . این جریده که شرح چگونگی مندرجات آن مضمون جدا گانهٔ بکار دارد مع الاسف با حدوث واقعات نا گواری که منجر به خاتمهٔ سلطنت این پادشاه معارف پرور افغانستان گردید از بین رفته واز سبب انقلابات داخلی واوضاع ارتجاعی کهبعد از آن در مملکت رونما گردید ـ تا مدت درازی یعنی تا عصر سلطنت امیر حبیب الله خان شهید حیات خودرا تجدید کرده نتوانست. اگر چه رسایل موقوته وکتابچههائی مبنی بر انتباه مردم درین دوره هم ازمطبعهٔ کابل اشاعه می شد. چنانچه رسالههای موسوم به اکسیر التجار در عهـد سلطنت پد ر این پادشاه اخیر الذکر اعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان بمنصهٔ اشاعه گذاشته شده است .

در سال ۱۹۱۲ که بازیك پروگرام مدنی وعرفانی درمملکت سردست گرفته شدجریدهٔ سراج الاخبار افغانیه از فراز قلل بلند کوهستان افغانستان شروع به نور افشانی نموده و این جریده از هر حیث یك جریدهٔ آبرومند وعصری بود ویك پرو گرام بیداری حقیقی را در بین مملکت تعقیب مینمود که در عصر خود ازین پهلو درممالك همسایهٔ افغانستان با لخاصه هندوستان نیز تاثیرات واضحی داشته است وبسی مردم منور از مضامین مفید و جدید آن

استفاده می کردند ومیتوان گفت که این جریده در بیداری ملت افغانستان که منجر بحصول استقلال افغانستان شد سهم بارزی داشته است .

و خوشبختانه که این اولین جریدهٔ است که حیات نشریاتی آن با تغیر سلطنت قطع نگردیده وبه مجرد تبدیل سلطنت در سنه ۱۹۱۹ بنام امان افغان خدمت نشریاتی خود را ادامه داد . ناگفته نماند که از طرف سراج الاخبار نشریات دیگری از قبیل سراج اطفال و کتب مختلفهٔ علمی وادبی دیگری نیز انتشار می یافت .

بعد از حصول استقلال - مطبوعات نیز مانند سایر شقوق مدنی وعرفانی در مملکت روبه انکشاف گذاشته علاوه از جریدهٔ نیم رسمی پایتخت - در سایر ولایات مهم مملکت نیز جراید دیگری عرض اندام کرد که بعضی ماهیت موقتی و برخی دائمی داشته اند - از قبیل اتحاد مشرقی در جلال آباد - طلوع افغان در قندهار - فریاد (اتفاق اسلام امروزه) در هرات - اتحاد اسلام (بیدار امروزه) در مزار شریف - اتحاد خان آباد در قطغن - ستارهٔ افغان در کوهستان الغازی در سمت جنوبی - افغان والبلاغ وارشاد النسوان ومعرف معارف در کابل - متعاقب آن در سنه ۱۹۲۳ ع جریدهٔ دوم در کابل بنام حقیقت تاسیس یافت و در سال ۲۶ جریدهٔ انیس که اولین جریدهٔ ملی بود در کابل بوجود آمد و این جریده خدمات شایانی در نهضت فکری محیط انجام داد. علاوه برین اکثر وزارت خانه‌ها مجلات مسلکی تاسیس کردند از قبیل آئینهٔ عرفان در وزارت معارف مجلهٔ عسکری (مجلهٔ اردوی امروزه) در وزارت حربیه جریدهٔ ثروت در وزارت مالیه -

در سنه ۱۹۲۷ ع جریدهٔ امان افغان روزانه شد وجراید دیگری از قبیل نسیم سحر (ادبی) وجریدهٔ نوروز (اجتماعی) وجریدهٔ مکتب (مخصوص طلاب معارف) وغیره نیز از طرف یك عده فضلا واشخاص با حس مملکت شروع به نشریات نمودند . لیکن انقلاب داخلی بازمحلی برای نهضت عرفانی باقی نگذاشته مانند سایر موسسات عرفانی دامن نشریات‌جرایدرا نیز بر هم چید ، یگانه جریدهٔ که در طول مدت خانه جنگی در کابل انتشار می یافت جریدهٔ بنام حبیب الاسلام بود که یك پروگرام لرتجاعی‌را برای پیشبرد مقاصد رژیم‌ارتجاعی مزبور تعقیب می کرد . اما در عین زمان و طنخواهان در هر گوشه و کنار مملکت برای تبلیغ نظریات ملی خویش ودعوت ملت باتحاد - شروع به نشر جرایدی نمودند از قبیل غیرت اسلام و (دکور غم) در سمت مشرقی و اتحاد افغان و اصلاح در سمت جنوبی که جریدهٔ اخیر الذکر در تحت نظر اعلیحضرت محمد نادرشاه غازی انتشار می یافت ، چون اعلیحضرت موصوف از سابق طرفدار مطبوعات ونشریات بودند (چنانچه تاسیس جریدهٔ اتحاد مشرقی و اتحاد خان آباد نیز در وقت حکمداری ایشان درین ولایات صورت گرفته بود) بنا بران

بافاصلهٔ پس از ورود خود بسمت جنوبی جریدهٔ را بنام (اصلاح) تاسیس نمودند (تابستان ۱۹۲۸) که غرض از آن ندای اتحاد ملت بمقابل ارتجاعیون وتشکیل حکومت و نظم و نسق صحیح بود که بعد ها با خاتمه یافتن خانه جنگی وآغاز سلطنت اعلیحضرت محمد نادرشاه همین جریده حیثیت جریدهٔ مهم مرکزی را پیدا کرده وتا امروز بهمین اسم و عنوان مشغول خدمات عرفانی واصلاحی می باشد و میتوان گفت که اصلاح امروزهٔ ما ادامهٔ همان جراید مرکز است که در هر عصر فقط نام آن تبدیل شده ولی حیات نشریاتی آن قطع نگردیده است وبنا بران قدیم ترین جراید افغانستان شناخته میشود .

بهرحال باروی‌کار آمدن حکومت‌صحیح بار دیگر نهضت مطبوعاتی درمملکت شروع‌شد واکثرجراید مقطوع الانتشار دوباره احیا گردیدند وبرخی مطبوعات تازه نیزعرض اندام‌نمود ازقبیل مجموعهٔ‌صحیه دروزارت صحیه مجلهٔ اقتصاد در وزارت اقتصادملی مجلهٔ پشتو در قندهار مجلهٔادبی هرات ومجلهٔ بلدیه‌درهرات - مجلهٔ کابل از طرف انجمن ادبی کابل که این مجله وانجمنی که‌مجله‌ازان انتشار می‌یافت درخور تذکار مخصوصی بشمار میرود زیرا انجمن ادبی نه‌تنها اولین انجمن‌ادبی درمملکت شناخته میشود بلکه‌اولین مرکزی‌بود که برای‌توسعهٔ آیندهٔ مطبوعات افغانستان وطرح خطمشی وهم‌آهنگی نشریات وطن ومعرفی مملکت بخارج بوجود آمدوازین‌حیث خدمات شاندار و فراموش ناشدنی بافغانستان نمودکه در تاریخ نهضت عرفانی مملکت برای همیشه ثبت خواهد ماند .

. انجمن‌ادبی که‌بانی وسرپرست آن‌شخص اعلیحضرت محمدنادر شاه شهید بودند، نه‌تنها سبك تازهٔ درادبیات کشوربه میان‌آورد بلکه‌برای روشن ساختن‌تاریخ درخشان وباستانی افغانستان اولین‌قدم اساسی را برداشته، چشم‌نسل‌جوان رابه‌مفاخر گذشته بازوبه تجدید آن مفاخر متنبه ومتوجه گردانیده وعلاوه برآن برای احیای زبان ملی مخصوصا بعد از تشکیل پشتو تولنه پلانهای اساسی را طرح کرد .

سالنامه های کابل اولین آثار داخلی بود که برای معرفی افغانستان بخارج انتشار یافت وبزودی توجه‌اکثرمجامع علمی‌وادبی ممالك‌خارج بالخاصه همسایگان افغانستان راجلب نمود. ازاثر نشریات همین‌انجمن بود که‌درسال ۱۹۳۲ ع یك دسته فضلای برجستهٔ هند از قبیل علامه داکترمحمد اقبال مرحوم- جناب‌سید سلیمان‌ندوی وسرراس مسعودمرحوم برای سیاحت‌بافغانستان آمدند وازطرف انجمن‌ادبی پذیرائی شدند. همین‌قسم فضلای‌مختلف و موسسات علمی و ادبی ازکشور های دور و نزدیك در اثر رهنمائی سالنامه های کابل و سائر نشریات انجمن ادبی بافغانستان جمع‌شده یاخود ویانمایندگان شان بافغانستان آمدند ویاباب مکاتبه وتبادل افکار وآثار راباز کردند . بالاخره همین انجمن بود که اساس توسعه و تکامل نهضت مطبوعاتی

رادر مملکت بطور محکمی گذاشته منتج به تاسیس ریاست مستقل مطبوعات در سال ۱۹۳۹ گردید وباروی کار آمدن این موسسهٔ اخیر دوائر و موسسات عرفانی مهمی ازقبیل آژانس باختر (سرویس خبررسانی) . رادیو کابل (نشرالصوت) انجمن تاریخ. پشتو تولنه. صحنهٔ تمثیل- دائرةالمعارف - مطابع عصری - کورس های اکابر - کتابخانه ها و قرائت خانه ها کنفرانسهای مطبوعاتی - جوائز مطبوعاتی وامثال این وسایل نشروتبلیغ علم وعرفان در مملکت عرض اندام کرد وجراید ومجلات سابقه شکل جدیدی اختیار کرده بر علاوه جراید و مجلات تازهٔ درمملکت ظهورنمود ازقبیل روزنامه شدن انیس (کهسابق جریدهٔ هفته گی بود) تاسیس جریدهٔ وړانگه درسمت جنوبی - جریدهٔ ستوری درمیمنه - روزنامهشدن طلوع افغان درقندهار واتفاق اسلام درهرات (کهسابقا هفته گی بودند) مجلهٔ پشتون ژغ (حاوی پروگرام رادیو کابل ومضامین ادبی) ومجلهٔ آریانا (تاریخی) ونشر کتب تاریخی - علمی - ادبی و امثال آن که شمارهٔ این نشریات مستقل از بدوتاسیس انجمن ادبی به(۱۰۰) وازروز تشکیل ریاست مطبوعات به (۵۰) بالغ شده است .

متأسفانه کهجنگ جهان ومشکلاتی کهدرتورید لوازم طباعتی وسائرضروریات مختلفه بمیان آورد تااندازهٔ زیاد دراجرای پلان توسعه وانکشاف مطبوعات سکته عاید کرده وبسی جراید از رهگذر همین مشکلات مجبورشده اندازقطع وحجم خود بکاهند - لیکن بازهم ساحهٔ افادهٔ معنوی شان علی الرغم این محدودیت هاروزافزون بوده وازهرحیث مرام عرفانی خودرا بشکل آبرومندی پیش می برند وامیداست که درین دورهٔ نوین بعدازجنگ جهانسوز کهمفکورهٔ همکاری تمام ملل مدنظرعموم قرار گرفته نهضت مطبوعاتی باقوهٔ بیشتروشکل اساسی تری ادامه یابد . (سیدقاسم رښتیا)

مجادله بابی سوادی

در

افغانستان

درقرن های اخیرافغانستان بهسبب خانهجنگی ها وتفرقه ونفاق داخلی ازعلم وعرفان دورمانده وبنابران خط وکتابت کهقدم اول علم ومعارف است ومحتاج امنیت ومرکزیت حکومت میباشد بدرجهٔ زیاد پسمانده بود. ازشروع قرن بیستم مسئلهٔ معارف عمومی مورد توجه مخصوص قرار گرفته ومکاتب عصری بوجودآمد . امابازهم انقلابات داخلی این پروگرام را چندین بار قطع کرد که آخرین دفعهٔ آن درزمان اغتشاش ۱۹۲۸- ۲۹ بودهازانپس حکومت نادرشاه شهید وسپس حکومت اعلیحضرت محمدظاهرشاه برای توسعهٔ معارف پلانهای بزرگ ووسیعی را طرح نمودند که ازانوقت تاامروز بهاساس آن اقدامات میشود-امااز آنجا کهچون معارف عصری

طبقهٔ جوان ونسل آینده رادربر گرفته وطبقهٔ موجوده ازان خارج میماند از چندسال باین طرف برای تعلیم وتربیهٔ کلان سالان وزارت معارف و سپس ریاست مطبوعات داخل اقدامات شده واخیرالذکر ازسال ۱۹۴۰ باینطرف درین راه مساعی بزرگی بخرج داده است. درنتیجه در تمام شهرهای افغانستان کورسهای اکابر تاسیس شدوکتب درسی با الفبای مخصوص و تخته های سیاه به همه نقاط توزیع گردید وعلاوه ازکسبه ومردم عام- این نهضت دربین عساکر که زیر انضباط مخصوصی میباشند وعبارت ازجوانان همه نقاط مملکت اند که برای مدت معین برای خدمت عسکری جلب میشوند ترقی محسوسی نموده بهمساعی مشترك ریاست مستقل مطبوعات ووزارت جلیلهٔ حربیه نتایج خیلی بارزومتبع ازین کورس هادرقشلههای عسکری گرفته شده است فعلا تعداد کورسهای اکابر درمملکت به (۳۰۰) بالغ شده و اصولیکه تعقیب شده هم طوریست که در ظرف شش ماه شخص ناخوان راولو که عمرش ازچهل وپنجاه متجاوز باشد نه تنها سواد خواندن ونوشتن ابتدائی رامی آموزد بلکه برعلاوه یك قسمت معلومات ابتدائی در باره امور زندگانی روزمره - داده ومعا ملهٔ اطلاعات افاقی - جغرافی - تاریخ - حفظ الصحه معلو مات دینی و اخلاقی ومدنی وحساب ودفتر داری ساده راهم باویاد میدهد وشخص میتواند به کمك آن بدون نیاز مندی بهمعلم - تحصیلات خود را ادامه دهد وکتب دیگر را بخواند وسویهٔ خود را ترقی بدهد. این سیستم خیلی کامیاب بوده آیندهٔ درخشانی دارد. در کورسهای بلدی معلمین فخری که عبارت ازجوانان تعلیم یافتهٔ مملکت است داوطلبانه معلمی هموطنان خود رابه عهده می گیرند ،همچنین است درفابریکه هاودر قشله ها که ضابطان جوان این وظیفهٔ مقدس وملی را افتخاراً قبول میکنند.

قراریکه سنجیده شده است در اثر تطبیق این اصول تنها در قشله هاسالانه بین ۵۰ و ۱۰۰ هزار نفر باسواد میشود واین باسواد شدن برای عساکر نه تنها برای آیندهٔ شان مفید است بلکه عمدتادرفرا گرفتن تعلیمات عسکری که بدون خواندن ونوشتن فرا گرفتن آن مشکل میباشد بانها کمك میکند.

(سید قاسم رشتیا)

فصل پنجم معلومات متفرقه

بخش اول : واحد رسمی مسکوکات افغانستان و نرخ تبادلوی آن

واحد رسمی مسکوکات افغانستان (افغانی) است که دارای ده گرام نقره و عیار آن‌فیصد ده می‌باشد و یک افغانی بر صد پول تقسیم میشود از حیث اعتبار تبادلوی ٤ ١ افغانی معادل یک کلدار (روپیه هندی) و پنجاه وسه افغانی و٤٣ پول معادل یک پوندانگلیسی و١٣ افغانی وسی‌وسه پول معادل یک دالر امریکائی میباشد .

بخش دوم : بانک ملی و دافغانستان بانک

١ ـ بانک ملی :در ١٩٣٣ (١٣١٣ ه) یک کمپانی یا شرکت اسهامی (سوسایتی انونیم) که‌سرمایهٔ آن از دارائی حکومت و شخصی عبارت بود ـ تشکیل گردید ودر آسیا و اروپا وبعدها امریکا (نیو یارک) شعبات قایم کرده و نام آن بانک ملی افغان نهاده شد . سرمایهٔ آن که در ١٩٤٣ عبارت از ٦٠٠٠٠٠٠٠ (شصت ملیون) افغانی یعنی به‌شصت ملیون افغانی بالغ شده بود . اینك به ١١٢ ملیون افغانی ـ رسیده است. مردم خارج اسهام این بانک را خریداری کرده نمیتوانند . معاملات حساب جاری و غیرهٔ این بانک در سال ١٣٢٤ به این قرار بود :

الف ـ معاملات حساب جاری آن : ٩٧٥٤٢٦٧٨٩ ـ افغانی
ب ـ امانت با مفاد آن : ٩٤١٥٤٠٤١ ـ »
ج ـ » » بی » : ٦١٦٤٣٠٠٠ »

٢ ـ بانک شاهی یا د افغانستان بانک : این بانک در سنهٔ ١٣٢٠ ه (١٩٤٠ م) بمفهوم بانک مرکزی دولت و بنام د افغانستان بانک با حقوق مخصوص صدور نوت و کنترول تبادلات خارجه تأسیس شد . سرمایهٔ این بانک هم عبارت از ١٢٠ ملیون (١٢٠٠٠٠٠٠٠) افغانی است که تمام آن به اتباع افغان تعلق دارد . ومردم خارج اسهام آن را خریداری کرده نمیتوانند . معاملات حساب جری وغیرهٔ این بانک در سال ١٣٢٤ بدین قرار بوده .

الف: معاملات حساب جاری آن ١٦١٥٩٢٣٢١ ـ افغانی
ب : امانت بامفاد آن ٣٨٤٦٦٩١٢ »
ج : » بی » ١٨١٩٨٦٠٥ »

تبصره - اینک اصولی را که در خصوص دو بانک مذکور یعنی بانک ملی یا د افغانستان بانک در سنهٔ ۱۳۲۲ هجری (۱۹۴۲ م) اعلان شد ذیلاً برای مزید معلومات توضیح می دهیم :

بانک دولتی علاوه ازین که بانک عمومی صدور نوت است - تمام محاسبات مسکوکات را در دست دارد و حسابات تبادلات خارجه را اجراء میکند و تمام امور بانکی شعبات دولتی را به جز محاسبات پس انداز ها کار میکند و اما بانک شرکت های اسهامی که فعلاً بانک ملی خوانده میشود اجرا آت خود را با مور بانک تجارتی محدود ساخته ومحاسبات پس انداز ها را با دوام نگاه میکند . امور دیپوزیت‌های محفوظ ، قروض تجارتی و شخصی و خرید وفروش اسهام در مؤسسات تجارتی و افغانی و استعمال و مالیه گیری معاملات تجارتی خارجه برای صادر کنندگان افغانی از جملهٔ کار های بانک مذکور است . نمایندهٔ شرکت مذکور در نیویارک برای فروش تولیدات افغانی مثل پوست قره کل و پشم ترتیبات میگیرد و ما یحتاج تجارتی افغانستان را خریداری میدارد و نمایندهٔ بانک دولتی در نیو یارک تمام محاسبات دالری حکومت و بانک ملی افغان را اجرا میکند . و تمام مسایل خریداری مواد را نماینده های حکومت افغانی معامله دار است .

بخش سوم ـ بانک نوت و انواع و محل صدور آن

تا سنهٔ ۱۲۱۵ ه (۱۹۳۵ م) در افغانستان مسکوکات فلزی متداول بوده که در ضرابخانهٔ شاهی سکه زده میشد . و بعد از آن نوت یا پول کاغذی نخست از طرف وزارت مالیه و بعد ها از طرف د افغانستان بانک که چنانکه گفتیم یگانه محل صدور بانک نوت است در معرض انتشار گذارده شد . اقسام آن قرار آتی است : پنجصد افغانیگی - یك صد افغانیگی - پنجاه افغانیگی - بیست افغانیگی - ده افغانیگی - ۵ افغانیگی ودو افغانیگی پشت وانه و ضمانت آن قرار اساسنامهٔ بانک پنجاه فیصد به صورت طلا ونقره واسعار خارجه میباشد اما فعلاً این پشتوانه در حدود صد فی صد رسیده است .

بخش چهارم ـ اوزان و مقادیر و پیمانه

از مدتی است که در افغانستان در امور مقایسات و مقادیر (سیستم متریك) مورد تطبیق قرار گرفته و معاملات را سا با مقایس و پیمانه های متر یك جریان داشته - اوزان و مقادیر سابقه میرود آهسته آهسته متروك و از بین برود :

بخش پنجم ـ برود کاستنگ ـ کتابخانه ها ـ موزیم ـ مؤسسات و انجمن های علمی و کلوب ها :

۱ ـ برود کاستنگ یا نشرالصوت :

افغانستان در حاضر فقط یك استیشن برود کاستنگ (نشرالصوت) بنام (کابل رادیو) داشته میباشد .

دستگاه‌تر انسمیشن رادیو کابل که ازنوع موج کوتاه است در یکه توت نام موضعی که به‌دومیلی شرق کابل کائن است واقع میباشد در حالیکه ستودیوی برود کاستنگ (نشرالصوت) آن دروسط شهر کابل در موضعی مشهور بباغ عمومی واقع میباشد .

برای تورید دستگاهای دیگر موج کوتاه برای مرکز جهت نشرالصوت به خارج مملکت و دستگاهای مهم برای ولایات که برای خود حوزهٔ ولایتی برود کاست نماید و همچنین تعداد زیادی مکروفون ها (مکبر الصوت) برای دهات و محلات اقدامات لازمه به عمل آمده است .

ب ـ کتاب خانه‌ها :

۱ـ کتاب خانهٔ قصرشاهی کابل .

۲ ـ کتابخانهٔ ریاست مطبوعات که در سال ۱۳۱۰ تاسیس شده و در خود ریاست مطبوعات در کابل‌است .

۳ ـ کتابخانهٔ ملی یا کتابخانهٔ وزارت معارف که درسنه ۱۳۰۰ (۱۹۲۰) تاسیس شده ودر کابل در وزارت معارف وجود دارد .

٤ ـ کتابخانهٔ بانك ملی که درسنه ۱۳۱٦ هجری ۱۹۳٦ م در بانك ملی تاسیس شده ودر کابل در کلوب بانك دایر می باشد .

علاوه بر کتاب خانه‌های فوق‌الذکر هر مکتب و کالج از خود کتاب خانه های علیحده علیحده داشته ودرولایات هم کتابخانه های نسبتا کوچك کوچکی موجود می‌باشند .

ج ـ موزیم: یك موزیم بزرگ ومهمی در کابل وجود دارد که بنام (موزهٔ کابل) مشهور بوده ودرسنه ۱۳۰۳ هجری تاسیس یافته می باشد که اشیای نفیس وقیمتی این موزیم درسه قسمت یاسه کته گوریهای ذیل منقسم وجا داده شده میباشد :

۱ـ آثار واشیای‌قدیمه: ـ این‌قسمت عبارت‌است ازاشیا وآثار قبل‌التاریخ متعلق بافغانستان و سیستان ـ آثار گریکو بودیك هده ـ بامیان ـ فندقستان ـ کابل و اشیای عاجی کابل وظروف گریکورومن وغیره وغیره

۲ ـ آثار اسلامی: در این قسمت کتابهای خطی نفیس وقیمتبها ـ کتابهای نوع دیگر میناتورها ـ ظروف‌فلزی عصرسلطان محمود غزنوی وغیره چیزها دیده‌میشود .

۳ـ قسمت مردم شناسی :

در این قسمت البسهٔ مردم و باشندگان افغانستا ن از جا ها و محلات مختلفهٔ این مملکت ومتعلق به‌عهد های مختلفه وهکذا اسلحه های مختلف‌النوع مشاهده میشود .

دراین موزیم چنان اشیائی وجود دارد که منحصر بفرد وبی‌نظیر بوده ومثل آن در دیگر موزیم‌های دنیا یافت شده نمی‌تواند .

د ـ موسسات و انجمن‌های علمی :

پوهنتون (یونیورستی یا دارالفنون) کابل :

این پوهنتون که بتاریخ ۲۰ حمل سال ۱۳۲۰ در کابل تاسیس و افتتاح گردیده فعلا دارای فاکولته‌های چهارگانهٔ ذیل که‌تاسیس آنها درسال‌های قبل بالنوبه بعمل آ مده وهمهٔ آنها قبلاً دایر بوده اند میباشد :

۱ ـ فاکولتهٔ طب و جراحی

۲ـ « حقوق وعلوم سیاسی

۳ـ « سا ینس

٤ـ « ادبیات .

رئیس پوهنتون مذکور شاغلی دانشمند عبدالمجید خان و پروفسران آن ذوات فاضل و دانشمند ذیل میباشند :

شاغلی داکتر غلام فاروق خان

« « عبدالرحیم خان

« « محمداسمعیل خان

« « عبد المجید خا ن

« « ابو بکر خا ن

« « سید اسحق خا ن

« « محمد انس خان

« پروفیسر محمد اسمعیل خان غزنوی

« « عبدالملك خا ن

۲ـ پشتو تولنه (افغان اکادمی)

این انجمن که درسال ۱۳۱۰ه باراده سنیهٔ پادشاه معارف دوست وادب پرور افغانستان

اعلیحضرت محمد نادرشاه شهید تاسیس یافته است اولا بنام انجمن ادبی کابل موسوم شده
وپسانها با نهضت زبان ملی پشتو واقدام برای تعمیم وپرورش مزید آن نام پشتو توانه (افغان اکادمی)
را بخود اختیار نمود واینك در تحت اسم متذکرهٔ پشتو تولنه موجودیت دارد .

مدیر عمومی آن شاغلی دانشمند عبدالرؤف خان بینوا بوده وتعداد اعضای دائمی ورسمی
آن به بیست نفر بالغ میشود و علاوتا بسیار اعضائی هم در ممالك خارجه داشت میبا شد که
آقای جارج مارگن سترن فاضل دانشمند ومستشرق نارویجی و موسیو ماسینان فاضل دانشمند
ومستشرق فرانسوی در جملهٔ اعضای انجمن مذکور هستند

تعداد نشریات این انجمن تا حال به ٦٧ جلد بالغ گردیده و در عین زمان انجمن مذکور
یك مجلهٔ ماهانه را به نام مجلهٔ کابل ویك سالنامه را بنام سالنامهٔ کابل طبع و نشر مینماید .

۳ ـ انجمن تاریخ :

این انجمن که قبلا یکی از شعبات انجمن ادبی کابل بود پسانها به پیشرفت و توسعهٔ
کار آن جهت تدوین تاریخ افغانستان کسب وسعت نموده ماهیت یك انجمن علمی علیحده را
برای تعقیب یك مرام معین یعنی تدوین تاریخ افغانستان کسب نمود. تعداد نشریات این انجمن
تاحال باندازهٔ نسبتاً خوبی بالغ گردیده ودر عین زمان یك مجلهٔ ماهانهٔ تاریخی هم بنام (آریانا)
از انجمن مذکور شایع میشود .

مدیر عمومی این انجمن شاغلی دانشمند احمدعلی خان کهزاد که درعین زمان مدیر موزهٔ
کابل هم هستند میباشد، فاضل دانشمند شاغلی میر غلام محمد خان غبار (مشاور ریاست
مطبوعات) فاضل دانشمند سرورخان گویا (مشاور ریاست مطبوعات) و دانشمندان محترم شاغلی
علی احمدخان نعیمی وشاغلی محمدابراهیم خان خلیل ازارکان واعضای برجسته ودائمی انجمن مذکور میباشد.

٤ ـ اداره علمی دایرة المعارف :

این ادارهٔ علمی هم که مرام آن تدوین وتالیف یك دایرة المعارف عمومی برای افغانستان
میباشد قبلا یکی از شعبات پشتو تولنه بوده واینك با پیشرفت و توسعهٔ کار آن ماهیت یك
انجمن علمی علیحده را کسب کرده وبا جدیت تمام بکار تدوین دایرة المعارف افغانستان
که مواد آن تقریبا تکمیل یافته مصروف میباشد که امید است با شروع سال جدید ۱۳۲٦
جزهای اول آن بطبع رسیده و در معرض استفادهٔ ارباب ذوق و علاقه مندان آثار علمی
گذاشته شود .

کفیل مدیریت عمومی آن فاضل دانشمند شاغلی محمد هاشم خان پردیس واز اعضای
دایمی ورسمی آن دانشمندان محترم محمد ارسلان خان سلیمی و شاغلی عطاوالله خان
و شاغلی عبدالقادر خان میباشند .

۵ ـ کلوپ ها .

فعلا دو کلوپ در کابل پایتخت مملکت وجود دارد که یکی آن بنام کلوپ عسکری موسوم بوده ومخصوص صاحب منصبان وضا بطان ار دوی افغانی وصاحب منصبان و ما مو رین وزارت حربیه بوده ودیگر آن بنام کلوپ بانك موسوم بوده ومخصو ص ما مور ین با نك ملی و افغانستان بانك وماموریـن موسسات اقتصادی میباشد، کلوب اخیرالذکر دارای یك کتاب خانهٔ مهم میباشد.

بخش ششم

لست وآدرس جراید ومجلات که در افغانستا ن نشر میشود .

شماره	اسم	محل نشر	زبان	شرح اشتراك سالانه درداخل مملکت	درخارج
۱	اصلاح (روزنامه)	کابل	پشتووفارسی	۳۰ افغانی	یکنیم پوند ۱۸ شلنگ
۲	انیس (روز نامه)	کابل	پشتو وفارسی	۴۰ »	دو پوند
۳	اتفاق اسلام (روزنامه)	هرات	پشتووفارسی	۵۰ »	دو نیم پوند
۴	طلوع افغان (روزنامه)	قندهار	خاص پشتو	۲۲ »	۱۵ کلدار
۵	اتحاد (هفته وار)	جلال آباد	خاص پشتو	۷ »	۶ کلدار
۶	وړانگه (هفته‌وار)	گردیز جنوبی	خاص پشتو	۱۰ »	۸ کلدار
۷	بیدار (هفته‌وار)	مزارشریف	پشتو وفارسی	۱۴ »	یك پوند
۸	ستوری (هفته‌وار)	میمنه	پشتووفارسی	۱۸ »	یکنیم پوند
۹	بدخشان (هفته وار)	فیض آباد	پشتووفارسی	۱۸ »	یکنیم پوند
۱۰	اتحاد	بغلان	پشتو وفارسی	۷ »	۱۴ شلنگ
۱۱	مجلهٔ کابل (ماهوار)	کابل	خاص پشتو	۲۱ »	یکنیم پوند استرلنگ
۱۲	مجلهٔ آریانا (ماهوار)	کابل	فارسی	۴۰ »	یکنیم پونداسترلنگ
۱۳	مجلهٔ پشتون‌ژغ (ماهوار)	کابل	فارسی وپشتو ازطرف نشریات رادیو	۳۰ ـ افغانی	یکنیم پوند
۱۴	مجلهٔ اقتصاد (ماهوار)	کابل	فارسی وپشتو مربوط وزارت اقتصاد	۱۰ ـ افغانی	(۴۰) شلنگ
۱۵	روغتیا (ماهوار)	کابل	فارسی مربوطو وزارت صحیه	۱۲ ـ افغانی	۱۲ شلنگ
۱۶	مجلهٔ افغانستان (سه ماهه)	کابل	فرانسوی وانگلیسی مربوط مدیریت نشریات	۳۰ افغانی	یکنیم پوند
۱۷	مجلهٔ حقوق (سه ماهه)	کابل	فارسی مربوط فاکولتهٔ حقوق	یك شماره به ۲ افغانی	
۱۸	مجلهٔ اردو (ماهوار)	کابل	فارسی مربوط نشریات ارکان حربیه (وزارت حربیه)	۱۸ افغانی	یکنیم پوند

فصل ششم

افغانستان ازنقطهٔ نظر توریست (سیاحین)

قواعد مسافرت :

اصولات برای اخذ پاسپورت : هر شخصیکه خواهش مسافرت با فغانستان را داشته باشد پیش ازانکه به طرف کشور مذکور حرکت نماید بایستی پاسپورتی ازحکومت خود که دارای ویزهٔ افغانی باشد داشته باشد . ویزهٔ افغانی را شخص مسافرمیتواند ازهریکی ازین نمایندگان افغانی که به وی قریب باشد ازقبیل وزارت مختاری ، جنرال قونسلگری وادارهٔ ویزهٔ افغانی حاصل نماید، فیسی که برای ویزهٔ افغانی تادیه می شود عینا مساوی است با فیسی که حکومت خودش در مقابل ویزهٔ پاسپورت های مسافرین افغانی اخذ مینماید .

برای مسافرین لازم است که درتمام پستهای سرحدی (سرحد داری ها) افغانی درحین ورود وخروج پاسپورت خودرا ارائه کرده وبملاحظهٔ سرحدداری مذکور برساند هکذا درحین داخل شدن بیك شهرلازم است بلا فاصله باداره‌ٔ نظمیهٔ شهر مذکور رفته ورقهٔ اقامت حاصل نماید، اگردرهوتل حکومتی‌خیال رهایش را داشته باشد مدیر هوتل مذکور این کار را برای مسافر اجرا میدارد .

اصولات گمرکی :

اسباب ولوازمات مسافرت یك نفرمسافرخواه از افغانستان خارج ویا داخل میشود ازقبیل بستره - پوشاک ولباس که تحت استعمال بوده وکاملاً جدید نباشد باندازهٔ که در دستورالعمل های گمرکی معین است از رسومات گمرکی معاف میباشد تورید کتاب - روز نامه - مقالات نگاشته شده ویا مطبوع - تصاویر برهنه منافی اخلاق، دیگر تابلوها وپوستکارد ها وتمام این قبیل اشیائی که باعث اخلال امنیت و برخلاف دساتیر اسلامی و برضد ومنافی اخلاق قبول شدهٔ مملکت شناخته شود شدیداً ممنوع است . همینطور تورید همه انواع سمیات - تریاك - مورفین - کوکاین - مشروبات الکولی ودیگر اشیای مخدر ونشه آور- گوگرد - گیدی واشیای مختلفهٔ دیگری که سامان تجملی شناخته شده ممنوع میباشد . تورید اسلحه وجبه خانه ورنگ هانیز مستلزم تحصیل اجازه نامه های مخصوصه میباشد . هکذا اخراج وصدور- اسپ - گوسفند - قاطر- گاو - تازی (سگ شکاری) وطلا ونقرهٔ مسکوك وغیر مسکوك همه وهمه انواع اشیای‌عتیقه‌ازقبیل : بت ها - مجسمه ها - تابلو ها - نقاشی‌ها ورسم ها- کتب خطی- شمشیر- کمان- تفنگ چقمقی و غیره - پیدا وار زراعتی از قبیل - گندم - آرد جو - برنج ممنوع است .

نرخ وفیات اشیاء :

گرچه نرخ وقیمت اشیا گاه وقت نسبت به بعضی موجبات تغیرو تبدیل می پذیرد ولی برای اینکه یك معلومات عمومی به سیاحین داده باشیم گفته میتوانیم که روی هم رفته نرخ و فیات اشیا درافغانستان نسبت به اکثرممالك ارزان وباین وسیله رهایش در افغانستان خیلی سهل واسان می باشد چنانچه میوه های این مملکت واستفاده ازان برای سیاحین یك نعمت و موهبت عظیمی شمرده میشود .

کرایهٔ مسافر:

گرچه موترهای شرکت سرویس که بغرض تسهیلات مسافرت بداخل مملکت در تحت اصولات منظم ومکمل در تمام نقاط مملکت رفت وآمد داشته و یك تعداد معین مسافرین میتوانند ذریعهٔ لاری های سرویس مذکور بهرطرف ونقطهٔ که بخواهند مسافرت نمایند ، علاوتاً لاری ها وموترهای خصوصی نیز دایماً در دسترس استفاده موجود میباشد .
اینك لست مظنهٔ کرایه ها را ازمرکز باطراف مملکت ذیلاً معلومات میدهیم :

۱ ـ کرایهٔ یکنفر بموتر لاری از کابل الی پشاور ۳۳،۷۵ افغانی
از پشاور الی کابل ۷،۸ کلدار
از کابل الی قندهار ۵۲،۵۰ افغانی
از قندهار الی هرات ۶۰،۰۰ «
از کابل الی مزار شریف ۴۵،۰۰ «

۲ ـ کرایه دربست موترتیز رفتاریك طرفه فی‌میل پنج افغانی و پنجاه پول دو طرفه فی میل چهار افغانی‌وده پول .

۳ ـ کرایه دربست سرویس یك طرفه فی‌میل هفت افغانی وهشتاد وهشت پول دوطرفه فی‌میل شش افغانی .

٤ ـ یکنفر بموتر های سرویس الی دونیم آثار بستره باخود برده میتواند. اضافه از آن راکه‌مال‌التجاره گفته‌شود موترهای سرویس برده نمیتواند ناگفته نماند که موتر های شخصی نیز درعوض‌تادیهٔ یك محصول اندك بداخل‌شدن درافغانستان مجاز میباشد .

هوتل ها: برعلاوهٔ یك تعداد هوتلهای شخصی وخصوصی‌هوتل های نفیس ومنتظم حکومتی نیز درتمام شهرها وقصبات عمده ومنزل جاها وجود دارد . هوتل های عمده در مواضع ذیل وقوع پذیر میباشد :

کابل ـ جلال آباد ـ نمله ـ مزارشریف ـ ایبك ـ دوآب ـ میخ زرین ـ بامیان ـ غزنی ـ مقر

قلات - غلزائی - قندهار - یغمان(صرف برای تابستا ن) د ل آرام - اند خو ی - میمنه تاشقرغان،این هوتلها باتمام لوازم راحت مجهزو دارای فرنیچر مکمل بوده انوا ع اغذیهٔ مطلوبه درآنها دستیاب شده میتواند. معهذا برای اینکه مسافر اغذیهٔ مطلو بهٔ موافق ذوق خود را از قبل تهیه یافته بتواند. بهتراست از یك منزل قریب تر بهو تلی که ارادهٔ شب گذشتاندن یاصرف طعام را به آن داشته باشد قبلاً خوا هش خود را تیلفونا فرمایش بدهد :

معلومات مختصر راجع به راه ها وسرك های عمده	ازراه‌قدیم	از راه جدید
ازپشاورتا کابل (فاصله به میل انگلیسی)	۲۰۸	۱۷۵
از پشاور تا سرحد افغانی(تورخم)	۳۵	
از تورخم الی کابل	۱۷۳	۱۴۵

تورخم :

درین موضع تنها(قراول‌خانهٔ)عسکری‌افغانی ومقابل لندی خانهٔ انگلیسی کابن و پاسپورت دراینجا معاینه شده تلگراف - تیلفون وتانك پطرول هم‌دراین موقع وجود داشته میباشد .

از تورخم الی د که(۷میل) فاصله وازد که الی جلال‌آباد(۴۲ میل) میبا شد .

مسافریکه قصد سیاحت افغانستان را از طریق هند و ستان دارد باقطع وپیمودن سرك فوق اول باول داخل صفحهٔ تاریخی و زیبای سمت مشرقی(گندهارای قدیم) میشود لذا پیش ازانکه مسافر وسیاح را داخل شهر جلال‌آباد مرکز این‌ولایت عمده نموده وبوصف ما هیت این شهر ودیگر مواقع دیدنی وزیبای ولایت مذکور بپردازیم خوب است تابلوی عمومی این صفحهٔ زیبا یعنی سمت مشرقی را تا جائیکه از عهدهٔ ترسیم آن بر آمده بتوانیم به پیش نظر ارباب نظر واصحاب ذوق تقدیم نمائیم .

سمت مشرقی افغانستان همچنانکه از نقطهٔ نظر تاریخ دارای اهمیت‌است و خزینه های قیمتی‌هده - درهٔ نور - لغمان - سرخرود - خوگیانی انرا امتیازاتی بخشیده از حیث اوضاع طبیعی وجغرافیائی هم‌مقام بزرگی رااحراز میکنند وهمانطوریکه علمای آثار عتیقه ومورخین،معدن شناسان‌واطباء به کشفیات تاریخی، معلومات سنگ شناسی و گیاه های طبیعی‌آن فرحان می‌شوند. سیاحان خارجی نیز همینکه از خط سرحد می گذرند و کوه بزرگ شمشاد راکه گوئی‌طبیعت به عنوان نمونه و نمایندهٔ جغرافیای این مملکت کوهسار درمقابل انها استاده کرده‌است می بینند - تاآنکه منظرهٔ قشنگ دریای کنر وزیبائی های‌دهات لعل پور - هزارناوگوشته - خوازئی رایکی‌بعد دیگر ازنظر گذرانیده

بشهر جلال آباد داخل میشوند، بهر قدمی که برمیدارند بوجد ومسرت شان افزوده می گردد هیچ کسی نمیتواند آسمان صاف ونیلی - افق لاجوردی - رودهای سیمابی - درختان همیشه بهار - کشتها ومزارع سرسبز - کوههای بزرگ وجنگلدار - قلل فولادی و کوبچه های رنگارنگ این منطقه را فراموش کند - این منطقه نه تنها درجنگل های بزرگ آسمار از حیث درختان بلند - چوبهای صنعتی گرانبها - انواع مرغان ومرغان جنگلی اقسام پروانه ها و شب پر کها - رمه های آهوان رنگا رنگ - شیر - پلنگ - خرس و گور خر - کبك و تذرو - سیسی و مرغ زرین بهترین منبع اقتصادی اولین دبستان حیوان شناسی وبزرگترین شکار گاه دنیا بشمار میرود بلکه در کنار سرك وراه عام نیزدارای باغ های قشنگ - قصر های زیبا منظرو فرحت بخش و طبیعی است که در پرتو ماه و خورشید، در سایهٔ ظلمت و نور، تبسم روز های آفتابی - اشك ریزی های باران - طراوت نوبهار - گرمی های تموز - خون سردی پائیز - وضع خنك دی - تطورات سمائی و گذارشات ارضی از جمال آنها نکاسته و بر جمال آنها افزوده می گردد. و برعکس تمام مناطق، تغیر فصول و مواسم در اینجا تبدیلی لباس جدید و زیبا تری بیش نیست، که دوشیزهٔ طبیعت آنرا ببر نموده مقابل آئینهٔ حساس قلوب زنده می ایستد و در خلال تبسم جانبخشی چشمش را باسمان افتخار برداشته با آهنگ غرور حسن و جمال نعره میزند: - صرف همین جاست که حوادث جوی و ارضی نمیتوانند بدامان نزاکت و فروغ من چنگ انداخته و سیمای مرا تغیر بدهند.

مانیز نمی خواهیم سیاحان و مهمانها را که میخواهند با بنای نوع دور دست خدمت نمایند تکلیف داده و به کوهسار های صعب المرور تشویق نمائیم بلکه موضعی چندرا که برسر راه واقع ودیدن آنها به کمال استراحت ذریعهٔ سواری موتر امکان پذیر است قرار آتی شرح داده و فعلاً قناعت می کنیم:

شهر جلال آباد:

ارتفاع آن از سطح بحر ۹۵۰ فت - شهر قدیم تاریخی و تجارتیست که مرکز ولایت مشرقی ودر میدان وسیع واقع میباشد - این شهر که در بین بلاد افغانستان منزلت شمع را داشته میباشد همینکه بساط بزم از امنیت و سکون فرا چیده شده یعنی آتش رزم و انقلاب افروخته شده است سوخته و خاموش گردیده و چندین بار طعمهٔ حریق شده است. خوشبختانه اخیراً به تأسیس حکومت موجودهٔ افغانستان فروغ جدیدی گرفته و بصورت اصلی آباد واحیاء گردیده است. از حسن موقعیت از زیبا ترین بلاد این مملکت بشمار میرود

قصر های بزرگ و قشنگ - باغهای فرحبخش و تفرج گا های دلکش آن بی نظیر است چنانچه در زمان شاهان گذشته پایتخت زمستانی بوده و و قتیکه مناظر روح افزای چاردهی و یغمان در برف های سیمین مستور میشوند جلال آباد بدارائی درختان نار نج و دیگر درختان همیشه بهار مانند صفحهٔ زمردین ولاجوردی سبز بوده مهد آرامی و استراحت بشمار میرود. آنهمه هیاهوی دی - نالهٔ فقرا - سایهٔ ابرو وٓاوضاع سرد طبیعت که حصهٔ بیشتر دنیا را به تشویش دچار میسازد در اینجا خاموش و ساکن گشته حرکتی که دیده میشود جز آه های سرد زمستان که گاهی بعنوان باد خفیفی از راه عجز و مغلوبیت بهوا میرود بیش نیست .

قصر کوکب در باغیکه بهمین اسم شناخته میشود ستاره ایست که در آسمان سبزینه درختان باغهای مجاور مانند الماسیکه بر صفحهٔ لاجورد پخش نشانده باشند می درخشد . باغ شاهی و سراج العمارت هر یکی بزیبائی و فروغ مخصوص جلب توجه میکنند . از طرفی هوای خوشگوار و ملائم از جانبی مناظر دلربا وروح بخش از طرف دیگرقصرهای شاهانه و باشکوه ، ازسوئی آثار تجدید و شهر جدیدالتعمیر ، این شهر کوچك را مظهرجلال وجمال ساخته و هردلی را که به طبیعت آشناست باو میسپارد و از اقدامات جاری و پلا نهائی که سنجیده شده است امید میرود که در آیندهٔ قریبی همچنانیکه از حیث مزا یای طبیعی امتیاز دارد از جنبهٔ بزرگی و نفوس نیز در قطار شهر های درجه اول اینمملکت قرار گیرد.

اگرچه ولایت سمت مشرقی علاوه بر مرکز آن شهر جلال آباد که از آن ذکری نمودیم بسیار جاهای قابل دید دیگر هم دارد که باجتناب از طوالت کلام از تمام آنها صرف بذکر پارهٔ خصوصیات مرکز آن یعنی جلال آباد اکتفا کرده و اینك مسافر خود را به طرف کابل رهنمونی می کنیم :

از جلال آباد تا کابل :

سرك در طول این خط گاهی در دامنه‌های سلسلهٔ جبال وگاهی در بالای تپه‌زار ها و زمانی هم از بین دره‌ها و کنار دریا ها عبور و به بتخاك نزدیك ترین منزل این راه بشهر کابل واصل میشود - از بتخاك تا کابل (فاصله ۱۲ میل میباشد) .

سرك ازین جا درست سمت غرب ممتد میشود بفاصلهٔ ۵ میلی کابل در جائیکه سرك دریای لوگر را قطع میکنند باغ قشنگ وخوشنمای بگرامی وقوع پذیر بوده و اینجا یك استراحتگاه خوبی برای کسانیکه باهستگی مسافرت می نمایند شمرده میشود . در کوتل یك‌لنگه که عبارت از گردنهٔ کوچکی بقریب کابل است یك تهانهٔ پولیس وجود دارد

که مسافرین خارجی مجبور هستند پاسپورت خود را در این جا تحویل داده و کمی بعد تر از دائرهٔ پولیس مرکزی (قوماندانی) دو باره تحصیل دارند از اینجا تا کابل صرف دو ونیم میل راه میباشد .

کابل: (ارتفاع ۶۰۰۰ فت جمعیت ۲۰۶۲۰۸):

شهر کابل در بین یك دربند مثلث نمائی که از دو سلسله کو های مرتفع موسوم به آسمائی (۶۷۹۰) وشیر دروازه (۷۱۶۶) فت تشکیل یافته ـ وقوع پذیر میبا شد . این دو سلسلهٔ که اول آن طرف مغرب و دوم آن بسمت جنوب مشرق ممتد شده میباشد در سمت مغرب شهر تقریباً با هم تلاقی مینمایند . در حالیکه در مابین خود یك معبر تنگی و کم عرضی باقی میگذارد که دریای کابل و سرکیکه از غزنی می آید از بین آن عبور مینماید ـ باینصورت شهر مذکور از دو جانب خود با کوهای متذکره محاط بوده و در بالای این کوه ها دیوار طولانی که در فواصل متعدد آن برجهای مدوری تعبیه شده میباشد کشیده شده است . و ازقلهٔ این کوهها منظرهٔ با شکوه و پر عظمت وادی ها وسلسله کوههای مجاور بخوبی مشاهده شده میتوانند ، حتی قلهٔ برفدار کوه هندو کوه رانیز میتوان ازبالای این قلهها مشاهده نمود. محیطشهر موجود بیش از ۸ میل می آید وچون وجود دو کوه متذکره نظر بافکار وتمایلا تیکه تااین وقت دربین بود. وجود داشت مانع تمدید و انبساط شهر در ماورای کوه های مذکور یعنی بسمت جنوب و مغرب تلقی شده بود لهذا هرقدر وسعت و انبسا طیکه تااین اواخر متدرجاً درشهر بعمل آمدهمیرفت درجانب شمال ومشرق صورت می گرفت (چنانچه همین علت بوده که بشهر کابل یك هیئت وشکل مثلثی داده است) اینك ازطرف حکومت بهی خواه حاضره تازه افکاریکه پیدا شده شهر را درما ورای در بند فوق یعنی بجانب مغرب هم توسیع و امتداد بخشیدند و بتأسی این مفکوره پلان تعمیر عمارات نوی کابل (کابل جدید) که خوش بختانه بطرز عصری وموافق با تازه ترین اصول معماری شناخته میشود درسمت مغرب و تقریبا بالحاق شهر موجوده طرح و تقسیم گردیده و با مساعی واقدمات سریعی کار آن دردست اجرا گرفته شده است .

در بالای یك برجستگی سنگلاخی که بجانب جنوب شرق شهروقوع پذیراست قلعهوارگ تاریخی بالاحصار کائن بوده و درسطح مرتفعی که متصل بدامنهٔ شمالی این بر جستگی با تپهٔ سنگلاخ فوق الذکر واقعاست مدرسهٔ عالی عسکری بنا یافته می باشد .

عندالورود بشهراولین چیزیکه بچشم سیاح بان بر میخورد مینار مرتفعی است که در وسط یك میدان بنایافته این مینار در ۱۳۰۸ھ (۱۹۲۹) بیادگار نجات وطن از پنجهٔ رئیس دزدان واشقیاء بچهٔ سقاو تعمیر یافته وبه این مناسبت موسوم به مینارنجات میباشد. درسمت راست یا بجانب

مشرق شهر چمن حضوری که عبارت از ورزشگاه عمومی بوده پریت و سان دیدن قشون افغانی نیزوقتا فوقتادراینجا بعمل آمده وجشن‌های استقلال افغانستان (در ۲۴ جولائی مطابق اول اسد هرسال) هم درهمین موقع گرفته میشود- کابین است. یك بازار عصری در سمت چپ این میدان مقابل بچمن مذکور واقع و کمی‌بیشتر چشم‌سیاح بدوبنای جسیم وخوش‌منظری که یکی عبارت از عمارت سابقهٔ فوایدعامه وآن‌دیگر مرکز ادارهٔ آژانس باختر میباشد بر میخورد هکذا مسجدبزرگ عیدگاه نیزدرسمت چپ‌این سرك و بمقابل ادارهٔ آژانس مذکور واقع است درشرق این‌میدان تپهٔ کوچکی موسوم به تپهٔ مرنجان که‌مقبرهٔ خاندان شاهی نیز دران کابین است‌واقع می‌باشد - آرامگاه وقبراعلیحضرت شهیدسعید محمدنادرشاه غازی و سردار سلطان محمدخان درهمین مقبره وجود دارد .

درفاصلهٔ که‌بجانب شمال این‌میدان واقع‌است شفاخانهٔ عسکری - وزارت حربیه و دوائر گمرك واقع بوده وسیاح ازهمه اول بدائرهٔ گمرك میرود .

درماورای وزارت حربیه کلوب عسکری وعمارت انجمن اولمپیك افغانی،میدان هوا بازی وقرارگاه باقشلهٔ عسکری جدید موسوم بقلعهٔ جنگی کابین‌می باشد . در مابین وزارت جلیلهٔ حربیه و ادارهٔ گمرك مینار مشهور استقلال که درسنه ۱۹۱۹ میلادی (۱۲۹۸ ه) بعداز سومین جنگ افغانستان وانگلستان بتقریب فتح‌ومظفریت مشعشع ودرخشان بطل و قهرمان استقلال اعلیحضرت شهیدسعید محمدنادرشاه غازی‌مارشال وسپه سالار انوقتهٔ قوای افغانستان تعمیریافته است - برپامیباشد. درماورای مینارمذکور ارگ شاهی- قصر دلکشا قصر سلامخانه قصر وعمارات خاندان شاهی- قصرصدارت عظمی- مدرسهٔغازی-سفارت‌فرانسه وزارت خارجه - مدرسهٔ عالی استقلال - مقبرهٔ امیر عبدالرحمن خان وعمارات وزارت معارف - تجارت - مالیه و عدلیه واقع میباشد .

کمی‌جلوتر سفارتخانه‌های حکومات ترکیه وایران کابین بوده وازینجا بعمارات نوی که ملحق بسمت شمال شهراخیراً تعمیر یافته ونیز بشهر نو مشهور شده میباشد شروع میشود .

بعداز عمارات شهرنو عمارات ولایت کابل - (مرکز دوائر نائب الحکومگی کابل وادارهٔ نظمیهٔ ولایت کابل) - عمارت قدیم مکتب علی حبیبه (که‌حالا منهدم گردیده ، سفارت انگلیس کمی‌جلو تر بطرف‌غرب بفاصلهٔ‌دونیم میلی شهر کابین می‌باشد- در مقابل‌سفارت انگلیس هم‌دربالای یك‌تپه ، باغ‌بالا که‌حالا شفاخانهٔ عسکریست‌واقع میباشد .

هیئت‌عمومی شهر کابل که‌بذریعهٔ‌دریای کابل بدوحصه تقسیم‌شده است بجنوب ارگ واقع میباشد- دربالای دریای‌مذکور درچندین جای‌ پل متین وخوش سلیقهٔ وضع گردیده - کوچه ها ومعابرعمده وعمومی تمامایخته وتسهیلات ترافیکی (عبور ومرور) فراهم میباشد .

در گوشهٔ غربی شهر عمارت ماشین‌خانه یعنی فابریکهٔ اسلحه‌سازی - دارالضرب و نساجی دولتی وهکذا درهمین قسمت سفارتخانه های‌جاپان وروسیه ومکتب‌عالی نجات و فابریکه های ترمیم موترها و غیره وقوع پذیر میباشد .

موسسات عمده ومشهور دولتی داخل شهر کابل :

۱ - مکتب عالی حبیبیه - ۲ - استقلال - ۳ مکتب نجات - ٤ - مکتب صنایع نفیسه ۵ - مکتب حربیه - ٦ - مکتب احضاریه - ۷- مکتب میخانیکی - ۸ دارالعلوم عربیه- ۹ دارالمعلمین‌عالی - ۱۰ - پشتوتولنه (اکادمی افغان) ۱۱- فاکولتهٔ‌طب - ۱۲- فاکولتهٔ ساینس ۱۳ - فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی .

برعلاوه هوتل های‌خصوصی ملی‌درشهر کابل هوتلی‌بنام هوتل کابل وجود دارد که تقریبا درمرکز شهرواقع ونیم‌میل ازوزارت خارجه بعدت‌داشته میباشد. فرنیچر و لوازمات این هوتل‌خیلی اعلی‌وهمه گونه‌وسایل راحتی مسافرین دران‌زیر نظر گرفته شده و فراهم میباشد همینگونه ترتیبات صحی‌بدرجهٔ‌اعلی‌وباصول عصری‌دران‌اتخاذشده میباشد-برای مشغولیت مسافرین همه‌گونه اسباب بازی موجود ومیز بلیارد مخصوصی داشته‌میباشد- مهمانان این هوتل از بهترین فواکه‌ومیوه‌های هرموسم باقیمت‌های خیلی مناسب استفاده توانسته مطبخ هوتل هر گونه اطعمه واغذیهٔ لذیذهٔ شرقی واروپائی رامطابق ذوق و خواهش مشتریان خود همیشه حاضر و آماده داشته می باشد .

بفاصلهٔ صد زرع بطرف شمال هوتل مذکور عمارت ساده وبا شکوه بانك ملی افغان و دافغانستان بانك کابین بوده ودرین بانکهاست که انواع معاملات بانکی و معاوضهٔ اسعار خارجه تام درموقعیکه مراجعه شود دردسترس وقابل الحصول میباشد - ابتیاع و فروش اسعار خارجه ظروف وآوانی وزیورات طلائی وجواهرات دراین بانك ها میشود .

مواضع مهم وزیبای حوالی و اطراف کابل

وادی چاردهی :

بطرف غرب شهر کابل وادی یاجلگهٔ وسیعی که بذریعهٔ کوه های متذکره ازشهر جدا شده است وقوع دارد . عرض این وادی ۸ و طول آن ۱۲ میل آمده و نظر باینکه ازهر پهلوبه کوه های پست ودر شتیکه یکی بعد دیگر متدرجا تاقلهٔ برف پوشیدهٔ هند وکوه بلند شده‌رفته، محاط میباشد . یك منظرهٔ آمفی تیاتر مانند بس قشنگ وزیبائی را بخود اختیار نموده که بیننده درحین این منظرهٔ نظربراه ازبالای قلهٔ یکی از کوه های مجاور بی اختیار

درپیش قدرت کلك بدایع نگار خلاق کائنات جل عظمته سر تسلیم و عجز خم مینمایند .

زیبائی ها وجمال این وادی را که به بهترین پیرایه های طبیعت اراسته و متجلی بوده وبی مبالغه مظهر جلال وجمال طبیعتش میتوان گفت - قلم بخوبی ترسیم کرده نمیتوانند مگر اینکه خود ارباب ذوق یکی ازتپه های همجوار این تپهٔ خضرا فرارفته جد اول سیمین نقره فامی را که انهار وجویچه های منشعبه از دریای کابل وپغمان درین وادی تشکیل داده و همچنین مزارع و کشت زار های سرسبز ومتبسم آنرا که باقطارهای اشجار بید وچنار و سنجد حاشیه کاری شده به عیان ملاحظه نموده - دلربائیهای ازهار ورياحين ومملو از درختان میوه دار آنرا بانظردقت بین وذوق مخصوص خود نظاره ومشاهده کنند . دریای کابل و پغمان که حسن وجمال آنها باپیرایهٔ اشجار زمردین کهدردو کنار آنها بسته شده دوبالا کرده است ازبین همین وادی درجریان بوده در موضع گذرگاه نام قصبهٔ با صفای فرحت افزاء چون مشتاق هجران دیدهٔ درد کشیده هم اغوش وصل واشتیاق گردیده وجود واحدی را تشکیل وازبین دربند اسمائی وشیر دروازه بنام دریای کابل چنانچه پیشتر ذکر یافت شهر شهیر محبت تخمیر کابل را عبور مینمایند .

درهمین وادیست که عمارات قشنگ وعمده وموسسات صحی وعام المنفعهٔ دولتی ازقبیل شفاخانهٔ عمومی رفقی سناتوریم - شفاخانهٔ مجانین - دائرهٔ نسل گیری وزراعت وتربیهٔ حیوانات دارالفنون کابل - موزیم کابل - باغ ومقبرهٔ بابرشاه امپراطور افغانستان و هندوستان - قصرچهل ستون - قصرماهتاب قلعه وبساقصور وابنیهٔ عالیه دیگروقوع پذیربوده ، درعین زمان منظرهٔ یك شهرعصری بسیار زیبا وجذابی را بوادی مذکور بخشیده است . رفقی سناتوریم یا شفاخانهٔ مسلولین واقع علی آبادیکی ازان موسسات خیریه ایست که شالودهٔ آن بدست حق پرست اعلیحضرت شهید سعید رحمة الله علیه گذاشته شده ودر ۱۳۱۱ (۱۹۳۳) در عهد زمامداری اعلیحضرت شان اتمام پذیروبابهترین سناتوریم های غربی همسری کرده میتواند .

پغمان : - صیفیه قشنگ ومینو نشان شاهان افغان .

بفاصلهٔ ۱۶میل بسمت شمال مغرب شهر کابل صیفیهٔ قشنگ ودلنشین شاهان افغانستان که معروف ومشهور به پغمان می باشد به بلندی هفت هزار فت از سطح بحر کابل است تقریبا دومیل پایانتر ازموضع انجام درهٔ صفا منظره وآغاز نقطهٔ که ازان به بعد بایست به کوه صعود نمود - این وادی باصفا وصیفیهٔ نزهت افزا در حالیکه ازهمه اطراف و جوانب با کوه های خرم وشاداب محاط میباشد واقع ودرسرتاسرآن خیابان مشجر ودلربائی ممتد است که درهردو طرف آن درخت های خوشنما وظریف بید وچنارسایه افگن می باشد - قصور وعمارات اعیان

ومتمولین وابنیه های جسیم دولتی ازقبیل هوتلها، قهوه خانه ها ودوائر وزارات عمارت تیاتر وسینما ومیدانهای سپورت واسپ دوانی که تماما بسبك وستیل اروپا ساخته شده باباغچه های روح بخش وفرحت افزائیکه عموما پیشروی هرکدام ازان قصور طرح گردیده میباشد - چنان یك منظرهٔ دلربا وباشکوهی راپیش نظرجلوه داده ومجسم مینماید که بیننده گمان میکنند عینایك منظرهٔ نوین درجه اول مواقع کوهی اروپا را مشاهده مینماید . درتابستانها که هوای کابل واطراف آن نسبتا گرم می باشد ازحد قرغه نام قریهٔ باصفائی که نقطهٔ آغاز منطقهٔ پغمان شمرده می شود - هرقدر جلورفته شود همانقدر هوا تبدیل بسردی ونزاهت گردیده وانسان وقتی بطاق نصرت پغمان که به منتهای نفاست وذوق سلیم تزئین و بیادگار روز استقلال تعمیرشده است داخل میشود بلا فاصله چنان تصورمینماید که بیکی از شهر های اروپائی ورود نموده است .

در تابستانها عصرانه درباغ عمومی این محل زیبا در حالیکه تمام فواره ها ی آن سر داده شده واز ترشحات مروارید آسای آبهای نقره فام آن یك حصهٔ معتنابهی هوای نسیمی اطراف این فواره هابصورت لطیفی طراوتناك ونفیس شده میباشد - اشخاصیکه برای استراحت وتغذیهٔ روحی وارداین صیفیهٔ دلنشین شده میباشند دسته دسته وجوقه جوقه مشغول سیرو گردشها و تنزه وهوا خوری گردیده ازهوای جید وپاك وشمیم ترو تازهٔ عطر آگین گلها وریاحین آن که جابجا باذوق وسلیقهٔ مخصوصی کاشته وتربیه شده میباشد کسب تلذذ و استفاده مینمایند مخصوصا درشامگاهان که ضیاء الکتریك آغازشعشعه پاشی ونورافشانی مینماید منطقهٔ مذکور را طوری درخشان ومتلالومیسازد که انسان درپیش مناظردلفریب ونظرربای چراغان مذکور غرق حیرت واستعجاب میگردد . این وقت است که نورالکتریك بهترشحاتیکه از بازی ها وجست وخیزهای بیغو دانه آب های الماسگون فواره ها بعمل آمده میباشد - انعکاس و آنها را بکانون نور ومنبع روشنی شبیه ساخته وروبهمرفته پغمان را بیك مرکز بدایع ویك شهرستان حسن وجمال تحویل وتبدیل میدهد .

سمت شمالی :

این ناحیهٔ قشنگ وزیبا خیلی به نزدیکی پایتخت وقوع پذیر میباشد چنانچه بعد عبورمعبر یا کوتل خیرخانه که فاصلهٔ ان تقریبا ده میل ودرشمال کابل واقع است سیاح بلافاصله باین وادی سرسبزو شادابیکه طول آن پنجاه میل وعرض ان ۱۵ الی ۲۰ میل می اید واصل می شود - این وادی از حیث دره هاو کو پایه هاو مناظر طبیعی دلکش و خوش آب وهوا وهمچنین باغ های میوه دار ومخصوصا باغ های انگور نهایت غنی و متمول میباشد .

مقدارعظیم و بزرگ انگور کشمشی که از افغانستان براه پشاوربهندوستان حمل ونقل می شود از همین ناحیه میباشد . ازمشهور ترین دره هاو کوه پایه های خوش منظرو زیبای این سمت اول شکردره است که قریب ترین وفاصلهٔ ان از کابل ۱۵ میل می آید . بعد ازان گلدره وفرزه وپس ازان استالف می آید که ۳۳ میل از کابل فاصله داشته واز بهترین نزهتگاهای خوش آب و هوای سمت مذکور بشمار میرود ـ پس از استالف از موا قع مهمهٔ این سمت جبل السراج است که ٤٥ میل از کابل فاصله دارد .

فابریکهٔ جسیم برق که تنویر شهر کابل وتدویرغالب کارخانه های موجودهٔ افغانستان بوسیلهٔ ان می شود در همین موضع واقع وهمچنین کار خانه های نخ تابی و نساجی که اخیراً تورید ونصب گردیده درهمین جا میباشد. بعدازجبل السراج ازمواقع مهمه ونزهتگاهای زیبه و قشنگ این سمت گلبهار نام وادی قشنگ وموقع باصفای فرحت افزائیست که ٥٠ میل از کابل فاصله داشته وباعبور در پای تند و خروشان پنجشیر از بین آن ومواقع ومناظر طبیعی متعددی که در دو کنارابن در یاوجود داردیکی از بهترین مواقع این سمت گفته می شود بفاصلهٔ ۱۲ میل بشمال گلبهار وادی قشنگ وزیبای دیگری که پنجشیر خوانده شده و تفصیل مزایای قدرتی وذکرجمال و فروغیکه طبیعت باین درهٔ دلکش وزیبا اعطانمودهوخود در خور مقالهٔ علیحدهٔ است ـ وقوع پذیرمیباشد . تا هنوز نوبت تمدید سرکیکه قابل موتررانی باشد تا اخیردره نرسیده و لهذا سیاحت باین دره ذریعهٔ موترشده نمیتواند یعنی لازم است سیاحینیکه ذوق مشاهدهٔ آنراداشته باشند بذریعهٔ اسپ درناحیهٔ مذکور گشت و گذار نمایند . در گلبهار که نقطه اغاز این محل قشنگ می باشد بسهولت ازین قسم اسپ هاپیدا شده و کرایهٔ آن مبلغ قلیلی می باشد . از گلبهار سرك موتر رو بجانب درهٔ دلربا و مطبوع وزیبای دیگری که نجراب و تگاب خوانده می شود تمدید گردیده و فاصلهٔ این دره از نقطهٔ گلبهار ٤٥ میل آمده و ذکر مزایای طبیعی آن در خور مقالهٔ علیحدهٔ بوده در اینجا تنها همینقدرنگاشته میشود که مثل پنجشیر و دیگردره ها ومواقع طبیعی افغانستان یکی از بهترین جاهای قابل دید این مملکت شمرده می شود . قریهٔ اوبیان ـ صفحهٔ وسیع بگرام وقریهٔ پیتاوه که از نقطهٔ نظرآثار عتیقه ـ مواقع بس مهم وعمدهٔ بشمارمیرود نیز در همین سمت وا قع می باشد ـ بگرام که شهرو پایتخت باستانی افغانستان بوده و در اثر کاوش وحفر یاتیکه در ین چند سال اخیر دران بعمل آمده از نقطهٔ نظر قدامت آثار گرانبها ونفیسی ازان مکشوف وکشف این آثار روشنی های جدیدی برتار یخ وتمدن قدیم ودرجهٔرا قیت تمدن قدیم افغانستان انداختهاست ـ درقسمت شمالی این سمت بهقریب چهار یکار واقع است . همچنین از پیتاوهو اوبیان و دره های نجراب وتگاب مجسمه ها وآثار

تاریخی متعددی مکشوف گردیده که هر یك آن نقطهٔ از نقاط تاریخ این مملکت را روشن کرده میبا شد . آثار مکشوفه و نتیجهٔ کاوش ها وحفر یا تیکه در دیگر اوضاع تاریخی بعمل آمده تماما در موزهٔ کابل گرد وکلکسیون ودر دسترس مطالعه و استفادهٔ ارباب ذوق گذاشته شده است .

لوگر :

۲۰ میل بجنوب کابل وادی پر حاصل و زر خیز لوگر واقع است . قسمت عمدهٔ اذوقه وغلجات کار آمد و ما یحتاج کابل را همین وادی پر برکت تهیه و فراهم میکنند .

رویهمرفته فراه و قصبات گرد و نواحی کابل عموما حاصلخیز و دارای میوه های متنوع و وافری بوده همه انواع اذوقه و مواد ارتزاقی در آنها بوفرت دستیاب گردیده بهترین انواع خوراکه و میوه ها حتی از حبوبات وغله جات هم ارزان دستگیری کرده میتوانند. باغ های عمده ومهم حوالی شهر کابل عبارت از باغهای بابر (دومیل بطرف غرب شهر) چهل ستون (٤ میل بطرف جنوب غرب شهر) دارالفنون (٥ میل بطرف جنوب غرب شهر) و گلباغ (۷ میل بطرف جنوب غرب شهر) که همهٔ اینها در وادی مشهور وقشنگ چاردهی واقع است و هکذا باغهای بینی حصار و سیاه بینی که در سمت جنوب کابل در قصبه هائی بنامهای فوق وقوع پذیر است میبا شد . بفاصلهٔ کمی بطرف شمال کابل در قریه جات بر کی - باغ بالا ونانه چی باغهای متعدد وخوش سلیقهٔ وجود دارد که بیشتر آنها فقط منحصر به تاکستانها بوده وانگور آن از حیث طعم ولذت ونفاست وتنوع باانگور های بهترین مواقع دنیا همسری و رقابت میتواند .

بامیان :

از موضع یا یانتر از باوله یکی از منزلگاه های بین راه کابل و مزار شریف از سرك بزرگیکه بطرف ولایت ترکستان افغانی بامزار شریف میرود سرك نسبتا کوچك تری بطرف بامیان جدا شده که درهٔ دامنهٔ شمالی سلسلهٔ کوه هند وکوه که بنام کوه بابا خوانده میشود تا موضع تاریخی مشهور بامیان ممتد شده میباشد . برای سیاحینیکه قصد مشاهدهٔ بامیان را بنمایند برعلاوهٔ استفاده از مطالعهٔ آثار تاریخی موضع مذکور تنها عبور از راهیکه فاصلهٔ بین کابل و بامیان را فرا گرفته می باشد نیز دلچسپی زیادی فراهم میکنند .

و اما مزایای خود بامیان و وصف تمام جزئیات آثار تاریخی آنرا نمیتوان در ین مقالهٔ کوچك گنجاند والبته اهمیت آن مستغنی از توصیف بوده وهمینقدر کافیست که گفته شود از قدیم ترین از منه تا حال بسی ارباب فضل و سیاحین گنج کاو که برای کشف

دقایق ورموز احوال عالم ومعاینهٔ معالم مدنیت های باستانی زحمت جهانگردی را بخود هموار کرده انداز قبیل - هیون تسانگ (٦٣٦ م) دراثارقدیمه‌و همچنین‌هم یکعدهٔ زیاد از مستشرقین و عتیقه شناسان در قرون معاصر هـو سکار مشاهدهٔ این محل تاریخی شده و هر کدام در نوبت خود اثاری دروصف ومزایای ابدات تاریخی محل مذکور از نقطهٔ نظر قدامت تاریخی وبسی نقاط نظردیگر از خودبیادگار گذاشته اند که محض ذواتی را که ذوقمنداطلاعات مفصل این موضع باشند بمطالعهٔ اثارمتذکره از قبیل (مغاره های سنگلاخی ومجسمه های بامیان اثردهون - بلی- م - جی تالیو) و (رهنمای بامیان اثر موسیو هاکن مدیرهیئت حفریات افغانستان) و (اثارعتیقه اثار بودائی بامیان موسیو گودار) حواله داده در ینجافقط را جع بدوهیاکل بزرگ بودا که عمده ترین اثر تاریخی این محل ویکی از شاهکار صنعت هیکل تراشی گفته‌میشود وبعضی اثر تاریخی دیگر مختصراً ذکرمینمائیم ·

بعدطی ٦ میل‌درسر کیکه‌از سرك کـلان‌مزارشریف‌به‌طرف‌بامیان جداشده اولین‌چیزیکه درناحیهٔ بامیان از جملهٔ ابدات تاریخی ان بنظرسیاح برمیخورد بقایای یك قلعهٔ قدیمه ایست که‌برقلهٔ یك سنگلاخ نشیب داری وقوع پذیربوده وبشهر ضحاك ماران پادشاه اسا طیری مشهور میباشد · قدری جلوتروادی پهن وفراخ گردیده وبسمت راستان بفاصلهٔ تقریبا ٥ امیل ازمعبر مذکور شهرمغاره ها (که تعداد این مغاره هابالغ برد و هزار میشود) یعنی شهر تاریخی بامیان که حالا مخروبه است بدامنهٔ تپه وقوع داشته میباشد که ارتفاع ان از سطح بحر ٨٤٠٠ فت‌می آید ·

بامیان در ازمنهٔ قدیمه وقرون و سطی یك‌مرکزتجارتی عمده بود و درعصر یکه هـو ن تسانگ زوار چینی این موضع را زیارت‌کرده بود ساکنین ان تمامابودائی مذهب بوده اند· بقرار گفتهٔ سیاح مذکور درآن وقت بیش از ده معبد و بالـغ‌بریك هزار ناسکین و مرتاضین در بامیان وجود داشته بود · مجسمه های عظیم الجثهٔ دو گانه که هم ا کنون وجود داشته وبهترین ممثل صنعت گندهارا و معرف اثرات نفوذ بودائی در دوهزار سال قبل درین نقاط افغانستان میباشد ، دروقتیکه این زواربامیان را زیارت مینمود نیزوجود داشت · هیکل بزرگ که در قریهٔ غربی شهرواقـع است ٥٣ متر ارتفاع داشته و بشکل مردمیباشد - کوچکتر آن که بفاصلهٔ ۲۰۰ زرع بطرف را ست مجسمهٔ فوق الـذکر واقع و ٣٥ متر ارتفاع دارد هیکل زنی را معرفی مینماید · گرچه در مرور دهور واز طرف دست های مجهولی - درین هیکل که بودا (گوتاتاما) رابصورت استاد و به قیافهٔ متفکر معرفی مینماید بعضی خرابیهای بیرحمانه وارد گردیده ، معهذ اتبسم قشنگ وشیرینی‌را که همیشه دراب‌های‌بودا مرتسم می بود باکمال فن ونهایت زیبائی‌وجذابیت دراب‌های این‌مجسمه مشاهده توانسته وانسان بخوبی ملتفت‌شده

میتواند که این هیاکل درحالت اکملیت خود تاچه پایه صنایع قشنگ وشاهکاری بود است .

هون تسانگ زوار چینی که در ٦٣٦ بامیان و این مجسمه ها را در حالت شکوه و احتشام انها دیده است مجسمه های مذکور را کاملا مطلا مشاهده کرده است . نقاشی هاو تزئینات خیلی دقیق واستادانهٔ که برنگ لاجورد وطلا درطاق محتوی هیاکل مذکور کار شده حتی اکنون بوضاحت دیده می‌شود وبامشاهدهٔ بعضی اشکال منهدمهٔ دیگر بودا که نیز بفاصلهٔ اندکی در موضع مذکور بنظر آمده بعضی بحالت تفکر ومراقبه وبرخی به قیافهٔ پدر و عدهٔ بشکل مادر دیده می شد و همچنین باثر مشاهدهٔ بعضی صورت ها و نقاشی های دیگر انسان بخوبی فهمیده میتواند که اشیای انوقته دران روزگار قدیمی که مغاره های مذکور از طرف راهب ها ومرتاضین بودائی معمورو مسکون بود مانند وشبیه چه چیز هائی بوده .

حکومت حاضره که علاقه ودلچسپی زیادی باثار باستانی گرفته این هیاکل را مرمت وبصورت صحیح درصدد تجسس و کاوش ابدات وباد کار های قدیمه برامده است . برای فراهمی و سایل راحت سیاحینیکه سالانه به تعداد زیاد درین موضع واردمی شوند از طرف حکومت هوتل نفیس وعصری آباد گردیده است .

بطرف چپ شهردربالای یک تپه بقایای شهردیگری موسوم بهشهرغلغله دیده میشود . همینطور تمام وادی مذکور پراز اثار وابدات تاریخی و قدیمی میباشد که تذکارهمهٔ انها نگارش کتاب علیحدهٔ را درخور میباشد . در حدود ٤٠٠ میل بطرف غرب بامیان بندامیریك حوض طبیعی که از هرطرف با کوه بچه های مرتفع و متلونی احاطه شده است منظرهٔ بس قشنگ و جذابی داشته میباشد . ابهای حوض یادریاچهٔ مذکور سبز آبی رنگ ونهایت شفاف و درخشنده می باشد ١٨ نهربلخ که درتاریخ محلی داستان مشهوری دارد از همین برکه یا دریاچهٔ قدیمی قشنگ سرچشمه میگیرد .

چون تذکار تمام او صاف ومزایای بامیان وقت زیاد می گیرد لذانظر باقتضای این نگارش مختصر ازذکر بامیان خاتمه داده واینك سیاحرا بجانب قندهار رهنمائی مینمائیم .

از کابل تاقندهار (فاصله ٣١٩ میل) .

_ الف - از کابل تاغزنی (فاصله ٩٠ میل)

ب ـ از غزنی تاقندهار (فاصله ٢٢٩ میل)

الف ـ از کابل تا غزنی :

منازل بین راه از کابل تاارغنده (١٤) میل از ارغنده تامیدان (١٢ میل) ازمیدان تاشیخ اباد (١٧) میل از شیخ اباد تاتکیه (١٤) میل از انجا تاشش گاو

(۱٦ میل) از انجا تا غزنی (۱۷) میل ·

غزنی : (ارتفاع ۷۲۸۰ فت جمعیت ۲۷۰۸٤)

غزنی پایتخت سلاطین غزنوی ومنزل عمدهٔ بین کابل و قندهار از نقطه نظر حربی بواسطه که برمعبر گومل حاکم میباشد دارای اهمیت بزرگیست · شهرمذکور برسطح مرتفع وادی ترنك واقع بوده ووادی مذکور بایك سلسله تپه هائیکه شرقا غربا گردیده واین وادی را ازوادی کابل جدا وعلیحده می سازد خاتمه پذیرشده است· این شهر روی یك ارتفاع جدا گانهٔ یك تودهٔ طبیعی که قسمتی ازان سنگ وبرخی خاکیست تعمیر یافته است · درحصهٔ بلند ترین شهریعنی سطحیکه ازمیدان ۱۵۰ فت ارتفاع دارد ارگ دیده می شود که هرچند دیوار شمالی شهر را تماس میکند قریبا در مرکز آن بوده وچون بربلندی بنا یافته تمام شهر غزنی را میتوان ازآنجا تماشا کرد · گرد شهر فصیلی کشیده شده است که رقبهٔ آن یك میل وربع است ساختمان آن یك شکل مربع غیر منظم احداث نموده ودیوار طوری بلند شده است که خطوط تپه وضعیت طبیعی آنرا که یك شکل مربع غیر منظم بوده وشهر روی آن آباد گردیده است محاط نماید· اساس دیوار کمی بالاتر ازسطوح گرد ونواح بوده وچون گردا گرد تپه صعود میکند منظرهٔ قشنگی احداث مینماید · بالاخره این تپه قلعه ایست که ارگ قبل الذکر مانند تاجی درفراز آن نمودار میباشد ·

باهمه شهر امروزهٔ غزنی آنقدر قشنگ وجذاب نیست · ولی معهذا عظمت وبزرگی، نفاست وقشنگی تاریخی این شهر که آنرا ازنقطهٔ نظر تعمیرات عصر عتیق ومزارهای مقدسه اش در چشم همه کس مقدس میسازد این شهر کوچك امروزی را خیلی بزرگ و با عظمت نشان میدهد ومزار ای سلطان سبکتگین (۹۷۷-۹۹۷ میلادی) سلطان محمود غزنوی (۹۹۷-۱۰۳۰) مسعود (۱۰۳۰-۱۰٤۰) بهرامشاه (۱۱۱۷-۱۱۵۳) خاك غزنه را از جنبهٔ تاریخ وزیارت های مقدسهٔ حکیم سنائی شاعر بزرگ ومتصوف عالی جناب - علی لالا - بهلول دانا وسید حسن ازجنبهٔ علمیت واخلاق سرمهٔ چشم مردم میسازد - اراضی گرد ونواح غزنی خیلی زرخیز بوده تا کسنانهای قشنگ وباغهای میوه دار آن ازتحفه های گرامی طبیعی شمرده میشود· انواع فواکه وبقولات بکثرت پیدامیشود· مرغزارها وچراگاهای سرسبز نیز برین همه مختصات می افزایند · تابستان غزنی گرم تر از کابل وهوای آن حاوی همچه مزیتی است که در ذیل خوشگواری فضائی تشکیل میدهد که تنفس آزادانه دران پرواز نماید ·

ب ـ ازغزنی تاقندهار (۲۲۹ میل) :

بیشتر حصهٔ این سرك هموار بوده وبامنتهای سهولت ازشمال شرق بجنوب غرب میرود از غزنی تاقلات متدرجا سطح راه نزول نموده وقتی ازشهر غزنی می گذریم داخل وادی ترنك می گردیم که بطور عموم تنگ بوده ودربعضی مواضع پهنائی آن بیش ازنیم میل نیست ولی وقتی بقندهار رسیدیم این تنگناه فراختر گشته ووسعت آن قریب (۳۰ میل) میگردد . قللی که برین وادی حاکمیت دارند ارتفاع شان از ۶۰۰۰ فت تجاوز نمیکند . این وادی هر چند عموما هموار است باهم دراکثر حصص کوبچه هائی که از ساحل دریاچه ترنك شروع می شوند کیفیت سطحی آنرا میدهد . حصص پائین زرخیز و شاداب است ولی منطقهٔ کوه بچه ها به منزلهٔ خار در گلستان بابته های خار دار مستور ویا اینکه ازان نیز عاری ودران همه قشنگی های آبدار خاکی وساده جلوه میکنند .

۱ـ ازغزنی تا مقر (۶۲میل) درمقر هوتل عصری ودارای همه لوازم استراحت میباشد .

۲ـ ازمقر تاقلات غلزائی (۷۳میل) ارتفاع قلات از سطح بحر ۵۵۴۰ بوده دارای قلعهٔ محکمی در کنار راست دریای ترنك وهمچنین هوتل مکمل عصری میباشد .

۳ـ ازقلات غلزائی تا قندهار (۸۳میل) .

قندهار (ارتفاع ۳۵۰۰ فت جمعیت ۱۷۱۸۶) :

قندهار ۱۲۵ میل از کویته وتقریبا ۷۲ میل ازراه آهن چمن دوری دارد یکی از ولایات تاریخی وقشنگ وپر برکت افغانستان است که دروسط دشت‌های خشك بصورت نخلستان تشکیل یافته ووادی سرسبزارغنداب باتاکستان‌های ذاکروکرز زیبائی فوق‌العادهٔ به‌آن بخشیده است . وادی قندهار دریك سطح هموار و حاصلخیزی که آخرین قسمت وادی ترنك را فرا گرفته وازدریای ترنك بایك سلسلهٔ کوتاه کوه بچه ها جدا وعلیحده گردیده است واقع می‌باشد ـ سلسلهٔ مذکور که قسمت سفلی وادی ترنك را از قسمت علیای آن جدا نموده است تقریبا درطول ۲۰ میل مساوی بادریای ترنك ممتد شده است .

وادی قندهار بااینکه ازسه طرف با کوه های سنگلاخی نوك تیز خشك وعریان و مرتفع محاط است فوق‌العاده حاصل خیز ودارای آب وافری بوده ومیتواند به مرغزار ها و مزارع سبز وخرم خود که با باغهای میوه دار و کشت زارهای پربرکت وحاصلخیز و مشحون باانهار وجوی های متعددی مشروب وآبیاری شده است فوق‌العاده بخود بالیده ومباهات کند .

شهرقندهار که‌در عصر اعلیحضرت احمد شاه درانی (سال سلطنت ۱۱۸۶-۱۱۶۰ه) ساخته شده یکی ازجدید ترین شهرهای شرق وبا درنظرگرفتن حوائج آن عصر، شکل‌عصری وقشنگ وموزونی را دارد . مقبرهٔ اعلیحضرت موصوف درهمین شهر واقع بوده و گنبد مطلای آن که با میناره های زیبا وباشکوهی احاطه شده وبرتمام عمارات قرب وجوار آن حاکم میباشد ازنقاط بسیار بعیدی نظر مسافرین وسیاحین را بخود جلب ومتوجه می‌سازد بعلاوه اصلاحاتیکه درتوسعهٔ بازار ها وتسطیح جاده های این شهر بعمل آمده شهر را موافق احتیاجات امروزه ساخته است . درسمت غربی شهر بدو طرف جاده که بسمت هرات میرود احداث شهر جدیدی بعمل آمده که دارای عمارات زیبای عصری وباغچه ها وجاده های خیلی‌قشنگ واصولیست .
در دو کیلو متری جانب غرب شهر آثار شهر قدیمی که درزمان هجوم نادرشاه افشار خراب وحریق شده بود به مشاهده میرسد که علائم حصار وبعضی ابنیهٔ آن هنوز باقی است . خیلی نزدیك همین شهر درقریب شهر جدید بنای تاریخی ونفیس چهل زینه واقع است که ساختمان آن‌ازطرف بابرشاه دریك‌پارچهٔ سنگ بعمل‌آمده وازجاهای‌قابل‌دید بشمارمیرود. حوزهٔ ارغنداب بسمت شمال غرب شهر درعقب کوههای کم‌ارتفاعی وقوع دارد که اکنون یك‌جادهٔ در امتداد نهر بزرگ (باباولی) تاآنجا بفاصلهٔ ده کیلومترساخته شده واین جاده ازبین باغستانهای ارغنداب طوری عبور کرده است که بیننده درهرفصل خودرا درتمام ده کیلو متر مذکور میان یك‌باغ بسیار بزرگ وقشنگی قیاس میکنند که در پیش چشم بطرف پائین رود بار ارغنداب افتاده ونظر ربائی میکنند .
دروسط این جاده مقبرهٔ حضرت باباولی صاحب علیه الرحمه برفراز یك کوبچهٔ کوچکی که‌این وچون بر تمام حوزهٔ ارغنداب و رود بار ارغنداب حاکم و ناظر است منظرهٔ خیلی جذاب و دلکشی داشته می باشد . باغ سرده که یکی از باغ های مشهور ومحل تنزه و تفریح ارباب ذوق میباشد نیز در انجام همین حوزه وقوع پذیر میباشد خلاصه این منطقه در هر موسم قابل تماشا وزیبائی های جداگانهٔ دارد . مسافریکه از طرف کابل ویا از جانب هند بقندهار میرسد ابتداء در دو کیلو متری شهر یك باغ وعمارت زیبائی را مشاهده میکنند که منزل باغ نام دارد واولین نقطهٔ سرسبز حوالی قندهار میباشد . این باغ در سابق مهمانخانهٔ دولتی بود ولی اکنون در های آن برای تماشای عموم باز است . هوتل قندهار در وسط شهر در میان باغ عمومی که از هر چهار جادهٔ بزرگ شهر به‌آن راه کشوده شده واقع است اما هوتل جدید در شهرنو برون دروازهٔ هرات تعمیر یافته میباشد . دوائر دولتی و موزه بعضا در داخل شهر و متصل باغ عمومی وقوع پذیر بوده و بعضا در شهر جدید واقع میباشد عمارت خرقهٔ مبارك که در عصر اعلیحضرت احمد شاه بابا ساخته شده هم بقریب مقبرهٔ اعلیحضرت

موصوف بداخل شهر بوده گنبد های با شکوه خوش ساخت آنها ازدور به نظر جلوه گر وقابل دید وزیارت می باشند .

در کوه کران نام‌موضعی که بقرب شهر واقع است مقبرهٔ قهرمان شجیع و مشهور افغانها میرویس‌خان هوتك (دورهٔ حکمرانی وقیادت آن از ۱۷۱۵ - ۱۷۰۹) واقع است که درین اواخر بقعهٔ خیلی زیبا وبا شکوه بران تعمیر شده است . چند میل بطرف شمال مغرب شهر - در خط سیر سرك قندهار وهرات منار یادگار پر هیبت وجلال (میوند) و قوع دارد که در عصر اعلیحضرت شهید سعید بذریعهٔ ع ، ج ، ا ، ا نشان محمد گل خان رئیس تنظیمهٔ آنوقتهٔ قندهار بیاد کارفتح درخشان وابرومند افغانها بمقابل قوای متجاسرو متجاوز بر یطانیای کبیر (۱۸۸۰) تعمیر یافته است همکذا دهکده ها و موضع قریب و جوار قند هار از نقطهٔ نظر ارخیو لوژی (آثار عتیقه) نیز غنی ومتمول بوده ودر اثر کاو ش های اجمالی که تا حال بعمل آمده اشیا وآثار قیمتی ازین جاها پیدا شده است . در اطراف قندهار شکار گاهای معروف مثل شهر صفا که در (۵۰) کیلو متری شهر واقع است و هچنین تپه های قلات غلزائی که‌دریك صد کیلو متری شهر در سر خط سیر سرك قندهار و کابل واقع بوده و بشکار آهو مخصوص می باشد ومنطقهٔ خروطی که در (۲۰) کیلو متری سمت غربی شهر وقوع داشته ومخصوص شکار تا رومی باشد وجود دارد .

بر علاوهٔ اوصاف متذکره قندهار یك مرکز تجارتی بزرگ افغانستان شمرده‌می‌شود که با هندستان از راه چمن تجارت بزرگی داشته میباشد .

آب وهوای آن در زمستانها نهایت خوش آیند و مطبوع وبهاران نیز خیلی پر کیف ودلکش میباشد واما در تابستان هوای‌آن قدری خشك وگرم است .

(از قندهار تا هرات - فاصله ۴۰۷ میل) :

ازقندهار بهرات‌ولایت مغربی افغانستان بذریعهٔ سرکیکه ازبین گرشك فراه سبزوارعبور مینماید موا صلت دست میدهد در اکثر این حصص سرك در روی صفحات ارا ضی هموار وبهناو ری ممتد شده است .

۱ - ازقندهار تاگرشك (فاصله ۷۵ میل) : درین قسمت سرك هموار وشهر های مخروبهٔ متعددی درعرض راه دیده می شود که شهر تاریخی بست ازمعروف ترین وعمده ترین آنها می‌باشد دریای هلمند که پل نهایت بزرگ ومتینی دربالای آن تعمیریافته نیزدرعرض

همین راه بقریب شهر گرشك واقع بوده قلعهٔ گرشك تقریبا بفاصلهٔ یك ونیم میل بطرف راست ساحل همین دریا وقوع پذیر میباشد .

۲ ـ از گرشك تافراه (از گرشك تا دلارام ۷۰ میل واز دلارام تافراه ۸۳ میل)

درین قسمت نیز سرك عموما هموار وآب مخصوصا دردشت مشهور به بکوا که حصهٔ زیاد راه ازبین آن عبورنموده کم وقلیل میباشد . دلارام که منزلگاه کوچکی بوده واکنون هوتل عصری ومکملی نیزبرای رهایش مسافرین درآنجا تعمیر یافته است تقریبا در وسط راه بین گرشك وفراه درنقطهٔ آغاز دشت بکوا وقوع پذیر میباشد . فراه مرکز ولایتی بهمین اسم بوده ارتفاع آن ازسطح بحر ۲۴۶۰ فت وبه فاصلهٔ ۱۷۴ میل به جنوب هرات واقع میباشد . قلعهٔ فراه یاشهرقدیمی فراه دارای حصار وبرج های محکمی است که به دورا دور آن خندق عمیقی کشیده شده میباشد ، شهرمذکور با کهنگی وفرسودگی که ازظاهرحال آن هویداست موقعیت جنگی بس مهمی رادارا است ، چه تماما برسرك قندهار وهرات ومدخل شمالی سیستان حاکم می باشد . درین شهرنیز هوتل مکمل عصری و تانك پطرول وجود دارد .

۳ ـ ازفراه تاسبزوار (فاصله ۹۴ میل) :

دریا های سه گانهٔ فراه رود ـ خاش رود ـ وهاروت در عرض همین راه وقوع داشته وکنارهای دریای اول الذکر تماما باتمرهندی وگزپوشیده میباشد ـ منطقهٔ بین فراه وسبزوار عبارت ازیك واحهٔ وسیع پرازقریه ها وکوچه های کوچك ومیدانهای خورد بوده وغالبا بقبایل چادر نشین مسکون می باشند .

٤ ـ سبزوار یا اسفزار (ارتفاع ۳۳۵۰ فت) .

موقع جنگی مهم بین راه قندهار وهرات بوده وتقریبا درنصف راه فراه وهرات بطرف چپ دریای هاروت بدامنهٔ یکی از شاخه های مهم سیاه کوه واقع میباشد ـ قسمتی ازاطراف شهرمذکور واراضی دورتر آنرا صفحهٔ وسیع وپهناور یکه ازدریای هاروت آبیاری گردیده ونهایت حاصل خیزمی باشد فرا گرفته است . خلاصه سبزواریکی ازناحیه های مهم وپرحاصل ولایت هرات بوده شهرقدیم مذکور دارای دیوار های بلند وچهار دروازه میباشد .

۵ ـ از سبزوار تاهرات . (فاصله ۸۰ میل) :

درست به جانب شمال وبه فاصلهٔ ۸۰ میلی سبزواریا اسفزارهرات یابه مفهوم عسکری مهم ترین شهر

اسیای مرکزی واقع است.

هرات: (جمعیت ۷۵۶۴۲ - ارتفاع از سطح بحر ۳۰۳۰ فت) :

هرات یك ولایت حاصل خیزیست که از دریای هریرود مشروب گردیده و (امبار غلهٔ اسیای مرکزی) خوانده میشود. شهر هرات به شمال دریای هریرود وقوع داشته و از نقطهٔ نظر جر بی ملتقا ومرکز راه های عمدهٔ نقاط مهمهٔ آسیا مثل راه ها ئیکه از بحیرهٔ کسپین - مرو - بخارا و قندهار می آید گفته می شود دارای موقعیت بس مهمی میباشد. شهر قدیم در یك موضع نسبتا فرو رفته و پست واقع وبا دیوار های ضخیم و سطبر محاط و ذریعهٔ یك ارگ یا بالا حصار خیلی متین و موفری مدافعه میشود این شهر نیز مانند شهر قندهار مربع و دارای حصار قوی و محکمی است تنها فرقی که این شهر با شهر قندهار دارد این است که قندهار فقط با دیوار ها محاط شده در حالیکه شهر هرات با یك تپهٔ با فصیل خاکی عظیمی که در روی آن حصار یا دیوار شهر تعمیر یافته است محاط می باشد - شهر بذریعهٔ چهار کوچه یا چهار بازاریکه بصورت مستقیم ازیك طرف شهر بدیگر طرف کشیده شده ودر مرکز شهر درتحت یك گنبد بزرگ ومرتفع موسوم بهچهار سوق تلاقی ویکدیگر را قطع می نماید بهچهار محله تقسیم شده است. اخیراً اساس یك شهر جدید درخارج حصار شهر کهنه گذاشته شده که کار تعمیر آن به تندی و بصورت محسوسی پیشرفت کرده میرود - عمارات عمدهٔ شهر قدیم عبارت از ارگ یا بالا حصار است که بر سطح مرتفع که برتمام شهر حاکم وناظرمی باشد تعمیر یافته و از ینجا بینندہ حول و حوش وقراء و قصبات اطراف شهر را تا مسافهٔ بعیدی دیده می تواند. عمارات عمدهٔ دیگر مابین شهر کهاز حیث جسامت و ارتفاع واهمیت تاریخی تذکار آن لازمی وخیلی یك بنای قابل تماشا می باشد مسجد جامع یك بنای عظیم وبا شکوه گنبدی ساخت است که در قسمت شمال شرقی شهر کاین میباشد - این مسجد در قرن پانزدهٔ میلادی (۹ هجری) تعمیر یافته ودر عصر مذکور با حجاری های زیبا و قشنگ و خاتم کاری ها وسایر تزئینات دقیق و استادانه آراسته ومزین بود. مثلاً یك دسته از عمارات زیبا و عمدهٔ که در بیرون شهر ساخته شده وحالا اکثراً خراب و منهدم می باشد نیز از عمارات قدیم ومهم این شهر بوده. بنای مذکور حاوی سه عمارتی که شرقا وغربا وشمالا وجنوبا تعمیر یافته ویك مسافهٔ تقریبا ۶ صد گزرا از یك سر به دیگر سر فرا گرفته است - بود. از عمارت سمت شرقی آن که عموما معروف به مدرسه است جز دو رواق های بلند ومرتفع که رو بروی یك دیگر کاین است و ۴ مینار های مرتفع وبا شکوه دیگر چیزی بر جا نمانده - ارتفاع طاق هایا رواق های

مذ کور هشتاد فوت بوده وتماما با بقایای کاشی کاری های نفیس که بصورت نهایت قشنگ و درتحت طرح های استادانه خاتم کاری شده وجود دارد و حالا اکثراً خراب شده‌است پوسیده شده می‌باشد . کاشی کاری های مینار ها در اثر فشار هوا و مرور از منهٔ طویله اغلبا خورده وپوسیده شده و از بین رفته است . و اما خاتم کاری های قشنگ رواق های متذکره حالا هم کاملا سالم ومکمل بوده و خیال و مفکور عالی و بلند وپر تجملی را که‌در مورد ابنیه و ساختمان دران از منهٔ بعیده در دماغ ها وجود داشت به خوبی ارائه و ظاهر کرده می تواند . منارههای مدرسه نسبت به سایر منارها بلندتر و ارتفاع آنها در حدود ۱۰۰ فوت می آید - در مابین مدرسه ومصلی عمارت گنبد داری که‌عبارت از مقبرهٔ شاه رخ می باشد وقوع پذیراست . عمارات‌مذکور قبلابه کلی باکاشی کاری های نفیس‌و کتیبه های آیات قرآنی مزین وآراسته بود که اکنون‌بسیاری ازآنها ازبین رفته و خراب شده .هرات به‌نسبت‌مقابر وزیارت گاه‌های اهل‌الله ومتصوفین وفحول‌علماودانشمندان ودیگر زمام داران ورجال بزرگ که مشهور ترین آنها مولانا عبدالرحمن جامی - عبدالله پسر معاویه یکی از نواسه های ابوطالب - شهزاده‌قاسم - اعلیحضرت امیردوست‌محمدخان و عبدالولی و خواجه عبداللهٔانصاری می‌باشد - شهرت به سزائی داشته مقابر وزیارت گاه های گازر گاه که زیارت خواجه صاحب مشهور به پیرهرات (خواجه عبدالله انصاری) نیز درهمین موقع که‌به ٤ میلی شهر کاین است وقوع پذیراست که ازحیث حجاری وصنعت مرمر کاری قابل دید وتماشا می‌باشد - چنانچه قبر اعلیحضرت امیر دوست‌محمدخان وهمچنین مرمر کاری های مقبرهٔ حضرت خواجه عبدالله انصاری وبعضا مقابر دیگر خیلی عالی‌نفیس وشهکارهای حجاری ومرمر تراشی شمرده می‌شود . ولایت هرات چنانچه ازحیث مقابر وزیارتگاه های رجال بزرگ ودیگرآثار تاریخی خود شهرت دارد از جهت حاصل خیزی و شادابی نیز دارای مقام واهمیت عمده می‌باشد . زیرا وفرت میوه‌های نفیس وخوش طعم‌وفراوانی غله‌جات وحبوبات آن به‌همه کس‌معلوم ومستغنی ازتعریف بوده تنها تعداد انواع واقسام انگوران به پنجاه می‌رسد که مشهور ترین وبهترین آن‌انگور موسوم به لعل شمرده می شود .

باغ های مهم وزیبائی که‌دراطراف هرات‌واقع‌بوده‌ودارای‌همه‌انواع فواکه‌ومیوه‌جات و گل ها وریاحین میباشند عبارت ازباغ تخت سفر - باغ‌شاهی - باغ کارته - باغ رباطغوریان - باغ مولانا جامی وباغ کارته می باشند که هریك صفات ومزایای مخصوصی‌داشته ارباب ذوق ازتماشا وهواخوری دربین آنهاخیلی محظوظ ومتلذذشده میتواند مخصوصا باغ تخت سفر که‌باذوق‌وسلیقهٔ نفیس از طرف پادشاه باذوق و شاعر مشرب چون سلطان‌حسین مرزای مشهور بردامنهٔ یك‌سطح مرتفع درسمت شمال شهر طرح وآباد گردیده

و بر تمام جلگهٔ پهناور و سرسبز هرات ناظر می‌باشد . از چنان مناظر بدیع و دلربائی می باشد که وصف آن را قلم نمی‌تواند .

انواع شکارها از قبیل شکار آهو - قرقاول - کبک زری و کبک . آهوی مار خوار - خرگوش و انواع پرنده ها نیز در کوه‌ها و میدان‌های اطراف شهر پیدا می‌شود .

مواضع مهم و قابل دید هرات :

۱ - کمنج - عبارت از وادی حاصل خیزی است که از دریای هر یرود مشروب می‌شود - وادی مذکور به فاصله ٦ میل به جنوب سرک کلان واقع بوده و یك منطقهٔ بسیار قشنگی است که بعضی آثار مهمه را نیز که عمده ترین و مشهور ترین آن ها یك مینار مرتفعی است دارا می‌باشد .

۲ - دره تخت - ۳ - او بی ٤ - سیا اوشان

از هرات تا اسلام قلعه (فاصله ٧٦ میل) :

از هرات سرك مستقیم به طرف غرب کشیده شده که به اسلام قلعه همان پست سرحدی افغانی که مقابل یوسف آباد و کاریز پست سرحدی ایران واقع است - منتهی می‌شود . این سرك تا حصهٔ زیادی در بین یك دشتی که پستی و بلندی‌های کم ارتفاع متعددی داشته می‌باشد ممتد گردیده و در تیرپل نام موضعی که در وسط راه بین هرات و اسلام قلعه واقع است چشمهٔ مشهور ریطرول کاین میباشد . قلعهٔ قدیم اسلام قلعهٔ حالا متروك و تقریباً به فاصلهٔ نیم میل به طرف غرب آن قلعه و عمارت جدیدی تعمیر گردیده است . مسافرین که از ایران داخل افغانستان میشوند دربن جا پاسپورت های شان را برای اول دفعه به ویزهٔ افغانی می رسانند .

با تشریحات فوق معلومات مختصری راجع براه ها و دیگر اطلاعات ضروری ولایات قندهار و هرات و مواضع که در بین ولایات مذکور و قوع پذیر هستند به قارئین داده شد اینك مجدداً به کابل پایتخت و مرکز مملکت عودت کرده و از آنجا به طرف قطغن ومزار و میمنه ولایات شمالی افغانستان رفته راجع به ولایات مذکوره نیز معلومات مختصر و اجمالی به قارئین محترم داده میشود .

از کابل تا مزارشریف (فاصله ۳۸۹) میل

» » چاریکار (» ٤٠) »

چاریکار شهر نسبتاً کوچك و خوشنمای مترقی است که با میوه های متنوع خود که نسبت به کابل پیش رس میباشد مشهور است . از چاریکار سرك منشعب گردیده شعبهٔ از

آن به طرف راست ممتد به گلبهار وادی زیبا و سر سبزی که به دامنهٔ هندو کش واقع است واصل میشود . فاصلهٔ بین چاریکار و گلبهار، ده میل می آید . شاخهٔ دیگر سرك مذکور به محاذی سلسلهٔ کوهٔ پغمان ممتد گردیده بعد از عبور از پل آهنین مشهور به پل متك مجدداً منشعب گردیده شعبهٔ از آن به طرف جبل‌السراج که قبلاً ذکر آن رفت و شعبهٔ دیگر آن که به طرف چپ دور می‌خورد به درهٔ غوربند که نیز قبلاً به ذکر آن پرداخته شده داخل گردیده ودر طول ٦٠ میل از بین همین دره عبور می‌نماید. منازل مشهور این دره بعد از چاریکار اول‌سیاه گرد است که ٧٠ میل از کابل فاصله دارد و بعد چهاردهی غوربند است که ٧٨ میل از کابل فاصلهٔ آن می آید و بعد قاضی بیضا است که در پای معبر یا کوتل شبر واقع بوده و ١١١ میل از کابل فاصله دارد .

از شبر تامعبر درهٔ شکاری :

تقریباً بفاصلهٔ ١٩ میل به جانب غرب کوتل شبر سرك باز به دوشعبه منقسم گردیده شعبهٔ از آن به طرف راست دورزده و به درهٔ شکاری که به سمت مزارشریف میرود به رفتن دوام میکند - در حالیکه شعبهٔ دیگر آن بطرف چپ دور خورده وبه طرف بامیان شهر مغاره ها که از موضع انفکاك سرك قبل‌الذکر ١٥ میل واز کابل ١٤٥ میل فاصله دارد ممتد می گردد .

درهٔ شکاری از کابل ١٣٠ میل فاصله داشته وفاصلهٔ که از آن به بعد تامزار شریف باقی می‌ماند ٢٥٩ میل مسافه را اشغال میکند . این مسافهٔ ٢٥٩ میله را از نقطهٔ نظر جغرافیائی میتوانیم برسه حصه تقسیم نمائیم درقسمت اول که طول آن نود میل می آیدسرك تقریباً از بین یك علاقهٔ دشوار گذاری که در عرض خود به چندین کوه های متنوع‌لاالوان مملو از بقایای آثار شهرها و قلعه های قدیمه برمی خورد عبور مینماید .

درقسمت ثانی که طول آن ٨٠ میل می‌آید - سرك ازبین یك ضلع تپه‌زاری که تپه‌ها و کوه بچه‌های مذکور اغلبا بکلی ازخاك تشکیل یافته می باشد عبور مینما ید در تمام طول راه دراطراف وقرب و جوار سرك چشم‌انسان به بقایای (ستوپه‌ها)شهرهای قدیمه برمیخورد و اما قسمت ثالث و اخیر که طول آن ٩٨ میل‌می آیدعبارت از صحرای پهناور و وسیعی است که میدانها یاصفحهٔ هموارولایت بکتریا یابلخ‌قدیم راتشکیل داده است .

والحاصل درپل‌خمری نام‌موضعی که‌تقریباوسط‌راه کابل ومزارشریف گفته‌شده‌واکنون سبب ساختمانهای فابریکات برق ونساجی یك‌مرکزیت و موقعیت‌بس مهم اقتصادی رااحراز نموده‌است سرك بازدوشعبه گردیده شعبهٔ‌بطرف شمال‌مشرق دور کرده وبجانب خان آبادمیرود

وشعبهٔ دیگر بطرف چپ دور خورده بعد عبور معبر باتنگ در صفحهٔ هموار و پهناوری که شهر تاریخی ایبك دران کائن است داخل می گردد. ایبك ومواضع گردونواح آن تماما بابقایای آثار نفیس استوپه‌ها، مناستریها (معبدها) وقلعه‌های کهنه وقدیم پروملو میباشد. و بپهلوی شهر قدیم اساس شهر جدیدی نیز نهاده شده هوتل عصری ومکملی هم دریجا برای پذیرائی مسافرین وسیاحین موجود بوده آزوقه ومایحتاج درین موضع خیلی فراوان میباشد. زیرا ناحیهٔ ایبك که ازدریای خلم (تاشقرغان) آبیاری میشود نهایت حاصلخیز میباشد. سرك قدیم که ازراه بامیان وسیغان وکهمرد بطرف مزار شریف کشیده شده وقبلا مورد استعمال قرار داشت نیز درهمین موضع باسرك جدید دوباره ملحق میشود.

ازایبك تامزارشریف ۹۰ میل مسافه موجود بوده ومسافر بعد عبور منزل حضرت سلطان ونائب آباد بوادی زیبای تاشقرغان (خلم) که باغ جهان نمای آن مشهور ترین و بانزهت ترین باغهای افغانستان شمار میرود داخل می گردد. از آثار تاریخی اینجا یکی بقایا وآثار شهر کهنه و قدیم شهر بانواست.

ازینجا یك سرك درست بسمت شرق کشیده شده ازراه ایبدان میرعلم وقندوز بخان آباد منتهی گردیده وسرك اصلی بطرف غرب دور خورده بعد عبور یك میدان هموار ازراه کوریمار بشهر مشهور وتاریخی مزارشریف مواصلت میکند.

مزارشریف (جمعیت ۱۹۶۰ ـ ارتفاع ازسطح بحر ۱۲۶۵ فت):

بنسبت آرامگاه ومقبرهٔ جناب خلیفهٔ چهارم حضرت علی کرم‌الله‌وجهه که درین شهر واقع است این شهر موسوم به‌مزارشریف گردیده وازطرف تمام فرق مسلمین تعظیم و احترام میشود. مقبرهٔ مذکور حاوی دو گنبد های مرتفع وباشکوهی است که تقریبا ۵۰۰ سال قبل تعمیریافته مزارشریف مرکز یك ولایت مترقی و ثروت خیزویکی ازشهرهای تجارتی افغانستان شمالی میباشد زیرا علاقه جات ونواحی مربوط این ولایت فوق‌العاده حاصل خیز وپر برکت بوده، تربوز وخربوزهٔ آن ازجنس بسیار اعلی بوده ودرتمام مملکت معروف است. هکذا درین ولایت مراتع وچراگاهای زیادی که دران رمه های گوسفند و اسپ وسائر مواشی تربیه و اعاشه میشود وجود دارد که در مواسم بهار تماماً باگلهای متلون ال رنگ پوشیده شده و ولایت مذکور را بیك شهرستان گل وریاحین تبدیل میدهد هرساله درین مواسم میلهٔ واحتفالی موسوم به‌میلهٔ گل سرخ منعقد واهالی دور و نزدیك دران شرکت جسته و چندین روز با شطارت و گرم جوشی زیاد اهالی دوام میکنند.

مانند هرات وقندهار مزارشریف ـ نیز یکی از ولایات عمده وذی‌اهمیت افغانستان بوده وچندین علاقه‌جات حاصل‌خیز را که عمده‌ترین آنها تاشقرغان ـ ایبك ـ درهٔ صوف ـ سنگ‌چارك

سرپل - بلخ - دولت آباد - آقچه وشبرغان هستند حاوی میباشد. سرحد ولایت مذکور را از حدبدخشان الی خمیاب نصف قسمت جنوبی - دریای آمو (او کسوس) تشکیل داده یعنی دریای مذکور در طول مسافهٔ متذکره به مثابهٔ سرحد طبیعی مابین افغانستان و حکومت روس سویتی در سمت شمال قرار گرفته میباشد واما سرحد جنوبی این ولایت را سلسلهٔ مرتفع هند و کوه کوه‌بابا - فیروز کوه تشکیل داده است. ازمزارشریف تاهرات (ازراه بلخ - آقچه - شبرغان اندخوی - میمنه - وبالامرغاب قلعهٔ نو ومعبر سبزك فاصله (۵۰۷ میل) می‌آید.

۱- از مزارشریف تابلخ:

سرك درین قسمت هموار وخاك اراضی مذکور خیلی توانا ومستعد حاصل میباشد شهربلخ بطرف مغرب مزارشریف واقع است.

شهر بلخ که در یك وقتی ۲۰ مربع میل یك ساحه را حاوی بود وبواسطهٔ عظمت ووسعت بهام‌البلاد موسوم بوده وازروی تحقیقات‌وشواهد تاریخی درجملهٔ شهرهای بسیارقدیم عالم شمرده می‌شود متاسفانه حالا ازوبجز عدهٔ آثاروخرابه زارهائی که‌شاهد عظمت وقدامت تاریخی آن شمرده می‌شود ازشان وشوکت باستانی آن‌دیگر چیزی بجانمانده وانگهی این خرابه زارهای مذکور ازنقطهٔ نظر تاریخ وارخیالوژی دارای اهمیت فوق‌العاده بوده ودائما بیل وکلندارباب کاوش وعتیقه شناسان‌را انتظارمی‌برد تاباشد که باثرمساعی آنها رازو گنجینه های پربهای مفاهیم ومعالم مدنیت‌های باستانی چندین هزارساله را که در سینهٔ خود حفظ وحراست نموده بهنسل امروزه که‌برای تکمیل وروشن ساختن این دنیای کهن نهایت تشنه و ذوقمند شناسائی آن میباشند مکشوف وافشاءنمایند. چیزهائیکه تاحال ازصفحهٔ‌مذکور دراثر کاوش های اجمالی پیداشده عبارت ازمسکوکات قدیمی - ومجسمه هائیست کهرویهمرفته اهمیت زیادی داشته و در نوبت خود بسازوایای تاریك تاریخ این‌مملکت را روشن ساخته است.

قصبهٔ‌فعلی که‌بایك عده خانه‌ها وعمارات محدود بروی خرابه‌زارهای شهرمذکور آباداست ازحشمت وعظمت باستانی شهرمذکور جزسایهٔ بیش گفته نمیشود. درین اواخر در همین موقع ونقطهٔ که بلخ قدیم وقوع داشت اساس شهر جدیدی بنا نهاده شده که کار ساختمان آن جریان دارد. منظره خرابه زار بلخ خیلی ها جذاب و دلچسپ میباشد. از دیوار عظیم و سطبری که در یك وقت این شهر را احاطه کرده حال بجز قلیلی برجانمانده، اعنی چیزیکه از آن باقی است‌فقط عبارت ازیك‌تپهٔ گل خشکیست که در اثر طوالی ایام ولیالی بیشمار وتاثیر هواوآفتاب خورده وازهم پاشیده گردیده، یك منظرهٔ متروك ویك شبههٔ خیالی‌را اختیار کرده است. همچنین قسمت شمالی آن نیز بکلی عبارت از یك تودهٔ خاك گردیده و فقط در قسمت غربی سه عدد طاق ورواق های مرتفع وبا شکوه مسجد جامع شهر مذکور که

یادی از شوکت این بلدة از عهد اسلام میدهد به نظر میرسد. بقایا وآثار دوعدد دروازه‌های شهر مذکور هنوز از جملهٔ مخلفات تاریخی آن دیده می شود .

از بلخ تا اندخوی . فاصله ۱۴۳ میل (از بلخ تا نصرت آباد ٤٠ میل تا آقچه ٥.٦ میل تاشبرغان ۹۳ میل تا خواجه د کو ۱۰۱ میل وتا اندخوی ۱۴۳ میل) :

سرك تا قسمت زیادی هموارو خوب بوده وبعد از آقچه نیز گچه‌هموار است ولی‌قدری ریگ داشته میباشد .

اندخوی یك شهر تجارتی بوده و با روسیه و بخارا تجارت معتنا بهی داشته میباشد .

ازاندخوی تامیمنه (۸٥ میل) : سرك در طول ٥٣ میل اول دریك صفحهٔ هموار پیش رفته وبعد ازآن درتك اراضی که ازتپه های کوچك کوچك تشکیل یافته‌میباشد سیر مینماید. میمنه که در کتب سیر وتواریخ بنام جوز جان وشهر مرکزی آن بنام یهود یه خوانده شده است حالاشهرمرکزی ولایتی به‌همین اسم بوده مثل اندخوی‌مرکز تجارتی‌وبه وفرت میوه‌های گوناگون خود مشهور میباشد .

از میمنه تا بالا مرغاب : (۷۱ میل) - سرك در حصهٔ زیاد ازبین یك زمین که متشکل از تپه‌های کوچك کوچك است عبور نموده منزلگا های عمده بین راه مذکور المار- قیصار چچك تو - بوده وشهر قدیم ومعروف مارو چاك یا مارو چاق نیز در حوالی همین منزل اخیرالذکر وقوع پذیر میباشد .

ازبالا مرغاب تا قلعهٔ نو (۱۸ میل) : نیزشکل وهیئت‌اراضی مثل اراضی بین میمنه‌وبالا مرغاب بوده‌و کدام تغیرعمدهٔ درآن‌مشاهده نمیشود . قلعهٔ نویك مرکز تجارتی عمده‌میباشد .

از قلعهٔ نو تا هرات - ۹۰ میل : بعد طی تقریبا سه میل مسافرت بسلسلهٔ پارا پامیسوس برخورده ودرطول هشت ونیم میل دیگر در بین یکی ازدره های سلسلهٔ مذکور که به کوتل سبزك یا معبر موسوم به چشمهٔ سبز منتهی میشود - طی مسافه مینماید . کوتل یا معبر مذکور ۳٤٠٠ فت از سطح بحرو ۱۰۰۰ فت از اراضی ماحول ارتفاع دارد معهذا معابر مذکور کدام موانع واشکالاتی در پیش روی مسافر نمیکند .

بعد از عبور معبر مذکور سرك به جلگهٔ هرات داخل شده واز آن به بعد تا مواصلت بشهر هرات انواع علوفه وآذوقه بوفرت در اطراف آن پیدا می شود .

از کابل تا خان آباد (فاصله ۳۲۳ میل) :

طوریکه قبلانیزذکرگردید ازموضع پلخمری سرك‌دوشعبهٔ گردیده‌شعبهٔ‌از آن بطرف راست دور خورده واز راه بغلان شهرصنعتی‌جدیدکه تازه اساس آن نهاده شده و فعلاً مرکزولایت قطغن بوده وبه فابریکهٔ شکر وفارم زراعتی خود مشهور میباشد بخان آباد منتهی می شود . فاصلهٔ خان آباد ازپل خمری ٦۹میل آمده وسرك دراکثرقسمت از ین مسافه هموارمیباشد

خان آباد مثل دیگر شهرهای افغانستان بدورخود حصار ودیواری نداشته ودر یك حوزهٔ سرسبز وشادابی وقوع دارد که ازطرف شهربایك سطح مرتفع هموار موسوم به دوره وبعضی تپه های خاکی محاط بوده بجانب غرب آنهم دریای خان آباد که ازمجموع آب های رودهای تالقان - فرخاروبنگی تشکیل یافته است درجریان میباشد وانگهی مجاورت دریای مذکور وتوافراشجار وباغ های قشنگ ومناظر وبیشه های طبیعی که جابجا دربین این شهر وجود دارد بعلاوهٔ اصلاحات موزون ومناسبی که درجاده ها ودکاکین آن اخیراً بعمل آمده وباغ عمومی باسلیقهٔ دربین آن انشاء شده است منظرهٔ بس زیبا ودلچسپی باین شهربخشیده میباشد .

از خان آباد بنقاط مختلفی سرك کشیده شده - چنانچه سرکی بطرف شمال کشیده شده وبحضرت امام یکی از علاقه جات مهم وعمدهٔ سرحدی قطغن واقع بلب دریای آمو منتهی می شود درحوالی حضرت امام جنگل وسیعی که دارای حیوانات مختلف الانواعی می باشد وجود دارد .

ناگفته نماند که ولایت قطغن بداشتن شکار های مختلفهٔ خود خیلی ها مشهور است .

بعد ازولایت قطغن ضلع کوهستانی بدخشان می آید که حالا حکومتی اعلی بوده وبشمال ولایت قطغن وقوع پذیر میباشد - دربن ضلع یك سلسله کوه های مرتفعی وجود دارد که در دامنه های آن دره ها ووادی های قشنگ وسرسبز بسیار جذاب وطبیعی موجود می باشد آب وهوای این منطقه در تابستانها خیلی سرد ومعابر کوهستانی آن تماماً بابرف مستورگردیده دریا های آن کاملاً یخ بسته میکنند همچنین دراین منطقه به نسبت وفرت جنگلات آن بارش زیاد باریده وازحیث معادن نیزخیلی غنی میباشد . چنانچه معادن نمك - یاقوت - لاجورد وگوگرد درچندین مواضع آن وجود داشته از رهگذر وفرت میوه وفواکه نیزمشهورمیباشد .

شهرفیض آباد که مرکز این ضلع قشنگ وطبیعی میباشد بفاصلهٔ ۱۱۷ میل بطرف شرق خان آباد کائن بوده و ازان به بعد ضلع کوهستانی واخان واقع میباشد . ضلع واخان حاوی دو وادی های مرتفع است که بادریای پنج آبیاری می شود . وادی مذکورازهرطرف باکوهها محاط بوده آن سلسهٔ که بجانب جنوب آن کائن است قسمت شمالی هندوکوه را تشکیل داده که با معابر صعب المرور ازان عبور ممکن می شود . سهل ترین این معابر- معبربروغیل است که ۱۲۰۰۰ فت ارتفاع داشته وبطرف چترال و جلجت میرود . منابع عمدهٔ معیشت اهالی این موضع را تربیهٔ گوسفند وگاومیش های تبتی موسوم به خش گاو تشکیل میدهد زیرا بواسطهٔ ارتفاع فوق العادهٔ خود اراضی آن کاملاً بایر ولم یزرع میباشد چنانچه ارتفاع پست ترین دهکده های این ناحیه ۸۰۰۰ فت آمده وبلند ترین آنها بالغ بر ۱۱۰۰۰ فت از سطح بحر مرتفع میباشد .

ليکونکی: ښاغلی اکبرشاه نجيب آبادی
مترجم: ښاغلی عزيزالرحمن «سيفی»

خان جهان لودی

تمهيد: دمحمد بن قاسم عليه الرحمه دهند دفتوحاتو څخه پرته دسلطان شهاب الدين غوری
دوفات اومرگ نه وروسته پوری دهندوستان شمالی اومغربی صوبی اکثر د مسلمانانو دحکومت او اثر
لاندی اوسيدلی دی ليکن په هندوستان کښې پوبيل اومستقل سلطنت د قطب الدين ايبك دزمانی
څخه گڼل کيږی دقطب الدين ايبك اوشمس الدين التمش اوغياث الدين بلبن اود دوی د اولادو
دحکومت د دوری دخاتمې نه وروسته دخلزيو کورنی ته د هندوستان حکومت په لاس ورغی
اوددوی نه وروسته دتغلقانو دشهنشاهۍ دوره شروع شوه ددې دريو واړو کورنو دحکومت په دوره
کښې به وزيراعظم چه په ننۍ اصطلاح ورته صدراعظم اورئيس الوزرا ويل کيږی په الغ خان
نوم اوخطاب يادېده الغ خان د ترکۍ ژبې يوه کلمه ده چه سرداراعظم اوخان جهان اوخان خانان
اوخان اعظم اومسندعالی او حضرت اعلی ددی کلمې ترجمه ده. په کوم وخت کښې چه تيمور
دتغلق په کورنی حمله وکړه اوددغې حملې په اثر دغې کورنی خاتمه ومونده او يوی نوی
مجهول النسبی کورنی ته دحکومت موقع په لاس ورغله په دغه وخت کښې ددغې کورنی اعلی مورث
خضرخان خپل ځان د تيمور نائب الحکومه وښا که اوده خپل ځان د پاره ئې د مسندعالی لقب تجويز کړ
دمسندعالی خضرخان نه وروسته دده ځوی ديوخود مختار اومطلق العنان پاچا په حيث د سلطنت
په تخت اوکدی کښيناست. ليکن دالغ خان ترکی خطاب بيا په هند و ستان کښې چاوانه وريه
دی خاندان نه وروسته دلوديانو حکومت شروع شو اوهر کله چه دلوديانو د حکومت دوره شروع
شوه نو په دغه وخت کښې په يو وخت کښې څوڅوتنو ته دمسندعالی خان خانان اوخان جهان خطابونه
ورکړشو دسکندر لودی اوابراهيم لودی دحکومت په دوره کښې ډېر خان خانان اوډېر مسندعالی
اوډېر خان جهان وو.

دخان جهان خطاب د تعلقاتو د دوری څخه شروع شوی دشاهجهان دحکومت اود وری پوری رائج اوباقی پاتی و که څه هم دا خطاب دمغلو دحکومت په دوره کښې دجګو خطابونو په لړ کښې شامل ولیکن سره ددی هم د وزیر اعظم یا نائب السلطنه مفهوم په دی خطاب کښې نه و پاتی او وزیراعظم به دخان خانان او امیر الامرا او وکیل السلطنت او نورو نومونو یادیده، جهانګیر پیرخان ددولت خان ځوی ته دخان جهان خطاب ور کړ او دهندوستان په تاریخ کښې هم دا دجهانګیر خان جهان دتو لو څخه زیات مشهور او دخان جهان لودی په نوم معروف دی او دبل خان جهان شهرت ددی جهانګیری خان جهان کروته هم نشی رسیدلی او نه څه شهرتونه ددی شهرت یار ګڼل کیږی، دتاریخ دعلم دطالبانو په مجلس کښې چه دخان جهان توری او کلمه یاد شی وددغی کلمی څخه په دغه مجلس کښې پرته دجهانګیری خان جهان څخه بل خان جهان نشی مرادولی او نه دچاذهن بل خواته انتقال کوی، لیکن سره ددی هم ډیر داراز ناخبره اوناواقفه خلک هم پیدا کیږی چه تر نن ورځی شهرته هم هغوی دخان جهان دتفصیلی حالاتو څخه خبر نه دی اوله دی کبله په ډیرو غلطیو مبتلا کیږی، نوله دی کبله زه غواړم چه نن زه هغه فرض چه دخان جهان په ما باندی واجب دی ادا کړم اوتر کومی اندازی چه ممکنه وی خپلو دوستانو ته دخان جهان اودی اصلی تصویر ښکاره کړم

په دی موجوده عصر او یا په بل عبارت زمونږ دزمانی ځینو مورخینو دخان جهان لودی په خصوص کښې داخبره لیکلی ده چه دی یو مجهول النسب سړی و او په قومیت هم ډیر ټیټ و په دی خبره دوی خپل حماقت ښکاره کړیدی نوځکه هم له دی کبله زه نن خپل ځان دخان جهان لودی مقروض ګڼم او هم داسبب دی چه زه په دی وخت کښې د ټولو څخه وړاندی د خان جهان په کورنی یو سرسری نظر غور کوم

لودی قبیله : په کوم وخت کښې چه سامانی سلطنت دبخارا ددربار نه څخه جلا شوی او الپتګین غوښتل چه په افغانستان کښې یو جلا خود مختار حکومت قائم کړی په دغه زمانه کښې دبحرین دقرامطه و مبلغانو خپل کارونه په افغانستان کښې شروع کړی وو، په مصر باندی فاطمیانو یعنی عبیدیانو قبضه کړی وه او په بغداد اودبغداد په عباسی خلفاء ددیلمی خاندان د استیلا لاندی راغلی و او په دغه راز وختو کښې دسلیمان دغره او د افغانستان په قبایلو کښې دقرامطه و خیالاتو او اباحتی مذهب او خیالاتو شیوع او رواج د کوم تعجب وړ خبره نه وه او نه داخبره د تعجب وړ وه چه دسبکتګین دوریځ په وریځ زیاتیدونکی طاقت څخه ویریدلی دلاهور هندو حکومت د حمید خان لودی سره دوستانه تعلقات پیدا کړی او په ملتان باندی ئی دهغه قبضه یو جائز کار وګاڼه اود ځینو دغو چارو په اثر ئی دی د سبکتګین په مخالفت پورته کړ، اوله دی څخه څو ورځی وړاندی دملتان او منصوری اسلامی

رياستونه دقرامطه ؤ دشرارت په اثر برباد شوي وو او په ملتان کښې قرامطه وخپل تبليغي مرکز جوړ کړى او دا سلسله ئې قائمه کړی ده چه دیوی خوا څخه به ئې هندوان او د بلې خوا څخه به ئې پښتانه د خپلو تأثيراتو لاندې راوستل . حميد خان لودي چه دسليمان د غره په سلسله تللی او ملتان ئې نيولی ؤ دغه سړی د يوی خوا څخه دقرامطه و او د بلې خوا څخه دلاهور دراجا جيپال دامید او هيلو ځای او غالباً دافغانستان داودی قام د ټولو څخه لمړی شخص و چه دده نوم نه مؤرخانو دحکمرانانو او پاچاهانو په فهرست کښې ځای ور کړ ابوالفتح دملتان پاچا اود حميدخان لودي لمسی دسلطان محمود غزنوي په لاس توبه وويستله اود قرامطه و الحادی عقائد او اعمال ئې پريښودل او دا هل سنت والجماعت په لیار روان شو ليکن دځينو سياسي مشکلاتو له کبله ددغې لودي خاندان حکومت ډير ژر خاتمه ومونده که څه هم ابوالفتح لودي د سلطان محمود غزنوي په قيد خانه کښې مړشو ليکن سره ددی به هم سلطان دده اولاد او خپلو خپلوانو او قوم ته دقدر او مهربانۍ په سترگه کتل لکه چه ملک سليمان خان لودي سلطان دخپلو امراو په ډله اوز مره کښې شامل کړی ؤ او د هندوستان په جنګونو کښې به ئې له ده څخه ډير لوی لوی کارونه اخيستل د سومنات په جنګ کښې ملک سليمان خان لودي د(۱۲) زرو سپرو سپه سالار اود سلطان خان د ټولو څخه زيات معتمد جنرال ؤ ـ ده دري کاله د سلطان سره دسومنات په علاقه کښې ، دقدر وړ خدمتونه کړی وو

دسلطان شهاب الدين غوري په حمله کوونکو هغو لښکرو کښې چه د پښتنو قبائلو ډيرو قبائلو خلک په کښې وو داودی قبيلې هم ډير خلک او افراد دغو لښکرو کښې شامل وو او په هغو مجاهدينو کښې هم د لودي قبيلې افراد شامل وو چه دغلزيو بختيار سره دبرهم پتر ا نومی سپند څخه پورې وتللی او په آسام او تبت باندې ئې حمله کړی وه ، په ۷۳۹ هـ کښې چه دستار ګانون صوبه دار ملک بهرام خان مړشو نودده سپه سالار ملک فخرالدين خان لودي په ستار ګانون باندې قبضه وکړه او خپل حکومت ئې شروع کړ چه دلکهنوتی حاکم قدر خان دده سره په مقابله پيل وکړ او ديو څو مقابلو نه وروسته قدر خان ووژل شو او فخرالدين خان په ټوله بنګاله قبضه وکړه ؛ (۲) هغه وخت چه به دی وخت کښې سلطان محمد تغلق دا وو ۷ کاله د قحط د مشکلاتو سره په مقابله مصروف او بوخت و او في الحال د بنګالی خواته نه شو تللی ـ آخر په ۷٤٠ هـ کښې تولق د حاجی الياس نو غوښتنې سره سم بنګال ته ورسيد او ملک فخرالدين ئې ونيو او مړ ئې کړ او د هغه دښمن حاجی الياس ئې د بنګال حاکم مقرر کړ او بيرته راغی ـ دملک فخرالدين زوی مظفر خان لودي چه د ملتان د نوموړي حاکم حميد خان لودي د نسل څخه ؤ دملک فخرالدين د ټولو

او وژلونه وروسته د بنګال د خلیج دساحل خواته و تښتید او له دغې ځای څخه په جهاز کښېناست اود جنوبي هند دطواف نه وروسته په ډیر مشکل او ډیرو تکالیفو د ، دیبل ، کراچی ، بندرته ورسید اوله دغې ځای څخه خپل وطن دسلیمان غره ته بیرته راغی او په دی ځای کښې ده د سلطان محمد تغلق د مرګ او د سلطان فیروز تغلق د پاچا کیدلو د خبردار یدلونه وروسته هر کله چه دا خبره وار ویدله چه په حاجی الیاس سلطان فیروز تغلق حمله کریده او په دغه وخت کښې دی دبوی لوئی ولی سره دخپل وطن څخه روان شو اوپه ۷۵۸ع کښې په کوم وخت کښې چه فیروز تغلق دبنګالی څخه ناکامه بیرته راغلی و د یلی ته ورسید اود پاچا په حضور کښې حاضر شو اود پاچا پهحضور کښې ئې خپل پخوانی حقوق اود حاجي الیاس شکایتونه بیان کړل اوهر راز فداکاری ته ئې خپله آماد ګی ښکاره کړه سلطان هم خضرخان ته د خیلی مهربانی او عنایت اطمینان ورکړ .

شمس‌سراج‌عفیف دسلطان فیروز الفاظ په دی ډول بیان کړی او روایت ئې کړیدی .

«آن شهریار بمراحم شاهی و عواطف پادشاهی‌ظفرخان را بسیار پرسیده وبغایت نواخته فرمان فرمود که ظفر خان خاطر جمع دارد اندیشه را بسوی خود مگمار ا گرچه شدائد بسیار ومکائدبیشمار دیدی وراه های مخالف وبیداهای مخوف پیمودی‌المنته‌لله بمقصود رسیدی هرچه درستار گانون داشتی اضعاف آن بتو مفوض خواهد شد .»

لکه‌چه‌سلطان،ظفرخان‌دامراوپه‌زمره کښې شامل کړه‌دی‌اول دوزیرنائب‌اودینه وروسته په‌سنه ۷۶۹ه کښې دګجرات دصوبې حاکم مقررشو اوهر کله چه‌ظفرخان لودی په‌سنه۷۷۵ه کښې وفات شو نو دده زوی دریاخان لودی ته سلطان فیروز تغلق د ظفر خان خطاب ورکړ ، او دپلار په ځای ئې دګجرات په حکومت مامور کړ ددی خبر پنه دری کاله وروسته یعنی په سنه ۷۷۸ ه کښې دریا خان اودی دګجراة حاکم ته دظفرخان ثانی خطاب ور کړشو اود ، مهوبه ، حکومت ته د ګجرات څخه ځکه تبدیل کړشو چه ددی ځای داشرارو سرکوبی بې له دی سردار څخه بل چا نه شوه کولی اونه دغه سرکشان پرته له ده بل چا ماتولی اوپه خپله قبضه او کنترول کښې را وستلی شو خان جهان ثانی دیو هندو ځوی چه‌په دغه وخت کښې دفیروز تغلق وزیراعظم و اوپه دغه وخت کښې دی دشاهی خاندان او کورنۍ په خلاف په یوه دسیسه کښې شریک او ددغې دسیسې په اثر ئې ظفرخان ثانی چه دشاهی کورنۍ او د سلطان د ځوی ناصر الدین محمد شاه تغلق طرفدار و په سنه ۷۸۹ کښې په دسیسه مانه دی سر ته کړا و هم دغه قتل دتغلق د کورنۍ د زوال مقدمه شوه .

ظفرخان ثانی نه څلورځامن پاتی شوچه دیونوم ملهوخان اودبل سارنګ خان او دبل عادل خان او دڅلورم نوم محمودخان و اوهرکله چه تیمور په سنه ۸۰۰ﻫ کښی په هندوستان حمله وکړه نوسارنګ خان په ملتان کښی د تیمور دلمسی پیرمحمد مقابله وکړه او دیو خونړی جنګ نه وروسته په ډیره زړه ورتیا سره دجنګ په موقع کښی ووژل شو او عادل خان په لاهور کښی دځیلوپیو ډیر مختصر جمعیت سره دتیمور (۹۲) زره منظم لښکر سره په مقابله پیل وکړ که څه هم دی په دی جنګ کښی کامیاب نشو مګر داراز مقابلی ئی وکړی چه دوست اودښمن دواړو ددوی په میړانه اعتراف وکړ اوهرکله چه تیمور ډیلی ته ورسید نو دده مشر ورور ملهوخان لودی چه اقبال خان خطاب ئی درلود څلوېښت زره لښکرسره چه تجربه کار خلك په کښی دګوتو په شمیر او دډیلی دښار ناتجربه کار خلك پکښی ډیر زیات وو د تیمور دیولك او دوویشت زره منظم لښکر مقابلی ته ووت ، هرکله چه دپیرمحمد عسکرهم د لاهور دجنګ نه وروسته شامل شوی وله دی کبله اوس دتیمور دلښکر شمیر یولك دوویشت زره و لنډه داچه په هندوستان کښی تیمور دظفرخان لودی د اولاد سره ډیرو ډیر د جنګو نو ته اړ اومجبور شو او دتیمور نه وروسته ملهوخان لودی چه اقبال خان خطاب ئی درلود د ډیلی نه ورغی اوپه دغه ځای کښی ئی یو اسلامی حکومت تاسیس کړ او هغه خضرخان مسند عالی ئی چه دسارنګ خان دلاسه دمیوات په ځنګلو کښی پټ ګرځیده او دتیمور در تلو نه وروسته هغه څخه تللی او دهندوستان دحکومت مسندئی دتیمورڅخه اخیستی وپه ډیلی باندی قبضی ته پری نښود ، آخرداوه اته کاله آزاد حکومت کولو نه وروسته دجمادی الاول په نهم سنه ۸۰۸ﻫ کښی ئی دملتان په خوا کښی دخضرخان او ګجراة دمتحدو لښکروسره په جنګ کښی دځیل یو عزیز ملك شاه لودی چه دبهرام خان لودی ځوی وو وژل شو او خضر خان ملك شاه لودی ته دځپل ورور دوژلوپه مسئله کښی داسلام خان خطاب ورکړ که څه هم په ملتان کښی دخضر خان حکومت مستقل شو لیکن په ډیلی باندی ئی قبضه ونه کړیشوه اوپه ډیلی کښی داقبال خان لودی وراره دمحمود خان لودی ځوی دولت خان دحکومت واګی په لاس کښی و نیوی اوتیرا تو نهو کلو یوزی ئی دیوی خوا دملتان دحاکم خضر خان او دبلی خوا دابراهیم شاه شرقی جونپور دپاچاه سره کامیابی مقابلی کولی او ډیلی ئی د دواړو د پیاپیا محلو اویو د شو نو څخه ساته او دښمنان به ئی پیاپیا ماتول اوپیرته به ئی وروستو کول په سنه ۸۱۵ﻫ کښی ناصرالدین محمود چه د شطرنج دپاچا څخه ئی کوم زیات اهمیت او حیثیت نه درلود مړ شو او دده دمرګ نه وروسته دډیلی تولو امراؤ اوشرفاو اوعلماوپه اتفاق سره دولت خان لودی په دی خبره مجبور کړچه دی دډیلی پاچا شی اوپه دی دول سره دسنه ۸۱۷ﻫ پوری دولت خان او دی د ډیلی پاچاو اودا پاچا مورخین د دولت خان اول په نامه یادوی آخر خضر خان د ډیلی په نیولو

او ددولت خان اول په وژلو کامیاب شو او دخضر خان او دده داولادې دحکومت په دوره کښې ملك شاه لودي چه داسلام خان خطاب ئې درلود ډېره ترقي و کړه او هم د اسلام خان ورارہ بهلول خان لودي دهندوستان پاچاشو چه دده دلمسي ابراهیم خان لودي د حکومت په دوره کښې ددولت خان اول امسي اویا کروسي دوهم دولت خان دپنجاب صوبه د اروچه بابرته ئې په هندوستان دحملې کولو ترغیب اوتشویق ورکړی و دا دوهم دولت خان دسلطان سکندر لودي په زمانه کښې دپنجاب گورنر مقرر شوی و دده دنیکه دخوا اوبو خیل ملك احمد لودي غلور واړه لمامن دولت خان اونصرت خان اوبهارخان اوموسی خان لاهورته را غلل او دوهم دولت خان و دیته ډېر اومناسب جایدادونه ورکړل اونصرت خان دملك احمد لودي لحوی ته ئې خپله لور ورکړه

دخان جهان لودي کورنۍ

نصرت خان ورور دولت خان ته یوه ورځ دپنجاب دصوبه دار دوهم دولت خان په مجلس کښې چا آوازو کړ او دغه آوازته دولت خان صوبه دار او دولت خان د ملك احمد لحوی د واړه متوجه شو ددې کار په اثر دولت خان صوبه دار وویل چه دولت خان نه ور وروسته زه خپل نوم و گرځوم اویاته خپل نوم تبدیل کړه ده ورته په جواب کښې عرض وکړ چه ستادی ستاخپل نوم مبارك شي اوزما دپاره بل نوم تجویز کړه لکه چه دپنجاب صوبه دار ددولت خان دپاره شیرخان نوم وټاکه او دینه وروسته به په شیرخان نوم یادیده هر کله چه د پنجاب د حاکم دولت خان لودي او دهندوستان دسلطان ابراهیم خان لودي دواړو عمرونو اوحکومت خاتمه ومونده نوپه دغه وخت کښې شیرخان اونصرت خان او بهارخان دریواړه ورونه دپنجاب څخه روان شو او دبهار صوبې ته ئې ځانونه ورسول په دغه ځای کښې د پښتنو حکومت لاتراوسه باقي و او هر کله چه په پټنه کښې محمود خان دسلطان سکندر لودي لحوی او دسلطان ابراهیم لودي ورور پښتنو امراؤ په سلطنت انتخاب کړنوپه دغه وخت کښې دولت خان چه په شیرخان نوم باندې ئې شهرت درلود هم ددغې نوي سلطان په عسکر کښې شامل شو په دغه وخت کښې فرید خان چه په شیرخان لقب سره ئې شهرت درلود او وروسته دهندوستان شهنشاه شوی و، د سلطان محمود خان لودي سره د جو نپور خواته تللي و په دې سفر کښې دواړه شیرخان دیوبل سره آشنا اوله دې کبله چه دواړه په نامه کښې دیوبل سره شریك وو په خپل منځ کښې ډېر خواږه دوستان شوه جونپور په جنگ کښې سلطان محمود لودي ماتې و کړه او دولت خان چه په شیرخان نوم ئې شهرت درلود ژوبل شوی بیرته پټنې ته راغي اود عسکریت څخه ئې لاس وا خیست او په تجارت ئې پیل وکړ او هر کله چه شیر شاه همایون اول کرت دعسکر په خوا کښې مات کړ نوپه دغه وخت کښې شیر خان (دولت خان) اخپل

تجارت پرېښوده او شېرشاه ښځه ورغی او شېرشاه پخوانی دوستی او پېژندګلوی د نظر لاندی نیولی ده سره ئی د مروت او عزت سلوك وکړ او دی ئی دامراو په ډله کښې شامل کړ ، دېنه وروسته د (مالوه) زمیندارانو او رئیسانو شېرشاه ته پدې مضمون عرضونه وکړل چه مونږ ستا مطیع او تابع یو او مونږ ته یو سردار دی د پاره راولېږه چه مونږ د هغه سره یو ځای شو او د همایون کار ننده له دی علاقی ښځه وباسو شېرشاه خپل مشرځوی قطب خان د مالوه خواته ولېږه او شېرخان ئی د یو اتالیق په ډول قطب خان سره کړ او له دی کبله چه د مالوه امر او پخپله عریضی لېږلی وی او په دغو عریضو کښې یې د هر راز جانفشانیو اقرار کړی و او همایون قطب خان سره ډیر عسکرونه لېږه او ده دا خیال درلود چه د مالوه ټول عسکر به د قطب خان خواته راټول او غونډ شی لیکن ، هر کله چه قطب خان او شیر خان مالوه ته ورسېدل نو همایون د آ ګری ښځه خپل وړه ، میرزا عسکری او میرزا هندال د غی خواته ولېږل او د مالوه امر او بد عهدی وکړه او قطب خان ئی یوائځی پرېښود او میرزایانو سره یو ځای شو - هر کله چه قطب خان ته دده ملګرو وویل چه له دی ځای ښځه وتښتو نو ده ورته په ځواب کښې وویل چه پرته له ما شیر شاه نور ډېر ځامن لری او ځما د مرګ هیڅ پروانه لری

لیکن که زه د میرزایانو د مقابلی ښځه وتښتم نو دا کار به زمونږ د خاندان او کورنی عزت او وقار ته نقصان ورسوی - داسی وویل او د خپلو لږو ملګرو سره ئی د میرزایانو په مقابله نیل وکړ او په ډېره مېړانه ووژل شو - هر کله چه قطب خان ووژل شو نو شېرخان ته ملګرو وویل چه اوس په میدان کښې څه نشی پاتی او خپل ځان له دی میدان ښځه روغ او سلامت وباسه شیرخان ورته په ځواب کښې وویل چه زه به دا خپله سپینه ږیره شېرشاه ته څه رنګه ښییم داسی وویل او په دښمنانو باندی ئی حمله وکړه او ډېر دښمنان ئی مړه او ژوبل کړل او پخپله هم و ژول شو ، هر کله چه شېرشاه د قطب خان او شیرخان ددې واقعی ښځه خبر شو نو د شېرخان خلور وانده ځامن محمود خان او عمر خان او قاسم خان او کمال خان ئی د پټنی ښځه راوغوښتل او دی خلور واړو ته ئی لوی لوی جا ګیرونه او طوغ او علم او نقاری ورکړی او د دوی ئی ډېر قدر وکړ او عمرخان ئی ځان ښځه وساته اونور دریواړه ئی دخپلو جاګیرونو خواته ولېږل او هر کله چه د برهان پوردفاروقی پادشاه سپه سالار عالم خان لودی د شیرشاه په خدمت کښې حاضر شو نو شېرشاه د عالم خان لور د شېرخان ځوی عمر خان ته واده کړه او شو ورځی وروسته ئی عمرخان هم د خپل جا ګیر خواته رخصت کړ ددې خلورو واړو ورونو په خصوص کښې ډېر ځله خلکو شېرشاه ته شکایتونه وکړل لیکن شېرشاه به د هر کرت او هر چا د شکایت په جواب کښې ویل چه تراوسه لا د ما اوه ځمکه د شیرشاه خان

په وینو سره ده او زه په هیڅ صورت د شیرخان ځامن نشم خیه کولی ، د شیرشاه نه وروسته سلیم شاه عمرخان او محمود خان د ریته او قنوج ، او گوالیار او بیانه او سنجهل خواته دحکومت د ملکي انتظام د پاره ولیږل او په سنه ۹۵۷ ه کښي د عالم خان لودي د لور څخه د عمرخان ځوی دولت خان د گوالیار په قلا کښي پیدا شو او هر کله چه د سلیم شاه دوفات نه وروسته عدلي د حکومت واګی په لاس کښي ونیولی نو دده د ورونو سره طبیعت نه لگیده او تل به له دوی څخه خپه و او په نتیجه کښي ده د محمود خان او قاسم خان او کمال خان څخه هغه ورکړی جاگیرونه بیرته واخیستل او د خیار په قلا کښي ئي بندیان کړل ددې خبر په اوریدلو سره عمرخان وتښتید او د مالوه په یو نا معلوم ځای کښي پټ شو او هر کله چه عدلي د خیار څخه د هیموبقال د لاس لاندې لښکری دیلی او اگرې ته ولیږلې نو محمود خان او قاسم خان او کمال خان دري واړه ورونه ئي د قید خانې څخه ایستلي او فاخرخلعتونه او راز راز نوازشونه ئي ورته ورکړل او د ډیرو انعامونو او قدردانیو د وعدو نه وروسته ئي هیمو سره دوی هم ولیږل او د پانی پټ په جنگ کښي محمود خان او قاسم خان د واړو ورونو د مغلو د لښکرو په ډیره ځوان مردی سره مقابله وکړه او په دغه جنگ کښي ووژل شو او هر کله چه عمرخان د خپلو ورونو د مرگ او له دې خبری څخه خبرشو چه حکومت د پښتنو دلاسه ووت نو د خپل اهل او عیال سره د گجرات خواته روان شو او په سنه ۹۶۴ ه کښي احمد آباد ته ورسید او د گجرات مشهور سردار شیر خان فولادی سره نوکر شو ، او هر کله چه د عمرخان ځوی دولت خان ځلمی شو نو هغه د گجرات یو بل بهادر امیرحاجی خان سره نوکر شو او د احمد آباد پخوا اتاوه نومی ځای کښي د دولت خان معاش د جاگیریه دول مقرر شو .

او هر کله چه په سنه ۹۸۲ ه کښي داکبر لښکرو په گجرات حمله وکړه نو په دغه وخت کښي عمرخان هم د شیرخان فولادی د ځوی عمرخان سره د جنگ په میدان کښي ووژل شو په دغه وخت کښي د دولت عمر ۲۲ کاله و .

مسند عالي نریم دولت خان :

هر کله چه د مغلو لښکرو گجرات ونیو نو دولت خان د احمد آباد څخه سوارت ته ولاړ او د سوارت راجه دولت خان سره د عزت او تکریم سلوک وکړ او د خپلو مصاحبانو ډله کښي ئي شامل کړ او په سنه ۹۸۳ کښي د گجرات محاسب شاه ابو تراب دولت خان وسوارت نه راوغوښت او خان اعظم میرزا عزیز د گجرات صوبه دار ته ئي ورواندی کړ او میرزا عزیز کوکه د دولت خان د خپلو مصاحبانو په ډله کښي شامل کړ او په جهان دار نومی ځای کښي ئي جاگیر ورکړ ، او هر کله چه میرزا عزیز د کمیرات نه آگری ته

وفوښتل شو نو د مرزا سره دولت خان هم یو ځای په سفر روان شو او په ایار کښې د سروهی نومی ځای په خوا کښې دراجپوتو یوی لوئی ډلی د مرزا عزیز په قافله ناڅاپه حمله وکړه داد یره ناز که موقع وه او په ظاهر کښې د دغو خلکو څخه د ځان ساتلو کومه چاره نه وه دولت خان په دغی وخت کښې لوی کار داو کړچه دراجپوتو په مشرانې حمله وکړه که څه هم پخپله ژوبل او زخمی شو مګر د راجپوتو مشرانی وواژه او د سردار د مرګه سره سم راجپوت و تښتیدل او په دی کار مرزا عزیز ډیر شکروه وایستل او په دغه وخت کښې ئې دولت خان ته دوه زره روپی او وآس د انعام په توګه ورکړل او چه مرکز ته ورسید نو د دولت خان د غه کار نامه ئې پاچا ته واوروله پاچا دولت خان ځان څخه راوغوښت تر دغه وخته پوری د دولت د مخ پرهار لا په پوره دول سره نه و جوړ شوی پاچا د ده په دې کار ډیر خوشحال شو او د خپلی ورزې څخه ئې طوس شری او کمیته کوزه کړه او دولت خان ته ئې ور کړه خو ورځی وروسته مرزا عزیز کو که د پاچا څخه خپه شو او خپله وظیفه ئې پریښود له اوپه کور کښې کښیناست لیکن دولت خان سره ددی هم د مرزا عزیز ملګرتیا پری نه ښو دله مرزا عزیز عبدالرحیم ډیر خان ځوی چه مرزا خان خطاب ئې درلود او نر اوسه ور ته د خان خانان لقب نه و ور کړ شوی خپل ځای ته راوغوښت او دولت خان ئې د لاس نه و نیو او مرزا خان ته ئې وسپاره او داتی ورته وویل چه دا یو امانت دی چه زه ئې تاته سپارم د ده څخه هیڅ وخت غافل نشی او تل ورسره د خپلو ورنو غوندی سلوک کوه په دی خبره مرزا خان ډیره خوشحالی ښکاره کړه او دولت خان ئې د خپل ځان سره بوته او د خپلو ورونو څخه به ئې ورسره زیاته وضعه کاوه او ډیر پری ګران و او هیڅ کله به ئې نه خپه کاوه په سنه ۹۸۴ھ کښې د دولت خان او مرزا عبدالرحیم په منځ کښې تعلقات قایم شو په سنه ۹۸۵ھ اکبر شهباز خان کمبوه او مرزا خان په اودی پور او میواړ د حملی دپاره ولیږل رانا پر اپ د پاسوادی غرونو ته وتښتید او په کونبهلمیر او دی پور شاهی لښکر و قبضه وکړه په دی جنګ کښې دولت خان ډیر جنګ او د غه در و ډخه متونه و کړل او دینه وروسته په سنه ۹۸۹ھ کښې اکبر میرزا عبدالرحیم د مظفر ګجراتی په خلاف په ګجرات باندی د حملی دپاره ولیږه او په دی جنګ کښې هم دولت خان مرزا عبدالرحیم وساته او داراز په میړانه او زړور تیائی حملی وکړی چه د جنګ ټول مشکلات ور باندی آسان شو او د ګجرات د دی کامیابی او فتحې په مسئله کښې مرزا عبدالرحیم ته د خان خانان خطاب او پنځهزاری منصب ور کړ شو او دینه وروسته د سنده د تسخیر په مسئله کښې دولت خان داسی میړانه او ځوانمردی ښکاره کړه چه پاچا ورته دوهزاری منصب ور کړ او د سنده (سنده) د کامیابی او فتحې کاغذونه د دولت خان د نوم په عنوان معنون کړی شو او په کوم وخت کښې چه شهزاده مراد د کن په فتح مامور شو نو خان خانان ئې د شهزاده سره د اتالیق په حیث ولیږه او دولت خان هم د خان خانان سره ؤ او خان خانان به بی د دولت خان د سلا او مصلحت څخه هیڅ کار نه کاوه او هر کله چه مراد مړ شو نو پاچا

ددهورپور دانیال ددکن ناظم مقرر کړ اوخان خانان اودولت خان دواړه دده (داتالیق) په حیث مقرر شوا وشهزاده دانیال دخان خانان زوم هم و، اوهر کله چه دغه شهزاده تهداخبره ښکاره او معلومه شوه چهددولت خان څخه زړه دښهفکر اوصحیح رای خاوند او پنه زړه ور سړی پیدا کولی شم نوخان خانان تهئې وویل چه دولت خان ماتهرا کړه ددی فرمایش په جواب کښې خان خانان اول ځېل عذرونه راندې کړل لیکن هر کله چه شهزاده خپلی مینې یعنی دخان خانان لور ته ددی فرمایش پهعملی کولو کښې ډیر زیات تاکید اواصرار کړی و، اوبځپله هم شهزاده پهدغه نظر په ټینګه ولاړو نوخان خانان شهزاده ته پهجواب کښې وویل چهدا مسئله بځپله پدولت خان پهاختیار کښې ده اوځماپه اختیار کښې نده هر کله چهداخبره دولت خان ته وویل شوه نو هغه په جواب کښې وویل چهځما اختیار دخان خانان پهلاس کښې دی که ځان سره می ساتی او که جلا کوی می اوزه بههیڅ کله په ځپلهخوښه لهده څخه دجلا کیدلواوخیال و نه کړم پهنتیجه کښې دډیر اصرار نه وروسته دصفری پهمباشت سنه ۱۰۰۹ ه کښې دولت خان دشهزاده پهملتو سلیانو کښې شامل شو اوشهزاده دانیال ددولت خان په راوستلو اوحاصلولو دومره خوشحالی ښکاره کړه لکهچه پودیرلوی سلطنت ئې حاصل کړی اوپهیو ډیرلوی حکومت ئې قبضه کړی دی ، شهزاده دولت خان ته دمسند عالی خطاب ور کړ اردینهوروسته ئې دخپلو ټولوچارو مدار الهمام او اختیار دار کړ دینهوروسته اکبربځپله برهان پورتهولاړ اوشهزاده ئې داحمدنګرڅخه برهان پورته راوغوښت شهزاده دځپل پلاردحکم اوغښتنی سرهسم برهان پورته ولاړ اودولت خان ئې په احمدنګر کښې پریښود په۲۸ دشعبان سنه ۱۰۱۰ ه کښې مسند عالی دولت خان په احمد نګر کښې مړشو اودده عمر په دغهوخت کښې (۵۲) کالهو، دده جنازه برهان پورته یوړل شوهاو پهدغه ځای کښې ښخ کړشو ، دامسند عالی دولت خان دعمر خان ځوی دی چه مؤر خین ورته دولت خان سوم یعنی دریم دولت خان وائی او کهدنریم دولت خان دنیکه نوم د دولت خان پهځای شیر خان په وي مشهور شوی نو هغه ته به دریم دولت خان او دته څلورم دولت خان ویل کیده ، میرزا عبدالرحیم خان خان خانان پهویل چه کهیو سړی هرڅومره ډیراوصاف ولری مګر کوم یوعیب اونقصیه هم لري لیکن دولت خان یواراز شخص و چهمایه هغه کښې پرته لهاوصافو کوم عیب نهدی لیدلی او کهایسان غواړی چهاروموږ دی دولت خان ته کوم عیب منسوب کړی نوهغه بهداوی چه دولت خان دضرورت څخه زیات همت درلود او دا یو داراز عیب دی چهدیر اوصاف دیورڅخه زار اوقربان شی ؛

دمسند عالی دولت خان څخهدده ځامن پاتی شوی ووچهدیو نوم محمد خان اودبل نوم پیر محمد خان واودی دواړو ځامنو همدځپل پلارسره یو ځای ددکن په جنګ کښې ځپله میرا نه ښکاره کړی اوډیر وډخدمتونه ئې کړی وواودا دواړه ځوانان پرته لهعسکریت دفنونودمهارت څخه

د پوره علم او فضل خاوندان هم و و شهزاده دانیال د غه د یاره ورونه په خیلو مصاحبینو کښې داخل کړی، او دده وی هر راز رعایت به ئې کاوه او ددوی روزنې ته به ئې ډیره توجه کوله په سنه ۱۰۱۱ ه کښې د دولت خان ځوی محمد خان مړ شو او له ده څخه یو خضر خان نومی ځوی پاتې شو او په دی وخت کښې د مسند عالی دولت خان صرف یو پیر خان نومی ځوی پاتې شو هم دغه پیر خان د دولت خان ځوی دی چه وروسته ورته د خان جهان لقب ور کړ شوی او تر ننه ورځې پورې د خان جهان لودی په لقب او خطاب شهرت لری او هم دغه شی ددی کتاب د لیکلو اصلی باعث او حقیقی موجب دی

خان جهان لودی

په سنه ۱۰۱۰ ه کښې پیر خان د دولت خان لودی ځوی د شهزاده دانیال په مصاحبت کښې شامل شو دی پیر خان قابلیت او اهلیت ډیر زر د شهزاده توجه ځانته جلب کړه او شهزاده ځوی د پلار په مقابل رو کانه او دده اختیارات او اقتدار ئې ډیر زیات کړه او د دولت خان ټولې چاری او وظائف ئې ده ته وسپارلې او د ذی الحجې په اتمه ورځ سنه ۱۰۱۳ شهزاده دانیال په دکن کښې وفات شو .

او دده مرګ ته شپږ نیمې میاشتې وروسته د جمادی الثانی په دیارلسم ۱۳ ورځ سنه ۱۰۱۴ ه اکبر هم مړ شو او شهزاده سلیم د اکبر د مرګ نه وروسته چه جهانګیر لقب ئې در لود په تخت کښیناست په سنه ۱۰۱۳ ه کښې چه شهزاده دانیال ژوندی و دوه کرته ئې پیر خان څخه ددی خبری پیغام او خبر ولیږه چه ته ما څخه راشه غالباً جهانګیر پیر خان له دی کبله خپل ځان څخه راوغوښته او د شهزاده دانیال څخه ئې جلا کاوه چه هم د اشهزاده دانیال د سلطنت د تخت په نیولو کښې د جهانګیر رقیب و او هم ئې د جهانګیر رقابت کولی شو او پیر خان د لوا نمردی او قابلیت د شهرت زغ جهانګیر ته رسیدلی و لیکن که څه هم جهانګیر پیر خان ته هر راز اطمینانونه او طمعې ور کړی لیکن پیر خان دا خبره ونه منله کړه چه د شهزاده دانیال څخه جلا شی په کوم وخت کښې چه اکبر وفات شو نو په دغه وخت کښې خان خانان او پیر خان دواړه په برهان پور کښې و او د دکن د معاملاتو په اصلاح او حل کولو کښې مصروف و میرزا عزیز او مان سنګه دواړه د دی خبری مخالف وو چه جهانګیر په تخت باندی کښینی او دوی غوښتل چه د جهانګیر ځوی خسرو په تخت باندی کښینوی خسرو د مان سنګه خوریی او د میرزا عزیز داماد او زوم و که شهزاده دانیال ژوندی وی نو خان خانان به د دانیال د پاره د جهانګیر په مقابل کښې ډیر کوښښ کړی او دانیال به ئې په تخت باندی کښینولی و او پیر خان به هم په دی کوښښ کښې برخه اخیستی وی لیکن پیر خان او خان خانان دواړه د دانیال د وفات لا یخوا ددی تکلیف او مصیبت څخه خلاص کړی وو او په دی وخت کښې جهانګیر هم د خان خانان او پیر خان څخه کومه اندیښه او ویره نه در لوده

اوهم دا سبب وچه جهانګیر په تخت باندې ، د کښیناستلو سره سم خانخانان ته د دکن دمهماتو د اهتمام مسند او خلعت ولیږه او پیرخان ئې خپل ځان څخه راوغوښت خان خانان دشاهي ایلچیانو سره ، دعریضې په ډول یو مکتوب پدې مضمون ولیږه چه پدې وخت کښې په هیڅ صورت د پیرخان تګ ددې ځای څخه مناسب نه دی هر کله چه جهانګیر لا دپخوا څخه دا خبره غوښتله چه پیرخان خپل ځان څخه راوغواړي نو دخان خانان دغې پیشنهاد لا دجهانګیر دشوق اور تیز کړ او دوباره تاکیدي حکم ئې پدې مضمون صادر کړ چه بلا توقفه پیرخان ما څخه راولیږه ددې حکم په رسیدلو پیرخان دبرهان پور څخه روان شو او هر کله چه په لاهور کښې جهانګیر خسرو نیولی او حسن بیګ او نورو ته ئې سزا ورکړې وه دی دجهانګیر په خدمت کښې حاضر شو جهانګیر دپیرخان په راتلو ډیر خوش شو او دصلابت خان خطاب او دوه هزاري منصب ئې ورته ور کړ او دینه وروسته جهانګیر د کابل په لوري روان شو او پیرخان لودي چه صلابت خان لقب ئې درلود هم دخپل ځان سره کابل ته بوته پدې سفر کښې په ورځ تر ورځه دجهانګیر توجه دصلابت خان په خصوص کښې زیاتیدله او هر کله چه د کابل نه جهانګیر بیرته ، لاهور ته راغی نو صلابت خان ته ئې پنځ هزاري منصب او دخان جهان خطاب ور کړ او په خپله فرزندي باندې ئې هم مفتخر کړ ·
لکه چه پاچا په خپله قلم دا بیت ولیکه

فرزند خاص شاه شد از قدرت الله — خان جهان مرید جهانګیر پادشاه

او ددې بیت دلیکلو نه وروسته ئې ملا احمد مهر کن را وغوښت او ورته ئې حکم ور کړ چه دا بیت د ګوتې په غمې کښې وکینه او راتې وړه او هر کله چه ملا احمد ګوته تیاره کړې د پاچا حضور ته را وړه له نو پاچا په خپل لاس دغه ګوته خان جهان ته ور کړه هر کله چه حاسدینو په خان جهان د پاچا دغومره لطف او مرحمت او عنایت ولیدلو موقعه ئې پیدا کړې او پاچا ته ئې په خصوصي ډول وویل یو پښتون ته دومره جګه مرتبه ور کول او په ځویوالي نیول د عقل او احتیاط څخه لرې کاردی په جهانګیر دحاسدانو دغو خبرو اړولی او معکوس اثر وکړ او بله ورځ ئې په دربار کښې خان جهان ته مخصوص خلعت او مخصوص آس او دجواهر و تسبیح او مرصع خنجر او کمربند او په زرو جړا وشوې توره ور کړه او دټولو امراؤ او وزیرانو څخه ئې په یو جګ ممتاز ځای کښېناوه او له ټولو څخه ئې ورته جګه رتبه ور کړه ·

هر کله چه جهانګیر دارالسلطنت آګرې ته ورسید نو ده دمرزا عزیز کوکه دو ځلوارلاده وکړه او ټولو امراو د پاچا ددې ارادې تائید وکړ · خان جهان پدې مجلس کښې نه و شریک شوی او شاید چه دی په دغې مجلس کښې چا قصداً نه و شریک کړی هر کله چه خان جهان د پاچا ددې ارادې څخه خبر شو نو پخپله د پاچا حضور ته حاضر شو او په ډیره آزادې سره ئې

ورته په‌دی ډول عرض و کړ چه دخان اعظم مور (جیجی) ستاپلار ته‌تی ورکړیدی اودخان‌اعظم پلار شمس الدین محمد خان (اتکه) په هغه وخت کښې چه سلطنت په خطر کښې و بیرم خان ته سخت شکست ورکړی دسلطنت بنیادئی ټینګ کړی واو هم دغو کار نامو حاسدان دی خبری ته مجبور او آماده کړل چه هغه په تابانډی مړ کړی اوسره ددی چه هغه ستاپه‌پلار خپل ځان فدا کړی دی - دمرزا عزیز کوکه کار نامې او داخبره چه اکبر به دهغه د یر نازونه وړل هرچا ته ښکاره ده مرزا عزیز ستا تره دی او ستا دعزت اوعظمت ځای دی او دهغه په اضطراری غلطی دومره سخت ګیری کول اوهغه سره دغه د بی مهری سلوك هیڅ کله ستا دشان سره مناسب نه‌وی په پاچاپاڼدی‌دخان جهان وینا پوره اثر و کړ او هم په دغه وخت کښې ئی دمرزا عزیز چه خان اعظم لقب ئی درلود ټول لغز شونه او سهو ی معاف کړی او اوه هزاری منصب اوخلعت او آس ئی ورکړل :

که څه هم عبدالرحیم خان خانان دجهانګیر په تخت پاڼدی د کښناستلو په موقع کښې د جهانګیرمخالف اومزاحم نه واونه دی په دار ا لسلطنت آګره کښې په دغه وخت کښې موجود ؤ لیکن دجهانګیر په تخت پ ندی‌د کښیناستلو څخه لږی ورځی وړاندی‌دی ددغی کار مخالف و اوهم له‌دی کبله په دغه وخت کښې یعنی په تخت پاندی د کښنا ستلو نه څه ورځی وروسته ، د جهانګیر انتقامی جذبی حرکت وکړ او ده دخان خانان پنځه‌زری منصب اودامارت ټول سامان اوټول جاګیر او نور شیان ضبط کړل او خیال ئی درلود چه دی نظر بند کړی او د دربار امراء هم دخان خانان مخالف او بد خواه وو او که چاده سره همدر دی هم لرله نو هغوی دومره جرئت نه درلود چه دخان خانان په خصوص کښې کومه دخیر خبره‌و کړی شی په‌دی نازکه موقع کښې چه ځمکه او آسمان ټول دخان خانان مخالف ليدل کیدل خان جهان لودی خپل شرافت او انسانیت په‌دی ډول ښکاره کړ چه په آزادانه‌لهجه اودول ئی په دربار کښې پاچاته په‌دی مضمون عرض و کړ چه خان خانان دسلطنتی کورنی پخوا نی نمك خور او روزل‌شوی دی او دده ذلیلول اورسوا کول او دده ضرر او تکلیف رسورد شاهانه ذات‌سره مناسب نه دی او دینه وروسته ئی داشعر و لوست :

چوب را آب‌فرومی نه‌برد ازپی آنکه شرم‌دارد زفروبردن‌پروردهٔ‌خویش

دخان جهان دی خبرو د فهچ‌ن او تازیانی کار ورکړ او د جهانګیر په زړه کښې ئی دعفوی او د ګذر ښکلی اوغوره او صاف برته ژوندی شو اودخان خانان‌منصب اوجا ګیرنی بیرته ورکړل او ددکن په نظامت ئی مامور کړ . دینه وروسته جهانګیر بیادوباره دخان خانان څخه له‌دی کبله خپه شو چه ده دعنبر جی حبشی سره دوستی پیدا کړی او دجالنه نومی ځای

او نورو ځاېو څو کيلي او بانډې ئې په ښيله خوښه عنبرجي حبشي ته ور کړې وې . خان خانان آ گرې ته وغوښتل شو او نزدې وه چه دته يوه دعبرت وړ سزا ور کړي داواري هم خان جهان د سره و د ننګل او د خان خانان سفارش ئې و کړ او په يو دا راز لطيف او عاقلانه ډول ئې پاچا پوه کړ چه دهغه ټول غيظ او قهر ساړه شو او دخان جهان څخه ئې دخان خانان ضمانت واخيست او بيرته ئې دو کن نظامت ته ولېږه .

پورته مو داخبره ذکر کړېده چه دخان جهان لودي پلار دريم دولت خان دميرزا عزيز او مرزا عبدالرحيم سره په کوم ډول تعلقات او دوستي درلوده خان جهان دخپل پلار ددې دوادو محبانو او قدر دانانو حقوق په ښه ډول سره ادا کړل . ليکن د ټولو څخه د حيرت مقام دادې چه په کوم وخت کښې جهانګير دراجه مان سنګه داستيصال اراده و کړه نو په دغه وخت کښې هيڅ ددې خبرې خيال او ګمان نه درلود چه کم پو سړی به دمان سنګه په خصوص کښې دسفارش اقدام و کړي او يا به په دې خصوص کښې خوله بيرته کړي مان سنګه هغه سړی و چه ده غوښتل چه جهانګير دتخت څخه محروم کړي اودا کبر دمرګ نه وروسته ئې دې دپاره چه خسرو په تخت کښېني ډېر زيات کوښښونه و کړل او هم ده خان اعظم مرزا عزيز کوکه غولولی او په دغه خيال او کار کښې ئې دخان سره ئې شريك کړی وو جهانګير په خپل زړه کښې دمان سنګه څخه ډېر نفرت درلود اودې په راجپوتو باندې ډېر بد ګمان شوی و دجهانګير په دربار کښې هيڅوك داسې شخص نه و چه هغه دمان سنګه په خصوص کښې دخير کومه خبره و کړی شي ليکن په دې موقع کښې هم خان جهان لودي وړاندې شو او هغه پاچا ته دمان سنګه د کارنامو اوفدا کارو هغه داستان واوراوه چه دا کبر په دوره کښې ئې کړي دي او دې مطلب ته ئې هم پاچا ملتفت کړ چه دپاچاه دپاره دسلطنت داستحکام اورونق دپاره دعفوې نتيجه دانتقام څخه ډېره ښه اوغوره ده لکه چه جهانګير دمان سنګه دقتل داراده څخه صرف نظر و کړ او ډېر مناسب جاګير دور کولو نه وروسته ئې دکن خواته رخصت کړی او دې په هم دغه ځای کښې مړ شو . ګويا خان جهان لودې ددې خبرې ثبوت ور کړی وه چه دهر شاهي معتوب سفارش و کړي اودهر معزز شخص عزت محفوظ وساتي اوټول به ئې ددې خبرو کوښښ کاوه او که خان جهان لودي نه وی نو جهانګير به دغه درېواړه امراء يعنې خان اعظم مرزا عزيز کوکه او عبدالرحيم خان خانان او راجه مان سنګه وژلي وو او دپاچا پاك لاسونه به دددوی په وينو سره شوي اودهندوستان په بدنامو پاچايانو کښې به شامل شوی و . داو دشاه جهان ددورې هيڅ يو مؤرخ د خان جهان لودې هغه کارنامې او دجهانګير په دربار کښې ددهٔ هغه اقتدار چه دده ته خدای ور کړی وه دې کښې مفصل نه دي ليکلي او نه ئې ليکلي شو او دا ځکه چه دشاه جهان په وخت کښې خان جهان لودي دسلطنت دښمن او

باغي اوطاغي كېنل كېدله لكه چه په وړاندي كړيو كېښي به مونږدغه زده ژوبلوو نكلي
داستان بيان كړو ، دا پورته ذكر شوي اكثر معلومات او حالات دمخزن افغاني نو مي هغه
كتاب څخه اخيستل شوي دي چه دجهانگير په دوره كښي حبيب الله هروي تصنيف كړيدي ،
دد كن دسلطنت نظام شاهي اودبلي تعلقات ډېر خراب شوي وو جهانگير شهزاده پرويز
د كن خواته ولېږه ليكن دشهزاده درخصتولونه وروسته ددې خبرې ضرورت محسوس شو چه
بايد دغې خواته يو وزير دست سپه سالار اود تدبير خاوند ولېږل شي ، ددربار امراؤ د خان
جهان لودي اثر او اقتدار نه شو كتلي او تولو په ده ته د حسد په ستر گو كتل او له دې
كېله دوي داخبره غوښتله چه په كومه وسيله خان جهان لودی د پاچا څخه بېل او جلا كړي
او هم ددي مفكوري په اثر ټولو دا مشوره او دا نظريه ښكاره كړه چه پرته د خان
جهان لودي بل دا راز غوره او د تدبير خاوند شخص نشته چه هغه دد كن مهمات او مشكلات
په ښه شان سره حل كړي شي اودا مشوره بالكل معقوله اوېده ځكه اونه په دغه دربار كښي
دخان جهان لودي غوندي بل شخص و،جهانگير طوعاً او كرهاً دخپل ځان څخه دخان جهان
جلا كېدل غوره كړل او خا ن جهان د سنه ۱۰۱۹ هـ په اوائلو كښي شهزاده پرويز څخه
برهان پورته ورسيد اودد كن په مهماتو كښي شريك شو اودصفري په ٤ سنه ۱۰۱۹هـ كښي
دملكاپور دجنگ په ميدان كښي خان جهان اودده وراره خضر خان دد كن دلښكر وسره
په مقابله كښي د خپلي پښتون ولي حق ادا كړ او خپله ځوانمردي اومېړانه ئي ښكاره
ښكاره او په د كن كښي ئي د ډيلي د سلطنت رعب او شان ښكاره
كړ عبدالرحيم خان خانان د اتاليق په توگه د شهزاده سره ؤ ليكن
تراوسه دوي كوم يو كار نه وكړي شوي د خانجهان لودي په رسيدلو دد كن د مهماتو رنگ
او بڼه بدل شو او هر كله چه د نظام الملك لښكرو د خان جهان لودي پمقابل كښي شوواړي
ماتي وكړه نو پدغه وخت كښي د عنبرجي حبشي له خوا دروغي درخواست را غي كه څه هم
خان جهان لودي او شهزاده پرويز دواړه دروغي طرفداران نه وو ليكن خان خانان او دلښكر
نور مشران روغي ته آماده شو او عنبرجي حبشي د بالا گهاټ او جالنه خو علاقي دوي ته
ور كړي او د يو مغلوب په حيث ئي روغه وكړه - ددې روغي نه وروسته شهزاده د خان خانان
او خان جهان سره برهان پورته راغي او دا ځاي پدغه وخت كښي دد كن د ناظم مركز و
د رجب د مياشتي په اوم سنه ۱۰۱۹هـ كښي مهابت خان د پاچا له خوا راورسيد او خا نخانان
ته ئي يوي مضمون شاهي حكم راورساوه چه في الحال خپل ټول وظائف خان جهان ته وسپاره
او آ گرې ته راشه لكه چه عبدالرحيم خان خانان د شهزاده اتاليقي او دد كن ټول چاري
خان جهان ته وسپارلي او مهابت خان سره آ گرې ته روان شو خان جهان تر يوو پښتو مياشتو

پوری د شهزاده اتالیق او د بر آراو د کن ناظم او حاکم و ـ او دربیع الاول په د وهمه ورځ سنه ۱۰۲۱ کښې ارادت خان چه خان اعظم خطاب ئې درلود د شهزاد ه اتا لیق مقرر شو او برهان پورته راغی او خان جهان لودی پخپل حال د سپه سالاری په عهده پاتې شو د شعبان په ۱۹ سنه ۱۰۲۱ه کښې خان اعظم شهزاده پرویز د برهان پور څخه د خیل ځان سره دولت آبادته روان کړ ، جهان گیر ددی خبری حکم و ر کړی و چه د برسات د موسم د تیریدلو او د سهیل د ختلونه وروسته باید د برهان پور لښکری د شمال او مشر ق له خوا او د گجرات حاکم عبدالله خان فدوی د علی مردان خان او خان عالم سره د شما ل او مغرب له خواه په دولت آباد حمله وکړی ددی حکم او فرمان سره سم خان اعظم د بر هان پور څخه روان شو لیکن پدغه وخت کښې د احمد نگرشاهی نظام‌لښکرود خاندیس په صوبه حمله شروع کړی وه او له دی کبله د خاندیس د صوبې د حفاظت د پاره خان جهان مقررشو خان جهان د روهکیری پخوا کښې د نظام شاهی لښکری ماتې کړی او د دکن د لښکرو ملا ئې ماته کړه او په شلو ورځو کښې ئې د ننه د ننه د خاندیس‌او د خاندیس د سرحداتوڅخه حمله راوړو نکی وځغلول او د دوی خطره ئې بالکل په اطمینانی دول سره ورکه کړه او له دی ځای نه د شهزاده په لورچه ډیر ورو ورو د دولت آباد خواته وړاندی کیده روان شو او هغه سره یو ځای شو او دغه ځای ته رسیدلو سره سم ئې دا خبر واوریدچه عنبرجی حبشی یعقو بخان د شلو زرو سپرو سره د بالا گهاټ ته په خاندیس باندی د حملی کولو د پاره لیږ لی دی او ددی خبردارویدلوسره سم خان جهان لودی پدی خیال د بالا گهاټ په لورروان شو چه د هغه نظام شاهی لښکری ماتې کړی او د هغی خوا څخه بیرته دولت آ باد ته راشی او پدی چپاو کښې راجه مان سنگه او صورت‌سنگه هم خان جهان لودی سره ملگری وو ـ هر کله چه دی بالا گهاټ ته ورسید نو د کښیانو لښکرو ته ئې ماتې ور کړه او دینه وروسته خان جهان‌لودی د دولت آباد خواته وخوزید په دولت آباد باندی د حملی کولو تاریخ د پخوانه ټاکل شوی و چه باید په همدغه ورځ عبدالله خان فدوی او خان جهان لودی د دوادو دوو څخه حمله وکړی خان جهان لودی د بالا گهاټ څخه فارغ شوی د دولت آباد خواته په یو دا راز وخت روان شوی و چه باید دی پدغه ټاکل شوی تاریخ دغه ځای ته آرو مرو رسیدلی وی لیکن یوقدرتی مانع ده ته پیښ شو او هغه داو چه په لیار کښې په دوی باندی یو دا راز سخت باران شروع شو چه لښکردی خبری ته اړ او مجبور شو چه دوه دری ورځی حصار او په یو ځای کښې پاتې شی اوهر کله چه دباران څه قدرته دوی ته مهلت ور کړ نو دوی د دولت آ باد خواته روان شو ـ سره ددی چه عبدالله خان فدوی ته داخبره معلومه وه چه خان جهان لودی تراوسه دولت آباد ته ندی را نـژدی شوی او دوه دری ورځی ځنډ به و کړی لیکن سره ددی ده

یوائحی پدی خیال چه د دولت آباد فتح ځما په نوم تمامه شي د خان جهان انتظار نی ونه کړ او حمله ئی وکړه او د دولت آباد نه دولس کروهه لیرته په بیضاپور نومی ځای کښی نی د عنبر جی حبشی سره مقابله وشوه او عبدالله خان په دغه مقابله کښی ماتی وکړه او وتښتید او علی مردانخان او مرزا میرخوردار خان چه خان عالم خطاب ئی درلود دوارهٔ سرداران ژوبل او گرفتار کړی شو خان جهان لودی د دولت آباد شخه ۲۴ کروهه لیرته وچه ده د عبدالله خان د ماتی او تښتید لو او د دوارو سردارانو د ژوبلی او نیولو خبر واورید او دغه حال ورته معلوم شو په دغه ځای کښی خان اعظم هم د خپلو لښکرو سره د خان جهان سره یوځای شو او شهزاده ورو ستو په ملکاپور نومی ځای کښی اقامت کړی وه رکله چه شاهی لښکر د عبدالله خان د ماتی او علی مردان خان او خان عالم د واقعاتو او ماتی او نیولو نه خبر شو نو د دوی د سر دارانو حوصلی تیتی او خرابی شوی او ټولو دا خبره ښه او مناسب و گڼله چه باید بیرته برهان پور ته ولاړ شو ځکه چه د دښمن لښکر د یر زیات او شاهی لښکر وته د جنګ د اوازمو درا رسولو کوم پوره انتظام نشته دی . خان جهان لودی د بیرته تللو شخه بالکل انکار وکړ او دوی ته ئی وویل چه تاسی ټول بیرته ولاړ شي او زه یوائحی د خپلو شخصی سړو سره دلته پاتی کیږم او په دښمن حمله کوم د دا اختلاف ډیر و وزد شو او خبره دی حد ته ورسیده چه خان اعظم او مان سنګه او نر سنګه بو بندیله او خو اجه ابو الحسن او نور ټول سرداران د خان جهان لودی خیمی ته ورغلل او ټولو دا خبره غوښتله چه دی په هر راز عذر بیرته تللو ته آماده او دی په دی خبره رضا او اداره کړی چه بیرته ولاړ شي مگر خان جهان بالکل دی کار ته آماده نشو په دی اصرار او انکار کښی دری ورځی تیری شوی او د نظام شاهی لښکرو ځینی دستی د دوی د لښکر ځای وته را نژدی شوی او خیل جسارت ئی دوی ته ښکاره کړ چه د غه دستی دوی ماتی کړی او بیرته ئی وځغلوی د دی قضیی د فیصله کولو او د خان جهان د بیرته بو تللو د پاره مان سنګه او خواجه ابوالحسن او نورو سردارانو دا تدبیر غوره کړ چه باید یو سند تیار کړ شی ، لکه چه په دی مضمون یو سند ولیکل شو چه خان جهان په هیڅ صورت بیرته تللو ته آماده کیږی مونږ د حکومت مفاد او شاهی مقاصد په نظر کښی نیولی دا خبره مصلحت گڼو چه له دی ځای شخه بیرته وگرځو او دولت آباد خوا ته بالکل ورانه ولاړ نشو مونږ ټول خان جهان په دی خبره مجبوروو چه بیرته ولاړ شي او که زمونږ دا نظریه د پاچا خوښه نه شوه نو مونږ به د شاهی عتاب مورد او مستحق یو او د خان جهان د دی خبری او مسئولیت سره کوم ربط او علاقه نه لری مونږ دا کاغذ خان جهان ته د سند په توګه ور کوو هر کله چه په د غه سند ټولو امضاء گانی وکړی او مکمل شو او دغه سند خان جهان ته وړاندی کړیشو نودی بیرته تللو ته

تیار اوماده شولیکن تراوسه لادوی روان شوی نه وو چه دملکاپورنه دشهزاده کاغذ په دی مضمون را ورسیده چه داحمد نگرنظام شاهی حکومت دبیجاپور عادل شاهی حکومت په ذریعه دروغی درخواست کړیدی او دبیجاپور دسفارت نه مونږ خبره را رسیدلی دی. په عارضی ډول جنگ معطل کړی اوټول سرداران او امراء د خپلو لښکرو سره ملکاپور ته پیرته دی دیاره راشی چه دروغی په شا اوخوا کښی مشوره وکړو. لکه چه ټول ملکاپور ته ورسیدل اوصلح نامه ترتیب شوه.

هر کله چه په ملکاپور کښی صلح نامه لیکل کیدله اوتکمیل ته رسیدله په شلم دمحرم سنه ۱۰۲۰ه کښی حبیب الله هروی دخان جهان لودی ملازم د مخزن افغانی نومی کتاب په لیکلو پیل وکړ، او په لسم دمحرم سنه ۱۰۲۱ کښی په برهان پور کښی ئی دا کتاب خلاص او ختم کړ. دصلح نامی دتحریر او تکمیل نه وروسته شهزاده پرویز د ملکاپور څخه روان شو او دمحرم دمیاشتی په آخر سنه ۱۰۲۰ه کښی دامرا وسره برهان پورته ورسید او دربیع الاول د میاشتی سنه ۱۰۲۱ه پوری خان جهان لودی په برهان پور کښی دشهزاده پرویز سره ؤ او دربیع الاول په دوهم تاریخ سنه ۱۰۲۱ دشاهی حکم سره سم خان جهان لودی دبرار دصوبی گورنر مقررشو او دبرهان پور نه دایلچ خواته روان شو جهانگیر دبرار دگورنری فرمان په خپل قلم لیکلی او دخلعت اوتوری سره ئی ده ته لیږلی و په دغو وختو کښی د برار صوبه یوه سرحدی صوبه وه او ددی صوبی دحکومت دپاره ډیر هو ښیار او معتمد شخص پکاروو. اوهم په دی کال دشعبان په میاشت کښی دجمعی په شپه په ایلچپور کښی خان جهان په خوب کښی د حضرت صلی الله علیه وسلم زیارت وکړ خان جهان چه سهار د خوب نه را ویښ شو نو ددی خوشحالتیا په اثر ئی خپل ټول مال اوشته په غریبانو وویشه او په ایلچپور کښی خان جهان دذالحجی ۱۰۲۲ پوری پاتی شواو ددی سرحدی صوبی انتظام ئی په ډیر ښه شان سره وکړ دلته به ده څخه ډیر علما او صلحا اوصوفیان راټول وو او په دی ځای کښی به دده دعمرا ووختونو ډیره برخه دعالمانو اوښو خلکو په مجلس او مصاحبه کښی تیریدله ر په ایچپور کښی دجهانگیر شقه چه پاچا په خپل قلم لیکلی وه خان جهان څخه را ورسیده چه دهغی الفاظ دا وو:

« فرزند سعادت مند صاحب اقبال گوهر درج دولت واجلال منظور انظار مرید بااقتدار خان جهان باستفاضهٔ انوار خاطر داش آرای منظور وملحوظ بوده خاطر اشرف اقدس مارا نگران خود شناسد وچون مهمات دکن عمدة الملک رکن السلطنت خان خانان سپهسالار وابسته بالفعل مهمی که باعث توقف آن فرزند باشد در میان نیست باید که خود را متوجه درگاه سازد و اگر درین باب تعطیل نماید بعد ازین بطلب او چیزی نوشته

نخواهدشد . . » ددی شاهی شقی په رسیدلو بیگوان داس دسلطنت وکیل چه په ایلچپور کښي ؤ خان جهان ته ئې ددی خبری مشوره ورکړه چه بایدته اورومرو په دی خصوص کښي دشاهزاده پرویز او خان خانان سره مصلحت وکړی ددی وینا په اثر خان جهان برهان پورته اطلاع ورکړه اوشاهزاده په دی کیفیت خبر کړ او ددی اطلاع او مصلحت په جواب کښي شاهزاده فی الحال خان جهان ته ولیکل چه ته ایلچپور بالکل پری نږدی اوزه به باچاته ستا په خصوص کښي ولیکم چه په دی موقع کښي دایلچپور څخه دخان جهان تلل په هیڅ صورت مناسب نه دی . شاهی دربار ته دشاهزاده ددغی خط رسیدلو او دخان جهان پاچا څخه نه ورتللو حاسدانو ته دخبرو جوړ ولو موقع ورکړه او هغو رازراز دروغ شکایتونه جوړ او دپاچا په زړه او دماغ کښي ئې دا خبره کښینوله چه خان جهان پخپله داخبره نه غواړی چه دربارته راشي او دا ځکه چه هغه ددکن دشاهانو سره دوستانه تعلقات قائم کړی دی دی پروپاگنداو خبرو په پاچا دومره اثر وکړ چه پاچا خان جهان دبرار دصوبه داری څخه دگجرات حکومت ته تبدیل کړ او دتبدیلی په فرمان کښي ئې ورته ولیکل چه دبرار دصوبی څخه دگجرات صوبه ښه ده او په دغه ځای کښي دکول او بهیل قام هغومتمردینو چه په غرونو کښي ئې ځای نیولی دی اوسر کښی اوبی لیاری توب ئې اختیار کړی دی ستا په ورتللو به دهغو په ښه شان سره علاج او چاره وشی ، لکه چه خان جهان د ایلچپور څخه روان شو اول برهان پورته دشاهزاده ولیدلو دیاره ولاړ اوله دغی ځای څخه گجرات ته وخوځید .

دشاهزاده خان جهان سره دومره مینه پیداشوی وه چه شاهزاده په هیڅ صورت دا خبره نه غوښتله چه خان جهان لودی له ده څخه بیل او جلاء شی هر کله چه خان جهان گجرات ته ورسید نو په تهالنیر نومی قلاء کښي ئې ځای ونیواو په خوور ځو کښي دغه صوبه دمرزافتنو څخه پاکه شوه . هر کله چه په گجرات کښي دخان جهان څخه یو نیم کال تیر شونو دینه و دوسته شاهزاده پرویز دپاچا حضورته یوه عریضه په دی مضمون ولیږله چه اوس په گجرات کښي دخان جهان پاتی کیدلوته ضرورت نشته دی اوزه دا غواړم چه خان جهان ته ددی خبری اجازه ورکړی چه هغه ماسره په برهان پور کښي وی - جهانگیر د شاهزاده دا عریضه منظوره کړه اوخان جهان دشعبان په ۲۷ سنه ۱۰۲۳ دتهالنیر دقلا څخه روان شواو درمضان په اوری ورځ برهان پورته دشاهزاده څخه ورسید هر کله چه په برهان پور کښي دخان جهان شاهزاده سره نه میاشتی تیری شوی نو نور جهان بیگم جهانگیر په دی خبره مجبور کړچه خان جهان دبرهان پور څخه دارالسلطنت ته راوغواړی لکه چه ددغی فرمایش په اثر جهانگیر یادو باره مکتوب ولیکه او په دغه مکتوب کښي ئې ده سره دخپل ملاقات شوق ښکاره کړ اولهٔ ان څخه ئې راوغوښت په دی عمل کښي دشاهزاده پرویز قول ته پسرونه او

کوښښونه بیکاره او نتیجې ثابت شو او د جهانګیر له خوا د خان جهان دراغو ښتلو په خصوص کښې مسلسل فرامین را ورسیدل او په ٤ د جمادی الثانی ١٠٢٤ ه خان جهان د برهانپور څخه داجمیر خواته چه جهانګیر هم په دغې ځای کښې و روان شو او شاهزاده پرویز د خان جهان لودی سره په ډیرخپګان او اوښکو په ډ کوسترګو داع وکړه هر کله چه خان جهان اجمیرته دوه دری منزله نزدی شو نو جهانګیر دده داستقبال دپاره شاهزاده خورم (شاهجهان) دده مخې ته ولېږه او د خپل یو مخصوص معتمد په لاس ئې ورته خلعت او خاصه آس هم ولېږه او هر کله چه دی اجمیرته یو منزل نزدی شو نو پاچا دده د استقبال دپاره د نور جهان پلار اعتماد الدوله او آصف خان وزیر اعظم او مهابت خان دریوادو ډیر لوی وزیران ولېږل - او په اجمیر کښې د خان جهان دپاره ډیره عالی خیمه او سرا پرده نصب کړې شوه او د نور جهان له خوا راز راز میوی او شیرینی او د پاچا د مطبخ نه راز راز خوراکونه دغې خیمې ته ولېږل شو او درنګ په درنګ او ساعت په ساعت به ئې کوم پوښتې دغې خیمې ته د تحفې په ډول لېږه د مازیګر دا ماځه نه وروسته خان جهان د پاچا حضور ته حاضر شو او پاچا چه دا ورته ولیدتو ورته ئې وویل «بابا خان جهان خوش آمدی پیش بیا» هر کله چه خان جهان شاهي تخت ته نزدی ورسید نو پاچا په ځنګدو ودرید او خان جهان سره ئې معانقه وکړه او ور سره ډیری وخت اوږده تنده ئې ښکلی کړه او دینه وروسته ئې ور څخه په ډیره مینه او خصوصی التفات د سفر د حالاتو او د خیریت پوښتنه وکړه خان جهان د پاچا حضور ته ډیری قیمتی تحفې او نذرانې وړاندی کړې او د شپې پیا پاچا دی خپل ځان څخه د خصوصی صحبت دپاره راوغوښت او تر ډیره وخته پوری ئې ور سره په هره موضوع کښې خبری اتری وکړی تر دی ځایه پوری کوم حالات چه د خان جهان لودی په خصوص کښې لیکل شویدی دغه اکثر د حبیب الله خان هروی د تصنیف د مخزن افغانی څخه اخیستل شویدی او حبیب الله خان هروی د خان جهان لودی د واقعاتو عینی شاهد او هغه راوی دی چه دغه واقعات ئې په خپلو ستر ګو لیدلی دی ، د حبیب الله خان هروی بیان د خان جهان په اجمیر کښې خان جهان ته رسوی او په دی ځای دغه بیان ختمیږی او تر دی ځایه پوری د خان جهان لودی زمانه دده د عروج او اقبال زمانه ګڼل کیږی او د دینه وروسته دده ازوال شروع کیدونکی دی

د خان جهان لودی د ژوندون نیمه وروستنی برخه

خان جهان لودی یو زړه ور او وفادار او ښکر نکی او پوخ جهته انسان و د سلطنت دربار په دغه وخت کښې د سازشونو مرکزو او آصف خان وزیر اعظم دا خبره غوښتله چه باید د جهانګیر له وروستنی ځما ځوم او داماد شاهزاده خورم (شاهجهان) په تخت کښېنی او دغه

خو د نور جهان بېګم چه د سلطنت په چارو کښې دخیل او د جهانګیر په زړه ئې قبضه
کړې وه دا خبره غوښتله چه د جهانګیر نه وروسته شهزاده شهریار پاچا شي او بخپله جهانګیر
شاهزاده پرویز د ولیعهدۍ دپاره ټاکلی و او خان جهان لودي او خان خانان او نور امراهم
ددې خبرې طرفدار وو، نور جهان بېګم خان جهان د برهان پور نه ددې دپاره راغوښتلی و چه
دی دخپل تأثیر او اثر لاندې راولي او په کوم ذریعه دی د شهریار هوا خواه او معاون کړي
او آصف خان په دې کوښښ کښې و چه خان جهان د خورم طرفدار کړي هر کله چه
د جهانګیر د ولږندې د دکن په معاملاتو خبرې اترې او مذاکرات شروع شو او بخپله خان جهان
لودي هم په دغه مجلس کښې حاضر و د دربار ټولو حاضرینو او د نور جهان او آصف خان
طرفدارانو په اتفاق سره د شهزاده پرویز بد شروع کړل او ټولو درباریانو د شهزاده پرویز
سره مخالفت ښکاره کړ او په دې خصوص کښې ئې د خان جهان څخه چه په ټولو کښې ښه
او ثقه شاهد و تائید وغوښت که خان جهان د نورو امراو غوندې یو چا لاس او زمانه ساز
شخص وی نو دومره خو به ئې کړي وی، چه هیڅ به ئې نه وېلی او د دغې کار په مقابل کښې
به ئې د خاموشۍ او چپ والي څخه کار اخیستی وی لیکن دی د دغې راز اشخاصو څخه نه و
او په ډېره آزادۍ او جرئت ئې د شاهزاده پرویز او خان خانان اوصاف او ښه والی بیان کړ
او ئې ووئې د هغو بې ګناهي ئې ښکاره نه کړه بلکه د هغه اوصاف ئې په یو داسې راز دلائلو
ښکاره او ثابت کړل چه باید هغوی د ستائنې مستحق شي ددې بیان په مقابل کښې ټول غلي
شو ـ یوه ورځ شهزاده خورم (شاهجهان) د خصوصي دربار په بې تکلفه صحبت کښې
موقع و موندله او پاچا ته ئې ووئیل که زه دې د دکن ناظم مقرر کړم او د شهزاده پرویز
په ځای دې برهان پور ته ولیږم نو زه به په یو کال کښې د احمد
نګر او بیجاپور د واړه سلطنتو نه فتح او په محروسه ممالکو کښې به ئې شامل کړم ،
وزیر اعظم آصف دده تائید وکړ لیکن خان جهان لودي بې له کوم فکر او تأمل څخه
شهزاده خورم په دې مضمون مخاطب کړ چه دا خبره بالکل ستا د شان څخه مخالفه ده دخپل مشرورور
تحقیر کوي او ته کشرنئ او غواړې چه په مشر باندې فضیلت حاصل کړې او نه هیڅ کله کامیابي
نشې حاصلولی ـ که څه هم د خان جهان لودي په دې بې باکانه الفاظو جهانګیر خپه نشو او نه
ورباندې دا الفاظ بد ولګیدل لیکن دې الفاظو د شاهزاده خورم (شاهجهان) په زړه داغ ښې او خنجر
څخه کم کار ونه کړ یوازې خورم نه بلکه دې الفاظو د آصف خان وزیر اعظم په زړه کښې هم
تأثیر جوړ کړ او د خان جهان لودي هم دا الفاظ ددې د تباهۍ او بربادۍ موجب شو او نور جهان هم ددې
آراؤ عسکري اوصاف و ونکي سردار څخه مایوسه شوه ددې خبرو نتیجه دا شوه چه ټولو
ددې خبرې کوښښ وکړ چه خان جهان د ګجرات په حکومت او شاهزاده پرویز د برهان پور څخه

دبنگال حکومت تهٔ واپس‌ته دشاهزاده پرویز دټولوڅخه اوی‌دوست او معاون خان جهان لودی و، او هر کله چه‌دوی دده دغه‌دپرویز سره دوستی په‌دښمنی تبدیل نه کړی شوه‌نو یوئی د امرخانه خواو پلوئی دلمرپرېوانه خواته واېږه اودادی دپاره‌چه دیو بل‌سره‌مرسته و نه کړشی‌اوهر کله چه‌دغه‌خور اوورور یعنی‌نور جهان اوآصف‌خان‌له‌دی کار څخه‌فارغ‌شونودوی د خپلو ساز شونو میدان په‌دېر ښه‌شان سره گرم اوتود کړاول‌نورجهان مهبت‌خان په ښه‌شان او راز راز وسائلو تقویه کړاوله دهٔڅخه ئی دخپل‌لا آله‌جوړه کړه او آصف خان‌هم سپین زیری سر دار خانان اودهغه څامن‌خپلی خواته راوکرځول مگر دغه دواړه سرداران ددغودواړویه‌ښه‌رانه‌غلل اونه ئی دوی دپاره کوم کار وکړی‌شو اوآخرېو دارازوخت‌راغی‌چه‌شهزاده‌خورم‌سر کښی اختیار کړه، اوهر کله چه‌هغه دبنگالی خواته ورسېدنو شاهزاده پرویزته دمهابت خان په ذریعه امداد ورسولی‌شو اودپرویز په‌مقابل کښې خورم‌ماتی وکړه اوهر کله هغه له‌چه دغی ځای څخه دد کن خواته متوجه شونودشاهی حکم سره‌سم پرویز دبنگالی حکومت مهابت خان ته و سپاره اودی‌پخپله دهغه‌په تعاقب کښې روان‌شو اوداټول دنور جهان تدبیرونه وو چه پرویز د بنگال دحکومت څخه‌هم جلاء کړی‌شو او که‌دانه وی‌نودخورم تعاقب خومهابت خان‌هم کولی شو هر کله چه‌شاهزاده خورم داحمدنگر دلښکرو سره برهان پور محاصره کړ نو په دغه وخت کښې دخان‌جهان لودی‌ډېر گران اوکاری دوست لودی‌خان نومی سردار چه‌په‌دغه وخت کښې په برهان‌پور کښی‌و په‌دغه جنگ کښې ووژل‌شو اوهر کله‌چه‌شاهزاده پرویزدبنگالی‌نه‌برهان‌پورته را ورسېد نو شاهزاده خورم ئی مات او بلکل بی سا زه او بی سامانه کړ او شاهزاده خورم دبرهان پورنه‌په پوتباه اوبربراد حالت‌د (تهټه)، نومی ځای خواته په د ی خیال روان شو چه دایران خواته ولاړشی اوهر کله‌چه، شاهزاده پرویز شاهزاده خورم دبرهان پورڅخه و علاوه نوپخپله برهن پورته راغی اوپه‌دغه ځای کښې ئی‌قیام وکړ اوله کوم ځای‌څخه چه‌دی ایستل‌شوی اوبنگالی ته‌بېرته‌ل شوی‌بېرته هم‌هغی ځای‌ته راورسېد په‌دغه وخت کښې، آصف‌خان هم دخپل زوم‌شاهزاده خورم له‌دی بداوخطر ناک‌حالت څخه‌ئی خبره نه واورده هغه‌وړاندنی ساز شونه‌په هم‌دغه‌وخت‌اوموقع کښې په کار شواوپه ښه‌ئی‌ورغېل اودیوی خواڅخه مهابت خان چه‌دبنگالی حاکم و دآصف‌خان سره یوځای‌شواودبلی‌خواشاهزاده پرویزپه‌ناڅاپی‌مرگ‌په‌برهان‌پور کښی مړشو که‌څه‌هم دشاهزاده پرویز دغه‌ناڅاپی مرگ دټولو خلکو د حیرت او تعجب موجب شو مگر دده دی ناڅاپی مرگ اصلی سبب هیڅ ښکاره او معلوم نه کړی شو مهابت خان په بنگاله کښې سر کشی ښکاره کړ ، او دی وا قعاتو د شطر نج په ټولو چالو نو کښی ښکاره اولوی تغیرپیدا کړ ، خورم‌دایران ، دفتحی اراده وکړ ، اودد کن خواته روان شو ، هر کله چه‌پرویز مړ شو نودخان جهان‌لودی څخه‌خلک بالکل بیغم اودده دخوادوی په‌زړونو

کښې هیڅ کومه اندیښنه پاتې نه شوه. خورم د ګجرات صوبه‌دار خان‌جهان لودي ته پیغام ولیږه چه ته‌سفارش وکړه او د پاچا څخه ځما د خط معافي وغواړه او مهابت خان هم د پاچا خدمت ته د خپلو تقصیرات پو درخواست ولیږه د دواړو تقصیرات او خطاګانې وبخښل شوې خورم (شاهجهان) په دکن کښې پاتې شو او مهابت خان د بنګال څخه شاهي دربار ته راوغوښتل شو او خان‌جهان لودي د دکن په ناظمیت ټاکل شوی او د ګجرات نه برهان پور ته تبدیل کړی شو.

مهابت خان چه په خپله د نور جهان په حکم او اشاره کار ونه کوله اوس ئې د آصف خان د مقاصدو په تائید پیل وکړ ده د بنګال څخه خپل ځان په ډیر ښه شان سره مستعد کړی او د راجپوتو تازه عسکر ئې نوی بهرتي کړی د خپل ځان سره را وست، او راغی او غالباً د آصف خان په مشوره او سازش ئې جهانګیر بندی کړ او جهانګیر د مهابت خان د قید څخه د خلاصیدلو نه وروسته لږه موده وروسته یعنی، د سنه ۱۰۳۷ د صفر په میاشت کښې مړشو او شهریار دده په تخت کښیناست او ووژل شو او د هندوستان حکومت شاهزاده خورم ته په لاس ورغی چه د شاهجهان په نوم د هندوستان مشهور پاچا شو.

هر کله چه شاهجهان په تخت کښیناست نو د ټولو امراو منصبونه ئې چګ کړل آصف خان په خپل پخوانی حال د سلطنت وزیراعظم او مدارالمهام پاتې شو او مهابت خان ته د خان خانان خطاب ور کړ شو. د خان جهان لودي خبرې پاچا او وزیرانو ټولو ته یادې او معلومې وې لیکن فی‌الحال ئې دده استیصال مناسب ونه ګانه او اول ئې ددې خبرې انتظام وکړ چه باید خان جهان د برهان پور څخه د (مالوه) نومې ځای په صوبه داری تبدیل او مهابت خان خان خانان د دکن ناظم مقرر کړېشي او خان خانان ته حکم ور کړ شو چه ته د خپلې خوا او خپل طرف نه خپل ځوی خان زمان برهان پور ته ولیږه خان جهان د برهان پور څخه مالوه ته راغی او تر اوسه لا په اطمینان ناست نه ؤ چه جهجار سنګه ونرسنګه پو بندیله د سر کښې علامې ښکاره کړې. دهغه د سرکوبې دپاره خان جهان ته حکم ورسید او ځینې نور شاهي امراهم په دې مهم مامور شو. خان جهان په دې مهم کښې لکه څه رنګه چه توقع کیدله خپل قابلیت او شجاعت ښکاره کړل اونو موږی بندیله ئې مغلوب کړ او د شاهي حکم سره سم ئې دهغه د مقبوضې لویه برخه دهغه څخه بیله کړه او د پو درونډ تاوان داخیستلو نه، وروسته دهغه دغه خطا معاف کړی شوه.

خان جهان لودي دغه کار نامه د شاهجهان د جلوس په اوړی کال کښې ښکاره کړه لیکن دی کار نامې هغه غوټه پرانه نستلی شوه کومه غوټه چه دده په نسبت د شاهجهان په زړه کښې وه او آصف خان وزیر اعظم او د دربار نور امرا هم په ده پسې ودا ولـه ده څخه د کسات او انتقام په فکر کښې وو او ددې راز سپیځلی او تور پالی شخص کوم

خطرناك مهم ته لېږل اود هغه دعمر کیسه خلاصول کوم گران کار نهو اوپه دیء تجوز پاچا ليه دي الزام او بدنامی څخه چه سړی نه پېژنی اویا دقدر دانی حس نه لری بالکل مامون پاتی کیده لیکن په دی تجویز کښې به دخان جهان لودی شهرت او عزت ته کومه صدمه رسیدلـه اونه په دی کار دپاچا او وزیرانو تولو دا انتقام جذبه سړیدلـه لـه دی کبله په دوی خان جهان ته ډیر مهلت نه ور کاوه دی آگری ته راوغوښتل شو او پـاـی ږخپلـه دی دپـاره دپاچا حضور ته حاضر شو؛ چهدجهجر سنگـه بندیله دمهم فراغت او کامیابی مبار کی د پاچا حضور ته عرض کړی پاچا ده سره به ظاهر کښې ډیر ښه وضعیت و کړ لېکن ده ته ئی مالوه ته ، دبیرته تللو اجازه ور نه کړه اودی شو ورځی په آگره کښې پاتی شو اوهره ورځ به دپاچا دربارته حاضریده په دغه وخت کښې د کوم صوبه داربیرته خپلی صوبه داري ته نه لېږل کومه جز وی او معمولی خبره نه وه او خان جهان هم لـه دی طرز عمل څخه لاد پخوانهوېرېده اوپه دغه وخت کښې دته دا خبره معلومه شوه چه دی به د خپل اهل او عیال سره گرفتار اوپه ډیر بدمرگئ به ووژل شی ، ددی خبری په اوریدلو خان جهان ډیر پریشان شو اوده دخپلی دروازی په مخکښې هغه پښتانه عسکریان چه ده سرهوو دیره دارانو په حیث مقرر کړل او دربارته تلل ئی پرېښودل دمنتخب‌الـلباب مصنف لیکی چه دمناص خان زوی دخان جهان دزوی سره دوستی درلوده دغه دولت خان جهان زوی ته په توکـه یوه ورځ ویلـی وو چه خان جهان ته به ډیره زرسختـه سزا ورکـړ شی هـم لـه دی خبری څخه دخان جهان به زړه کښې وهم پیدا شو مگر دا دنوموړی مؤرخ یوه ساعت تېری اود شاهجهان یو غیر مفید وکالت دی اودا څکه چه خان جهان لودی نـه کـوم وحشـی اود سیاست نه بـی‌خبره سړی و او نه یو داسی‌دغرو بـی‌تجربی سړی‌وچـه د کوچنیانو په خبرواتو کو بهغولیده ـ دی‌ډیر لوی سړی او اوله‌درجه امیروچه دخان جهان اودپاچادخوی‌والی خطاونه‌ئی گټلی اودد کن دخلوروصوبو نـائب‌الحکومگی ئی کړی وه اودجها نگیر په دربارکښې ئې د تولو امراو څخه زیات عزت او وقار درلود او دا هغه شخص و چه عبدالرحیم خانخانان او مرزا عـزیز کو که اومان سـگه غوندی مجرمان ئی پخپل سفارش د شاهزاده پرویزد سفارش په مرسته د شاهی عتاب څخه خلا ص کړی وو او د جهان گیر پـخصوصی ، مشورو کښې ئې د تولو وزیرانو څخه زیات د خپلې رأی د اصابت او پخی او صحیح مشوري ورکولو امتحان ور کړي و دی د توری اوقلم د دواړو خاوندو یعنی برسېره دشجاعت اوتوریالی توب‌په‌مخصوصو صفتونی د پوره علم او فضل خاوند هم و دده ټول عمر د جنگ په میدان او سپه سالاری او دربارونو او دپاچایانو په مجلسونو او ندیمی کښې تیرشوی واودده ناسته پاتل د شاهزاده گانو او وزیرانو سره وه او دی پخپله د صاف زړه او رښتینی ژبې او پوخ قول او اوږ

خاوندو او تل به ئې پخپله وهده، و فا کوله او هيڅ کله به د خپل لوز او قول څخه نه جاروته ليکن ټول عمر ئې ددنيا دارانو چالاکي او غداري او چلونه هم ليدلي وو، نو د يو د ي راز شخص په نسبت داخبره کول چه ده د يو کوچني هلك په ټوکه د رباړ ته تلل پر ښودل او پخپل کورنۍ د خپل قام دخلکو ښځينو پېره مقرر کړه دېره د تمسخر وړ خبره ده حقيقت دادی چه دغو خلکو د خان جهان د ذليلولو، او وژلو منصوبې لا پخوا تکميل کړي وې او خان جهان ارو مرو له دغو منصوبو څخه خبرشوی و او که ده په ځای کوم پوبل بی‌همته سړی وی نوهغه به بې دلاس او پښو د خوځولو څخه د دوی چړی ته قابره غزولی وه - او که خان جهان حقيقتاً ځان خاين يا خطا کار ګڼلی نو پخپله به ئې هرراز سزاته قابره ايښو لی او د هغې برداشت او ځغملو ته به ئې خپله امادګی ښکاره کړي وی ليکن هر کله چه‌ده حقيقتاً ځان د هرراز خيانت څخه پاك او بې خطا ګڼلو نوله دی کبله ده د خپل ځان څخه تر آخره وخته پوری مدافعه کوله اولکه د نوروتوريالوغوندی سرور کولو ته تياراوآماده شو منتخب اللباب پدی مضمون روايت کوی چه هر کله شاهجهان د خان جهان لدی کناره ګيري او ګوشه ګيري څخه خبرشو او دغه خبره ورته معلومه شوه نو اسلام خان ئې دته د تسلی د ورکو لو د پاره ولېږه او ده ئې هرراز اطمينان ورکړ لکه چه خان جهان لکه د پخوا غوندی درباره تګ راتګ شروع کړليکن څوورځی وروسته ځينو مصاحبانو خان جهان ته ددی خبري پوره خبرور کړ او ورته ئې وويل چه ته پدی خبره يقين وکړه چه داڅوورځی مهلت تاته د مصلحت په ډول درکړشويدی او ستا مرګ اوهلاکت بالکل دېرنږدی اوقريب دی - منتخب اللباب د مصاحبانو دی خبرو ته هم غلط ويلی د ی ليکن دا دېره عجيبه خبره ده چه هرڅا به هم دخان‌جهان سره‌تو کی اوساعت ټيری کوله اودېره عجيبه‌خبره داده چه پەراتلو ئکو څو محدودو ورځو کښي دغه‌تولی‌تو کی اوساعت‌تيری‌رښتيا ثابتی‌شوی‌اودغوتو کو ته دحقيقت‌جامه واغوستل‌شوه.

د شجاعت او توريالی توب نا آشنا کارنامی :

آخريوه ورځ چه د شپی څخه دوه‌ساعته وخت تيرشوی و خان جهان د آ ګری څخه روان شو چه ددغو تللو او روانيدلو تفصيل خافي خان پدی ډول ليکلی د ی :

« شبی از شبها بعد ازانقضای دو ساعت نجومی باسائر متعلقان صغيرو کبير که بعضی را برفيلان و برخی را براسپان برقع پوش سوار نموده جريده خانه بدوش ګشته معهٔ دو هزار سوار افغان جرار که اکثرآن از خويش و تبار و يك جان و دو قالب بودند و دوازده نفر فرزندان و داماد و دو صد سه صد پياده و شاګرد پيشه هوا خواه قديمی از آ ګره نقاره و طبل زنان برآمده مرحله پيمای تيهٔ حيرانی ګرديد »

هر کله چه شاهجهان ته دآ ګری څخه د خان جهان پدی ډول د وتلو حال معلوم شو .

و پدغه وخت کښې ده فی الحال خواجه ابوالحسن ـ خدمت پرست خان چه په رضاء بهادر میر آتش ئې شهرت دراود او سید مظفرخان بارهه او نصیرخان ـ او خواص خان بهتی او مرحمت خان بخشی او راجه بتیهلداس سه هزاری دراجه گوپال داس ځوی ـ او راجه پرتهی راج او معتمد خان او خان زمان او رای رایان او راجه جی سنگه او نور شل تنه مشهور سرداران د دیرشو ځلو پښتو زرو لښکرو سره چه په ډېرو توپخانو مجهزود خان جهان په تعاقب پسې ولېږه او هر کسله چه شاهجهان دخان جهان دروانېدلو نه خبرشو نو دده دآگری څخه دوتلو او روانېدلو نه یو نیم ساعت وروسته دغه لښکری په ده پسې دآگری نه ولېږلی ؛ پدی ځای کښې دغور او فکر وړ خبره داده چه دننگیالو پښتنو دوه زره لښکر دتعاقب دپاره شل تنه لوی لوی سپه سالاران او تقریباً ځلوېښت زره لښکر دډېر وتوپخانو او تجهیزاتو سره ولېږل شو نیمه شپه وه اوتوله خلک و آرام کړی و او په دغه وخت کښې دومره ډېر لښکر په دومره بېړه اوززه مرتب کول اومسلح کول اولېږل د شبهه پیدا کوی چه هم دغه شپه دخان جهان دتیولو او وژلو دپاره دپخوا څخه تماکل شوی وه او دغه ټول سرداران دخپلو خپلو لښکرو او توپ خانو سره د پخوا نه مستعد او تیار او دحکم منتظر وو اوددی خبری انتظار ئې کاوه چه دحکم د رسیدلو سره سم دخان جهان کور محاصره کړی .

اتفاقاً خان جهان لږ ساعت وړاندی لهدی کار او پروگرام څخه خبرشو او د حیرت او پریشانی په عالم کښې دخپل ننګ او ناموس دحفاظت اوساتنی دپاره په دی شان روان شو چه ښځوته ئې چادری ور پسر کړی او په اسونو باندی ئې سپری کړی او که ده د پخوا څخه داراز خیال درلود چه وتښتی او یا له دی واقعی څخه څو ورځی وړاندی خبر شوی وی نو دته داخبره گرانه نهوه چه دومره پیلان ئې تهیه کړی وی چه خپلی ز نانه او ښځی ئې ور باندی سپری کړی وی ـ او یائې دپخوا څخه کوم ځای دخپل ځان د حفاظت دپاره ټاکلی او خپلی ښځی ئې پخوا هغی ځای ته لېږلی وی لیکن دهغو واقعاتو څخه چه وړاندی به ده ته پېښیږي هم داخبره معلومېږی چه خان جهان اودی پخواله دی چه دځان دپاره کوم منزل مقصو د او دپناه ځای تعین کړی د آگری څخه روان شوی و ـ او دده رعب او هیبت دشاهجهان په زړه کښې تر کومی اندازی ځای نیولی و ددی خبری اندازه له دی خبری څخه په ښه شان سره کېدلی شی چه ده دغه دوه زره لښکر چه ښځې او کوچنیان اومال او اسباب او شاگردان په دغه لښکر کښې شامل وو دومره یو خطرناك شی فرض کړ چه ده دغه ډېر زیات لښکرچه دشپې ئې ددغه لږ لښکر په تعاقب پسې لېږل و کافی و نه گڼه او سهار ئې دپا څیدلو اود خوب نه راوېښېدلو سره سم دآگری نه مسلسل لښکر لېږل شروع کړل اودغه د شپې لېږل شوی لښکر دمرستې اوقوة الظهر دپاره ئې نور ډېر زیات اومجهز لښکر و لېږه دغه راز تصور او هیبت

دخان جهان دزړه ورتیا اوتوریالی‌توب اوعسکریت اوسپه سالاری اولیاقت او مرتبې تر جما نې
په ښه شان سره کولی شی او دخان جهان دزړور تیا او میړانی اندازه له دی کار څخه هم
په ښه شان سره کیدلی شی چه‌دی د آ ګری نه پټ ونه وت بلکه ددولونو او نقارو سره په
ښکاره ووت .

د چمپل جنګ

دآ ګری نه ۱۸ کرو په پیرته چه لمر څه قدرته را پورته شوی او د آسمان په غاړونی
وړانګی خپری کړی وی خان جهان دچمپل‌نومی سیند څخه دپوری وتلودپاره پیری‌راغونډولی
چه‌په دغه وخت کښې دشاهجهان لښکری دغه ځای ته ورورسیدلی خان جهان په ډیره بیړه او
تلوار خپلی ښځی او کوچنیان دسیند بلی غاړی ته پوری ایستل او پخپله دسیندډی غاړ پته پاتې
او د حمله را وړونکو لښکرو سره ئی په مقابله پیل وکړ اودغه لنډبې سامانه لښکر د غه ډیر
زیات مجهز شاهی لښکرو سره په جنګ بوخت شو د یوی خوا د شاهجهان لښکر وته مسلسل
قوة الظهر اونور لوازم را رسیدل او خان جهان دخپل ډیر لنږ اوبی سامانه لښکرسره‌دسیند
په‌غاړه په یو داراز ځای کښې دلښکرو سره مقابل او مخامخ شو چه بالکل دیو خوابل خوا
کیدلو ځای اوموقع هم ور ته پلاس نه ور تلله اودیوی خوا لښکر و اودبلی‌خواسیند محاصره
کړي ؤ لیکن سره ددی هم هر کله چه دغه ډیر زیات لښکر ددغه ډیر لنږو ، ننګیالوپښتنو د
لښکرو سره مقابله وکړه نوداخبره ورته ښکاره او معلومه شوه چه د چمپل په غاړه د شګو
دیوال نه و بلکه نن دچمپل په غاړه دفولاد ویو داراز غر تشکیل شویدی چه هر کله ورسره
دشاهی لښکرو سیلاب تصادم کوی نو یو داراز هیبت ناك آواز ور څخه پورته کښېږی چه‌د کېږ
چاپیره علاقوخلك ورته حیران پاتی وی ، دمقابلی اوتصادم نه‌وروسته دجنګ دمیدان‌څخه ډیر
سخت هیبت ناك آواز پورته شو او زړه ورتیا او ځوان مردی اومیړانی به دغه د کر کښې
د خپل مخ څخه پلو پورته کړ او دخپل جمال ننداره ئی نړ ی ته و ښو د له شجاعت
په‌دمړو مخونه مچول اوتهور په‌پوینو کښې پراته اوژوبل تیرندونکی ځوانان په‌خپله‌سینه پوری
منبل دوینو باران دځمکی‌مخ تك‌سور کړ اودمقتولینو په‌وینو ککړو وجودونو په‌دغه سور دګر
نقاشی کارشروع کړ اودسیند بلی‌غاړی‌ته ښځی او کوچنیان دسکتې په‌عالم کښې مبهوت‌اوحیران
ولاړ اودخپلو مړونو اوورونو او ځامنو دمیړانی اوتوریالی توب ننداری کوی اود چمپل نومی
سیند روانو اوبو په‌خپل خوږ آوازپه‌دی‌مضمون یوه‌نغمه ویله: «توریالی‌ځوان دهغه ځوان نوم‌دی
چه‌دجنګ په‌وخت کښې دتښتیدلو دپاره پښی نه‌لری »

ددی جنګ اوشخړی نتیجه داشوه چه‌دخان‌جهان دوه‌ځامن عظمت‌خان اوحسین‌خان اویوزوم
شمس‌خان اودشمس‌خان دوه‌ورونه محمدخان اومحمودخان پنځوسر داراتو (۷۰) تنو پښتنو دمړو دړی‌جوړ

کړل اوډشجاعت اوتوریالی توب اوښتون ولی حق ئې په پوره ډول سره ادا او په ډیر افتخار له دې فاني دنیا څخه دارالبقا نه ولاړل - ددې پنځو سردارانو په خصوص کښې دښمنو مخالف اوبې درده مؤرخ خافي خان داالفاظ ليکي :

«هر پنج پنجهٔ شیر ژیان را در نبرد رنجه می‌داشتند ودر معر که مصاف فیل دمان را امان نمی دادند »

دخان جهان پورته ذکرشوی تلفات دنظر لاندې نیولی دشاهی لښکر تلفاتو ته هم فکر وکړه خدمت پرست خان میر آتش او سید محمد دسید مظفر خان بارمه کړو سی او سید محمد شفیع دسید مظفرخان کړوسی اود راجه تبهیلداس ده وروڼه او د بارمه دساداتو ۱۹ تنه پیاوړي اوجنګیالي مشران اوډیر راجپوت سرداران اویا تنه‌مغل سر داران ووژل‌شو اوراجه تبهیلداس اوراجه پرتهی راج اوسید مظفرخان بارمه اوخواص‌خان بهتی‌داسې ژوبل‌شو چه دمړو په ډیری کښې ژوندي وموندل شو اوډیرو مودو دعلاج او معالجو نه وروسته دکښیناستلو او پاڅېدلو اوګرځېدلو وړشو - دشاهی لښکرو دټولو مقتولینو پوره شمیر په صحیح ډول نشی ښودل کېدلی لیکن ددوی دشمیر اندازه په دې ډول کېدلی شی چه خان جهان لودی ددې شاهی لښکر د چمپل په غاړه ددیرو مقابلونه وروسته دچمپل دسیند څخه پورې‌وت او په دغه ورځ چه خان جهان لودی دسیند څخه پورې‌وت اوجنګ‌غلی اوتر یوې اندازې ختم‌شو له دغې وخت نه‌تر (۲۱) ساعتو پورې شاهی لښکر دومره فرصت نه‌درلود چه په‌خان جهان پسې پورې ووځي اودوی دغه ټول (۲۱) ساعته دخپلو مړو په ښخولو اوتدفین کښې تیر کړل - په دغه وقفه کښې دآګرې نه هم ډیر نوی اوتازه‌دم لښکر راورسید ئودخان جهان دپورې وتلو په دریمه ورځ دغرمې په‌وخت کښې شاهی لښکرو دچمپل نومې سیند څخه دخان جهان دتعاقب دپاره په‌پورې وتلو پیل وکړ دغه لښکر خپل ژوبل اوزخمیان په دهول‌پور کښې پرېښودل اودوی دګوالیار خواته‌روان شو اوخان جهان په‌ګوالیار چندیرې بندیل کهنډ باندې تیرشوی ګونډوانې‌ته ورسید - شاهی لښکر دخان جهان څخه‌دومره مرعوب‌شوی‌و چه‌د خان‌جهان نه‌په‌وروسته وروسته او لرې لرې روان‌و خان‌جهان د ګونډوانې‌نه د احمد نګر سلطنت نظام شاهی ته داخل‌شو او په‌دولت آباد کښې‌ئې قیام‌وکړ - اوشاهی‌لښکر دمالوې دغرونو اوځنګلو څخه تیرشوی دخان‌جهان په‌تکل کښې بکلانه‌ته ورسید او په‌دغه ځای کښې‌ئې اقامت‌وکړ اوشاهجهان‌ته‌ئې په‌دې مضمون خبر ورکړ چه پرته له‌دې چه‌ته پخپله راشې اودا دراتلو تکلیف په‌ځان وه‌ګالې نودا کار کېدونکی نه‌دی په‌دغه وخت کښې تبهیلداس اوپرتهی راج اوسید مظفر بارمه - اوخواص‌خان بهتی اونور مجروحین ښه‌اوجوړ شوی وودغه مجروحین شاهجهان راوغوښتل اوفاخر خلعتونه او ډیر ډیر انعامونه ئې ورته ور کړل او دهغو رتبې‌ئې هم‌پورته کړې· اوخواجه ابوالحسن اونور هغه سرداران چه‌دمتعاقب لښکر سره‌ئې په‌بکلانه

کښې توقف کړی‌و دتحسین او آفرین مورد و ګرځیدل او منصبونه ئې هم پورته او چګ کړیشوه

دخان‌جهان سره دشاهجهان مقابله :

دربیع الاول په لمړی ورځ ۱۰۳۹ ېښیله شاهجهان د ډېر زیات لښکر سره د آګری نه روان او د ډېرو منزلو او سفرو نو نه و ر و سته د نربدا نو می سیند څخه پو ر ی و تلی دخاندیس په سرحد کښې داخل شو او ارادت خان او شایسته خان او اعظم خان او راجه ګج سنګه ته ئې پنځوس زره لښکر ورکړ اوارادت خان ئې ددغه ټول لښکر اوی منصبدار او زمه‌دار سپه سالار وټاکه او دوته ئې دخان جهان دنیولو ډېر تاکید وکړ اوبیاپه د جمادی‌الاخر په‌میاشت ۱۰۳۹ کښې برهان‌پورته ولاړاو په دغه‌ځای کښې ئې قیام وکړ اودخپل قیام په دغه سلسله کښې ئې دبرهان پور نوم دارالسرور کښېښود ، خواجه ابوالحسن پوالحی برهان پورته راغی اود شاهجهان دملاقات شرف ئې حاصل کړ او ده ته ئې هم دخان جهان د نیولو په‌خصوص کښې مؤکد هدایت ورکړل اوده سره ئې شاه‌نوازخان هم دډېرو لښکرو سره واښره او شیرخان دګجرات ګورنرته ئې هم دا حکم واښره چه ته په احمد آباد کښې خپل وکیل مقرر کړه اوبیاپه دګجرات دلښکرو سره دابوالحسن امداد ته ځان ور سوه اود بګلانی راجه ته فرمان واښرل شو چه ته باید خپل ټول طاقت او ذرائع د شاهی لښکرو په مرسته په کار واچوی که څه هم‌داحمد نګر دنظام شاهی سلطنت اودشمالی هند مغلیه حکومت په منځ کښې دېخوانه دېو راز جنګ حالت قائم و ، مګر دشاه‌جهان ، په تخت باندی د کښېناستلو نه‌وروسته ددواړو خواونه ګومه شاصه سر ګرمی په دی خصوص کښې نوه ښکاره شوی اوهر کله چه خان جهان دغی خواته ولاړ نو په دغه وخت کښې دشمالی هند لښکری په ډېر زور او شور اوډېر زیات مقدار دغی خواته روانی شوی اوشاه‌جهان خپل ټول قوة او ممکن ذرائع دغی لور یعنی ددکن خواته متوجه کړل داحمد نګر ریاست هم د مقابلی تیاری وکړه اوشاه جهان دکابلی صوبه‌دار عبدالله خان همرا وغوښت اوبه دی حمله کښې ئې دی هم شریك کړ اودتلنګانی او خاندیس او بګلانی دریواړوخواوته داحمد نګر په‌ریاست حملی شروع شوی اوبه دی جنګ کښې امام‌قلی خان، دجان سپارخان زوی اودشجاعت‌خان زوی او راجه ستر سال سنګه دمان سنګه وراره او دیانت خان او نور نامتو او پیاوړی سرداران په دغو جنګونو کښې مړه شول او ګرد هرداس او نور ډېر را جپوت سرداران ژوبل شو په دی وخت کښې شاهجهان داحمد نګر په ریاست پوالحی جنګی فشار رانوست بلکه ددی خبری کوښښ ئې هم شروع کړ چه داحمد نګر امرا اونور رعایا خپلی خواته مایل کړی او دغه راز سیاست. ئې داحمد نګر په ریاست کښې جاری او شروع کړ لکه چه ددی سیاست په اثر ددی جنګ په دوران کښې داحمد نګر درياست ډېر سرداران دپاچا

حضور ته حاضر شو او هغوته جګګ جګګ منصوبه ورکړ شو په دی خلکو کښې جادورای د
(سیو امرهټه نیکه) ساهو بهونسله دسیو امرهټه پلار اود جادورانی زوم اوجګد یودجا ورانی
اخښی او پتنګ راو او تاؤجی اونور مرهټیان په خصوصی ډول سره دذکر او یا دولو وړدی
چه دی خلکو ته شیا هجهان ډیر ډیر جاګیرونه او جګګ جګګ منصبونه ، ور کړیدی ، هم
لهدی وخت څخه دمرهټیانو حوصلی جګی شوی اوددی خیانت پهاثر دنظام شاهی حکومت پهستر کو
کښې هم ددوی اهمیت ډیر زیات شو، اوپه مسلمانانوسردارانو کښې شرزه خان اوسادات خان
هم ځکه د ذکر وړ دی چه دوی هم دشا هجهان حضور ته حاضر شوی او جګګ منصبونه ئې
اخیستی دی اودشا هجهان داتدبیر نه یوازې داحمد نګر دریاست دپریشانی موجب شو بلکه
دی تدبیر خان جهان لودی ، هم ډیر متفکر او حیران او پریشان کړ .

دراجوړی جنګ

دپورته ذکر شوو غدارانومرهټیانو دخیانت او د شاهجهان دترغیب په اثر ، د مرهټیانو
جمعیتونو انګلیسان خیل ځان سره . . . . . شامل کړل دسمندر دغاړی ددی ته ئې داحمد
نګر ریاست ته ډیر مشکلات پیښ کړل او ددغو تدابیرو په اثر د احمد نګر ریاست ته ډیر
مشکلات پیدا شو ، لیکن خان جهان دیوی خواڅخه شاهی لښکری د وړاندی تللو څخه منع
کړی وی او دبلی خوانه ئې ددی خبری کوښښ هم کاوه چه دانګلیسانو او مرهټیانو ، دغه
د فتنی او ر هم غلی کړی کوم شاهی لښکر چه د خان جهان په مقابل کښې جنګیده
خان اعظم ددغی لښکر لوی سره سالار و او هم دالښکرو تولونه لوی او ډیر اوقوی لښکرؤ
هر کله چه اعظم خان تر ډیرو ورځو پوری کوم کارونه کړیشو اودمخه ئې څه پوره نه شو
نو شاهجهان داعظمخان پهځای آصفخان دوزیراعظم اوسپهسالار په حیث دبرهان پور څخه
ولیږه - هر کله چه اعظم خان په مچهل ګانئون نامی ځای کښی د آصف د ماموریت
اومقرری څخه خبرشو نوډیر پښیمان اوشرمنده شو - اوهم پهدی وخت کښې داخبرهم را ور سیده
چه خان جهان لودی دمرهټیا و او انګلیسی یاغیانو دسر کوبی نه فارغ شوی اود خیل ډیرلږ
جمعیت اواهل اوعیال سره په داجوری نومی قصبه کښې مقیم اودشاهی لښکر له خوا با لکل
مطمئن اوبیغمهدی اعظمخان دخپلو هغو ناکامیو دتلافی دپاره چه تر اوسه ورته پیښشوی وی
دی د غه مو قع غنیمت وګڼله او دآصف درا رسیدلو څخه وړاندی ئې دیو ډیر زیات او
جرار لښکر سره حمله وکړه اوخان جهان لودیئې ګیر اومحاصره کړ : داعظم خان سره پهدی
حمله کښې بهادرخان د دریاخان ځوی او راجه جی سنګه او راجه تبهلداس اوسپهدار خان
اوخواص خان او سردارخان او مرحمتخان او اهتمام خان دتوپ خانی داروغه اوتاهر داس

جهاله او راجه انوپ سنگه او راجه بهار سنگه بندیله او خان زمان او هر اسپ د مهابت خان
ځامن او شیرخان او شا نوازخان او چندر من بندیله او کیلوجي مرهټه او اجي رام مرهټه او
جګدیو مرهټه او صف شکن خان او نور لوی لوی سرداران شریک او موجود وو. خان جهان لودي
ددی ناڅاپي بلا او ناګهاني مصیبت په مقابل کښي هم ډیل عزم او استقلال د لاسه ورنه کړ
او ډیلی کلک او کوچنیان ئې دډیل نور اسباب او اولاد موسره د نردو غرونو دروته ولیږلی او پخپله
دډیل کوچنی جمعیت سره چه دده د وفادارانو دوستانو او خپلوانو څخه تشکیل شوی و په مقابله
بوخت شو او دشاهجهان لښکروته ئې بیا دوباره دچمیل د جنګ ننداره ور وښوده ـ په دی
شخړه کښي خاصه او دذکر او یادونې وړ خبره داده چه بهادر خان د دریاخان ځوی د شاهي
مقدمة الجیش سردار او په ټولو کښي زړه ور سړی او بلی خوانه دده پلار دریا خان اودی دخان جهان
لودي همدم او دوست او لوی سردار و او دا دواړه پلار او ځوی دیو بل سره سخت د ښمنان او د یو بل
دوینو تږی وو. دخان جهان لودي دیوه وراره نوم هم بهادر خان و او دی په زړه ور تیا او
میړانه کښي د دریا خان دځوی بهادر خان حریف او مقابل و. خان جهان لودي اودده ملګری
شاهي لښکر داسی ګیر او محاصره کړل چه په ظاهر کښي ددوی د خلاصیدلو او کومه خوا ته
دوتلو کوم یو صورت نه لیدل کیده او شاهي لښکرو رخیره په غشو او توړو او نیزو او خنجرونو
او بلو دشاهي لښکرو ډیره برخه په ټوپکو هم مسلح وه په دغه ځای کښي ډیر سخت جنګ او
خونړۍ مقابلې وشوې او په دغو مقابلو کښي بهادر خان د دریاخان ځوی دشاهجهان د لښکرو یو
پیاوړی سردار دوه ځایه په غشو او یو ځای په توره ژوبل او له دغو پرهارو نو څخه مړ شو
او ده سره ټاهر سنګه جهالا هم وو ژل شو دیو سخت جنګ نه وروسته په شاهي لښکرو کښي
دماتي علامې ښکاره شوې او ټول لښکر یوې خواته را ټول او د یوې غونډۍ په خوا کښي
غونډ شو او خان جهان په دغه وخت کښي چه دډیل حریف په مغلوبولو کښي مصروف و په میدان
قابض او بریدل کیده شاهي لښکر دډیلو ځانو د ښنه اولونه وروسته بیا حمله وکړ او په دی
حمله کښي د مړو دانی اودیری جوړ شو ، او د توړو د برېښ او بریښنا د ځلیدلو نه وروسته د غره
په درو کښي د وینو خوړ ورو نه وبهیدل او د ننګیالو پښتنو میړانی او زړه ورتیا د شاهجهاني لښکرو
عقل سرته راوست او په دی جنګ کښي دخان جهان وراره بهادر خان دجنګ په میدان کښي شهید شو
او دوست او دښمن ته ئې د پښتون ولی او میړانی درس ورښود او څرګندوته ئې دا خبره ښکاره
کړه چه پښتون ځلمی دمیړانی په ډګر کښي ځان څه رنګه فدا کوی . خافي خان لیکي چه .

د هر کرا زخم کاری میرسید آرزوی زخم دیگر نموده قدم جرأت بقصد سربازی پیش
میگذاشتند تا آنکه بهادرخان ازطرف خصم اززخم پای پیاپی ازپا درآمد بهادر خان که از
بسیاری زخم افتاده بود چون رمقی باقی داشت بمدد غیرت ازجای خود برخاسته باز روی به

لشکر باد شاهی دست به شمشیر برده حمله های مردانه نموده آخر به زخم گولۀ تفنگی افتاد راجپوتی آمد که سراورا جداسازد جمدر از کمر برآورده چنان افتاده برراجپوت انداخت که گوش او بیاد داد را جپوت زخم خورده دست از وبر نداشت سراورا جدا ساخته با انگشتری دست ویران او نزد اعظم خان آورد »

په دغه وخت کښې خان جهان تر ډیره وخته پورې خپل زور مقاومت په میدان کښې مناسب ونه گڼه اود خپل اهل او عیال خواته ئې مخه وکړه او هغوی ئې دخپل ځان سره کړل او بالکل ووت ·

په کوم پیل بانډی چه دده عیالونه سپاره وو هغه هم په دغه‌وخت کښې د ښېر خغه پاتې شو اولـه دی کبله ئې مجبوراً خپل عیالونه په آسونو سپاره کړل - په دغه وخت کښې په شاهی لښکرو کښې دومره همت نه ؤ پاتې چه دده تعاقب وکړی - شا هی لښکر په دغو جنگو کښې پوالځی دومره کامیابی وکړ شوه چه دخان جهان وراره بهادر خان ، ووژل شو که څه‌هم په‌دغه جنگ کښې دشاهی لښکرو څخه‌هم ډیر خلك او لوی لوی سرداران وژل شوی وو ، د بهادر خان گوته اعظم خان شاهجهان څخه برهان پورته ولیږله او ددی گوتې په غمی کښې دبهادر خان نوم کښل شوی و او دا گوته ددی خبری دلیل او ښکاره علامه وه چه بهادرخان وژل شوی دی شاهجهان ددی گوتې په‌لیدلو ډیر خوشحالی او سازونه وکړل او په برهان پور کښې ددی کار نامی په مناسبت جشن جوړ او په ټول ښار کښې ئې چراغان وکړ - که څه هم داحمد نگر نظـام شاهی سلطنت دخان جهان لودی په ور تللو ډیر قوی شوی او هم دغه دخان جهان لودی دمېرانې او نوری برکت و چه دغه کوچنی ریاست د هندوستان دیو لوی شهنشاه شاهجهان قوندی پاچا سره کامیابه مقابله وکړی‌شوه او ددی شهنشاه په مقابل کښې ئې خپل رعب او وقار وساتلی شو · لیکن دمسلسلو جنگونو او مقابلونه وروسته دغه ریاست په تنگ شو اود احمد نگر ددربار روغی ته میلان پیدا شو او دغه ریاست په دی خبره کښې غور او فکر کاوه چه په کوم ډول او تجویز خان جهان لودی شاهجهان ته وسپاری او خان جهان لودی‌ته هم ددی مفکوری خبر‌رسیدلی‌و اوهم لـه دی کبلـه هغه په دکن کښې هم خپل ځان په خطر کښې ولید اودا تجویز ئې وکړ چه باید دما لوی اورا جیوتانی او پنجاب په لیار خپل ځان پېښور او دیا غستان غرونو ته ورسوی او په دغه ځای کښې دمه جوړه کړی او دد ددغو ځایو دپښتنو قبائلو څخه هم ، د همدردی او مرستی هیلـه در لوده - هر کله چه خان جهان لودی داحمد نگر ، د ر یاست د حدودو څخه ووت اود خاندیس په حدود کښې داخل شو نو په دی کار د شاهجهان فکر اوحواس ډیر خراب شو او عبدالله خان او سید مظفر خان بارمه او سرفراز خان او درگا داس او

ما دهوسنگه او یکه تاز خان او نورو سردارانو ته ئې اینکری ور کړی او ټول ئې په دغه خبره مامور کړل چه د نریدا نومی سیند ټول گود رونه د کنترول لاندی و نیسی او په ډیر دقت سره د دغو گودرونو محافظه وکړی او خان جهان لودی ته د دی خبری موقع ور نه کړی چه هغه د نریدا سیند څخه پوری ووځی او د هر سردار سره دوه دوه (گرزبردار) د دی مقصد دپاره مقرر کړیشو چه دیو سردار خبر بل سردار ته رسوی په دی ترتیب د دغو گودرونو په محافظت دوه سوه (گرزبر داران) مؤظف شو او له دی څخه دا خبره هم معلو میږی چه د دغو گودرونو د ساتنی او اینکرو د داری دپاره سل تنه سرداران مقرر او ټاکل شوی وو خان جهان لودی له دغی سیند څخه پوری وت او هیچا دی د پوری وتلو څخه منع نه کړی شو . خان جهان د ما اوی اورا چیو تانی غرونه او داگونه او ځنگلونه او لودی ژوری تریښو او ویستلی او تر دیپال پور پوری ئې ځان ورساوه په ظاهر کښې خو احمد نگر او دیپال پور بالکل یو معمولی شی معلومیږی لیکن د هندوستان په نقشه کښې چه د عسکر او معلومات خاوندان احمد نگر او دیپال پور وگوری او د دغه فاصله ځان ته معلومه کړی او په دی خبره هم ځان پوه کړی چه په دی لیار کښې کوم کوم غرونه او سیندونه او ځنګلونه او قصبې پرتې دی او بیا دا موضوع هم د نظر لاندی ونیسی چه په برهان پور کښې شاهجهان د هندوستان د ټول بر اعظم پاچا د پوره طاقت سره پروت او د خان جهان د هر حرکت او هر کار په پوره طاقت سره تعقیبات کوی او د هغه وینو ته تږی ناست دی نو په دغه وخت کښې به ورته دا خبره ښکاره او معلومه شی چه د خان جهان د زړو او بیا د و لسو سوو هغو پښتنو سره چه په مودو مودو د جنگو نو او شو گیر و ځبلی وو تر د دیپال پور پوری رسیدل کوم معمولی کارونه و او که ږی د افغانستان د غرو نو پوری را رسیدلی وای نو دا خبره بالکل ممکنه او ډیره یقینی وه چه د شیرشاه اعظم سلطنت بیرته د پښتنو لاس ته ور غلی وای او شاهجهان به هم لکه د خپل ورنیکه همایون غوندی په ایران او هندوستان کښې وږی وږی گرزیدلی کړی وای لیکن پاک خدای ته به دغه خبره منظوره نه وه بلکه پاک خدای ته به دا خبره منظوره وه چه د حضرت عالمگیر علیه الرحمه په ذریعه په هندوستان کښې اسلامی اثر قائم کړی . د پېښور او پنجاب صوبه داران هم غافل نه وو او دی خبری امکان نه درلود چه خان جهان لودی د دیپال پور څخه وړاندی راشی او د پنجاب او یا سینده په میدانو کښې یا گرفتار او یا قتل نه کړ شی . د خان جهان د خبر داروېدلو سره سم د جالند هر نه نیولی تر پېښوره پوری په ټولو چوکو کښې حرکت او د فعالیت پیدا شو او هم له دی کبله خان جهان لودی د دیپال پور

څخه بېرته د هاوی خواته متوجه شو ـ او هر کله چه سرونج ته ورسید نو پدغه ځای کښې دری ځلور ورځې معطل شو ـ پدغه موقع کښې عبدالله خان د کابل پیس صو به دار او سید مظفرخان بارمه د سرونج خواته متوجه شو لیکن هر کله چه دوی سروج ته ورسیدل نو دوی ته داخبره ښکاره او معلومه شوه چه خان جهان لودی دوه ورځې وړاندی له دی ځای څخه تللی دی او کوم د حکومت دوه پیلان چه په سروج کښې وو هغه ئې هم د خیل ځان سره بوتللی وی . . .

د دریاخان شهادت

خان جهان چه د سرونج نه روان شو نو د بکرماجیت د جهجا رسنگه بندیله د ځوی په علاقه کښې داخل شو او بکرماجیت د خپل جرارلښکر سره د خان جهان د نیو لو د پاره روان شو ـ پدی ځای ددی خبری یا دول ضروری معلومیږی چه خان جهان د آ گری نه د دووزرو تنو د جمعیت سره وتلی وو چه ټول پښتانه وو پدی دوو زروپښتنو کښې هڅا دده ملګر تیاری نه ښودله سره ددی چه نه چا دی ته پریښودل چه په کوم یوځاي کښې په آرام کښېني او یا لنږه ډېره دمه جوړه کړی دوی به هره ورځ او هروخت یا په جنګ او یا په مزلو بوخت وو او تل به د دوی مقابله د دومره ډېرو او ډیراز مجهزو لښکرو سره وه چه په کم او کیف کښې به دوی د هغو سره هیڅ تناسب نه درلود ،

پدی موقع کښې ددی خبری فیصله هم ډېره گرانه ده چه آیا د خان جهان د سرداری قابلیت ډېرریات او د تحسین وړ دی او یا دده د هغو دوو زرو پښتنو ملګرو وفاداری ډېر زیات تحسین او آفرین وړده لیکن په هرصورت انسان اروهرو داخبره تسلیموی چه خ جهان یو دا راز لایق او شریف سردارو چه د هغه پخوا او ماحول کښې یو او دوو نه بلکه یو دا راز معتمد و او وفادارو او توریالو او جان نثارو او دا راز منتخب خلك را ټول شوی و چه هغوی هرراز تکالیف وګالل او په نتیجه ښې ئی ځا ونه فدا او قربان کړل او پدی لیار کښې ئی هیڅ قسم فکر او تأمل ونه کړ ـ د کوم یو سپه سالاراو شریف سردار تعریف له دی څخه زیات نشی کیدلی چه دده د لاس لاندی خلك تر آخره پوری دده وفادار او پدی باندی ځانونه قربانوی او دده ملګری د مرګك د وخته پوری وفادارو ، د ډېرو او په ـو و سختو اولویو معرکو اوجنګو ونه وروسته چه پورته مو د هغو ذکر کړیدی ، خ نجهان څخه ددغو دوو زرو فدا کاراو او سربازا و څخه صرف نه سوه فدا کاران باقی پاتی شو د مسافرو دغه مصیبتونو خپلی قافله کښې دېـخاق ژوبلاو ناروغه او ښځې او کوچنیان او نور د دوی دخوراك

شکاك لوازم او تجهیزات او خیمې تمول شیان شامل وو ـ او بکرماجیت بندیله ته چه د (۱۵)
زرو سپرو سره ددغې قافلې د تالا کولو د پاره وتلی و کوم گران اومشکل کار نه و خان جهان
غوښتل چه پدی نهو سوه لښکرو بکر ماجیت بندیله د (۱۵) زرو لښکرو مقابله وکړی ، لیکن
دریا خان په ډېر اصرار په خان جهان دا خبره ومنله چه دی پنځه سوه ته د خپل ځان سره
واخلی اوخان جهان دخپلو کډو اوور ځو را نواو دغو پنځو سو ونو سره وړاندی ځان وباسی
اودریاخان د ځلورو سوو کسو سره دبندیله لښکر په دی ځای کښې مطل کړی

ښځی او کوچنیان اور ځوران دخان جهان دځان دپاره عذاب و او په هر ځای کښې به هم
ددوی له کبله دمشکلاتو سره مخامخ کیده او که دده په فاړه کښې دغه دښځو او کوچنیانو بار
نه وی لویدلی نوغالبه خوره داده چه دهندوستان په تاریخ کښې به خان جهان لودی ښکاره تغیر
پیدا کړی وی په هرصورت خان جهان د کډو او اطفالو سره وړاندی ولاړ او دریا خان پاتی شو او د
بکرماجیت بندیله سره ئې په مقابله پیل وکړ دا ځلورسوه توریالی په خپل خپل وار دجنګ په دغه
ډګر کښې شهیدان شو او دریاخان هم په دغه جنګ کښې په تنهائی توریالی په ګولی ولګید او شهید
شو بکرماجیت دسهار نه ترماښامه پوری دغو توریالو سره مقابله وکړه او دغو ځلورو سوو ننګیالو
او توریالیو پښتنو واریه وار په دغه میدان کښې دشهادت جامونه وڅکل او ددغې تجویز په اثر خان
جهان ته په دی رښه شان سره ددی خبری موقع په لاس ورغله چه دبکرماجیت بندیله د علاقی څخه ځان
وباسی بکرماجیت ددریاخان سرغوڅ کړ او برهان پور ته ئې شاهجهان څخه ولیږه شاهجهان د بکر
ماجیت په دغه کار ناماوړ خوشحال شو او جمدهر او یوه مخصوصه توره او نقاره ئې ده ته دخلعت
په توګه ورکړل، او دده منصب ئې پورته کړ. خان جهان اودده ملګری د مسلسل سفر څخه په تنګ
شوی وو او د (بهاندیر) نومی ځای په خوا کښې ئې چه دجهان سی په شمال اولمرخاته اړخ کښې
پروت دی قیام وکړ او په دغی ځای کښې ئې دمه جوړول او څه قدرته توقف نکول یو ضروری
کار وګانه

د بهاندیر جنګ

هر کله چه سید مظفرخان بارمه ته دی څخه خبر شو چه خان جهان په دغه ځای کښې د خپل لښکر
جمعیت سره توقف کړیدی نوده خپل ځان ددیر زیات لښکر سره دغی ځای ته ورورساوه اوخان جهان
یو ورځ لمری له دی څخه خبر شوی ودی چه ځماد ځای خوا ته را نژدی شوی او وراروان دی، دده دی
خبرداوریدلو سره خپل اهل وعیال او زیل اور نځوران یومزل وړاندی و لیږل او پخپله ئې ځان
دمظفرخان دمقابلی دپاره تیار او آماده کړ ، دریاخان دوزاونه ورو سره خان جهان لودی دخیل

ژوندون څخه بیزار اوله دنیا او مافیها څخه متنفر شوی و د سید مظفر خان سره دامقابله ډیر لویه اود یادگار وړ مقابله وه ددی جنگ په نسبت د منتخب اللباب الفاظ دادی .

«عجب مقابله ومقاتلهٔ رستمانه ازهردوطرف روداد که میدان بارمه مقابل شمشیر افغانان که هریکی چون سد سکندر ثبات ورزیده دادشرط نمک خواران آخر روز میداد پروانه وار بران شعله کوه زده جوهر شجاعت بروی کار آوردند و از افغانان نیز چقلیش های مردانه بظهور آمد که سادات بارمه آفرین گفتند» .

چو برق ازرگ ابر بهر مصاف	برون کرد شمشیر خود از غلاف
چنان گشت دست وبغل کارزار	که شد تیغ ها جفت مقراض وار

په دی جنگ کښی خان جهان په خپل لاس دخان عالم خپل چه شیرزاد نوم ئی دراود او راجه در گاداس راجپوت ووژل اوخان جهان اودده اکثر ملگری ژوبل شواو دخان جهان دوه ځلمی دقو یکونو په گولیو ووژل شواوخان جهان ا دغی ځایه د کالنجر خواته روان شو په دغه وخت کښی دده ملگری دسلو اویا ددوو سوو تنو څخه ډیرنه وو پاتی شوی په دغی وخت کښی د کالنجر قلعه دار سید احمد ته د خپلی میرانی اوتوری ښکاره کولو ښه موقع په لاس ورغله اوده دخان جهان زوی حسن خان اونښی نور ژوبل او زخمیان ونیول او له دی درحم وړ مظلومی قافلی څخه ئی ښیښی حتمی او دخوراك شیان واخیستل او دغه قافله ئی چور او تالا کړه .

وروستی جنگ

خان جهان د کالنجر څخه روان شوی (تالاب سنډره) نو می ځای خواته ورسید دا ځای د کالنجر په شمال کښی د (کبین) نومی خوړ په غاړه پروت دی . او په دغه ځای کښی ئی هغوخو ملگرو ته چه باقی پاتی شوی وو په دی خبره قسمونه ورکړل چه ناسی له ما څخه جلاشی او خپل ځانونه ژوندی خلاص کړی لیکن هیچا د ده خبره ونه منله او ټولو په دی خبره قسمونه وخوړل چه موږ به تر آخره وخته پوری له تا څخه جلا شو . راجه ما دهوسنگه هم د تیر جنگ نه وروسته د سید مظفر بارمه سره یو ځای شوی او هغه څخه راغلی ؤ ، دی دواړو حمله وکړه او خان جهان خوا ته ئی ځانونه را ورسول او په دی وخت کښی ، خان جهان څخه شل تنه سری او دوه پیلان باقی پاتی وو (او دا هغه دوه پیلان وو چه د سرونج څخه ئی دخپل ځان سره بوتلی وو) دوی دد غو دواړو پیلانو اوخ ته سنگر ونیو او په څوو یشتلو ئی پیل و کړ او دپښه وروسته تورو ار نیولو ته خبره ورسیده .

زه نشوادم چه دمیرانی او شجاعت دغه نګل دزمری خان جهان دشجاعت ددی ورستو ساعتونو حال په خپل قلم ولیکم . خافی خان دخان جهان سره بالکل هم دردی نه لری او دی دخان جهان په بدو ویلو او خان جهان دنیک نخلو کولو څخه بالکل پاك اوپروانه کوی او تل دهغه دذات اوشاهی تذکره به دیره خوشحالی سره کوی . زه په دی ځای کښی دخافی خان خپل الفاظ نقلوم .

«خان جهان چون شیر نیر خورده وزخم رسیده عرش کنان به نبر د رستمانه پرداخت .

بیت

خرامیده شیران بگشت آمدند | نهنگان ز دریا بدشت آمدند
در آن عرصه شوری براگیختند | که در چشم مغز نهنگ ریختند
زبرندیگهای شمشیر کین | لب زخم بر تیغ گفت آفرین

و آن از جان سیر آمده خون گرفته در عرصهٔ کارزار به هیچ وجه کوتاهی نه نموده داد مردانگی میداد تا طناب عمرش به تیغ اجل بریده گشت وبه برچهی ماد هو سنگه ازپادر آمد وباوجود زخم دیگر که به پای رسید باز بعد از افتادن خود داری نموده نشسته تادم واپسین ازدوست ودشمن آفرین شنیده درجواب محاربهٔ حریف کوتاهی وپهلوخالی نه نموده تا رسیدن سیدمظفرخان بدستیاری حربهٔ جان ستان بعالم بقاشتافت ، گویند شاه قلی نام گرزبردار سراو را از تن جدا ساخت .»

په دی وروستی جنګ کښی هم خان جهان لودی دسید مظفرخان یو نمسی او (۲۷) تنه نورشامجهانی توربالی دخان څخه مخکښی اوووراسته کړل او دی هم شهیدشو . دزمری دزغ څخه دیرلوی پهلوانان وبربنزی او ډیر و تور یالو دویری متیازی خطا کیږی او په کوم وخت کښی چه نرزمری په پیسل حمله کوی نو بیل په لکی کښینی او خپله مدافعه کوی او په کوم وخت کښی نرزمری وغړ میبنزی نوموننږ په خپلوسترګو لیدلی دی چه ددیرو خلکو په پښو کښی بنی ارتی شی لیکن موننږ داسنداره هم کتلی ده چه یوه یسر کمزوزی سری دزمری پوستکی وباسی او دهغه بری تونه او دبری تونو ویښتان په دیر اطمینان سره په اورلګیت باندی سوزی او کوچنی کوچنی هلکان او اطفال دهغه لکی را کاږی او دهغه په سترګو کښی ګوتی منډی . هوښیار خلک لـه دی راز منظرو څخه عبرت اخلی او غافلان له دی راز چارو څخه په بی پروائی سره تیرېږی .

دیورته ذکرشو ودوو زروتور یالوځخه دخان جهان دشهادت نه‌ورسته دیرش تنه‌وریالی‌باقی
پاتی شوی ووچه دغو ننګیالودخان جهان اهل اوعیال ۰۰۰۰۰۰۰ د ځان سره یو تسلیل
چه له‌دغو خلکو څخه‌ځینی په مختلفوځایو کښی ونیول شو او یا یویو خپل ځان په خان جهان
باندی فدا کړ۰

هر کله چه عبدالله خان شاهجهان څخه دخان‌جهان سریووړ نوشاهجهان فی الحالی دعبدالله
درسیدلو سره سم دته دشش هزاری منصب او دفیروز جنګه خطاب ورکړ او د خوشحالی
جشنونه‌ئې برپاکړل او دشاهجهان زړه په آرام اوبی غم‌شو۰ خان جهان د جمادی الثانی په
اخر او یادرجب په شروع ۱۰۴۰ ه کښی شهیدشو دخان جهان غوځ کړی سر شاهجهان
ښار په ښار وکر ځاوه۰

بیت

سرگشته برنیزه می زدنفس   که معراج مردان همین است وبس

(پای)

جزر و مد طبع

ترجمه ونگارش ښاغلی سراج الدین سعده

کم وبیش هر آدمی میداند که حالت مزاجی اوقرار ندارد گاهی خوش وفرحان، زمانی ملول وپژمان است، در بحبوحهٔ راحت وسعادت منتظر رنج ومحنت ومترصد کربت و نکبت است وقتی برعکس شقاوت را سعادت انگارد وعسررا یسر شمارد .. حدوث این تحول و تبدل وقبض وبسط درمزاج آدمی، هیچ استثنائی ندارد، هر انسانی بالطبیعه محکوم عرض المزاجی وتلون طبع است از مدتی علما ودانشمندان در صدد برآمده اند موجبات را جستجو کرده بدانند این تبدل وتکیف مستمر درطبع انسانی ساختهٔ چه عاتی است. مخصوصاً انچه دانشمندانرا ناگزیر از تحقیق واستبصار در بارهٔ قبض وبسط طبع نموده اینست که تاثیر و عکس العمل کاری پیوسته یکسان نیست بلکه باتبدیل زمان تبدیل کیف واثر نماید، مثلاً وقتی ملاحظه میشود که آمر اداره یا رئیس موسسه خوش خو، ملایم وبردباراست ومثل همیشه سخت گیری وبهانه جوئی نمیکند. روز دیگر بقدری تند وعصبانی است که نه فقط سهو های خورد و ریزه را صفح وعفو نمیکند بلکه درست را نادرست و خوب را زشت گوید و زیر دستانرا مستوجب تکدیر وتوبیخ شناسد، یك روز ملاحظه می کنند طفلی ازاطفال مطیع وخوش رفتار است روز دیگر عناد ولجاج او ازحد گذرد وصفای عیش خانواده را منغص گرداند.

طبعاً همهٔ ما ملتفت این حالات متضادی هستیم که عارض روح مامیشود ولی عامل پیدایش آن را ندانیم و پنداریم حوادث نا ملائمی اسباب تکدر و تاثر شود و موفقیت ها موجبات خوشنودی را فراهم آرد.

بعضی آنچه را که علت واضحی دارد منشاء آن معلوم است غم وآنچه مسبب آن مجهول است هم دانند، برخی گرفتگی طبع را که معلول علتی نباشد مقدمهٔ حوادث مشئومی دانند که باورخ خواهد داد. گوئی روح ویرا ملهم بیکار نه غریب ومستقبل عصبی نماید. اطباء این حال را ناشی ازفتور هضم دانند وباسباب خاصی محمول کنند. بعضی دیگر برینند که چنانچه اناث عادت ماهانهٔ دارند مردها نیز بحکم سرشت تابع کیف و حالت

بخصوصه اند که در حدوث آن احوال احساس گرفته گی کنند مشوش ونا ارام باشند ، ولی باید گفت که این حال برزنها نیز طاری شود حتی اطفال از آن مستثنی نباشند از دانشمندانیکه در بارهٔ مدوجزر طبع بدریافت حقایق سود مندی موفق گشته داکتر رکس فورد هارسی هرسی طبیب وساینس دان معروف امریکا است این دانشمند از هفده سال بدینطرف در پیرامون قبض وبسط طبع مشغول آزمایشهای جدی بوده و در نتیجه مساعی بی انتهای خود بدرك حقایقی پی برد که در دنیای علم سابقه ونظری نداشته است نامبرده در سایهٔ تفحصات و تحقیقات خود باین بدانست که قبض و بسط طبع آدمی حادثهٔ اتفاقی و وقتی نیست بلکه بمانند جزر ومد دریا درتحت قانون ثابتی بمنصهٔ وجود آید وهر یك ازین حالات همچون پیدایش روز وشب یکی درپی دیگر بود - حوادث خارجی واتفاقاتی که مورث سرور یا حزن شود برین مظاهر تاثیر خاصی وارد نیاورد ولی ممکن است مایهٔ سرعت یا بطوء حالات مزاجی گردد . اگر شخصی در دورهٔ انخفاض وانقباض مزاجی استماع خبر خوشی نماید ومژدهٔ باو رسد خوشی مختصری بوی دست ودو باره بحال سابق گراید کذا در دورهٔ انبساط خبری نا خوش چندان موثر وپایدار نباشد .

این دوره های با قاعدهٔ یك نسق که بلافاصله یکی بعد دیگری پدید گردند موسوم بدوره های حسیاتی در پیدایش تناوب مد وجزر طبع هیچ وقفه وتعطیلی هم نرسد همینکه دورهٔ بسط مزاجی مدت معلومی را بهپیماید نوبت بانخفاض وا قباض رسد ودر پایان دورهٔ انقباض مرحلهٔ انبساط قرار آید قافلهٔ عمر آدمی ازاول نشئت تا وقتی که شعلهٔ حیات رو بخاموشی میگذارد درنشیب وفراز مزاجی مرور میکنند وجریان زنده گی محکوم جزرومدطبع است .

داکتر هرسی برای اینکه بداند دوره های حسیاتی با پیمودن چه راه ور وشی تجدید میشوند در سال ۱۹۲۷ - ۲۵ نفر عملهٔ کار خانه ریل سازی را در تحت ارمایش و تجربت خویشتن قرار داده و هریك ازین اشخاص را روز چهار مرتبه از لحاظ صحت کمیت و کیفت کار معاینه میکرد ومراتب حزن یاسرور طبع انهارا بادقت وتوجه مخصوصی تفحص و تجسس مینمود مشارالیه برای هر کدام ازین عمله ها دفتر یادداشت جدا گانهٔ وضع کرده و دران تمام معلومات راجعه به اورا ثبت وضبط میکرد، بالاخره ازازمایشهای مکرر ومتمادی که بیش از یکسال طول کشید باشفقی زاید الوصف دریافت که دفترها ویاد داشتهای وی صورت یك نقشهٔ مرتبی اختیار کرده ومیزان المزاجی هریك از آنها قوس صعود و نزول را در مدهٔ معینی که شباهت تامی بیك دیگر دارد پیموده در مدهٔ انقباض طبع یا حضض مزاجی مقدار کار انها روبه تقلیل رفته وبعکس در دورهٔ اوج کار ومعمولات آن کامل با قاعده ویك نواخت بوده است .

این عمله ها بطور عموم در دورهٔ انبساط مزاجی باهمه فعالیت وخسته گی کار جدی و خوشنود بوده اند .

داکتر هرسی در یکی از روز های از مایش ملاحظه نمود که دست کار یگری با تصادم بچرخ ماشین از بازو مجروح ومقطوع گردید اتفاقاً موقعیکه کار یگر مزبور در شفاخانهٔ بسر میبرد حالت مزاجی وی قوس صعود راسیر میکرد از اینجهة از فقد ان بازو چندان متأثر دیده نمی شد ومیگفت آدم خوب دوچار بدروز گاری نمیشود ومحتمل است که در فابریکه کار خوبتر ازین بمن بدهند بعد از شفایابی چنانکه متوقع بود ویرا بعهدهٔ نگرانی منصوب داشتند وبقدر کافی در معاش واختیارات او افزودند ولی چون در ینموقع کاریگر مزبور درمرحلهٔ نزول مزاجی وانخفاض طبع واقع بود نه‌فقط از ترقی عهده ومعاش خوشنود نگشت بلکه مراتب حزن وفسردگی اوبقدری فزونی یافت که خانمی‌را که میخواست در عقد از دواج خویش آورد متروك قرار داده علاقهٔ زوجیت را بکلی با او بگسست يك کاریگر کهن سال مدعی بود که حالت مزاجی او پیوسته در میزان واحدی قرارداشته وهیچوقت در معرض قبض وبسط طبع درنیامده‌است ولی داکتر هرسی از یاد داشتهای خودبه اثبات رساند که کاریگر مذکور در مرور هر پنج هفته حالش متغیر شده نشاط وفعالیت همیشه گی را از دست داده است در همچه حالات انزو اپسند وخاموش بوده از خنده ومزاح که معمولاً بارفقا میکرد باز آمده ونسبت به رفتار بالا دستان انتقاد میکرده است .

و بی شبهه همهٔ این اشخاص که در تحت تجربت داکتر هرسی قرار داشتند مثل‌سایر مردم‌معتقد بودند که غم وشادمانی و ابستهٔ حوادث و اتفاقاتی‌است که انسان درسیر زندگانی اجتماعی بان مواجه میشود .

داکتر هرسی بامواظبت وتجربت حالت مزاجی خوددانست که در نوبت انخفاض طبع ، طبیعت سست کامل ومزاج تندوخشن گردداز حرفزدن بسیار ملول وخسته‌شود ازآنرووی در مرحله انقباض طبع از لکچر دادن وکار های پرزحمت اجتناب میکرد واعمالیرا که در خور دقت‌وجدیت مزید بود بموقع ارتفاع مزاجی وامیگذاشت این‌ترتیب برای اوبسی سود مندواقع گردید وویرا درکار هایش نشیط تروفعال ترنمود .

داکترهرسی پس‌از دریافت این‌حقایق خواست بداند که درموقع‌تبدل وتکیف احوال‌مزاج اعمال بدنی برچه منوال میباشد وچه‌تغیرات وتطوراتی دروظایف اعضا رونما میگرددمشاراليه برای‌تحقیق وتفتیش این‌مطلب ناچارشد داکتر تانیکلچی ـ بنیتا متخصص درفن افرازات غدد راشریك خود قرار داده بیش ازیکسال هفتهٔ یکمراتبه وظایف وافعال اعضا و طرز ترشح واعمال غددی خودرا بوسیلهٔ نامبرده معاینه میکرد درطی‌این تحقیقات و ازمایشها بالاخره کشف نمود که درمرور اوقات وایام تغیراتی درافعال ووظایف غدهٔ درقیه ، جگر و دیگر اعضای باطنی پدید گشته درشمار جسیمه‌های سرخ خون و مقدار صفرا در تحت اصول ثابتی تفاوت وتغایر بوقوع میاید وآنچه‌بیش ازهمه درخور حیرت واستعجاب میباشد همانا طرز رفتار غدهٔ درقیه‌است این غده درطی دوره های حیاتی چون‌عقربه ساعت مدار دائروی کاملرا می‌پیماید‌وپس‌ازهرپنج هفته دوباره بهمان نقطه‌رسد که‌از آنجاشروع بحرکت نموده‌بود ازروی این نتایج مطرد وباقاعده چنین نتیجه گرفتند که دوره های حیاتی ازحضیض تااوج مدت ۳۳ تا ۳۶ روز امتداد یابد .

باید دانست که‌قبض وبسط طبع عمل تصادفی و هنگامی نیست بلکه مربوط بعلل اساسی وفیزیالوجی است بدن درجریان اعمال حیاتی تولید انرجی نماید در مرحله نخستین بیشتر از مصرف فودفراهم شود وآنچه زیاده ازخرج بماند بطور ذخیره متراکم بماند درحال و فرت انرجی‌بدن بالطبیعه نشیط وتوانا) اعصاب‌مستریح‌وفعال‌است این حالت‌رادوره بسط وصعودمزاجی خوانند بدن مادا میکه در حال صعود مزاجی وبسط‌طبع‌است بیشتر ازمقدار تولیدمصرف نماید وخرج بردخل فزونی گیرد باین ترتیب دردوره بسط مزاجی‌انرجی ذخیره بضمیمه انرجی

مواده خرج شده تاریجاً نقصانی درمیزان انرجی بهمرسد بدن برعکس حال پیش کسل وناتوان، اعصاب سست وخسته شود ازهمین جاست که دورهٔ بسط وصعود بپایان رسیده نقطه حضیض شروع میشود . دردورهٔ حضیض انرجی کمتر از آنچه بدن درست کند بصرف رسد درنتیجه تقلیل مصرف رفته رفته تعادلی درمیزان انرجی راه یافته مزاج دوباره به نقطه صعود واصل گردد ضمناً بملاحظه رسید که دورهٔ حیاتی نادراً دربعض بطی تر ودربعضی دیگر سریعتر ازحد معلوم باشد عامل اساسی اختلال درمدة دوره ها اعمال غده درقیه است . مادامیکه غده مذکوره نورمال است دوره های حیاتی از ۳۳ تا ۳۶ روز تجاوز نکنند درحال انورمال یعنی غیرطبیعی مطلقاً تقلیل یا تطویلی در مدة دوره ها رونما شود .

مثلاً اگرغدهٔ درقیه بیشتر ازحد معلوم مایع افراز کند مده دوره ازپنج هفته به سه هفته تنزل نماید درحال عطلت وقتدر مقدار افرازات دوره طولانی ترشود وازحد معلوم درگذرد تقدم سن عمرنیز اسباب بطؤسیر وطوالت دورهٔ حیاتی باشد .

داکتر هرسی ازتجاربی که درحق خوداجرا نمود معلوم کرد که نسبت به ده سال گذشته سه روز درمدة دورهٔ حیاتی وی مزداد شده است .

ازنتیجه تحقیقات وتفحصات این دو دانشمند ثابت شده است که درقبض وبسط طبع مردان وزنان کدام فرق خاصی وجود ندارد منتهی عادت ماهوارهٔ اناث که خود بذاته مورث آشفته گی طبع آنهااست درصورت تصادف وتواجه بدورهٔ حضیض طبع حالت مزاجی آنهارا آشفته تر از سابق کند وبرابهام وغموض آن بیفزاید. کشیده گی ها و نفور شدید بین زوجین اکثراً ازین حالات نشئت مینماید .

ازشرح وبسطی که درمورد قبض وبسط طبع خواندیم دانستیم که خون ها ، افسرده گی ها وعطالت هائیکه بی جهة عارض طبع مامیشود مربوط بحوادث خارجی نبوده ازخودما بر خیزد و اعمال بدنی خودما واجد وعامل پیدایش آن باشد وچنانکه سرمای طاقت فرسای دی بهار تازه گی بخشی درپی دارد خزان طبع نیز پس از سیردورهٔ معلومی بحال اصلی بر گردد مزاج نشیط و خاطر شگفته شود .

مابوسیله موظبت ازحالات باطنی خودمیتوانیم مواقع جزر ومد مزاج خویشتن را بشناسیم مثلاً روزیکه بی جهة شخصی گرفته‌خاطر ومحزون هستیم آنروز رادر تقویم نشانی کرده علامهٔ انخفاض بگذاریم و مراقب باشیم‌این حالت درچه‌مدتی بسر آمده گرفته گی مبدل به شگفته گی وانبساط گردد ممکن‌است درمرتبه نخست نتوانیم دوره‌های حیاتی‌را از یک دیگر بشناسیم ومواقع ورودوصدور آنرامعلوم کنیم ولی با تکرار تجربه و مواظبت لاینقطع حتماً میتوانیم اوقاترا تشخیص داده نوبت هریک ازحالات جزرومدرا بشناسیم داکتر هرسی نخستین کسی است که دوره های حیاتی خود را شناخته و آنرامورد استفاده قرار داده‌است.

مابوسیله مراقبت ازحال نفس خودمیتوانیم مواقع جزرومد طبع‌راشناخته اعمال‌حیاتی خودرا درتحت ترتیب وتنظیم قرار دهیم مواظبت ازحال‌باطنی بماموقع میدهد که برنفس خویشتن‌حاکم شده‌اعمال ورفتارخودرادر حیطهٔ اختیار و اقتدار خود آوریم .

بایدملتفت باشیم که‌درمواقع انقباض و افسرده گی‌طبع بیش‌ازحد معمول دستخوش تشویش واوهام نشویم‌زیرا طبع‌ملول وسر کش عنان اختیار را ازدست ماربوده مارابه کریوهٔ انحطاط روحی کشاند وبواعث ضعف نفس و سستی اراده شود .

چند آهنگ پښتو

ازدیر میل وآرزو داشتم آهنگهائیکه در کشور عزیز ما وجو داردازهرقبیل وهرطرزیکه باشد جمع آوری شده باهمان ادای مخصوص خود زیرنوت بیاید وباینوسیله ازدست نرفته محفوظ بماند ، تابرای آینده وقتیکه کشور عزیز ما یك فر زند ماهر موسیقی شناس فنی را بیابد این مجموعهٔ آهنگها ذخیرهٔ خوبی باشد . همان بود که چند سال قبل ادارهٔ نشرات رادیو بامن مساعدت کرد . وبناغلی فرخ را که بموسیقی غربی بلدیت دارد واداشت تاآهنگهائیکه بمن معلوم بود ویا ازدیگراشخاص معلومات گرفتیم نوت بگیرد وضمنا ازمن خواستند دربن‌زمینه کنفرانسی بدهم، من که نیز مایل بودم درهمان چند روز بعدازآنکه نوت گرفتن بناغلی فرخ بانجام‌رسید کنفرانس مختصری‌را درمعرفی بعض آهنگهای پښتو بعرض‌رسانیدم ؛ چون دلچسپی‌شنوندگان را بیشتر دیدم وهم ثابت گردید که باذخیرهٔ آهنگهای کابل رادیو کمك و تعاون خوبیست درسال دیگر کنفرانس دیگری بعنوان « گلهای قشنگ » ترتیب داده دراستو دیوی کابل رادیو درمجمع بزرگ فضلای مرکز وشائقین آهنگهای ملی ایراد نمودم .

اینجا میخواهم خلص آن هردو کنفرانس‌را که در اطراف معرفی شصت وچهار آهنگ پښتو است‌عیناً بانوتهای آن که ازطرف بناغلی فرخ ترتیب یافته طبع ونشر نمایم .

گرچه این آهنگ‌ها نسبت به تعداد آهنگهائیکه درهرطرف وطن موجود است خیلی کم بوده ولی برای اینکه این ها هم ازدست نرود وهم برای جمع آوری دیگر آهنگها یك اساس وتهداب گذاشته شده باشد، بازهم غنیمت باید شمرد .

امید وارم ادارهٔ نشرات رادیو این کارنیك را بهرقیمتیکه برایش تمام شود ادامه دهد ومجموعه های بزرگتر وبهتر آهنگهای ملی را طبع ونشر کند .

اینکه‌خوانندگان محترم را بمحفلیکه چند سال قبل در استو دیوی کابل رادیو منعقد گردیده بود، دعوت نموده ، کنفرانس وچند آهنگ پښتورا بحضورشان تقدیم میدارم .

(عبدالرؤف « بینوا »)

کنفرانس چند آهنگ پښتو

جوانان عزیز!

خدا میداند بایك عالم آرزو وامید برخاسته ، میخواهم بالهجهٔ لرزیده ودل تپیدهٔ خویش چند آهنگ پښتو را که از جوش خون دل جوانان باستانی افغان تراوش نموده و الهام آبشار های خروشان ، نسیم های لطیف کوهساران ، و آوازهای دلکش مرغکان آزادهٔ کشور عزیز ما است ، معرفی کنم .

من وقت شمارا بسخنانیکه دانشمندان جهان درموضوع ایجاد موسیقی ویا تأثیرواهمیت آن گفته ، نمی گذرانم ، چه ، از یکطرف شما عالمتر ، داناتر هستید و شاید این موضوع را بارها دیده وازمطالعهٔ خود گذرانیده باشید ، ازطرف دیگر ترس طوالت سخن مرا از چیدن عقائد و اقوال بزرگان وامیدارد ؛ بمن غرض نیست که موسیقی درنظر ارسطو چه جلوه داشت ویا علمای فرنگ چه میگویند ؟ .

برای من نظریه و ذوق همین جوانان افغان یعنی شما وآنانیکه گهوارهٔ شان دردامنه ها وقلل کوهای این سرزمین جنبانیده شده وآنانیکه خون پاك آریائی ، غرغښت ، پښتنیوسربن دررگ های شان جوش میزند وآنانیکه بشنیدن آوازهای ملی اتڼ می کنند وذوق پیرانیکه ازاولاد خود بغیراز فداکاری وسربازی چیزدیگری آرزو ندارند واطفالیکه بزیرسایهٔ پدران غبور جز قربانی ، اطاعت ومحبت بوطن درسی نیاموخته اند ، ومادرانیکه شیرپاك شان جوهر ملیت است ، برنظر فلاسفه رجحان دارد ، چه ، من پیرو این عقیده هستم که :

بحیرتم که فلاطون زشرم آب نشد
بخم نشست فلاطون شد وشراب نشد

بلی ، دیگران ذوق محیط ما را طوریکه ما حس میکنیم حس نمیکنند - از نغمه ها و ترانه های شیرین ما بهمان اندازه که ما محظوظ میشویم حظ نمی برند ، اگر درین زمینه چیزی هم گفته یا بگویند بیش از حدس و فرضیات نیست ، آنهم حدسیات و فرضیاتیکه اکثر آن آلوده بغرض است ، ونه هم ما باید اینقدر بی روح باشیم که همه چیزهای ملی خود را بقضاوت دیگران بگذاریم ، ما باید بطور قطعی و یقین بدانیم که بدون ما دیگری برای ما کار نمیکنند و نه خواهد کرد .

من فقط برای این ادعا که (در کشور ما آهنگهای پیدا میشود که یك وقت میتوان با کمی ترمیم ازان موسیقی مستقلی ساخت) نمونه های چند تقدیم میکنم ، ما آهنگهای دلکشی داریم که بعینه و یا به جزئی ترین اصلاح احتیاجات موسیقی ملی مارا رفع و ذوق ملت ماراتأمین کرده میتواند .

آهنگهای داریم که خوشبختانه هنوز آنقدر دست خوش کدام تحول و تطور زمانه نشده که ما آنرا بیکار دانسته و یاازان استفاده کرده نتوانیم ، طوریکه نیاکان ما در هر زمان ثبات واستقامت را ازدست نداده اند ـ زبان و آهنگهای ملی ما نیز با حوادث گوناگون مقاومت نموده است .
پس ای جوانان افغان ! ای آنانیکه سعادت آیندهٔ قوم بشماوهمت شما مربوط است : اگر عشق ملی دارید ، اگر به نیاکان و گذشتگان خود علاقه مندید ـ اگر بملیت فخر میکنید اگر وطن و استقلال را دوست دارید ـ اگراحتیاج بیگانگان بشما ناگوار است ـ اگر میخواهید ارواح پدران تان ازشما خوشنود باشد ـ بالاخر اگردرین جهان پر شرو شور وپر تحول زندگی راهوس دارید ـ باهم یکی شوید و چراغ ملیت را برافروزید ، شئون وممیزات ملی خود را حفظ کنید و به آنها زندگی بخشید ـ بخودمتکی باشید ـ گفتارتان رابی کردار نمانید ـ زبان و آهنگها و موزیك ملی تان (هرچه هست) زنده کنید و بشنیدن آن بنازید درین چیزها تقلید غیرعلمی و خنده آور و طفلانهٔ دیگران را بگزارید ؛ فرقی ندارد اگر ابتدائی است آیا تکمیل آن وظیفهٔ کیست ؟ درهردشت پهلوی هرغژدی ، هریلاق ، هرچپری زیر هر آبشار یك آهنگ ملی موجود است ، آوازهای مخصوص شبانها و ساربانها پیش از برآمدن آفتاب برای بیدار کردن وراندن و چرانیدن گوسفندان و شتران که با ستارهٔ صبح چشم میکشایند ..... ویا وقت عصرنغمه های طبیعی که برای جمع آوری آنها میسرایند و یا نی شبانها که بعبارت مولانای بلخی :

آتشست این بانگ نای و نیست باد
هر که این آتش ندارد نیست باد

همان سرود های معلوم ریگ وید را تشکیل داده از بهترین آهنگهای ملی ما محسوب میشود ، شخصیکه آنها را دیده و شنیده باشد که با چه ذوق سر شار و با چه آزادی روح واحساسات بلند صداهای طبیعی میکشند انکاری نخواهد کرد ، مگر متأسفانه ما ازآن بی خبر و یا به آن اعتنائی نداریم . اینك سخن را کوتاه کرده نمونهٔ آهنگهای ملی را تا جائیکه توانسته ایم و درآلات موجودهٔ موزیك درآمده میتواند ذریعهٔ موزیك بشما میشنوانیم ، گرچه این مشتی ازخروارنیست ، مگرمحض برای اینکه ما آهنگهای قابل موسیقی داریم تسلی بخش است :
قسمت های مهم آهنگهای ملی پښتو را بعناوین ذیل می توان تقسیم نمود :

۱ : ـ لنډۍ ها :
۲ : ـ ناره های اتن (رقص ملی) :
۳ : ـ سرود های عروسی و غیره (مخصوص زنان) :
٤ : ـ ناره های افسانه های ملی :
۵ : ـ چار بیته ها :
٦ : ـ غزل ها یا بګلی :

۱ : لندی‌ ها

لندی‌ ها رکن مهم ادب ملی شمرده شده دربین افغانها شهرت زیاد دارد واشعاریست که شاعر آن معلوم نبوده اکثرا ازطرف طبقهٔ زنان سروده میشود ، از عروض خلیل بن احمد فارغ بوده سلا یبل مخصوص دارد ـ مصرع اول آن ۹ و مصرع دوم آن ۱۳ سلایبل میباشد که مجموعاً بیست و دو سیلاب شود ، وحتماً هر لندی‌ با (م ، ه) یا (ن ، ه) انجام مییابد.

این اشعار گرچه در ردیف و قافیه با هم یکیست ولی وزن و آهنگ آن درهر گوشهٔ کشور جدا جدا بوده ، بلکه دریك گوشه هم باچند لحن خوانده میشود ، این اشعار چون گویندهٔ آن معلوم نیست تعداد آن نیز محدود نبوده بچندین هزار میرسد ، اگر ازین هزاران لندی‌ یك لندی‌ انتخاب شود آنرا به آهنگ های بسیارمختلف میتوان سرود ، چند لندی‌ را با آهنگ آن بشنوید :

آهنگ اول : این آهنگ‌را «تیرائی» مینامند ودرآخر لندی‌ : (مرم شیرینه یاره = می مرم ای یار شیرین !) تکرار میشود ، مثلاً این لندی‌ :

دا پیغلتوب می د غم دود کی خیا لی ځوانان راپسی مری خونکاره شومه

ترجمه : «بسوزداین حسن جوانی واین دو شیزگی من دودغم شود .

جوانان زیبا در آرزوی من جان میدهند مراخونی ساخت !»
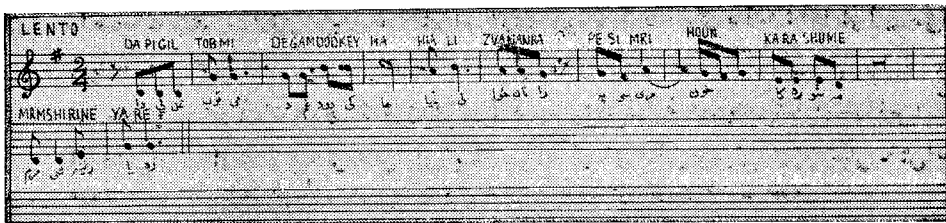
آهنگ دوم : این‌را نیز(تیراوالی) گویند ، مگر درآخرش (شایه اوبه تیرا جنگ دی = ای جوان بر تیرای علیا جنگ است) سروده‌میشود و بعد از انجام آن غزل ملی را میسرایند که در نوت سروده میشود :

مثلاً این لندی :

توری وهه بری به مومي　　　　که بری نه وی ځوانان تل په تورو مریږه

ترجمه : «شمشیر بزن و فاتح شو - اگر فتح نباشد ؛ جوانان همیشه بشمشیر میمیرند ! »
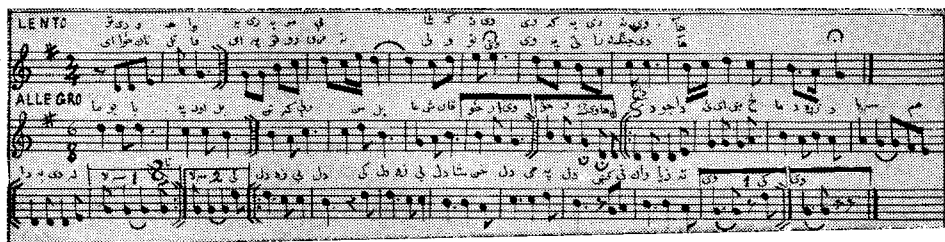
آهنگ سوم: در آخر لندی (لونګین توریاری ئې ګرانه = لونګین سیاه است ولی یاری آن شیرین) نواخته میشود . مثلاً این لندی :

خدای دی د رود د غاړی ګل که　　　　چه د اوبو په بانه د ر سم بوی د ی که

ترجمه : «خدا کند گل کنار دریا شوی - ای محبوب من !

تا ببهانهٔ آب بیایم و ترا بو کنم »

آهنگ چهارم : در آخر لندی (پرخوست ګرمی ده ماته کښېږده چنارونه = درخوست گرمی است ای محبوب برای من چنار بشان) آورده میشود . مثلاً این لندی :

پاس پر کمر ولاړه ګله !　　　　نصیب د چاېي اوبه زه درخېژومه

ترجمه : «ای گلی که بر کمر کوه شگفته ئي . . .
آبیاری تو بخش من است ، نمیدانم تو بخش کی خواهی بود ؟ »

آهنگ پنجم: در آخر لندۍ (مه‌مرې یاره مه‌مرې = نمری ای محبوب من نمری) سروده میشود: مثلا این لندۍ :

سپوږمۍ پر یم د آسمان راغله بې یاره خوب نسته که ماته نه راځینه

ترجمه : «ماه در وسط آسمان رسید - . . .
ی محبوب نمی توان خوابید یا اینکه من نمی توانم بخوابم »

آهنگ ششم : در آخر لندۍ (لالی شنواردی زه خیالی مومنده یمه = محبوب من شنوار و من مومند خیالی هستم) تکرار می شود . مثلاً این لندۍ :

په تور ټوپك و بشتلی راسې دبې ننګۍ احوال دی مه راځه مینه

ترجمه « به تفنگ زخمی شده فاتح برگردی - آه محبوب من ،
خدا کند خبر بی ننگی تو بوطن نرسد ! »

آهنگ هفتم : پس از لندی (جانان را نغیء واوری پر یوتی په غروه = کوه‌ها در برف مستور شد ولی محبوب من نیامد) خوانده می شود . مثلاً این لندی :

ترنا دی غم لا و فا دار دی   ته کله کله غم دی تل را سره وینه

ترجمه : « غم تو از تو وفا دار تراست ـ . . . ای محبوب من :

تو گاه گاهی ؛ ولی غم تو همیشه با من است . »

آهنگ هشتم : پس از لندی چیزی ندارد ، آهنگ بخود لندی انجام می یابد ، مثلاً این لندی .

تو ټي تو ټي به و يتو راسي   چه پرهارونه دی کښم خوله در کومه

ترجمه : « خدا کند با زخمهای پرخون فاتح بر گردی . . . ای محبوب من !

تا در وقت دوختن زخمهای تو ، بوسه های گرم بتو تقدیم کنم : »
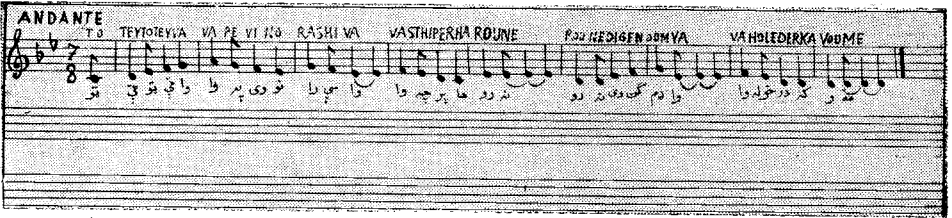
آهنگ نهم : بعد از مصرع اول لندی (یرمامینه ! = ای عاشق من) وبعداز مصرع دوم «لالیه ! لالیه ! = عزیزم ، عزیزم ! » سروده می شود . مثلاً این لندی :

ته به سنگر کی ځان شهید که   زه به خپل شال ستا پرزیارت وغوړومه

ترجمه : « توای محبوب من ! خود را درجنگ قربان کن . . . .

من شال رنگین خودرا برمزار تومی گسترانم ! »

آهنگ دهم : درآخر لندی (مازیگردی - بنگی زانگی ، چه‌له‌خیاله زنگیده چه‌بنگی

شوله = وقت عصراست . بنگی‌سرشاراست شورمی‌خورد - دوشیزۀ مست از خیال شور خور ده

بنگی شد) خوانده می شود مثلاً این لندی :

که می ته روغ لیونی نکړي ، نومی د بنگو پیاله مه بوله مینه !

ترجمه : « اگرترا درست دیوانه نساختم - آنگاه ای محبوب من !

دیگر مراساغر بنگ خطاب مکن . »

آهنگ یازدهم : درآخر لندی (اوردی لگولی مازیگر برما = دروقت عصر مرادردادی)

سروده می شود مثلاً این لندی :

د او بو لا ری مسافره ! ، په دیدن مو مړشوي که مخ بیا درواړومه

ترجمه : « ای محبوب مسافرمن ! که راه دور ودراز را می پیمایی . . .
بدیدارم سیرشدی ، یا بازهم بسوی تو بنگرم ؟ »

این بود نمونهٔ آهنگهای لنډی که نظربه تضییق وقت یا زده نمونه را انتخاب نمودم ، درحقیقت آهنگهای لنډی تا حدود پنجاه آهنگ می رسد واینهارا که گفتیم نمونه باید دانست.

❀ ❀ ❀

۲ : ـ ناره های اتڼ :

اتڼ یک نوع رقص ملی ویا با صطلاح جوانان اروپا دیده دانس ملی است ، که ازیك جمعیت جوانان یا دوشیزگان تشکیل یافته حرکات مخصوص را اجرا میکنند . ولی اگر رقص بصورت انفرادی باشد آنرا اتڼ نمی گویند بلکه اگر مرد باشد « نڅا » یا « گډا » می‌نامند واگرزن باشد آنرا « پشله » گویند .

گاهی‌هم جوانان ودوشیزگان باهم یکجا اتڼ می اندازد که آنرا « گډ اتڼ » میگویند . اتڼ چه ازطرف مردان چه ازطرف زنان اولاً کند (یعنی‌آهسته) شروع میگردد بعد بتدریج تند وبسان تندتر شده می رود . چون اینجا راجع به آهنگها حرف میزنیم . لذا ازبیان وضعیت وطرز حرکات اتڼ صرف نظر کرده بمقصد می گرائیم :

اتڼ ازخود اشعار مخصوص ومتنوع دارد که آنرا « د اتڼ ناری = ناره های اتڼ » می نامند ، این ناره ها باحرکات اتڼ تنوع یافته وهرحرکت آن شعر جداگانه دارد که بلحن مخصوص سروده می‌شود وچند نمونهٔ آن اینجا تقدیم می گردد :

الف : اتڼ زنان

زنان افغان در روز های خوشی مانند عید وغیره اتڼ های مخصوص دارند که با حرکات متنوع اتڼ آهنگهای متنوع می‌سرایند که موقع بموقع لحن آنها مختلف می گردد ، که اینك بسلسلهٔ آهنگهای گذشته هرآهنگ آن معرفی کرده می نوازیم :

آهنگ دوازدهم : وقتیکه اتڼ زنان کند وآهسته بوده یعنی‌درشروع ، یك جمعیت دوشیزگان وزنان جوان بلحنی شیرین لنډی های ملی را بانیم مصراع زائده می‌خوانند وآن نیم مصراع

این است : « دلوړ درختـه ښور وی شمال را واووت = نسیم وزید ، بر گهای در ختـان بلند کوهی را با هتزاز آورد » مثلاً باین لنډۍ :

اوس به دی یو موټی ایری کم ملا لی ستر گی کـه در وا ړوم مینه

ترجمه : « اگرباچشمان خماری بتوبنگرم ، ای محبوب من !

بیـک نـگـاه هستی ترا مشتی خاکستر خواهم کرد »
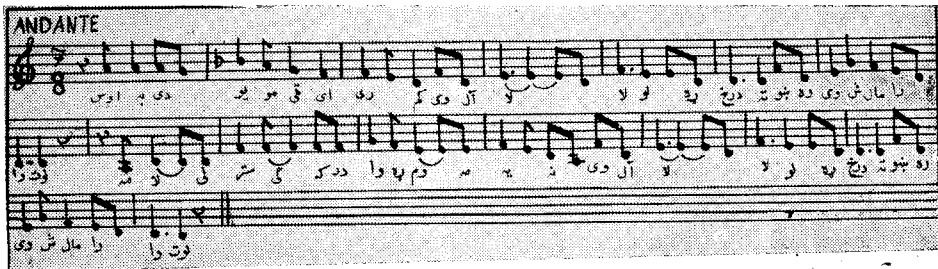
آهنـگ سیزدهم : حر کات اتڼ زنان قـدری سر یع می‌شود ، آ نوقت لحن و آهنـگ نیز سریع گردیده لنډۍ ملی بایك ونیم مصراع زائده سروده می شود ، یـکنیم مصر ع این است «لو نـگینه ! ـ پرخنـگ خنـگ را وا وړه ـ پرخنـگ را وا وړ ه چه می شر نـگ دبنگړو شینه » ای لو نـگین ! بر گرد ، ازیك پهلوی من به پهلوی دیـگرم بر گرد ، کـه صدای چوری من بلند شود » مثلاً با این لنډۍ :

خال به دیارله وینو کښېږدم ، چه شینکی باغ کی گل گـلاب وشرمو ینه

ترجمه : « ازخون محبوب سربازخود خال ا فتخار خواهم زد . . .

کـه در باغ سبز گـلاب را خجل سازد ! »

آهنگ چهارد هم : وقتیکه اتڼ زنان سریع ترشود ، آهنگ اشعار نیز سریع ترشده در آخر لنډۍ « ژړو لښته ده = دختر زرد خمچه است » تکرار می شود . مثلاً با این لنډۍ :

زه هم هغه مسته لیلا یم که رنگ می ژیړ وی له اشنا نه بېله یمه

ترجمه : « من همان محبوبهٔ مستی هستم که بودم . . .

اگر رنگ مرا زرد می بینی از محبوب خویش دور افتاده ام . »

آهنگ پانز د هم : وقتیکه حرکات ازین حال هم سریع تر شود ، در آخر لنډۍ ها این بیت آورده می شود: «مه اوره بارانه بغره به می لنده کي - کمیس می دالوان دی سینه به می به سره کي» یعنی: «ای باران نبار! مرا تر خواهی کرد - پیراهنم سرخ است ، سینهٔ مرا گلگون می سازد» و با لحن تیز می سرایند، مثلاً این لنډۍ : ماله خولۍ گلو نه راوړه زه داور بل د یا سه چتر جوړومه

ترجمه : ای محبوب من ! برای من یك دامن گل بیار ... تا برا ور بل خود سایه بانی از گل بسازم ! »

آهنگ شانز ده هم : درحالیکه اتن بدرجهٔ اخیر سرعت رسیده باشد این اشعار را می سرایند:

مستانۍ! لونګۍ غوټه پر سر کښېنږده راځه یه اتڼ کښېوزه مستانۍ! د دنیا کار ونه پر ېږده

ترجمه: « ای دوشیزهٔ مست! شال رنگینت بر سر گره کن، بیا . . .

بیاء به‌اتن‌ما داخل‌شو ـ ای دوشیزهٔ مست !
بگذار کارهای دنیارا بگذار !»

ب: اتڼ مردان

اتڼ مردان نیزاول کندبوده وبعد بتدریج تندتر شده می‌رود که‌این‌هم چند مرتبه دارد وهرمرتبهٔ آن اشعار جداگانه وآهنگ مخصوص دارد که بسلسلهٔ گذشته شنوانیده می شود :

آهنـگ هفده هم : درشروع اتڼ مردان این شعر خوانده می‌شود :

زه نه ژاړم دا یار می ژړوینه د کوروسرته‌پروت‌دی‌داتوری‌خونی اوررالګوینه
ترجمه: «من گریه نمی کنم، محبوب من مرا گریه میدهد ...
درآخر اطاق مریض افتاده، کاکل سیاهش بجانم آتش می‌زند ! »

آهنـگ هژده هم : بعدازآهنگ ۱۷ لنډۍ ملی باتزئید ، نیم مصرع سروده می شود ، نیم مصرعش این است : « دا توری، خونی می بادیوړي، دانوری ... »
مثلاً با این لنډۍ :
نا مرا دی یو وار خو لګی را که تل خوبه نه‌وی ستا ځوانی ز ما خواستو نه

ترجمه: « ای نامراد ! یك بوسه بده ۰۰۰
نه جوانی ودوشیزگی تو ابدی خواهد ماند ونه خواهش من »
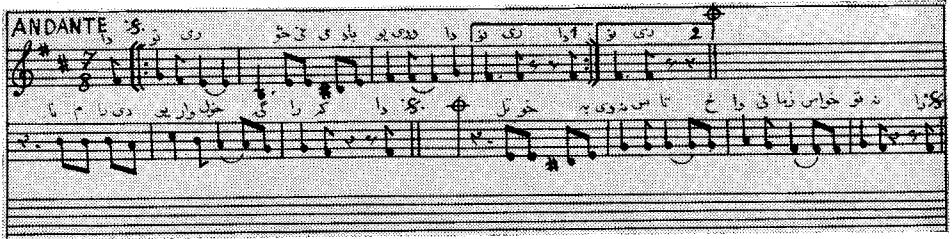
آهنگ نزدهم : وقتیکه سرعت حرکات اتڼ زیاد شود ، بالنډی ها این شعر می‌خوانند

« دشاه لیلا ـ ماویشتلی نه یې ـ بې موره زویه !
خوب، خوب می وړینه ! »
یعنی: « ای پسر بی‌مادر! من‌ترا زخمی نکرده ام ، مرا خواب می‌برد »
مثلاً با این لنډۍ :

تر گل گلاب ښا یسته زه یم ماته د گلو گېډۍ مه راوړه مینه

ترجمه: « من از گلاب قشنگتر هستم .
ای محبوب من! بمن دستهٔ گل تقدیم مکن ! »
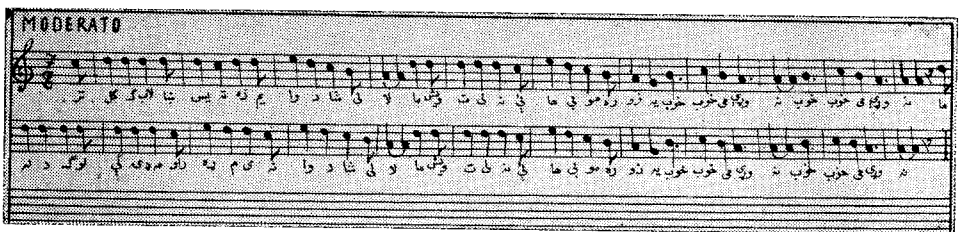
آهنگ بیستم : بعد ازآهنگ ۱۹ اشعار ذیل با آهنگ مخصوص آن می سرایند :

کلا ته چه پر سردی پالیز و نه دنورو پالیز لانبی سودچتی پالیزاوس کوی گاونه

ترجمه: « ای کلات ! که درسر خود پالیزها داری ..
پالیز های دیگر مردم از حاصل ماند.
ولی پالیز دوشیزهٔ مست هنوز حالا گل میگیرد ! »
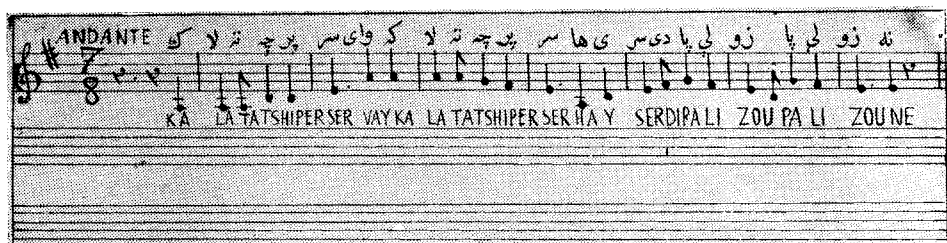
آهنگ بیست‌ویکم : درمرتبهٔ پنجم بالنډۍ ها نیم‌مصرع زائده می‌خوانند وآن نیم‌مصرع این است: « او گه شو - داونگو لو گه شو» یعنی: «وقت درولو نگ رسید » و این آهنگ اکثراً در موسم درو کشت از طرف دهاقین وزارعین سروده می‌شود :

مثلاً با این لنډۍ :

چه‌لو او لور شوه خوار ی زور شوه　　　په بخملی گوتو به وزی ته لومه

ترجمه: « وقت داس ودرو، و زحمت فرا رسید ...
باانگشتان سرخ خویش بامحبوب خود خوشه‌های طلائی را خواهم چید. »
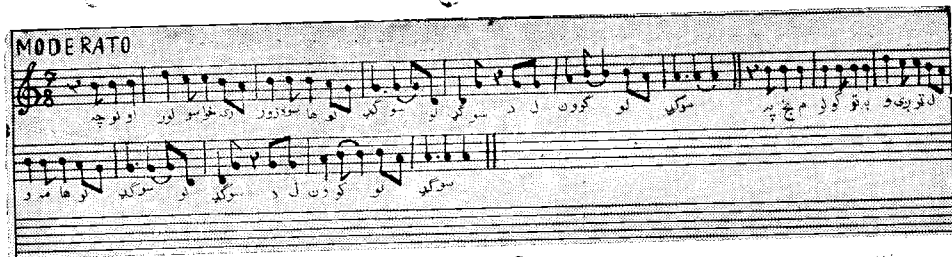
آهنگ بیست دوم : زنان ولایت گردیز وخوست اتن مخصوص و اشعار مخصوص دار ند که چهار آهنگ آنرا دراینجا معرفی میکنیم - اولاً درآخر لنډۍ ها (غازی صالح‌محمده!) تکرار میکنند، مثلاً با این لنډۍ :

وږوکی خدای که به ملا شي   پر کتاب پروت یې یادوې شینکی خالونه

ترجمه : « ای پسر! بخدا اگر ملا شوی . . .

بکتاب می‌بینی، ولی بخاطرت خالهای سبز می گذرد . »

آهنگ بیست‌وسوم : همچنین زنان خوست در اتڼ بعد از لنډۍ هارو یې می یه اوزو اوز ولگېږی) یعنی «حمائل روپیه‌ها بشانه شانه‌ام می‌خورد » آورده می‌شود .

مثلاً باین لنډۍ :

چه کورته ځې په لیاوشپه که   دلیلوخوله‌سره چینه‌شونډې جامونه

ترجمه : « وقتیکه بخانه می روی ، شب رابخانهٔ لیلو بگذران . . .

دهن لیلوچشمه سرداست ـ ولبانش جام »

آهنگ بیست‌وچارم: زنان خوست بعداز آهنگهای متذکره، پس ازهر لنډۍ (راویلاړه شه ـ دلته‌می باهودی موری رائې‌وړه) می‌خوانند ـ یعنی: « برخیز ای‌مادر ! اینجا کرهٔ دست من‌است، بیارش » مثلاً باین لنډۍ :

خاوند تعالی به په خبر وی — د خندا ډکه خوله به چېرې ناسته وینه

ترجمه: « خداوند از حال محبوبم آگاه وخبر است ..
بادهن پر از خنده کجا نشسته خواهد بود ! »

آهنگ بیست وپنجم: همینطور این لنډۍ را با آهنگ مخصوص آن می سرایند :

دسنګېرو شولی په بانـو تالی دینه — مینه لوئـې ګناوه زده به شینه

❀ ❀ ❀

۳ : سرود های عروسی وغیره

درین قسمت اشعار وتصانیفی بسیار موجود بوده در بین توده شهرت دارند، مگر مادوسه نمونهٔ آنرا توانستیم حاضر کنیم ، گرچه اشعار آن تماماً نزدما موجود است ولی متأسفانه لحن د آهنگش فعلاً در دست ما نیست . اینك نمونهٔ آن :

آهنگ بیست وششم: اشعارمشهور عروسی رادرقندهار «بابولاله» گویندکه دروقت بردن عروس از خانهٔ پدر بخانهٔ شوهر سروده میشود ، این اشعار دو آهنگ دارد ، یك آن را با این بیت بشنوید :

اوبس ولاړ زنګون تـرلی — ترهغه به ئې خلاص نه کو څو لالی نه‌دی راغلی .

ترجمه : « زانوی اشتر بسته واستاده است -
تا وقتیکه محبوب من نیاید باز نخواهم کرد . »

آهنگ بیست وهفتم : آهنگ دوم بابولاله را با این بیت بشنوید :

نه به وائې نه به وايو   ناوکی مو په لاس راکه دخدای شې به سره غواړو

ترجمه : « نبگوئید ، نمی گوئیم -
عروس ما را بدست ما بدهید ، خوبی برایتان میخواهیم وهم برای ما بخواهید »

آهنگ بیست وهشتم : بعد از دو آهنگ فوق با بو لاله یک آهنگ تند تر خوانده میشود و آنرا با این بیت بشنوید :

دوه دوه تاره اخله کوشی ورو ورو نې پېلویه
ناوکی موده نادانه تر غر مې ئې خندو یه

ترجمه : « دو دوتار ازموی بگیرید ، گیسو را آهسته آهسته از هم باز کنید . . .
عروس‌ما هنوز خوب جوان نشده ـ تا چاشت اورا معطل کنید . . »

آهنگ بیست‌ونهم : این آهنگ گرچه بعروسی متعلق نبوده‌ولی‌مخصوص زنان‌میباشدواشعار
این آهنگ‌را « د شین‌خالو ناري » میگویند ، ودولحن‌دارد ، یکی آنرا بااین بیت بشنوید :

د کلا ودیواله ته　　　گله دربه شم دالته

ترجمه : « نزد یك بدیوار قلعه ـ ای گل من ! آنجا خواهم آمد . »

آهنگ سیم : آهنگ دوم ناره های شین خالو با این بیت خوانده میشود :

شین خالو یه تن وړه ده　　　یه رنگ د ېره ښایسته ده

ترجمه : « شین خالو گرچه کوتاه‌قد است ـ ولی چهره اش زیبا است »

٤ : ناره های افسانه‌های ملی

در کشور عزیز ما از قدیم بعض افسانه ها شهرت دارد که علاوه بر اهمیتیکه در ادبیات ملی دارد از رو حیات ، افکار ، عقاید باستان این ملت نیز نمایندگی میکنند. همهٔ این افسانه ها دو پهلوا ن داشته میباشند که یکی بنام مین (عاشق) و دیگر بنام مینه (معشوق) یاد میشود . افسانه ها سه قسم است :

اول : نثر ـ دوم : نظم ـ سوم : نثر و نظم .

در قسمت اول نظم و در قسمت دوم نثر نیست ، ما ازین دو قسمت صرف نظر نموده قسمت سوم که به کنفرانس ما ربط داردزیر بحث میگیریم . نظم این قسمترا (ناري) گویند ، و ناره های هر افسانه آهنگ مخصوص دارد ، اینجا آهنگ‌های بعض افسانه های مشهور ملی را تذکر میدهیم :

ازافسانهٔ پتی خان

پتی‌خان پسر اسلم خان بریخ بنام مین و « رابیا » بنام مینه پهلوانان این افسانه اند که در شهر بست قندهار می زیستند ، و پتی خان برای تسخیر باشصت نفر جوان همزول بهند میرود ، آهنگ آن بسلسلهٔ آهنگهای گذشته شنوانده میشود :

آهنگ سی ویکم: روز آخرین جنگ پتی خان با منواها است پتی خان بمیدان کارزار می بر آید ، رابیا که معشوقهٔ اوست به اسپ پتی‌خان چنین خطاب میکند:

دپتی کورنګه نال به دی زرین کړم   که دی دا وار پتی راوړه
خپل امیل به ستا دغاړی اونګین کړم

ترجمه : « ای اسپ پتی ! من نال ترا از طلا خواهم کرد ـ اگر این مرتبه باز محبوب مرا از میدان جنگ فاتح و زنده بمن برسانی :

من هار لونگ خودرا در گردن تو خواهم آویخت ! »

از افسانهٔ آدم خان

آدم خان قوم یوسف زی ، در حوالی بری کوټ و یا بنیر سکونت داشت نام پدر او حسن خان ، خانزادهٔ مشهور وقت خود بود .

آدم خان بنام (مین) و در خو بنام (مینه) پهلوانان این افسانه اند ؛ شرح یک نارهٔ آن این است : « شب وصال است ، آدم خان ودرخو بسخنان محبت سر گرم اند، شب می گذرد ـ نسیم سحر میوزد ، وقت چریدن گوسفندان میرسد ـ درین هنگام یکی از میش های پدر در خو صدا میکند ؛ گویا اعلان صبح میدهد ، مگر او نها که هنوز در اولین لحظهٔ وصل خود را میدانند از صدای میش مأیوس و متأثر گردیده از هم جدامیشوند درین لحظه در خو میش را مخاطب ساخته چنین نارهٔ پرسوز میکنند :

په کومی کی دی خوزشه ، ای زما دبابامیښې !

سبانه و ، تاسبا کړ ، داشاهی آدم دی ویوست زماله غیږې .

ترجمه : « ای میش پدرم ! گلویت زخم برارد ـ

هنوز سحرنبود توسحر کردی ، محبوب شاهانهٔ مرا ازآغوشم در ربودی » اینک آهنگ آن بسلسلهٔ گذشته بایك نارهٔ دگرشنوانده می شود :

آهنگ سی و دوم : میگویند آدمخان باموسیقی ذوق‌شرشارداشت ، خصوصاً در رباب مهارت زیات کسب کرده بود ، بلکه بعد از مرگ او دربین افغانها عنعنهٔ مانده روایت میکنند ، اگر کسی از در ختیکه سرمزار او ایستاده چوبی کنده از آن شهباز رباب بسازد ، بزودی نواختن رباب را یاد میگیرد . این است که محبوبهٔ او ازصدای رباب او بوجدمی آید بلکه بدل می سوزد وباو صدامیکند :

که توره آدمه توره ، چندهٔ ی رباب دی مه وهه پزوره

هرچه ستا د رباب زغ سی ، په درخومی اورلګیږی اور د لوره

ترجمه : «ای آدم ! ای محبوب سیاهم ـ (۱)

---

(۱) شاید آ دم خان سیاه جرده‌بوده و یا اینکه شخص قوی‌وپهلوان‌رانیز افغانها بصفت «تور» می ستایند مثلاً : توردیب ـ تور ملنگ وغیره . . .

ربابیکه ازچوب چندن ساخته شده ، ننواز ...
زیرا هرقدرکه صدای رباب تو بلند میشود بهمان اندازه «درخو» میسوزد ! »
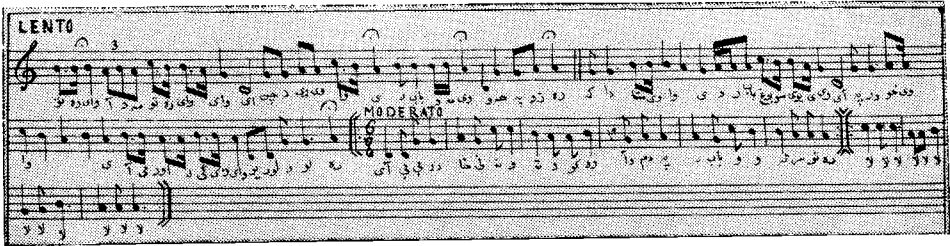
از افسانهٔ خشکیار

این افسانه معاصر افسانهٔ آدم خان است ، خشکیار بنام (مین) و شاترینه بنام (مینه) پهلوانان اند ؛ یك نارهٔ آنرابا آهنگ آن بشنوید :

آهنگ سی‌وسوم : شرح ناره : خشکیار محبوبهٔ خود رابراسپ برداشته ازوطن دشمن که آنجا اسیربودند فرارمیکنند ، البته درین ساعت هم محبت قلب خشکیار را نا آرام ساخته در اثر فشار محبت سخت می تپد ، معشوقه اش که بر دل او دست نهاده گمان میکند این تپیدن از ترس دشمن است ، او را تنبیه کرده صدا میکند :

خشکیاره ! ته چه زما په غیږ کی رپیږدي ...
که لښکر د کرم راغیء - خشکیاره - !
ته به تر‌پلی ما به پرېږدې ..

ترجمه : «ای خشکیار ! تو که درآغوش من می ارزی ...
اگر اشکر کرم (که دشمن قوی شان بود) بیاید ، ای خشکیار !
البته آنوقت ازآغوشم فرار و مرا تنها خواهی گذاشت ؟ »

خشکیار که پیغور و طعنهٔ محبوبه را میشنود چنین جواب میدهد :

شاترینی ! زه چه ستا په غیږ کی رپیږدم ...
که لښکر د کرم راغیء - شاترینی - !
دا خپل سربه برتا کښېږدم ..

ترجمه : «ای محبوبه ام ! در آغوش تو از فشار محبت میلرزم . . .
اگر لشکر کرم آمد - ای محبوبه ام !
سرخودرا بپای تو خواهم گزاشت . . »

از افسانهٔ شادی خان

شادی باسم (مین) و بیبو باسم (مینه) پهلوانان این افسانه اند ، آثار قبر این دو دل باختگان هنوز در «دلارام» فراه مشاهده میشود ، اینك آهنگ آن با یك ناره می شنوید :

آهنگ سی وچهارم: تفصیل ناره : روزی شادی و بیبو که نواز طفلی بجوانی رسیده اند دربین جنگل هیزم می چیننند و بسخنان محبت سرگرم انـد ، درین ضمن شادی از بیبو خواهش بوسه میکنند - (این اولین خواهش شادی بود) ازین خواهش قلب بیبو سخت بـه تپش می آید و قطره قطره عرق برپیشانی اش سرازیر میشود ، زیرا از یکطرف عفت واز دیگرطرف محبت روح و قلب اورا فشار میدهد ، آخرچنین صدا میکنند :

چه داشادی هلـك و، مائی تل اودې خړیه . . .
اوس چه داشادی رالوی سو - . . .
نوله ما غواړی خولـګیـه !

ترجمه : « وقتیکه محبوبم شادی بچه بود ، من کاکل اورا می بافتم . . .
ولی حالاکـه جوان شد ، از من بوسه میخواهد ! »

از افسانهٔ ظریف خان

ظریف خان بنام (مین) ومابی که دوشیزهٔ زیبا بود بنام (مینه) پهلوانان افسانه اند . پدر ظریف شخصی تاجر پیشهٔ بود که همیشه بهند مسافرت میکرد . اینك آهنگ ناره های این افسانه راباشرح یك نارهٔ آن بشنوید :

آهنگ سی وپنجم : ظریف خان بهندمیرود ، محبوبه‌اش (مابی) تنهامی ماند . مابی خود را فراموش میکند در غم یار مسافر صدا میکند :

که دوری دوری دهند به لوری
پر هر هوا د وا چه لالی شو ری
خدایه ! د گودو اوریځ پیدا کی
شکر تری باران دی زمایرلالی اوری

ترجمه : « ای خدا ! بطرف هند ، آنجا که محبوب من است ؛
ابرپاره های لطیف را پیدا کن تا باران لطیف برمحبوبم ببارد ! » (۱)

از افسانهٔ مومن خان

مومن‌خان بنام (مین) وشیرینوبنام (مینه) پهلوانان این افسانه اند. آهنگ ونارهٔ آن رابشنوید

آهنگ سی وششم . مومن خان بسفرمیرود ، ازشیرینواجازه میخواهد ، اوچنین جواب میدهد:

مؤمنه نحه ، الله دی مل شه -
زه شینکی خال او زلفی تالره ساتمه !

(۱) بعضاً بعداز هرنارهٔ این افسانه آهنگ های ۲۹ ـ ۳۰ که به « شین خالو» موسوم است تکرار وخوانده می شود . (بینوا)

ترجمه : « محبوب من ! برو ـ خدانگهبان توباد . . .
من خال سبز وزلف سیاه را برای تو نگه میکنم ! »

از افسانهٔ موسی جان

پهلوانان این افسانه چهارنفراند : موسی‌جان بنام (مین) ولی جان رفیق صمیمی وی . گلمکی بنام (مینه) وتانو همشیرهٔ ولی‌جان . یك ناره وآهنگ آن می‌شنوید :

آهنگ سی و هفتم : درآخر افسانه که موسی جان وولی‌جان در جنگ با دشمن شان سهیلی نام‌می‌میرند وبدون زنها شخص‌دیگرنمی‌ماند . میرمن تا نوهمشیرهٔ ولی جان شبانگاه سهیلی‌را بخانهٔ گلمکی دعوت نموده آنجا یك شمشیرویك سپر باومیدهد و با وچنین صدا میکند :

سهیلیه ! توره واخله ولاړ ښیزه !
دښځی خیال را باندی مه کړه .
سهیلیه ! ښځه نه‌یم مه شرمیزه ـ

ترجمه : « ای‌سهیلی ! شمشیررا گرفته برخیز . . .
مرازن مشمار ـ ای سهیلی !
من‌زن نیستم ـ برخیزوشرم مکن »

از افسانهٔ سیف الملوك

این افسانه از افسانه‌های قشنگ تخیلی است ، تخیل دنیای پریان بصورت زیبا در آن مشاهده می‌شود. سیف الملوك بنام (مین) وبدرو مخفف (بدرا لجمال) بنام (مینه) پهلوانانند . ناره وآهنگ آنرا می‌شنوید :

آهنگ سی و هشتم : نارهٔ آن :

« که پنازدی دوه مین سره پنازدی -
سیف الملوك پر کالو ناست ستر گي دبازدی »

بعدازین ناره عموماً یك غزل سرائیده می‌شود که از خود آهنگ جداگانه دارد و درنوت ملاحظه میکنید

از افسانهٔ جلات خان

جلات خان (مین) و شمایله (مینه) پهلوانان این افسانه اند . اینك یك ناره آن با آهنگش:

آهنگ سی و نهم : « که کښته د بابا شینکیه کښته !

چه خونکار پاچاني نوم وی څیني تښته - »

از افسانهٔ قلندر جان و میرا جان

این افسانه جذاب‌حیات دورفیق صمیمی‌را حکایه میکند . اسم یکی قلندر واز دیگری میراجان است . یکی ناره و آهنگ آن را بشنوید :

آهنگ چهلم : قلندر جان درجدائی رفیق بمهتاب چنین خطاب میکند :

که سپینی سپینی، سپوږمیه سپینی ! احوال می یوسه دیار ترمینی
پرمیرا جان می سلام و وایه وایاردی‌خوری‌وادزړ گی‌وینی

ترجمه : «مهتاب سفید ! - ای‌مهتاب سفید !
حال زارم‌را بوطن دوستم برسان ،
بمیراجان سلام مراعرضه کن، وبگو :
رفیقت خون دل میخورد ! »

ازافسانهٔ علی بیگ

علی بیگ بنام (مین) وشاپانو بنام (مینه) پهلوانان این‌افسانه اند، یک‌ناره و آهنگ آن این است :

آهنگ چهل‌ویکم : علی‌بیگ بهندمی رود، معصوم‌خان که خان ظالم وزور آور است ،
میخواهد در غیاب علی بیگ محبوبهٔ (شاپانو) اورا بطور اجبار بخانهٔ خود ببرد ، شاپانو به علی بیگ چنین فریاد می فرستد :

علی‌بیگ لره‌به و استوم حالونه
کوبه دي میاشت کی رانغلې
معصوم‌خان دی‌په‌باغ کې ایستل مالونه ،

ترجمه : « به‌علی بیگ حال خواهم فرستاد :
اگر درین ماه نیامدی
باغ قشنگت رامعصوم‌خان پایمال خواهد کرد ! »

❀ ❀ ❀

۵ : چار بیته ها

چاربیتی هایك قسمت مهم آهنگهای پښتورا در بر میگیرد، وطوریکه میگویند تا حدود یکصدو چندآهنگ مختلف باهم‌دارد . هرچاربیته شامل چندین بنداست وبرای مضامین دراز رزمی وافسانه‌ها زمینه‌راخیلی مساعد می سازد .

بیت آخر هربند درچاربیته هم‌قافیه می‌باشد ودروسط دیگر بیت‌ها دربین‌خود و حدت قافیه دارند مطلع چاربیته که دومصرع می‌باشد اهمیت‌زیاد دارد که آنرا باصطلاح ادب ملی «سر» « پیرو » یا « کسر » گویند .

چاربیته هادوقسم اندیکی آنکه هربندآن دارای ٤ مصرع می باشد و دیگر آنکه هربند دارای چاربیت باشد، بهرصورت مااز‌تعریف وتقسیمات آن گذشته بطور نمونه چهار آهنگ آنرا تقدیم میکنیم :

آهنگ چهل‌ودوم :

نمونهٔ اول چار بیته :

ته مازیگر راشه ، په‌رښتیا که زما یاری ،
بر گودر له څو نه چه ملگری شو دلاری
ته مازیگر راشه ...

ترجمه : « محبوب من‌نماز دیگر بشتاب اگرمرا دوست داری ؟ ...

من برای گرفتن آب « بگودر » (۱) بالامی روم ...
بیا، که باهم همراه باشیم   هنگام عصر شتاب کن!»

آهنگ چهل وسوم : نمونهٔ دوم چاربیته :

لیلابانه دی دنیشترو په شان   دول دی زیات دی در نگینه سره
سپینه سینه لری دزرو په شان   مزه کوی د لونگینه سره

آهنگ چهل وچارم : نمونه سوم چار بیته :

داستا دلاسه عاشقان په زړه افگار   دلدار، ماخله آزار، دخوار ظلم نه دی
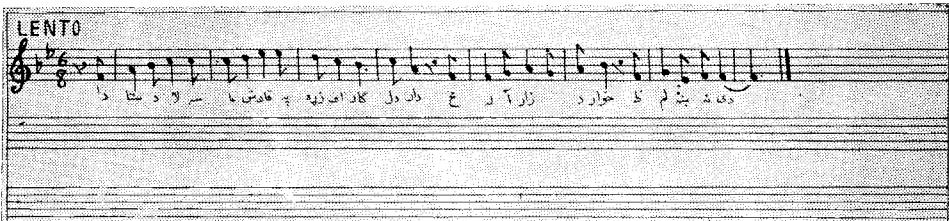
(۱) گودر ، درلب جوی یا کنار دریاموضعیست کهدختران افغان ازآنجا آب می برند.

آهنگ چهل وپنجم : نمونهٔ چارم چاربیته :

دننه‌زړه می‌په کو گل کښې‌ناقراردی‌نا خوب وینمه چه‌غم دیاردی‌نا

❀ ❀ ❀
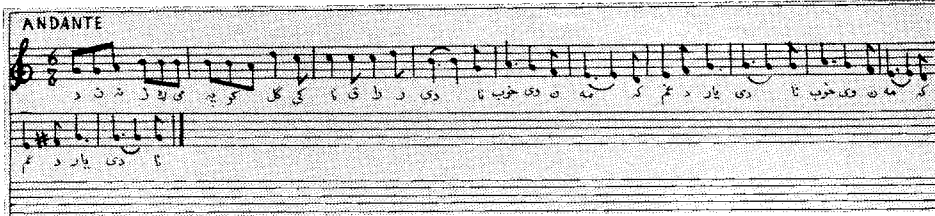
٦ : غزل ها یابدلی

درین قسمت یک‌نوع تجدد دیده‌می‌شود، یعنی آهنگها شکل جدیدی بخود گرفته که‌از شنیدن ونواختن آن‌حس می گردد. تعداد این‌قسمت آهنگها گفته می‌توانم که‌تاحدودیك‌صدو پنجا آهنگ بلکه بیشتر می‌رسد - اینجابرای نمونه نوزده‌آهنگ آنرامی شنوانیم :

آهنگ چهل وششم : غزل اول :

قلندری خو با ن ، خرامان افسرځی دنیا د ه فانی ارمانی ، لاس پسرځی
په کنج دلحدکی چه شور عاشقان کا فریاد بی‌له‌خوابې نه په‌ورځ د محشرځی

آهنگ چهل وهفتم : غزل دوم :

ورځ دلوی اختر ده لوبو کم‌خندا کوی خوارطالب وگوره له‌غمه‌څه ژړا کوی

آهنگ چهل وهشتم :	غزل سوم :

شین خالی دی په تندی کی قلندری زیبا	په نته دی پیودلی مرغلری زیبا

آهنگ چهل ونهم :	غزل چهارم :

په نغمو راغیٔ زړه یې زما کیٔ په پرغاز پرغاز	گوری په ناز په ناز

بانړو ئی دی تیز خنجر، پرمائی وکیٔ گذر	پرمائی وکیٔ گذر

زه یم رنځور پروت یم راپیښ سوی دی امراض امراض	گوری، په ناز په ناز
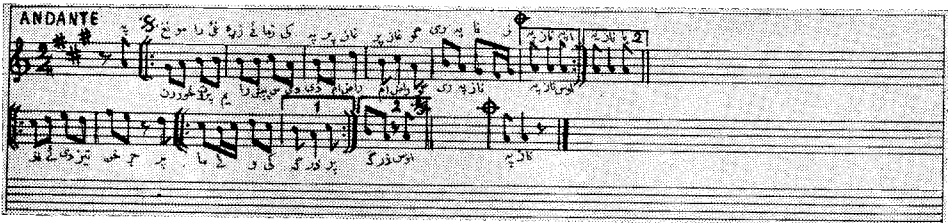
آهنگ پنجاهم :	غزل پنجم :

ستا وا ستا ستر گی گلو نه لیلا	بل وا بل دی کړ ه اور نه لیلا

آهنگ پنجاو یکم : غزل ششم :

ای شاه خوبانه !

د حسن سیال دی نسته تر زمین وتر آسمانه — نلـر م قـر ار
اوررالګېدلی دی زړه دی د کو ګله په شتاب راخښه وړی دی — ستا دزلفو تار
که هر څو په عذاب یم پر ما امر دسبحانه — رضا یم په بار بار

آهنگ پنجاو دوم : غزل هفتم :

سره دی لبان دجانان ګل پری دی، نا — ماه تابان سیاه چشمان آسری دی نا
جان آسری دی ، جان آسری دی نا

آهنگ پنجاوسوم : غزل هشتم :

کوم افسوس دما هرویانو سرداره تو به — بـادار ه تـو بـه

❀ ❀ ❀

پاس پر تندی دی شین خال پـا چا دی — حکم کوی جان لکه دارادی

خو له دی پیاله ده د میخوارانو　　　سرداره توبه بادا ره توبه

آهنگ پنجاوچارم :　　　غزل نهم :

نازو شاه ایلو زړونه وړی د کو گله　　　شاه قطار کی گلان چپ وراست پر اوربله

خاکستر شوم بدتر، ستا په عشق کی دلبره　　　گناهگاریم بسیار، حال می گوره پخیله
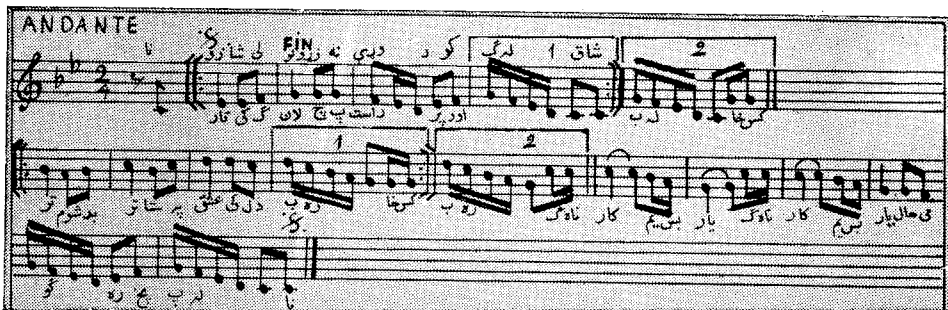
آهنگ پنجاوپنجم :　　　غزل دهم :

دشاه صنم په عشق کی تل لیمه بی تا به　　　دل وجان می پسی کبابه

زه چه داحال کوم، ناری دخیال کوم　　　خواست د وصال کوم
ښه‌رنګ‌ین‌مخ کړراځر ګنبدکی له‌حجابه　　　دل‌وجان می یسی کبابه

آهنګ پنجاوششم :　　　غزل یازدهم :

ښه ځای به جوړ کم خیل ویارته به ملك ټول کړم صفا
زن ښي به سرو لبانو کړي ده وماته خندا ـ

آهنګ پنجاوهفتم :　　　غزل دوازدهم :

ستا صفامخ تور چشمان می یادېږی نا　　　راسه خارو
ګل دسنبل په ګلشن کی غوړېږی نا　　　راسه خارو

آهنګ پنځاو هشتم :

غزل سېز د هم :

یا مولا ! کې بالا ، شهریار د افغان — غواړم تل په کابل بخت بیدار دافغان

زه عسکر د لاور پر وطن تېر تر سر — د اسلام پر بندر خدمتګار د افغان

آهنګ پنځاو نهم :

غزل چاردهم :

شوخ اوربل ابرو کمان لری — دلبر جانه ! تازه دوران اري

شوخ اوربل ...

قد بالایې هم خو شرنګه — زور دی ډېر دی له اورنګه

په دنیا کې ګرانه څه ارمان لري — دلبر جانه ! تازه دوران اري

آهنګ شصتم :

غزل پانزدهم :

اخلی قدم ، ځی په نازو په چم چم — راغله صنم پری جانه . . .

آهنگ شصت ویکم :   غزل شانزدهم :

هر گز بې فراموش نه کم په مرگ نه په ژوندون   دیار سرې لبانی رنگ
بوه بزم چه بې نوش نه کم د لاسه د بېلتون   د ساقی پیاله د بنگ

آهنگ :شصت دوم :   غزل هفدهم :

مخ دی لاله زار زاری - چمن چمن   چمن نرگس دی بلبلان پر کوی ناری
مخ دی لاله زار زاری - چمن چمن   چمن چمن وا وا . . .

آهنـگ شصت وسوم : غزل هژدهم :

خوبوینم عالمه! کهٔي ځوك راکیمعنا -رمیوی پهغېنږ کیدځپل یار پرزنګبانا

آهنـگ شصت وچهارم: غزل نوزدهم :

حال دخوز من زده وچاته ووایم صنمه محبوبا . . .

نهلرم درمان طبیب ـ نلرمدرمان طبیب تـن می دی سوزان ـ دېر لرم ار مان

آهنـگهارا شنیدید ـ چون این سلسله دراز است میخواهم کـنفرانـس امـروزهٔ خـودرا بهمین جا خاتمه داده از ادارهٔ رادیو خواهش کـنم که تعقیب نوت گـیری آهنـگهای ملی و محلی را که در هر گوشهٔ کشور عزیز شنیده می شود وهنوز از بین نرفته ، نـگـزارند و همیشه در فـکر جمع آوری آن باشند وعملاً هم نـگـزارند این کـار بهمین جابماند ، حتـی وظیفهٔ هرملیت پرور وملت دوست است که درین زمینه تاجائیـکه می تواند باادارهٔ رادیو کمك نماید.

من بنوبت خود این چند گـهر ملی یعنی چند آهنـگ پښتو را در دا من اداره را دیو می ریزم وامید وارم این هدیهٔ کوچك مرا بپذیرند . بامحبت!

مخترعات مهمه بشر در ۱۳۲۵

بناغلی میرعلی اصغرخان شعاع

درین سال فرشته امن ومصونیت بشر بال وپر کشود وندای صلح عمومی در فضای ربع مسکون سامعه‌ها را نوازش داد. در کرانه های محیط کواکب درخشانی برای رهنمائی آتیهٔ نوع انسان تابیدن گرفت و مژدهٔ حیات مامون ومرفهی به‌اولاد آدم داده شد. فکر حساس و دماغ مستعد آدمی جهت پیشبرد پلان امنیت و سکون مستقبل نسل مصیبت دیدهٔ کنونی نویدهای پر حرارت وشگفت‌انگیزی داد تا بشود که اسلحهٔ فتاکه و دهشت خیز را از میان بردارد وفطانت خود را درراه سلامت بنی نوع بگمارد وخرابیهای وارده راجبران کرده انرژی اتومیك وقوه های مدهشتر از آن را در صنایع وحرف بکار برد. این مطلوب بزرگ از قلب‌های رئوف و با عاطفه تراوش کردوموضوع جهان شمول خطابه ها و مقالات اهل عالم‌را در هر جا تشکیل داد. ساحهٔ نفوذ ووسعت آن انجمن های خصوصی، جلسه های عمومی وکنفرانس های بین المللی‌را تحت الشعاع قرار داده کمیتی مخصوصی را بنام انرژی اتوم درجلسات یونوبروی کار آورد وهمه‌را جداً به این امر وادار نمود تاقوای اتومی ودیگر منابع بزرگ انرژی رابعد ازین درمورد صلح ومصانع مختلفه که بغرض رفاه وامن عالم کار میکنند بکار اندازند. این موضوع ساعت های متوالی وروزهای متعددی رااشغال وفکر زعماوقواد سیاست حرب وساینس‌را ازجنبه‌های متعددی بخودمتوجه گردانید هر کدام ازعینك تصورات وتخصص خودبه آن نظرافگنده ورویهمرفته پلان‌های نویدبخشی طرح وحیات مستقبل ساکنین کرهٔ خاك‌را درسایه پیشرفت های علمی وساینسی مصونتر جلوه‌دادند.

واقعاً درخلال چندسال محاربه‌ساینس به‌اقدامات محیرالعقولی تشبث ورزید وکارنامه های مخترعین امروزی درتهیهٔ ذرایع‌صلح وحل‌این معضلهٔ بسیارغامضه، این عقدهٔ خیلی مشکل مایهٔ استعجاب‌وحیرت گردید. بگفته ادوارد اپلیتون Edward Appleton تعمیر مجدد شهر ها ومنازل، تهیه‌مواد غذائی، رفع‌مشکلات ارزاقی، وقایه صحت ومجادله باامراض جهان شمولی که

درنتیجهٔ محاربه موجودیت انسانی راتحت تهدید قرارمیدهند، حفاظه بشرازبسا غائله‌ها و مصاعب همه بمساهمه واشتراك ساینس باجهود حکومات ارتباط مستقیم‌وگسسته ناشدنی داردشاید مبتدی ترین اشخاص‌هم اززول ساینس وتأثیرآن درصلاح وجنگ تردیدی نداشته باشند . دماغ فعال متخصص ودست های کار آزموده سایتست دنیا را از حالی بحالی گردانیده ومیکوشد بهر نحوی‌که باشد ازجلوپیشرفت‌های انسانی‌موانع وصعاب راولوهرقدرسنگین هم‌دانسته شود بردارد لابراتوارها، اکادمی ها ودارالعلومها شب و روز مصروف مطالعات و تتبعات علمی بوده و هر کدام بسهم خود سنگی‌را که‌پیش پای‌ایشان افتیده باشد برمیدارند . درعین حالیکه مساعی‌عمومی وفوت‌ناشدنی ازطرف موسسه‌های بزرگ بهمراهی‌وامداد حکومات رو بتکامل میرود زحمات وعرق ریزیهای انفرادی بعضی‌ازرجال مبرزوسربرآوردگان جهان‌علم نیزمورد تقدیر وپژوهش قرارگرفته و نمیشود که ازآنها صرف نظر نمود . اینك خلاصه مخترعات امسال راتاحدی که‌تتبعات ناچیزانه اجازه میدهد ازمطالعه خوانندگان محترم سالنامهٔ کابل میگذرانم .

آیندهٔ انرژی اتومیك :

تاریخ نشان میدهد که ۲۰۰۰ سال قبل نخست د موکریتوس Democritus تیوری ومفکورهٔ اتوم‌را بمیان‌آورد ونشان داد که‌ماده ازکولکسیون ذرات یااتوم ها تکون یافته است. این نظریهٔ علمی‌را لوکریتیوس Lucretius تقویت کرده و درشعر معروف خود بنام « طبیعت چیزها » ازآن متذکر شد . بعدها فرضیه‌مذکور در خلال دهور مراحل تکامل وانکشاف رابانهضت بشردوش بدوش درنوردید دراوائل ۱۹۴۰ پروفیسور چادویك ، دکتور فریچ وپروفیسور پیرلس درموضوع انفلاق یك‌قوای فوق‌العاده بازعمای برطانیه داخل صحبت شده وخاطرنشان نمودند که‌اگر ایزوتوپ یورانیم (یو ۲۳۵) بعوض یورانیم معمولی مورد استعمال قرار داد شود این قوه خارق‌العاده بروی کار خواهد آمدلذا کمیتی مخصوصی تحت ریاست چارج تومپسون به‌مطالعات مقدماتی مصروف ساخته‌شده وعصرجدیدی درراه انکشاف و استفاده ازین‌قوای تازه آغاز گردید دره۱ جولائی ۱۹۴۱ اطلاع‌داد که اقدامات مقدماتی جهت ایجاد سلاح خیلی مدهش و جهانسوز تکمیل شده و امکان استفاده از انرژی اتوم درسلاح ناریه حتمیت حاصل کرده است . در عین حال خبر دادند که درامریکا نیز موضوع‌موصوف‌مورد تحقیق ومطالعه قرار داده شده وبرای اینکه معضله فوق بهتر حل گردد روزولت رئیس جمهور فقید امریکا واضح ساخت که‌بین محققین برطانوی وامریکائی بایدتبادل‌آراء وافکارجریان‌داشته‌باشد چرچل‌رئیس‌الوزرای آن‌وقت‌برطانیه به

این پیشنهاد موافقت کرده ودر نومبر ۱۹۴۱ یك دسته از متخصصین امریکائی بطرف لندن اعزام شدند تاپیشرفت های علمای انگلیس راراجع به انرژی اتوم بخود معلوم کنند درماه فروری ازانگلستان هم هیئتی برای تحقیق مطلوب فوق جانب امریکا رهسپار شد وهم آهنگی صمیمی بین طرفین بمشاهده پیوست چون درین هنگام برطانیه تحت تهدید وحملات مدهش قوای فضائی المان قرار داشت بنابرآن تصمیم گرفتند تاتمام مساعی وجهود علماء انگلیسی و امریکائی در اتازونی ادامه یابد لذا به انتقال اشخاص ولوازم همت گماشته ومسئولیت این کار بزرگ رابدوش امریکا حواله کردند. موادخام به پیمانه وسیعی از کانادا استخراج شده و متخصصین هر سه مملکت (کانادا ، برطانیه و اتازونی) متفقاً بکارخود پرداختند اگرچه در این راه سربرآوردگان علمی هرملت سهم دارند ولی کشفیات وتتبعات (لارد روترفورد) که چندسال پیش فوت کرده کاملاً وجهه های نوی رادرانرژی اتوم معرفی نموده است، اودر ۱۹۱۹ خواب کیمیا گران راعملی ساخته وتوانست یك نوع ماده را بنوع دیگر مبدل سازد .

استعمال انرژی اتوم درامور ملکی ونظامی ساحه وسیع وبسیارمهمی داردمیگویند بواسطه بکارانداختن این قوه میتوانیم اوضاع طبیعی زمین رابکلی تغیر بدهیم یعنی درزمین گودالهای بزرگی تولیدوهمه را به جهیلها وکانال ها تبدیل نمائیم امکان دارد در وسط صحرای وسیع وبی آبی جهیل وسیعی احداث وبساصحراهای بائروبی حاصل رابه واحه های سبز و خرم وسرزمین های حاصلخیزی مبدل نمود نواحی قطبی را بمنبع دائمی وعظیم حرارت مبدل کرده وقطب شمال راشاید بحیث بهترین موضع تفریح ومحل گشت و گذار ایام رخصتی خود انتخاب نمائیم جهاز هاو لوکوموتیف هارا بواسطه این قوابکار انداخته وازانرژی بدون دود و کثافت آن استفاده نمایند ازانرژی اتوم رادیو اکتیف رابوجه مفیدی استخراج ونتیجةً لابراتوارها وشفاخانه های خودرا رونق دیگری بدهند علماء آرزو دارندوضع زندگی بشررا بابکار بردن انرژی اتوم کاملاً متحول سازندبرای اینکه امراض مدهشه وغیر قابل علاج رابدرستی تداوی بتوانند دربرطانیه این قوارا مورد عمل قرارداده ویك دسته علماءمخصوصاً انرژی اتوم را محض مجادله باامراض تحقیق وتتبع می نمایند وآنهایقین دارند که نسبت به شعاع اکس ورادیوم تشعشع اتوم در علاج سرطان مؤثرتراست درتشخیص امراض رادیواکتیف اتوم را ازهمه وسائل دیگر بهتر میدانند واحد های رادیواکتیف کاربن را که بنام کاربن نمبر ۱۴ یادمیشود اینك بحیث دوای خوردنی بمریض داده وحسب بیانیه پروفیسر نوت این تجربه برای بیولوجست ها کمك فوق العاده می نماید .

بگفتهٔ متخصصین بعدازاین میدان استفاده ازاتومها خوب پهن و گسترده خواهدشد بنحویکه

بەاندازه یك پیالۀچای خوری اتومهای سیماب اگر انقلاب نماید لوکوموتیفی را کە دارای ۱۲۰ واگون مملوازبار واوازم باشد(۲۷۰۰۰۰) میل رانده خواهد توانست شایدبعدازین فلزات راازیك نوع بنوع دیگر متبدل ساخته بتوانند مثلاً یورانیم رابه سرب ، سرب را بطلا متحول گردانیده افسانەهای قرون وسطی راالباس عمل بپوشانند، ازروی محاسبات وتخمینات علماء ومتخصصین چنین برمی آید کەیك پاوپورانیم ۲۳۵ برابرقوای ۱۱،۴۰۰۰۰۰ کیلووات ساعت قوای برق ۱۵۰۰ تن ذغال و ۲۰۰۰۰۰ گیلن پترول قوه خواهد داشت. یکی از علماء مبرز برطانیه میگوید انگلستان خواهدتوانست کەدرآتیۀ قریب بواسطه بکار انداختن انرژی اتوم آب وهوا وفصول بعضی ازحصص خودرا کاملاً متحول گرداند. بعدازین دریاها، کوهها و جهیلها دربرابر اقدامات انسان موانع لاینحل دانسته نخواهندشد سلاسل کوههارا ممکن است بسهولت ازجائی بجائی نقل دهند مجری آب هاراتغیرداده ومواسم مصنوعی راحسب اقتضای وقت وضرورت تولید خواهند کرد .

امروز علمأمیگویند تقریباً درزمین بتعداد۹۰ عنصروجود دارد وازروی این محاسبه میتوان بیان کرد که۹۰ نوع اتوم هم مثل آن موجود خواهدبود برای اینکه اندازه و تأثیر قوای اتوم رادرزیر آب بخوبی معلوم بتوانند همان بود که مرداب بیکینی را انتخاب کرده وجهازات راهم باحیوانات ودیگرلوازمی کەباید نفوذواثرات رادیو اکتیفی بوجودایشان معلوم گردد آماده نمودند درعین حال درشام همان روزی که در مرداب بیکینی عملیات ثانویۀ بم اتوم درزیر آب امتحان میشدهیئت اعزامیه انگلیس همراپورت مکمل خودرا راجع به خسارات و ضائعات حقیقی هیروشیما که سال گذشته ذریعه بم اتوم خراب شده بود بمنصۀ اشاعۀ قرار دادند آنها درراپورت خودواضح ساخته بودند کەاگر یك بم اتوم دریك موضع کدام شهر برطانیه افگنده شودتعداد کشتگان آن به (۵۰۰۰۰) نفررسیده ودرفاصلۀ نیم میلی موضع اصابت بم اندازه ضائعات ۷۰ فی صد بوده و ۲۰ فی صد ضائعات در بعد یك میل از محل سقوط بم صورت خواهد گرفت . (۳۰۰۰۰) خانه خرابی بزرگی را متحمل شده و(۵۰۰۰۰) خانه دیگر تازمانیکه بترمیم واصلاح دوبارۀ آن مصروف نگردندقابل سکونت نخواهد بود . در هیروشیما ازجمله (۳۲۰۰۰۰) نفر به تعداد (۸۰۰۰۰) کشته شده ددرناگاساکی از جمله ۱۰۰۰۰۰ نفر درموضع انفلاق ۴۰۰۰۰ چشم ازز ندگی پوشیدند .

خلاصه تحقیقات و مطالعات بم اتوم در مرداب بیکینی :
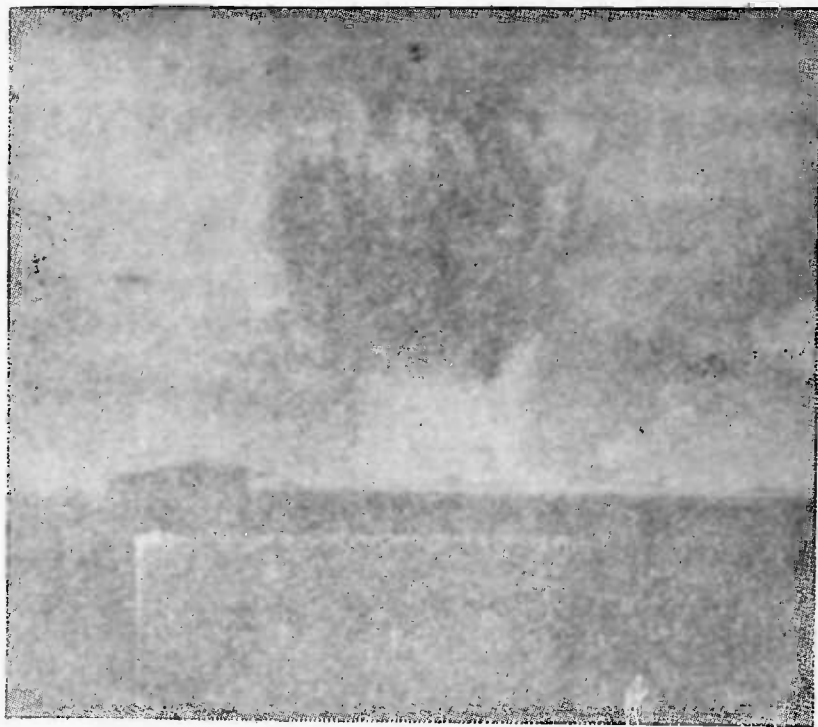
در وقت انفلاق بم اتوم در آبهای بیکینی یك برج فوق العادهٔ قوی آب
از سطح بحر بلند شده اوج گرفت

ساعت ۸-۳۵ صبح ۲۵ جولائی پنجمین بم اتوم درتحت آب مرداب بیکینی انفلاق نمود موضع انفلاق ازساحل ۳ میل دوری داشت . با انفلاق این بم فصل جدیدی در تاریخ عصر اتوم علاوه شده ودر داستان مدنیت بشر دلچسپ ترین حصه بمیان آورده شد . جهاز جنگی ارکانساس هدف بزرگ تاثیرات بم که انفلاق آن درنزدیکترین حصه جهاز روداد قرار گرفته بود . جهازغرق گردید واولین جهاز بزرگی بشمارمیرود که بواسطه بم اتوم بزیر آب رفت جهاز جنگی جاپان بنام ناگاتو شدیداً خساره برداشت وجهاز حامل طیاره ساراتوگا هم باعین همین پیش آمد مواجه شد چندین جهاز خورددیگر گمشده وبکلی ازبین رفتندجهاز ساراتوگا که ۳۳۰۰۰ طن ظرفیت داشت طوری اعضایش ازهم پاشید که هفت ساعت بعد از

انفلاق بزیر آب فرورفت. چهار تحت البحری در تحت آب نشست ومخرب هو گس صدمه سنگینی برداشت. یك جهاز حامل تانك هم مانند ارکانساس ازصدمهٔ انفلاق تحمل نتوانسته در عمق بحر فرو رفت. جهاز جنگی نیویارك صدمه خفیفی برداشته وجهاز ترانسپورت فالون ناپدید گردید.
ضائعات وخسارات بم دوم در تحت آب نسبت به بم اولی بمراتب بزرگ ومدهش دانسته شد. قوای انفلاقی این بم با قوای ۲۰۰۰۰ تن (تی‌ان‌تی) که از مهمترین انفجارات کرهٔ ارض بشمار میرود برابر بود. دراین مرتبه تشعشع بزرگی مانند یك آفتاب جدید بنظر آمد که قوهٔ آن ازآفتاب زمین ده برابر بیشتر بود دفعتاً کوه های بزرگ ابر پارها جلب توجه نمود از بین این کوه‌های بزرگ ابر یك کوه عظیم وروشنی بزرگ بنظر برخورد که بیك درخت فوق العاده قوی شباهت داشت. ازاین تودهٔ نور رنگهای مختلف مانند قوس قزح تلالؤ می نمود بر فراز این تودهٔ نور یك مادهٔ جوشان قارج مانند ملاحظه گردید که بسرعت بطرف بالا روان بود ودرعین حال عرض خودراهم توسعه می بخشید این تودهٔ بزرگ بلند رفت وبلندرفت تا ازه میل ارتفاع هم اوج گرفت. شکل، وضعیت ورنگ آن در هرلحظه تحول حاصل میکرد. چشم های انسانی نمیتوانست که عوارض وتحولات آن را درهر آن تعقیب کند.

انفلاق تحت آب بم آتوم. بعداز انفلاق طبقات کلفت ابر مانند که خاصیت رادیو اکتیفی را دارند ازبین آب متصاعد میگردد.

در لحظهٔ اول تصور میرفت که یك بر اعظم وبزرگ از بین آب سربدر آورده وبه بالارفتن آغاز کرده است . گویا درنخستین مرحله تکون ارض زندگانی داشته و اینك وضع وشکل آن را بچشم سرملاحظه میکنیم حدس زده میشد که زمین جوان است وسلاسل کوه های پوشیده ازبرف تازه بنای تکون نهاده ودر برابر تشعشع آفتاب لمعان و تابش مخصوصی بخود گرفته است بعداز آن تودهٔ مذکور کاملاً حیثیت یك درخت را حاصل کرد که شاخه های آن بهرطرف منشعب شده ومیوه های آن هم بصورت کاملاً محسوس جلب توجه می نمود. این میوه ها عبارت بودند از ذرات الفاء اشعه بیتا ونیوترون ها که همه کشندهٔ انسان بوده وچشم هم توان مشاهده آنهارا نداشت درین موقع درك خسارات حقیقی جهازاتی که درمرداب بیکینی لنگرانداخته بودند امر مشکلی بود. در وهلهٔ نخست این کره آتش عظیم وجوشان واین شعاع ورنگ مافوق الطبیعه طوری تمام جهازات را احاطه کرده بود که حتی رؤیت آن ها امرمحالی پنداشته میشد بعداز آنکه اندکی هوا بنای صاف شدن نهادوطبقات غبار ازنظردوری گرفت جهازها هم کم کم قابل مشاهده گردیدندولی چون خوب ملتفت شدند همه را از مواضع اصلی فاصله های مدیدی دورتر مشاهده کردند و بعضی از آنهاطوری متحمل خساره شده بود که بکلی از کار افتیده و وضیعت اصلی خودرا ازدست دادند. تمام آب ها خاصیت رادیو اکتیفی را داراشده ودر وهلهٔ اول فهمیدند که این خصوصیت تاچه زمانی دوام خواهد کرد .

طبقهٔ بزرگ و قطعه را بری که به بالا شدن دوام میداد تدریجاً قدرت و فوذ خودرا از دست داده وچنین تصور میرفت که شاید تکاثف و غلظت آن لا اقل تا یك ساعت دوام خواهد نمود . درین تجربه ها جهاز های زیاد وادوات و سامان مختلف مورد امتحان قرار داده شدند . چون ساعت انفلاق بم فرا رسید درمیدان های فضائی کائنه بین کواجالین وبیکینی وجزائراطراف ونواحی آن فعالیت بی سابقه بملاحظه پیوست طیارات چهارماشینه بی ۲۹ وبی ٥٤ طیارات بحری نوع هیلکات، طیارات تورپید وانداز، قلعه های طیار کشتی های طیار بعضی پیلوت دار وبعضی بی پیلوت دراطراف وما حول نقطهٔ هدف پرواز داشتندوهر کدام .طبقهٔ مخصوصی را عهده دار بودند . طیارات مختلف مؤظف گردیدند تا در اطراف وما حول این توده عایظ مشعشع وملون ابر در طیران باشند واز دور صعودوگردش آن را تعقیب کنند . از جهاز حامل طیارهٔ شانگری لا سه طیاره بحری به بدرقه طیارات کنترولی تا حد ممکن و مقدور خودرا بموضع مطلوب نزدیك ساخته بود ند . بیست خوك ٤٠٠ موش و یك تعداد محدود انسان درمرداب بیکینی باقی ماندند این ها کسانی بودند که بعملیات انفلاق بم مصروف ساخته شده ووجود آن ها در آن وقت ضروری دانسته میشد قبل از همه بمب را در بین یك محفظهٔ مخصوصی که آب در بین آن نفوذ نمیتوانست گذار ده و از جهاز کنترول بذریعه و اصول

فنی پایان کرده وبعد بنزدیکی جهاز جنگی ار کانساس نقل داده شد وازآنجا دربین آب بعمق ۹۹ فت بمرا پایان نمودند واخیراً دراثر یك پلان وپیش بینی مخصوصی آن را انفلاق دادند. دوساعت قبل ازانفلاق ازجهاز مخصوص کنترول بنام (کممر لیندد) کلمه شفرا بلاغ شد واین کلمه نزدیك شدن وقترا به ساعت ، دقیقه وثانیه اطلاع میداد چنانچه آنهائیکه مؤظف بودند کلمه مذکور را شنیده و میفهمیدند که بوقت انفجار رسی دقیقه ، ده دقیقه ، ٥ دقیقه باقی مانده استچون خبرداده شدکه‌ده لحظه بانفجار مانده آن وقت قلبها از حرکت باز ماند تا آنکه بالاخره تصور نمودند دنیای دیگری بمیان آمد و جهان بکلی رنگ و وضع نوی بخود گرفت.

یك ونیم ساعت بعد از انفلاق بم هم طبقه ابر که از اثر انفجار تولید شده بود بصورت ضعیفی بمشاهده میرسید که به فاصله ۲۰ میل از موضع بم حرکت داشت طبقه ابر در ظرف یك دقیقه و ۱۲ ثانیه ۷۸۰۰ فت مرتفع شده ودر ظرف دو نیم دقیقه بـه اندازهٔ ۸٤۰۰ فت اوج گرفت.

صدای انفلاق بم را ذریعهٔ امواج را دیو به اطراف انتشار دادند. خلاصه امروز بـه آستانهٔ عصر جدید وارد شدیم وزندگی مادرآینده بکمك انرژی اتومرنگ وحال دیگری پیدا خواهد کرد. از روی پیشگوئی وحدس علما چنین برمی آید که بواسطه انرژی اتوم چوب وشیشه را غیر قابل شکست ساخته و مانند توپ رابری خاصیت آن ها را خواهند نمود پورسلین خاصیت هادی برق را پیدا کرده ومس را بشکل انسو لیتر مورد استفاده قرار خواهند داد وگیس‌را در رادیو استعمال کرده وفلزات دارای‌حرارت ، روشنی وقوه خواهند گردید. انسان بتقلید طبیعت تیل درست‌کرده و عوض آنکه در خلال ملیون ها سال انتظار عملی شدن این وضعیت را برند در ظرف چند ماه بمطلوب خود موفق خواهند شد عناصر جدیدی که زمین ازتملك آن محروم است تشکیل یافته ونتیجةً در اثر ماشین های اتومی حیات مامتحول شده ومطالعات نجومی ماشکل‌جدیدی‌بخود اختیار می کند کنون‌ساینس جدیدی بنام (کیمیای هسته) دربین علوم و ساینس های‌عصری بشر معرفی گردیده واز تمام همقطاران میخواهد گوی سبقت بربایند در اثر تتبعات ومطالعات جدیده کـه دریـو را نیم ۲۳۵ بعمل آورده اند بیش از ۱۵۰ مواد رادیو اکتیفی را تازه کشف و معرفی کرده اند که قبلاً بشر هیچ از آن ها اطلاع نداشت حصهٔ مهم این رادیو اکتیف ها در امور صحی و شعبات دیگر زندگی انسان مفید بوده و موانع ، زحمات انسانی را بمراتب تخفیف خواهند داد.

مهمترین مبتکرات در فن هوابازی :

بزرگترین طیارهٔ بمباردمان دنیا .

از واشنگتن در اواخر ماه جون اعلان شد که کار ساختمان بزرگترین طیارهٔ بمباردمان دنیا که از خشکه بر خاسته و در خشکه می نشیند به پایهٔ تکمیل رسیده وبنام
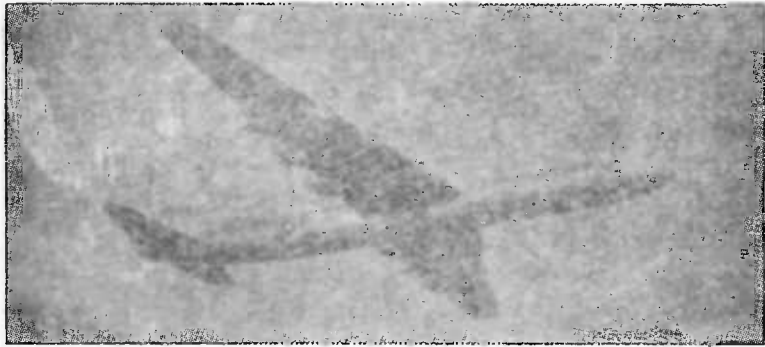
بزرگترین طیارهٔ بمباردمان دنیا

طیارهٔ (اکس بی ۳۶) مسمی گردیده است . بعد از آنکه طیارهٔ موصوف پرواز های امتحانی خودرا بموقع عمل گذاشت آن وقت تحت اختیار قومانданی ستراتیژی قوای فضائی گذارده خواهد شد . این طیاره دارای ۶ انجن بقوه ۳۰۰۰ اسپ بوده طول بالها از یك انجام به انجام دیگر ۲۳۰ فت وطول بدنه آن ۱۶۳ فت میباشد . پروانه های آن را در عقب بالها جاداده وعملهٔ پرواز جهاز با اقدامات حربی آن از ۱۵ نفر مرکب میباشد . این طیاره بمب ده هزار پونده را بفاصلهٔ ده هزار میل بدون تجدید ذخیرهٔ تیل بسرعت ۳۰۰ میل فی ساعت نقل میدهد .

طیارات مخصوص ۱۹۴۹ و ۱۹۵۰

قوماندانی قوای فضائی برطانیه بنام فرانك ویتل که از جمله پیش آهنگان ومبتکرین موترهای جیت بشمار میرود درماه جون ۱۹۴۶ بمحضریك دستهٔ متخصصین قوای فضائی امریکا چنین بیان نمود که درظرف ۵ الی ده سال طیاره های بزرگ چه ملکی وچه فضائی ذریعهٔ انجن موتور گاز قوای خود را تحصیل خواهند نمود و برطانیه در این ابتکار اولین ملتی خواهد بود که گوی سبقت را از دیگران بر باید امر ساختمان طیارانی که دارای انجن

گاز باشند اخیراً بفابریکه های برطانوی داده شده و آنها عبارت اند از کشتی طیارساندرس ٤٥ که ساحه پرواز آن ٥٠٠٠ میل وسرعت آن بیش از ٣٠٠ میل فی ساعت بوده ذریعه شش انجن گیس پیش میرود - این کشتی طیار اولین مرتبه در ١٩٤٨ پرواز داده خواهد شد . طیارهٔ دیگر بنام ها و یلاندبار بازون موسوم است که ماشین نوع جیت آن فوق العاده سرعت داشته به ارتفاع ٤٠٠٠٠ فت در فضا از ٢٠ الی ٣٠ نفر را از فراز اتلا نتیك عبور خواهد داد وفی ساعت ٥٠٠ میل رفتار خواهدداشت هنوزموعد بکاراندا ختن آن تعین نشده است مگر حدس میزنند که این نوع طیاره در ١٩٤٩ آماده خواهد شد . نوع دیگر آن (اورو بار بازون) نام دارد که برای چهل نفر جاداشته وبر فراز اتلانتیك فی ساعت ٣٥٠ میل طیران خواهد نمود . چهار نوع دیگر طیاره از رقم جیت بنام های برستول بار بازون اول ، هانری هیج هرنس ، ایرسپید امباسا دور ، ممایلس ما رتون ، تحت ساختمان بوده واین ها از سال آینده الی ١٩٤٩ بکار انداخته خواهند شد . بار بازون اول ١٢٠ تن وزن داشته ٧٢ مسافر در بین آن جا داده میشود سرعت رفتار آن فی ساعت ٣٥٠ میل وفاصله پرواز ٥٠٠٠ میل در ارتفاع ٣٥٠٠٠ فت خواهد بود ایرسپیدا مباسا دور از ٢٤ الی ٣٩ مسافررا باخود برداشته فاصله ١٠٠٠ میل را فی ساعت ٢٤٠ میل طی میکنند .
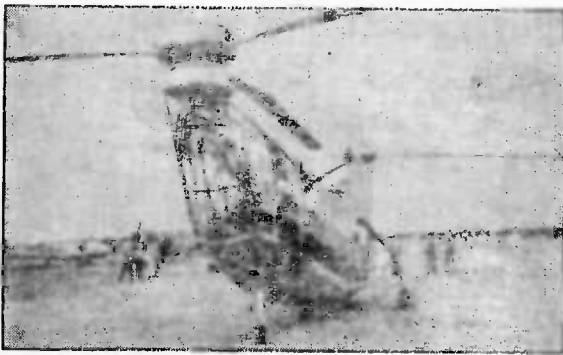
تاکسی فضائی

طوریکه در فوتوی پهلو ملاحظه می نمائید این طیارهٔ نوع هیلیکوپتر حیثیت تاکسی فضائی را داشته وراننده آن میتوانند که از روی سرك هم طیارهٔ خودرا بهوا پرواز دهد .

تاکسی فضائی

موتور سایکل فضائی

این ماشین جدید بنام هوبی کوپتر یاد میشود که اخیراً در امریکا آن را ایجاد نموده اند ماشین فوق‌را در حالی ملاحظه میکنید که مخترع مذکور آن را بهوا بالا میکند وهوریس پنتی کوست نام دارد. موتور سایکل مذکور ازموضعی که بیش‌از ۳۰ مربع فت وسعت نداشته باشد پرواز کرده وشخصی‌را که ۲۰۰ پوند وزن داشته باشد تا ۳۰۰ میل راه فی ساعت ۹۰ میل به ارتفاع ۱۲۰۰ فت نقل خواهد داد.

موتر سایکل فضائی

عملی شدن یك خواب شیرین

تحقیقات درمورد انرژی اتوم موقع مهمی فراهم‌نمود تاطلارا ازسیماب درست کنندوزحمت کیمیا گران راتخفیف‌دهند حتی‌بعضی ازمتخصصین میگویند از سرب هم این مرام خودرا عملی خواهند توانست وطوریکه پالمیلر متخصص نایتریت نظریه میدهد بعد ازین طلا بدرجه ارزان خواهدشد که‌اهمیت تباداوی وپولی‌خودرا ازدست خواهدداد پلاستیك های جدیدی در موارد مختلفه‌بکار رفته‌وموادی آماده‌خواهند نمود که قوه‌تمدید آن عیناً مانند را برباشد یکی ازخواب‌های‌مجوزین طیاره وانجنیری‌آن همانا‌ساختمان طیاره‌ایست که هم‌مانند موتر در سرك کارمیدهدو بواسطه ادوات مخصوص عرابه‌هایش بحرکت می‌آید وهم بهوا طیران می نماید

درفوتوی زیرطیاره مذکورا که‌مانند موتراست مشاهده‌میکنید .
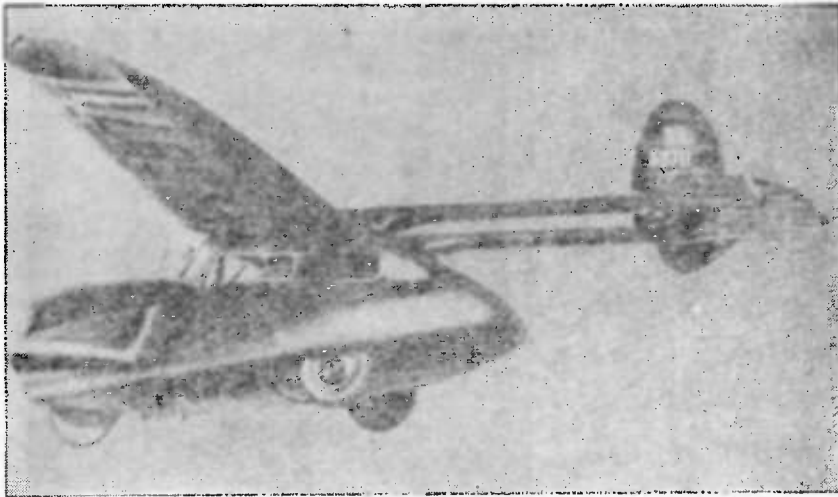
هم موتر و هم طیاره

اخیراً درطیاره وانجن‌های نوع جیت، راداروتیلویزیون یک‌نوع پلاستیک مخصوص وبادوامی رابکارمیبرند که‌دربرابر حرارت مقاومت فوق‌العاده ازخودنشان داده تیفیون‌یاد میشود اگر حرارت تا۵۷۵ درجه‌فارنهیت هم‌ترقی کندبااین پلاستیک تأثیری واردنمیشود ایسدهائی که طلاوپلاتینم راحل می‌نماید دراین ماده اثرنکرده اند .

موتر های برقی

یکی از مبتکرات فنی که‌درین تازگی دربرطانیه بکارافتیده عبارت‌است از اتوموبیل های‌سبک برقی‌وتوقع میرود که بزودی ممکنه ساحه استعمال موتر های مذکور توسعه حاصل کند. وزارت پست‌وتلگراف ، ریاست‌بلدیه وشعبات‌مختلفه لبنیات فروشی وراه‌های ریل بوجود این‌موتر هاضرورت زیادی داشته وبتعداد زیادی ازآنهابدست خواهند آورد. ماشین های

این نوع موترها ذریعه بیتری عوض پترول کار خواهندداد عراده های این موتور را به اصول

موتر جدید برقی

مخصوصی درست کرده و بیتری آن را نیز طوری آماده نموده‌اند که برای همیشه مورد استفاده قرار داده میشود .

کلانترین هیلیکو پتر دنیا

شرکت طیاره سازی برطانیه درماه اپریل اعلانی نشر نموده به این مضمون که مصروف ساختمان یک هیلیکوپتر جدید میباشد. این هیلیکوپتر ازروی شش نوع و تیپ مخصوصی هیلیکوپترهای تازونی انتخاب شده است یک شرکت امریکائی وعده داده است که در آینده قریبی برای استفاده اشخاص مانند موتر- هیلیکوپترهای شخصی درست خواهدنمود هیلیکوپتر باید دارای میدان های مخصوصی باشد تا دروقت صعود و نزول بماشین آن صدمه وارد نشود برای پیلوت های معمولی لایسنس پرواز دادن هیلیکوپترها داده نمیشود بل درین عمل باید هوابازان خیلی مجرب و کار آزموده مصروف گردند زیرا درهنگام فرود آوردن زحمات ومشکلات فوق العاده دارد چون هیلیکوپترها خواهش فرود آمدن را داشته میباشند ازارتفاع دوهزار فت ماشین آن خاموش ساخته شده و بصورت گیلیدر فرود می آید و درداخل یک ساحهٔ که ۱۵۰ گز طول آن است و علامت مخصوصی دارد بزمین می نشیند. گرداندن هیلیکوپتر بدون انجن کار بسیار مهم و زحمت ده است

ویپیلوت هیلیکوپتر آنرا انجام میدهد وازجریان هوا استفاده میکنند دراثنای خاموش شدن انجن وبیکار افتادن روتورها وپره‌های مخصوص هیلیکوپتر موقع بسیار خطرناک میگردد و کنترول مشکل میشود. اخیراً دربرطانیه راجع به پیش رفتن وعقب آمدن وطرف چپ و یاراست رفتن هلیکوپتر هااختکارات بزرگی نموده وچیزهای نوی برای موفقیت بمطلوب فوق آنها بمیان آورده اند سرعت هیلیکوپترها هنوز به اندازه طیاره ترقی نکرده است. صرف یک تعداد معدودی از آنها میتوانند که فی ساعت بیش از ۱۰۰ میل پرواز نمایند. در فوتوی زیر بزرگترین هیلیکوپترهای دنیارا ملاحظه می نمائید.
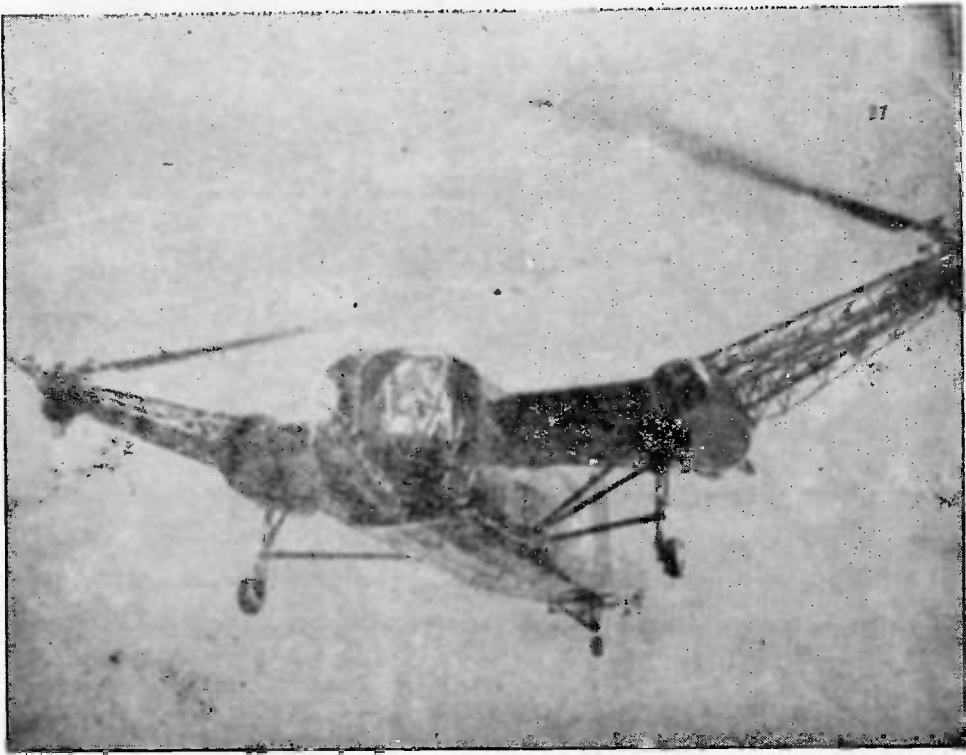
کلانترین هیلوکپتر دنیا

این هیلیکوپتر بقوای بحریهٔ امریکا انتساب دارد. میگویند این نوع ماشین در هوابازی آیندهٔ دنیا رول بسیار مهمی خواهد داشت.

تغیير شكل طيارات

مسئلهٔ ساختمان طیاره وتغیرشکل آن درآینده یکی از موضوعات بسیار مشکل و مهمیست که انظار محققین را بخود متوجه ساخته است میگویند وضعیت ظاهری طیارات بعد ازین باید طوری باشد که هم بسرعت رفتار طیاره کمك کنند وهم صدای آن را تخفیف دهد وچون ازمحمولات طیاره انسان هم میباشد پس باید طیاره را طوری آماده نمایند که وجود انسانی تحمل سرعت آن را داشته باشد راجع بسرعت رفتار طیاره خطری متوجه انسان نیست چون انسان دربین اطاق طیاره کاملاً پوشیده میباشد پس اگرسرعت رفتارآن فیساعت ۲۰۰۰ میل یاپنج میل ویا ۵هزار میل باشد فرقی نمیکنند . ولی دراثنائی که طیارهٔ خود را بیك معیار مخصوص سرعت میرساند وبه این عمل مبادرت میورزد درآن صورت خوف میرود که انسان عقب چپه شود ویا دراثنای کم کردن سرعت بطرف پیش بیفتد پس باید وضع ساختمانی طیاره بنحوی باشد که این مشکل رفع گردد وهم چنان دروقت پروازوفرودآمدن کنترول ماشین های سریع الحرکت را خوب مراقبت نمایند گذشته از آن جریان هوا و عکس العمل آن دراثنای حرکت سریع فیساعت ۷۰۰ میل تأثیربزرگیبه بدنهٔ طیاره وارد میکنند باید را جع به جمع شدن وقات شدن طیاره هم ابتکار نماید چه این وضعیت در سرعت رفتار و حرکت طیاره تاثیربارزی دارد. میگویند در۱۹۷۵ وضعیت قوای فضائی وسرویس های جوی کاملاً تحول نموده وبکلی شکل دیگری بخود خواهد گرفت آیندهٔ هوا بازی تجارتی به استعمال ماشین گیس مربوط است وآنها در ارتفاع ۴۰۰۰۰ فت فیساعت ۴۰۰الی ۵۰۰ میل حرکت خواهند نمود بعد ازین سرویس فضائی بین لندن ومونتریل درامریکا از راه اتلانتیك که ۳۰۰۰ میل بعد دارد درظرف ٦ساعت به ارتفاع فوق طیخواهد شد یك آلهٔ جدید هوا بازی ذریعه استفاده از رادیو ایجاد کرده اند که صد فیصد صحیح کار کرده ویکی ازشرکت های طیاره سازی لندن ازآن استفاده مینماید وافتخار ابتکار آن را هم داراست . [illegible] درقوای فضائی شاهیبرطانیه تافاصله ۵۰۰ میل نتائج فوق العاده داده وبعد ازین الی مسافه ۱۲۰۰ میل امتحانات خودرا دربارهٔ آن توسعه میدهند .

بعد ازین طیارات نوع جیت درطبقه ستراتو سفربلندتر ازطبقه هوای موجوده زمین بسهولت پرواز خواهند کرد و در ارتفاع ۳۰۰۰۰ الی ۴۰۰۰۰ فت سرعت رفتار طیاره هم طبعاً روبزیادت خواهد نهاد . طیاره مسافربردار برطانوی که بنام امباسادور یاد میشود و۳٦ نفررا باخود حمل مینماید درین طبقه بکار خواهد افتید .

راکت های مسافر بردار

اخیراً پلانی وضع وطرح نموده اند تا ذریعهٔ آن راکت های مسافر برداری آماده سازند که فی ساعت ۳۰۰۰ میل در ارتفاع ۱۰۰میل طیران داشته باشد اربانکس مدیر تکامل انجنیری وزارت فضائی برطانیه پلان مذکور را طرح کرده متوقع است که راکت های مذکور درحصهٔ پیش روی خود جیت هائی خواهند داشت که درهنگام فرود آمدن سرعت رفتار را تخفیف میدهد .

کشف ماه ذریعهٔ رادار

متخصصین وعلما اینك مصروف اند تا کرهٔ ماه را ذریعهٔ رادار کشف نمایند وفعلاً ارتفاع برجستگی‌ها وکوه های مهتاب را باعمق وادی های آن بخود معلوم میکنند آنها این ابتکار خودرا ذریعهٔ رادار علمی میسازند . ادوار دایلیتون سکرتری تحقیقات علمی وصنعتی دریك نمایش مجمع فزیکی لندن چنین متذکر شد که تخنیك تعیین مسافت ذریعه رادیو حالا به اصول درستی پیش رفته وبواسطه آن جغرافیای ماه را بخوبی میتوان معلوم نمود نظر به دارند تابعد ازتعیین قطعی مسافت ماه ذریعهٔ رادار آنگاه راکت های مخصوصی رابطرف این کره بفرستند اینك انعکاس صدای رادار را ازمهتاب بخود معلوم کرده اند . درد هم ماه جنوری درلابراتوری ایوانس سگنل واقع دیلمر درنیو جرسی‌تماس ذریعه رادار بامهتاب صورت گرفت آنها برای موفقیت به این مطلوب چنان آله را تجویز کردند که فریکونسی فوق العاده را درخلا تولید کرده و درلحظهٔ دوم انعکاس آن را حس میکردند . جنرال انگلیس بیان میکند که امواج رادار مثل رادیو بسرعت نور حرکت میکند رفتار نور ۱۸۶۰۰۰ میل فی ثانیه است پس فاصله ارسال موج را دارد ومراجعت آن دو نیم ثانیه را اشغال خواهد کرد ، فاصله‌بین مهتاب وزمین ۲۳۸ ، ۸۵۷ میل است ، در۲۲ جنوری ۱۹۴۶ هم در بارهٔ رادار و تماثل آن با مهتاب تجربه نمودند .

ابتکار جدید برای تعیین سرعت رفتار

فعلاً انسان ها بچنان سرعت میتوانند حرکت نمایند که معیار گذشته سرعت رفتار فی ساعت امروز کاملاً قدیمی و از مود افتاده محسوب میشود برای تعیین سرعت رفتار اخیراً در برطانیه آله جدیدی اختراع نموده اند باسم (ماکومیتر) و بواسطه این آله مشکل بزرگ سرعت پرواز پیلوت های طیارهٔ نوع جیت بخوبی حل شده است چارلس گاردنر میگوید برای سرعت های شدید اصول معمولی تعیین رفتار از روی فی ساعت تأثیری نخواهد داشت

اگرسرعت رفتار صدا در سطح بحرفی ساعت ۷۶۰ میل باشد درآنصورت آله عادی تعیین صدا البته موثر خواهد بود ولی سرعت رفتار صدا در ارتفاعات فضا تخفیف می یابد و در ارتفاع ۴۰۰۰۰ فت این سرعت از ۶۶۰ میل فی ساعت کمتر میگردد همچنان در هنگام سردی سرعت آن نسبت بوقت گرمی کمتر میشود ، یك طیاره اگر در سطح بحر فی ساعت ۶۰۰ میل پرواز نماید گویا ۸۰ فیصد سرعت رفتار صدا را طی میکنند و اگرهمین سرعت را در طبقات بلند طی کنید درآنصورت سرعت رفتار صوت بواسطه سردی فی ساعت ۱۰۰ میل کمتر خواهد بود ، این اختلاف سرعت رفتار درطبقات بلند اگر از روی دقت مورد غور و مطالعه قرار داده نشود طبعاً نتائج ناگواری را در پرواز های سریع و طبقات بلند هوا وارد مینماید بنا برآن آله جدید الاختراع ماکومیتراین مشکل بزرگ را رفع و بصورت اتوماتیکی درطبقات بلند سرعت حقیقی رفتار صوت را ارائه مینماید .

نخستین طیارهٔ بحری نوع جیت

کمپنی طیاره سازی برطانوی اولین طیاره بحری نوع جیت را اینك آماده نموده وآن را مورد استعمال قرار میدهد و طوری که ال ، ژسمد در اخبار سکچ بیان میکنند هنوز خصوصیات این طیاره دراست اسرار داخل بوده برعموم آشکار نشده است اما مودل ونمونه آن درنمایش چهار روزهٔ انجن های طیاره برطانوی بمعرض تماشا گذارده شده بود وزیر تهیه مواد برطانیه جان ویلموت نمایش قوای فضائی مذکور را در فارن بورد در ماه جولائی افتتاح کرده واین مودل را هم نشان داد ، اگرچه تابحال خصوصیات انجنیری این ماشین برای نشرفرستاده نشده ولی طوری که از وضع ظاهری آن معلوم میکنند دارای دوانجن نوع مترو پولیتن ویکرس بوده وآنهادارای قوای ۷ الی ده هزار قوای اسپ میباشند ، سرعت رفتار آن فی ساعت ۴۰۰ میل تخمین گردیده واین سرعت البته دوچندپرواز سریع کشتی‌های طیار سابق خواهد بود .

اسرار جنگ کیمیاوی

عساکرشعله افگن امریکائی بعد ازواقعه گوادال کنال بمقابل جاپانی ها یك نوع تیل خام یا کدام مادهٔ دیگر راکه منجمد میگردید بصورت فواره پاش میدادند ، در سسلی و بعد ازآن موتور های مخصوص کیمیائی چنان خمیاره هائی را بالای دشمن می افگنند که درمحاذ دشمن فرو رفته و بعد شعلهٔ فاسفورسفید سوزان از آن برمیخاست و آنگاه آدمها و تانکها را با مواد ناریه آنها در بین خود میسوزانید ، بمبهای آتش افروز که حجم مختلفی

داشتند در جرمنی وجاپان خسارات مدهش وارد نمودند ، ماجور جنرال ویلیم ان پورتر که در سرویس جنگ کیمیائی امریکا مصروف خدمت است بیان میکنند که درین شق مهم حرب

جنگ کیمیاوی بمقابل یك شهر ، درین فوتو ایستگاه جهازات در شهر کوب جاپان هدف قرارداده شده

هم درخلال چندسال محاربه پیشرفت های نمایانی کرده واگر ایجاد بم اتوم را بکنار بگذاریم از تمام مخترعات جدیده حربی پیشرفت دراین رشته دارای اهمیت است در ین جمله غاز های

جنگ بمقابل طیارات بم افگن و جنگی درمیدان طیاره ذریعه فاسفورس

زهر دار شامل نیستند و طوریکه رابوت پیترسن سکرتری جنگ امریکا ابراز نمود درمورد محاربه کیمیاوی امریکا از تمام ممالك دنیا گوی سبقت را ربوده است در ۱۹۳۹ شعبه سرویس

جنگ کیمیاوی امریکا از ۹۶ افسر و ۷۴۸ کارگر و عمله مرکب بود ولی فعلاً تعداد آنها از ۸۴۰۰ نفرافسر و ۶۰۰۰۰ کارگر مرکب میباشد که ۷۵ فیصد آنها در خدمات ماورای بحار مصروف فعالیت بودند ، مصارف آنها در ۱۹۴۲ ـ ۰۰۰ ، ۰۰۰ ، ۲۰۷ دالر سنجید شده در ۱۹۴۴ این مقدار به ۰۰۰ ، ۰۰۰ ، ۶۳۸ دالر ترقی کرد و در هنگام تسلیم جاپان معیار مذکور به ۰۰۰ ر ۰۰۰ ر ۹۳۵ دالر بلند برده شده بود .

فعلاً موضع امتحان وتجربه موادناریه کیمیاوی صحرای دوگ وی که ازشهر دوگ لیک سیتی ۵۰ میل فاصله دارد اتخاذ شده وبرای امتحان مواد ناریه جنگل های موضع سان جوس که عبارت ازیك جزیره دریانامه است تعیین گردیده . این سرویس لابراتوارهای تعرضی و تدافعی داشته وشفاخانه‌های مناسبی را جهت تهیه دواو ذرائع حفظ ماتقدم وتداوی هم دربین آن آماده کرده اند وابتکارات خودرا بوجود حیوانات وانسان ها آزمایش می نمایند .
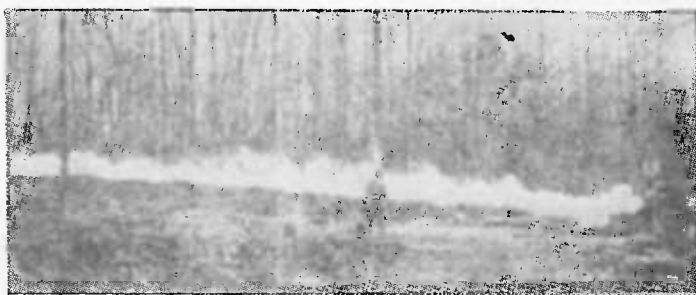
یك شعله بزرگ نهر مانند ذریعه مواد کیمیاوی

تاریخ جنگ‌های کیمیاوی خیلی قدامت دارد یونانی‌ها وروماتوی ها ازآن بی خبر نبودند درهند بالای قشون اسکندر شعله های مخوفی افگنده میشد چنانچه این داستان را سکندر به ارسطو تل مفصل تحریر نموده در ۳۶۰ قبل ازمیلاد تورژان شاه اینیاس بم های آتش افروز سلفروغیره را بکارمیبرد بعدها روماتوی ها ، پترول، چونه آب‌نرسیده و سلفررا مورد استعمال قرار میدادند درقرن دوازدهم سلاح بزرگ عسکر خلافت بغداد نافتین یاظرف های مخصوص نفت بود ، درینجا قبل ازمیلاد قیصر وپامپی دود را برای مخفی ساختن عملیات حربی بکار میبردند در ۱۷۰۴ یك نوع دمه وغبار مصنوعی یرفراز دیوك آف مو لبور و تسکون یافت که قوای متفوق فرانسوی را خیلی بتعجب افگند ولی درجنگ دوم عمومی‌همین اقدامات گذشتگان باابتکارات وموجدات سایتسی امتزاج‌حاصل کرده وباحالات واوضاع فوق‌العاده تعجب آوری مورد استعمال قرار داده شدند اولین بم دارای اقسام مختلف مگنیشیم بود ولی‌درهنگام‌حملات

فضائی بر توکیو دراپریل ۱۹۴۲ بمب های چهار پونده بنام ترمیت بمب افگنده‌شد که‌ایزبین آن ممزوج ترمیت پودر الومونیم باریم نایتریت وپترولیم ترکیب یافته وقوه آتش افروزی آن فوق‌العاده زیاد شده بود بعدها ازشعبه مذکور دونوع بم مملو ازگاسولین بیرون آورده شد که باپودر مگنیشیم ، لیکو داسفالت وغیره مواد مخلوط بوده وهرچیز را که بمقابل آن ها نمودار میشد درمیداد . بم‌های مختلفه ومتعددی‌باخمپاره‌های بزرگی که وهمه حریق افگن دانسته میشوند ازاین شعبه درخلال ایام جنگ بیرون شده که همه احوال دشمن را تباه کرده است . قشون امریکائی وقتی که‌دریای ولترنورا عبور میکردند بمقابل‌خود پرده‌های فاسفورس سفیدرا دروسط شب خیلی سرد تشکیل داده وبعد بطرف مطلوب پیش رفتند . در روز واقع انزیو از تشکل طبقه دود استفاده نمودند قشون نمبر سوم امریکائی درهنگام عبور آزدریای موسیل در فرانس از دمه وغبار مصنوعی استفاده گرفتند بواسطه همان پرده کلفت دود مصنوعی بود که دویزیون نمبر نود پیاده درماه دسامبر ۱۹۴٤ برای‌دوهفته بصورت غیر مرئی مقاومت کرده واخیراً اردوی ۲۶۰ جرمنی را شکست داده از سار گذشتندوبعد ازآنکه ۱۲۰۰ المانی‌اسیر گرفتند بدون آنکه دیده شوند به موضع اولیهٔ خود مراجعت کردند . متخصصین لابراتوارهای موسسه فوق اشعار میدارند که غاز زهردار ، شعله ها وطبقات‌دود اثرات مختلفه و کشندهٔ بوجود وارد میکنند ولی مرگی که در اثر بم‌های شعله افگن‌تولید میشو د حسب نظریهٔ دوکتوران خیلی آنی و فوریست . چنانچه تجربه های زیادی درین مورد را جع به بزها نموده وتأثیر آن را در اعضای داخلی حیوانات مذکور بخوبی مشاهده کرده اند .

بعدازاین ساحه عملیات این فن مهم کیمیاوی را توسعه داده درزراعت، کشتن‌حشرات مضره‌و مواضع دیگری که ازآن ها مصادر قوا آماده میسازندبخوبی بکار خواهند برد . درمناطق سرد درخت‌های مثمر ونباتات را ازصدمهٔ یخ نگهداری کرده وجنگل‌ها را صاف نموده بنادر فضائی را که ذریعهٔ یخ وبرف مستور گردیده باشند بدرستی پاك کرده و بعضی از گیس های مخصوص را بمعالجه امراض‌زراعتی‌بکار برده وحشرات را ذریعهٔ آن تلف‌خواهندنمود . برای اینکه عمله وموظفین هم چه امور بخوبی و مصونیت کار خود را دوام داده بتوانندعینك‌های مخصوص ،

معاینهٔ علمی یك بز که ذریعهٔ آتش مواد کیمیاوی‌سوخته است

البسه معین و ذرائع مدافعه وصیانت‌را بدرستی آماده کرده اند . بوت های مخصوص برای آنها درست نموده اند که در رطوبت و سردی بخوبی مدافعه توانسته و به اجراآت

مانعش نگردد . ضماد های ضد آبله ، ضماد های معالجه چشم ایجاد کرده وآنهارا به پیمانه ترقی دادند که درهرجا مورد استفاده قرار داده میشود خلاصه آنکه درین باره بامساعی وجهودخسته گی ناپذیری اقدامات ورزیده وموفقیت‌های مهمی نصیب ایشان شده است .

تحقیقات علمی در روسیه

دراوائل جون ۱۹٤۵ يك‌هيت امريکائی مرکب از ۱۷ نفر بطرف ماسکورفتند تادر کنفرانس ساینس ملل متحده اشتراك نمایند . این مجمع از متخصصین علوم مرکب بودند متخصصین مذکور ازپیشرفت های سانیس روسیه مفصل‌صحبت وتذکرنمودند چنانچه‌داکترارتر اوفام پوپ ارکیولوجست نیویارك‌متذکر شدکه‌روس‌ها درخلال‌ایام جنگ‌بهترین وقابل ترین اشخاص خودرا به‌امورعلمی وسانیس مصروف ساخته ودرفن ارکیو اوجی از تمام ممالك دنیا تفوق دارند اگرچه دورصدخانه مهم روسیه یکی در سیمیس واقع کریمیا و دیگری درپولکوف خارج از لینن گراد بواسطه محاربه موردخرابی وانهدام قرار گرفتند ولی مع‌هذا پیشرفت های روسیه قابل هرگونه تدقیق ومطالعه است . دروقت جنگ اگرچه روس ها ضائعات بزرگی رامتحمل شدند ولی بازهم باایجاد مواد مصنوعی نواقص خودرا بدرستی رفع کردند . رابر مصنوعی روسیه فوق‌العاده مقاوم وپایدار است که‌در دیگرجا نظرآن را نمیتوان مشاهده کرد وهم چنان است پلاستك‌های روسی سیل‌های فوتوالکتریك‌روسیه بمراتب از امریکائی تفوق دارد. درمورد طبابت ودواسازی‌هم روسیه بمبتکرات زیادی نائل شده است چنانچه وفق بیانیه دکتورجیکوب همان رئیس یونیورستی کولومبیا داکتر لیناسترن رئیس مؤسسه فزی یولوجی‌ماسکو شخصی فوق‌العاده مهم بود ونمایش مبتکرات این مؤسسه دکتور مذکور را بتحیرافگند سالهای جنگ امراض تسممات معده‌فشارفوق‌العاده خودرا درروسیه زیادکرده بودولی بواسطه ابتکار داکترسترن يك‌مادۀ کیمیاوی ایجادگردیدکه درصورت حدوث تسمم مذکور ماده موصوف درزیردماغ بموضع(سسترناماگنا)انجکسیون میشد وبرای رفع فشار فوق‌العاده خون يك‌نوع ویتامین جدیدالاختراع تزریق می‌نمودند . داکترهیمان امریکائی یکی ازتجربه‌های داکترسترن راکه نسبت بيك سگ درمورد خشك شدن خونش اجراء می‌نمود ملاحظه کردومشاهده نمودکه سگ‌های برق‌گرفته راکه بواسطه‌جریان ۱۲۰۰ ولت و ۱۰ امپیر قلب آنها ازکاررفته‌بود بخوبی معالجه نمود قلب میخانیکی‌خون را در شرائین بدوران آورده وشش‌های مصنوعی‌به‌تنفس‌آن کمك‌رسانید. سگ‌ها بعدازمرگ‌بحال عادی عود کردند.

هیپارین برای یخ برد گی

یکی از ذرایع قدیمی معالجه یخ برد گی آن است که موضع یخ برده را ذریعه یخ خوب می شقند ولی اغلب اطباء امروز به این عقیده میباشند که این اصول مفید نبوده ومیگویند نه تنها این اصول تحریکات وهیجاناتی درجلد تولید میکند بلکه نقائص دیگری راهم سبب میشود و رطوبت درشدت الم موضع صدمه رسیده می افزاید. حرارت معتدل واستعمال موج کوتاه رابرای آن مفید وانمود کرده ودرحالاتیکه اصابت آنقدرشدید نباشد مالش وشقیدن خشك وقدری کرم را خوب میدانند ولی اخیراً متخصصین مادهٔ جدیدی کشف کرده اند که به اسم هیپارین موسوم است واین ماده حدوث گانگرین را مانع شده وضیاع یك عضورا که دراثریخ برد گی تولید میشود جلو گیری می نماید. این ماده کیمیاوی برضد تجمد خون وبسته شدن آن کار میدهد. ازروی تجربه هائیکه در وجود خرگوش ها کرده اند دکتورها چنین کشف نمودند که بواسطه استعمال یخ وشقیدن آن در موضع یخ برده گی اختلال وتجمع خون در حجرات سرخ رگهای کوچك خون تولید میشود این وضعیت حجرات خون را نیمه بسته ساخته وبعداز ۷۲ ساعت کاملاً شکل خون بسته ساخته را به خود اختیار میکند واخیراً این حالت به گانگرین منتج میشود پس برای ممانعت و جلو گیری ازاین حالت لازم است که فوراً قبل از تجمع خون به امتناع آن بپردازند لذا اطبا هیپارین امعر فی کردند وبواسطه آن ازاین عمل جلو گیری می نمایند. خرگوش هائی که بذریعه این ماده تداوی شدند کاملا صحت یافته وازضیاع پای واصابت به گانگرین نجات یافتند وچون دروجود انسانی آن رامورد استعمال قرار دادند نتائج قناعت بخشی بدست آوردند اشخاصیکه ۱۴ ساعت کامل دربین برف ویخ افتاده ومیزان حرارت آن بین ۱۸ و ۲۰ درجه فارنهیت بود به این تداوی جدید صحت یاب شدند. اگر چه این ماده چند سال پیش کشف شده ودر ۱۹۱۶ آن را استخراج نمودند ولی اخیراً باابتکارات فنی وساینسی آن را آمیزش داده ومادهٔ کاملاً جدیدی کشف کردند.

ستر پتو میسین یا خواهر پنسلین

از ۱۹۴۳ به بعد جادوی زرد پنسلین درراه حفظ حیات ملیون هانفر رولهای بس بزرگ وغیرقابل انکاری بازی کرده است این دوای عجیب وتحیر خیز نسبت تمام کشندگان مکروب تاثیر واهمیت بیشتری دارد اما طوریکه اخیرا معلوم کرده اند درمقابله بعضی از عوارض پینو مونیا تبرکلوس، تیفوئد، ملاریا، تب زرد وانفنتا یل پارالایز غیر موثر میبا شد. برای غلبه باهمچه

امراض که پنسلین از قتل مکروب های آن عاجز است بمطالعات و تتبعات دیگر پرداختند اخیراً از ادارهٔ طبی عسکری چنین اعلان شد که در لابراتوار ها متخصصین مصروف تجربه و امتحان یك سلسله ادویهٔ جدیدالاختراع دیگری میباشند که حیثیت انتی بیوتك (کشنده بکتریا) را داشته و خیلی مجرب و مؤثر معرفی شده است . این خواهر جدید پنسلین را متخصصین بنام ستر پتو میسین Streptomycin مسمی ساخته اند و میگویند این دوای جدید الاکتشاف بکتیریها و مکروباتی راکهموجب کولرا، دایسنتری تب تیفوئد تولاریما (تب خرگوش) وامراضی کهازنتیجه طعام‌مسموم رومیدهد وبعضی تب‌های دیگر مفید ومؤثر میباشد . اطبأ برعلاوه چنین‌نظریه دارند کهستریپتومیسین برعلاوه مکروب مرض‌سل را ازبین برده واین بزرگترین دشمن‌مهلك انسان را که درخلال هزاران سال‌ملیون‌ها نفوس بشررا قربان خود نموده تحت‌نفوذواستیلاء خودقرار میدهد .

کاشف وموجد این دوای‌خیلی مهم‌وفوق العاده بزرگ (ستریپتومیسین) داکتر سلیمان اواکسمین متخصص فن‌مکروب شناسی وداکتر البرت شاتزهمکار اوست که در لابراتوری تحقیقاتی زراعتی نیوجرسی مصروف تحقیقات بوده‌وبه یونیورسی روتجرس انتساب حاصل میکنند این‌دو متخصص مدت‌ه‌سال کامل مصروف تحقیق‌ودقت بوده بالاخره مادهٔ رامعرفی شدند که بواسطه‌آن آرزوهای شیرین‌خودرا درشرف‌عملی شدن ملاحظه کردند در آخر ۱۹٤۳ این ماده‌راتجربه کرده ودانستند که‌ذاتا ازدیگر مواد زهری‌مضر وجود کاملاً عادی میباشد وپس‌ازامتحان های کیمیاوی وعملیات مختلفه خالص‌ساختن آن یك‌مادهٔ پودر مانندی قهوه رنگه رابنام‌ستریپتومیسین ایجادکردند‌امتحانات وتجربه‌هائی که‌بالای‌حیوانات‌یونیورستی روتچرس واقع ایلینایس بعمل‌آوردند‌فوق‌العاده اطمینان‌بخش وبلندترازحدودتصور وگمان بود.چنین ماکیان‌ها را دربین‌تخم‌بامرض تیفوئد‌مرغ‌ویك‌نوع تب‌دیگر به‌اسم‌اندولانت فیور Undulant Fever تلقیح نمودند و بعد تحت تداوی این دوای جدید قرار دادند و ملاحظه نمودند که عوارض و آثارمرض ظاهرنشده وبواسطهٔ این‌دوا تأثیرمکروب ومرض‌بکلی زائل گردید واگر بازهم دربین‌حیوانات عوارض مذکور بظهورمی پیوست فوراً باستریپتومیسین آن‌هارا علاج‌میکردند به‌موش‌ها طعام‌های مسموم داده ومکروب دایسنتری رادرآنها داخل کردند بقسمی که احوال آن‌ها بکلی ناگوار ومشرف بمرگ گردید وبعدبکمك این سحرعلمی جدید آن ها را از چنگال مرگ نجات‌دادند مرغها، خوك‌هارا بمرض تب خرگوش تیفوئد و سل‌مبتلا نمودند واگراین دواموجود نمیبود همه‌حتماً میمردند مگراز برکت ستریپتومیسین‌همه‌رامعالجه کردند.

موجودات انسانی ونوع بشرراهم ازبسا مهالك نجات‌داده و دروجود آنها این دوای تحیراوررا امتحان کردندچنانچه چندین نفر مصابین مرض تولاریمابخوبی صحت‌یافته و بعضاً

امراض بولی‌وجهاز تناسلی راهم به‌این ذریعه‌علاج کردند دربعضی ازحالات ناخوشی سیاه‌سرفه واقسامی چنداز مینجیتس راهم بواسطه ستریپتومیسین تداوی نمودند. ناخوشی تیفوئد هم ذریعهٔ این‌دوا بخوبی علاج میشود درمورد مرض‌سل تابحال مراحل تجربه وامتحان آنها تکامل نیافته وممکن است درهمین زودی‌ها نتایج معتنابهای آن آفتابی گردد. چون مقدار تولید این دواهنوز آنقدر تکامل پیدانکرده وتوسعه حاصل ننموده بنابرآن هنوز درمراحل بسیار ابتدائی تجربه و امتحان میباشد برای‌اینکه نتائج وتأثیرات آن‌راعمومیتر گردانند اینک چندین مؤسسه باهم متفق گشته وراجع به استفاده های تجارتی و اقتصادی آن مصروف تحقیقات میباشند، تنها در امریکا برای‌رفع حوائج عسکری بایدازاین ماده ٥٥٠٠٠٠٠٠٠ واحدماهانه آماده گردانند تجاربیکه‌راجع به‌پنسلین بعمل آورده‌اند دراین‌باره‌هم مفیدثابت شده‌است. زودباشد که‌تمام عالم بشریت ازین دوای عام‌المنفعه استفاده های‌بزرگ طبی بردارد

مکروفون واتر پروف لب

دراین‌اواخر مکروفون مخصوص لب‌ایجاد کرده‌اند که‌واترپروف بوده وآب از بین آن نفوذ کرده‌نمی تواند ولی‌هوا بخوبی ازبین آن میگذرد این‌مکروفون رابرروی لب بسته‌وبرای آن گلاند وغدهٔ مخصوصی درست کرده اند اگر شخص این مکر و فون را مورد استعمال‌قرار دهدوسرخودرا در زیر آب بنماید آب به مکرو فون مذکور تأثیری وارد نمیکند و مخابرات منقطع نخواهدشد واگر شخص امتحان کننده تا ١٥ دقیقه زیر آب بحر بوده و آب بحرده اینچ ازسرش بلند تر باشدهم کار خودرا بخوبی دوام داده میتواند.

مکرو فون واتر پروف

تجربه های فنی جدید راجع به سرویس تیلویزیون

در قصر الیکساندرا اخیراً تجربه های قیمت دار فنی راجع به سرویس تیلو یزیون نموده وچیز های جدیدی بروی کار آورده اند ومتخصصین میگویند بواسطه این همه ابتکارات ساحه بر ادکاست وتیلویزیون بزودی توسعه حاصل خواهد کرد . پرید مخصوص فتح که بنام (وکتوری پارید) یادشده ودر ۸ ماه جون در لندن بعمل آمد مورد تماشای هزار ها نفر لندنی در خانه های شان قرار گرفت ولی لیدران موسس رادیو کوشش کردند تا اهالی ولایات برطانیه هم این نمایش فوق العاده را در خانه های خود تماشا بتوانند . برای موفقیت بهاین مطلوب یك مجلس مرکب از ۴۰۰ نفر متخصصین و انجنیران رادیو و تلویزیون کنفرانسی تشکیل داده وبه عملی ساختن پلان موصوف همت نمودند و نتیجهٔ فوری و مهمی که از این کنفرانس بدست آمد آن بود تابرای تشکیل ستیشن های تیلویزیون در ولایات برطانیه هم داخل اقدمات شوند . لذا ساختمان ۱۰۰۰۰۰ ماشین تیلو یزیون را که هرکدام ۵۰ پوند قیمت داشته باشد صادر نمودند .

جلوگیری از فساد دندان

چهار نفر از متخصصین معروف پونیو رستی ایلینایس اخیراً را پورت تحقیقات و مطالعات خودرا در کنفرانس مخصوص متخصصین دندان درشیکاگو تقدیم نمودند ازین راپورت چنین بر می آید که دندان را قبل از آنکه فاسد شود و آثار فساد در آن نمو دار گردد بخوبی از خراب شدن حفاظه می نمایند .. این ماده عبارت است از یك نوع پاو در که دارای امونیا بوده وآن را مورد استعمال قرار میدهند . این امونیا دارای خصوصیت وامتیاز معین است وحیثیت امونیم فاسفیت را دارا میباشد .

یك میتود وطریق جدید دیگر حفظ ونگهداری دندان عبارت ازجویدن یك نوع ساجق وسرشی است که در آن ویتامین (کی) ممزوج ساخته اند . این ماده از ۶۰ الی ۹۰ فیصد مفید ثابت شده وتأثیرات مثبتی داده است از روی تجربه ها و امتحا نا تیکه د ر مکتب دندان سازی یونیورستی شکاگو بعمل آورده اند این حقیقت کاملاً ثابت شده که ویتامین مصنوعی برای تداوی و حفاظه دندان های معیوب فوق العاده مهم ومؤثر میباشد و خاصتاً بعد از صرف گوشت اگر آن رااستعمال کنند دندانش قطعاً سالم می ماند لذا جویدن این ماده را اطبأ جداً توصیه میکنند .

مسابقه مودل های موتر

اخیراً در کلوب تهیه نمونه های موتر موسوم به (پیونیر مودل کار ریسنگ کلب) در عمارت بالائی یك فابریکهٔ موتر سازی در شمال لندن یك مبتکرین مسابقه بعمل آمد. مودل مذکور عبارت از ٥ الی ١٠ انجن ده سی سی مودل پترولی بوده و کار بوریتر های خیلی نازك با پلك و دیگر لوازم دربین آن ها جا داده شده بود عمل احتراق ذریعه یك بیتری کوچك مخصوص بعمل می آمد . اغلب مشترکین این مسابقه مردها بوده اند چنانچه در ین فوتو مشاهده میکنید همه بمقابل مودل های خود نشسته اند .

مودل‌های موتر های جدید تیز رفتار

کمك برای انجنیر های کور

آله‌ها و سامان‌های مهمی جدیداً برای اشخاص کور که درامور انجنیری کار میکنند ایجاد کرده اند . این ها بکمك ادوات مذکور میتوانند معیار ها و آله های مختلفه سنجش را فهمیده واز روی آنها باوجود بیچشمی کار ها را بدرستی انجام بدهند . در خلال سالهای جنگ چون کار گر ها ور جال برطانیه در محاذات محار به مصروف بودند آنگاه زن‌ها و مرد های کور در مصانع و فابریکه های برطانیه داخل گردیده و بکمك اسباب جدید الاختراع توانستند که این نقصان و کمبودی اشخاص را بدرستی تکافو کنند آنها صرف یك عیب بزرگ داشتند وآنهم عبارت ازین بود که بعضی ازادوات قابل‌تعدیل را که ذریعه

مشاهدهٔ بعضی از معیارهای مشاهد ومحسوس باید تبدیل میدادند چون دیده نمیتوانستند لذا از تبدیل دادن آنها هم عاجز بودند . برای از الهٔ این نقیصه از دو شرکت مهم شما لی انگلیند و متخصصین آنها تقاضا های جدی بعمل آمد . یکی از کمپنی های مذکور آلهٔ وضع کرد که دارای ارتفاع وعمق مناسب بود وحیثیت یك معیار کاملاً راست گوئی‌را دارا بود و صرف ذریعه لمس وشنیدن صدای آن وضعیت انجنیری ماشین ها را بخود معلوم میکنند و شرکت دیگر ش آلهٔ نوی را به اسم مایکر و میتر معرفی نموده که انجنیر های کور بکمك آن وضعیت کار ومعیار ماشین‌را بدرستی معلوم میکنند طوریکه وزارت کار برطانیه رسماً بیان کرد این آله ها بکلی جدید بود ودر دنیا بخود نظیر ندارند امریکائی ها از کمپنی های فوق برطانیه چنین تقاضا نمودند تا در صورت تکمیل ادوات مذکور هر چه زود تریك تعداد آنهارا به امریکا بفرستند تا کار گران کور برطانیه از آن ها استفاده نمایند . استعمال این ادوات معیاری بدرجهٔ آسان است که در ظرف نیم ساعت اشخاص بی چشم میتوانند از آن ها استفاده کنند بعد ازین کور ها در فابریکه ها به امور انجنیری ماشین های موتر طیاره وجهاز بخوبی کار می نمایند .

ماشین های اتو ماتیکی و خانگی رخت شوئی

ماشین رخت شوئی اتوماتیکی

درخلال چند سال محاربه فامیلی‌های برطانوی درامور رخت شوئی خانگی به زحمات زیاد مبتلا بودند . برای رفع این نقیصه اینك درین زمانی که جنگ پایان یافت یك آله خانگی و اتو ماتیکی جدیدی بروی کار آورده اند که فوائد زیادی از آن تحصیل میکنند . اندازهٔ آله مذکور عیناً به اندازهٔ یك رادیو گرام بوده و در اثنای عملیات شستن دیگر بهیچ توجه واعتنا ضرورت ندارد . ماشین مذکور را از کالائیکه باید بشویند وپاو درصابون مملو می نمایند وبعدیك سوچ را میزنند درمدت کمی ماشین مذکور به اندازه ده پاو کالا را بخوبی شسته ونظیف میکندواین ماشین بصورت اتوماتیکی از آب پر شده بعد از آنکه بواسطه

صابون چرك و کثافت را ازلباس دور کردآن راخشك نموده وآب راخود بخود خارج کرده وپارچه شسته را بصورت اتوماتیکی ازخود بیرون مینماید .

مکسچر جدید برای انجکسیون پنسلین

برای انجکسیون کاملاً مصو نانه پنسلین اخیراً مکسچر جدیدی ایجاد کرده اند این مکسچر مقدارلازمه پنسلین را درخون ثابت نگه داشته وعمل جذب شدن آن را در خون بصورت تدریجی صورت میدهد هنگامیکه پنسلین به تنهائی انجکسیون میگردد وضعیت دوا در خون وتأثیر آن بنحویست که ناگهان اول آن بلند رفته وبعد دفعتاً سقوط میکند وبالای مرض تاثیرمطلوبه را واردنمیسازد ولی بااین مکسچر جدید این نقیصه رارفع کرده اند . درفوتوی پهلو یکی از مؤظفین را ملاحظه میکنید که بادقت کامل در حالیکه لباس تعقیم شده را دربر نموده پنسلین راباتیل وموم زنبور عسل ممزوج میسازد .

مخلوط نمودن پنسلین بامکسچر جدید آن

تراکتورهای رادیوئی برای مزارع

امروز رادیو درتمام شئون زندگی اهالی امریکا رول بسیار مهمی داشته و حیات آنها را بالتمام تحت نفوذ خود درآورده است ودر مزارع ساحهٔ استعمال واستفاده ازآن ترقی زیادی نموده وتازه درمزرعه نیفتون واقع یوتزبار درهرتفورد شایرتراکتوری را بکار انداخته اند که کاملاً ذریعه رادیو کنترول واداره میشود . دراین تراکتور آلهٔ مخصوص انتقال وارسال موج رادیو بیك موضع دور نرنصب میباشد ودر اثر جریان موج مذکور تراکتور بکارافتیده زمین راخوب شخم میکنند. یك انسان میتواند که شش عدد تراکتور را بخوبی قیادت ورهنمائی نماید کنترول تراکتور ها ذریعه موتر های مخصوصی بعمل می آید وعلت

تولیدقوای آن هوای فشار رسیده است که ذریعه ریلی شدن جریان برق وامواج رادیو تولید میگردد.
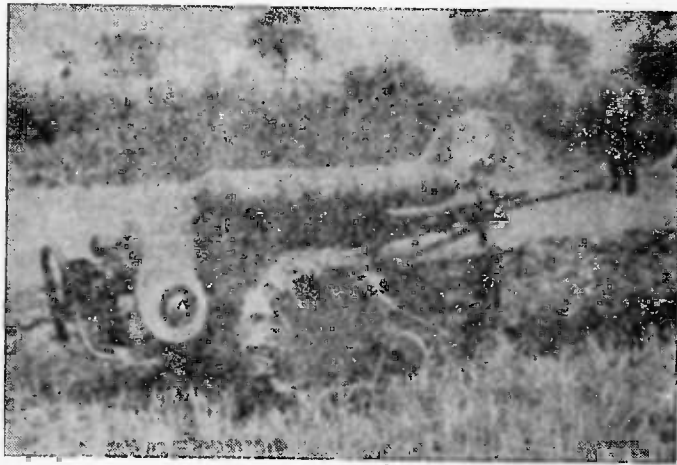
تراکتوریکه ذریعه امواج رادیو قلبه میکند

این اختراع جدید در انگلیند مشکلات را بسیار کم نموده ودر مزارع کامیابانه آن را یکبار انداخته اند در فوتوی فوق شخصی که درعقب ایستاده کنترول رادیوئی تراکتور رااداره می نماید.

مکروسکوپ جدید برقی

مکروسکوپ جدید برقی

در برطانیه در اواسط سال ۱۹۴۶ اولین مکروسکوپ برقی ساخته شده ومورد نمایش عمومی قرار داده شد . این مکروسکوپ بدرجه حساس است که یك ملیونم حصهٔ یك انچ راهم بوضاحت کامل نشان داده میتواند. مکروسکوپ مذکور ۹فت ارتفاع داشته دارای ۵۳ دریچه میباشد و بر علاوهٔ چندین بیتری و ترانسفرمر را مالك بوده سیستم پیچیدهٔ را با سوچ های مخصوص محتویست ۰ اگر دراین مکروسکوپ برقی از انحرافات عدسیه های آن بدرستی امتناع وجلوگیری نمایند در آنصورت برای بیننده رویت تمام اوضاع طبیعی که در ساختمان اتوم

کار رفته ممکن و مقدور خواهد بود ، این مکروسکوپ البته د رآینده خدمات بزرگ علمی نموده و چیزهای معضل و حل ناشده را که د ر عالم ساینس اهمیت فوق العادهٔ دارند بخوبی کشف خواهد کرد .

ابتکارات د ر صنعت بایسکل سازی

از تجربهای سالیان جنگ فوائد صنعتی ، فنی و اقتصادی زیادی بدست آورده و اخیراً طوریکه درصنعت طیاره سازی انقلاب بزرگی تولید کرده اند صنعت بایسکل سازی را هم تحول فوق العاده داده و چنان بایسکل های سبك ، بادوام و مقاومی آماده کرده اند که انسان را حیرت دست میدهد ، در فلزمخصوص ساختمان بایسکل مواد جدیدی مخلوط کرده و با این ابتکار از زنگ زدن آنرا بدرستی صیانت مینمایند حتی اگر بایسکل را کاملاً در بین آب غوطه دهند و بعد بدون خشك کردن آنرا سرخود بگذارند تا خود بخود خشك گردد مع هذا آنرا زنگ نمیزند ، وضع ساختمانی و تعبیه ادوات و سامان بایسکل جدید طوری است که د ر مقابل جریان باد برای رانندهٔ آن کمتر تکلیف عاید میشود .

حاصل خیز ساختن آب بحر

البته خوانندگان محترم ازمطالعهٔ این عنوان درتعجب خواهند شد ولی بواسطهٔ تحقیقات علمی این ادعا حقیقت پیدا کرده است درموضع لاج کرگلین در ساحل غربی سکاتلیند تجربه خودرا شروع کردند ، معروف و مسلم است که ماهیان کلا ن ما هیان خوردتر از خود را و ماهیان خوردتر خورد تر دیگر را همین قسم تدریجاً خورد شده میرود تناول میکنند . کوچکترین ماهی بحررا که ازآن دیگر خوردتر نیست و دارای یك اورگا نیزم میباشد بنام فیتوپلانکتون یاد میکنند این حیوانات فوق العاده کوچك بواسطه تغذیه پوتاشیم ، نایتروجن و فاسفورس تکثر حاصل میکنند ، پوتاشیم د ر بحر زیاد است پس برای تغذیه حیوا نات موصوف دومادهٔ اخیرهم باید تکثر یابند ، دراثر تجربه های علمی در د و موضع ساحل یك موضع راتعیین کرده وکنال ها تشکیل داده و درآن دوجا یك تعداد ماهیان نوع مخصوصی را برای تجربه آزاد کردند دریکی ازآنها سودیم فاسفیت و سیوپرفاسفیت را زیاد انداختند و دردیگری کم بعد از دوسال ملاحظه کردند درآن موضع تجربه که مواد مذکور زیاده تربود ماهیان دو چند موضع دیگرتزاید یافت پس معلوم کردند که اگر درآب بحرمواد فوق زیاد کرده شود البته آنهم بیشترخواهد گردید .

بستریکه از باد پر میشود

درالبرت موزیم لندن اخیراً از چیزهای جدید و مصنوع برطانیه یك نمایش مهمی داده شد درجمله اشیاء و سامان جدید الایجاد بسترهٔ بود که از هوا پر گردیده و ذریعهٔ جریان برق گرم نگهداشته میشود ، بستر مذکور در تابستان سرد و در زمستان گرم بوده و بأین واسطه برای

بسترهٔ جدید بادی که ذریعه جریان برق گرم نگهداشته میشود .

استعمال کنندهٔ آن استراحت لازمه فراهم مینماید و کنترول حرارت آن هم بصورت اتوماتیکی بعمل می‌آید و حسب احتیاج و ضرورت انسان حرارت آن کم و زیاد ساخته میشود ، دروقتیکه به استعمال آن ضرورت نداشته باشند آنرا بخوبی قات مینمایند .

چوب و موارد تحیر آور استعمال جدید آن

از عرصهٔ چند سال است که ضرورت استحصال مواد جدید افکار و نظریات متخصصین را جداً بخود متوجه ساخته است ، اگرمنابع ذغال تیل و آهن که همه روزه استخراج از آنها صورت میگیرد خاتمه یابد در آنصورت آیا احتیاج خودرا چگونه رفع خواهند نمود ، هنوز استفاده از انرژی اتوم به آن درجه ترقی نکرده که بشر را از ضرورت بمواد فوق مستغنی

سازد ، تنها یك ماده خام دیگر باقیمانده که تا حدی آمال و آرزو های انسان را میتواند برآورده سازد ، درخلال سالهای جنگ و فشارقلت مواد فلزی چوب درچنان موارد بخوبی کار داده توانست که قبلاً آهن و فولاد در مواضع مذکور بکار میرفتند بهمین لحاظ ملاحظه میکنیم که کشتیهای موتوری تارپید وئی در خلال دورهٔ جنگ از چوب ساخته شدند و هنوز مدت مدیدی نگذشته بود که چوب در ساختمان بمب افگن های نوع ماسکیتو سهم خیلی بارزی برداشت مخصوصاً در صنعت پلاستك سازی چوب دارای تأثیر بس مهمست زیرا در چوب سیلولوز و لگنن که دو مادهٔ اساسی پلاستك میباشد بمقدار زیاد موجود است . از مدت مدیدیست که اغلب مواد شیمیائی از قبیل ایتیل ، الکول و اسپرت چوب ، ایستك ایسد ، کریوسوت (برای استعمال طبی) پاین آیل (روغن صنوبر) ایستون (برای فلمها) از چوب ساخته میشوند. بعضی از پایپ ها ونل های مخصوص را اینك از چوب درست کرده وبا مادهٔ آن را ممزوج میسازند که در مقابل فساد وخرابی مقاومت کاملی مینماید. اگرچه بعضی ازبدبین ها عصر استعمال چوب را منقضی شده میدانند وبه نسبت بعضی از مدعیات حق بجانب هم میباشند ولی باز هم هنوز موارد استعمال فوق‌العاده جدید باقی مانده و روز بروز دامنهٔ استعمال آن توسعه حاصل میکند . برای بدست آوردن چوب سخت ومحکم مانند بلوط لااقل باید برابر دو عمر انسان انتظار برد تا درخت مذکور نشو ونما حاصل کند ولی اخیراً برای اینکه اشجار در نصف وقت معموله وبه اندازهٔ بزرگتری نشو و نما حاصل کنند یك مادهٔ را کشف نموده اند که عبارت است کولچسیاین (عصاره یك نوع زعفران) این ماده حجرات درخت را دو چند نموده و نتایج فوق‌العادهٔ میدهد . بر علاوه آن متخصصین برطانیه یك مادهٔ دیگر را بنام (سسکوی میتیلولوریا) بکار برده و در اثر آن چوب نرم را به چوب سخت و محکم بخوبی مبدل مینماید ایسد های چوب با این ماده امتزاج حاصل کرده و در نتیجه آن را خیلی باثبات و محکم میسازد و گویا بواسطهٔ این همه اقدامات مبتکرات جدید انقلاب بزرگی در فابریکه مواد چوب تولید کرده و این مادهٔ مهم را برای استفاده نوع بشر به اوضاع و حالات مختلفی مبدل ساخته اند .

تایر هائیکه پنکچر نمیشوند

یکی از نقائص مهم موتر ها (هرقدر عالی هم باشند) همانا پنکچر شدن تایرهای آن است چه اگر تایر کار نداد دیگر موتر بلا استفاده باقی میماند این وضعیت تا این اواخر دوام داشت اخیراً در خلال سالهای جنگ یك تحول فوق‌العاده بزرگی درین رشته

وارد کردند دیگر درایور ها بمشکل پنکچر شدن موتر مواجه نخواهند شد در وقت جنگ تایر هائی بروی کار آوردند که گلوله در آن ها کار گری نمیکرد اخیراً در اثر تجربه و مطالعه کامل تایر هائی بنام (رن فبر) ایجاد نمودند که هیچ پنکچر نمیشوند . اسرار آن در ساختمان دیوار های تایر وحصهٔ داخلی آن است که خیلی محکم میباشد . بعد از این ساحهٔ استعمال تایر های جدید توسعه یافته و این مشکل بزرگ حمل ونقل بواسطهٔ ایجاد این آله جدید بخوبی رفع خواهد گردید .

بایسکل های آینده

در نمایشگاه جدید صنعتی برطانیه (بودین) بایسکل جدیدی را مورد نمایش قرارداده بود که طرف تمجید همه قرار گرفت و بواسطهٔ ابتکار جدیدی که کرده رفتار با یسکل را در سر پایانی میتوانست بخوبی تخفیف دهد و در سر بالائی سریع سازد . گذشته از همه اهمیت دیگری که این بایسکل دارد عبارت از این است که وزن آ ن از وزن

بایسکل جدیدی که در ساختمان و رفتار خود از بایسکل های موجوده برتری دارد

بایسکل های مروجی کمتر بوده و دوام آن از آن ها بیشتر است .

موتور سایکل های سبك و محکم جدید

شش سال جنگ اخیر در صنعت موتور سایکل سازی تحول بارزی وارد نمود وساختمان ظاهری آنها را باادوات وسامان های شان بکلی تغیر داد . موتور سایکل های جدید هموار تر تیز ترومصون‌ترحرکت مینمایند و حال آنکه مصرف تیل آنها برابر همان مقدار تیلیست که در موتور سایکل های عادی صرف میشود و حتی کمتر از آن ها میباشد . فابریکه های برطانیه برای استفاده های حربی از موتور سایکل های مذکور به تعداد ٤٠٠ هزار آن را آماده نمود وبدسترس استفاده قوای حربی خودگذاشت در بین چیز های جدیدی که در موتور سایکل های جدید بمشاهده میرسد همانا تایر های آن را باید دانست که اصلاً قابلیت پنکچر شدن را ندارند ماشین های مذکور فی ساعت ١١٠ میل حرکت میتوانند در حالیکه بار آنها ٤٠٠ پوند باشد . یك تعداد زیادی از این‌ماشین‌هارا بعدازاین درامورملکی بکارخواهندانداخت‌اخیراً به‌بایسکل‌ها موتورهای مخصوصی نصب کرده و از آنها کار موتور سایکل را میگیرند و آنها میتوانند که فی ساعت ٥٠ میل رفتار داشته و در ٩٠ میل راه یك گیلن تیل صرف نمایند .

علاج جدید سرما رسیدگی

دکتورها ، کیمیادان‌ها وبیولوجیست‌ها اینك برای علاج ومدافعهٔ با امراض مهلك وکشنده وسائل معینه وقناعت بخشی‌ایجاد کرده‌اند ومجادلات هنوزهم روزبروز توسعه وادامه پیدامیکند درین اواخر المورت‌رایت ورفقایش درلابراتوری شفاخانه میریس هاسپیتل لندن یك وا کسین جدیدی برای حفاظه‌بدن ازهی فیور (تب‌وعارضهٔ سینه دردی در تابستان وهنگام جمع کردن علف های خشك) ایجاد نموده اند باوجود مساعی و مجاهدات شبا روزی تا بحال برای رفع سرماخوردگی عمومی یك‌علاج کاملاً قاطعی کشف نکرده بودند واین‌دشمن قدیمی نوع بشر در اکثر اوقات چون باشخاص اصابت می‌نمود موجب خسارات هنگفتی گردیده مخصوصاً ملیون‌ها ساعت وقت کاررا بواسطه ناخوشی کارگرها ضایع صرف میکرد و گذشته از آن خسارات غیر مستقیم دیگررا مخصوصاً بفابریکه‌های بزرگ وارد می‌نمودعلت این‌عدم موفقیت جهة ازالهٔ آن اغلباً بوضع و اصول اقدامات مربوط بودیعنی بصورت عمومی کوشش میکردند تامادهٔ مفیدی برای علاج مرض جستجو کنند و به این مسئله متوجه نبودند تاپیشتر از وقوع نگذارند که این حادثه عارض شود یعنی‌ذرایع حفظ ماتقدم وجلوگیری ازآن را نمیدانستند چند سال پیش تصور می‌نمودند که مادهٔ جدیدهٔ الاکتشافی بنام پاتو لین که به پنسلین شباهت

دارد این مرض‌را دفع میکند ولی‌بعدها نتیجهٔ مثبتی از آن گرفته نتوانستند ـ اخیراً وزارت صحیه برطانیه باشعبات مؤظف خود جداً جهت مجادله با این عارضه قیام ورزیده و مخصوصاً شفاخانه‌ها روارد را درنزدیکی سالزبوری برای همین غرض افتتاح نموده وانسان ها را مورد تجربه قرار دادند زیرا حیوانات برای تداوی این مرض وتجربه‌هائی که‌نمودند مفید ثابت نشد خاصتاً درو‌جود شادی چمپانزی هرقدر تجربه کردند هیچ نتیجه نگرفتند متعلمین طبی چه زن وچه مرد برای قبول امتحانات این مرض بوجود خود ها داوطلب گردیدند و خواستند آنها خودرا مورد تجربه انفلوانزا وسردی عمومی قراردهند اولاً آن‌هارا درموضع قرنطین میبرند تا کاملاً واضح گردد که‌باین عارضه مبتلا نشده‌اند بعد بشفاخانه‌ها روارد داخل میکنند سپس دربینی آن‌ها یك قسم ماده‌را داخل میکنند تا معلوم شود که آیا کدام ویروس یامادهٔ سمیه دارد یانه‌ بعد آن‌هارا کاملاً جداً جدا تحت مراقبت قرار میدهند یك از دیگر بکلی منفك وعلیحده میباشند. هنوز نتیجه قطعی ازاین مطالعات وتجربه‌های مهم بدست نیامده ولی طوری که معلوم میشود بصورت فوری براین ناخوشی هم غلبه حاصل کرده و ذرایع مدافعهٔ آن را بزودی اطلاع خواهند داد.

عکس برداری در زیر آب

فوتوگرافی زیربحر دراین سالهای اخیراهمیت شایانی حاصل‌کرده وتوجه دوائر ومقامات حربی و غیرحربی را جداً بخود متوجه ساخته است مخصوصاً بعد از استعمال بم اتوم در زیر آب برای معلوم‌کردن تأثیرآن درطبقات زیرین بحر به‌این فن خیلی احتیاج حس کردند بهمین لحاظ ادارهٔ مهمات جنگی وزارت بحریه برای کشف تأثیر بم های اتوم درموجودات حیه وغیرحیه‌زیربحر بفکر ترقی ورونق فوتوگرافی تحت‌بحربرآمده ـ دراین فوتو یکی‌ازفوتو گرافرهارا ملاحظه میکنید که در مرداب بیکینی ۱۶ فت پایان‌تر ازسطح آب‌ودر برابر روشنی طبیعی آن از داخل بحرعکس برداری می نماید.

فوتو گرافی در عمق بحر

درد زه بیدرد

اطبأ ومتخصصین شفاخانه های برطانیه اینك برای مشكلات دردزائیدن وتخفیف زحمات مادر به تتبعات عمیقی پرداخته وذرائع مفیدی کشف کرده‌اند تا به آن واسطه‌مادر دردزه را کمتر حس کند. اغلباً درین هنگام حیات مادر بخطرفی افتد ولی بوا سطه مطا لعات اخیره خو د پیشرفت های زیادی نموده وزودباشد که‌این مشکل بزرگ‌را هم ازبین بردارند. وزارت صحیه برطانیه بجهت موفقیت به‌این مطلوب تسهیلات زیادی برای اطبأ ومتخصصین فراهم کرده است قبل‌ازین دربرطانیه عمل ببحس نمودن اصلا معمول‌نبود فعلاً این‌عمل را باذرائع دیگر ی که تازه تهیه نموده‌اند باهم طرف مقابله قرار داده وتحقیقات می‌نمایند .

زراعت بدون خاك

اخیراً در انگلیند وامریکا بیك نوع‌زراعت فوق‌العاده تحیر آوری شروع کرده اند که‌بکلی درعالم‌زراعت بی‌سابقه میباشد به‌این‌طریق که‌آنها محصولات زراعتی‌را اززراعت بدون خاك‌بدست‌آورده وواردمرحلهٔ جدیدی گردیده‌اند اگرچه‌زراعت خاکی‌را بازراعت بی‌خاك فعلاً نمیتوان طرف مقابله قرارداد وازحیث معیار این‌هردورا باهم‌متشابه دانست ولی بازهم این اقدام جدید دورهٔ نوی‌را گویا در امور کشاورزی افتتاح می‌نماید البته برای زراعت قبلاً بکارگر احتیاج جدی داشتند به این قسم که باید زمین را قلبه نمود ، بارو داده و آبیاری کرده وبعد محصولات آن رابدست بچینند گویا یك سلسله مراحل مختلفه رابذریعه اشخا ص وکار گرها بایدطی می‌نمودند تامحصول بدست می‌آمد ولی آن دوره خیلی‌تز دیك شده تاد یگر زراعت خاکی راترك گفته بزراعت غیرخاکی توجه مبذول دارند گویا دوره و عصر زراعت هایدرو پونیکس‌یا کاشت بی‌خاك واصول متعدده آن‌فرا رسیده . این اصول گویا متمم بعضی از میتودها واصو لیست که برای بعضی از انواع محصو لات بکار رفته و مخصو صاً در مواضعیکه اصول عادی ومعمولی زراعت مشکل پنداشته‌میشودازاین اصول جدید بخوبی‌میتوانند استفاده کننده نخستین‌بار در ۱۹۳۷ نظریه زراعت‌بدون‌خاك ذریعهٔ داکتر گریك متخصص معروف زراعت در کلیفورنیا بمیان آمد مخصوصاً محصولات زراعتی تجارتی را او نظریه داد تا به این اصول کاشت نمایندولی بعد هاسیستم او را درمورد زراعت مواد غذائی هم

بکار بردند واگرخوب تاریخ راتتبع نمائیم معلوم میشود که ریشهٔ این ابتکارعیناً درآخر قرن گذشته تکوین یافته‌واشخاصی بنام ساچس وتوپ درین مورد نظریاتی قائم کرده‌بودند ولی تاسالهای اخیرموضوع مذکور هم چنان سرگم باقی مانده بود .

داکتر گریك کچاوا را در تانك های واتر پروف نسبهٔ پهن و هموار باتغاره بزرگ که دارای محلول رقیق نمک های غیرآبی‌یاغیر نامی و دیگر عناصر تغذیه ونموی نباتات بود جهت امتحان وتجربه‌قرار داد وبعدروی تانك هاوتغاره‌هارا باسیم‌هاپوشانده وروی سیم ها را از مادهٔ نرم و سبکی مانند ذغال سنگ میده ونرم و دیگر مواد امثال آن پوشانید . مواد محلوله رابحرارت بلندتر از حرارت هوا نگه داشته واین عمل را ذریعه سیم های حرارت دهنده برقی انجام داد وبفاصله های معینی که عمل جذب نباتات تخفیف می‌یافت مواد مذکور راتجدیدمی نمود. اودر نتیجه از این تجربه خود نتایج شگفت آوری راملاحظه کرده وفهمید که بیك موفقیت بزرگی نایل شده است لذا این تجربه و امتحان جدید خود را بنام هایدروپونیکس یازراعت بدون خاك مسمی ساخت .

اقداماتیکه راجع به این مسئله درشرق اتازونی و انگلستان بعمل آمد به این اندازه کامیاب ومؤثرنبوده یکی ازمشکلات مهم آن هااین بود که ریشه های نباتات زرع شده دربین محلول فرومیرفت و اکسیجن کافی را برای نشوونمای خود تحصیل نمیتوانست خلاصه آنکه تجربه ها وآزمایشهای خود را رو زبروز بساحه وسیعتری عملی گردانیده و نتائج قناعت بخشی‌تدریجاً حاصل‌میکردند . اخیراً پروفسیور ار ، اچ ستوگتون که در پونیورستی رید نگ مشغول تتبع وتحقیقات بود در اثر در خواست وزارت فضائی به اتفاق سی ، اچ ایستوپ جهت‌تحقیقات ومطالعات مزید وامکان زراعت‌بیخاك بطرف‌عراق وساحات اطراف خلیج فارس اعزام گردید ودر آنجا برای عملی ساختن این مطلوب بزرگ علمی مصروف ساخته شدند . اگراین عمل‌توسعه پیدا کنند زود باشد که بسا احتیاج وضرورت مردم رفع ومشکل آبیاری هاهم تاحدی رفع گرددچون درحدود فوق یك نوع ریگ مخصوص که زود خشك میشود بکثرت وجود دارد لذابرای تجربه خود مقامات متذکره را اتخاذ نمودند .

تلک های موش گیر برقی

رابرت مایتوس یک نوع تلک موش گیر برقی ایجاد کرده است که بنام پدبایپر موسوم میباشد . میگویند این تلک ها چنان حساس اند که موش هارا در هزارم حصه یک

تلك برقی
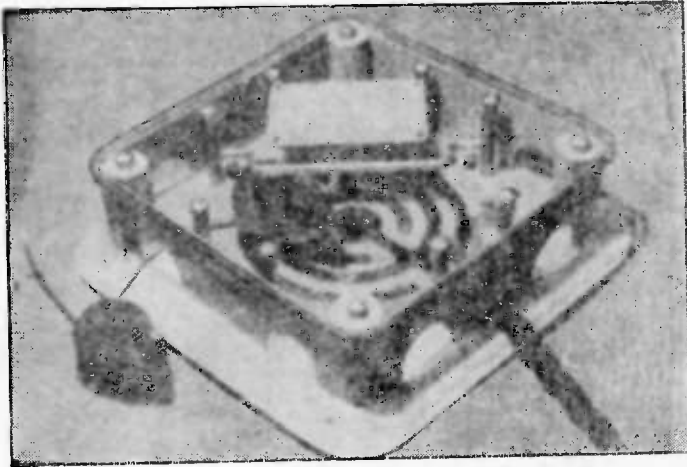
ثانیه هم میتواند بقتل برسانند در فوتوی پهلوی یک موش را دربین تلک بصورت سالم مشاهده میکنید وعلت آنهم این است که جریان برقی صورت نگرفته وتلك بیخطر مباشد .

نشان دادن تصاویر ملون ذریعه رادیو

از طرف کمپنی (کیبل اندوایرلیس لمیتد) لندن اخیراً نمایشی را جع به نقل دادن ونمائش دادن فوتو های ملون ذریعه امواج رادیو نشان داده شده وواضح ساختند که فوتوتلگرافی بین المللی تکامل فوق العاده نموده وزود باشد که دوائر پولیس وغیر آن استفاده قیمت داری ازین صنعت بنمایند . فوتو گراف ها به چهار رنگ ازلندن به کیپتاون وملبورن نشان داده شدند فعلاً ۱۴ ستیشن فوتوگرافی بین ملبورن وبوینس ایرس بشمول بمبئی، ماسکو، لندن ونیو یارك مصروف کار میباشند . اخیراً آله های قابل انتقال رادیو تلگرافی ایجاد کرده اند که ذریعه موج کوتاه کار کرده وموارد استعمال مختلفی دارد .

یاقوت از الومینیم

در خلال سالهای جنگ فن جواهر سازی مصنوعی هم ترقی شایانی نمود و حتی بدرجهٔ اهمیت پیدا کرده که کاملاً دارای خاصیت جواهر اصلی میباشند . امروز تقاضا و خواهش جواهر مذکور عمومیت حاصل و موارد استعمال آن ها هم رو بتزاید نهاده است و در بسا اسباب وسامان از آن ها استفاده میکنند. اخیراً تحت یك فارمول جدیدی که بنام فارمول الف ۱۰۳ یاد میشود از الومینیم یاقوت درست میکنند . این صنعت در هنگام جنگ در برطانیه ظهور کرد . قبل ازجنگ فابریکه های معروف جواهر مصنوعی در جرمنی ، سویس وفرانسه موفقیت مهمی داشتند .

کاغذ در صناعت طیاره سازی

اخیراً مجله تخنیکی ایرو ناتیکس موضوعی به این مضمون نشر نمود که فعلاً بعضی از حصص طیاره‌را از کاغذ معمولی درست میکنند. این حصص عبارت اند از بالها وبعضی از حصص داخلی طیاره که تعداد آنها زیاد میباشد حصص مذکور در طیاره های قوای فضائی شاهی برطانیه بکار رفته ونتائج قناعت بخش هم داده است . اوراق کاغذ را ذریعه بعضی از مواد چسپناك روی همدیگر میگذارند وآنها را کاملاً بحیث چوب ویا پلاستر سخت ومحکم میسازند وبعد خشك کرده وحسب اصول مخصوصهٔ فنی برای استفاده در طیاره آماده میگردانند . این ماده خیلی سبك وبا دوام بوده ودر اوقات خرابی هوا و تبدلات جوی از مورد امتحان وتجربه کاملاً موفق بیرون برآمده است .

معاینه بازیهای سپورتی ذریعهٔ تیلویزیون

در جمله پروغرام های بی بی سی یکی هم ارائه نمائش های سپورتی وامثال آن ذریعه تیلویزیون است نقل دادن نمائش های سپورتی ذریعه تیلویزیون از ستیشن عمارت الیکساندر بعمل می آید . سپورت هائیکه به اینطریق نشان داده میشوند عبارت اند از کرکت ، بوکسنگ ، اسپ دوانی وتینس ، کمره های انتقال دهنده تیلویزیون در اثنای جنگ خیلی تکامل پیدا کرده واینك تصاویر را زودتر وصاف تر نشان میدهند .

تعین معادن طلاذریعه مشاهدات فضائی

کمره های مشاهدات فضائی که جدیداً بکار افتیده‌اند فعلاً در اثر مشاهدات وعکس برداری یك روزهٔ خود ثروت های مخفیه زیر زمین را چنان بوضاحت کشف می نمایند که نقشه بردار ها در تمام عمر خود به آن اندازه نمیتوانند اجراآت کنند ویا اینکه معطا لعات

جیولوجی عصری همان کار را درظرف یکسال بتواند به پایان برساند . جیمزبینی در اخبار (ایو ننگ ستندرد) همین بیانات فوق را ذکر نموده وآن را تصدیق میکنند، این ساینس راکه بنام فوتوگرامیتری یاد میکنند بیشتر ازفن عکاسی اهمیت وشقوق داشته و طوریکه واضح میسازند درفوتوی متخذه ارتفاع درختها وبهترین موضعی که باید جهت استخراج تیل حفر شود نشان داده شده ومعادن طلارا با مواضع مهمهٔ قابل زراعت بوجه اتم معرفی میکنند قبل از جنگ اخیره کمتر از شش کمپنی بزرگ در سر تا سر دنیا این فن را ذریعه کمره های فضائی متکامل گردانیده اند در جمله برطانیه ، امریکا و جرمنی دوش بدوش همدیگر پیشرفت داشتند . بعد از آن جنگ عارض شد ومشاهده میکنیم که ساینس عکس گیری از فضای جرمنی ترقی فوق العاده حاصل کرد برطانیه در این رشته از جرمنی هم گوی سبقت را ربود چنانچه فوتو گرافی های فضائی آن بتصدیق جرمن ها در خلال جنگ متفوقتر بود. بعد ازجنگ درین رشته کانادا خوب پیشرفت حاصل کرد وعکس برداری های فضائی آن شهرت دنیای حاصل نمود . بعضی از کمره های مخصوص کانادائی در ارتفاع ۲۰۰۰۰ فت ساحه ها زیادی را عکس برداری کرده اند . از این ارتفاعات از کسوف خورشید عکس ها گرفته ونتائج علمی تازهٔ بدست آورده اند .

تجربه های جدید متخصصین امریکائی راجع به حوادث کسوف

درین مسئله هیچ جای تردید واشتباه نیست که آفتاب در وضعیت موسم وتحول آن رول بسیار مهمی دارد در این اواخر راجع به کسوف های جدیدی که در خلال سال گذشته مطالعات بعمل آوردند چیزهای نوی رابخود معلوم کردند. چنانچه اطلاع دادند که کسوف درزمین تأثیرات زیادی وارد میکنند مثلاً در وقت حدوث کسوف شب پره ها ازآشیانه های خود بیرون برآمده وپرواز میکنند سگ ها به قوله کشیدن آغاز می نمایند اطفال بگریه شروع میکنند . در هنگام کسوف اخیر اطفال چنان بگریه پرداختند که منجمین مجبور شدند تا چشم خودرا از روی مطالعات نجومی خود برداشته وبه احوال آنها متوجه گردند چارلس ابوت که متخصص امریکائیست وسکرتری مؤسسه سمتسونین میباشد درمورد مطالعات اوضاع جوی وکسوف خورشید خیلیزیاده روی کرده ومیگوید روزی فرا خواهد رسید تااز وضعیت حوادث جوی بتوانند بچیز های زیادی اطلاع حاصل کرده و بسا معاملات خود را ذریعه آن فیصله نمایند .

مثلاً ذریعه مطالعهٔ علمی شاید گفته بتوانند که چه وقت ودر چه زمانی خشکی زیاد خواهد شد دکتور موصوف از اختلاف وتحول تشعشع آفتاب بیکسلسله حوادث جدیدی اطلاع حاصل کرده است . بهر اندازه که اطلاعات علماء در باره آفتاب وخصوصیات آن زیاده شده برود بههمان پایه انکشافات جدیدی در مورد موسم وتحولات آن به ایشان معلوم شده و چیز های نوی را خواهند آموخت که بسا مشکلات آنهارا رفع نماید .

پنبهٔ واتر پروف

اخبار امپایر نیوز چنین اطلاع داد که اخیراً مصانع پارچههای پنبهٔ انگلیسی پنبهرا برای بافت لباس طوری آماده میسازند که کاملا واتر پروف میباشد اصول ومیتود کار آن ها درین زمینه دومرحله دارددر مرحلهٔ اول پنبهرا باهم باصول مخصوص میریسند و درمرحله دوم بیک اصول ومیتود معین دیگری آن را باهم میبافند و متخصصین برطانوی بعد از امتحان وتجربه فنی خودها معلوم کردهاند که ماشین ساختمان این پار چه واتر پروفی از ما شین های مروجی قماش های پنبه اختلاف دارد .

کنترول ریلها ذریعه بیسیم

درین اواخر ترنهای قشنگ مسافر بردار بر طانوی را کهدر چهار لین راه ریل بر طانیه بکار انداخته شده اند ذریعه بی سیم اداره وکنترول نموده و در هنگامیکه هوا کاملاً پرازدمه وغبار گردیده و مسافرت بهتعطیل میافتد آنهارا بلامانع بکار می اندازند متخصصین برطانیه درپلان پنجساله راههای ریلخود بطرف این موضوع توجهروا داشته وآنرا متکامل خواهند ساخت تجربههای آنهادرین مورد تقریباً تکامل یافتهواینک یکدسته از متخصصین مصروف اند تاصورت کار واجراآت انجنها را بادرایورهای آنها وبی سیم بخوبیبهم ربط وتماس بدهند. برای رفع انجماد هاویخبستن هادرمواضع لازمهحرارت برقی بکار رفتهویکقسم مادهضد یخ بروی آنها پاش داده میشود .

پروتین درتربیه چوچه مرغ ها

ازروی تجربههای جدیدی کهنموده اندچنین معلوم شده کهپروتین حیوانی درتقویه چوچههای مرغ تأثیرزیادی واردمیکند چنانچه صدعدد تخمدرست وصحیحرا تحت چوچه کشی ماکیانها گذاشتند ازجمله آن هاصرف ۱۵ تخمعقیموبیحاصل برآمد واینوضعیت در صورتی بود که به ماکیان پروتین حیوانی همدرضمن طعامش میدادند ودرصورت دیگر که به ما کیان ازدادن

این غذا منصرف شدند تقریباً تخم عبث گردید. درنوی چوچه های مرغ یاروی گاو هم خیلی مفیداست چنانچه دراین فوتودوچوچه مرغ را ملاحظه میکنید که ازعمر هر دوی آن ٦ ماه

چوچه های مرغ که هردوشش ماه عمر دارند

میگذرد وهیچیك از آنها پروتین داده نشده ولی آن یك که طرف چپ قرار دارد چون ذریعهٔ یاروی گاوتربیه شده ازدیگرش قویتر معلوم میشود .

نقشهٔ مهتاب ذریعهٔ رادار

ادوارد اپلیتون سکرتری وزارت تحقیقات علمی وصنعتی برای مجمع وسو سایتی فزیکی درامپریل کالج چنین اطلاع ولیکچر داد. که تخنیك رادار کارنقشه برداری ازمهتاب را اینك آسان ساخته وبذریعه آن ازعدم انتظام سطح مهتاب اطلاعات مکملتری بدست آ ورده میتوا نیم . امکان دارد که بعداز این ذریعه رادار ازموقعیت صحیح احجار آسمانی اطلاع حاصل کنیم بالون های مترولوجی بجهت تحقیقات وضعیت جوی صعود داده شدند اما بواسطه شعاع کوسمك واصابت آن ازهم پاره گردیدند دراثرمطالعات عمیق موج کوتاه معلومات مادرین مورد روبتکامل خواهد نهاد برعلاوه با آله های آخذه موج کوتاه ماخواهیم توانست از انحرافات و انقطاعات غیرعادی امواج رادیو که بواسطه نقطه های آفتاب تولید میشود اطلاع کامل حاصل کنیم .

ماشین چپاتی پزی

ماشین چپاتی پزی

ام، اچادری یکی از انجنیرهای بمبئی اخیراً آلهٔ اختراع نموده که ذریعهٔ آن چپاتی ها را بسهولت وسرعت میتواند بپزد. نام این آله را چپاتی ماشین گذاشته اند دراین ماشین آرد وخمیررا باندازهٔ لازمه افگنده و بعددستهٔ آن رادور میدهند دسته طبقهٔ بالائی و گرم موضع مخصوص پخته کنندهٔ آن را بکار می اندازد خمیر که دربین غوری‌های معین گذاشته میشود به این طریقه پخته میشود وچون پخته شد ماشین مذکور آن را از خود بیرون میکند.

قماش‌های جدید وفوق‌العادهٔ برطانوی

در برطانیه در این تازه گی ها چنان قماش‌هائی درست میکنند که دارای چندین خاصیت بوده واهمیت فوق‌العادهٔ پیدا کرده‌است. خصوصیت‌های پارچه مذکوربدرجهٔ زیاداست که انسان در هر فصل میتواند از آن ها استفاده نماید در گرمترین مناطق استوائی وسرد ترین نقاط قطبی لباس موصوف بدرد انسان میخورد وپوشندهٔ خودرا از گرمی وسردی حفاظه می نماید مع هذا این لباس در وضعیت تنفس انسان هیچ نقص وزحمتی وارد نمیکند رؤسای قوای فضائی متحدین در ۱۹۴۲ ملاحظه کرد ند که عامل بزرگ تلفات پیلوت های آنها در قطب همانا افتادن آن‌ها درآب بحر بوده واگرچه تقریباً هشتاد فیصد آنهانجات داده‌میشدند مگر خرابی وسردی موسم موجب بسا مهالك واضرار میگردید بنا بر آن متخصصین امریکائی و برطانوی در صدد برآمدند تا لباسی بسازند که هم واترپروف (برضد آب) وندپروف (برضد باد) وستارم پروف (برضد طوفان) وغیره بوده هم‌سبك باشد وهم‌درعین حال حدانتهائی گرمی بدن را بتواند صیانت کند دراثر تتبعات ۴۰۰ نفر متخصصین وعلماء بالاخره قماش‌را بنام ونتایل کشف کردند که تا بحال خصوصیات واسرار آن بصورت کامل معلوم نیست. فابریکه های لنیکاشایر فوراً به ساختمان این قماش جدید مصروف شده واز محاذ برما گرفته الی غرب اروپا آن‌را مورد استعمال قرار دادند.

آله کشف کننده طوفان ناگهانی باد

برای کشف حدوث طوفان‌های باد آله کشف کرده‌اند که‌خیلی حساس بوده وحتی درعمق ۲۵ مترآب هم میتوانند ازحدوث آن اطلاع حاصل کنند. این آله به کمك موج‌های مخصوص که‌از موج اکسریز مهمتر است کار میکند. گذشته ازهمه آله مذکور قابل حمل بوده‌وبهرجائی که بخواهند آن را نصب کرده میتوانند.

واکسین جدید برای مرض سل

وزارت صحیه برطانیه واکسین جدیدی‌را اینك مورد استفاده قرار داده اند که میگویند مقاومت وجودرا دربرابر مرض‌سل‌بیشتر میگرداننداین واکسین جدیدرابنام (بی‌سی‌جی) یادمیکنند.

طیاره های خانگی

بعد ازین چنان طیاره هائی را بروی کار آورده اند که مانند موتر مورد استعمال واستفاده هر خانواده قرار داده شود حتی قیمت ووضعیت ساختمانی آن را هم تعین کرده اند طیاره های فامیلی فی ساعت ۱۲۷ میل پرواز داشته یك باله بوده و برای چار نفر جا دارد وقیمت آن‌ها ۷۰۰ پوند که باقیمت یك موتر جدید معادل است تعیین گردیده.

لباس جدید غوطه زنی در آب

لباس جدید غوطه زنی

جارج ویلتشایر یکی‌ازاهالی لندن دراین نزدیکی مدت ۲۰ دقیقه‌درته آب وسطح دریای تایمز توقف نموده وبرای اجرای این‌عمل‌لباس جدید غوطه‌زنی را که خودش درخانه درست کرده است دربر کرد.

این لباس از طشت های مخصوص پترول چنگك‌های لباس، تیوب داخلی بایسکل نل‌های رابری مخصوص آب یاری باغ و امثال آن درست شده است جارج مذکور از زیرآب وسطح‌دریااسباب وسامان‌را از قبیل چوکی‌ها وفرنیچر وامثال آن بیرون‌می‌نماید.

تحصیل پنسلین ذریعه اصول جدید

لارد ریلیگ درجشن صدمین سال امپریل کالج آف ساینس لندن بیان‌نمود که اخیراً متخصصین ذرایع جدید تحصیل وساختمان پنسلین‌را کشف کرده‌اند اومیگوید آنها عوض آنکه پنسلین‌را از قارچ ها تحصیل کنند طوریکه فعلاً معمول است از چیز های مصنوعی بذرایع مخصوص بدست می‌آرند به‌این اصول جدید مقدار محصولات وپیداوار این مادهٔ مهم را توسعه بخشیده ومیکوشند تا تمام دنیا ازآن استفاده کنند. از روی تحقیقات مزیدی که‌در این‌اواخر روا داشته اند چنین معلوم شده که پنسلین برای معالجه مرض سل وملاریا هم بعد ازین‌مورد استفاده قرار داده خواهد شد.

آله جدید تنفس وغوطه زدن در زیر آب

در ادارهٔ امیرالبحری برطانیه یکدستهٔ مخصوصی وجود دارند که‌عملیات غوطه‌زدن‌درزیر آب‌را تجربه می‌نمایند. این دسته درأثنای سالهای جنگ به این کار مصروف ساخته شده ووظیفه مهمهٔ آنها این بود تاعکس العمل های وجود انسانی را در برابر تمام اقسام مختاربات زیر

آله جدید تنفس در زیر آب

بحر بخود معلوم کرده ووضعیت تنفس وغوطه زدن را خوب تحت دقت قرار دهند . اخیراً برای موفقیت کامل باین مطلوب آلهٔ مخصوص تنفس را با اصول ومیتود بهتری درست کرده اند آنهائیکه در کارهای تار پیدوی انسانی وتحت‌البحری ها مصروف‌اند باین آله احتیاج بیشتری دارند ازروی تجربه های جدید معلوم کرده اند که یك نوع تسمم در اثنای عملیات بوجود انسانی عائد میشود .

نقب مقناطیسی بحری

درفوتوی پهلو یکی ازنقب‌های مقناطیسی برطانوی را ملاحظه می‌نمائید که جهت نمایش وارائه بیك شخص میخانیکی ازهم باز گردیده است . در بین این نقب به تعداد پنجصد پوند مواد شدیدة الانفجار را جا داده اند . این نقب را درزیربحر فرود می‌آرندوبرعلاوه بهر عمقی که خواسته باشند آن را نگاه کرده میتوانندا خیراً درجنوب کنسنگتون واقع لندن ازنقب‌های بحری جرمنی وبرطانوی نمائشی نشان داده شد و نقب مذکور هم در جمله نقب ها بمعرض نمائش قرار گرفت . (انتها)

نقب مقناطیس بحری

اجمال واقعات سال ۱۳۲۵

نگارنده «رشتیا»

سال ۱۳۲۵ ازلحاظ پیچیدگی های سیاسی یك سال پر اشکال بود، برای وطن عزیزما نیز ازرهگذر مشکلات اقتصادی زادهٔ جنگ دوم جهان وخشکسالی متواتر دارای پارهٔ مشکلات بوده ولی همانطوریکه دنیای بشریت باعزم وخون سردی بااین بحرانات مقابله نمود وبرا کثر آن فائق گردیده مملکت ما نیز در سایهٔ حکومت و طنخواه وترقی پسند خویش تدابیر خوبی برای رفع بحران اتخاذ نمود.

وهرطور بوداین سال مشکل را بپایان رسانید واینك درطلیعهٔ سال نو با وفرت باران ها وتوزید مایحتاج ملت ورفع بازار سیاه واحتکار روز های بهتری را استقبال میکنیم.

مهمترین واقعات مملکت عزیزما که عبارت ازتغیر کابینه است که باثرعلالت مزاج والاحضرت سردار محمد هاشم خان که مدت هفده سال زمام امور مملکت را بکف باکفایت خود داشته ودر سخت ترین اوقات حرب عمومی سیاست داخلی وخارجی مملکت را بصورت صحیح واطمینان بخش پیش برده بودند در اوائل ماه ثور عهدهٔ خودرا نظربه معاذیر صحی ترك و والاحضرت سردار شاه محمود خان غازی وزیر حرب که یکی ازمردان فداکار ودارای تجارب ومحبوبیت میباشند ازحضور ملوکانه جانشین ایشان تعین شده و کابینه جدید را تشکیل دادند. این کابینهٔ بااستفادهٔ از مساعدت موقع که باختم جنگ بین المللی وپیشرفت سویهٔ استعداد عمومی مملکت یك اندازهٔ اصلاحات واکتشافات جدید را ایجاب میکرد با جدیت داخل عمل شده به پارهٔ اصلاحات واقدامات اساسی دست زدند که مهمترین آن عفو محبوسین سیاسی ورفع قیود زمان جنگ وتخفیف بعضی محصولات موقتی وفراهم کردن تسهیلات درتوزیع البسه وآذوقه مخصوصاً ترتیب پلان های پنجساله برای پیشبرد وشئون مختلفهٔ عرفانی، اقتصادی، صحی، مخابراتی، وغیره میباشد. اینك که ازعمر کابینهٔ جدید مدت یك سال میگذرد امورمملکت درضمن امنیت تامهٔ که درتمام نقاط حکمفرمائی داشته وبانزدیکی مزید حکومت وملت که ازاثر سفر اعلیحضرت همایونی در ولایات شمالی وسفر والاحضرت صدر اعظم در ولایات مغربی فراهم شده بحسن صورت جریان دارد وامیدهای بهتری برای پیشرفت وطن عزیز القاء میکند. سیاست خارجی افغانستان طوریکه در نطق افتتاحیهٔ شورای ملی از طرف پادشاه محبوب و مهربان ما تائید گردیده عبارت از دوام روابط حسنه با ممالك همسایهٔ وسائر دول متحابه وسعی در تشئید مزید آن و همکاری با ملل عالم باساس منشور ملل متحده میباشد و مهمترین واقعه در روابط بین المللی مملکت در سال ۱۳۲۵ عبارت از شمول افغانستان در موسسه ملل متحده است که باتفاق آرای تمام اعضای آن مملکت ما را بحیث یك مملکت صلح دوست وبهی خواه عالم بشریت وهوا خواه همکاری بین المللی درموسسه مزبور قبول کردند.

اوضاع دنیا طوریکه اشاره کردیم درسال ۱۳۲۵ باثر مناقشات که بین دول کبیر درسر مسایل بین المللی رخ داد، پرآشوب بوده وتا اخیر سال اگرچه برخی از نقاط مختلف فیه به مسالمت ومصالحت حل شد ازقبیل مسئله تریئست که شهر بین المللی قرار گرفت وشکایت ایران از اتحاد شوروی نسبت به مداخله درامور آذربائی جان که با خروج عساکر شوروی و دست یافتن حکومت ایران بر آن ولایت که دعوی استقلال داخلی کرده بود ، رفع گردیدوموافقت دربارهٔ قرار داد های صلح باممالك پنجگانه متحد سابق محور و موافقت در قطع روابط با اسپانیه فرانکو وامثال آن اما بارهٔ مسایل دیگر حل ناشده باقیمانده است ودرطی کنفرانس های علیحدهٔ ومکرر نیز صورت حل بخود نگرفت ازقبیل معاهدهٔ صلح باالمان واستریا وهمچنین مسئله کنترول انرژی اتومیك وخلع سلاح وتشکیل عسکر بین المللی که درامسال انتظار حل وفصل آن کشیده میشود . همچنین انجمن های مختلفه برای تامین همکاری بین الملل در موضوعات مختلفهٔ اجتماعی ازقبیل مجلس بین الملل کار ومجلس بین الملل هوا پیمائی ومجلس اقتصادی واجتماعی ومحکمهٔ عدلی بین المللی یکی بعد دیگری تشکیل وشروع به کار نموده اند که البته نتائج خوبی ازآن ها گرفته خواهد شد . باوصف این روابط ذات البینی دول بزرگ درین سال بجای آنکه خوبتر شده برود ، رو به خرابی گذاشته وراه های مختلف را می پیماید خصوصاً پلان امداد و امریکا به ممالك مختلفه اروپا ، وآسیا که بنام تعمیر مجدد ممالك مذکور ازطرف امریکا طرح شده وانگلستان وفرانسه موئدآن میباشد سبب بدگمان وناراضی شدید اتحاد شوروی را فراهم کرده و اینك در آغاز سال ۱۳۲٦ این کشیدگی شکل جدائی این ممالك وتشکیل دو جبهه مخالف را در دنیا نمایش میدهد که البته عواقب آن را نمیتوان به نظر استحسان دید .

اگرچه هنوز تمام امید ها برای رسیدن به یك موافقه ومفاهمه درین مسائل ازبین نرفته است اماظاهراً درحال حاضر وضعیت خوب نبوده وامکان شکستگی های مزید را در نظر مجسم میسازد وباهم اینکه فکر شود که حرب سوم روی کار خواهد آمد ، هنوز پیش از وقت بوده هرگاه دول کبیر بموافقه نرسند بازهم مدت چندسال بازی سیاسی جنگ اعصاب دوام خواهد کرد ، ودنیا به دوجبهه مخالف مثل زمان قبل ازحرب عمومی دوم تقسیم وهریك راه علیحده را پیش گرفته تدارکات خواهند دید فقط درختم یك دوره اقلاً سه سال دیگر میتوان انتظار برد که اگر موافقه حاصل نشود ویك طرف تسلیم نگردد، جنگ سوم باسلاح اتومیك ودیگر اسلحهٔ مدهشه روی کار خواهد آمدولی بقرار تخمین متخصصین حربی ازدوماه بیشتر طول هم نخواهد کشید .

بهرحال اینك درپایان این مقدمه مجالس بین الملل سال را بااوضاع عمومی ممالك بزرگ پنجگانه وممالك همسایهٔ خود در تحت عناوین جداگانه مطالعه میکنیم :
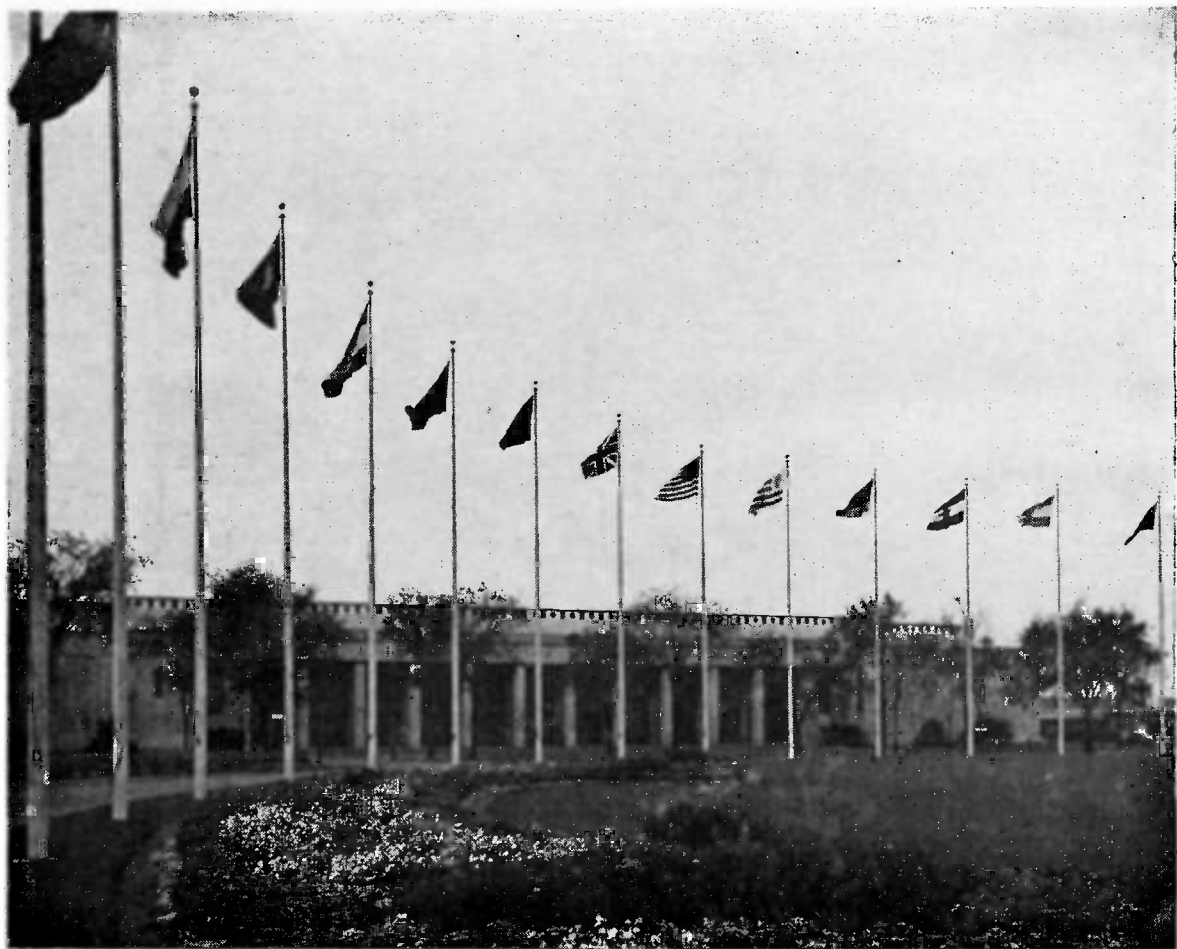
دمتحده دولتو عمومي ټولنه : وردزفیرګر اوند (دنمایش میدان) دنیوراك دښار و داني پخواني ځای کښې چه
په هغه کښې دمتحده دولتو عمومي ټولنه په ۱۹٤٦ دا کتوبر په ۲۳ جلسه کړیده ، (۵۰) بیرغه او (۵۱) دټولني
اعضاً ملتونه دذکر شوي باغ دعمارت په اطراف کښې په ګرد (دایره وی) دول نصب او دریپدو (اهتزاز)
په حالت کښې لیدل کیږی .
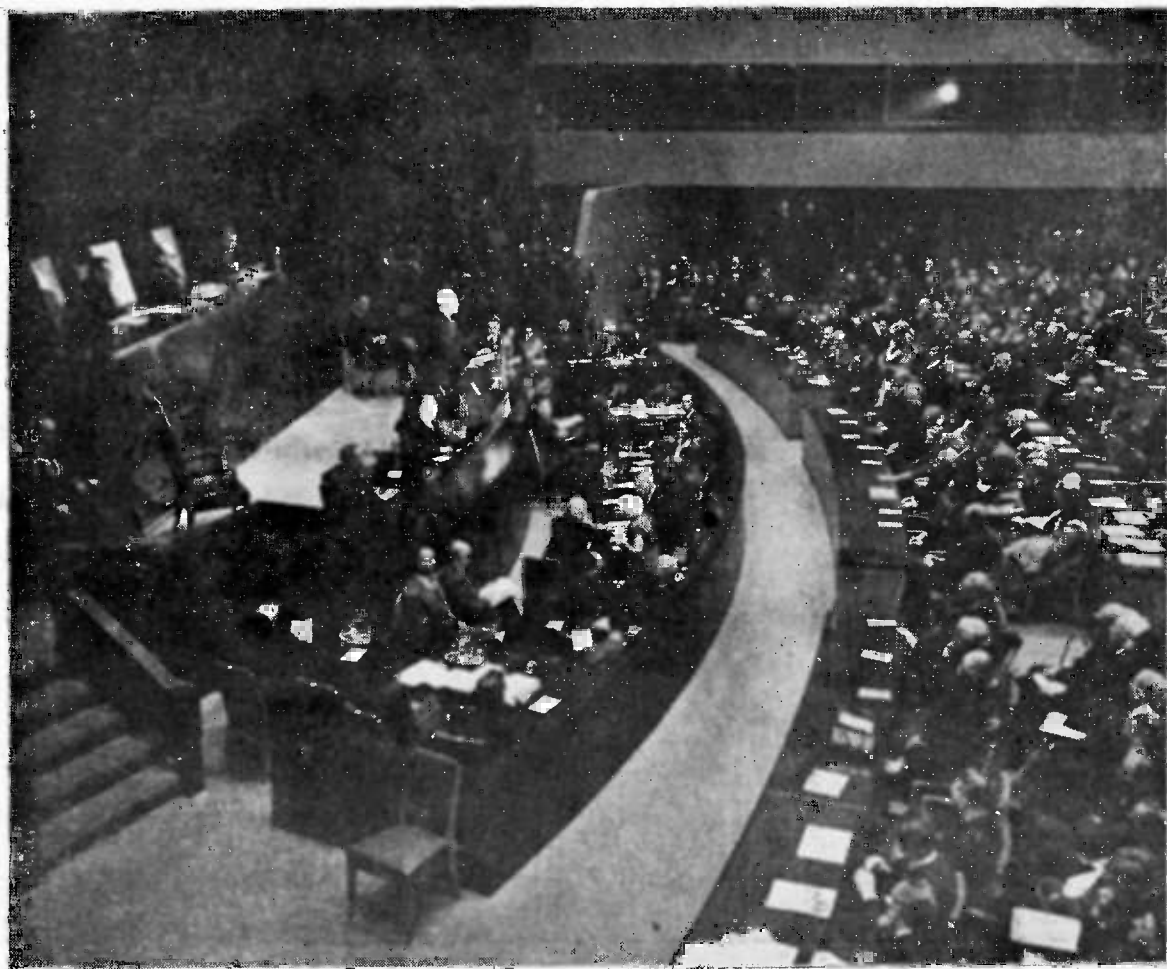
دمتحده دولتو عمومي ټولنه ، د اتازوني د جمهور مشر هري اس ترومن په دا سي حال کښې چه د متحده دولتو دنماینده ګانو په حضور کښې خپل افتتاحیه نطق ایراد وی ، دمجلس د ریاست په مسند کښې له ښی خوا : پول هانری سپاك دمجلس مشر اودبلجم دخارجه چارو وزیر (په منځ کښې) ، عمومي منشی تریګولی (کیڼه خوا) ، اندرو کوروییر دعمومي منشی اداری او اجرائیه معاون (ښی خوا) لیدل کیږی.

دمتحده دولتو داجتماعی او اقتصادی کمیتی مجلس داتلسمی جلسی په موقع کښي .

(دآس میز دایره نیم د چه منظره نمایندګانو عمومی د مربوطه پوری ټولنه په دولتو متحده د کښې کمیټه په ـیت
کښې میز شوی ترتیب په مترجمینو او نمایندګانو او دجراند ، کړی جلسه یاره لحاظ دلمړی کښې اطراف په (دول په ـ
کېږی. ایدل خلك شوی دعوت او کونکی ننداره څخه له دوی د او ، اخستی موقـع ډول په T د

د متحده مللو د عمومي اسامبلي لمړی فوق العاده اجلاس

نصرالله انتظام دایراني هيئت رئيس د متحده ملـلو په فوق العاده عمومي اسامبله کښي ، دحسين رجب بایدر (کيڼي خواته ـ ړی) دترکيې د نمايندگانو د رئيس سګرټ لګوي ، دوی د نمايندګانو د تفريح په خونه کښي د فوق العاده عمومي کميټي دفيصلې انتظار چه دواکتراوسوالدو آرانها داسامبلي د رئيس په واسطه تول شوې وه او د کميټه د هند د نمايندګه آصف علي د پيشنهاد په قرار چه د (امنيت او سياست) دامړی کميټي له خوا ارجاع شوې وه رأيه ورکړه چه عمومي جلسه دي دعوت شي چه د عربو د عالي کميټي د صورت حال د آرو په باره کښي فيصله وکړي .
ښي خواته ښاغلي عبدالحسين خان «عزيز» د پښتني هيئت رئيس ناست دی .

د متحده ململو د عمومي ټولني لمړۍ مخصوصه جلسه

د اولي کميټي د دوهم ملاقات د (سياسي او امنيت) عمومي منظره، د متحده ملو د عمومي ټولني لمړۍ مخصوصه جلسي چه د يونايټډ کينګدم په غوښتنه چه د فلسطين د قضيې د غور له پاره ټولنه کړېده.
د ململو د نمايندګانو پنځه‌پنځوس نفرې کميټه چه د پسترعب ويسرن د کانادا د نماينده تر رياست لاندې د يهودو د نمايندګي او د عربو د عالي انجمن له خوا د بيانيې د قبولولو د مسئلې په خصوص کښې د ذکرشوې کميټي په حضور کښې مباحثه وکړه.

مجالس بین‌المللی :

اسامبله عمومی ملل متحده : حسب معمول درخزان سال ۱۳۲۵ درنیو یارك تشکیل جلسه داده دران نسبت به مسائل مقدماتی عملی کردن مواد منشور ملل متحده مذاکره بعمل آمد واساس های چندی درباره کنترول انرژی اتومیك وخلع سلاح وتشکیل قوهٔ امنی بین‌الملل و همچنین نسبت به‌مسایل قیمومیت خصوصاً قرار دادن جزائر قیمومتی‌سابق‌جاپان درتحت قیمومیت ممالك متحده امریکا طرح وتصویب گردید در همین موقع وزرای خارجه دول بزرگ نسبت به‌معاهدات صلح باممالك پنجگانه‌متحدسابق محور نیز بموافقه رسیدند وهم فیصله کردند که برای مذاکره در اطراف معاهده صلح المان در آتیه مجلس وزرای خارجه در مسکو تشکیل شود مجلس اقتصادی و کنترول انرژی اتومیك وخلع سلاح وقیمومیت محکمهٔ عدلی بین‌المللی‌درهمین وقت تشکیل گردید که تشکیلات آن تمام شده اما در مقاصد عملی خودتاکنون‌به نتائیج قطعی نرسیده اند در اوائل امسال انگلستان قضیه نزاع عرب ویهود فلسطین را بجلسهٔ فوق العادهٔ اسامبله عمومی رویت داد واز طرف مجلس کمیتهٔ تحقیق مقرر شد که مشغول کار است .

مجلس امنیه :

این مجلس که شکل دائمی دارد پس از آنکه شکایت ایران از اتحاد شوروی نسبت به باقیماندن عساکر شوروی در آذربائی‌جان باخروج عساکر مذکور ازبین‌رفت مشغول‌شکایت یونان ازممالك همسایهٔ‌آن وهمچنین شکایت انگلیس از البانیه نسبت به‌غرق دو جهاز انگلیسی در آب های ساحلی البانیه به‌آن رویت یافته قضیهٔ اول را به کمیسیون سپرد که درخود محل تحقیقات کردند ونتیجهٔ را که بمجلس تقدیم نمودند مجلس میخواست‌یك کمیسیون دائمی‌برای مراقبت سرحدات یونان مقرر کند امانمایندهٔ شوروی آن‌را ویتو کردفقرهٔ دوم هنوز زیربحث است‌فعلاً عرض‌مصر نیز نسبت به‌عدم‌آماده گی انگلیس برای‌تخلیهٔ کامل خاك‌مصروخاتمه دادن به ادارهٔ‌مشترك سودان به‌مجلس مذکور رسیده وهنوز موقع مذاکره نیافته است‌قضیهٔ شرق‌الهند که‌درین اواخر از طرف هند واستریلیا به مجلس امنیه پیش شد مجلس فوراً امر قطع محاربه را صادر نمود که بموقع اجرا گذاشته شد .

کنفرانس مسکو :

کنفرانس‌وزرای‌خارجهٔ‌دول‌چهارگانه‌امریکا ، شوروی ، انگلستان ، فرانسه، برای‌مطالعه دراطراف چگونگی معاهدهٔ صلح باالمان دراوائل سال جاری درمسکو تشکیل یافت اما بموافقه رسیدهٔ نتوانست خصوصاً مسئلهٔ غرامات که اتحاد شوروی مبلغ‌بزرگ را ادعامیکرد انگلیس وامریکا عدم‌توانائی المان‌را به‌تادیهٔ آن‌دلیل می‌آوردند وهمچنین مسئله توحید ادارهٔ‌المان که اتحادشوروی یك حکومت مقتدر مرکزی راطرفدار بود ودیگران اقتدار حکومت مرکزی راکم وازایالات و مناطق رابیشتر میخواستند سبب ناکامی کنفرانس گردید امااینقدر فیصله شد که‌مجلس ثانی درآغاز تیرماه درلندن منعقد و بازبرین فقره ومسئله معاهده صلح، آستریا که به کمیسیون علیحدهٔ سپرده شده غور کنند .

کنفرانس های پاریس :

این کنفرانس در آغاز تابستان امسال برای مطالعهٔ در اطراف پلان حکومت امریکا که میخواهد درراه تعمیرمجدداروپا معاونت کند وترتیب یك پروژهٔ عمرانی مشترك را درتمام ممالك اروپا درخواست کرده بود بدعوت انگلیس وفرانسه بحضورسه وزیرخارجه یعنی بشمول اتحادشوروی منعقدشد لیکن اتحادشوروی باساس نظریات انگلیس و فرانس موافقه نکرد ومیخواست که تعیین موارد واستعمال این قرض بخود ممالك گذاشته شود وامریکا بلاشرط اندازهٔ معاونت خودرا معلومات بدهد تاممالك اروپا ازروی احتیاجات خود آنرا بین خود تقسیم کنند حالانکه انگلیس وفرانسه میخواستند اول احتیاجات ممالك معلوم ومجلس بان قناعت و بعد به امریکا خبرداده شود نتیجه این شد که اتحاد شوروی ازمجلس خارج و۸ مملکت اروپای شرقی ازفنلند وچکوسلواکی تاالبانیه از آن پیروی کردند وباقی ممالك مذکور پلان مارشال رامورد بحث قرار داده اند . از کنفرانس هوائی و کنفرانس تجارت ، و کنفرانس کار و مشاغل و کنفرانس گندم ودیگر کنفرانسهای بین المللی که درظرف این یك سال بنقاط مختلفه انعقاد یافته است ازلحاظ اینکه درجرائد شایع شده و نتائج قطعی آن بظهور نرسیده صرف نظر میکنیم :

ممالك متحده امریکا :

درین سال ممالك متحدهٔ امریکا باوجود بحرانهای اعتصابات کارگران کارخانهٔ ها عمله بنادر وغیره ازحیث اقتصاد وسیاست وقدرت نظامی خیلی مقتدر بوده وصادرات آن بی سابقه میباشد چه علاوه به ممالك مختلفه جهان از انگلستان تاچین واز یونان وترکیهٔ گرفته تاایران وهمچنین به ممالك اروپائی قروض بزرگی را که برای صادرات آن هنوز زمینهٔ بهتری رافراهم وموقعیت سیاسی آنرا هم تقویه خواهد کرد قائل شده است که همین مسئله سبب بزرگ رنجش اتحادشوروی رافراهم می نماید ممالك متحده باین صورت رول بزرگتری رادر سیاست بین المللی بازی کرده وجداً تصمیم دارند که این رول خودرا باقوت هرچه تمامتر ادامه دهند . زعمای این مملکت جداً ازاینکه اقدامات شان موافق روح اساس نامهٔ ملل متحده ومداجرا آت یونو میباشد بر خلاف تلقی مسکو تائید میکنند همکاری انگلستان وامریکا تازونی نیزخیلی قریب ترشده وهمین مسئله ازطرف اتحاد شوروی بنام (بلوك غربی) یاد میشود زیرا درتمام زمینهٔ های بین المللی وحتی انفرادی بین این دو مملکت همکاری موجود است اینك فرانسه هم بیشتر ازپیشتر درین حلقهٔ داخل میشود . روابط افغانستان واین جمهوری بزرگ روزبروز براساس دوستی وحسن تفاهم درانکشاف بوده ودرزمینهٔ عرفانی و اقتصادی انکشافات مزیدی رانائل شده که مخصوصاً توریدغله که ازاثر حسن نظر دولت امریکا بملاحظه خشك سالی سال ۱۳۲۵ بافغانستان فروخته شد قابل ذکر وتمجید است .

په لندن کښې دېنځگونی صلح د قرار دادو نولاس لیك د انگلستان خارجه وزیر

بیون له خوا دمحورد پخوانیو متحدو ممالکوسره
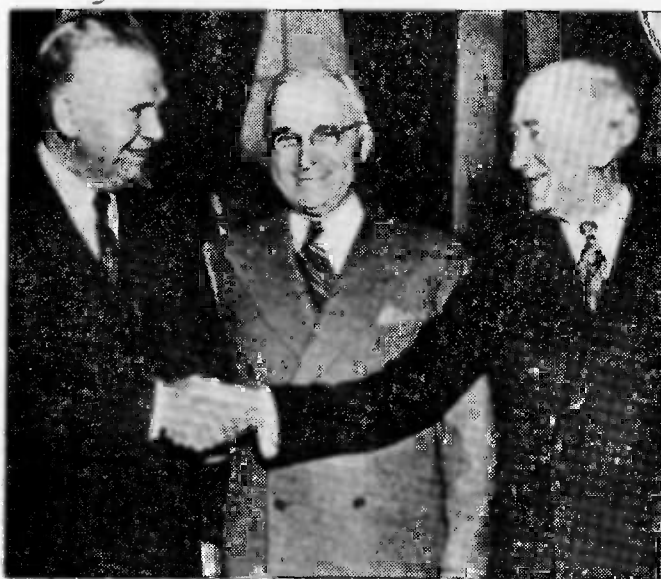
جنرال مارشال د اتازونی نوی خارجه وزیر ، د ترومن په حضور کښې

د خپل سلف جیمز برنز سره لاس ور کوی
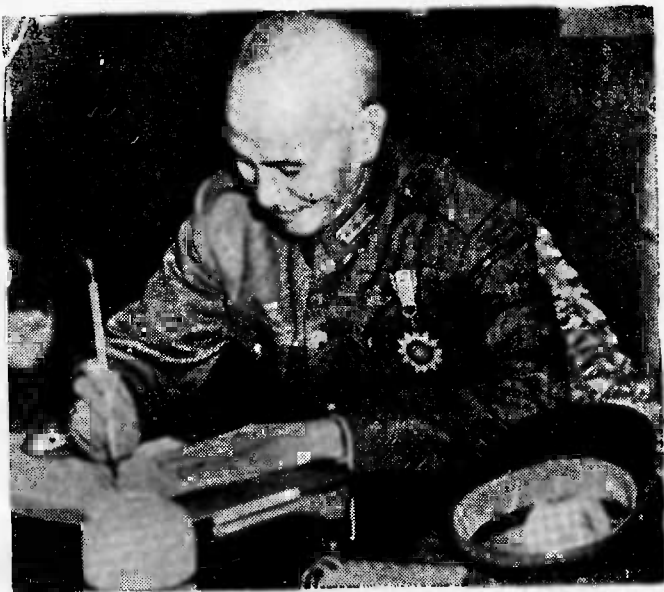
جنرالیسیمو چیانګ کای شك د چین رئیس جمهور د چین نوی
اساسی قانون لاس لیك کوی

د فرانسی د څلورم جمهوریت لمړنی رئیس جمهور : ونسان
او ریول د خپلې ښځې او اولاد سره

لسم کریسچین د دنمارك متوفی پاچا

د دنمارك نوی پاچا نهم فردریك دانگرید ملکې او مارګریت
(لرګز) شهزادګۍ او آنی شهزادګۍ سره

شهزاده ګوستاف آدولف دسویډن ولیعهد چه
د الوتکې د حادثې په اثر مړشو

اتحاد شوروی :

درین سال ازیک طرف مساعی اتحادشوروی مشغول ترمیم خرابی های وارده ازجنگ وپیشبرد پلان پنجساله جدید آن بوده وازطرف دیگر درسیاست بین المللی این مملکت رول بزرگی را بازی کرده وهمین رول اتحاد شوروی که بزعم خودش ازیک طرف برای مدافعه ازمنشورملل متحده وازطرف دیگر بغرض تامین مدافعهٔ آن مملکت میباشد سبب اختلافات وتصادمات بادول بزرگ دیگر بالخاصه انگلیس وامریکا شده درحالیکه اتحاد شوروی اقدامات انگلیس و امریکا را متضمن تامین رسوخ شان درتمام دنیا ومحاصرهٔ خودمیداند وآن دومملکت نیز اقدامات اتحاد شوروی را ازقسم توسعه جوئی ومخالفت برنسبت های ملل متحده وانمود میکنند وهمین تلقی ها سبب مخالفت های شدیدامروزه بین اتحادشوروی ازیک طرف وانگلیس وامریکا ازطرف دیگر شده است . روابط افغانستان بااین مملکت بصورت دوستانه باساس احترام متقابلهٔ دوام داشته ودرین سال تجدید مجدد حدود آبی وخشکه که از مدتها زیربحث بود بصورت دوستانه تصفیه شد .

انگلستان :

این مملکت درسال گذشته بابحرانات زیاد که مهمترین آن بحران مواد سوخت بوده مواجهه گردیده وملت آن باحوصله شگفت انگیزی بااین مشکلات مقابله کرد همانطوریکه در آوان جنگ بابمباری ومحاصرهٔ بحری مقاومت کرده بود . ازطرف دیگرمشکلات سیاسی عظیمی دامنگیر این مملکت گردیده وازهرطرف اورا درساحهٔ بین الملل وامپراطوری خودش تهدید میکرد درین قسمت نیزسیاست صاف وصریح کابینه کارگر بااین مشکلات هم بصورت روبرو است مقابله نموده و برای رسیدن به نتائج داخل اقدامات میباشد مهمترین اقدامات سیاسی کابینه حزب کارگر انگلستان درین سال عبارت ازشناختن آزادی هندوبرما وتقسیم هند به دودومینیون هندوستان وپاکستان وارائه قضیهٔ فلسطین به یونو بشمارمیرود . در آزادی هند نقطهٔ که بما تماس کرده عبارت ازمسئله آزادی برادران افغانی ماورای سرحداست که در اعلامیه برطانیه فقط دوراه گذاشته شده که یابه هندوستان یابه پاکستان شامل شوند حالانکه اینها هم مثل برمائی ها یک ملت علیحده بوده وابداً جزءهندنبوده ونیستند وبهمان دلیلیکه هندبه پاکستان وهندوستان تقسیم شد بایدبرای این افغانها هم آزادی کامل درتعین سرنوشت شان داده میشد وبرعلاوه وحدت دسته های پراگنده افغانان حواشی سرحد شمال غربی هند که تعداد شان ازهشت ملیون متجاوز است وبعضی نظربه ایجابات سیاسی ونظامی در اداره بلوچستان وبعضی درولایت شمال غربی وبرخی شان بنام قبائل آزاد متفرق نام میباشند آزادی شان تامین شود . این مطالبی است که از طرف حکومت ما بطور دوستانه به دولت بریتانیا پیشنهاد شد تاکنون جواباتی که رسیده قناعت بخش نمیباشد ومداخله ما را درامور برادران افغانی ما باساس معاهدات سابقه حق بجانب ندانسته اندحالانکه معاهدات سابق بنا برقول صدراعظم برطانیه که رقبه قبائل را خارج هند

برطانوی قرار داده معاهدات مربوط آن‌را بمجرد خروج انگلستان بصورت اتوماتیک ملغی
دانسته با برآمدن انگلیس ازهند ازبین‌میرود وبرعلاوه دولت بریتانیا علاقه مندی و همدردی
مارا بابرادران افغانی ماورای سرحد تقدیر کرده اند امیداست که بالاخره درطول مذاکرات
جاریه که بصورت دوستانه جریان دارد خواهش حق بجانب وبی غرضانه ما طرف قبول دولت دوست
ما بریتانیا واقع وروابط حسنه مملکتین بیش ازبیش تقویهٔ شود .

ایران :

این سال برای مملکت همسایه ما ایران یک سال نیک بوده و حکومت آن بربسا بحرانات
داخلی وسیاست خارجی غلبه حاصل کرد چنانچه رفع غائله اذربائی جان وخروج عساکر شوروی
ورفع اغتشاشات بندربو شهر ومفاهمه برای استقراض با امریکا ازهمین جمله میباشد اما هنوز
تا چندی دیگر پارهٔ مسائل مهمهٔ باقی است که آن هم بعد ازتشکیل شورای ملی جدید وحل وفصل مسئله قرارداد
نفت ایران وشوروی امید است به کامیابی حل گردد، روابط ایران باممالک بزرگ سه گانه روی همرفته
شکل موازنه را پیدا کرده و بااینکه بعضاً یک طرف و بعضاً طرف دیگر اظهار ناراضی
از سیاست دولت ایران کرده اند مگر آن ها جزئی بوده وتاثیرات کلی بر اوضاع مملکت
و روابط خارجی آن نمی اندازد مناسبات ایران باسائر ممالک همسایه ودوست بطور
اطمینان بخش جریان داشته از جملهٔ روابط افغانستان و ایران خیلی دوستانه دوام داشت
و هیئت عرفانی ایران درین مملکت بکمال صمیمیت پذیرائی شدند .

هندوستان :

سال گذشته برای این مملکت همسایهٔ شرقی ما بهترین دورهٔ تاریخ را در بردارد
زیرا درین سال بود که مبارزات پنجاه ساله احرار هند به نتیجهٔ مطلوب که عبارت از
آزادی و استقلال باشد منتج گردید و دولت بریتانیا حاضر شد که مطابق خواهش
احزاب سیاسی دوگانه هند (کانگرس ومسلم لیگ) موافقه نماید که هند علی الحساب
به دو دومینیون هندوستان و پاکستان تقسیم شود ولایات مختلف فیه را از قبیل بنگال
آسام، پنجاب بین آنها نظر به رای اهالی تقسیم نماید، واهالی ولایت شمال غرب وبلوچستان را
به انتخاب یکی از دو دومینیون مذکور مختار سازد که درین قسمت حکومت وملت افغانستان
نظر به علائق نژادی که به افغانهای این دوقطعه دارد برحکومت برطانیه اعتراض وخواهش
نمود که باید بافغانها هم مثل برمائی‌ها وشهزاده نشین های هند آزادی تام در رای
دهی داده شود، تا بهتر ترتیب خواسته باشند استقلال خودرا تأمین نمایند زیرا افغانهای
هندی و خاک های شان جزء هند نیست متأسفانه حکومت بریتانیا و هند باین خواهش
و پیشنهاد و معقول و منطقی و عدالت کارانه ما جواب مثبت نداده و رای گیری مقید
در دو ولایت مذکور طوریکه انتظار میرفت به الحاق شان به پاکستان منجر شد واحتجاج
خود افغانهای این دو منطقه هم سمع نگردید ادعاحق بجانب افغانستان البته از بین نمیرود

وتا حکومت برطانیه واحزاب سیاسی هند به آن موافقه نکنند افغانستان نتیجهٔ رای گیری مقید مذکور را اعتراف نخواهد کرد - بجز این چیز نامطلوب که سبب رنجش ملت و حکومت افغانستان شده دیگر کدام در روابط افغانستان و هند موجود نبوده و روابط مذکور به کمال صمیمت ادامه می یابد وملت افغانستان از آزادی هند خیلی خوشنود و با هر دو دومینیون جدیدالتشکیل آرزوی قیام مناسبات حسنه همجواری را دارد طوریکه فیصله شده بود بتاریخ ۲۹ اسد اختیارات حکومتی ازطرف دولت برطانیه بهدودومینیون جدیدالتشکیل تفویض شد و فیصله شده که اگر آنها مائل باشند از امپراطوری برطانیههم خارج شده میتوانند فعلاً عسکرهند بین هردو دو مینیون تقسیم شده ولی تا زمانیکه دومینیون دوام کنند مدافعه آنها مشترك تحت اثر سپهسالار برطانیه کهزیر ادارهٔ یك شورای مشترك دفاع کار خواهند کرد ، ادامه خواهد یافت به شهزادگان حق داده شده که اگر خواسته باشند به یکی ازدو دومینیون که بشکل اتحادیه ها را خواهد داشت شامل و یا کاملاً مستقل باشند چنانچه حیدر آباد دکن خواهش استقلال کامل را نموده است .

چین :

مملکت چین با اینکه در جملهٔ دول بزرگ پنجگانه شامل و از فاتحین جنگ به حساب میرود با هم مشکلات داخلی خود را حل نتوانسته ومخصوصاً کشمکش احزاب کمونست با حکومت مرکزی اوضاع این مملکت بزرگ را خیلی پر آشوب گردانیده است که میانجی گری امریکا هم به حل آن موفق نگردید هنوز هم وضعیت چین بحران آمیز بوده علی الرغم اعلان شدن تشکیلات اساسی جدید وتجهیزات عمومی بمقابل کمونست ها و کدام راه حلی بهخود نگرفته است روابط افغانستان بااین مملکت همجوار نیز قرین دوستی و صمیمت بوده و اولین وزیر مختار افغانستان درین سال به پایتخت چین اعزام گردید .

فرانسه :

مملکت فرانسه درین سال پس از تکمیل قانون اساسی جدیدی که روی همرفته باجمهوریت سوم مماثلت زیاد دارد، دوچار بحران حزبی گردیده اما پس از یك سلسله بیقراری ها درین اواخر حزب سوسیالست ادارهٔ امور را بکف گرفته برای تعمیر مجدد مملکت و هم جهت تثبیت مقام آن در قطار سائر ممالك بزرگ داخل اقدامات گردیده روش سیاسی فرانسه در اواخر این سال بیشتر بطرف دسته انگوامریك متوجه شده این مسئله سبب دوری فرانسه ازمسکو گردیده است خصوصاً بعد از ردپلان فرانسه از طرف اتحاد شوروی برای شرکت در پلان اقتصادی جارج مارشال این وضعیت بیشتر واضح شده است .

سائر ممالك اروپا :

ممالك اروپائی روی همرفته بالعموم درین سال از یك طرف برای تثبیت وضعیت سیاسی خود با موازنه احزاب صرف مساعی کرده واز طرف دیگر برای احیای اقتصادیات

واعاده مبادلات تجارتی خویش داخل اقدامات بوده‌اند در اوآخر سال باثر پلان اقتصادی جارج مارشال ممالك اروپا به دو دسته تقسیم شده که دستهٔ اروپای شرقی از فنلند تاچك سلواکی والبانیه نزدیکی را با اتحاد شوروی بسند و دستهٔ دوم که ممالك اروپای غربی باشد جنبهٔ انگلو فرانس وانگلو امریك را الزام کرده اند که البته در آینده اوضاع اقتصادی سیاسی و اجتماعی این ممالك از روی همین مسئله استقرار پیدا خواهد کرد . مناطق اشغال انگلیس و امریکا در المان بهم اتحاد اقتصادی کرده و ممکن است فرانسه هم باین اتحاد شامل شود واین سه منطقه اقتصادی بامشکلات غذائی وغیره که دارند کوشش خواهند کرد تابزعم خود اصول دیمو کراسی را در المان تاسیس کنند چنانچه فیصله هائی نسبت به توسعه وصنعت فولاد و سائر صنائع المان نیز نموده اند که اتحادشوروی آن‌راخلاف قراردادهای سابق میداند . درخاتمه این قسمت باید اعلان شود که فرانکو بعد از آنکه ملل متحده باوقطع علایق سیاسی کردند تصمیم گرفت تارژیم شاهی‌را در اسپانیه روی کار بیاورد که طرف قبول سائر ملل اروپا باشد امکان‌دارد عنقریب اختیارات فرانکو بچنین رژیم تحویل شود امابا‌هم ملل همجوار اسپانیه خصوصا فرانسه به چنین تغیرات سطحی و مقید قانع نبوده خلع رژیم موجوده و اعلان انتخابات آزاد را مطالبه دارند . درباب یونان و ترکیه اینقدر باید گفته شود که امداد های امریکا باین ممالك به مخالفت شدید اتحاد شوروی مواجه شده و روابط این دوممملکت با اتحاد شوروی روز بروز تیره میگردد .

ممالك عربی :

درممالك عربی که‌وحدت شان از زمان جنگ تا کنون روز افزون دیده میشود مفکورهٔ سوریای بزرگ هنوز شکل صحیح بخود نگرفته امادر قضیهٔ فلسطین ودعوی مصربا انگلستان تمام ممالك عربی از خورد و بزرگ همفکر و همصدا میباشند وروابط ذات البینی شان هم خیلی خوب و صمیمانه است .

ممالك امریکائی :

این‌ممالك درین سال قرین آسایش زیست کرده روابط شان با ممالك متحدهٔ امریکا خیلی دوستانه و صمیمانه بوده است ، واقعاتیکه در (ارجنتائن) برای برانداختن حکومت بظهور رسید نتیجهٔ قطعی نداد واینك‌تمام جماهیر لاتین باگامهای سریع تحت‌قیادت‌اتازونی بطرف رژیم های دیمو کراسی پیش میروند . (انتها) .

فهرست مندرجات سالنامهٔ

۱۳۲۵ـ۲۶

الف ـ مضامین :

ولایات وحکومات اعلی :

اجراآت دوائر مملکتی :

مقالات :

ب تصاویر :